Kadir Mısıroğlu

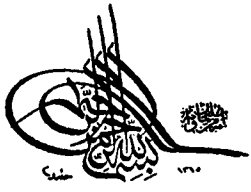
OSMANOĞULLARI'NIN DRAMI

ELLİ GURBET YILI (1924 - 1974)

11. BASKI

Bu bir Sebil yayınıdır

-OSMANOĞULLARI'NIN DRAMI-

-Elli Gurbet Yılı-

SEBİL YAYINLARI Nu: 263
DİZGİ: Mus'ab CAN
BASKI-CİLD: İhlas Gazetecilik A.Ş.
Tel: 0212 454 30 00
KAPAK: Mustafa Aksay
YAYINA HAZIRLAYAN: Ali İhsan Bahadır

©Copyright SEBİL YAYINEVİ
ISBN 978-975-580-043-1

1. BASIM 1974

İSTANBUL
2017

Kadir MISIROĞLU

OSMANOĞULLARI'NIN

DRAMI

-ELLİ GURBET YILI-
(1924-1974)

ONBİRİNCİ BASIM

SEBİL YAYINEVİ
Tunusbağı cad. Nu: 16 Doğancılar
ÜSKÜDAR-İSTANBUL
Tel: 0216 553 51 51
www.sebilyayinevi.com

HER HAKKI MAHFUZDUR

ALL RIGHT RESERVED

İTHÂF:

Şehzâde-yi civanbaht olarak doğup sevk-i kaderle
şehzâde-yi bedbaht hâline gelip
yâd ellerde vatan hasretiyle kıvranarak can veren
Osmanoğulları'nın aziz hâtıralarına!..

Kadir Mısıroğlu

(1974)

Müellif (2008)

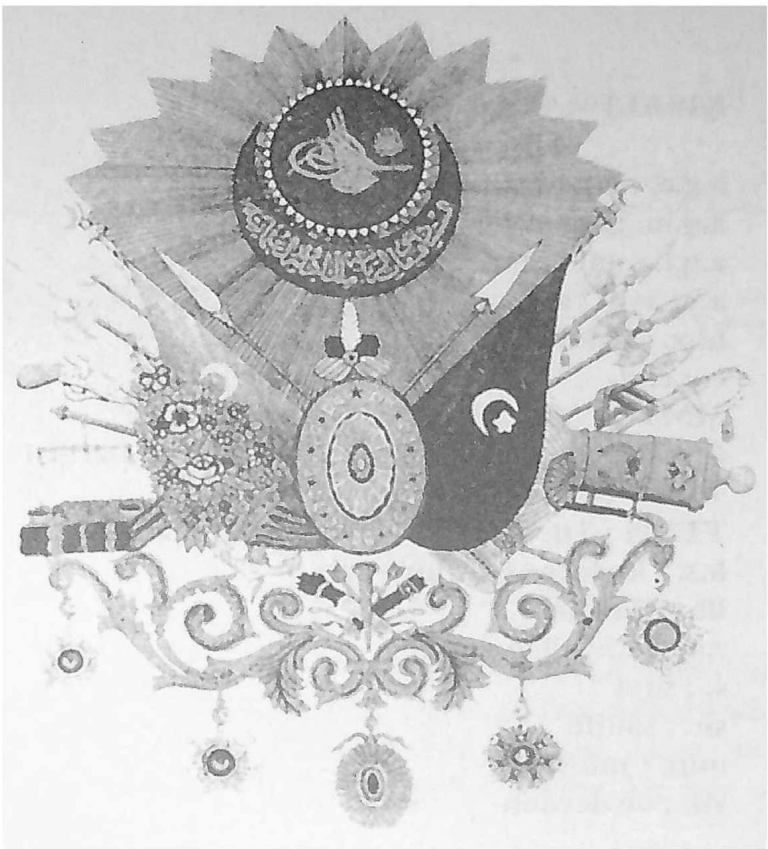
MÜELLİFİN (YAZARIN) YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- OSMANLI TÂRİHİ c.III (2017)
- BENDEN TARİHE HABERLER (2016)
- ÖZLÜ SÖZLER (2016)
- CHP'NİN GÜNAH GALERİSİNDEN SAYFALAR (2015)
- ERMENİ MESELESİ VE ZULÜMLER (2015)
- OSMANLI TÂRİHİ c.II (2013)
- OSMANLI TÂRİHİ c.I (2013)
- PÎRÎ REİS (Târihî Roman) (2012)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C.III (2012)
- ZORAKİ ÂSİ, ŞEHZÂDE BÂYEZİD (Târihî Roman) (2012)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C. II (2011)
- MİMAR SİNAN (Târihî Roman) (2011)
- MUHTASAR İSLÂM TARİHİ, C. II (2010)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C. I (2010)
- MUHTASAR İSLÂM TARİHİ, C. I (2009)
- SOKOLLU MEHMED PAŞA (Târihî Roman) (2009)
- BARBAROS HAYREDDİN PAŞA (Târihî Roman) (2009)
- İSLÂM DÜNYA GÖRÜŞÜ (2008)
- MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA (Târihî Roman) (2008)
- VELİ BÂYEZİD'İN BEDDUÂSI (Târihî Roman) (2008)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN ABDÜLHAMİD (2007)
- MALKOÇOĞLU KARDEŞLER (Târihî Roman) (2007)
- CEM SULTAN'IN PAPAĞANI (Târihî Roman) (2006)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN ABDÜLAZİZ (2006)
- ZAĞANOS PAŞA (Târihî Roman) (2006)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN VAHİDEDDİN (2005)
- HAYAT FELSEFESİ YAHUD YAŞAMAK SANATI (2005)
- DÜZMECE MUSTAFA (Târihî Roman) (2005)
- KAVUKLU İHTİLÂLCİ (Târihî Roman) (2005)
- İTHAFLI FIKRALAR (2005)
- FİLİSTİN DRAMI'NIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ (2004)
- GURBET İÇİNDE GURBET (2004)
- ÜÇ HİLÂFETÇİ ŞAHSİYET (1995)
- ÂŞIKLAR ÖLMEZ!.. (1994)
- GEÇMİŞ GÜNÜ ELERKEN C. I (Hâtırât) (1993)

- GEÇMİŞ GÜNÜ ELERKEN C. II (Hâtırât) (1995)
- BİN UYDURMA KELİMEYİ BOYKOT (1993)
- İSLÂM YAZISINA DÂİR (1993)
- ÜSTÂD NECİP FÂZIL'A DÂİR (1993)
- GEÇMİŞİ VE GELECEĞİ İLE HILÂFET (1993)
- CEMRE (Şiir) (1992)
- HİCRET (Hâtırât) (1990)
- İSLÂMCI GENÇLİĞİN EL KİTABI (1981)
- KANLI DÜĞÜN (Târihî Roman) (1972)
- UZUNCA SEVİNDİK (Târihî Roman) (1973)
- KIRIK KILIÇ (Târihî Roman) (1973)
- ALİ ŞÜKRÜ BEY (1978)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. I (1965)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. II (1974)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. III (1977)
- OSMANOĞULLARI'NIN DRAMI (1974)
- MUSUL MES'ELESİ ve IRAK TÜRKLERİ (1972)
- PERİLİ KÖŞK (Masal) (1972)
- OF LALA (Masal) (1972)
- MOSKOF MEZÂLİMİ (1970)
- AMERİKA'DA ZENCİ MÜSLÜMANLIK HAREKETİ (1967)
- KURTULUŞ SAVAŞI'NDA SARIKLI MÜCÂHİDLER (1967)
- YUNAN MEZÂLİMİ (TÜRK'ÜN SİYAH KİTABI) (1966)
- MACAR İHTİLÂLİ (1966)

CÜNEYD EMİROĞLU TAKMA ADI İLE
- YAHUDİ (İngilizce'den Terc.) (1974)

CIKACAK OLANLAR
- OSMANLI TARİHİ c.III - IV
- DEVLET-İ EBED MÜDDET
- MUHTASAR İSLÂM TARİHİ c.IV
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, c.IV
- TANIDIKLARIM (Hâtırât)
- BİR DEMET KARDELEN
- GÜNEŞ BATIDAN DOĞARKEN!..
- KANLI NEY (Târihî Roman)
- TİRYAKİ HASAN PAŞA (Târihî Roman)
- ESRARENGİZ PORTRELER

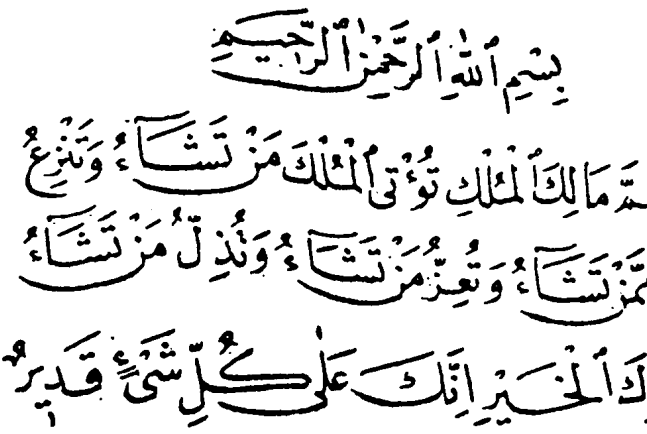

OSMANLI DEVLET ARMASI

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser
a.g.m. : adı geçen makale
a.g.t. : adı geçen tefrika
a.y: aynı yerde
bkz. : bakınız
c. : cild
MMTD : Millet Meclisi Tutanak Dergisi
CSTD : Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
TDK : Türk Dili Kurumu
TTEM : Türk Tarih Encümeni Mecmuâsı
k.s. : kaddese sırrahu'l-aziz
ilh. : ilâ âhır
r.a. :radıyallâhu anh
s. : sayı
sh. : sahife
müt. : müteâkip
vd. : ve devamı

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ
الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

MEÂL-İ KERİMİ

"Ya Muhammed, de ki: Ey mülkün sahibi olan Allah'ım!.. Sen, mülkü dilediğine verirsin; Sen dilediğini aziz edersin; Sen dilediğini zelil edersin, hayır yalnız Sen'in elindedir. Sen, hiç şüphe yoktur ki, her şeye kâdirsin."

(Kur'ân-ı Kerim, Âl-i İmran Sûresi, 26 âyet-i kerime)

Erbe und Auftrag

Nr. 1 13. Jahrgang Jan./Febr. 1980

Aus dem Inhalt: Seite

Dr. Karl Rletzsch,
Zum 18. Januar

Blick über die Grenzen

Das Drama des Hauses Osman

In Nr. 3/79 von „Erbe und Auftrag" wurde dankenswerterweise ein aus der Feder des kaiserlichen Prinzen Osman Vassib Effendi stammender kurzer Beitrag uber die Geschicke des Hauses Osman nach dem 1. Weltkrieg veroffentlicht.

Damit klingt ein Themenkomplex an, der bislang noch viel zu wenig publizistisches Interesse gefunden hat. Welchen Weg unsäglicher Leiden die Mitglieder der türkischen kaiserlichen Famille gehen mußten und teilweise noch immer gehen, hat der bekannte Istanbuler Publizist Kadir Misiroglu zum Thema seines Buches „Osmanogullarinin Drami" (Das Drama der Söhne Osmans) gemacht, für das er 1974 mit dem Jury-Preis der Stiftung für Nationale Kultur der Türkei ausgezeichnet wurde.

Alman kıralcılarının dergilerinde bu eser hakkında yazılan makalenin başlığı

İÇİNDEKİLER

YEDİNCİ BASIMIN TAKDİMİ 15
BEŞİNCİ BASIMIN TAKDİMİ 25
ÖNSÖZ 33

BİRİNCİ BÖLÜM
OSMANOĞULLARI'NIN TARİHÇESİ, HUSÛSİYETLERİ VE CİHAN TARİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL

I-OSMANOĞULLARI'NIN TARİHÇESİ
A-OĞUZLAR VE KAYIHAN AŞİRETİ 43
a-Oğuzlar 43
b-Kayıhanlar 46
B-OSMAN GÂZİ'NİN ŞAHSİYETİ VE OSMANOĞULLARI'NIN ŞECERESİ
a-**Osman Gâzi**'nin Şahsiyeti 51
b-Osmanoğulları'nın Şeceresi 63

II-OSMANOĞULLARI'NIN HUSÛSİYETLERİ VE CİHAN TARİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL
A-OSMANOĞULLARI'NIN HUSÛSİYETLERİ
a-Mânevî Bakımdan 65
b-Siyâsî Bakımdan 81
B-CİHAN TARİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL
a-Türk Birliği Bakımından 88
b-İslâm Birliği Bakımından 90

İKİNCİ BÖLÜM
OSMANOĞULLARI'NIN VATANDAN ÇIKARILIŞI VE ACIKLI GURBET HAYATLARINDAN SAHNELER
I-OSMANOĞULLARI'NIN VATANDAN ÇIKARILIŞI

A-BUNA SEBEP OLAN HÂDİSELERE KISA BİR BAKIŞ
a-Millî Mücâdeleye Tekaddüm Eden Günler 95
b-Millî Mücâdele 99
c-**Sultan Vahideddin**'in Husûsî Durumu 103
B-HİLÂFETİN İLGÂSINA VE OSMANOĞULLARI'NIN YURT DIŞINA ÇIKARILMASINA MÜTEDÂİR 431 SAYILI KANUNUN HAZIRLANMASI, TBMM'DE MÜZÂKERESİ VE TATBİKÂTI
a-431 Sayılı Kanunun Hazırlanması 124
b-Bu Kanun'un TBMM'de Müzâkeresi 138
c-Tatbikât 168

II-OSMANOĞULLARI'NIN ACIKLI GURBET HAYATLARINDAN SAHNELER
1-**Sultan Vahideddin** 230
2-**Abdülmecid Efendi** 268
3-**Abdürrahim Efendi** 294
4-**Burhaneddin Efendi** 305
5-**Osman Fuad Efendi** 310
6-**Mahmud Şevket Efendi** 316
7-**Mehmed Âbid Efendi** 382
8-**Abdülkerim Efendi** 394
9-Ve diğerleri 406

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
OSMANOĞULLARI'NA KARŞI SON HAÇLI TAARRUZU 427

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
OSMANOĞULLARI ÜZERİNDEN KÂBUSUN KALKIŞI

A-İLK MERHALELER 469
B-SON MERHALELER 483
SONSÖZ 539
BİBLİYOGRAFYA 543
ŞAHIS İSİMLERİ İNDEKSİ 545

Genişletilmiş
YEDİNCİ BASIMIN TAKDİMİ

Bu eserin ilk basımı (1974) üzerinden otuz beş sene geçmiş bulunuyor. Bu müddet zarfında, Hânedan mensuplarından pek çoğu vatanlarına avdet edebildiler ve sâde vatandaşlarımızdan hiçbir farkları olmamak üzere burada yaşamaya başladılar. Bunlardan bir tekinin bile cumhuriyet rejimi aleyhinde herhangi bir faaliyeti görülmemiştir.

Böyle olduğu hâlde din ve tarih düşmanları son zamanlara kadar her fırsattan istifade ile Osmanoğulları'nı kötülemeye devam etmişlerdir. Bunun tipik birkaç misalini arz edelim:

Önce komünist şâir **Nâzım Hikmet**'in mezarının Türkiye'ye nakli hususunda açılmış olan bir kampanya dolayısıyla o zaman milletvekili olan **Hasan Mezarcı** da -hiç gereği yokken- **Sultan Vahideddin**'in mezarının aynı şekilde Şam'dan İstanbul'a naklini talep etmiş[1] ve bu talep bir kısım

1 Bunun hiç gereği yoktu. Zira Şam, hem bir müslüman beldesi ve hem de eski bir Osmanlı şehridir. Fakat sırf alâka uyandırmak gayreti

basında dehşetli bir karalama kampanyasına sebep olmuştur.

Fakat asıl dehşetli karalama, rahmetli **Turgut Özal**'ın reisicumhurluğa adaylığı sebebiyle vâkî olmuştur. **"Osmanoğulları'nın Dramı"** isimli işbu eserimizle irtibatlı olarak vâkî tezvîrâtı **"Gurbet İçinde Gurbet"** isimli eserimizde şöylece nakil ve tenkit etmiştik:

*"Rahmetli **Turgut Özal** reisicumhurluğa namzetliğini koyduğu zaman, Hürriyet Gazetesi (15 Ekim 1989 tarihli nüsha) manşetinde şu tezvîrâta yer verdi: **"Özal'ın Başkanı Olduğu Millî Kültür Vakfı'ndan ATATÜRK DÜŞMANINA ÖDÜL"***

*Sekiz sütunla, seksen punto harflerle verilen bu haberin hemen altına **"Lozan Zafer mi, Hezimet mi?"** isimli eserimin ikinci cildinde yer alan bir resmi dercetmiş ve resmin altına yirmi dört puntoyla **"Atatürk Düşmanı Yobaz"** ibâresini kondurmuş, bunun altına da **"Kadir Mısıroğlu**, 1971 yılında Atatürk'e hakaret ve lâikliğe aykırı davranmaktan hapse mahkûm oldu. 1974 affıyla çıktı." diye yazmıştır. Bu resim dercettiğimiz fotokopide görüleceği üzere bir zincir içindedir. Burada bir nebze o zincirin hikâyesini anlatmak isterim. Bakırköy Akıl Hastahanesi'nden Cerrahpaşa'ya gelirken bileklerime seksen santim uzunluğunda bir zinciri dolamışlar ve bunu da bir asma kilitle kilitleyip, kelepçe yerine kullanmışlardı. Hastahâneye geldiğimde zinciri pek tabiî olarak çözmüşler, fakat orada yatmam kararlaştırıldığında o zincirle beni ayağımdan karyolaya bağlamaya teşebbüs etmişlerdi. Profesör **Ayhan Songar**'ın mümânaatı ile bu önlenmiş, fakat biri ayağıma, biri de bileklerime bağlanmak üzere hazır edilmiş olan bu iki zincir tahliyem esnasında başımda bekleyen iki jandarmaca gardıropta unutulmuştur ki,*

---

peşinde koşan **Hasan Mezarcı**'nın bu teklifi hakîkaten gereksizdi.

bunlar hâlen elimde mahfuzdur.[2]

Binâenaleyh dercedilen fotoğrafın etrafındaki zincir ressam tarafından çizilmiş, hayâlî bir şey olmayıp bu gerçek zincirin fotoğrafıydı. Hürriyet Gazetesi'ndeki bu manşetin altında ***Özal****'ın vaktiyle ödül vermiş olduğu* ***"Osmanoğulları'nın Dramı"*** *isimli eserimden alınmış küpürler vardır. Bunların altında da, "****Kadir Mısıroğlu****'nun ödül verilen kitabında hem Atatürk, hem de Kurtuluş Savaşı'nı küçük düşürücü,* ***Sultan Vahideddin****'i ise övücü ifadeler kullanılmış, kitabın hemen her tarafında Atatürk'e de dil uzatılmış" sözlerine yer verilmiştir. Bu kitaba sathî bir sûrette göz atınca orada yakın tarihin birtakım setredilmiş gerçeklerinin anlatılmış olduğu ve kimseye hakaret kasdı taşımadığı görülür. Esasen öyle en küçük bir hakaret mevzubahis olsaydı,* ***M. Kemal Paşa*** *hakkındaki 5816 sayılı kanuna istinaden toplatılmış ve dâvâ açılmış olması gerekmez miydi? Halbuki bugüne kadar müteaddid baskısı yapılmış bu eser hakkında hiçbir adlî tahkikat yapılmış değildir. Şu hakikat, gazetenin değerlendirmesinin ne kadar yalan ve yanlış olduğunu isbata kâfidir. Ama ne var ki bu haberin üzerinde katran tüccarı "****Emin Çölaşan****" imzası vardı. O, bu Dünya'ya Müslümanları karalamak üzere gönderilmiş olduğuna nazaran bu tezviratı O'nun ve Hürriyet Gazetesi'nin tabiî bir icraatı olarak kabul etmek gerekir. Başlığın altında üç spot yer almaktadır:*

*a- "****Özal****'ın başkanlığını yaptığı vakfın 1976 yılında bütün eserleriyle Atatürk düşmanlığı yapan* ***Kadir Mısıroğlu****'na özel ödül verdiği belgelerle ortaya çıktı."*

Adama sormazlar mı: Bu gizli bir şey mi? Kitabın giriş kısmında bu hâdiseden bahsedildiği gibi teşekkür konuşmam

2 Bu zincir hikâyesinin tafsilâtı için bakınız: **Kadir Mısıroğlu**- Geçmiş Güne Elerken, c. II, sh. 300 vd.

*da dercedilmiştir. On üç sene sonra eski bir olayı manşete çekme gazeteciliğin ne **"ahlâk yasası"**yla[3], ve ne de normal mantığıyla izah olunabilir.[4] Bu, ancak **Özal**'ın cumhurbaşkanı olma arzusuna engel olabilmek maksadıyla okuyucuya sunulmuş bir temcid pilâvından başka nedir?*

İkinci spot:

*b- "12 Eylül'den sonra yurtdışına kaçan ve Türk vatandaşlığından çıkarılan **Kadir Mısıroğlu**, hâlen Almanya'da şeriatçi faaliyetleri örgütlüyor."*

Almanya'daki faaliyetlerimi bu eserde tafsîlâtıyla yazdım. Her islâmî gayreti, şeriatçılık olarak adlandıran ve ona karşı bir tavır alan bu insanların düşman olarak hedeflerinin

---

3 Menşei Kur'ân ve İslâm kültürü olan kelimelerden kurtulmak (!) istikaametindeki dil tahripkârlığı öyle bir cinnet derecesine varmıştır ki, uydurulan kelimelerin, dilin asırlardan beri tekevvün etmiş yapısını hiçe saymak istikaametinde pek çok yanlışa vücud vermiştir. Onlardan biri de bu **"yasa"** kelimesidir. Yasa, aslen sarı ırktan bir moğol olduğu halde İslâm düşmanlığından dolayı benimsenmiş ve müslüman Türk Milleti'nin mefâhirine ithal edilmiş olan **"Çingiz (Cengiz)"**in **Yasası"**ndan alınarak **"kaanun"** yerine ikame edilmek istenmektedir. Halbuki yasa, bir yasaklar mecmuasını tedâî ettirir. Aslında, Osmanlılar da bu kelimeyi sırf nehiyleri ihtivâ ve ifâde etmek üzere **"Yasağ-ı hükümdârî"** sûretinde kullanmışlardı. Esâsen Cengiz Yasası da bu mâhiyettedir. Halbuki "kaanun", **"nehiyler"** (yasaklar) ile birlikte **"emirler"** de ihtivâ eden bir metindir. Meselâ **"Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu"** yerine bugün **"Anayasa"** denilmektedir. Bu demek midir ki, o metin sadece yasakları ihtivâ eder.

4 Bu durum meşhur bir yeniçeri fıkrasını hatıra getirmektedir: Rivâyet olunur ki, yeniçerinin biri her nedense kızmış bulunduğu bir yahudiyi kılıçını çekip öldürmeye kastedince, yahudi:

"-Aman ağam, aman paşam!.. Ben sana ne yaptım, beni niye öldürmek istiyorsun?!" deyince, yeniçeri şu karşılığı vermiş:

"-Ulan siz **Hazret-i İsâ**'yı çarmıha germişsiniz!.." Yahudi cevap vermiş:

"-Aman paşam, benim o işle ne alâkam var? O binyedi yüz sene evvel olmuş bir iş!" deyince, yeniçeri şu karşılığı vermiş:

"-Zararı yok, eskiden olmuş olabilir. Ben bu işi şimdi duydum!.."

*İslâm'dan başka bir şey olmadığı bu vesîleyle de görülüyor. Zira "şeriat", İslâm'dan ayrı bir şey değil, O'nun içtimâî hayata âid hükümlerinin adıdır. Bu da benim şahsımı vesîle kılarak **Özal**'ın önünü kesmek gayretinden başka bir şeyle izâh olunamaz.*

Üçüncü spot ise:

*c- "**Kadir Mısıroğlu**, kendisine ödülün verildiği törende yaptığı konuşmada **Özal**'a teşekkür ederek..." girizgâhıyla **Özal**'ın şahsında vakfa karşı ifâde ettiğim teşekkürü dercetmiş. Aman ne büyük suç! Adam böyle bir manşet atınca ve o manşeti besleyecek ve teyid edecek bir şey bulamayınca işte böyle mâsumâne cümleleri derce mecbur kalacaktır. Haberin devamında (aynı gazete, sayfa 12) yer alan uzun metni okuyanlar, bunda suç sayılacak hiçbir şey bulamayacakları gibi güdülen maksadın ne olduğunun dercedilen şu satırlardan kavramakta güçlük çekmezler:*

*"**Turgut Özal**, şimdi Türkiye Cumhuriyeti'nin en yüce makamına soyunmaktadır. O makama soyunan bir insanın geçmişte "mukaddesâtçı" kuruluşların başındayken yaptığı icraatın hesabıyla birlikte, **Atatürk** düşmanlarına verdiği ödüllerin hesabını da o makama seçilmeden önce vermesi gerekmektedir."*

Bu adamlar, İslâm aleyhine kullanmak imkânı olduğu zaman habbeyi kubbe yapmakta doğrusu çok mâhirdirler. Vatandaşlıktan atılmayı suç sayan bu kimseler, bilmiyorlar mı ki, 12 Eylül'den sonra on üç bin kişi vatandaşlıktan çıkarılmış ve bunlar bilâhare idârenin sivile geçmesiyle tekrar vatandaşlığa kabul edilmişlerdir. Bunların hepsi de vatan hâini miydi? Öyleyse niye kısa bir müddet sonra geriye alındılar? Yoksa onları bir kaanunla geriye alan parlamentoyu mu vatan hâinliğiyle itham edeceğiz?!..

"Çamur at, izi kalır!.." mantığıyla gerçekleşen bu

tezvîrat mezkûr gazetede ***Emin Çölaşan****'a inhisar etmemiş, O'nun bu haberi yayınlamasından hemen sonra bu gazetenin İslâm düşmanı ve İslâmiyet hakkında sonsuz bir cehâletin kurbanı olan bir kısım yazarcıklar da bu kampanyaya katılarak tezvîratın aktüalitesini devam ettirmeye uğraşmışlardır. Bunlardan birisi gâliba yazıları sadece Hürriyet'in Avrupa nüshasında yayınlanan* ***Tahsin Öztin***[5] *ve* ***Oktay Ekşi***[6] *'dir. Bunlar da Hürriyet'in ertesi günkü nüshasında bu haberden hareketle âlimâne (!) yazılarıyla benim vatan hâinliğimi (!) gûya isbata çalışmışlardır ki, bu tezvîrat da* ***Emin Çölaşan****'ınkinin üzerine imal-i fikr etmekten ibâret olduğu cihetle ayrıca cevaplandırmaya değmez. Ancak bu arada Hürriyet Gazetesi'nin muhabirleri benimle görüşmek için teşebbüse geçtiler. Maksatları haberi temcid pilâvı gibi birkaç gün uzatma imkânını elde ederek merhum* ***Turgut Özal****'a reisicumhurluğa giden yolda psikolojik bir engel çıkarmaktı. Mürâcaatlarını reddettim, ısrarlarına aldırmadım, fakat bir gün Limburg'daki fabrikamızın üst katındaki ikametgâhımın kapısı çalındı. Açar açmaz üzerime flâşların patladığını hissettim ve gelenlerin Hürriyet Gazetesi mensupları olduğunu kavramakta gecikmedim. Onları kabul etmeyeceğimi söyleyerek kapıyı kapatmaya uğraşırken başlarındaki, sonradan isminin* ***Fatih Güllapoğlu*** *olduğunu öğrendiğim zat:*

"-Bir türk ve müslüman, misafirini böyle mi karşılar?! Tamam beyânât verme, bir şey söyleme... İçeri girelim, bir çayını içelim, bu kadar yoldan geldik!" deyince onları içeri aldım, çay ikram ettim. ***Fatih Güllapoğlu*** *kendini takdim ettikten sonra dedi ki:*

---

5 Bakınız: 18 Ekim 1989 tarihli **Hürriyet Gazetesi**'nde yayınlanan **Tahsin Öztin** imzalı ve **"Özal'ın Açıklaması Merak Edilir"** başlıklı yazısı...

6 Bakınız: 18 Ekim 1989 tarihli **Hürriyet Gazetesi**'nde yayınlanan **Oktay Ekşi** imzalı ve **"Atatürkçülük Lâikliktir"** başlıklı yazı...

"-Bak, bizim gazetede senin aleyhine bir yayın yapıldı. Biz sana geldik. Bu bir cevap verme imkânıdır. Bunu kullanır da gazetenin yanlışlarını cevaplandırırsan, sana namus şeref sözü veriyorum ki, söylediğin her şeyi ben buradan gazeteme fakslarım. Ama onların bunu aynen yayınlayacaklarını garanti edemem. Fakat şöyle düşünelim: Kolunu, bacağını budayarak az bir kısmını yayınlasalar bile senin için bu dahî asgarîden bir kâr olmaz mı?"

Bu düşünce bana mâkul geldi ve bundan dolayı kendilerine gazetelerindeki yayın hakkında beyânatta bulundum, hatta daha eski yayınlarını gösterdim. Bir zamanlar Almanya'daki nüshalarında sırf tiraj maksadıyla konferanslarımdan tam sayfa ve resimli olarak bir çok defa yayın yapmış olmalarına rağmen daha sonra çeşitli vesîlelerle vâkî olan aleyhimdeki yayınlarına temas ettim. Bunlarla ilgili gazeteleri gösterdim ve gerekli cevapları verdim. Lâkin bu cevaplar Hürriyet'in müteakip günlerde çıkan nüshasında[7] *kuşa çevrildi. Sadece* ***Özal****'la ilgili maksatlarını gündemde tutmak için kullanıldı. Eh, ne yapalım, "niyet hâlis olmayınca, amel bu kadar düzgün olabilir!" diyerek meseleyi kapadım."*[8]

Daha sonra **Ecevit**'in -kendisinden beklenmedik bir sûrette- **Sultan Vahideddin**'in **"vatan hâini olmadığı"** yolundaki beyânı üzerine[9] yine bir kızılca kıyamet koptu.[10] An-

7 Bkz. 23 Ekim 1989 Tarihli **Hürriyet Gazetesi**'nde yer alan **"Atatürk Düşmanı Kadir Mısıroğlu'nu Almanya'da Bulduk."** serlevhalı haber.

8 Bkz: **Kadir Mısıroğlu**- Gurbet İçinde Gurbet, İstanbul, 2004, sh: 359 vd.

9 Bkz: 16 Temmuz 2005 tarihli Zaman Gazetesi.

10 **Oktay Ekşi**- 19 Temmuz 2006 tarihli Hürriyet'teki yazısında "Yakıştı mı?!" başlığı altında şöyle demiştir:

*"**Bülent Ecevit**, bu ülkenin yetiştirdiği önemli aydınlardan, önemli siyaset adamlarından ve -bazıları öyle düşünmese de- kanımızca iyi şâir-*

cak ne yazık ki, vâkî hücumlar üzerine **Ecevit** geriye adım atarak kendi kendisi ile tezada sürüklendi. Şöyle ki:

Bu beyânâtın akabinde **Hulki Cevizoğlu, Bülent Ecevit**'i programına alarak söylediği bu sözden dolayı yarı muâheze, yarı yumuşatma tarzında bir röportaj yaptı. Hastalığı sebebiyle konuşma güçlüğü çeken **Bülent Ecevit**, programa beraber çıktığı karısının yardımıyla **Hulki Cevizoğlu**'nu cevaplandırırken bu meseleyi ciddiyet ve azimetle ortaya atmış bulunmadığı ve sadece bir gazetecinin suâli üzerine bu sözü söylemiş bulunduğu tarzında te'vile kaçan bir cevap verirken karısı daha sarîh davranarak *"Türk Milleti'ni tarih içinde zaman zaman bir çok yöneticinin idâre ettiğini, bunların bazen de yanılmış olabileceklerini, fakat hiçbir zaman ihânet kasdıyla hareket etmiş olabileceklerine ihtimal vermediğini"* söylemiştir.[11]

Fakat ne diyelim; "İt ürüyor, kervan yürüyor!.."

Gerçekten 2006 yılı Ocak ayında TRT (Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu), hem de EBU (Avrupa Yayın Birliği)

---

lerinden biridir.

*Tüm bu kimlik çizgileriyle de «**iyi bir Atatürkçü**» olduğunu sayısız defa göstermiş bir kimsedir.*

*«**Kadir Mısıroğlu**, dün yaptığı açıklamada **Sultan Vahideddin**'in vatan hâini olmadığı söyledi.» diye bir haber okusanız, bunun garipsenecek bir tarafı olmaz.*

*«**Mete Tunçay, Murat Belge, Yılmaz Öztuna** bu iddiayı ortaya attı» diyen de sizi şaşırtmaz.*

*Ama **Bülent Ecevit** aktif siyaseti bırakıp amatör tarihçiliğe soyunduktan sonra ortaya çıkıp da «Ben **Vahdeddin** için hiçbir zaman hâin demedim. Çünkü ne kadar zor koşullar altında padişahlık yaptığını biliyorum. Ülke işgal altındaydı. Ordusu kalmamıştı. Yine de çok önemli işler yaptı.» derse, ister istemez kafanız karışır.*

*Biliyorsunuz **Vahdettin**'i «hâin» olarak niteleyenlerin başında **Atatürk** gelir..."*

11 Tafsîlât için bkz: **Kadir Mısıroğlu**- Bir Mazlum Padişah: **Sultan Vahideddin**, İstanbul, 2005, sh: 309.

ile ortaklaşa **"Osmanoğlu'nun Sürgünü"** adıyla müteselsil bir belgesel yayınlanmıştır. Tarafsız televizyoncu **Kerime Şenyücel**'in gayretli çalışmaları ile ortaya çıkan, bizimle yapılmış röportajı da ihtiva eden bu belgeselle Osmanlı Hânedânı mensuplarının mağduriyetleri bütün çıplaklığı ile ortaya konulmuştur. Resmî bir kurum tarafından yapılmış olan bu neşriyat, Cumhuriyet rejiminin, târihî geçmişimizle barışması yolunda ciddî bir adım olmuştur.

Bu vesile ile şunu da belirtmek isteriz ki, Osmanlı Hânedanı hakkındaki yayınlarda bu hânedâna mensup kadınların açık saçık (dekolte) resimlerine yer verilmektedir. Bu, iyi niyetle yapılmış olsa bile mahzurdan hâlî değildir. Zira okuyuculara, bu kadınların harem hâricinde dahî açık saçık olduklarını zannettirmektedir. Halbuki bunlar, düğün gibi fevkalâde vesilelerle harem dâhilinde -hem de kadın fotoğrafçılar mârifetiyle- çekilmiş resimlerdir. Şahısların albümlerinde saklanırlardı. Şahsen bizim albümümüzde de böyle pek çok resim vardır. Hânedan, sürgüne gönderilince bu resimler de mahfûziyetini kaybetmiş, çeşitli kimselere intikal etmiştir.

Diğer taraftan yurtdışına çocukken çıkarılmış bulunanlar veyahud gurbette doğmuş olanlar, ecnebî memleketlerde islâmî bir hayat yaşama imkânı bulamadıkları için, böylelerinin de dekolte resimleri hânedâna âid kitaplarda çokça görülmekte ve halkımız, bunları müşâhede ettikçe hânedanın dejenere olduğu kanaatine varmaktadır. Halbuki bu, zarûrî gurbet şartlarından doğmuş bulunduğu gibi vebali de hânedandan ziyade, onları nâgehânî bir sûrette yâd ellere sürgün edenlere âittir.

Bilindiği üzere, Hânedân sürgün edilirken hiç kimsenin müslüman bir ülkeye gidip yerleşmesine imkân verilmemiş ve ellerine tutuşturulan –sadece çıkış için kullanılabilecek-

pasaportta da Batı Memleketleri yazılmıştır. Böyle olduğu hâlde -ileride görüleceği üzere- Beyrut, Şam ve Mısır'a gidebilenler, eski terbiye ve an'aneleri ile birlikte islâmî şuurlarını da muhafaza edebilmişlerdir.

Hâlâ her vesileyle hânedanı kötülemekten geri kalmayanlar, bu faaliyetleri Osmanlı âilesini milletimizin gözünden düşürmek için yaptıkları tezvîrâttan umdukları neticeyi alamamış bulunmaktandır. Bu satırların yazarı, ilk mektepte okurken:

"Bu yirmi üç nisan ki;
Tarihin dönüm günü
Kan içici Sultana
Hakan'a ölüm günü"

Tarzında çirkin bir ithamı marş olarak söylemiş bir kimsedir. Fakat bugün, yukarıdaki kıt'ada iddia edildiği gibi padişahları **"kan içici"** olarak telakkî eden kaç kişi çıkar?!.. Bu demektir ki, telkinler fayda vermemiş, kötüleme kampanyası başarısızlığa uğramıştır. Aradan geçen bunca yıla rağmen karalama kampanyasına hâlâ devam edilmesi, milletimizin aslâ tasvib etmediği İslâm karşıtı bir güruhun cılız sesi olarak kalmaya mahkûmdur. Bununla birlikte resmî tavrın, tarihle uzlaşmak istikametinde bir seyir takip ettiği de gayr-i kabil-i inkârdır. Böyle bir mevsimde diğer eserlerimizle birlikte bu eserin de milletimizin tarihini can u gönülden benimsemesine yardımcı olmak hususunda bir rol oynayabileceği düşüncesiyle kendimizi bahtiyar addediyoruz.

Ve minallâhittevfîk.
24 Ocak 2008
ÜSKÜDAR

BEŞİNCİ BASIMIN TAKDİMİ

-Bournemouth (İngiltere)
2 Ocak 1990-

Bu eserin ilk basımından bu yana takriben on beş senelik bir zaman geçmiştir. Resmen tahrif edilmiş bulunan yakın tarih gerçeklerinin izhar ve ifâdesi bakımından, bu zaman zarfında şâyan-ı takdir bir gelişmeye şâhid olunmuştur. Henüz hukuka aksetmiş olmasa bile, fiiliyatta görülen bu hakşinaslık temâyülü sebebiyle, bu eserin daha önceki baskılarında gerçekleştirilemeyen bir netlikle takdimi gerekirdi. Hakikaten eski baskılarda mecburen buzlu camlar arkasına konulup tevil şansı elde tutulmak istenen birtakım gerçeklerin bu defa sütresiz ve daha berrak bir sûrette arzı îcâb ederdi. Okuyucuların böyle düşünmeleri ve böyle beklemeleri gayet tabiîdir.

Heyhat ki, bu tarz bir hareket için objektif (âfâkî) şartlar kâfi derecede müsâid kabul olunsa bile, bizim şahsî şartlarımızın alabildiğince gayrımüsâitliği bu esere yapılabilecek her türlü müdâheleyi imkânsız kılmıştır. Değil bazı gerçekler üzerindeki kamuflâj malzemesini kaldırmak, ilk tabıdan bu yana toplanan yeni malzemenin ilâvesini bile gerçekleştiremedik!

Kim derdi ki, biz de **"Osmanlı Âilesi"**nin felâketlerle dolu elli gurbet yılını anlatmaya çalışan bu eseri telif ettikten kısa bir müddet sonra, onlarla aynı kaderi paylaşmaya mecbur

olacaktık.[12] Cenâb-ı Hakk'ın nihayetsiz lütuf ve keremi icabı olarak **"kader"** insanoğlu için mutlak bir meçhuldür. Öyle ki nâgihanî bir felâketin üstüne doğru gitmekte olanlar bile son ana kadar söyleyip gülmeye devam ederler.

M. Kemal Paşa'nın 1923-24'lerde yaptığının, yani keyfî sûrette dilediği kimseleri vatanlarında yaşamaktan mahrum etmesinden altmış yıl sonra, entipüften bir ihtilâlden sağlanmış geçici bir itibar ve otorite ile **Kenan Evren** ve arkadaşları ta-

---

12 Kader'in **"gurbet içinde gurbet"** çilesine memur kılmış olması sebebiyle nâdiren beraber olabildiğim çoluk çocuğumun oturduğu Güney İngiltere'deki Bournemouth'a Türkiye'den lisan öğrenmek üzere ve periodik bir sûrette genç kaymakamlar gelmektedir. Bunlar arasındaki hayranlarımızdan birinin ziyaretini iâde maksadıyla oturmakta olduğu eve gittiğimizde, arkadaşları, aradığımız şahsın başka bir eve taşındığını söyleyerek bizi oraya götürdüler.

Muvakkaten burada bulunmakta olan o arkadaşın asgarîsi ile mahdud olan eşyaları, yeni taşınmış bulunduğu bu evde henüz yerleştirilmiş bir durumda değildi. Kenarda bir-iki bavul, birkaç karton kutu ve içine gelişigüzel kap-kacak konmuş büyükçe bir sepet görünüyordu. Başka bir zaman gelmek üzere izin isteyip rahatsız etmek istemediysek de, vâkî ısrar üzere kısa bir tevakkufu ve hiç olmazsa bir bardak çay içmeyi uygun gördük.

Ev sahibi ihtimal kırılmamaları için giyim-kuşam nevinden yumuşak eşyalar arasına yerleştirmiş olduğu bardakları kenarda duran kamıştan örülmüş bir sepetten çıkarırken şâyân-ı hayret bir şey oldu: Sepet bardakların bulunması maksadıyla yarıya kadar boşaltıldığında, bütün bu karışık eşya içinde bir de ne çıksa beğenirsiniz: **"Osmanoğulları'nın Dramı"** adlı eserimiz... Gayr-i ihtiyârî:

"-Kim derdi ki, İstanbul'da basılmış olan bu kitap da gurbete çıkacak ve on yıl sonra yazarı ile böyle hayal edilmez bir tesâdüfle karşı karşıya gelecek?!" dedim.

Genç:

"-Hayır!.. Asıl şâyân-ı hayret olanı o değil, bu kitabın yazılışından beşaltı sene sonra yazarının da bu kitaptaki şahısların hayatına benzer bir hayatı yaşamasının mukadder oluşudur!.." dedi.

Bense, gayr-i ihtiyârî dökülen gözyaşlarımı göstermemeye çalışarak her iki oluşu birden kader çerçevesindeki aslî yerinde değerlendirmeye çalışıyordum.

rafından gerçekleştirilebileceğine kim ihtimal verebilirdi?!... 1923'lerin hengâmesinde vatancüdâ kılınanların resmî rakamı **"Yüzellilikler"**[13] adıyla anılmalarından dolayı bu derecede az sanılmamalıdır. Bu yüzelli kişilik resmî liste dışında çeşitli sebeplerle birçok kişinin yâd ellerde yaşamaya mahkûm edildiği, bunların büyük bir kısmı için vatan toprağının mezar olarak bile çok görüldüğü muhakkaktır. Bununla beraber **Evren** ve ekibinin öz vatanında yaşamaktan mahrum ettiklerinin adedi de seleflerinin zulmünden aşağı olmayacak bir sûrette on beş bin kişiyi geçmiştir.

Küfür ve ilhad cephesinde 1923'lerdekine eş bir şiddetle husûmete muhatap oluşumuz ihtimal **"Kişi sevdiğiyle beraberdir!.."** hadîs-i şerifinin yüklendiği yüce mânânın bir tezâhüründen ibarettir. Ancak 1924 yılı şartlarından farklı olarak

---

13 Yakın tarihimizin en acı ve aynı zamanda en komik gerçeklerinden birisi de, bu **"yüz ellilikler"** fâcisasıdır. Şöyle ki:

Lozan'da, Müttefikler sulh gerçekleştikten sonra harb esnasında bizi arkadan hançerlemiş olan gayr-i müslimlere ceza vereceğimizden korktukları için, bir umûmî af protokolünde ısrar etmişlerdir. Bundan çıkan münakaşalar sonunda anlaşılmıştır ki, gayr-i müslimlerin afv edilmesi tabiî karşılanmakla beraber müslümanlardan **M. Kemal** ve ekibine muârız olanların cezalandırılması düşünülmektedir. Lâkin bunların kimler olduğu, hangi suçu işlemiş bulundukları o anda cevaplandırılamıyordu. Söylenebilen tek şey, bunların takriben yüz-yüzelli kişi olabilecekleri hususu idi. Böylece **"Afv-ı Umûmî Protokolü"**ne yüzeli kişi müstesnâdır gibi mantık dışı bir ibâre konulmuştur. Dünyanın her yerinde afvın istisnası suçun mahiyeti ile belirlenirken, Lozan'da **İsmet Paşa**'nın tahmînî bir rakam olarak koydurduğu yüz elli sayısının esas alınmasıyla bir **"Vatan Hâinleri Listesi"** teşkili, o devrin nasıl kanunsuz, keyfî bir idâre olduğunu tek başına ispata yetecek bir fâciadır. Yüz elli rakamı sâbit kalmak şartıyla kim kime kızıyor veya korkuyorsa, onu bu listeye ithal etmeye çalışmış ve kim kimi kayırmak istiyorsa liste hâricinde bırakmaya uğraşmıştır. Bu sûretle Osmanlı Devleti'nde en yüksek makamda vazife görmüş bir şahısla, işiyle gücüyle meşgul köylü **Mehmed Ağa**'ya kadar binbir tezatlı bir liste vücuda gelmiştir. (Tafsilât için bkz: Lozan Zafer mi, Hezimet mi? İsimli eserimizin **"Mânevî Kayıplar"**a tahsis edilmiş bulunan üçüncü cildindeki **"Yüz ellilikler"** bahsi.)

bugün Türk Milleti'nin birkaç milyonluk bir parçası -mecburî olmasa da- yurt dışında oturmaktadır. Bu durumun bizim gibi cebrî gurbet şartları içinde yaşayanlar için elem ve ızdıraplarla mesuliyetleri hem ağırlaştıran ve hem de hafifleştiren birçok yönü mevcudtur ki; burada sadet dışıdır.

Diğer taraftan Osmanoğulları'nı vatanlarından sürüp çıkarmakla kinleri tatmin olmayan, onları yâd ellerde bile rahat bırakmayıp zaman zaman binbir isnat ve iftirayla karalayıp halkın gözünden düşürmeye çalışan İslâm düşmanları, bizim için de aynı şeyleri yapmaktan geri kalmamışlardır. Bunun için bazen bir video kaseti, bazen de basit bir rivâyet kâfî addedilmiştir. Hatta en son örneğinde görüldüğü gibi[14], on beş yıllık bir vak'a bile durup dururken yeni bir hâdiseymiş gibi itham zemininde kullanılabilmiştir. Elinizde tuttuğunuz bu kitaba 1976 yılında verilmiş olan bir mükâfat 1989 yılında manşet haber yapılabilmiştir. Bu, o sırada Reisicumhurluk Makamı'na namzet olan **Turgut Özal'ın "kâfi derecede lâik ve Kemalist"** olmadığını ispat sadedinde güyâ delil olarak ileriye sürülmüştür.

Bugün bütün Dünya müthiş bir sarsıntı geçirmekte ve asırlık mâzisi olan bâtıllarla, onların putlaştırdığı şahsiyetler birer birer yıkılmaktadır. Böyle bir zamanda, bizimkilerin **"güneşi balçıkla sıvama"**ya devam etmeleri kendilerini gülünç ve gerçekten **"çağ dışı"** kılmaktadır. Bakalım bu sakîm role daha ne kadar devam edebileceklerdir. Her halde fazla değill... Mevlâ-yı Müteal büyük İslâm inkılâbını gerçekleştirecek imân ve ihlâs âbidesi kadronun ekseriyetle genç olmasından dolayı fart-ı merhametinden imhal etmekte, yani müddeti uzatmaktadır. Lâkin unutmamak gerektir ki, "Her gelecek yakındır!.."

Kadir MISIROĞLU

---

14 Bkz: 23 Temmuz 1986, 19 Ocak 1989, 15 Ekim 1989 tarihli Hürriyet Gazetesi nüshaları veya Gurbet İçinde Gurbet (İstanbul, 2004) adlı eserimiz.

YAZARIN, TÜRKİYE MİLLÎ KÜLTÜR VAKFI'NIN MÜKÂFAT TEVZİİ MERÂSİMİNDE YAPTIĞI KONUŞMA

-20 numaralı Sebil Dergisi'nden naklen-

Milliyetçi ve mukaddesatçı cephenin en kuvvetli müesseselerinden biri olan **«Türkiye Millî Kültür Vakfı» Kadir Mısıroğlu**'na 1974 yılı «jüri husûsî mükâfatı»nı tevcih etmiştir. Bu maksadla 15 Mayıs 1976 Cumartesi günü Park Otel'de Kültür Bakanı **Rıfkı Danışman**'ın da katıldığı bir merâsim tertib edilmiş ve mükâfatlar tevzi edilmiştir. Bu merasimde **Kadir Mısıroğlu**'na işbu **«Osmanoğulları'nın Dramı»** isimli eserinden dolayı verilen mükâfatı, Başvekâlet Müsteşarı **Ekrem Ceyhun Bey** takdim etmiştir. Bundan sonra bir konuşma yapan **KADİR MISIROĞLU** şunları söylemiştir:

Muhterem Bakan,
Muhterem Müsteşar,
Muhterem Mütevelli Hey'eti,
Muhterem Jüri ve
Muhterem Dâvetliler!

Osmanoğulları'nın Dramı isimli nâçiz eserimden dolayı bana gösterilen bu teveccühü, şahsımdan ziyâde bu eserin bedbaht kahramanlarına âid kabul ediyorum. Zira yarım asırdan beri mütemâdî bir sûrette aleyhinde konuşulan bir âilenin, elli yıllık gurbet hayatlarını anlatmaya çalışan bu eserin

muhterem jüri tarafından nâil olduğu alâkanın, biraz da onun kahramanlarından doğduğuna inanıyorum. Bu itibarla kendilerini böyle bir tercih yapmalarından dolayı tebrike şayan gördüğümü ifade etmek isterim.

Aziz dinleyenlerim!

Ben, burada mükâfata lâyık görülen eserimde, âile-i Osmaniyenin yaşadığı elli yıllık dramı anlatmadım, anlatamadım. Ummandan bir katre kabîlinden bazı hâtırat kırıntıları takdim etmekle iktifâ eyledim. Çünkü bizi altı buçuk asır zaferlerden zaferlere koşturmuş bir büyük âilenin bugünkü bedbaht çocuklarına bir merhamet taleb etmek mevkiinde bulunuyordum. Bunu ise, edebe mugâyir telâkki ettim. Zira, meşhur edip **Cenap Şahâbeddin Bey**'in söylediği gibi **«Kaplan sırtı için en tahammül edilmez yük, merhamettir!..»**

Bu itibarla eserimi yazarken biraz da onlar için merhamet taleb etmek mevkiinde bulunmaktaydım. Diğer taraftan hiç de müstahak olmadıkları bir sûrette son af kanununa ithal olunarak vaktiyle kovuldukları vatanlarına avdetleri gerçekleşmek üzereyken, yüksek trajlı bir gazetede aleyhlerine başlatılan bir kampanyayı cevaplamak mecburiyetindeydim. Bu cevap mecburiyetiyle, onlar için merhamet taleb etmenin yakışıksızlığı arasında müteredditt kaldım. Eserimi okuyanlar bu tereddüdüme yer yer şahid olacaklardır. Bu sebeple, bilmecburiye ummandan birkaç katre arz ederek, asıl fâciayı değerli okuyucularımın tahmin ve tasavvurlarına havâle eylemeyi daha münasip gördüm.

Ancak şunu da arz ve ifade etmeliyim ki; bu eserde bahsi geçen gazeteye cevap mahiyetinde olan mütalealar, benim şahsımdan ziyade Türk hey'et-i içtimaiyesine âiddir. Zira ben bu eserde hiçbir şahsî fikir beyan etmedim. Ne söyledimse, amme vicdanında meknuz olanların keşf ve ifade-

Kadir Mısıroğlu'na işbu *"Osmanoğulları'nın Dramı"* adlı eserden dolayı **Türkiye Millî Kültür Vakfı** tarafından verilen jüri husûsî mükâfâtı, o zamanki Başvekâlet Müsteşarı **Ekrem Ceyhun** Bey tarafından takdîm edilirken...

sinden ibârettir.

Bir müdafaa mecburiyeti dolayısıyla kaleme alınan bu esere karşı muhterem jüri tarafından gösterilen alâkanın, Türk fikir hayatı bakımından da ayrı bir ehemmiyeti vardır. Yazılması dirayetten ziyâde cesarete muhtaç olan bu gibi mevzuları işleyen eserleri taltif edebilecek bir Türk münevver kadrosunun bulunduğunu görmekle bahtiyarım! Bu sebeple asıl sevincim, şahsım adına değil Türk fikir hayatı adınadır. Ben de bilmukabil olarak bu dirayet ve liyâkati gösterdiklerinden dolayı muhterem **«Türkiye Millî Kültür Vakfı»** mütevelli hey'etini, onun değerli başkanı **Turgut Özal** Bey'in şahsında tebrik eder, teşekkürlerimi arz ederim!..[15]

15 Sebil Dergisi, 21 Mayıs 1976 tarih ve nu.: 21.

ÖNSÖZ

Türk Milletini asırlarca zaferden zafere koşturmuş bulunan Osmanoğulları hakkında leh ve aleyhte pek çok şey yazılıp söylenmiştir. Bunların ekserîsi -maâlesef- günübirlik siyasetin emrindeki kiralık kalemlerin mahsulüdür. Bu bakımdan bilhassa son elli yıl içinde bu mevzudaki bütün yazılıp çizilenleri ihtiyatla karşılamak, akl-ı selîm icabıdır. Gerçi Osmanoğulları'na karşı girişilmiş bu âdi söğme kampanyasına katılan hiçbir ciddî tarihçi çıkmamıştır. Hakikaten bu gibi gerçek tarihçiler -alabildiğine gayr-i müsaid olan şartlara rağmen- bu mevzudaki gerçeği yine de ortaya koymaya çalışmışlardır ki, bunlardan bazılarına yeri geldikçe temas edilecektir. Fakat ne yazık ki; cumhuriyet devri ile birlikte başlayan ve korkunç bir din ve târih düşmanlığını aksettiren haksız ve çirkin bir kötüleme edebiyatı, hâlâ devam etmekte ve mektep kitaplarına kadar intikal ederek, gerçekleri -sırf yarı münevverler muvacehesinde de olsa- sislendirmeye muvaffak olmuş gözükmektedir.

Şurası muhakkaktır ki; son elli yılın hâdiseleri henüz tamamen durulmamış ve bunların üzerinden **"târih sayılmaları için gereken zaman"** geçmemiştir. Bu sebeple, yakın tarihimizle alâkalı birçok şahıs ve vak'alarla birlikte Osmanoğulları hakkındaki beyânların da, birbirini nakzeden bir mâhiyet arz etmelerini -bir dereceye kadar- tabiî karşılamak gerekir. Ancak şâyan-ı memnuniyet olanı şudur ki; Osmanoğulları yazılıp söylenenler arasında, onların mahrumiyet içinde geçen elli yıllık sürgün devrelerinde Türk Devlet ve Milleti aleyhine herhangi bir beyan veya faaliyette bulunduklarına dâir hiçbir ciddi iddiaya rastlanılamaz.

Gerçekten Osmanoğulları, ecdadlarının -bütün bir millet efradı ile birlikte de olsa- asırlarca kınına girmek bilmeyen keskin kılıçlarıyla fethedilmiş bulunan doğup büyüdükleri aziz vatanlarından nâgihânî bir emirle çıkarıldıktan sonra, Türkiye ve Türk Milleti aleyhine en küçük bir faaliyette bulunmamışlardır. Sâdece, tekrar vatanlarına kavuşmak için birçok ısrarlı müracaat ve talepleri olmuştur. Bunun dışında bir de, bugünkü Türkiye dâhilinde ve **"Mısır, Suriye, Irak"** ve hattâ **"Yunanistan"** gibi kaybettiğimiz eski vatan topraklarında yağma edilen emlâk ve emvalleri etrafında birtakım çalışmaları görülmüştür. Bunların başında **"Musul Petrolleri"** dâvası gelir. Çok defa bununla alâkalı, faaliyetlerinden galat olarak, Türkiye aleyhinde çalışmış gibi gösterilmek istenmelerinin bağlı bulunduğu temel maksad ve fiilî yanlışlar yeri geldiğinde izah edilecektir.

Osmanoğulları'nın bugüne kadar Türkiye aleyhinde hiçbir faaliyette bulunmadıklarına mütedair hükmümüzü kabul etmeyecek hiçbir insaf ve iz'ân sahibi bulunamaz. Bunun tek istisnası, Türk basınında her nasılsa itibarlı (!) addedilmiş bir gazetede geçen aylarda yer alan **"Osmanoğulları'nın Son**

Oyunu" serlevhalı bir tefrikadır.[16] Zannımızca Osmanoğulları sülâlesinden arta kalan bir iki yâşlı zat ile henüz vatanlarının yüzünü dahi görmemiş bulunan birkaç gencin yurda dönmek ihtimallerinin belirmesinden endişeye kapılarak alelacele efkâr-ı umûmîyeye sunulan bu mesnetsiz ifşaat(!)ın gayr-i ciddî bir sinema senaryosundan hiçbir farkı yoktur. Bu kanaatimizin birçok delilini mâhud tefrikanın muhtevasında da bulmak mümkündür ki; alâkalı bölümde bunların her birinin teşhis ve tenkidine gerektiği kadar yer verilecektir.

Esâsen bu eser, o yazılardaki asılsız isnat ve iftiralara tarafımızdan verilmiş olan cevapların[17] kısmen genişletilmesi sûretiyle vücud bulmuştur. Bugün, o sırada bazı endişelerle imza koyamadığımız[18] bu yazıları daha da genişletilmiş olarak

16 Bkz: Hürriyet Gazetesi'nde 15-20 Nisan 1974 tarihleri arasında **"Osmanlıların Son Oyunu"** serlevhası ve **Nuyan Yiğit** imzasıyla neşredilen yazı serisi.

17 Bkz: Millî Gazete'de 21 Nisan-14 Mayıs 1974 târihleri arasında **"Osmanoğullarına Karşı Son Haçlı Taarruzu"** serlevhası ve **"Bir Târihçi"** imzâsıyla neşredilen tefrika.

18 O sırada mâhud 163. maddeden dört ve 5816 sayılı kanuna istinâden de üç sene olmak üzere yedi seneye mahkûm olmuş bulunmakta ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği'nce verilmiş üç aylık bir me'zûniyet sayesinde muvakkaten dışarı çıkmış bir durumda idim. Hakkımdaki rapor ise, Adlî Tıb Meclisi'nce derdest-i muamele idi. Bu yüzdendir ki; Türk-İslâm düşmanlarının yeniden, hışmına uğramak endişesi -çok arzu ettiğimiz hâlde- o yazılara imza koymamızı imkânsızlaştırmıştı. Mâhud gazeteye gerekli cevabı geciktirmeden vermek ise; zarûret hâlindeydi. Zira aynı zamanda Osmanoğulları'nın aziz vatanlarına kavuşmalarına imkân veren bir **"af kanunu"** TBMM'de kabul olunmuş ve Senato'da müzâkere edilmek safhasına gelmiş bulunuyordu. Böyle nâzik bir zamana bilhassa rastlatılan bu tezvirâtın, millî irâdeyi istîmal edenleri yanıltmaya çalışmak gibi sefil bir gayretin mahsûlü olduğu, gözden kaçmıyordu. Nitekim çok geçmeden bu tezvîrâtı sermâye edinen bir senatörün ağır bir lisanla Osmanoğulları'na hücum ettiği görülmüştür. Ancak şayân-ı memnûniyet olanı şudur ki; mâhud gazete ile ağız birliği eden bu senatör, millî irâdeye dayanmayan, sadece bir **"gece baskını"** tarzında icra edilen **"27**

efkâr-ı umûmîyeye takdim edebilmenin derin haz ve saâdeti içinde bulunmaktayız.

Gerçi Osmanoğulları, her türlü müdafaa ihtiyacından berîdirler. Zira onların hakkını teslim etmek için vasat seviyede bir ecnebî kadar bilgi ve insaf sahibi olmak bile kâfidir. Osmanoğulları'nın Cihan târihinde kan ve imanla yazdıkları destanların göz kamaştırıcı parıltı ve şaşaasını izâleye hiçbir garezkâr kalemin gücü yetmiyeceği cümlenin malûmudur. Hal böyle iken, hâlâ Güneş'i balçıkla sıvamaya çalışan bazı bedbahtların zuhuru dahî mücerret insanlık hesabına çok elem vericidir. Bu sebeple bizim bir müdâfaanâme mahiyetindeki bu eserimiz, Osmanoğulları'nı -mevcud olmayan- suçlarından tebriye maksadıyla kaleme alınmış değildir. Belki bu eser, daha ziyâde Osmanlı düşmanlarının gerçek niyet ve hüviyetlerini teşhis ve teşhir maksadına mâtuf olarak yazılmıştır. Bu vesileyle Türk ve İslâm târihinin en büyük şahsiyetlerini yetiştiren Osmanoğulları'nın son mümessillerine müteallik - bilmecbûriye vâki olan- bir müdâfaanın nâçiz kalemimiz için mümkün ve muhtemel şereflerin en büyüğünü teşkil eylediğini iftiharla ifâde etmek isteriz.

Gerçekten Osmanoğulları, yeryüzünde gelmiş geçmiş hânedanların en uzun ömürlüsü ve en haşmetlisidir. Hiç bir milletin târihinde altı buçuk asır devam etmiş bir Hânedân bulmak mümkün değildir. Türk Milleti'nin bütün efradı, bu Hânedânın her biri diğerinden daha şerefli olan muhterem mensupları etrafında tâ başlangıçtan itibaren kenetlenmiş ve bu sûretle büyük bir güç meydana gelmiştir. Milletimizin asırlarca birlik ve beraberliğinin sağlanmasında en nâfiz rolü oynayan, bu Hânedân olmuştur. Bu sûretle sağlanan muazzam kuvvet, bugün üzerinde yaşadığımız toprakları vatan kılan

---

Mayıs darbe-i hükûmetî"nin getirdiği "temelli senatör" unvanlı, temelsizlerden biriydi.

âmillerin başında gelir. Osmanlı Hânedanı sadece Türk Milleti için şan ve şereflerle dolu altı buçuk asırlık bir târihin vücud bulmasına âmil olmamış, aynı zamanda İslâm Âlemi'nin bitip tükenmek bilmeyen haçlı taarruzlarından masûn ve mahfuz kalabilmesini de sağlamıştır.

Gerçekten Osmanoğulları'nın tarih sahnesine çıkmalarından önce **"Hilâl-Salîb Mücadelesi"**nin cereyan ettiği saha, bugünkü vatanımızla Suriye ve Filistin havâlisiydi.

Söğüt'te kurulan küçücük **"Osmanlı Beyliği"**nin vecd ve imân adamı olan şerefli mensupları, keskin kılıçlarının zoruyla Haç'ı adım adım gerileterek kısa zamanda Bizans kapılarına dayanmış ve Hıristiyanlığın bu kadîm merkezini bir de Batı yakasından sıkıştırmak için Rumeli'ye geçmişlerdi. Bu târihten itibaren, haçlı taarruzları artık Hıristiyan topraklarında karşılanmış ve üst üste hezimete uğratılmıştır. Ancak bu sayededir ki; İslâm ülkelerinin uzun bir sulh ve sükûn devri idrâk edebilmeleri imkân dâhiline girmiştir.

Gerçekten, Haçlı taarruzları Doksan üç Harbi de denilen 1877-78 Türk-Rus Harbi'ne kadar Tuna Nehri'nin ötesinde karşılanmış ve İslâm düşmanlığa ile meşbû bulunan Hıristiyan kuvvetleri, dâima, tabiî bir hudud addedilmiş olan bu nehrin ötesindeki Avrupa ova ve yaylalarında mağlûb edilmiştir. Bu sûretle, Haçlı taarruzlarını üssü'l-harekelerine en yakın arazilerde karşılayıp mağlup eden Osmanlı ordularının, Cihan tarihindeki emsalsiz muvaffakiyetleri, millî mefahirimizin en büyük ve en şerefli kısmını teşkil eder.

Arada **"Timur gâilesi"** olmasaydı, sâdece imân ve İslâm adına hareket eden muazzam Osmanlı gücüyle Karadeniz'in kuzeyindeki **"Altınordu Devleti"** ve İspanya'da henüz hâkimiyetini temâdî ettirmekte bulunan **"Endülüs Emevî Devleti"**nin Avrupa ortalarında birleşip kucaklaşması ve bütün bu kıt'anın islâmlaşması sağlanacaktı.

Bu sebepledir ki, Osmanlılar'a karşı vâki olabilecek bir kin ve nefreti, ancak ve ancak Hıristiyan asıllı kimseler için tabiî kabul etmek mümkün ve hattâ mâkuldür.

Hal böyle iken, içimizde -her nasılsa- Türk (!) ve Müslüman (!) sayılan bazı kimselerin kraldan fazla kralcı bir şekilde Osmanlı düşmanlığını sürdürmelerindeki sâiki anlamak cidden müşküldür. Bu, olsa olsa, bu gibilerin zevâhirde bizden göründükleri halde, kalbleri ve zihnî muhtevaları itibariyle düşmanlarımızdan daha fazla din ve târihimizin bî-aman düşmanı olmaları ile kabil-i izahtır. Böyle bir düşmanlık, asırlarca Osmanlı Devleti'nin adâlet ve semâhatı sayesinde huzur ve sükûn içerisinde yaşamış dahilî hristiyanlar için bile munsifâne addedilemezken, bu sözümona bizden kimselerin bitip tükenmek bilmeyen Osmanlı düşmanlığını izah imkânsızlığı meydandadır.

Şurası muhakkaktır ki; yükseliş devirlerinin şanlı muvaffakiyetlerini bu hânedansız izah mümkün değildir. Gerçekten **"Fâtih"**siz bir **"İstanbul'un Fethi"**ni, **"Kânunî"**siz bir **"Mohaç Meydan Muharebesi"**ni veya **"Yıldırım"**sız bir **"Niğbolu Zaferini"** ilh... nasıl îzah edebiliriz?!. Hâl böyle iken, bazı kimseler, hâlâ tarihimizdeki büyük muvaffakiyetleri Hânedân dışındaki birtakım kimselere ve hassaten millete mal etmekte, buna mukabil bilhassa son devirde ortaya çıkan ve bambaşka sebeplerin eseri olan muvaffâkiyetsizlikleri ise, Osmanlı Hânedânına yüklemektedirler. Hâlbuki altı-yedi asırlık tarihimizde görülen parlak zaferler kadar, hatalar da hiç şüphesiz bütün bir millet efradının müşterek eseridir. Muhakkak ki; târih şuuru, mantık ve hakkaniyet icabı olan da budur!..

Son devirlerde ortaya çıkan ve târihimizde bir **"gerileme"** olarak tavsif edilen durumun âmilleri ise, çok çeşitli ve mevzuumuz hâricidir. Kısaca söylemek gerekirse, bu durum iç ve dış düşmanların sinsî ve plânlı faaliyetleri yüzünden im-

kân verilmeyen **"Sanâyi İnkılâbı"**na zamanında ve gerektiği şekilde katılamamanın bir neticesidir. Avrupa'da ortaya çıkan sınaî gelişme ise, Amerika'nın keşfi ve yeni ticaret yollarının bulunması sûretiyle Hindistan'a gidilmesi ve bütün bunların neticesi olarak da Avrupa'ya büyük bir servetin akması gibi büsbütün başka sebeplerle izah edilebilecek bir oluştur. Ne yazık ki; Tanzimat'tan bu yana Şark-Garb muhâsebesini lâyıkıyla yapamayan yarı münevverlerin şuur altlarındaki aşağılık duygusu ve İslâm düşmanlığının mâkesi olan yanlış izahları, hâlâ revaçtadır. Bu gibi -bilerek veya bilmeyerek- İslâm düşmanlarının emellerine âlet olanların, büyük devletimizin yıkılmasının gerçek âmillerinden meselâ bir **"petrol meselesi"**ndeki -tafsiline burada imkân bulamadığımız- hatalı tutumlarının teşhis ve teşhiri ortaya son derece ibretli bir tablo çıkarır. Fakat burada mâhud tefrika dolayısıyla tespiti elzem olan diğer bir gerçek de şudur ki; akıp giden zaman içinde mes'eleler ve bunların Türkiye aleyhinde kullanılmasındaki üslûp değişse de, düşman faaliyeti durmamakta ve yeni şekiller altında devam edip gitmektedir!. Hâsılı düşman aynı düşmandır ve faaliyetini tâtil etmiş değildir! Ebette ki etmeyecektir de!

Çeşitli din ve ırk husûsiyetleri ile birbirinden apayrı birçok unsuru asırlarca sulh ve sükûn içinde dirâyetle idâre etmiş bulunan milletimizin, bu başarısında en büyük hisse hiç şüphesiz arka arkaya dehâ ölçüsünde birçok büyük şahsiyet yetiştirmiş bulunan Osmanlı Hânedanı'nındır. Bu yüzdendir ki; milletimizin düşmanları, bize karşı duydukları kin ve nefreti -âdeta- onların şahıslarında merkezîleştirmişlerdir. Gerçekten elli yıldan beri bir boy hedefi gibi en çirkin isnat, iftira ve düşmanlıklara mâruz bıraktıkları Osmanoğulları'ndan, Türklük ve Müslümanlık hesabına intikam almak istemişlerdir. Çünkü millî varlığımızın düşmanları, milletimizin baş ve beyni olarak dâima onları görmüş ve bu sebeple olanca hıncını onlara

yöneltmiştir. Gerçekten Osmanoğulları bin yıldan beri devam eden **"Hilâl-Salip Mücadelesi"**nin ağırlık noktasını teşkil etmiştir. İşte bu yüzdendir ki azîz vatanlarından tard edilişlerinin üzerinden, yarım yüzyıl geçtiği hâlde hâlâ tatmin olmayan bir kinin haksız ve çirkin tezâhürlerine şâhid olunmaktadır.

Buna rağmen bu defa yanıltılamayan ve Türk âmme vicdanına bihakkın tercüman olan TBMM -velev bir af kanunu çerçevesi içinde de olsa- bu vatanın hür ve mes'ud havasını teneffüs etmeye herkesten ziyâde hakları olan fâtih ecdadımızın gurbetzede evlâtlarına karşı elli yıldır sürdürülen korkunç bir zulmü nihayet bertaraf eylemiştir. Gerçi bu keyfiyetin tahakkuku esnasında bazı mebusların ve hatta değerli bir **Sultan Efendi**'nin[19] Osmanoğulları'nın ortada afv edilecek bir suçları

---

19 **"Osmanlı Hânedanı"**na mensup İstanbul'da oturan sultanlar, yurda dönme hakları bulunmayan hânedân mensubu erkeklerin, memlekete dönmelerine özel bir kanunla izin verilmesini istemişlerdir.

Yurda dönme izninin, çıkarılacak genel afvla sağlanmasının kendilerini üzeceğini belirten sultanlar:

"-Kocaman bir hanedanın mensupları câni ve hırsızların faydalanacağı afvın kapsamı içine hiçbir zaman alınamazlar. Bu, asâletimize uygun bir hareket olmaz!.." demişlerdir.

Osmanlı Hânedanı'nın mensuplarından **Neslişah Sultan**, bu konuda şunları söylemiştir:

*"-Hanedan'a mensup büyüklerimizden sadece **Vâssib Efendi, Aziz Efendi, Nâzım** ve **Memduh Efendiler** hayattadırlar. Gençler, Avrupa ve Amerika'da öğrenim yapıyorlar. Bu nedenle gençlerin yurda gelip, yerleşeceklerini sanmıyorum. Onlar, oradaki hayata alışmışlardır. Gelip Türkiye'nin zor şartlarına alışamazlar. Ancak ülkelerini görmek için geçici olarak gelirler. Yalnız, yaşlılar büyük bir vatan özlemi içindedirler."*

Bu iktibastaki **"Memduh Efendi"** zikri yanlıştır. Zira bu isimde bir şehzâde yoktur.

Suad Hayri Ürgüplü'nün gelini **Fâzıla Ürgüplü** de:

"-Âilemizden olan kişilerin memleketimize dönmelerine izin verilmesi, beni çok mutlu kılar. Zira, birçoğu yaşlıdır. Son günlerinde vatanlarını görmelerini arzu ederim." demiştir. (Bkz.: Milliyet Gazetesi, 24 Mart 1974 tarihli nüsha)

bulunmadığı yolunda son derece haklı bir itirazları vâki olmuştur. Fakat, şahsen teknik bir zarûrete atfederek mühimsemediğimiz bu noktadan daha ehemmiyetlisi şudur ki; asıl biz, millet olarak, elli yıl sonra dahi olsa böylesine korkunç bir hatâdan dönerek, ecdad ve târih önünde afv edilip bağışlanmamızı temin edebilir isek, yine de kazanç büyüktür!.. Osmanoğulları hesabına düşünülürse, bu neticenin asıl teessüfe şâyân ciheti, bunun bir af kanunu içinde temin edilmiş bulunması değil de, bu zamana kadar gecikmiş olmasıdır. Zira, maksad hasıl oldu amma ba'de harâbi'l-Basra!..

Evet, ileride kısaca gurbet sergüzeştlerini okuyacağınız birçok kıymetli şehzâdenin dehşetli bir dâü's-sıla ile kıvranarak irtihal-i dâr-i beka eylemelerinden sonra! Bugün, bu imkândan henüz vatanının bir taşını bile görmemiş olan bir kaç genç şehzade ile Türkiye'de hiçbir geçim imkânı bulunmayan bir iki yaşlı zât mı faydalanacak?!.. Heyhat!.. Bu vatanda, onların bir çoğunun mal mülk nâmına bir dikili ağaçlarının bile bırakılmadığını unutmamak lâzımdır. Biz daha doksan yaşındaki bir tek **Sultan Efendi**'ye bakmaktan bile âciz durumdayız. O Sultan Efendi de, üzülerek ifâde edelim ki; dâvamızın baş tacı addettiğimiz **Sultan Abdülhamid Han Hazretleri**'nin hayattaki yegâne evlâdı **Şâdiye Sultan**'dır. Kim biliyor, bugün O'nun ne hâlde bulunduğunu, nerede oturduğunu, ne yiyip içtiğini?!.. Unutmamak gerekir ki, zulme rıza da, zulümdür!....

Tahmin etmek güç değildir ki, bu haberde geçen "neden", "konu", "genel", "özel", "kapsam" ve benzeri uydurma kelimeler, gazete muhabirinin dinlediği sözleri kendi lisânıyla ifade etmesinden doğmuştur.

Mes'eleye bu nokta-i nazardan bakan yazarlar da görülmüştür:

*"Şu hâlde siz kimi, ne için afv ediyor veya etmiyorsunuz? Eğer af kanununa onlar da dâhil edilecekse, bu maddenin adı «**Osmanlı Hânedanı'na Türkiye'de Oturma Müsaadesi Verilmesi**» olur. Fakat Osmanoğulları'nın komünistler için çıkarılacak bir af kanununda kendi isimlerini de görmekten memnuniyet duyacakları pek şüphelidir."* (Bkz: **E. Güngör**- "Osmanoğulları Af mı İstiyorlarmış?", Ortadoğu Gazetesi, 26 Nisan 1974)

Bu arada şu hususu da belirtmek gerektir ki; Osmanoğulları'nın vatana avdetlerine imkân veren kanunî değişiklik -her ne kadar- bir **"af kanunu"** içinde sağlanmışsa da ifâde ve tanzim şekli itibariyle onlara kabil-i izafe bir cürmün mevcud olmadığı gerçeğini de ihmal etmemiştir. Hakikaten mezkûr kanunun bu hususa müteallik sekizinci maddesi, diğer maddelerde olduğu gibi afvedilen bir cürümden bahsetmemektedir. Sâdece, vaktiyle ihdas edilmiş bir **"kanunî memnûiyet"**i bertaraf etmektedir. Bu haliyle diğer bir kanunu tâdil eden müstakil bir mâhiyet taşımaktadır. Belki tek başına ve ayrı bir kanun olarak tedvini daha doğru olabilirdi. Fakat bu haliyle de onun bir **"af kanunu maddesi"** mâhiyetini taşımadığı aşikârdır. Velev bir af kanununun maddeleri arasında yer alsa bile!...

Bu vesîle ile bir de şunu ifâde etmek isteriz ki, Osmanoğulları'nın acıklı gurbet sergüzeştlerini nakletmekten maksadımız, efkâr-ı umûmiyeyi onlara acımak istikâmetinde tahrik değildir. Bilâkis bu fâcialara bigâne kaldığımız ve onlardan habersiz kendi hevâ ve hevesimiz istikametinde fütursuzca yaşayabildiğimiz için asıl acınacak olan, bizleriz. Bu sebeple onların başlarından geçen fâciaları okurken göz yaşı dökebilirseniz, bu yaşlar asıl kendimiz için olsun!... Belki bu sûretle Osmanoğulları'nın hâilevî gurbet hayatlarını kendimize bir ibret aynası ve ciddi bir nefs muhasebesi vesilesi ittihaz edebiliriz!... Ma'lumdur ki; yaşarmayan göz, gerçeği hakkıyla görmez!..

Kadir Mısıroğlu
9 Temmuz 1974
Beylerbeyi-İSTANBUL

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANOĞULLARI'NIN TARİHÇESİ, HUSUSİYETLERİ VE CİHAN TÂRİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL

I – OSMANOĞULLARI'NIN TÂRİHÇESİ

A-OĞUZLAR VE KAYIHAN ÂŞÎRETİ

a-Oğuzlar

İslâm ve hattâ Cihan târihinin en büyük devletini kuran Osmanoğulları, menşe itibariyle Oğuz Türkleri'ndendir. Türk târihinin başlangıcına âid kaynaklar, bir hayli muahhar bulundukları cihetle, ilk devirler hakkındaki bilgilerimiz oldukça eksik ve vuzuhsuzdur. Gerçekten, bu hususta -çoğu kere- mesned ittihaz edilmiş bulunan millî destanlar bile, çok sonra kaleme alınmışlardır, İlk yazılı kaynaklar ise VII. Yüzyıldan kalmış olan **"Yenisey Kitâbeleri"** ile VIII. Yüzyıldan kalma **"Orhun Âbideleri"**[20]dir. İşte târihte ilk defa olarak Oğuz kelimesine bu Yenisey Kitâbeleri'nin birinde rastlanmaktadır.[21]

---

20 Tafsilât için bkz: **Hüseyin Namık Orkun** - Eski Türk Yazıtları (TDK) İstanbul, 1936 -1940 -**Muharrem Engin**- Orhun Âbideleri, İstanbul 1969 -**Necip Âsım**-Pek Eski Türk Yazısı, İstanbul 1328.

21 **Hüseyin Namık Orkun**- a.g.e., c.III, sh: 61

Türk tarihi geleneğine ve Oğuzlar'dan bahseden kaynaklara göre, Oğuz Han'ın altı oğlu vardı. Bunlar orduda veya **"şölen"** denilen ziyafetlerde –kendilerine atfedilen ehemmiyete nazaran- Hân'ın sağında veya solunda yer alırlardı. Türkler'de sağ taraf, Moğollar'ın aksine olarak daha şerefli kabul olunmaktaydı.[22]

Oğuz Han'ın **Gün Han, Yıldız Han** ve **Ay Han** adlarındaki üç oğlu dâima sağ tarafta yer alıyorlardı. Bunlara **"Bozoklu"** denilmekteydi. **"Ok"** kelimesi, kadîm Türkçe'de boy (kabîle) mânâsına kullanılıyordu.[23] **Gök Han, Dağ Han** ve **Deniz Han** adındaki diğer üç oğlu ise, sol tarafta yer alıyordu. Bunlara da **"Üçoklar"** veya **"Üçoklu"** adı verilmekte idi. Bu altı evlâdın her birinin idaresi altında dört boy vardı. Bunlar da kendi aralarında itibârlarına göre sıralanıyorlardı. Bu sûretle Oğuzlar'ın, yirmi dört boydan[24] teşekkül ettikleri görülmektedir. Bu boyların her biri eti yenmiyen avcı bir kuşu mukaddes addetmişlerdi ki; buna **"Ongun"** denilirdi. Bir de, her boyun bir **"damga"**sı vardı. Bu, uğur addedilerek davarlara, kap-kacağa vurulur ve hattâ mezar taşlarına bile hâkkedilirdi. Osmanoğulları'nın neş'et ettikleri Kayı Boyu'nun Ongun'u **şâhin**, damgası ise, **iki ok** ile **bir yaylı ok**tu.[25] Buna

22 **Prof. Dr. Faruk Sümer**- Oğuzlar, Ankara 1972, sh. 205.

23 a.y.

24 **Kaşgarh Mahmud- "Divân-ı Lügâti't-Türk"** isimli eserinde bu boyları 22 olarak göstermiştir. Ayrıca O'nun tasnifinde **"Kayı"**lara ikinci sırada yer verilmiş ve bu kelime **"Kayığ"** sûretinde yazılmıştır. Oğuz boylarına âid tam liste **Reşîdü'd-dîn**'in **"Câmî-üt-Tevârih"** isimli eserinde yer almıştır ki, bunda **"Kayı Boyu"**nun birinci sırayı işgal ettiği görülmektedir.

25 Kayı'nın mânası, muhkem, kuvvet, kudret sahibi demektir. Ongunu Şahin denilen kuş olup damgası ᛉ şeklinde iki ok ile bir yaylı oktur; maamafih bunların şekilleri az, çok tadil edilmiş olarak Osmanlı sikkelerde ᚿ ᚿ ᚿ şekillerinde görülüyor.

(İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.I, Ankara, 1972, sh:94.)

Reşîdüddin'e göre Oğuz boyları

ilk defa İkinci Murad'ın sikkelerinde rastlanmaktadır.

Oğuzlar, siyasî bir camia veya memleket için **"el"** veya **"il"** tâbirini kullanırlardı. Bu sebeple Oğuzlar'ın siyasî topluluğuna ve ülkelerine **"Oğuzeli"**, Oğuzeli'nin başındaki hükümdâra ise, **"Yabgu"** denilirdi.

Mîlâdî Onuncu yüzyıldan itibaren islâmlaşmaya başlayıp onbirinci milâdî yüzyılda tamamen bu yeni asabiyete intisab etmiş bulunan Oğuzlar'a bundan böyle artık **"Türkmen"** denilmeye başlanmıştır.

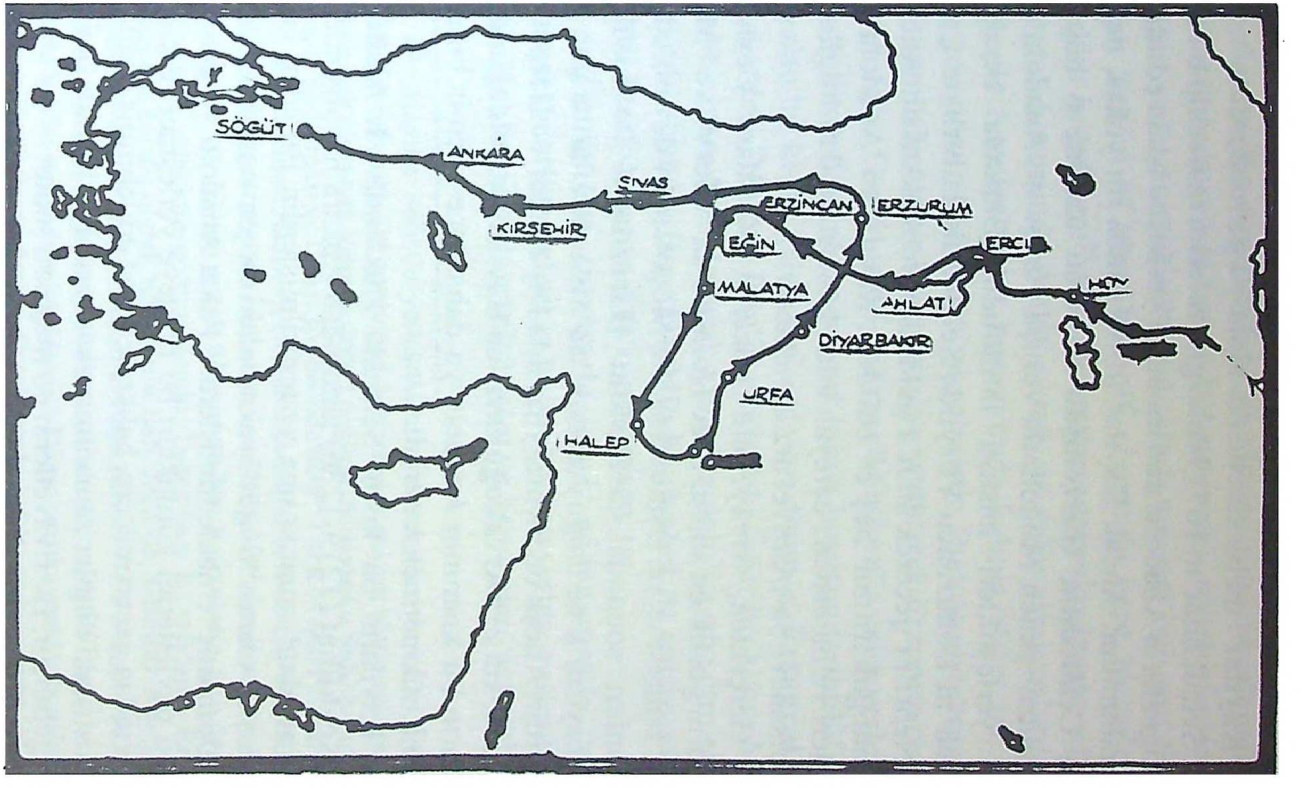
b) Kayıhanlılar:

Kayıhanlılar veya Kayı Boyu, Oğuzlardın daha itibarlı addedilen sağ tarafta yer alan boylardan, yani Bozoklardandı. Bu gruptaki boyların kendi aralarındaki sıralanmada da en sağda yer alıyordu. Yâni Bozoklar'dan, **Gün Han**'a tâbi dört boyun en itibârlısıydı. Esasen Oğuz boylarının tam bir listesini veren ve bunları siyasî ehemmiyetlerine göre sıralayan **Reşidü'd-din**'in Câmiü't-Tevârih isimli eserinde Kayı Boyu'na birinci sırada rastlanılmaktadır. **"Kayı"**nın mânâsı; **"kuvvet ve kudret sâhibi"** demektir. Osmanoğulları bu boyun bünyesindeki **"Kara keçili"** aşiretindendiler.

Oğuz Boyları, islâmlaşmalarının hemen ardından başlayan fetih hareketiyle birlikte Anadolu'ya gelmeye ve burada yerleşmeye başlamışlardır. Ancak bu yerleşme def'aten ve toplu bir halde gerçekleşmemiştir. Anadolu'ya parça parça ve muhtelif tarihlerde gelen Oğuz Boyları ve onların kolları hemen her tarafa dağılmışlardır. Bunun neticesi olarak bugün bile hâlâ Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Oğuz Boyları'nın adlarını taşıyan birçok köy ve kasabaya rastlanılmaktadır.[26]

---

26 Bkz: Dahiliyye Vekâleti tarafından çıkarılan **"Köylerimiz"** isimli eser -**Nihal ve Âhmed Nâci**, Anadolu'da Türkler'e Âid Yer İsimleri, Türkiyat Mecmuâsı, c.II -**Prof. Faruk Sümer** - a.g.e., sh. 211 vd.

Eski kaynaklarımıza göre Kayı Aşîreti'nin Anadolu'ya gelirken tâkib ettiği yol

Bunlardan bir kısmı da el'an **"Kayı"** adını taşıyan köylerdir. İşte **"Kayılar"** da bu sûretle Anadolu'ya gelmişlerdir.

Selçuklular'ın 1071 Malazgirt zaferini müteakip bir kısım Oğuzların Anadolu'nun muhtelif yerlerine iskân edildikleri mâlumdur. Ancak Kayılar'ın bu sırada mı yoksa, daha sonra **Celâleddin Harzemşah**'ın vefâtı üzerine o büyük kumandanı yenen Moğollarla vuruşa vuruşa mı Anadolu'ya gelip yerleştikleri hususu ihtilâflıdır. Bununla beraber Kayılar'ın Dokuzuncu Yüzyılda Selçuklularla birlikte Ceyhun Nehri'ni geçerek İran'a geldikleri muhakkaktır. Ancak Osmanoğulları'nın neş'et ettikleri Kayılar'ın Anadolu'ya gelişleri ve bu esnada cereyan eden hâdiselere dâir bilgilerimiz efsânevî bir mâhiyet arz etmektedir.

Gerçekten, rivâyetlere nazaran Kayılar, Ceyhun Nehri'ni geçtikten sonra, önce Horasan'da **"Merv"** ve **"Manan"** bölgesine yerleşmişlerse de, Moğollar'ın devam eden hücumları sonunda **Celâleddin Harezmşah** ile birlikte Azerbaycan'a ve Doğu Anadolu'da Ahlat taraflarına göç etmişlerdir. Ancak on birinci yüzyılda Diyarbekir ve Harput'ta hükümet kuran **"Artukoğulları"** da Kayılar'dan olduğundan bunların bir kısmının Anadolu'ya daha önce geçmiş bulunduğuna hükmetmek kaabildir.

Kayıların bir kısmı Selçuklu Hükümdârı **I. Alâüddin Keykûbat** (1219-1236) tarafından Ankara havalisindeki, **"Karacadağ"** mıntıkasına yerleştirilmişlerdir. Buradan bilâhere kışlak olarak **"Söğüt"** yakınındaki ovaya ve yaylak olarak da **"Domaniç"**e nakledilmişlerdir. Fakat Anadolu'ya gelişlerinden devletlerini kurdukları bu bölgeye yerleşinceye kadar başlarından geçen mâcera, hakkıyle tesbit edilebilmiş değildir. Bu hususdaki bilgiler zamanımıza kadar rivâyet hâlinde devam edip gelmiştir. Bu rivâyetlerin en meşhuru şudur:

Anadolu'ya geldikten sonra bir müddet Ahlat'ta otu-

ran Kayılar, oradan ayrılarak Erzurum, Erzincan ve Amasya taraflarına göç etmişlerdir. Fakat hayvanlarını beslemek için kâfi miktarda müsâid arazi bulamamaları sebebiyle Haleb'e doğru yola çıkmışlardır. Bu şurada reisleri bulunan **Süleyman Şah**'ın **"Caber Kalesi"** civarında Fırat Nehri'ni geçerken boğulması[27] üzerine aralarında yola devam edip etmemek hususunda ihtilâf çıkmış ve ikiye ayrılmışlardır. Bu sebeple Kayılar'ın bir kısmı orada kalmış, diğer bir kısmı ise geri dönüp Çukurova'ya gelmiştir. Burada da tekrar ikiye bölünmüşler ve bir kısmı kuzeye yönelerek Erzurum civarında Pasinler Ovası'ndaki **"Sürmeli Çukur"**a gelip yerleşmiştir. Burada da aralarında yurt tutma hususunda ihtilâf çıktığından bir kısmı geldikleri asıl yere dönmüş, **Ertuğrul Gâzi** ile kardeşi **Dündar Bey**'in emrindeki diğer bir kısmı Moğol akınlarından bîzar kalarak Orta Anadolu'ya göç etmişlerdir. Selçuklu hükümdarı **Alâüddin Keykubat** da onları müracaatları üzerine Karacadağ'a yerleştirmiştir.

Henüz tam manâsıyla tevsik edilememekle beraber buraya giderken Selçuklu ve Moğol kuvvetleri arasında dehşetli bir çarpışmaya rastlamışlar ve zayıf olan Selçuklular'a

27 Kayılar Söğüt'e yerleştikleri sırada reisleri bulunan **Ertuğrul Gâzi**'nin babasına âid bu rivâyet, birbirinden naklen bütün eski tarihlerimizde yer almasına rağmen doğru değildir. **Süleyman Şah**'ın Fırat'ı geçerken boğulması ve Caber Kalesi'nde hâlâ **"Türk Mezarı"** diye bilinen yere defnedilmesi hâdisesi, en eski kaynaklarda Anadolu Selçukları'nın ceddi **Süleyman bin Kurtulmuş**'un mâcerasına aynen benzemektedir. Bu sebeple bu vak'ayı ancak **Süleyman bin Kurtulmuş** için doğru kabul etmek mümkün görünmektedir. Diğer bazı kaynaklarda **Ertuğrul Gâzi**'nin babası olarak **Süleyman Şah** değil de, **Gündüz Alp** gösterilmektedir. Meselâ Tevki-i **Mehmet Paşa** Tarihi (T.T.E.M. nu: 79), Düsturnâme-i Enverî (**Mukrimin Halil** neşri, sh. 81) ve **Rûhî**'nin Âl-i Osman Tarihi bunlar arasında zikredilebilir. Diğer bazı kaynaklarda daha başka isimlere de rastlanmaktadır. Hâsılı bütün bunlar sadece birer ihtimaldir. Henüz bu husus, tamamen aydınlatılmış değildir.

yardım ederek, onların gâlip gelmelerini sağlamışlardır.

Ertuğrul Gâzi'nin reisliği altında önce Karacadağ'a gelen ve sonra da buradan Söğüt ve Domaniç'e nakledilen Kayılar, rivâyete nazaran dört yüz çadırdan ibarettiler. Bu yüzdendir ki, **Namık Kemâl**:

"Biz ol âlî himem erbâb-ı cidd ü içtihadız kim,
Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşîretten."[28]

demiştir.[29]

Ertuğrul Gâzi'nin anası, Domaniç'in Çarşamba köyünde medfun **Hayme Ana**'dır.[30]

Kaynaklarımız **Ertuğrul Gâzi**'nin doksan yaşını geçmiş olarak 1281 veya 1288'de vefat ettiğini yazarlar. Türbesi bizzat zabtettiği Söğüt'tedir.

---

28 *"Biz öyle yüce bir himmet, ciddiyet ve gayret sahibi kimseleriz ki; bir aşîretten ortaya cihangir bir devlet çıkardık."* demektir.

29 Hakîkatte koskoca Osmanlı İmparatorluğu öyle küçücük bir âşîretten meydana gelmiş değildir. Gerçi ilk nüve Kayılardır. Fakat bulunduktan mevkî, tâkib ettikleri ulvî gâye öylesine umûmî bir tasvip ve alâkaya mazhar olmuştur ki, çökmek üzere bulunan Selçuklu Devleti'nin birçok ileri geleni ile sâir beylik ve aşiret mensuplarının -alt tabakalarının- geniş ölçüde müzâheretlerine nâil olmuşlardır. Zira bunlar, Osmanlılar'ın diğer beyliklerin aksine olarak, nazarlarını Garb'a, yâni küffar üzerine çevirmiş bulunduğunu görüyor, cihad imkân ve ümitlerinin onlar üzerinde toplandığını takdir ediyorlardı. Diğer beylikler ise birbirleriyle boğuşuyorlardı. İşte kanaatimizce Osmanlı Devleti'ne vücûd veren asıl âmil, bu büyük müzâheret olmuştur. Buna her bakımdan lâyık olan Kayılar, dînî ve siyâsî îcab ve temâyülleri son derece mâhirâne bir şekilde kullanmasını başarmışlardır. Başka beylikler birbirleri ile boğuşur ve çöken Selçuklu Devleti'nin yerini almaya çalışırlarken onlar, gaza ve cihad ile meşgul bulunuyor ve metbûlarına sadakatten asla ayrılmıyorlardı. O kadar ki, Selçuklular'dan sonra onların yerini alan İlhanîler'e bağlanmaktan, bunu tâ **Orhan Gâzi** devrine kadar devam ettirmekten bile çekinmemişlerdir.

30 Hayme Ana'nın Domaniç'in Çarşamba köyündeki türbesi, 1892 yılında **Sultan II. Abdülhamid** tarafından yaptırılmıştır. Aynı şekilde **Ertuğrul Gâzi**'nin bugünkü türbesi de O'nun eseridir.

B - OSMAN GÂZİ'NİN ŞAHSİYETİ VE OSMANOĞULLARI'NIN ŞECERESİ

a-Osman Gâzi'nin Şahsiyeti

Adı Cihan tarihinin en büyük devletine ünvan olan **Osman Gâzi** Hazretleri, babasının yerine geçtiği zaman sâdece yirmi üç yaşındaydı. Babasından kendisine kalan henüz kuruluş halinde ve üstelik de etrafı düşmanla çevrili küçücük bir **"Uç Beyliği"**ydi. Fakat yerli ve yabancı kaynakların ittifakla belirttiklerine nazaran, nefsinde, büyük bir iş yapacak herhangi bir kimse için zarurî addedilen bütün meziyetleri cem etmişti. Fevkalâde mert ve cesurdu. Büyük bir hamle ve teşebbüs gücüne sahipti. Yerinde ve zamanında hareket etmesini bilirdi. Son derece soğukkanlı, metin ve sabırlıydı. Dînine ve yöneldiği yüce gâyeye aşkla bağlıydı. Şahsî hayatında alabildiğine mütevâzi ve kanaatkâr olan bu büyük insan, **"îlâ-yı kelimetullâh"** dâvasında hududsuz bir ihtiras sahibiydi. Hak yolunda hizmetine mâni teşkil ettiği takdirde feda edemeyeceği hiç bir şey veya şahıs yoktu. Bu sebepledir ki, sonsuz bir hilm ve merhamet sahibi olmasına rağmen, kendi öz amcasını bile -mukaddes gâyesine engel teşkil ettiği anda- bizzat yok etmekten çekinmemişti.[31] Ahlâkı, cömert-

31 ***Ertuğrul Gâzi** vefat ettiği zaman geride üç oğlu kalmıştı. Beyliğin idaresini, bir müddetten beri hasta olan babasına vekâleten yürütmekte bulunan **Osman Gâzi**, bunların en küçüğüydü. Ayrıca amcası **Dündar Bey** de hayattaydı. Bazıları:*

*"-Yaşta ve yolda ulu olmağla kavim ve kabileye baş olacak **Dündar**'dır." diyorlardı.*

*"Amma kendü kabilesi Osman'a vecih görüp el altından haber gönderüp söyleştiler. **Dündar** dahî halk ortasına gelicek, halkın **Osman**'a meyil ve îtikadın göricek, beylikten vaz geçüp ol dahî **Osman Gâzi**'ye biat etti.»* (Neşrî, sh. 28-29)

Bu sûretle **Dündar Bey** de yeğeninin emrine girmiş oldu. Fakat bunu bir türlü hazmedemiyordu. İçinde gizli bir muhalefet vardı. Nihayet 1302 yılında **"Köprühisar"**ın fethine çıkılacağı sırada içindeki hisleri açığa vurdu.

Ordunun sefer için Yenişehir Ovası'nda toplandığı ve harekete geçece-

liği ve hayırseverliği dillere destandı. Gerçekten öldüğü zaman geride mal olarak sâdece atı ile kılıcı ve bir kaç kaftanı kalmıştı. Üç sürü de koyunu vardı. Çünkü kazandığı zaferlerden hissesine düşen ganimeti fukaraya dağıtmış ve hayır işlerine sarf eylemişti.

Düşmanları bile O'nun meziyetlerini kabul ve teslim etmekte hiç bir tereddüt göstermemişlerdir. Gerçekten yazdığı târih garazkârlıklarla dolu olan **Hammer** bile:

*"...Osman hakkında bir hüküm verilmek lâzım gelirse, deriz ki, tahakküm kabul etmeyen şecaatine vüs'at-i âmâl ve büyük devletler müessislerinin cümlesinin hassa-i imtiyazı olan fikr-i teşebbüsperverî inzimam etmiştir. Bunu da ilâve ederiz ki, amcasını öldürmüş olmasıyla beraber, fazileti teşkil eden evsaf-ı mâneviyyeyi hâiz olduğu nâ-kabil-i inkârdır. **Ertuğrul** oğlunun hâtıra-i Osmaniyandaki yâd-ı tâ'zîmini - ki, Osmanlı tahtına her yeni padişah câlis oldıkça millet, **Osman**'ın hüsn-i hulkuna mâlik olmasını temenni edecek de-*

ği sırada **Dündar Bey**, **"Köprühisar"**ın fethine muhalif olduğunu ilân etti. Buna sebep olarak da, bu hareketin, beyliğin başını derde sokacağını, zira "Rum tekfurları ile Germiyan Beyliği'nin hasedini celbedeceğini" ileri sürüyordu.

Osman Bey, amcasını sabır ve sükûnetle dinledi, önce O'nu bu yersiz fikirlerinden caydırmaya çalıştı. Bu sırada amca ile yeğen arasında bir münakaşa başladı. Başlangıçta bütün ileri gelenler ittifak hâlinde **Osman Bey**'i tasvip etmektelerdi. Fakat münâkaşa ilerledikçe bazılarının **Dündar Bey**'e meyletmeye başladıkları görüldü.

Bu sûretle ihtilâfın büyümesi ve ordudaki birliğin sarsılması ihtimali belirmiş oluyordu. Durumun nezâketini kavramakta gecikmeyen **Osman Bey**, ânî bir hareketle elini yayına atmış ve göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zaman zarfında amcasını oklayarak dâvayı halletmiş ve ordunun hareketini sağlamıştır.

Hayrullah Efendi Tarihi'nde, bu hadiseye **Dündar Bey**'in Bilecik Tekfuru tarafından **Osman Gâzi**'ye tertip edilen sûikasttan haberdâr bulunduğu hâlde, bunu yeğenine bildirmemesi ve hattâ bu suikastte Tekfurla birlikte hareket etmiş olmasının sebep olduğu bildirilmektedir.

OSMAN GAZİ

-Türk ve İslâm târihinin en büyük devletini kuran ve O'na kendi adını veren mübârek bir sîmâ-

recede amiktir- bu fikrimizin istinadgâhı olmak üzere vâz-ı enzar eyleriz."[32] diyerek O'nu takdir etmekten kendini alıkoyamamıştır.

İnsanları sevk ve idare etmekte büyük bir maharet sahibi olan **Osman Gâzi,** otoritesini zoraki bir tahakkümden değil, karşılıklı saygı ve sevgiden alıyordu. Hepsi de büyük ve değerli birer kumandan olan silâh arkadaşları, onun kumandası altında bir gazadan diğerine şevk ve heyecanla koşuyorlardı.

32 **Hammer**- Devlet-i Osmaniye Tarihi, (İstanbul, c. I, 1329, sh: 110)

Fizikî bünye itibariyle dahî mükemmel bir insandı. Karayağız çehreli ve uzuna yakın orta boyluydu. Bu yüzden bazı tarihlerde **"Kara Osman"** veya **"Osmancık"** (**Osmancuk**) adıyla anıldığı görülür. Zehir gibi acı bir kuvveti vardı. Kılıcını kullanmakta ve ata binmekte eşi emsali yoktu. Kolları normalden çok uzundu. İki yanına salındığında diz kapaklarının altına sarkıyordu.

Tuttuğu yolda ilâhî bir te'yide mazhar olduğuna[33] dâir

33 *"Bâ'zı kütüb-i tevârih-i muteberede muharrer ve rişte keş-i sutûr bulındığı ve ba'zı rivâyat-ı mevsukadan olduğu üzere* ***"Sultan Âlâüddin-i Sâni-i Selçûkî"*** *bir şahs-ı meçhulün nesebi kendüsine peder-i mânevî ittihaz idüb bu hâli erkân-ı devlet ve â'yân hazerâtına bildirmek gareziyle bir ziyafet-i mülûkâne tertib ve erkân-ı devletiyle ol asrın ecille-i ulemâ ve kibar-ı meşâyihini sarayına da'vet ve ba'd-el icrâ-yı merâsim-i ziyafet ol şahıs tarafına işaretle bu zât-ı şerif bizi kendisine evlâd idüb ben de anları kendime peder ittihaz eyledim, deyu beynehumâda ma'kud olan sırr-ı rişte-i ühuvvet ve bünüvveti huzzara i'lân ve işaat eyledikte* ***«Mevlânâ Celâlüddin-i Rûmî»*** *kaddese sırrehu-s senî Hazretleri ser âmedân-ı huzzardan bulunmağla bu vak'a inkisâr-ı kalb-i pîrânelerini mûcib olub derhal meclisden kıyam ve bilâ tehiyyet-ü selâm medrese-i şerifeleri cânibine hıram buyurmuşlar ve ol esnada* ***"Sultan Osman Gâzi"*** *tâbe serâhu Hazretleri* ***«Ertuğrul Bey»*** *cânibinden ba'zı mevadd-ı mühimme tebliği hidmetiyle dâr-ı saltanat-ı Selçukiyye olan Konya Şehri'ne gelmiş ve ifâ-yi me'muriyet zımnında saray-ı Sultaniye müteveccih bulunmuş olmağla tevfik-i hazret-i pervedigâr-i ekber kendüsine yâr ve yaver olarak Saray-ı Sultani nerdübanı vasatında Mevlâna-yı müşârünileyh hazretlerine müsâadefe etmiş* ***"Hazret-i Mevlânâ"*** *mîr-i müşârünileyhi görünce* ***Osman Bey, Alâüddin*** *kendisine bir peder bulmuş, ben de seni evlâd eyledim, buyurmuşlar. Mir-i müşarünileyh bu inâyet-i nâgeh-zuhûrdan ziyâdesiyle memnun olup huzur-i sultaniye duhûl ile ifâ-yı me'muriyet eyledikten sonra. O medrese-i şerife-i* ***Mevlânâ*** *cânibine müsaraat ve ba'de icrâ-yı merasim-i selâm ve tahiyyat ahz-ı dest-i inâbet ve sırn-ı nihâde-i zâtî-yı inâbet ve sikke-pûş-i irâdetleri olarak ol hazretin mürîdân-i sıdk-bînamları silkine dehâletle hâiz-i seâdet-i Dünya ve Âhiret olduklarında haklarında pir-i müşârünileyh isar-ı himmet edüb Saltanat-i seniyye-i islâmiyye mir-i müşârünileyhe evlâd-ı evlâdına intikal Ve müddet-i tavile âl-i seâdet meali şerir ârâ-yı şevket-u saltanat olmalarına fâtihahân olmuşlar ve ahfâd-ı adâlet nihadlarının câlis-i serir-i saltanat-ı İslâmiye olmalarını da'vât-ı hayriyyelerinde tahsis-i bi'z-zikr u beyân buyurmuştur..."* (Târih-i **Ata**, İstanbul, c. I. sh. 18-19)

Ata Tarihi'nden nakledilen bu metinde açıkça görüldüğü üzere, oku-

kaynaklarımızda birçok kayıt vardır. Bunlardan biri de uğruna baş koyduğu Kur'ân-ı Kerîm'e gösterdiği büyük ihtiramı[34] ile meşhur rüyâsıdır.[35]

---

nan fâtihaların sayısı hakkında bir sarahât yoktur. Hâlbuki **Osman Gâzi Hazretleri**'ni karşısına oturtan **Mevlânâ**:

"-Oğlum, Fâtihâ-i Şerîfe oku!.." demiş ve sonra da ayrı bir âleme dalmıştır. Kendine geldiğinde de:

"-Oğul, kaç Fâtiha okudun?" diye sormuş, **Osman Gâzi**:

"-Sayıp söyleyeyim Efendi Hazretleri!.." karşılığını verdikten sonra, elindeki tesbihten sayı «onsekiz» olduğunu bildirmiştir. **Mevlânâ**:

"-Bu yetmez evlâd, onsekiz de ben okuyayım!.." demiş ve bir o kadar Fâtiha-i Şerife de kendisi okuduktan sonra:

"-Neslinden **«otuz altı»** âdil hükümdar gelecektir!.. İslâm padişahlığını, Âl-i Selçuk'tan aldım, sana ve nesline verdim! Mübârek olsun!" buyurarak bir güzel duâ etmişlerdir.

Bu bilgiyi **Neyzen Halil Can** (1905-1973), 1972 yılında Erenköy'deki evinde hasta yatağında bir yazma eserden bana okuyup nakletmişti. Not almak isteyince de:

"-Şu yataktan bir kalkayım; bunu da, başka bir evrâkı da sana vereceğim! Bunları ancak sen değerlendirebilirsin!.." demişti.

Fakat bu görüşmeden az bir müddet sonra, ben Eskişehir'de askerî cezâevine tıkıldım. Merhûm da ben cezâevindeyken, 1973 yılında Âhiret'e intikal etmiş ve o mes'ûd vaad gerçekleşmemiştir. Bu yüzden burada o yazmanın adını ve müellifini zikretmek imkânım olmadı.

34 Kaynaklarımızın bazılarında **Osman Gâzi**'ye, bâ'zılarında ise **Ertuğrul Gâzi**'ye, atfedilen bu hâdiseyi **Hammer** şöyle anlatmaktadır:

*"**Ertuğrul** bir seyahatinde takvasıyle mâruf bir zâtın hanesine misafir oldu. Zaman-ı istirahat gelince, sâhib-i hâne, **Ertuğrul**'un önünde bulunduğu dolaptan bir kitap çıkardı ve daha yüksek bir mahalle va'z eyledi. **Ertuğrul** bu kitabın ismini ve neden bahsettiğini sual etmesi üzerine, hâne sahibi Peygamber vâsıtasıyle tebliğ olunmuş **«Kelâmullah»** yâni Kur'an olduğunu beyân eyledi. **Ertuğrul** Kitab-ı Kerim'i alıp bütün gece ayakta okudu ve ba'de biraz uyumak istedi. Uyudu ve sabah uykusu esnasında ki, şarklıların efkârına göre mülhem rüyalara pek müsâiddir. Bir tecelli-i icazkârî vâki olarak bir sedadan şu sözleri işitti:*

"Madem ki, sen, benim kelâm-ı kadîmimi o kadar hürmetle okudun, evlâdın ve evlâdın neslen ba'den nesil, nâil-i izz-ü şan olacaklardır." (**Hammer**, c. I., sh. 30) **Neşrî** ve **Âli** tarihlerinde **Ertuğrul Gâzi** yerine **Osman Gâzi** geçmektir.

35 *"**Osman Gâzi** niyaz etti ve bir lâhza; ağladı, uyku gâlib oldı. Yat-*

Yapacağı işi son derecede mükemmel plânlar ve hiç bir şeyi tesadüfe bırakmazdı. Ne yazık ki, şahsiyyet ve icraatındaki azamet, hâlâ lâyık-ı veçhile ortaya konulmuş değildir. **Fuad Köprülü** bir yazısında:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun teessüsü mes'elesi yalnız Türk târihinin değil, belki bütün Kurun-i Vustâ (orta çağ) târihinin en mühim meselelerinden biri addolunabilir. Buna rağmen bugüne kadar bu büyük târih muammasının hâlâ halledilemediğini görüyoruz."[36] demektedir.

Değerli tarihçi **İsmail Hâmi Dânişmend** de eserinde **Osman Gâzi**'nin şahsiyet ve faaliyeti hakkında şu câlib-i dikkat mülâhazaya yer vermektedir:

*"Osmanlı menbâlarında devlet müessesesi olarak tebcil edilen **Osman Gâzi**'nin şahsiyeti ve tâkib ettiği büyük fikirle oynadığı rolün zamanına göre azameti maatteessüf henüz tamamiyle tebârüz ettirilememiştir. Hattâ fütuhatı bile bir ta-*

---

*dı, uyudu. Gördi kim kendülerün aralarında bir aziz şeyh var idi. Hayli kerameti zâhir olmuş idi. Ve cemi halkun mu'tekadıyidi. Adı derviş idi. Ve illâ dervişlük bâtınındayidi. Dünyesi ve ni'meti davarı çoğ idi ve sâhib-i çerağ ve â'lem idi... Dâyim müsafirhânesi hâli olmaz idi. Ve **Osman Gâzi** dahî gâh gâh gelür idi. Bu azize konuk olur idi. **Osman Gâzi** kim uyudu, düşinde gördi kim bu azîzin koynından bir ay doğar, gelür **Osman Gâzi**'nün koynuna girer. Bu ay kim **Osman Gâzi**'nün koynuna girdüği demde göbeğinde bir ağaç biter. Dalı-gölgesi, Âlemi tutar. Gölgesinün altında dağlar var. Ve her dağun dibinden sular çıkar ve bu çıkan sulardan kimi içer ve kimi bağcalar suvarur ve kimi çeşmeler akıdur. Andan uykudan uyandı. Sürdi geldi. Şeyhe haber verdi. Şeyh eyidür: «Oğul, **Osman**!,... sana muştuluk olsun kim Hak Taâla sana ve nesline Padişahlık verdi. Mübârek olsun» der. Ve «Benüm Kızum **Malhun** senün helâlün oldı» der. Ve hemandem nikâh edüb kızını **Osman Gâzi**'ye verdi."* (**Aşık Paşazâde** Târihi, **N. Atsız** neşri, İstanbul, 1949, sh. 95)

Buna benzer bir rüya da Oğuzlar'a âid üzere **"Camiü't-Tevârih"**den nakledilmektedir. Bu da Türkler arasında eski bir an'anenin, tâ Osmanlılara kadar devam edip geldiğini göstermektedir.

36 **Fuad Köprülü**- Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Mes'elesi, Hayat Mecmuâsı, sh. 11, İstanbul, 1927.

kım Rum tekfurlarından gelişi güzel kaleler fethine münhasır gösterilmiş ve netice itibariyle ***"Gâzevât-ı Battal Gâzi"****den daha vâzıh bir şey yapılamamıştır. Halbuki* ***Osman Gâzi****'nin askerî harekâtını târihî bir harita üzerinde en sathî bir nazarla bile takip eder etmez bu büyük adamın her şeyden evvel muayyen ve muntazam bir plân takip ettiği ve bütün hareketlerinin işte bu mükemmel plân dairesinde atılmış hesaplı adımlardan başka bir şey olmadığı derhal anlaşılır. İlk Osmanlı fütuhâtının buraya kadar en mühim noktalarını gözden geçirdiğimiz safhalarına dikkat edilecek olursa* ***Osman Bey****'in büyük bir itinâ ve intizamla takip ettiği plânın ana hatları kolayca sezilebilir. Her şeyden evvel bir kere denizlere dayanmak en büyük hedeftir. Karadeniz ve Marmara istikametleri işte bundan dolayı takip edilmiştir. İnkıraza doğru giden Bizans İmparatorluğu'nun vaziyetini çok iyi takdir eden* ***Osman Gâzi****, bu imparatorluk karşısında diğer Türk Beyliklerine nispetle en kuvvetli rakib şeklini alabilmek için O'nu iki denizden tehdid etmek lüzûmunu çok iyi takdir etmiş görünmektedir.* ***Osman Gâzi****'nin plânında göze çarpan husûsiyetlerden biri de Bizans arazisinin arasına kama şeklinde girintiler yaparak muhtelif parçalara ayırmak ve bu parçalar arasında muvasala ve irtibatı kesmektir.*

İşte bu sûretle İzmit ve Gemlik körfezlerine dayanan Osmanlı kamaları, Bizans'ın o mıntıkada o zamana kadar yekpâre olan arazisini üç muhtelif parçaya ayırmakla neticelenmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu arazisinde İzmit, İznik ve Bursa şehirleri askeri ehemmiyeti hâiz ve o devre göre çok müstahkem üç büyük merkez halindedir. ***Osman Gâzi****'nin elindeki vesâitle bunlar diğer küçük ve ehemmiyetsiz kaleler gibi birer hamlede zaptedilemiyeceği için, büyük asker bu merkezleri* ***«havale»*** *denilen mukabil istihkâmlarla tecrid edip senelerce süren ablukalarla iskat etmek*

tedbirini ittihaz etmiş ve her üç mevkie de tatbik ettiği bu plân sayesinde kendisinden sonra ***Orhan Gâzi*** *nihayet buraları sırayla fethe muvaffak olmuştur."*[37]

Gerçekten, babasından küçük bir **"Uç beyliği"** devralmış bulunan **Osman Gâzi,** onu bu gibi dâhiyane tespit ve tatbik edilmiş taktiklerle kısa zamanda sağlam temeller üzerine oturtulmuş bir **"devlet"** hâline getirmiştir. Bunu sağlamak için dînî hissiyat ve cereyanlardan da istifade etmek basiretini göstermiştir. O'nun zamanında Anadolu'da **"Ahîlik"**[38] ve **"Babaîlik"** adında iki mühim tarikat vardı. Bunlar aslında birer **"Batınî"** tarikati idiler. Fakat reislerinin adı şîaca makbul sayılmayan **"Osman"** olan ve Sünnîliği şiar ittihaz etmiş bulunan bir topluluğa târihen sabit olan derecede müzâhir olmaları ancak şehirleştikten sonra sünnîleşmiş bulunmalarıyla kâbil-i izahtır.[39]

Hakîkaten **Osman Gazi** o zaman ahî ulularından olan **Şeyh Edebâli'nin** kızı **Bâlâ (Mal)**[40] **Hatun**'la evlenerek bu tarikat mensuplarının geniş ölçüde desteğini sağlamıştır.

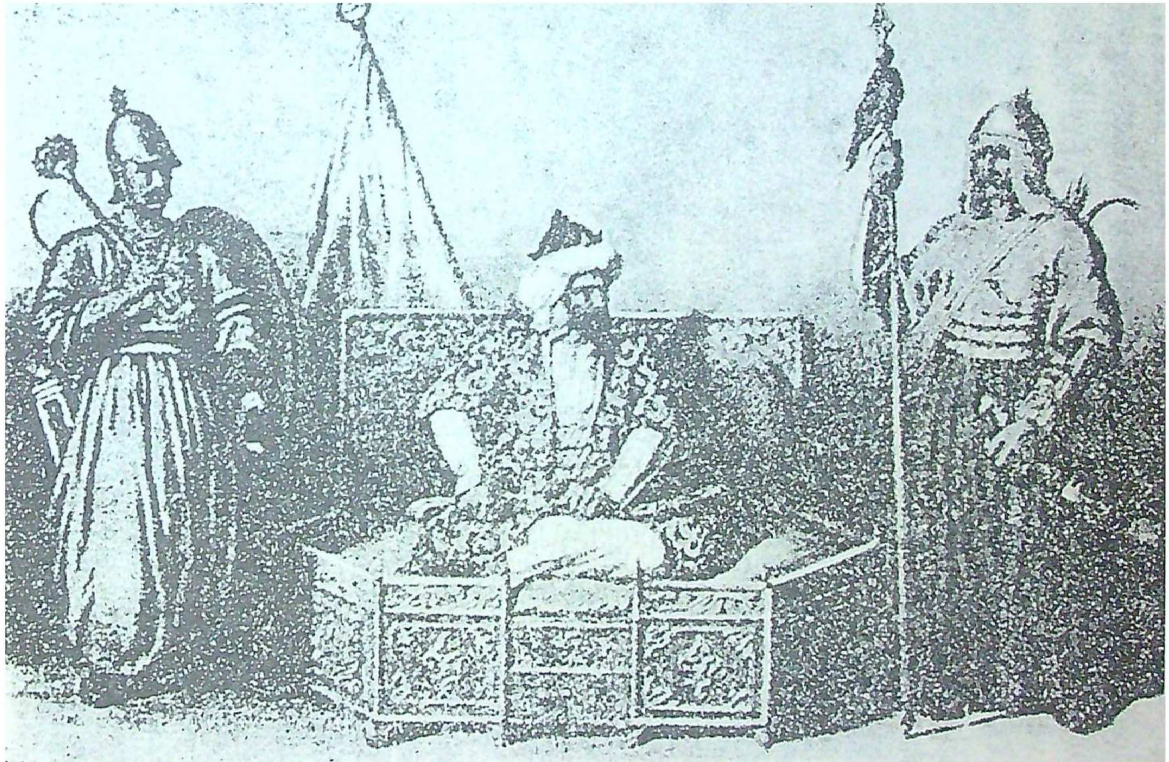
---

37 **İsmail Hami Danişmend**- Mufassal Osmanlı Târihi Kronolojisi, c.I, İstanbul, 1947, sh. 13-14.

38 Fazla bilgi için bkz: Seyâhatnâme-i **İbn-i Batuta (Mehmed Şerif Bey** tercemesi) c. I, (İstanbul, 1333), **Fuad Köprülü**- Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar.

39 Bkz. **Fuad Köprülü**- a.g.m.

40 Bu isim kaynaklarımızdan **"Malhon Hatun"** (Neşri, sh. 82, 83 **Râbia Hâtûn (Oruç Bey** Târihi, sh. 9-12) gibi muhtelif şekillerde geçmektedir. Eski tarihlerimizin çoğunda **Şeyh Edebâli Hazretleri**'nin kızının adı, (hatta bizzat şeyhin kendi adı bile) **Mal Hatun** veya buna yakın, fakat farklı şekillerde kayıtlıdır. Bundan **Orhan Gazi** ile **Alâûddin Bey**'in doğduğunu yazarlar. Hâlbuki **Orhan Gâzi**'nin bir vakfiyesinde, **"Mal Hâtûn binti Ömer Bey"** kaydına rastlanmaktadır. Bu sebeple **Mal Hatun**'un **Şeyh Edebâli**'nin kızı olmadığı anlaşılmaktadır. O'nun kızı **Rüstem Paşa** Târihi'nde doğru olarak yazıldığı üzere **"Bâlâ Hatun"**dur. Bundan da sadece **Şehzade Alâüddin** doğmuştur. (Bkz: **İ. Hakkı Uzunçarşılı**- Osmanlı Târihi, c. I, Ankara, 1972, sh. 105)

Osman Gazi, Akçakoca (solda) ve **Kunur Alp** (sağda)

Şeyh Edebâli, rivâyete nazaran kureyşî ve seyyiddi. O zaman Adana vilâyetine tâbi olan Karaman'da doğmuş Mısır ve Suriye'de tahsil görmüştü. Eskişehir'e bağlı **"İtburnu"** mevkiinde tekkesi vardı. Sonradan tekkesini Osmanlı Beyliği dâhiline nakletmiş, bu da **Osman Gâzi**'ye teveccüh eden alâka ve müzâhareti arttırmıştı.

Osman Gâzi'nin büyük ölçüde muvaffakiyetini sağlayan diğer bir âmil de o sırada İznik'teki Rum İmparatorluğu'nun İstanbul'a naklolunmasıyla hududlardaki idârenin gevşemiş bulunmasıydı.[41]

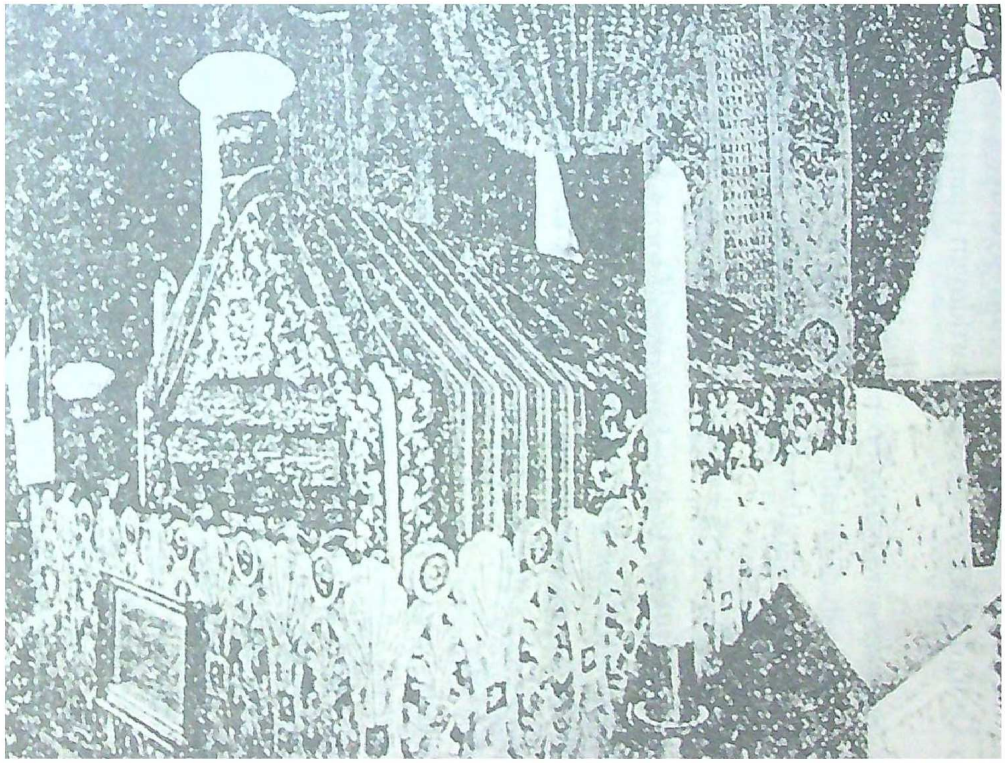
Fazladan olarak son derecede itidal ile hareket eden **Osman Gâzi,** biraz kuvvetlenince metbuuna baş kaldırmamış, Müslümanlarla arasında ihtilâf çıkmaması için büyük bir gayret göstermiştir. O'nun bu tutumunun **Orhan Gâzi** devrinde de aynen devam ettirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Selçuklu Devleti'nin yerini, bu devleti 1243 yılından beri vesâyeti altında tutan Moğol İlhanlı Devleti alınca, ona karşı da aynı şekilde davranılmıştır.

Gerçekten 1335 yılında ortadan kalkan İlhânîler'e, tâ **Orhan Gâzi** zamanında bile her yıl, belli bir vergi verildiğini gösteren kayıtlar vardır. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin istiklâli yılı olarak bu devletin münkariz bulunduğu 1335 yılını kabul etmek mecbûriyetindeyiz.[42]

---

41 Dördüncü Haçlı Seferi, sırasında İstanbul'a uğrayan Haçlılar, şehri yağmalayarak elli yıl sürecek bir **"Lâtin İmparatorluğu"** kurup buraya yerleşmişlerdi. (1204) Bizans da merkezini bilmecburiye İznik'e nakletmişti. Mes'ud bir tesâdüfle, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında işte bu merkezin yeniden İstanbul'a nakliyle (1261) hudud boylarının binbir za'af ve gevşeklik içinde bulunduğu devreye rastlamıştır.

42 Bu bakımdan **Osman Gâzi** devrine âid istiklâl iddialarının ve bu hususlaki vesikaların hiçbir aslı yoktur. "**Feridun Bey** Münşeâtındaki bu devirlere âid vesîkaların kâmilen masnû (uydurma) ve mürettep olduğunu da düşünürsek..." (**Fuad Köprülü-** a.g.m.; ayrıca **İ. Hâmi Danişmend-** a.g.e., sh. 6)

Osman Gâzi'nin Bursa'daki kabr-i şerîfi

Osmanoğulları âilesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin de ilk mübârek temel taşını teşkil eden **Osman Gâzi Hazretleri**'nin şahsiyyet ve fikirlerini en güzel; O'nun kaynaklarımızda yer alan meşhur vasiyeti ifâde etmektedir.

Bursa fethedilmek üzereyken o, mütevâzî bir çadırda cennet yolculuğuna çıkmak üzere bulunuyordu. Yanına çağırttığı **Orhan Gâzi**'ye uzaktan parıldayan manastırı göstererek:

"-Beni şol gümüşlü kubbenin altına kovasın!...» demişti.

Bununla ölüm ânında dahî zihninin fetihle meşgul bulunduğu ve bunu süratlendirmeyi kasdettiği anlaşılıyordu. Sonra oğluna dönerek:

"-Oğlum!..." dedi. *"Tanrı buyruğundan gayrı iş işlemeyesin. Bilmediğini şeriat ulemâsından sorup, anlayasın!... İyice bilmeyince bir işe başlamayasın. Sana itaat edenleri hoş tutasın ve askerine in'amı, ihsanı eksik etmiyesin ki; insan ihsanın kulcağızıdır. Âlemi adaletle şenlendir ve cihadı terk etmeyerek beni şâd et!... Ulemâya riâyet eyle ki, şeriat işleri nizam bulsun. Nerede bir ilim ehli duyarsan, ona rağbet, ikbal ve hilim göster. Askerine ve malına gurur getirip şeriat ehlinden uzaklaşma!... Bizim mesleğimiz Allah yolu ve maksadımız Allah'ın dinini yaymaktır. Yoksa kuru kavga ve Cihangirlik dâvası değildir!.."*[43]

Evet bütün Osmanoğulları'nın yolu; Allah yoluydu!.. Kuru kavga ve Cihangirlik dâvası değil!.. Devletimizin mübarek ve mukaddes yolunu, O'nun aziz kurucusu Rabbine varmak üzereyken böyle çizmiş ve bu ruhu, haleflerine ilâhi bir nefha hâlinde armağan etmişti!..

---

43 **Âşık Paşazade- Neşrî**, Behçetü't-Tevârih, Tâcü't-Tevârih ilh...

b) Osmanoğulları'nın Şeceresi

Osmanoğulları, târihin kaydettiği en uzun ömürlü hanedândır.[44] **Osman Gâzi**'nin küçücük Uç Beyliği'nin başına

44 Cihan târihinde görülen uzun ömürlü hanedânlar şöyle sıralanırlar:

Osmanlı Hânedânı	(Türk)	641 yıl	(1281-1922)
Piyast Hânedânı	(Leh)	528 yıl	(842-1370)
Oldenburg Hânedânı	(Danimarka)	508 yıl	(1448-1956)
Abbâsî Hânedânı	(Arab)	507 yıl	(750-1258)
Part Hânedânı	(İran)	457 yıl	(M.Ö. 249 - M.S. 226)
Hling Hânedânı	(Norveç)	456 yıl	(863-1319)
Kun Hânedânı	(Türk)	446 yıl	(M.Ö. 220 - M.S. 226)
Cengiz Hânedânı	(Moğol)	428 yıl	(1206-1634)
Sasan Hânedânı	(İran)	425 yıl	(226-651)
Arpad Hânedânı	(Macar)	418 yıl	(890-1308)
Habsburg Hânedânı	(Alman)	398 yıl	(1273-1308),(1438-1740), (1745-1806)
Capet Hânedânı	(Fransız)	393 yıl	(987-1380)
Anjon Hânedânı	(İngiliz)	329 yıl	(1154-1483)
Orange Hânedânı	(Hollanda)	311 yıl	(1559-1650), (1672-1702)
Artuk Hânedânı	(Türk)	300 yıl	(1108-1408)
Romanof Hânedânı	(Rus)	294 yıl	(1623-1917)
Tang Hânedânı	(Çin)	289 yıl	(1700-1932)
Bragansa Hânedânı	(Portekiz)	232 yıl	(618-907)
Bourbon Hânedânı	(Bizans)	270 yıl	(1640-1910)
Makedonya Hânedânı	(İspanya)	189 yıl	(867-1056)
Vasa Hânedânı	(İsveç)	131 yıl	(1523-1654)

geçtiği 1281 yılından saltanatın ilgâ edildiği 1922 yılına kadar bilâ-fâsıla tam 641 yıl sürmüştür. Bu da Türk Milleti'nin tarih boyunca daima anarşiye karşı olması, başa bağlı bulunması ve istikrara meftûniyeti gibi sebepler yanında bir de hiç şüphesiz bu hânedânın temâdî edip gelen târihî meziyetlerinden doğmuştur. Milletimizin üstün vasıflarının tek başına böylesine uzun bir istikrar için kâfi gelmeyeceği bedîhîdir.

Osmanlı Hânedânı'ndan otuz altı hükümdar gelmiştir. İlki **Osman Gâzi,** sonuncusu da **VI. Mehmed Vahideddin**'dir. Son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin **"sultan"** sıfatı mevcud değildi. O, yalnızca **"Halîfe"** idi. Osmanoğulları **Yavuz Sultan Selim Han**'dan itibaren **"Hilâfet"**i de deruhte etmişlerdir. İlk Halîfe **Yavuz,** son Halîfe de **Abdülmecid Efendi**'dir. 1517'den 1924 yılına kadar 407 yıl Osmanoğulları aynı zamanda **"Halîfe"** sıfatını muhafaza etmişlerdir ki; bu da tarihte en uzun sürmüş olan hilâfettir. **Hazret-i Ebû Bekir**'den itibaren hesap edilirse **Yavuz** yetmiş ikinci, **Abdülmecid Efendi** de yüz birinci Halîfeydi.

Abdülmecid Efendi'nin saltanatsız hilâfeti, ancak bir buçuk yıl kadar sürmüştür. (18 Kasım 1922-3 Mart 1924)

Ancak -ileride îzah edileceği üzere- O'nun hilâfetinin meşru addedilip addedilemeyeceği münâkaşalıdır.

Osmanoğulları, Hilâfet'i tarihte en müessir ve şümullü bir mevkie yükseltmişlerdi. O kadar ki, aradan yüz yıla yakın bir zaman geçtiği hâlde, bu dinî mevkii yeniden te'sis ve teşkil etmek cesaretini gösteren hiç bir İslâm lideri çıkmamıştır. Gerçi bir zamanlar **Şerif Hüseyin**'de bu temâyül müşâhede edilmiş, fakat **"Şerif"** olmasına rağmen, O'nun bu arzusunu bizzat Araplar bile kabul etmemişlerdi. Zira Osmanoğulları'ndan boşalan bir yeri dolduracak güç ve itibar yeryüzünde hiç bir âilede mevcud değildir. 1930'lu yıl-

larda Mısır'da **Kavalalı Mehmed Ali Paşa**'nın torunu **Kral Fârûk** da 1924 yılından beri boş olan Hilâfet Makamı'na geçmek için bazı teşebbüslerde bulunmuştur.[45] Fakat O'nun da bu husûstaki faaliyetlerinden hiçbir netice hâsıl olmamıştır. Zira Osmanoğulları, Hilâfet'i öylesine yüksek bir seviyede temsil etmişlerdir ki, onlardan sonra müslümanlar, hiç kimseyi onlara halef olabilecek seviyede görmemişlerdir. Bu, siyâset sahasında da, din sahasında da aynen böyledir. Onların Türk ve İslâm târihinde gerçekleştirdikleri uzun sulh, sükûn ve adalet devri, bir daha ele geçmesi imkânsız bir **"altın çağ"** olarak tarihe gömülmüşse de, dost düşman bütün insanlar üzerindeki büyük te'sirinin daima taze ve diri olarak devam etmekte olduğu müşâhede edilmektedir.

II - OSMANOĞULLARI'NIN HUSÛSİYETLERİ VE CİHAN TARİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL

A- OSMANOĞULLARI'NIN HUSÛSİYETLERİ

a- Mânevi Bakımdan

1 - Dindarlık ve İman Asabiyeti:

Dindarlık, -harcıâlem mânâsıyla- dînin, ferdî emir ve nehiylerine riâyetkâr bir hayat tarzını ifade eder. İman asabiyeti ise, onu terakki ve teâlî ettirerek temâdisini sağlayacak vecd ve heyecan dolu hamlelerde tezâhür eden gayret-i diniyyenin adıdır. Denilebilir ki; bu iki hâl, yâni, dindarlık ve iman asabiyeti, Osmanoğulları'nın tarih boyunca -âdetadeğişmez bir fârik vasıflarını teşkil etmiştir.

Gerçekten, bu âilenin ilk pâdişâh **Osman Gâzi** Haz-

45 Tafsîlât için bkz: **William Stadiem- Kral Fârûk**, İstanbul 2005, sh: 259 vd.

retlerinden son padişah **Sultan Vahideddin'e** kadar bütün mensuplarının şahsî hayatları da siyasette takib ettikleri yol ve prensipler de meydandadır. Bu yol, devletimizin velî bânisi tarafından **"kuru kavga ve Cihangirlik dâvası gütmek değil, Allah'ın dinini yaymak"** olarak tavsif ve fiilen de tesis ve tatbik edilmiştir. Ahfadının bu cihad ve gazâ yolunda göğüslediği güçlükler ve katlandığı eziyetler Cihan tarihinin en ulaşılmaz ferdî kahramanlıklarını teşkil eder ki, ciltler dolusu tavsif ve hikâye edilse yine de hakkıyla anlatılamaz. Üst üste gelen bir çok Haçlı taarruzunun karşısına dikilen bir **Murad Hüdâvendigâr**!.. Anadolu ile Rumeli arasında yıldırım sür'atiyle mekik dokuyarak emsalsiz zaferler kazanan tâlihsiz bir **Yıldırım Bâyezid**!.. Belgrad Muharebesi'nde ordusunun bozulmaya yüz tuttuğunu görünce, hırsından kuvvetle ısırdığı dudaklarından kanlar akarken bir er gibi kahramanca düşmana saldıran ve bu sûretle mağlûbiyeti gâlibiyete dönüştüren ve daha saymakla bilmez efsânevî kahramanlıklarla milletini zaferden zafere koşturmuş bulunan bir **Fâtih**!..

Yeniçeriler çadırını ok yağmuruna tuttukları bir sırada atını düşmanına karşı tek başına mahmuzlayıp «İsteyenler karılarının yanına dönebilir!..» diye haykıran bir **Yavuz**!... Atının üzerinde dik durabilmek için beline urgan sararak yetmiş küsur yaşında sefere çıkan ve müddet-i saltanatında tam 360 düşman kalesini İslâm'a mâl etmiş bulunan bir **Kânunî**!.. Ve daha saymakla bitmeyecek bir çok kahramanın, hayatlarını istihkâr ederek milli târihimize cömertçe dökülen temiz kanlarıyla yazdıkları altın sahifeler, hep **"i'lâ-yı kelimetullah"** dâva ve heyecanının eseri değil midir?..

Büyük şâir **Yahya Kemal Bey**, doğduğu yer olan **"Üsküp"** için son derece güzel ve şâirâne bir teşbihle:

"Üsküb ki, Şar Dağı'nda devamıydı Bursa'nın
Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın"

diyor. Fakat yalnız Üsküb mü?! Orta Avrupa ovalarından, Yemen çöllerine kadar sırf îman ve İslâm adına hareket eden fâtih ecdadımızın keskin ve kudretli kılıçlarıyla fethedilmiş uzak ve yakın bütün beldelerin dağ ve ovaları da Allah yolunda dökülen o mübârek kanlarla bir lâle bahçesi hâline getirilmiş değil miydi?..

Yalnız bizim târihimizin değil, belki -emsalsiz şahsiyetiyle- Cihan târihinin de sertâcı olan **Fâtih**, Osmanlı âilesinin temsîl ve tâkib ettiği dâvayı:

«İmtisal-i câhidû fillâh oluptur niyetim,
Din-i İslâm'ın mücerred gayretidir gayretim.
Fazl-ı Hakk u himmet-i cünd-i ricâluliah ile,
Ehl-i küfrü serteser kahreylemektir niyyetim.
Enbiyâ vü evliyaya istinadım var benim,
Lütf-i Hak'dandır hemân ümmîd-i feth ü nusretim.
Hamdü-lillâh var gazâya sad hezâran rağbetim,
Ey Muhammed! Mûcizat-ı Ahmed-i Muhtâr ile,
Umârım gâlib ola a'dâ-yı dîne devletim.»[46]

diyerek en güzel bir şekilde ifâde etmiştir. Bu söylediklerini fiîlen de yaşamış ve tatbik etmiştir. Bir misal vermek gerekirse, Anadolu'da Rumluğun son istinadgâhı olan Trabzon'u fethe giderken, sarp kayalıklardan yüksek ve yolsuz dağlar-

---

46 **Lügatler:**

İmtisâl	: Örnek
Câhidüfillâh	: Allah yolunda cihad
Himmet	: Yardım
Cünd	: Asker
Ricâlullah	: Allah dostları
Enbiyâ	: Nebîler, peygamberler
Evliyâ	: Velîler
Serteser	: Baştan başa
Nusret	: Yardım
Sad	: Yüz
Hezâran	: Binlerce

dan aşmak mecburiyetinde kalmıştı. Yanında **Uzun Hasan**'ın **Fâtih** tarafından kendisine **"ana"** diye hitab edilmek şerefine nâil olan anası **Sârâ Hatun** da vardı. İstanbul'un fethiyle, Kâinat'ın mefhari yüce peygamberimizin medhine mazhar olmuş bulunan ve târihlere nâmını **"Ebu'l-feth ve'l-megâzî"** olarak geçiren o koca hükümdar Trabzon'un arkalarında sarp bir dağdan geçit bulmak için çok müşkülât çekti. Atından inmek ve uzun bir müddet yaya yürümek zorunda kalmıştı. **Âşık Paşazâde,** tarihi bu hâdiseyi şöyle anlatmaktadır:

*"Bulgar Dağı'na kim çıktılar Drabuzun (Trabzon) tarafına iner oldular. Pâdişâh bu dağun (dağın) ekserin yayak (yaya) yüridi. Elhasıl-i kelâm Drabuzun üzerine indiler. **Uzun Hasan**'un anasın bile alup inmiş idi. **Sultan Mehmed**'e **Sârâ Hatun** eyidür (söyler): «Hay oğul, bir Drabuzun (Trabzon) için bunca zahmetler çekmek nedür?» dedi. Pâdişâh cevab verdi kim: «Ana!.. Bu zahmatlar Drabuzun içün değüldür. Bu zahmetler dîn-i islâm yolınadur kim, Âhiret'te Allah Hazreti'ne varıcak (varınca) hacil olmayavuz (olmayalım) deyudur (diyedir). Zira kim bizüm elümüzde İslâm kılıcı vardur. Ve eğer biz bu zahmet ihtiyar etmesevüz (etmesek) bize gâzi demek yalan olur.» dedi."*[47]

Bu mevzûda gösterilebilecek olanların binlercesinden sâdece biri olan bu misal, Osmanoğulları'nın tarih boyunca gayret-i diniyye ile ne ölçüde meşbû bulunduklarını isbata kâfidir sanırız. Fazla söze ne hacet!.. Onların kurdukları büyük devletin temel nizâmının İslâm Şeriatı olduğunda dost düşman herkes müttefik değil midir?!.. Onu tamamen İslâmî esaslar üzerine kuranlar o ölçüde derin bir iman vecdi içindeydiler ki; askerlerine peygamberlerinin adını tasgir ederek **"mehmedcik"** demişler ve devletlerini de bir çok kere

47 **Âşıkpaşazâde** Tarihi (**Nihal Atsız** neşri) sh. 208.

"Devlet-i Aliyye-yi Muhammediyye" tarzında tavsif ve ifâde etmişlerdir.[48]

Osmanoğulları, İslâm Dini'ne bağlılığı, bir takım ıslahat vesileleriyle garplıların müdâhalelerine mâruz kaldıkları, Ondokuzuncu yüzyıl başlarına kadar tezatsız bir sûrette sürdürebilmişlerdir. Bundan sonraki ufak tefek tâviz ve inhiraflarda da muhakkak ki, gayr-i müslimleri bahane ittihaz ederek araya giren düşman parmağı büyük ölçüde rol oynamıştır.

Gerçekten ömürlerini tahsis ettikleri gâzâ ve cihad dolayısıyla **"halîfe"** olmalarına rağmen umûmiyetle **"en iyi fıkıh bilen bir insan"** mevkiine yükselmedikleri için, (iç-

---

48 Gerçekten bu tâbirin, itilâ (yükseliş) devirlerinde değil, devlet için birtakım ciddi beka endişelerinin belirdiği **II. Mahmud** zamanında bile kullandığı görülmektedir. Meselâ 1821 Mora isyânınında hıyâneti sabit olduğundan asılan **Patrik Gregoryus** ve bâzı papazların idâm yaftalarında bu **"Devlet-i Âliyye-yi Muhammediyye"** tavsifi geçmekte ve ayrıca **"Allah tarafından müeyyed ve bekası âyât-ı semâviyye ile sabit bulunan din ve devlet"** denilmektedir.

Hattâ daha ümitsiz bir devir olan Harb-i Umumî içinde neşredilen bir eserde, *"Hükümet-i seniyye, vaziyyet-i târihiyyesi itibariyle himâye-i semedâniyye'ye mevdudur. Devlet-i Osmaniye, bizzat Hazret-i Peygamber'in te'sis buyurdukları hükümettir.»* serlevhasıyla bu görüş uzun uzun anlatılmaktadır. (Bkz.: **Hüseyin Nesimî-i Girîdî**- Sahib-i Zuhur, İstanbul, 1332, sh. 204 vd.)

Sıradan bir Türk münevverinin kaleminde ifâdesini bulan bu görüş, hem bir tarihî gerçeği ve hem de bir inanış ve an'aneyi aksettirmekteydi ki, bu hissiyât devletin yıkılışına kadar devam etmiştir.

Gerçekten son sultan **Vahidüddin**'in vatandan ayrıldıktan sonra Mekke'de yayınladığı beyannâmede aynı görüşü tekrarlayarak:

"Şimdi bana bigayri hakkın (haksız olarak) ihânet-i vataniye isnad edenler, Hilâfet'i hukuk ve nüfuzundan tecrid ve tâdil ederek bu «Saltanat-ı Muhammediye»yi yıkmışlar ve yalnız vatanlarına değil, bütün Âlem-i İslâm'a ihânet etmişlerdir." dediği görülmektedir. (Bu beyannâmenin tam metni için, **"Geçmişi ve Geleceği ile Hilâfet"** isimli eserimize bakılabilir.)

lerinde **Sultan Vahideddin** gibi böyleleri de mevcud olmakla beraber)[49] **"Şeyhulislâmlık Makamı"**nı ihdas edip son sözü ulemâya bırakmışlar ve icrââtlarını şer-i şerif nokta-i nazarından onların kontrolüne havale eylemişlerdir. Bu keyfiyet, Osmanlı Devleti'ni tarihte eşi görülmemiş bir **"hukuk devleti"** hâline getirmiştir. Zira şer'-i şerifin kaideleri afakî (objektif) hukuk kaideleri olduğu cihetle, tatbikatçı mevkiinde bulunan padişahların fiillerini kendi irâdelerinin mahsulü olmayan bu hukuk kaidelerine uydurmak lüzum ve mecburiyetini bizzat ve samimiyetle kabul ve şeyhülislâmlar vasıtasıyla bunun mükemmel bir sûrette kontrol mekanizmasını kurmaları, tarihte emsali nâdir rastlanan vukuattandır. **Zembilli Ali Efendi**'nin **Yavuz Sultan Selim** gibi celâdetti bir hükümdarın karşısına çıkarak O'nun ülkesi dâhilindeki bütün gayr-i müslimleri kılıç zoruyla imâna getirmek hususundaki niyet ve kararının kuvveden fiile çıkmasını önlemesi; bu kontrolün uzun zaman ne kadar müessir ve mükemmel bir sûrette yürütülmüş bulunduğunu, gösteren mâruf bir misâldir:

Osmanoğulları'nın hukuka riâyetlerinin en parlak misali **Fâtih** devrinde yaşanmıştır. Şöyle ki;

Fâtih, fetihten sonra İstanbul'da kendi adına bir câmi inşa ettirmek istemiş ve bu işi mimar ve âzatlı köle olan **Sinaneddin Yusuf**'a havâle etmişti.

Fâtih, namına inşa edilecek câmiin yüksekliği ve kubbesinin genişliği itibariyle Ayasofya'dan daha geniş ve yüksek olmasını emretmiş ve kendisine iki adet granit sütun teslim etmişti. Mimar ise, aynı uzunlukta iki sütun daha bulamadığı için **Fâtih**'in verdiği sütunları üçer arşın kestirmiş-

49 Gerçekten **Sultan Vahideddin**, büyük bir fıkıh âlimi idi. Bunun delillerinin görülmesi için, **"Bir Mazlum Padişah: Sultan Vahideddin** (İstanbul 2005)" isimli eserimize bakılabilir.

ti. Buna kızan **Fâtih**:

"-Câmiimi şöhretsiz kıldın!" diyerek mimarın kollarını kestirdi.

Mimar, hemen İstanbul kadısına koşup giderek **Fâtih**'ten dâvâcı oldu. Bundan sonrası, **Beşir Çelebi**'ye nispet edilen **"Tevârîh-i Âl-i Osman"** isimli eserin 162 ve müteakip sahifelerinde şöyle anlatılmaktadır:

"Mimar kadıya:

"-Ben kâmil ve üstün bir mîmar ve mühendis idim. Bu adam, iki direğimi keserek benim camimi niçin alçak ettin diye benim ellerimi kestirdi. Beni, benim ve âilemin hayatlarını kazanacak vasıtalarımdan mahrum etti. Ehl ü iyâlim açlıktan ölmeye mahkûmdurlar."

*Kadı, **Fâtih**'e dönerek sordu:*

"-Ne dersin beyim? Bu adamın ellerini neden kestirdiniz?"

Suçlu padişah cevap verdi:

"-Vallâhi kadı efendi, bu adam benim bir Mısır haracı değen direklerimi keserek câmiimi bî-şöhret etti, câmiim alçak oldu. Ben de onun ellerini kestirdim. Bununla beraber emir, şer'-i şerîfindir."

*Kadı, **Fâtih**'e hitap ederek konuştu:*

"-Beyim, şöhret âfettir. Câmi alçak olsa da, yüksek olsa da ibâdete mâni değildir. Senin taşın cevher bile olsa nihayet bir taştır. Fakat adam, melekten daha mükerremdir. Böyle bir adam, kırk yılda ancak yetişir. Sen, tehevvürle hakkında şer'î bir hüküm olmadan bunun ellerini kestirmişsin; kâr ve kesbinden kalmıştır. Şimdiden sonra o ancak hatunuyla yatıp çocuk yapmaktan başka bir işe yaramaz. Onun evlât ve ensabının nafakalarını şer'an senin temin etmen lâzımdır. Mimar, davasında ısrar ederse, şer'an senin ellerinin de kesilmesi lâzımdır. Şer'a uymayanların hakkından yine şer'ile

gelinir!"

***Fâtih**, kadının sorularını:*

"-Beytülmâl-i müslimînden ona kâfî ulûfe tayin ederim." şeklinde cevaplandırdı. Kadı, derhal kararını tefhim etti:

"-Hayır, beytülmâle (milletin hazinesine) gadr edemezsiniz. Bu suçu siz işlediniz, sizi onu kendi paranızdan her gün onar akçe vermeye mahkûm ediyorum."

***Fâtih**, bu hükmü dinledikten sonra:*

"-Yirmişer akçe vereyim, amma o da bana hakkını helâl etsin." dedi.

***Mimar Sinaneddin**, **Fâtih**'in bu ikrar ve îtirafına dayanamayarak yüksek sesle konuştu:*

"-Dünya ve Âhirette helâl olsun!"

***Mimar Sinaneddin**, günde yirmi akçenin hüccetini, **Fâtih** de kat'-ı alâka ve fasl-ı husûmet berâtını aldıktan sonra kadı ayağa kalkarak ve sedirdeki seccade üstünü göstererek:*

"-Pâdişahım, hoş geldin! Demin, huzur-i şer'de bir suçlu sıfatıyla bulunuyordun; davacıyla beraber ayakta durman lâzımdı. Onun için sana tazim edemedik. Şimdi hürmet farz olmuştur. Buyurunuz şöyle..." dedi.

***Fâtih**, cübbesinin altındaki topuzu göstererek:*

"-Kadı efendi..." dedi, "eğer bu sultandır diye beni himâye edip mimara gadretseydin, seni bu topuzla hurdahaş edecektim."

Kadı da peş tahtasının yeşil örtüsünü kaldırarak altındaki yalın kılıcı gösterip cevabını verdi:

"-Eğer beyim, sen de şer'in verdiği hükmü kabul etmeyip, herhangi fena bir harekette bulunacak olsaydın, bu

kılıçla senin hakkından gelecektim."[50]

Sultan Vahideddin, Osmanoğulları'nın İslâm'a bağlılığını, bu âilenin durumunu en gerçekçi bir şekilde şöyle ifade etmiş bulunmaktadır.

«Bizim hânedânımızdan her türlüsü gelmiştir, sarhoşu gelmiştir, zâlimi gelmiştir, delisi gelmiştir, aptalı gelmiştir, fakat dinsizi gelmemiştir. İçimizde en mübâlâtsız (gayr-i ciddî) olan ***Sultan Abdülâziz***[51] *son nefesinde bile Kur'ân'a sarılarak öyle teslim-i ruh etmiştir. Kanı ile mülemma (boyanmış) olan Mushaf-ı Şerifi Yıldız Kütüphânesi'nde, siz de gözlerinizle gördünüz.»*[52]

---

50 Adı geçen yerden naklen **İbrahim Hakkı Konyalı- Fâtih**'le **Mimar Sinan**'ın Müdafaası, Tarih Hazinesi Dergisi, s.2 Aralık 1950, sh. 58 vd.

51 **Sultan Abdülâziz, Sultan Vahideddin**'in zan ve ifâde ettiği gibi dinî mes'elelerde mübâlatsız bir kimse değildi. Aksine Osmanlı Padişahları içinde hem amel ve hem de imân cihetiyle İslâm'a en bağlı olanlardan biriydi. Kısaca ifâde etmek gerekirse; ömrü boyunca namazını asla terketmemiş, dâima zemzem suyu içmiş ve Avrupa'ya seyahate çıkarken -Frenklere itimat etmeyerek- abdest suyunu dahî beraberinde götürmüştür. Fikirlerinde ise, **"Yavuz Devri"** kadar millî, dinî ve an'anevî hissiyata tercüman olan bir mâhiyet vardır.

Onu haksız ve mesnetsiz olarak tahtından indiren ve beş gün sonra da câniyâne bir sûrette katlettirenler, daha sonraki, **"inkılâb hastalığına tutulmuş"** yarı münevverlerin ilk mübeşşirleri idiler. Bu bakımdan onlar da halefleri gibi icraatlarındaki vahameti gizleyebilmek maksadıyla muârızlarına (**Sultan Abdülâziz** merhuma) karşı yapmadık iftira bırakmamışlârdır. (Tafsîlât için bkz: **Kadir Mısıroğlu**- Bir Mazlum Padişah: **Sultan Abdülaziz**, İstanbul, 2006)

İhtimal, O'nun şehâdeti hengâmında ancak beş yaşında bir çocuk olan **Sultan Vahideddin** de bu menfî propagandaların te'siri altında kalmış olmalıdır. Yoksa **Sultan Abdülâziz**, en az, kendisi de son derecede dindar ve gerçek bir fıkıh âlimi olan **Sultan Vahideddin** kadar İslâm'a bağlı bir Osmanoğlu'ydu.

52 **Ali Fuad Türkgeldi**- Görüp İşittiklerim, Ankara, 1951, sh, 278.

2- Ferâgat-i Nefs ve Fedakârlık:

Osmanoğulları devlet ve millet için katlanılan fedakârlıklar bakımından da Dünya'nın hiçbir hânedânıyla kıyas edilemezler. Gerçekten milletimizi büyük bir feragat-ı nefs ve fedakârlıkla zaferden zafere koşturmuş bulunan Osmanoğulları -tâbir caizse- bir Hânedâna yakışmayacak derecede fakirdiler. Devletin banisi **Osman Gâzi**'nin miras olarak atı, kılıcı ve bir kaç koyunundan başka hiç bir şey bırakmadığını evvelce zikretmiştik. Son padişah **Sultan Vahideddin**'in de sadece Çengelköy'de -devrinin birçok paşalarınınki kadar da haşmetli olmayan- bir köşkü vardı. Bunun dışında hiçbir şeye mâlik değildi. Vatanından ayrılmak mecburiyetinde kaldıktan sonra yâd ellerde dört yıl yaşamış, fakat öldüğü zaman tabutuna haciz konulacak derecede borçlu olduğu görülmüştür.[53] Bu ilk ve son iki Osmanoğlu arasında kalanlar içinde de, pek öyle Avrupa hükümdarları seviyesinde servet sahibi olanı yoktu. Hattâ o kadar ki, bir Osmanlı valisiyken isyan ederek babadan oğula geçmek üzere Mısır valiliğini elde eden **Kavalalı Ali Paşa**'nın çocuklarının bile sadece İstanbul'daki emlâki en zengin addedilen bir Osmanoğlununkinden katbekat fazlaydı.[54] Zira Osmanlı pâdişâhları -tarih boyunca- gazalardan kendilerine şer'an terettüb eden

53 **Sultan Vahîdeddin**'in binbir ızdırap içinde geçen gurbetteki dört yılı hakkında tafsilâtlı bilgi edinmek isteyenler yâdellere kendisiyle birlikte giden sadâret yaverlerinden, **Târık Mümtaz Göztepe**'nin yayınevimiz tarafından neşredilmiş bulunan **"Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde"** isimli hâtıratına veya **Refî Cevad Ulunay**'ın **"Bu Gözler Neler Gördü"** (İstanbul, 2004) isimli eseriyle bizim yazdığımız **"Bir Mazlum Padişah: Sultan Vahideddin"**e (İstanbul, 2005) bakabilirler.

54 Bunların en meşhuru **Abbas Paşa**'dır ki, kendi elindeki **"Hidiv Kasrı"** ve **"Emirgân Lâle Bahçesi"**ni İstanbul Belediyesi'ne bağışlamış olduğu herkesin mâlumu olup O'nun zenginliği hakkında bir fikir vermeye kâfîdir.

hisseden başka bir şey almamışlardır. Onu da hemen hemen ekseriya cami, medrese, hastahâne ve imârethâne gibi çeşitli hayrat eserlerine sarf etmişlerdir.

Yavuz Sultan Selim, Mısır seferlerinden sonra Suriye ve nisbeten bugünkü Irak mıntıkasında bulunan bâzı çiftlikleri Hânedânın geçimine tahsis etmişti. İktisadî istiklâlin binnetice fikrî istiklâl doğurduğunu düşünen ve şehzâdeleri kendi müstebid hükümetlerinin emrine sokmak isteyen İttihatçılar, bu emlâkı hazineye intikal ettirerek Hânedân mensuplarına hazîneden özel bir maaş bağlamışlardır. Bu maaş o kadar kifayetsizmiş ki **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi Hazretleri**'nden şahsan dinlediğimize göre kendileri **Sultan Vahideddin** zamanında Kuruçeşme'de otururlar ve **"Yâverân-ı Hazret-i Şehr-i Yârî"**den oldukları hâlde Yıldız Sarayı'na gidebilmek için arabaya binemezler ve yürümek mecburiyetinde kalırlarmış. Vasıtaya binebilmek için maaşları kâfi gelmezmiş. Merhum bu sebeple **Sultan Vahideddin**'e müracaat edip kendisine devletçe bir fayton tahsis edilmesi için vâki müracaatlarını aradaki kimselerin nasıl savsaklayıp padişaha ulaştırmadıklarından dert yanmıştı.

Osmanoğulları, bu ferâgat-i nefs yanında devlet için katlanılan fedakârlıklar bakımından da milletimizin en cömerti idiler. Gerçekten Osmanlı Padişahları birinci yeniçeri ortasının birinci neferi addedilir ve maaşını ortadan alırdı. Yâni devlet için ferâgat ve fedakârlıkta ilk sıra, pâdisahındı. Birçok muharebenin nâzik anlarında gâzilerden herhangi birisinin:

"-Yok mu bu devlete bir can borcu olan!.." diye nida eyleyip askerleri durumu düzeltecek âni fedakârlıklarda bulunmaya dâvet ettiği çok görülmüştür. İşte bu, devlet için başını fedâya dâvetin şüphesiz ilk muhatabı padişahtı. O kadar ki, onlar din ve devletin selâmet ve saadeti için -ileride izah

edileceği üzere- gerektiğinde kardeşlerini ve hattâ evlâtlarını feda etmekten bile asla çekinmemişlerdir. Kendileri ise, zaten tahta çıktıkları anda devlete bir can borçlu olmak külfeti altına giriyorlar ve bu külfeti nîmet telâkki ederek icraatta bulunuyorlardı. İçlerinde kendilerine şehâdet nasîb olsun diye ihtiyar yaşlarında sefere çıkan **Kanunî** gibileri de vardır.

3 – Tevâzu:

İslâm ahlâk ve an'anelerini babadan oğula; her kademede biraz daha süzülmüş, incelmiş ve şeffaflaşmış olarak tevârüs eden Osmanoğulları, teb'alarından herhangi bir kimse kadar mütevâzi idiler. **Osman Gâzi**'den îtibaren bir çokları tab'an olduğu kadar fiîlen de derviştiler. İlk padişahlar umûmiyetle **"Ahî Tarikatı"**na girmiş ve bu tarikatın dervişlerinden farksız bir hayat sürmüşlerdir. Son devirlerde **Sultan II. Abdülhamid Han'ın "Şâzelî Tarikatı"**na intisab ederek bu yolda ömrünün son demlerinde **"makam-ı reşâdet"**e (irşad makamına) kadar yükseldiği, **Sultan Reşad**'ın ise **"Mevlevî"** bulunduğu bilinen gerçeklerdendir. Aradaki diğer padişahların pek çoğu da zamanına göre çeşitli tarikatlara mensuptular.

Bizde, **Fâtih**'ten itibaren, padişahların halkla münasebetlerinin kesildiği ve Divan toplantılarını dahi kafes arkasından dinledikleri ve bu sûretle de zamanla hayattan bîhaber kaldıkları ve tâ şehzadeliklerinden itibaren böyle yetiştikleri iddia edilegelmiştir. Bundan, bir nebze hakikat payı bulunmakla beraber divan toplantılarının kafes arkasından dinlenmesi, zannedildiği gibi Bizans'tan alınmış bir usûl değil, eski bir Türk an'anesinin devamıydı.[55] Buna sebep de bir gün

55 *"Kezâlik hükümdarın «kafes» arkasından müzâkerâtı dinlemesi usûlü Havârizmîlerden müntakıl bir an'anedir."* (Bkz. **Fuad Köprülü**-a.g.m.)

Divan toplantısına gelen bir köylünün padişahı tanımayıp:

"-Kanginiz (hanginiz) saadetlû hünkârsınız?" demiş olmasıdır.

Buna üzülen vezirler, bundan böyle padişahın Dîvan toplantılarına bizzat iştirak etmeyip, onu bir kafes arkasından takip etmesi usûlünü başlatmışlardır. Bu usûlün bazı mahzurları olsa bile,[56] hükümdarın mehâbetini sıyânet gibi -îzahı uzun sürecek- birçok faydalar bulunduğu da muhakkaktır.

Ancak bu mes'elede üzerine parmak basılacak asıl nokta şudur ki, vezirleriyle içtimâ etmiş bulunan padişahı, teb'ası tefrik edememektedir. Bu demektir ki, haricen, pâdişâhı vezirlerinden ayırt eden hiç bir husus mevcud değilmiş! Giyim, kuşam v.s. itibariyle vezirleriyle aynı durumda olan bir İstanbul **Fâtih**'indeki tevâzuu tahmin ve tasavvur ediniz!. Filhakika padişahlar, sonralardan **"Zıllullâhi fi'l-Arz"** (Allâh'ın Yeryüzündeki gölgesi) gibi haşmetli ünvanlarla da anılmışlardır. Fakat hiç şüphesiz âdil hükümdarlar hakkında hadîs-i şeriflerde vârid olduğu[57] için Osmanlı hükümdarlarına izâfe edilmiş bulunan bu sıfat, Allah'ın (hâşâ) maddî gölgesi mânâsına değil, O'nun lütf u keremi ile icrâ-yı adalet eden tarzında telâkki ve ifâde edilmiş olduğu muhakkaktır. Yani bu tâbir, himâye mânâsında kullanılmıştır. Hakîkaten bir hukukçumuzun beyan ettiği gibi; *"Garbte despot, **Ondördüncü Louis**'in şahsında **"L'etat c'est moi"** (Devlet benim!)*

---

56 Gerçekten, Osmanoğulları'nın buna benzer usûller yüzünden hayattan uzaklaşmaları bilhassa şehzadelikleri esnasında serbest yetişememeleri gibi bâ'zı mahzurlar doğuruyordu. Ama tahta geçtikten sonra, bu gibi tutumların **"hükümdarlık mehâbetini sıyânet"** hususunda son derecede faydalı olduğu muhakkaktır. Padişahların efrâd-ı milleti teshir eden (büyüleyen) efsânevî şahsiyetleri biraz da bu tutumdan ileri geliyordu.

57 Bkz. **Şeyhülislâm Mustafa Sabri**- Cühelâ Marifetleri, Yarın Gazetesi Gümülcine, 1928, S.2, sh.2.

ifâdesiyle tasarruf ve iktidarına sınır tanımayan sisteminin ve esasının dehşetini dile getirirken, şarkta o nice haşmet ünvanına, hatta Allâh'ın yeryüzündeki gölgesi olmak gibi iddianın çerçevelediği hakikî kuvvet ve iktidara rağmen, hükümdar, kadı huzuruna bile çıkardı."[58]

Osmanlı Sultanları, **"Cuma Selâmlığı"**na çıkarken muvazzaf bir tabur asker:

"-Mağrur olma Pâdişâhım, senden büyük Allah var!" diye devamlı bir sûrette tempo tutardı.

Bir hükümdar, gurura kapılma tehlikesi karşısında bir tabur askerin devamlı olarak kendisini tevâzua dâvet eden ihtârını bizzat emir ve taleb etsin!. Cihan tarihinde bunun bir benzerini bulmak mümkün müdür?!..

4 - Teb'aya Velâyet ve Merhametle Muamele:

Osmanlı Padişahları idâresine me'mur bulundukları teb'ayı, kendilerine **"vedîatullah"** yani Allah'ın bir emâneti olarak kabul ederlerdi. Hak-hukuk hususunda müslim, gayr-i müslim farkı gözetilmeksizin herkesin hak ettiğini, elde edebilmesi için mümkün olan her fedakârlığı yaparlardı. **Fâtih**'in İstanbul'daki mağlublara bahşettiği hak ve imtiyazların, gelmiş ve gelecek hiçbir hükümdara nasib olmamış ve olamıyacak bir derecede müthiş bir ileri görüşlülüğü ve ölçüsüz merhameti aksettirdiği mâlumdur. Esasen **Osman Gâzi**'nin kendisi bile, bir müslim ve gayr-i müslim arasındaki dâvaya bakmış ve müslümanın haksızlığını görünce, bunu tefhim ve ifâde ederek gayr-i müslime hakkını verdirmekte hiçbir tereddüd göstermemişti.

Tarihimiz, Osmanlı Padişahları'nın hak, adâlet ve merhamet duygularındaki üstünlüklerini aksettiren sayısız

58 **A. Refik Gür**- Hukuk Târihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle, İstanbul, 1951, sh. 9.

misallerle doludur. Gerçekten bir avuç insanla ayak bastıkları Rumeli topraklarında -sekenenin kaahir bir ekseriyetle gayr-i müslim olmasına rağmen- asırlarca tutunabilmeleri de ancak bu sayede mümkün olabilmiştir. Hattâ Rumeli fütuhatının sür'at ve kolaylıkla yürütülebilmesi de, hep Osmanoğulları'nın teb'alarına karşı -müslim ve gayr-i müslim farkı gözetmeksizin- büyük bir hassasiyetle takip ve tatbik eyledikleri adalet ve merhametin eseri olmuştur. Hakikaten bilhassa ilk devirlerde, Bizans'ın despot idaresinden bunalmış gayr-i müslim sekenenin merhamet ve adâleti dillere destan olan Osmanoğulları'na mukavemet göstermeyip (hattâ bazan hıristiyanî taasubun remzi olan papazlar tarafından bile) onları, ülkelerini fethe dâvet ettikleri dahi görülmüştür. Osmanlı fütuhatına karşı çıkanlar, onun âdil idaresini tanımayan, daha uzak mıntıkalardan toplanıp gelen Haçlı Orduları olmuştur.

Şurası tarihî bir gerçektir ki; Osmanlılar, sırf kendi idareleri altındaki veya herhangi bir sefer sonunda kendisine karşı mağlûp mevkiye düşen gayr-ı müslimlere değil, aynı zamanda başka milletlerin gadr ve zulmüne uğramış olanlara da merhamet ve alâka göstermekten geri kalmamışlardır. Bunun en tipik misali İspanya Yahudileridir. Bunlar Hıristiyanların zulmünden kaçacak yer ararken, sığınabilecekleri âsûde bir mevâ olarak ancak Osmanlı ülkesini bulabilmişlerdir.

Aynı şekilde 1848 **"Macar İhtilâli"** hengâmında Hıristiyan Ruslar, Hıristiyan Macarları kılıçtan geçirirken binlerce mülteciyi -hattâ bir harbi göze alarak- siyânet ve himaye etmek şerefini Osmanlılardan başka ihraz eden -hatta herhangi bir Hıristiyan devlet bile- çıkmamıştır.

Gayr-ı müslim teb'a arasında, (bilhassa on dokuzuncu asırda) Balkan kavimlerinden ve müteakiben de şarkî Anadolu Ermenilerinden yükselen şikâyet sayhaları, Osmanlı

ülkesini parçalamak isteyen emperyalist devletlerin propagandalarının eseri olan sun'î, temelsiz ve esassız iddialardır. Dünya'da hiçbir millet, Osmanlılar kadar kendi dilinden; dininden ve ırkından olmayan insanlara adâlet ve semahatla muâmele etmemiştir. Sekiz asır bir İslâm ülkesi olarak yaşamış bulunan İspanya'da bugün tek bir müslüman yoktur. Medenî olduğunu iddia eden Avrupalılar, Amerika'yı işgal ve istilâya başlayınca, buranın yerli sekenesi olan «Kızılderililer»i adım adım batıya doğru itmiş ve yok etmişlerdir. Osmanlılar ise asırlarca idare ettikleri topraklardaki hıristiyan unsuru, değil böyle toptan imha etmek, mevcud nüfusları dahi artmış olarak terk etmişlerdir.

Netice itibariyle Hıristiyanların kendi dindaş ve ırkdaşlarından dahi esirgedikleri adâlet ve müsâmahayı Osmanlılar idareleri altındaki gayr-i müslimlere bile bol bol bahşetmekten asla içtinab etmemişlerdir. Târihin sayısız şahâdetiyle sabit olan bu gerçek üzerinde daha fazla söz söylemeyi zâid addediyoruz. Ancak şunu beyan edelim ki, bu adâlet ve müsamahanın birinci âmili hiç şüphesiz Osmanlı Hânedânı'nın İslâm'ı en ulvî ve mükemmel bir sûrette anlamış ve tatbik etmiş bulunan müstasnâ mensupları olmuştur.

5- Bedîî Hassasiyet:

Osmanoğlulları, sadece kılıç kullanmakta mâhir değildiler. Aynı zamanda derin bir duyuş ve hassasiyeti aksettiren kalemlerini de kullanmasını biliyorlardı. Bu bakımdan çoğu bir **"divan"** vücûda getirecek derecede şiirle de uğraşmıştır. Denilebilir ki, şâirlik Osmanoğulları'nda babadan oğula mîras kalan bir an'ane gibiydi. Osmanlı târihinin sertacı olan **Fâtih, Yavuz** ve **Kânunî** gibi şahsiyetlerin çeşitli mahlaslar kullanarak edebî değerleri yüksek şiirler yazdıkları, bunların divan teşkil edecek bir hacme vardığı mâlumdur. Son devir

padişahlarından **Sultan Reşad** merhumun da **"Çanakkale Harbi"** için yazılmış güzel bir şiiri vardır.

Birçokları da mûsikide üstad sayılacak derecede değerli besteler meydana getirmişlerdir. **III. Sultan Selim**'in hâlâ çalınmakta olan besteleri mâruftur. Son devir şehzâdelerinden **Sultan Abdülaziz** merhum'un oğlu **Seyfedin Efendi**'nin de iyi bir bestekâr olduğunu biliyoruz. O'nun iki evlâdı da, kendisi gibi musikişinastır. Bunlardan biri, gurbet hayatını Nis'te vefat ederek tamamlanmış olan **Abdülaziz Efendi**, diğeri de kızı **Gevherî Sultan Hazretleri**'dir. (Bu eserin ilk tab'ından sonra maalesef bunların her ikisi de rahmet-i Rahman'a kavuşmuştur)

Sultan Abdülaziz merhumun Ressamlar Cemiyeti Mecmuası'nda neşredilmiş bulunan resimleri O'nun çok ince ruhlu bir ressam olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda **III. Selim** gibi gâyet usta bir şekilde ney çaldığı da malumdur. **Sultan II. Abdülhamid Han**'ın ise devletin binbir gâilesi arasında -nasıl da vakit bularak- vücûda getirdiği zarif doğrama işlerini şurada burada her zaman görmek mümkün olmaktadır.

Misâlleri çoğaltmaya lüzum görmüyoruz. Osmanoğulları'nın harb sahasında tezâhür eden metânet ve dirâyetleri onların ruhî incelik ve bedîî hassasiyetten mahrum kalmalarını intaç etmemiştir. Bilâkis bu sahada da büyük ve ırsî bir kabiliyet sahibi oldukları görülmektedir. O derecede ki sâdece Osmanlı Hânedânı'ndan yirmiden fazla dîvan sâhibi şâirin mevcûdiyeti bile bu hükmü doğrulamaya kâfîdir.

b- Siyasî Bakımdan

1- Hamlecilik:

Osmanoğulları târih boyunca, mizaç itibariyle hamleci insanlar olarak tezahür etmişlerdir. Gerçekten âni karar ver-

mek ve zamanında hareket etmek onların diğer bir fârik vasıflarını teşkil eder. **Osman Gâzi**'den **Sultan Vahideddin**'e kadar hamlecilikle temayüz etmiş bulunan Osmanoğulları içinde bu vasfı hâiz bulunmayan pek az kimse çıkmıştır. Bunlar da, hastalık, vesâir sebeplerle ruhlarında meknuz olan hamle gücünü tezahür ettirememiş bulunan kimselerdir. Millî târihimizin altı buçuk asır temâdî eden en şanlı safahatına vücûd veren birinci âmil, hiç şüphesiz, milletimize rehberlik eden Osmanoğluları'ndaki bu hamle gücü olmuştur.

İslâm'ın dâveti, bütün beşeriyete şâmildir. Bu yüzden o, âlemşümul bir karakteri hâizdir. Bu husus bütün millet efradı ile birlikte Osmanoğulları'nın ruhlarındaki Cihangirlik meyillerini ve hamle istidadına son derecede tevâfuk etmiş ve onları kıt'alardan kıt'alara koşturmuştur.

Bu hamle gücü, İslâm'ı arka arkaya gelen Moğol istilâları ve haçlı taarruzlarına karşı aşılmaz bir imân seddi hâlinde asırlarca korumuştur.

2- Vahdetin Emrinde Bir Otoritecilik:

Osmanoğulları'nın hiçbir kimse veya âileyle rakib kabul etmez, dâsitânî bir otoriteleri vardı. Bu, onlara hilkatin ve târihin bir hediyesiydi. Çünkü Türk kavim ve kabileleri içinde en asîl koldan geliyorlar ve târihten hiçbir âilenin yapamadığını başarmış bulunuyorlardı. Bu yüzdendir ki; tarih boyunca onların otoritelerine karşı hiç bir rakip; çıkmamıştır.

Millî tarihimizde altı buçuk asır devam eden siyasî bir istikrarın yegâne âmili olan bu durumun tek istisnası **Kavalalı Mehmed Ali Paşa**'dır. Gerçekten Osmanoğulları'nın otoritesine karşı çıkmak ve onların yerini almak gibi bir temâyül ilk defa bu Arnavut asıllı Mısır vâlisinde görülmüştür. Gerçi son devirlerde **Midhad Paşa** ve hattâ **Enver Paşa**'ya

bu istikâmette isnatlar yapıldığı bilinmektedir. Fakat bunlardan **Midhat Paşa**'nınki bir ham hayal, **Enver Paşa**'nınki ise sırf bir isnattan ibârettir. Zira **Midhad Paşa** için böyle bir heves taşıdığına dâir dedikodular yapılmıştır. **Enver Paşa**'ya ise, bu yakıştırmanın diktatörlüğünden galat olduğu zannındayız. Filhakika O'nun zamanında Almanlar, Türkiye'ye hareket eden bir trenin üzerine **«Enverland»** yani **"Enver'in ülkesi"** yazısını yazmışlardır. **Cemal Paşa**'ya ise Suriye'de Ruslar tarafından sultanlık teklif edildiği bilinmektedir. Ancak bunun Osmanoğulları'nın yerini almakla alâkası yoktur.

Bütün bunlara rağmen denilebilir ki, Cumhuriyet devrine kadar hiç kimse Osmanoğulları'nın otoritelerine karşı çıkmak temâyülünü göstermemiştir. Gerçekten herhangi bir dahilî ihtilâf zuhurunda bu âileye kaabil-i izâfe bir hatanın mevcudiyeti kabul olunursa, tahttaki şahıs indirilir, yerine diğer bir Osmanoğlu geçirilir ve bu sûretle mesele halledilmiş olurdu. Böylece devletin devam ve bekasında herhangi bir sarsıntı vücûda gelmezdi.

Osmanoğulları tahta geçinceye kadar halktan herhangi bir kimse gibi hayat sürerlerdi. Fakat **"Peygamber Vekilliği"** olan o yüce makama oturunca, birden bire tavır ve hüviyetleri adetâ değişirdi. Hakîkaten devlet otoritesini o kadar hassas bir ölçüde korumaya çalışırlardı ki; pâdişâh sıfatıyla, ölen baba, kardeş veya evlâdlarının cenâzelerinde dahî bulunamazlardı.[59] Zîra cenaze merasiminde beşeriyet icâbı

59 Padişahlık mehâbetini muhafaza endişesinden doğan bu tutumun iki istisnası vardır. Bunlardan birincisi, **Yavuz Sultan Selim'dir** ki, kardeşi **Şehzâde Korkut**'un cenâzesinde bulunmuş ve O'nun tabutunun altına girerek alenen gözyaşları dökmüştür. İkincisi ise, **Sultan Vahideddin**'dir. O da selefi ve kardeşi olan **Sultan Reşad**'ın cenâzesine iştirak etmiştir, ileride izah edilecek olan bir görüşe göre seçilişindeki sebepler yüzünden **Abdülmecid Efendi**'yi halîfe kabul etmemek icab ederse ilk (**Yavuz**) ve son (**Vahideddin**) halifeler arasındaki bu

olarak ağlayabileceklerinden, bunu müşâhede edenler indinde otoritelerinin zaafa uğrayacağını hesap ederlerdi. Bu gibi ihtiyatlar sebebiyle, halkta bütün pâdişâhların **"yedi evliya kuvvetine sâhip"** olduğu kanaati yer etmiş bulunuyordu.

Osmanoğulları, Devlet ve Milletin vahdeti için, otoritelerini icâbında, en yakınlarına karşı bile kullanmaktan çekinmezlerdi. Bunun ilk ve en tipik misâli devletimizin velî banisi **Osman Gâzi Hazretleri**'nin amcası **Dündar Bey**'i bizzat öldürmüş bulunmasıdır. O tarihten itibaren evlâd ve kardeşlere karşı birçok kereler tatbik edilmiş bulunan bu kaidenin -maalesef- pek çok aleyhtarı vardır. Fakat bunlar, devlet ve milletimizin vahdet ve istikrarının ne sûretle sağlandığını anlayamamış bulunan[60] kimselerdir. **Fâtih** gibi

---

benzerlik son derecede câlib-i dikkattir. Tuhaftır ki; bunlar arasında Osmanlı hükümdarlarının yegâne sakallarını tıraş edenleri olmak bakımından da birbirlerine benzer bir istisnaîlik mevcuddur.

Padişahların halk arasında teessür ve gözyaşı dökmek gibi bir zaaf ile gözükmemelerini te'min maksadından doğmuş bulunan bu kadîm usûlün isâbetini anlayamayan bugünkü dar düşünceliler bırakın da bâzı muahhar Osmanlı ricali bile görülmüştür. Bunlardan biri de Hürriyet Gazetesi'nin kurucusu **Sedat Simâvi**'nin amcası **Lütfi Simâvî Bey**'dir. Onun **«Sultan Mehmed Reşat ve Halefinin Sarayında Gördüklerim»** isimli hatıratında **Sultan Vahideddin**'in, **Sultan Reşad**'ın cenâzesine iştirâk etmiş bulunması övülmekte ve bu hususiaki kadîm an'ane tenkid edilmektedir.

60 **Fâtih,** kendi zamanına kadar fiilen tatbik edilmiş bulunan ve bu itibarla Osmanlı amme hukukunun örfî bir kaidesini teşkil eden bu mes'eleyi meşrûlaştırmak istemiş ve bu sebeple kanunnâmesindeki meşhur maddeye vücûd vermiştir. Bununla her kardeşe ayni derecede saltanat hakkı tanınmasıyla hâkimiyetin bölünememesi prensibini telif etmek gayesini gütmüştür. Bazı kimseler, **Fâtih Kanunnâmesi**'ndeki bu hükmün aslında mevcûd olmadığını, zira onun gibi bir şahsiyetin, mâsumların katline cevaz vermeyeceğini iddia etmişlerdir. (Bkz: **Ali Himmet Berki,** İstanbul Fâtihi **Sultan Mehmed Han** ve Adalet Hayatı, İstanbul, 1953, sh. 141 vd.)

Bu görüşün hiç bir ilmî değeri ve mesnedi yoktur. Zira **Fâtih** tah-

Peygamberin methine mazhar olmuş bir büyük insanın dahi cevaz verdiği, **Yıldırım Bâyezid, Yavuz** ve **Kanunî** gibi millî tarihimizin dev şahsiyetlerinin fütursuzca tatbik ettiği bu kaide son derecede ehemmiyetli ve ibretlidir. Denilebilir ki, bu kaidenin sû-i istimâl edilmiş olmaya müsâid bulunması yüzünden haksızlıklara sebep olmaktan kurtulmak da her zaman mümkün olmamıştır. Fakat evlât ve kardeş katli bir fitne çıkarmak ihtimaline mebni câiz addedildiğine nazaran, bu ihtimâlin varid olmadığı ahvalde bâzı bîgünahların ölümüne sebep teşkil edebilirse de, bunlar, nihayet birkaç kişiden ibaret olabilir. Hâlbuki böyle bir kaidenin tatbikiyle bir tek fitnenin dahî önlenmesiyle binlerce müslümanın ölümden kurtarılması sağlanmış olur!.. Bu itibarla bu kaidenin melhuz kâr ve menfaatiyle, muhtemel zararı arasında bir mukayese yapmak, gerçeği kavramaya yeter.

Kaldı ki; padişahlar böyle bir karara hodbehod varamazlardı. Devrin şeyhülislâmından fetva almak mecburiyetindeydiler. Nitekim tatbikat da böyle olmuştur. Ulemânın umûmiyetle en seçkinleri tarafından işgal edilen şeyhülislâmlık makamınca verilen fetvaların -ekseriyetle- isâbeti ise, söz götürmez bir gerçektir. Bu itibârla yanılmak ihtimâli çok zayıftır. Osmanoğulları, devlet ve milletin vahdetinin sarsılması tehlikesinin en cüz'î bir ölçüde belirdiğinde bile büyük bir hassasiyet göstermiş ve Millet için kardeşlerini ve hatta evlâtlarını feda etmekten çekinmemişlerdir. Onlar, **"Nizâm-ı Âlem"** endişeleriyle meşbû olarak, devletin vahdet ve temâdîsini her şeyden üstün görmüş ve ona karşı belirecek bir tehlikeye mâni olmak için fedakârlık gerektiğinde can ve kan hesabı yapmak yoluna asla sapmamışlardır.[61]

---

ta geçtiğinde kundakta bir çocuk olan kardeşi **Şehzade Ahmed**'i bizzat boğdurtmuş değil midir?

61 Bu mesele hakkında fazla bilgi edinmek isteyenler, şu esere ba-

3 - İleri Görüşlülük:

Osmanoğulları büyük bir dirâyetle sevk ve idâre ettikleri devlet ricâli ile de kıyaslanamayacak derecede müthiş bir ileri görüşlülük göstermişlerdir. Bunun tâ **Osman Gâzi** devrinden itibaren çeşitli misâllerini tesbit etmek mümkündür. **Fâtih**'in çöken Ortodoks Kilisesi'ni ihya ile Hıristiyanlık Âlemi'ndeki mezhep ayrılıklarını temadi ettirmek hususunda gösterdiği basireti, **Kanunî**, Protestanlara el altından desteklemek sûretiyle devam ettirmiştir. Ayrıca değişen Dünya şartları muvacehesinde ticâreti ülkesinde câzib bir hâle sokmak için ecnebi tüccarlara **"kapitülasyonlar"**a mebde' teşkil edecek bir takım imtiyazlar bahsetmiştir.

Osmanoğulları'nın **Sultan II. Abdülhamid** devrinde zirveye varan bir ince siyâset ve ferâsetle Dünya Milletleri arasında ayakta durmaya çalıştıkları ve bunun için **"muvâzene-yi düvel"** düsturunu mâhirâne bir sûrette kullandıkları cümlenin mâlûmudur. Gerçekten bu siyâset piri pâdişâhın şahsî yardımlarıyla Bulgar Kilisesi'nin Rum Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmasını te'min ederek Balkan Devletleri'nin aleyhimize ittifak etmelerini önleyecek bir **"Kiliseler Anlaşmazlığı"** ihdas eylediği mâlûmdur. Aynı şekilde Osmanlı ülkesi üzerindeki menfî emellerini açığa vuran İngiltere'nin karşısına Almanya'yı çıkararak, bunlar arasındaki rekabetlerden istifade sûretiyle devlete nefes aldırmaya çalıştığı da târihî bir gerçektir.[62]

Başta Osmanoğulları olmak üzere Osmanlı ricâlinin

kabilirler: **Halil İnalcık**- Kanunnâme-i Sultânî Ber Müceb-i Örf-i Osmânî, Ankara, 1956; **Dr. Ahmed Mumcu**- Osmanlı Devleti'nde Siyâseten Katl, Ankara, 1963, sh: 183 vd.

62 Bu dâhiyâne siyasetin tafsilâtına vukûf için **"Bir Mazlum Pâdişah: Sultan II. Abdülhamid"** isimli eserimize (İstanbul, 2007) bakılabilir.

Cihan siyâsetinde asırlarca nafiz ve hâkim bir rol oynadıklarını ispata yarıyan misalleri çoğaltmak ihtiyacından beriyiz. Son söz olarak şunu söyleyelim ki; bugüne kadar -resmî ve gayrı resmî sûrette- Osmanoğulları aleyhine pek çok şey yazılıp söylenmiş bulunmasına rağmen onların her türk ve müslümanın gönlünde kurdukları **"ihtiram tahtı"** asla sarsılmamıştır. Bu sebeple -sırf ismen türk ve müslüman olanlar hâriç olmak üzere- herkes onların Cihan tarihindeki şanlı mevkiini tamamen ve gerektiği şekilde bilmekte ve takdir etmektedir.

Değerli tarihçi **Nihal Atsız,** Osmanoğulları hakkındaki bir târizi uzun uzun tahlil ve tenkid ettikten sonra, bu âileden bilhassa padişahlık yapmış olanlar hakkında şu umûmî hüküm ve neticeye varmaktadır:

*"...Şimdi bir öğretmen teşbihi yapmak îcâb ederse, bu kırk kişilik sınıftan otuz üç tanesi sınıf geçmiş, dört tanesi bütünlemeye kalmış, sınıfta kalanlar ise üç kişidir. Onlar da hasta oldukları için sınıfta kalmışlardır. Bir kişinin **(Sultan Vahidüddin)** imtihan kâğıdı tekrar gözden geçirilecektir. O zaman, onun da sınıf geçeceği muhakkaktır. Böyle bir sınıf, mükemmel bir sınıftır.*

*Osmanlı Hânedânı'ndan **Gündüz Beğ, Savcı Beğ, Baykoca Beğ** ve **Aydoğdu Beğ** yâni dört tanesi şehiddir.*

__Ertuğrul, I. Osman, Orhan, Süleyman Paşa, Yıldırım Bâyezid, Yâkub Çelebi, Süleyman Çelebi, Mehmed Çelebi, İsâ Çelebi, Mustafa Çelebi, II Murad, Fâtih, Cem, II. Bâyezid, Yavuz, Kanunî, III. Mehmed, Genç Osman, IV. Murad II. Mustafa__, yâni yirmi iki kişi gâzidir.

__I. Murad__, hem gâzi, hem şehiddir.

__II. Murad__'tan başlayarak hemen hepsi şâirdir. Büyük bir kısmı hattat, mûsikişinâs veya bilgindir.

Osmanlı Hânedânı, Türk Tarihindeki âilelerin en büyüğüdür. Târihî vazifesini şerefle yapıp çekilmiştir. Şüphesiz onların da bir takım kusurları vardır. Fakat Osmanlı Padişahlarını topyekün küçük görmek ve göstermeye çalışmak nihayet kendi târihimize ve geçmişimize karşı küfrân olur. Hele okul kitaplarında bu gibi düşüncelerin yer alması millî terbiye bakımından büyük bir tehlikedir.

*Memleketimizde inkılâbı hazmedemeyen bir takım inkılâp hastaları var. Kimisi «**Târihimiz Lozan'dan başlar.**» iddiasında bulunuyor. «**General**», «**Bay**», «**Bayan**» tâbirleri çıkar çıkmaz meşhur şâir **Ziya Paşa**'ya «**General Ziya**», **Namık Kemâl**'e «**Bay Namık Kemâl**» diyor ve Türk Kadınlığı yerine, Türk Bayanlığı diyecek kadar garâbeti ileri götürüyor. Dünya'dan haberi olmayan bir câhil de: «Âh şu padişahlar! Her biri yirmişer tayyere alsaydı, şimdi ne çok uçağımız olurdu» fikr-i hakîmânesini yürütüyor!"*[63]

B- CİHAN TARİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL

a) Türk Birliği Bakımından:

Türkler, târihte birçok devletler kurmuşlardır. Fakat bu devletleri, **"Orta Asya'da kurulan"** ve **"Ön Asya'da kurulan"** devletler olarak iki grupta toplamak ve ikiye irca etmek kabildir. Her gruptaki muhtelif devletler ayrı ayrı namlarla yâd edilmekte iseler de, bunlar birbirinin devamı olduklarından hepsini bir ve aynı devlet olarak görmek, mümkündür. Zira bunlarda bir devletin teşekkülünde aslî unsurlardan olan din, dil, ahâlî ve toprak aşağı yukarı hep aynıdır. Değişen sadece hânedânlardır.

Temelsiz ve hattâ pek çok yanlış görüşü aksettiren tâ-

63 **Nihal Atsız** - Türk Ülküsü, İstanbul, 1956, sh. 90 vd.

rihinde bu meseleyi, Mısır'da okuduğu ve fakat ismini hatırında tutamadığı bir kitapta gördüğünü söyleyerek mevzuubahs eden **Dr. Rızâ Nur**'un da hâhişkâr bir sûrette terviç eylediği[64] bu görüşe katılmamak, imkânsızdır. Gerçekten sâdece arazilerindeki ufak tefek farklar dışında bu devletlerin Ön Asya'dakilerini de, Orta Asya'dakilerini de birbirlerinin devamı addetmek mümkündür. Değişen Hânedânlardır. Hânedân, devlet demek olmadığına nazaran, din, dil, toprak ve ahâlîyi temâdi ettiren bir devleti, evvelkinin aynı kabul etmek yerinde bir görüştür. Şu hâle nazaran Türkler'in biri Orta Asya'da, diğeri de Ön Asya'da olmak üzere iki devlet kurmuş bulunduklarını kabul etmek icab eder. Osmanlı Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti'nin tabiî bir devamıdır. Zira Hânedân dışındaki diğer bütün unsurlar, hep aynı kalmıştır. Buna nazaran Osmanlı Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti'nin aynidir. Aradaki fark **"Selçuklu Hânedânı"** yerine **"Osmanlı Hânedânı"**nın geçmiş bulunmasıdır. Bizde devletler umumiyetle Hânedânların adıyla anıldığı için bu netice doğmuştur. Eğer Hânedân adıyla birbirinden tefrik edilse, faraza bir Bizans'ı beş - on ayrı devlet telâkki etmek icab eder. Fransa, Almanya ve İngiltere gibi birçok Avrupa devletlerinin durumu da böyledir.

1071 Malazgirt zaferiyle Anadolu'ya ayak atan Türkler, kısa zamanda Marmara sahillerine ulaşmışlardır. Fakat Selçuklular devrinde ağır basan Haçlı taarruzları yüzünden Anadolu'da uzun süren istikrarlı bir Türk hâkimiyeti kurulamamıştır. Selçuklulardan sonra ise, her biri kendi başına buyruk olan birçok beylik türemiş, Önasya'daki Türk birliği daha da parçalanmıştı. Bunu bertaraf ederek birliği sağlayan Osmanoğulları olmuştur. Gerçekten Anadolu'da

64 **Dr.-Rıza Nur** - Türk Tarihi, c. III, İstanbul, 1924, sh. 6-11.

onların otoriteleriyle teessüs eden istikrar, zamanımıza kadar devam etmiş bulunmaktadır.

Osmanoğulları'nın Anadolu'da sağladıkları bu istikrar ve Anadolu Türk Birliği **"Timur Gâilesi"** ile geçici bir sarsıntıya uğramış, fakat **Yıldırım**'ın dirâyetli şehzâdesi **Çelebi Mehmed**'in eliyle kısa zamanda yeniden ve daha esaslı bir sûrette takarrür ve teessüs etmiştir. En son Papalıkla irtibat sağlamaya kadar ileri giden Karaman Oğulları'nın bertaraf edilmesi ve bu sûretle Türk birliğinin tam manâsıyla sağlanmış olmasıdır ki, Osmanlı Devleti'ne daha büyük hamleler yapmak imkânını kazandırmıştır. Gerçekten **Yavuz** ve **Kanunî** devrindeki büyük ve Cihanşümul zaferler, kuvvetini Anadolu'da garantiye alınmış bulunan bu Türk birliğinden alıyordu. Artık **Yıldırım** devrindeki gibi, ordunun her Rumeli seferine çıkışında, Anadolu'da yeni bir karışıklık zuhûr etmiyor ve birçok harekâtı yarıda bırakarak Anadolu'ya dönmek mecbûriyeti hâsıl olmuyordu. Ordu, arkasından emin olarak sefere çıkıyor ve üst üste birbirinden parlak zaferlerle payitahtına dönüyordu.

b - İslâm Birliği Bakımından:

Türkler İslâm tarihinde nâfiz bir rol oynamaya Abbasîlerle başlamışlardır. Zira ancak Türkler'in yardım ve delâletiyle Hilâfet'i elde eden Abbasîler, ordularını tamamen onlardan kurmuşlardı. O kadar ki; Abbasî halîfesi **Mu'tasım** binbir imtiyazla kendi ülkesine celbettiği Türkmenler'in Araplar'la ihtilâtını (karışmasını) önlemeye çalışıyor ve bu maksatla -cengâverlikleri bozulmasın diye- onların arap kızlarıyla evlenmelerine bile mâni oluyordu. Türkler için bugün Irak'ta bulunan **"Samarra"** gibi husûsî şehirler kurmuş ve devletinin muhafaza ve müdafaasını onlara havâle eylemişti. Bu itibârla, İslâm târihinde Araplar'ın

birinci mevkiî işgal ettikleri müddet, Asr-ı Saadet, Hulefâ-yı Râşidîn devri ve Emevî saltanatıyla birlikte bir buçuk asrı geçmiyordu.

Bu târihten itibaren İslâm'ın yayılması ve tevâlî eden Haçlı Taarruzları'na karşı muhafazası vazifesini Türkler deruhte eylemeye başlamışlardır. Önce Abbasîler emrinde, sonra da Selçuklu Devleti olarak, bu vazîfeyi bihakkın ifâ eden Türkler, mukaddes İslâm beldeleri önünde aşılmaz bir imân seddi teşkil ediyorlardı.

Diğer taraftan İran, umûmiyetle kabul edildiğine nazaran, İslâm medeniyetini içerden hançerleme yoluna giderek, **"Şia"** siyâsetini benimsiyor[65] ve -liderlik hevesleri uğruna- İslâm birliğini parçalamak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. İslâm'dan evvel hatırı sayılır bir geçmişi bulunan Farslar, İslâm Camiası içinde Türkler gibi hâkim bir mevki işgal edememenin kırgınlığıyla böyle bir yanlış yola sürüklenmiş bulunuyorlardı. Şia, târih boyunca Ön Asya Türklüğü ile Orta Asya Türklüğü arasına bir kara kedi gibi girmiş ve bir bütünün iki ayrı parçasını teşkil eden bu âlemlerin birleşmesini mahâretle önlemiştir.

Osmanlılar'ın Anadolu birliğini sağlamaları ve Rumeli'ye sıçrayarak İslâm'ı Orta Avrupa'ya kadar yaymaları onları rakip kabul etmez bir devlet durumuna yükseltmişti. İran, Şia siyâseti sebebiyle bunu kendisi için tehlikeli addetmiş ve Osmanlı fütuhatının önünü kesmek için casuslarını Rumeli'ye kadar göndermekten geri kalmamıştır. Gerçekten bugün bile Bektaşiliğin merkezi Dalmaçya sahillerindeki Tiran'dır. Bu durum geçmişteki Şia faaliyetinin günümüze kadar devam eden te'sirini ispat eder. Esâsında **Hacı Bektaşî Velî**'nin Şia inançlarıyla alâkası olma-

65 Bkz: **Tâhir** Harimî **Balcıoğlu** - Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları, İstanbul 1940.

dığı gibi yeniçeriliğin kuruluşunda oynadığı söylenen rolün de târihî hiçbir hakîkatı yoktur.[66] Bununla beraber bilâhare Bektaşî Tarikati'nin Şia itikad ve an'aneleriyle karıştığı ve o hüviyete büründüğü mâlumdur.

Eğer Osmanlılar, dinî olmaktan ziyâde, siyasî bir mâhiyet arz eden bu Şia siyâsetinin te'sirlerini izâle etmek gibi mes'ud bir rol oynamamış bulunsalardı İslâm Âlemi, daha **Yavuz Sultan Selim** veya O'nun ilk bir iki halefi devrinde parçalanmış bulunacaktı. Bundan sonra temâdî eden Haçlı taarruzlarına karşı koymak asla mümkün olmaz ve mukaddes İslâm beldelerinin idrâk ettikleri uzun huzur ve sükûn devri gerçekleşemezdi.

İşte bu sebepledir ki; İslâm birliğinin tahakkuk ve temâdisinde Osmanoğulları'nın oynadıkları muazzam rol, her türlü takdirin fevkindedir. Osmanlılardan önce **"Hilâfet"** bile onların zamanındaki kadar şümul ve ehemmiyet kazanmamıştı. Zaman gelmiş, Halîfenin nüfuzu, oturduğu şehrin dışına çıkmaz olmuş veya birden fazla halîfenin mevcud bulunduğu görülmüştür. Hâlbuki Osmanlılar, Hilâfeti İslâm ittihadını, sağlamak istikâmetinde son derecede şümullü bir şekilde kullanmış ve O'nu her müslümanın itaate müheyya bulunduğu nâfiz bir müessese hâline getirmişlerdir. Gerçekten İslâm Âlemi'nde Fas hâriç kalmak üzere, bütün Müslüman ülkeler, Osmanlı halîfelerinin otoritelerine tâbi olmuş ve hutbelerinde onların isimlerini büyük bir ihtiramla yâd etmişlerdir. O kadar ki, Osmanlıların fethetmedikleri ve bazan ayaklarını bile atmadıkları Merkezî Afrika'dan Uzak Şarktaki Çin, Hind ve Endenozya'ya kadar her tarafta Osmanlı Halîfelerinin bütün câmilerde adı hürmetle yâd

66 Bkz: **Fuad Köprülü** - a.g.m. ve aynı müellifin **W. Barthold**'un **"İslâm Medeniyeti Tarihi"** isimli eserine yazdığı ilâvelerden 101 numaralı not.

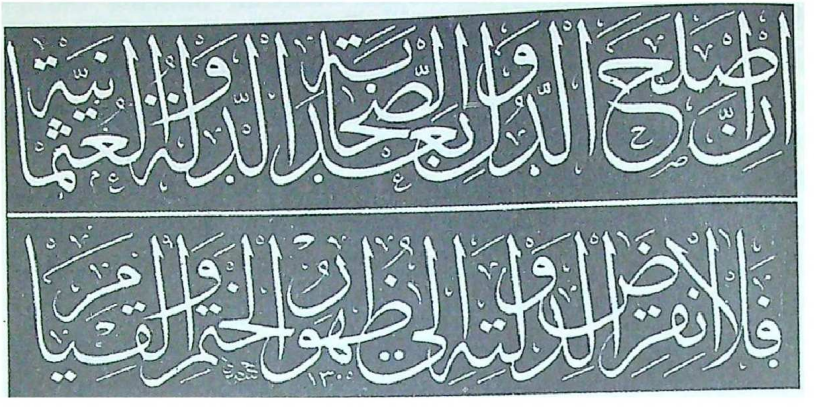
edilmiştir.

Bu durum hilâfet siyâsetini çok mâhirâne bir sûrette kullanmış bulunan büyük hükümdar **Sultan II. Abdülhamid Han** devrinde daha da kuvvetlenerek Türkiye'de hilâfetin ilgâsına kadar devam etmiştir. Hâlâ bile Hindistan, Pakistan ve Endonezya camilerinde -hem de- **Sultan II. Abdülhamid Han'ın** isminin okunduğuna dâir mesmuâtımız vardır.[67] Nasıl olmasın ki; bugün bütün İslâm Âlemi'nde **"Hilâfet"** denilince herkesin hatırına derhal **Sultan II. Abdülhamid Han** gelmektedir. Denilebilir ki, O'nun adı, artık Hilâfet müessesesi'nin lâzım-ı gayr-i mürafıkı, yani ayrılmaz bir parçası olmuştur. Zira **Sultan Abdülhamid,** Hilâfet siyâseti dolayısıyla, İngilizlerle **"Filistin Dâvası"**nda onlara bel bağlamış bulunan Cihan Siyonizmine, birçok tehlikeli dakikalar yaşatmıştı. O'nun bu müesseseye kazandırdığı itibar ve getirdiği canlılık, **"ilgâ"** hengâmına kadar devam etmiştir. Gerçekten İslâm Âleminde geniş ve müessir bir hareket haline gelen **"Hilâfet Hareketi"** Millî Mücâdele esnasında geniş bir maddî ve

67 Türkiye'de Türk Dili ve Edebiyatı üzerine doktora yapmış bulunan genç Pakistan âlimlerinden **Muhammed Sâbir,** Pakistan'da bir cuma günü hutbede **Sultan II. Abdülhamid Han**'ın adının okunması ve Ona **«Zeyyedallahû ömrehû»** yâni Allah onun ömrünü artırsın diye dua edilmesi üzerine câmiden çıktıktan sonra bu duanın manasızlığını, zira **Sultan Abdülhamid Han'ın** çoktan ölmüş bulunduğunu söyleyince, halkın «Seni gidi, İngiliz casusu!...» diyerek hışımla üzerine yürüdüğünü, İstanbul'da kalabalık bir gençlik topluluğu huzurunda bizzat hikâye etmişti. Aynı şekilde, Şam'ın merkezinde bâzı câmilerde de **Sultan II. Abdülhamid Han**'ın hutbelerde adının okunduğu bizim de dâhil bulunduğumuz kalabalık bir hacı grubunun defaatle mesmuu olmuştur.

Arkadaşımız **Kemal Güller**, Güney Afrika ve Nijerya'da bu şekilde hutbelere şâhid olduğunu söylemektedir. Muhakkak ki, bu misaller çoğaltılabilir.

manevî müzâharete nâil olmamızı sağlamış ve hatta Hind Müslümanları'nın uyanışında bir muharrik rolü oynayarak **"Pakistan"**ın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Demek ki Osmanlılar, dâhilî ihânetler ve hâricî düşmanlıkları netîcesinde çökerken bile, İslâm Âlemi için uyandırıcı ve birleştirici mes'ud bir rol oynayabilmişlerdir.

Yukarıdaki yazı, Yıldız Câmii Şerîfi'ndedir. **Muhyiddîn-i Arabî** Hazretlerine isnâd edilen bu Arapça beyitte Osmanlı Devleti'nin, **"kıyâmet alâmetleri zuhûr etmedikçe yıkılmayacağı"** ifâde edilmektedir. Bu yazı, levha hâline getirilerek **Sultan Abdülhamid** merhûma takdîm edilmiş, O da bunu Yıldız Câmii Şerîfi'ne astırmıştır.
Mâlûm olduğu üzere **Muhyiddîn-i Arabî** Hazretleri yaşarken Osmanlı Devleti mevcûd değildi.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANOĞULLARI'NIN VATANDAN ÇIKARILIŞI VE ACIKLI GURBET HAYATLARINDAN SAHNELER

I - OSMANOĞULLARI'NIN YURT DIŞINA ÇIKARILIŞI

A - BUNA SEBEP OLAN HÂDİSELERE KISA BİR BAKIŞ:

a) Millî Mücadeleye Tekaddüm Eden Günler:

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde târihte **"Türkçağı"** kabul edilen Onaltıncı Yüzyıl gerilerde kalmış ve Dünya şartları bir hayli değişmiş bulunuyordu. Amerika çoktan keşfedilmiş ve Afrika'nın güneyinden dolaşılarak Hindistan'a ulaşılmıştı. Bu hâdiseler Hıristiyan Batı Âlemi'ni yeni ve çok büyük servet kaynaklarına kavuşturmuştu. Bu sûretle te'min olunan maddî imkânların Haçlı Seferleri'nden beri Venedik yoluyla şarktan ve kısmen de Endülüs'ten sağlanan ilim ve teknikle mezcedilmesinden büyük bir sanayi hareketi doğmuştu.[68] Buna -çeşitli iç ve dış âmillerin tesiriyle- ayak

68 Batı Medeniyeti'nin İslâm Âlemi'nden temin olunan ilmî ve fikrî eserlerle vücud bulduğunu anlamak için bkz: **Sigrid Hunke**- Avrupa Üzerine Doğan İslâm Güneşi, İstanbul, 1997.

uyduramayan Osmanlı Devleti ise, Batı Âlemi karşısında bir **"geri kalmışlık"** durumuna düşmüş bulunuyordu. Onun bu menfî durumunu düzeltmek iddiasıyla birtakım tedbirlere tevessül edilmiş fakat bunlar, esâsa taalluku bulunmayan sathî ve şekilci birer değişiklikten ibaret kalmıştı. Ne yazık ki, mes'eleyi halle müsâid bir muhtevaya sahip bulunmayan bu kifâyetsiz ve hatta çoğu yanlış tedbirlerin neticesi, birbirini kovalayan hazin mağlûbiyetlerle dehşetli bir aşağılık duygusu olmuştur. Bu sûretle dert ve dâvalar daha da çoğalmış ve çok girift bir şekil almıştır. Zîrâ asıl gerekli olan sınaî teşebbüsler yerine, Tanzimat da dâhil olmak üzere birtakım **"Islahat Hareketleri"**ne girişilmişti. Bunlarla takip edilen esas gâye de gayr-i müslimlerin hukukunu takviye ederek onlarla müslümanlar arasındaki farkları bertaraf etmekti. Nihayet bir gün geldi ki, bütün bu hareketlerin neticesinde gayr-i müslimlerin, müslümanlardan da daha geniş haklara sahip oldukları ve âdeta imtiyazlı bir zümre teşkil ettikleri görüldü.

Kifâyetsiz devlet adamları ve düşman devletlerin gizli ve âşikâr faaliyetleri neticesinde husûle gelen bu menfî gidişe ciddî bir sûrette karşı koyan ve mânî olmaya çalışan gayretli bir Osmanoğlu **Sultan Abdülaziz**, bir avuç mâceracı diktatörlük heveslisinin âni bir gece baskınıyla tahttan indirildi ve bir kaç gün sonra da câniyâne bir sûrette katlettirildi. Yerine **V. Sultan Murad** geçirildi. Bu genç ve tecrübesiz pâdişah, devlete hâilevî bir son hazırlamak gayretleri içinde bulunan **Midhad Paşa** ve arkadaşları tarafından daha şehzadeliğinde **"Mason Locası"**na sokulmuş ve otuz üç dereceye kadar yükseltilmişti.[69]

O devirde Siyonistler alabildiğine teşkilâtlanmış ve

69 Hatta Türk Mason Locaları arasında **"Murad Locası"** adıyla O'na izâfeten kurulmuş bir loca bile vardır.

birçok büyük devletin siyâsî mahfellerine hulûl etmiş bulunuyorlardı. Bu devletlerin başında İngiltere gelmekteydi. Hindistan'a sahip bulunan İngiltere için güzergâhtaki **"Malta"** ve **"Kıbrıs"** adalarıyla **"Mısır"** ve **"Irak"**, yol emniyeti bakımından büyük bir stratejik ehemmiyeti hâizdi. Bunlardan Irak, fazladan olarak zengin **"petrol"** kaynaklarına da sahip bulunuyordu. İngiliz siyâsetinin, bu hususlara ehemmiyet atfederek dehşetli bir Türk-İslâm düşmanlığına sürüklenmesi, daha ziyade Siyonistlerin eseriydi. Zira Yahudiler, **"Filistin"** havalisini ellerine geçirebilmek için buradan evveliyetle Osmanlı hâkimiyetinin nez'ini zarurî addediyorlardı. İngilizlerin girdikleri her yerde, milletleri parçalamak ve her parça arasında sun'î ihtilâflar ihdas etmek gibi bir taktikle hüküm sürdüklerini biliyorlardı. Bu sebeple Osmanlılar'dan sonra parçalanmış ve birbirleriyle uğraşır hâle getirilmiş olan Arapların elinden Filistin'i almanın mümkün ve hatta daha kolay olacağını düşünmekteydiler. Buradaki İngiliz hâkimiyeti, muvakkat bir **"geçiş devresi"**ni teşkil edecekti. Nitekim öyle de oldu.

Bu plân üzerinde yürüyen ve İngiliz siyâsetinin arkasına saklanan Siyonistler, **Sultan Abdülaziz**'i hal' edip **Sultan V. Murad**'ı tahta çıkarmakla emelleri istikametinde dâhilden de çok mühim bir adım atmış oluyorlardı. Fakat O'nun kısa zamanda rahatsızlanarak tahtı **Sultan II. Abdülhamid**'e bırakmak mecburiyetinde kalması, düşmanların hesaplarını altüst etmişti. Zira yeni Padişah, ender rastlanan bir zekâ, dirayet ve uzakgörüşlülükle devlete karşı oynanmak istenen oyunları derhal farketmiş ve bunun içte ve dıştaki fâillerini büyük bir isabetle teşhis eylemişti. Henüz tahta yeni geçtiği bir devreye rastladığı için önleyemediği **"Doksan Üç Harbi"**nin meş'um neticelerini vesile ittihaz ederek vatanı parçalayıp dağıtmak istikametindeki temâyüllere ma'kes

olan **"Meclis"**i ve devlette yuvalanmış hâinlerin büyük bir kısmını bertaraf etti. İngilizler'in karşısına, şark siyâsetine imâle ettiği Almanlar'ı çıkararak onları birbirlerine karşı rakip bir mevkie getirdi. Düşmanlarını, ülkesine karşı vâkî talep ve düşmanlıklarda birbirlerini baltalar veya firenler bir duruma sokmak sayesinde devlet ve millete otuz üç yıl süren bir rahat nefes aldırdı.

Nihayet, değişen Dünya şartları muvâcehesinde her gün biraz daha kuvvetlenen siyonizmin dâhildeki kuklaları vasıtasiyle o da, tahtından indirilmek talihsizliğine uğradı. Öyle bir zamanda ki, sanayi sahasında had bir şekil alan milletlerarası rekabet, bir **"Cihan Harbi"**ni âdeta kaçınılmaz bir duruma getirmiş bulunuyordu.

Eski Dünya'nın (Asya, Avrupa ve Afrika) en hayatî ehemmiyeti hâiz merkezî kısmına sahip ve hâkim olan Osmanlı Devleti'nin başına böylesine nâzik bir zamanda çoğu câhil ve hâin bir sergerde takımının geçmesi büyük bir talihsizlik olmuştur. Zira **"İttihad ve Terakkî Cemiyeti"** adıyla siyasî bir teşekkül hâline gelmiş bulunan bu gâfiller ve hâinler hizbi, tamamen siyonist usûllerle ve onların emrinde faaliyet gösteriyorlardı. İç ve dış tahriklerle bir ihtilâflar kumkuması hâline getirilen memleketi adetâ bir sırat köprüsü üzerinde mahâretle geçirmeye çalışan **Sultan II. Abdülhamid**'i bertaraf eden İttihad ve Terakki sergerdesi devleti birbiri arkasından Trablusgarp (1911), Balkan (1912) ve Cihan (1914) Harblerine sürükleyerek O'na hâilevî bir son hazırladılar.

Sultan Abdülhamid Han'ın yerine geçen kardeşi **Sultan Reşad** ise, bir diktatörler grubu hâlinde icrâ-yı siyâset eden İttihad ve Terakki rüesâsının elinde âciz bir oyuncaktan başka bir şey değildi. Hududsuz iyi niyetine rağmen böyle gâsıb ve cânî bir kadro ile uğraşabilecek müteaddî bir şahsiyyete mâlik değildi. Bu sebeple, büyük bir talihsiz hükümdar

olan halefi **Sultan Vahideddin**'e, artık cehennemî bir yangın yeri hâline gelmiş bulunan vatanda alevlerle kuşatılmış bir taht bırakmıştı. (4 Temmuz 1918) Cephelerden üst üste mağlûbiyet haberleri gelmekte ve meş'um sonun yaklaşmakta olduğu hissolunmaktaydı.

b) Millî Mücâdele:

İşte bu ahval ve şerâit altında tahta çıkan **Sultan Vahideddin**, kuvvetle melhuz olan menfî neticeyi değiştirmek için hududsuz bir gayret ve iyi niyetle işe koyuldu. İlk icraat olarak veliahtlığı zamanında birlikte Almanya'ya seyahet ettiği **M. Kemâl Paşa**'yı Suriye'deki Yedinci Ordu Kumandanlığı'na tâyin etti. Fakat çok az bir müddet sonra bu cephede mâruz kalınan fecî mağlûbiyet, müttefiklerimizden Bulgarlar'ın münferid sulh akdederek kenara çekilmesi ve Almanlar'ın fiîlen yenik düşmesi gibi sebepler yüzünden 30 Ekim 1918'de mâhud **"Mondros Mütârekenâmesi"**nin imzalanması önlenemedi.

Ancak **Sultan Vahideddin** bu mütârekenin ileride nasıl tatbik edileceğini çok iyi kavramıştı. İçinde sûistimâle müsâit maddeler vardı. Bu sebeple onu müttefiklerin teklif ettikleri tarzda ve aynen kabul eden hükümeti değiştirdi. Ama bu kâfi değildi. Başka çareler aramaya koyuldu. Bu sırada vatanı bu bâdireye sürükleyen İttihad ve Terakki reislerinin her biri bir dış memlekete kaçmıştı. Durum çok nâzikti. Gerçekten az bir zaman sonra İstanbul da dâhil olmak üzere, aziz vatanımızın en kıymetli parçaları düşman işgal ve istilâlarına mâ'ruz kaldı. Müttefikler kendi stratejik emniyetlerini ileri sürerek Mondros Mütârekenâmesi'nin yedinci maddesine istinad ediyorlardı. Sulh şartlarını da bu işgal ve istilâlara meşruiyet verecek bir biçimde teklif ve tanzim edecekleri

muhakkaktı.[70] Diğer taraftan Yunanlılar'ın İzmir'e müttefiklerin müsaadesiyle çıkarma yapacakları hakkında söylentiler duyulmaya başlanmıştı.

Sultan Vahideddin, ufukta beliren vahim tehlikelere karşı, Anadolu'da bir mukavemet hareketi düşünüp, bunu tepesindeki işgal kuvvetlerine rağmen en dikkatli bir şekilde plânladı. Bu cümleden olarak yâverlerinden **M. Kemal Paşa**'yı geniş selâhiyet ve imkânlarla teçhiz ederek Anadolu'ya gönderdi. İşte, yakın tarihimizde **"Millî Mücâdele"** adı verilen Türk-Yunan Muharebesi ve onun neticesi olan zaferin gerçekleşmesini sağlayan hareketlerin ilki ve en ehemmiyetli adımı budur. Bu da **Sultan Vahideddin**'in eseridir.

Ancak bu büyük, fakat tâlihsiz Pâdişâhın sonradan **"Kuvâ-yı İnzibatiye"**nin te'sîsi ve mâhud **"fetvâ"**ların ısdarı gibi **Kemal Paşa** ve O'nun giriştiği mücadelenin aleyhinde gözüken bazı davranışlarda bulunduğu görülmüştür. Fakat bunların birincisi düşmanın gözünü boyamaya mâtuf bir muvazaaydı.[71] İkincisi ise, bizzat düşman tazyikinin eseri idi.[72] Unutmamak gerektir ki, **M. Kemal Paşa** Anadolu'ya

70 Gerçekten bilâhere teklif edilen **"Sevr Sulh Projesi"**nin bu mâhiyette olduğu görülmüştür. Bundan **"proje"** olarak bahsedişimiz sebepsiz değildir. **Sultan Vahideddin**'in o, **Sultan II. Abdülhamid**'e benzeyen keskin zekâsıyla **"Mecelle-i Musibet"** adını taktığı bu sulh teklifini imza ve tasdik etmeyerek (Bkz: **Ahmed Reşid Bey (H. Nâzım)**- Gördüklerim, Yaptıklarım, İstanbul, 1945, sh. 299) onun sâdece bir proje, halinde kalmasını sağlamıştır.

O kadar ki, Sevr'den **M. Kemal Paşa**'nın Nutuk'unda ve **İnönü**'nün hatıralarında bile proje olarak bahsedilmektedir. (Tafsilât için bkz: **Kadir Mısıroğlu**- Lozan, Zafer mi, Hezimet mi?, C. I, İstanbul, 1971, sh. 41 vd.)

71 Bkz. **Târık Mümtaz Göztepe**- Osmanoğulları'nın Son Padişahı **Vahdeddin** Mütâreke Gayyâsında, İstanbul, 1969, sh: 269 vd.

72 Bkz: **Fevzi Çakmak**'ın TBMM'deki konuşmasından naklen **Kadir Mısıroğlu**- Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücâhidler, İstanbul, 1974,

gönderilirken bile İstanbul işgal altında bulunuyor ve işgal kuvvetleri herşeyi kontrol altında tutuyorlardı. Kendisine **"Samsun ve havâlisindeki asâyişsizliği yerinde görüp gerekli tedbirleri almak"** gibi gerçek maksadı setreden, bir vazife verilmiş ve yola çıkarılabilmesi için işgal kuvvetlerinin muvafakatini almak mecbûriyeti hâsıl olmuştu.

Bizim burada maksadımız, **Sultan Vahideddin** devrinin son derece girift vukuâtını aydınlatmak değildir.[73] Ancak unutmamak gerektir ki; zaferden sonra Osmanoğulları aziz vatanlarından çıkarılırken bu hareketin esbab-ı mûcibesi olarak O'nun bazı davranışlarına istinad edilmişti. İşte bu sebepledir ki; O'nun devrinde vâkî olup medar-ı ittiham ittihaz olunmuş bulunan bazı hâdiseler üzerinde durmak ve Osmanoğulları arasındaki husûsi durumunu, kısaca burada da belirtmek istiyoruz.

Ancak bundan önce Millî Mücâdele'nin bir-iki vasfına temâs edelim.

aa) Millî Mücâdele, dâsitânî şan ve şereflerle dolu olan umûmî Türk tarihi içinde iddia ve ifâde edildiği kadar ehemmiyetli bir mevkii hâiz değildir. Aşağı-yukarı müsâvî kuvvetlerle, Yunanistan gibi küçük bir devlete karşı gerçekleştirilmiştir. Ancak; memleketin harîm-i ismetinde cereyan ettiği ve çok büyük bir yıkım ve zarûret devresine rastladığı için mânevî değer ve ehemmiyeti çok büyüktür. İşte kanaatimizce onun üzerinde durulması gereken asıl ciheti budur. Yunanistan gibi takrîben beş asır idâremiz altında yaşayan küçük bir devletin, Sakarya'ya kadar gelebilmesi, millî izzet-i nefsimizi ağır bir sûretle yaralamıştı. Bu ızdırabı buruk

---

sh: 84 vd.

73 Bunu, elhamdülillâh, müstakil bir eser hâlinde neşretmiş bulunmaktayız. Bkz: **Kadir Mısıroğlu**- Bir Mazlum Padişah **Sultan Vahideddin**, İstanbul, 2005.

bir ifâde ile;

"Ankara'nın taşına bak,
Gözümüzün yaşına bak,
Biz Yunan'a esir olduk,
Şu tâlihin işine bak!.."

diyerek dile getiren halkımız, müyesser olan zaferle gurur ve haysiyetinin kurtulmasının derin sevincini yaşamıştır. Hakîkaten Yunan'a -maâzallâh- yenilseydik, çok ayıp olurdu. Millî gurur ve izzet-i nefsimiz tamir kabul etmez bir yara alırdı. Fakat yendiğimiz için de fazla övünmemizi -şahsen- yakışıksız bulmaktayız. Hele bayram üstüne bayram yaparak ve bu hâdiseyi mübalâğalandırarak ulaşılmaz nâdir bir zafer gibi göstermek, bilmem bizim gibi büyük bir millete ne kadar yakışıyor!..

İhtimal bu hatalar, o hâdisenin yeniliğinden doğmaktadır. Ancak Millî Mücâdele hakkındaki mübalâğaların hepsini sırf bu sebeple îzah mümkün değildir. Muhakkak ki, bunların pek çoğu da daha sonra ortaya çıkan inkılâp hareketlerine mitolojik bir takviye sağlamak heves ve gayretlerinin eseridir. Gerçekten Millî Mücâdele, elli yıldan beri, Tanzimat'la su yüzüne çıkan **"garbçılık cereyânı"**nın takviyesi sadedinde -tâbir câizse- âdeta cömertçe harcanan bir sermaye olmuştur. Bu, Millî Mücadele'nin mahdud bir kaç fâiline dâsitanî bir otorite izâfe edebilmek ve onların garbçılık istikametinde giriştikleri ve girişecekleri hareketleri, gayr-i kabil-i münâkaşa bir psikolojik vasata mazhar kılmak içindi. Hâlâ devam eden bu taktiğin neticesi, birtakım dokunulmaz şahıs ve müesseselerin ihdası ile içtimaî hayatımızda vâkî azîm değişikliklerin tahlilinde **"sevab"** hanesi yanına bir de **"hata"** hanesi açılmasını en ağır bir cürüm saymak olmuştur.

bb) Millî Mücâdele bir veya birkaç ferdin değil, bütün

bir milletin eseridir. Yediden yetmişe herkes, elinden geleni yapmıştır. O öyle bir şahlanış devridir ki; âdeta dağlar, taşlar bile aynı mukaddes gâyeye yönelmişti. Çünkü Türk Milleti'nin bin yıldır haşır-neşir olduğu cihad gayreti ve islâmî vecdini tuğyan hâline getirmişti. Bu bakımdan denilebilir ki, zafer sâdece İslâm'ın eseri olmuştur!.. Ama netice?.. Onun üzerinde pek çok şey söylenebilir, fakat burası yeri değildir. Biz şimdi, Millî Mücâdele hakkında bu kadarcık bir beyânı kâfi addederek **Sultan Vahideddin**'in husûsî durumunu kısaca izah edelim:

c) Sultan Vahideddin'in Husûsî Durumu:

Evvelce de temas ettiğimiz gibi Osmanoğulları'nın yurt dışına çıkarılmalarına sebep olarak **Sultan Vahideddin**'in bazı hareketleri gösterilmiştir. İddialar doğru olsaydı bile, bu tard keyfiyetinin bütün hânedan mensuplarını şümulüne almasındaki garâbet yine de îzah olunamazdı. Zira hukukta vazgeçilmez umûmî kaidelerden biri de **"cezâların şahsîliği"** prensipidir.

Hakikatte bu, rejim değişikliğiyle alâkalı siyasî bir tedbirdi. Ancak mes'ele -ister istemez- bu şekilde vâ'z edilmemiştir. **Sultan Vahideddin**'den başlayan bir sövme ve karalama edebiyatı, kısa zamanda bütün pâdişâhları ve hatta bütün Osmanlı Târihini şümûlüne alan bir genişlik kazanmıştı. Hemen dâima bu hücumların siklet merkezini **Sultan Vahideddin** teşkil etmiştir. Hâlâ mektep kitaplarına kadar -resmî veya ona yatkın bütün çevrelerde- O, bir **"vatan hâini"** olarak tavsif edilmektedir. Aradan bu kadar yıl geçtikten sonra olsun -siyâsî endişelerle değil de mücerred hakîkat sevgisiyle- şu suâli sorabilir miyiz: Acaba **Sultan Vahdeddin** hakikaten bir vatan hâini midir?!

Yakın târihin gerçekleri bütün vuzûhu ile ortaya ko-

nulabilmiş bulunsaydı, bugün böyle bir suâl va'zetmek dahi son derece yersiz ve haksız olurdu. Ne yazık ki; **Sultan Vahideddin** etrafındaki gerçekler hâlâ aydınlatılabilmiş ve umûmî bir kabule mazhar kılınmış değildir. Bu sebepledir ki, bugün O'nun hakkında birbirini nakzeden birçok beyâna rastlanılmaktadır. Bizim gayemiz de burada O'nun müdâfaasını yapmak değildir. Ancak O vesile edinilerek koskoca bir hânedan ve hatta din ve târihimiz kötülenmek istendiği için bu mevzudaki gerçekleri de bir nebze tebârüz ettirmek istiyoruz.

Her rejim, -biraz da haklı olarak- kendini yerleştirip oturtmak için önceki idareyi sistem ve kadro itibariyle kötülemek mecbûriyetindedir. Bunu bir dereceye kadar tabiî saymak gerekirse de haksız ve mesnedsiz birtakım ithamları ilânihâye devam ettirmekteki insafsızlık âşikârdır. Düşünmek gerektir ki, aradan geçen bunca zamana rağmen bu rejim, hâlâ benimsenmemişse ne zaman benimsenecektir?! Muhakkak ki, Osmanoğulları'na gösterilen bir alâkadan rejim hesabına fuzûlî bir endişeye kapılanların gerçek niyetleri, büsbütün başkadır. Onlar, îmân ve İslâm heyecanı veren şerefli mâzimizin üzerine -her nasılsa çekebildikleri- siyah şalın kaldırılmasından korkmaktadırlar. Onlar için **Sultan Vahiddedin** sâdece din ve tarihî tahkir ve tezyife imkân verdiği için hedef seçilmektedir. Ama artık, bu istismar da tükenmek üzeredir. Gerçekten hâlâ bayram nutukları ile ihticac edenler dışında, O'nun aleyhinde bir beyânda bulunabilecek hiç kimse kalmamıştır. Zira son zamanda ortaya çıkan birçok beyân ve vesîka, O'nun aynen **Sultan II. Abdülhamid** misâlinde olduğu gibi tamamen ters tanıtılmış bir şahsiyeti bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu beyânların sahipleri de çoğu **Sultan Vahideddin** ile birlikte o günün vak'aları içinde yaşamış kimselerdir. Bunlardan O'nun başkâtipliğinde

bulunmuş **Ali Fuad Türkgeldi**'nin aşağı-yukarı resmî bir müessese olan **"Târih Kurumu"** tarafından basılmış **"Görüp İşittiklerim"** isimli eseri bile tek başına O'nun berâatine yetecek delilleri ihtiva etmektedir.

Bu muhterem görgü şahidi, O'nu, **Sultan Reşad** ile karşılaştırırken, *"...**Sultan Vahideddin** ise, bilâkis cin fikirli ve serîü'l-intikâl olup yanına girince ruhundaki inbisat ve inkıbazı gözlerinden hisseder ve «Bugün sizin canınızın bir sıkıntısı var.» derdi."*[74] diyerek O'nun dirâyet ve liyakâtine şehâdet etmektedir. Aynı şehâdete devrin Dâhiliye Nâzırlarından **A. Reşit Bey (Rey)** de katılmaktadır. Hâtıratında O'ndan bahsederken:

"Tab'an oldukça zekî, fakat fazla müteennî ve müteredditti. Diyebilirim ki; zihni idrâk ve intikalde serî, karar ve harekette batî idi."[75] demektedir.

Ali Fuad Türkgeldi gibi, hem **Sultan Reşad**'ın ve hem de **Sultan Vahideddin**'in başkâtipliğinde bulunmuş olan **Lütfi Simâvî Bey** de O'nun dirâyet ve zekâsına dâir örnekler vermektedir. Değerli tarihçi **İsmail Hami Danişmend, Sultan Vahideddin**'in şehzâdeliği zamanında Almanya'ya yaptığı seyahat dolayısiyle **Lütfi Simâvî Bey**'den şu bilgiyi nakletmektedir:

*"Bu seyahat hakkında **Lütfi Bey** sadâret makamına gönderdiği bir raporda da: Müşârünileyh Hazretleri'nin Viyana'ya vukû olan memuriyetlerinde devlet ve milletin şân ü şeref ve haysiyetini îlâ buyurdukları ve kendileriyle temasta bulunanlara kıymetli bir hâtıra bıraktıklarını arz etmeyi bir vecîbe-i vicdâniyye addettiğinden bahsetmektedir. İşte bu **"vicdanî"** teminattan dolayı **Lütfi Simâvî Bey**, İstanbul'a geldiği zaman Dâhiliye Nâzırı **Talât Bey**, kendisine: «Size*

74 **Ali Fuad Türkgeldi**- Görüp İşittiklerim, Ankara, 1954, sh: 274.
75 **Ahmet Reşid Rey**- a.g.e., sh: 256.

*bütün memleketin emniyet ve itimâdı vardır. Bu satırları başkası yazmış olsaydı inanmazdım. Demek ki; **Vahideddin Efendi** tahminimiz gibi değilmiş!» diye, İttihatçıların onu, kendileri gibi dirayetsiz ve zekâsız bir şey zannetmiş olduklarını itiraf etmiştir. Gene **Lütfi Bey**, **Veliahd Vahideddin Efendi**'nin Almanya seyahatinden bahsederken: «Müşarünileyh Hazretleri'nin meftûr oldukları nezâket, akl u kiyâset ve evsâf-ı bergüzîde ise, İmparator Hazretleri'nden bed' ile kendileriyle temasta bulunanlarca fevkalâde takdir olunmuştur.» demiştir."*[76]

Sultan Vahideddin, mevcud şartlara rağmen evvelce temas edildiği üzere, **"Sevr"**i tasdik etmeyerek O'nun sadece bir **"proje"** hâlinde kalmasını sağlamıştır. Hatta bu hususta etrafının baskılarına bile göğüs germiştir. Devrinin Dâhiliye Nâzırı **Ahmed Reşit Bey** bu mes'eleye temas ederken *"Zât-ı Şâhâne'nin bu muâhedeyi Sadrazam'ın ibrâmına (yani zorlamasına) rağmen tasdikten sûret-i kat'iyede ictinab ettiği şüpheden berîdir."* demektedir.[77]

M. Kemal Paşa'yı, belli olmaya başlayan ağır sulh şartlarına ve Yunan'ın İzmir'i işgal edeceği yolundaki şâyialara karşı fevkalâde selâhiyetlerle techiz ederek Millî Kurtuluş Harekâtını plânlaması için Anadolu'ya gönderen de yine O'dur. Hatta o kadar ki, bu hususta kendisine karşı vâkî îtirazları dahî dinlememiştir. Bunlardan biri olarak **Enver Paşa**'nın **"Harbiye Nezâreti"** antetli kâğıdı üzerine yazdığı ve **Sultan Vahideddin**'e gönderdiği mektup aynen şöyledir:

"Harbiye Nezâreti

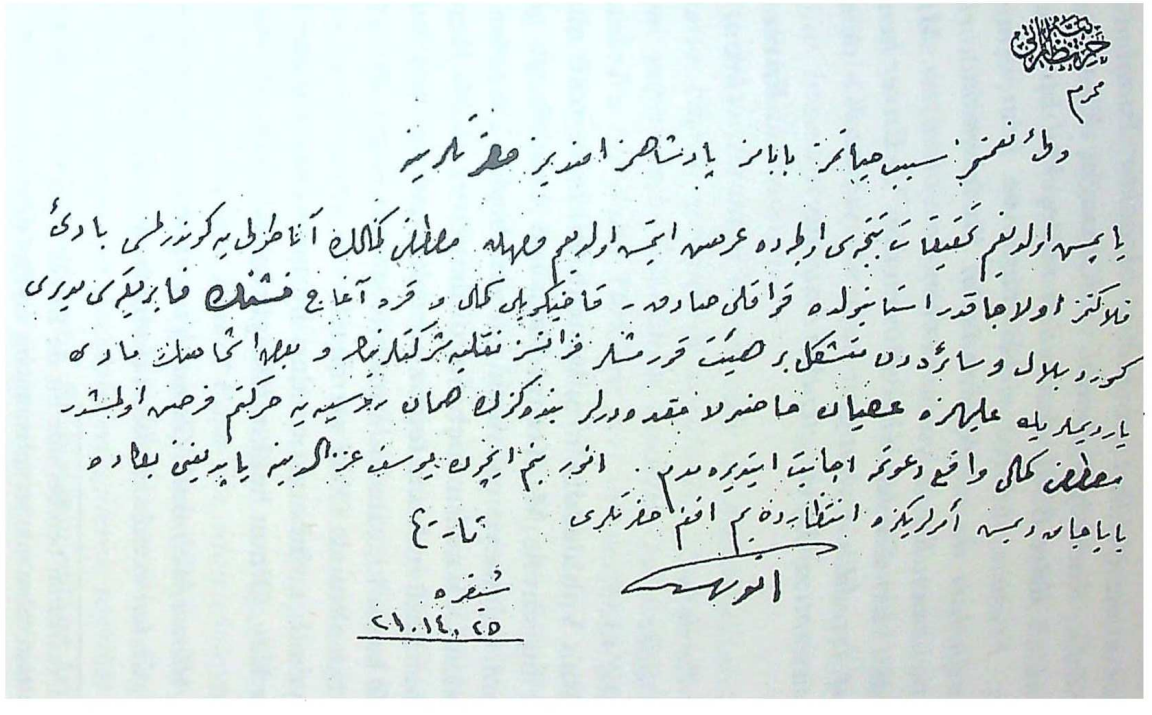
Mahrem

Velînîmetimiz, sebeb-i hayâtımız, babamız, pâdişâhımız, efendimiz Hazretlerine,

---

76 **İsmail Hami Danişmend**- a.g.e., c. IV, sh: 441.

77 **Ahmed Reşid Rey**- a.g.e., sh: 299.

Enver Paşa'nın **M. Kemal Paşa**'nın Anadolu'ya gönderilmesini önlemek için
Sultan Vahideddin'e gönderdiği mektub

-Şahsî arşivimizde mahfuzdur-

Yapmış olduğum tahkîkat neticesi evvelce arz etmiş olduğum veçhile ***Mustafa Kemal****'in Anadolu'ya gönderilmesi bâdi-i felâketimiz (felâket sebebimiz) olacaktır. İstanbul'da Kavaklı Sâdık, Kadıköylü Kemal ve Karaağaç Fişek Fabrikası Müdürü* ***Kürt Bilâl*** *vesâireden müteşekkil bir hey'et kurmuşlar. Fransız nakliye şirketlerinin ve bazı eşhasın maddî yardımları ile aleyhimize isyan hazırlamaktadırlar. Bendenizin hemen Rusya'ya hareketim farz olmuştur.* ***Mustafa Kemal****'i vâki dâvete icâbet ettiremedim*[78]*.* ***«Enver*** *benim için* ***Yusuf İzzeddin****'e yaptığını bana da yapacak.» demiş. Emirlerinize intizardayım, efendim hazretleri.*

Enver
(İmza)

Tarih
Şifre
21.1435"

Sultan Vahideddin'i bu hususta telkin ve tesir altına almak ve bu sûretle **M. Kemal Paşa**'nın Anadolu'ya gönderilmesini önlemeye çalışmak isteyen başka kimseler de vardır. Fakat O, bunların hiçbirini dinlememiş ve **M. Kemal Paşa**'yı her türlü imkânla teçhiz ederek Anadolu'ya göndermiştir.[79] O kadar ki, şahsî atlarını bile satmak sûreti ile sağladığı kırk bin altını da O'na vermiştir.

Kıymetli tarihî araştırmaları ile tanınmış bulunan **Nihal Atsız** Bey, O'nun hakkındaki görüşünü şöyle hülâsa etmektedir.

"«Altıncı Mehmed» Osmanlı padişahlarının en tâlihsizidir. Bu yüzden kendisine hâin damgası vurulmuştur. Fakat

78 Bu vesikanın beraberinde bir de **Enver Paşa**'nın Ortaköy'deki **Nâciye Sultan** Yalısı'nda tertiplenmiş bir ziyâfet dâvetiyesi vardır.

79 **Şeyhülislâm Mustafa Sabri**- İslâm'da İmâmet-i Kübrâ, Yarın Gazetesi, 1 Teşrin-i Sânî 1929, Gümülcine.

hâin değil, bütün Osmanlı padişahları gibi vatanperverdir. Veliahtken Almanya'ya gittiği zaman Batı Cephesi'nde ateş hattı siperlerini gezmiş, herhangi bir umulmadık tehlikeye karşı başını eğmesi ihtar olunduğu zaman: «Türk başı düşman karşısında eğilmez!» cevabını vermiştir. Zeki ve otoriter bir padişahtı, ittihatçılardan nefret ediyordu."[80]

*"Mütârekede «**Saltanat Şûrası**»nı toplayıp kısa bir hitâbe ile oturumu açtıktan sonra salonu terk ederken sarsılmış, yanında bulunan **Veliahd Abdülmecid Efendi** (Son Halîfe) O'nun koluna girmeye mecbur olmuş ve gözlerinden yaşlar boşanan padişah: «Karı gibi ağlıyorum.» demekten kendisini alamamıştır.*

*Niçin İstanbul'u terk edip de Anadolu'daki millî hareketin başına geçmediği sorulabilir. **Sultan Vahideddin** bunu yapamazdı. İstanbul'u bıraktığı takdirde düşmanlar İstanbul'u bir daha Türklere geri vermezlerdi. Şehzâdeleri de millî hareketin başına yollayamazdı.*

*İngilizlerin bunu bahâne ederek askerî işgal altındaki İstanbul'u siyâsî ve ebedî olarak işgal etmeleri ihtimali vardı. İstanbul'u ve Hânedan'ı kurtarmak için baskılara katlanarak burada oturmuş ve Anadolu'da harekâta başlamaları için güvendiği kumandanları göndermiştir. **Kâzım Karabekir Paşa**'yı huzuruna kabul edip de bütün ümitlerin genç paşalarda olduğunu söyledikten sonra, Anadolu'ya daha kimlerin gönderilmesini tavsiye edebileceğini sormuş. **Kâzım Karabekir Paşa**, **Mustafa Kemal Paşa**'nın adını söyleyince bunu memnuniyetle kabul etmiş, zâten kendi yâveri olan **Mustafa Kemal Paşa**'ya büyük güveni olduğu için O'nu da huzuruna dâvetle konuşmuş ve Anadolu'ya giderek teşkilât yapması için kırk bin altın vermiştir. Bu paranın mühim kısmı, eskiden beri beslediği değerli yarış atlarını satmak sûretiyle elde*

80 **Nihal Atsız**- a.g.e., sh. 86.

*edilmiştir. **Altıncı Mehmed**, iyi bir binici ve fıkıh âlimi idi.*

*Daha sonra millî harekete karşı takındığı tavırlar, hep İngilizler'in baskısı ile olmuştur. Bunun hiçbir fiilî değeri olmadığını ve İngilizleri yatıştırmak için başka çâre bulunmadığını, gurbet yıllarında en yakınlarından birine söylemiştir. Gurbet felâketine büyük bir metânetle dayanan **Altıncı Mehmed**, kendisini tahtından eden **Mustafa Kemal Paşa** aleyhinde hiçbir söz söylemediği gibi söyletmemiştir de. «Bunu, ileride târih halledecektir.» demiştir. Son günlerinde, yukarda zikredilen yakınına, artık vatana dönemeyeceğini söyledikten sonra: «Siz döndükten sonra benim bir vatan hâini olmadığımı anlatın!..» demiştir."*[81]

Değerli tarihçi, daha sonra yine **Sultan Vahideddin** mes'elesine avdet ederek:

*"**Altıncı Mehmed** henüz tarih olmamıştır. İngilizlerle işbirliği yaptığı hakkındaki sözler doğru değildir. Doğru olsa bile İngilizler'i Türkiye işlerine karışmaya dâvet eden **Midhad Paşa** büyük bir vatansever sayılırken **Altıncı Mehmed**'in ihânetle itham olunması garip bir haksızlıktır."*[82] demektedir.

Ali Fuad Türkgeldi ise, adı geçen eserinde, O'nun vatanseverliğini gösteren çeşitli müşâhadesini nakletmektedir. Bunlardan sadece birini ibret için dikkatlerinize sunuyoruz:

*"Ramazan içinde bir sabah Nişantaşı'nda kâin ikametgâhımda henüz yatakta iken uykudan uyandırılıp Yıldız Sarayı'nın yanmakta olduğunu, haber verdiler. Derhal giyinerek ve komşumuz **Serkarîn Yâver Paşa** ile birleşerek yaya olmak üzere Ihlamur tarîkiyle yola revân olduk. Saraya vürûdumuzda Harem-i Hümâyun'da **Sultan Reşad** merhûmun vefat ettiği fevkanî ahşap dâirede sabaha karşı elektrik-*

81 **Nihal Atsız**- a.g.e., sh. 86.

82 **Nihal Atsız**- a.g.e, sh. 90.

SULTAN VAHİDEDDİN
(1861-1926)
-Tahta geçtiği sırada-

ten harîk (yangın) zuhur ve Hünkâr'ın beytutet eylediği alt kattaki dâireye de sirâyet ederek az zamanda o cihette bulunan dâireler yanıp kül olmuştur. İngiliz donanmasının itfaiye takımı sevk edilerek külliyet miktarda su sıkılmak sûretiyle harîkin devâir-i sâireye men-i sirâyetine çalışmakta idi. Vükelâdan ve memûrîn-i zâbıta ve belediyeden henüz gelen olmamıştı. Karşıdan harîkın zuhurunu görüp en evvel yetişen Harbiye Nâzırı ***Şevket Turgut Paşa*** *oldu. Zât-ı Şâhâne'nin nerede bulunduğunu sual ettiğimizde Harem bahçesinin ni-*

hayetinde Cihannümâ Köşkü'nde olduklarını haber verdiklerinden ***Yâver Paşa*** *ile birlikte yanlarına giderek resm-i tâziyeti îfa ettik.*

Küçük mâbeynin aksakallı kalleş bir bekçibaşısı yardı. O da gecelik kıyafetiyle arkamıza takıldı. Zât-ı Şâhâne arkasında gecelik entarisi ve üzerinde pardesü olduğu hâlde köşkün önünde ayakta duruyor ve eser-i telâş izhar etmiyordu. Bekçibaşı hizmet ve fedakârlığının derecesini göstermek maksadiyle hüngür hüngür ağlayarak câlî (âşikâr) teessürler ibraz eylemeye başlayınca Hünkâr:

«-Benim milletimin ocağı yanıyor, ben onu düşünüyorum; kendi evim yanmış, ne ehemmiyeti var?» dedi."[83]

O'nun hakkındaki iddialara en derli toplu ve ikna edici cevabı verenlerden biri de meşhur gazetecilerden **Nizameddin Nazif** Bey'dir. Bakınız ne diyor:

"Son sultanın memleket dışına kaçtığından bahsederler. Canı tehlikede olan bir adam, selâmeti firarda bulur elbette.

Hayatını tehlikede gören hangi hükümdar ve hangi kahraman âr-ı firara katlanmamıştır?

Enver Paşa *Hazretleri mi?* ***Cemal Paşa*** *Hazretleri mi?* ***Talat Paşa*** *Hazretleri mi?*

Yabancı sancağına sığınmış olmak da pek realist görüşlü bir itham sayılamaz. ***İkinci Abdülhamid Han****'ın tahttan indirilmesinin asıl müsebbibi olan, eski kölesi Sadrâzam* ***Şapur Said Paşa*** *Hazretleri canının tehlikeye girdiğini sandığı anda İngiliz Sefareti'ne sığınmamış mıydı?*

Meşrutiyet şampiyonu ***Midhad Paşa****, İzmir Vâlisi olduğu hâlde, tevkif edilmekten korkarak Birinci Kordan'daki Fransız Başkonsolosluğu binasına, İkinci Kordon'daki araba kapısından gizlice dalıp iltica etmemiş midir?*

Osmanlı'da hükümdar, bir taçlı adam değildi. Osman-

83 **Ali Fuad Türkgeldi**- a.g.e., sh: 227.

lı padişahları prenslere, krallara taç giydirmişlerdir; taçlarını korudukları prensler, krallar da olmuştur, ama hiçbiri taç giymemiştir.

Osmanlı padişahlarının tacı yoktu.

Bizde padişah taç giymez, sadece kılıç kuşanırdı. Bütün orduların ve donanmanın başkumandanıydı. Başkumandan olduğu için de devletin başkanıydı.

Yanlış anlaşılmasın:

Devlet başkanı olduğundan kelli başkumandan değil...

Başkumandanlık yetkisi, padişahın vekâlet verdiği bir general tarafından değil, Büyük Millet Meclisi tarafından tâyin edilmiş bir mareşal tarafından kullanıldığı anda, zaten padişahlık fiilen ortadan kalkmış demekti. ***Vahideddin Han****'ın memleket dışına çıkması ve saltanatı lâğveden kanun, sadece formaliteyi tamamlamıştır.*

Sözüm yabana, büyük imparator, büyük asker diye tanıtılan ***Birinci Napoleon Bonapart****, sıkıştığı Fransa'dan canını kurtarak için Amerika'ya kaçmağa karar verince, Bellerofon kalyonuna sığınmamış mıydı?*

Eh... Bu geminin grandi direğinde bir İngiliz amiralinin forsu dalgalanıyordu, kıçında da İngiltere Krallığı'nın harb bandırası!..

... Ve ***Napoleon****'un en büyük düşmanı İngiltere'ydi. Ve haşmetlû imparator hazretleri, bu İngiliz harb gemisine sığındıkları anda Fransa ile İngiltere arasında henüz bir sulh de imzalanmış değildi. O, canını kurtarmak için böyle yapmış,* ***Vahideddin Han*** *da canını kurtarmak için* ***«Malaya»*** *adlı İngiliz zırhlısına binmiş.*

Başka çâresi yok.... Vâsıta bu.

Nitekim İstiklâl Savaşı yıllarında Ankara Hükümeti'nin Avrupa'ya gönderdiği mümessiller, Londra'ya gönderdiği murahhaslar da hep İtalyan, Fransız torpidolarıyla gi-

dip gelirlerdi. Çünkü bir Ankara taraftarını Anadolu'dan Avrupa'ya götürebilecek başka emniyetli vasıta yoktu. ***Câmi Bey*** *hey'eti, İtalya'ya giderken;* ***Bekir Sami Bey****'in başkanlık ettiği hey'et Londra'ya giderken Antalya'dan İtalyan torpidolarına binmişlerdir. Ve bu sıralar da biz İtalya ile de, Fransa ile de tıpkı İngiltere'yle olduğumuz gibi kanlı, bıçaklı düşmandık.*

Politika adamı da, her insan gibi, göz göre göre canını tehlikeye atmaktan çekinir. ***Vahideddin Han*** *ile haşmetlû* ***Napoleon I.*** *arasında yaptığım kıyaslamada* ***Vahideddin Han****, elbette daha şerefli bir durumdadır. Zira Malaya'ya binerken eşsiz devlet hazinesinden bir kıl dahi almamak asâletini göstermiştir. Hâlbuki* ***Napoleon****'un İngiltere'ye sığınırken Bellerofon'a yüklettiği sandıklarda, Tuillöri Sarayı hazinesinden çaldığı dört buçuk milyon altın vardı. Bütün metresleri, bütün piçleri ve yedi silsilesi rahat yaşamış, rahat ölmüştür.*

Bakkal hesabını ödeyemediği için tabutuna haciz konan bir ***Vahideddin Han*** *elbette bu Fransız Cihangirinden daha şerefli bir hâtıradır târihte..."*

Vahideddin Han*'ın siyasî cephesi ne olursa olsun, kendisine şu iki hakkı tanımamak insafsızlık olur:*

1- Anadolu'ya karşı İngiltere'den silâh ve askerî yardım aramamıştır.

2- Tahttan ayrıldıktan sonra, memleket dışında Türkiye'ye karşı hiç bir komplo yapmamıştır.

Tarihçi, ileride yapacağı her tahlilde, ***Vahideddin Han****'ın 1922 şartları içinde memleketten gidişini haksız bulmayacaktır.*

Siyasî şartlar işaret ettiği anda firar, bir politika faktörüdür. ***Onaltıncı Lui****, Fransız İhtilâli'ne kafa tutmak kahramanlığını gösterdiği için mi kellesinden olmuştur?*

Hayır; kaçarken enâyice yakalandığı için... Rusya'nın ***İkinci Nikola****'sı da kaçamadığı için yok olmuştur.*

Fakat Almanya'nın mağrur kayseri ***İkinci Wilhelm****, Hollanda'ya kaçmış ve kurtulmuştur.*

Avusturya-Macaristan'ın genç imparatoru ***Şarl*** *kaçmış ve kurtulmuştur.*

Bulgar Kralı ***Ferdinand****, kaçmış ve kurtulmuştur.*

İspanya Kralı ***XIII. Alfons*** *kaçmış ve kurtulmuştur.*

Yunanistan Kralı ***Birinci Kostantin*** *kaçmış ve kurtulmuştur.*

Afganistan Kralı ***Emânullah Han*** *kaçmış ve kurtulmuştur.*

Romanya Kralı ***İkinci Karol*** *kaçmış ve kurtulmuştur.*

İran Şâhinşahı Âlâhazret-i Hümâyun ***Muhammed Rıza Han Pehlevî*** *kaçmış ve kurtulmuştur.*

Bunları söylemekten maksadım, son Sultanın canını kurtarmasını tabiî bir hak olarak tanıdığımı bildirmekle beraber, O'nun siyasî hayatı ile diğer Osmanoğulları'nın vatandaşlık durumları arasında bir ilgi kurulamayacağını da belirtmektir.

Bizde herhangi bir şehzâde, hattâ ikinci ve birinci veliahdlar dahî politika içinde sayılamazlardı. Politik hüviyet, kılıç kuşanıp tahta oturmakla başlardı. Hânedânın öteki âzası ile bendegân arasında nihayet bir asâlet farkı vardı. Hepsi sıradan adamlardı. Yazık olmuştur onlara... Memleket dışına çıkarılmalarını haklı gösterecek en ufak bir kusurları olmamıştı."[84]

Biz de **"Sarıklı Mücahidler"** isimli eserimizin giriş kısmında, -Türkiye'de ilk defa olarak- **Sultan Vahideddin** ve devrinin hâdiselerini tahlil ederek demiştik ki:

---

84 **Nizâmeddin Nazif Tepedelenlioğlu**- Hânedân ve Son Sultan, Yeni İstiklâl, 30 Kasım 1966 tarih ve 277 numaralı nüsha.

*"**Sultan Vahideddin**'in vatanın kurtuluşuna me'mur ettiği **Mustafa Kemal**'e karşı gözüken sonraki tavır ve hareketlerini nasıl izah edebileceğimiz sorulabilir. Evvelâ şu husus bilinmelidir ki; **Sultan Vahideddin, Mustafa Kemal**'in saltanat ve Hilâfet'e bağlılık ifâde eden beyânlarına önceleri tamamen inanmıştı. Hâlbuki o, bu vazife ile Anadolu'ya gönderilmeden çok evvel Saltanat'ın da, Hilâfetin de aleyhinde bir hissiyât taşımaktaydı. Bu hususu, eski «**Teşkilât-ı Mahsusa**»cılardan Albay **Hüsameddin Ertürk**'e çok daha önce Akaretler'deki evinde açıklamış bulunmaktaydı. Ayrıca **Mustafa Kemal**'in Samsun'a muvâsalatından sonra Rus heyeti ile Havza'da yaptığı görüşmeyi de nakleden Albay **Hüsameddin Ertürk**, bu görüşmelerde de O'nun o gün için mevcud olan rejime karşı düşünceler taşıdığını ve Rus heyeti ile bu hususta anlaşmalar yaptığını beyân etmektedir.*

*Havza, **Mustafa Kemal**'in Anadolu'ya ilk ayak bastığı yer demektir. Daha ilk adımında Hilâfet ve Saltanat aleyhtarlığını -zımnî de olsa- ortaya koyunca, **Sultan Vahideddin** elbette kendisine cephe alacaktı. O'nun sırf şahsına karşı olan bu tavır ve hissiyatında da kendi zâviyesinden haklı sayılması gerekir. O, millî hareketin başına, hânedandan birinin geçmesini arzu etmiş ve bu maksatla **Şehzade Ömer Fârûk Efendi**'yi Anadolu'ya göndermiş. Veyahut da **Ömer Fârûk Efendi**'nin re'sen Anadolu'ya gitmiş olduğu kabul olunsa bile, **Sultan Vahideddin**'in en azından bu harekete muvafakat etmiş olduğunun kabul edilmesi gerektir. Çünkü **Mustafa Kemal Paşa** tarafından geri çevrilerek İstanbul'a gönderilen **Ömer Fârûk Efendi**'yi huzuruna çağıran **Sultan Vahideddin**'in O'na:*

*"–Seni kabul etmiyeceğini biliyordum, oğlum! Fakat **Mustafa Kemal Paşa**'nın Saltanat ve Hilâfet'e karşı kötü emeller beslediği bir kere daha teeyyüd etti!.." demekle iktifâ*

etmiş ve O'na herhangi bir cezâ vermeyi düşünmemiştir.

İzni veya muvâfakati hâricinde gitmiş olsaydı, O'na ceza vermesi îcab etmez miydi? Böyle buhranlı bir zamanda hânedana mensup bir şehzâdenin Anadolu'ya gitmesi, elbette ki; birçok tefsir ve hâdiselere yol açabilirdi. Düşünüp taşınmadan yapılabilecek basit bir iş değildi.

***Sultan Vahideddin**'in millî hareketin başına geçmesi maksadıyla Anadolu'ya gönderdiği **Şehzade Ömer Fâruk Efendi** İnebolu'dan geri dönmüştü. Bunun sebebi de **Mustafa Kemal**'den aldığı şu siyasî (!..) telgraftı:*

«6/497

Makine başında

*İnebolu'da Şehzâde-i Necâbetpenâh **Ömer Fâruk Efendi** Hazretleri'ne;*

Telgrafnâme-i necâbetpenâhilerini kemâl-i memnûniyetle aldık. Zât-ı fahimânelerinin Anadolu'yu teşrif buyurmaları, emsâl-i müessife-i târihiyye delâleti ile sabit olduğu üzre erkân-ı saltanat-ı seniyye arasında bâzı sû-i telâkkıyata mahal verebileceğine ve vahdet-i tâmme hâlinde bulunan efkâr-ı umûmiye-i milliyeyi yeniden teşevvüşe (karışıklığa) düşürmek sûretiyle de fevkalâde dâi-i mehâzır (mahzurlara sebep) olacağı muhakkak olduğundan, vatan ve milletin bütün hânedan-ı saltanat-ı seniyye erkânının hizmetlerinden istifâde edecekleri zamanın hululüne intizâren şimdilik İstanbul'da temdid-i ikâmet buyurmaları, meftur oldukları muhabbet-i vataniye ikfizâsından görüldüğü, maalihtiram arzolunur efendim.

27 Nisan 1337
Türkiye Büyük Millet Meclisi
Reisi
Mustafa Kemal»

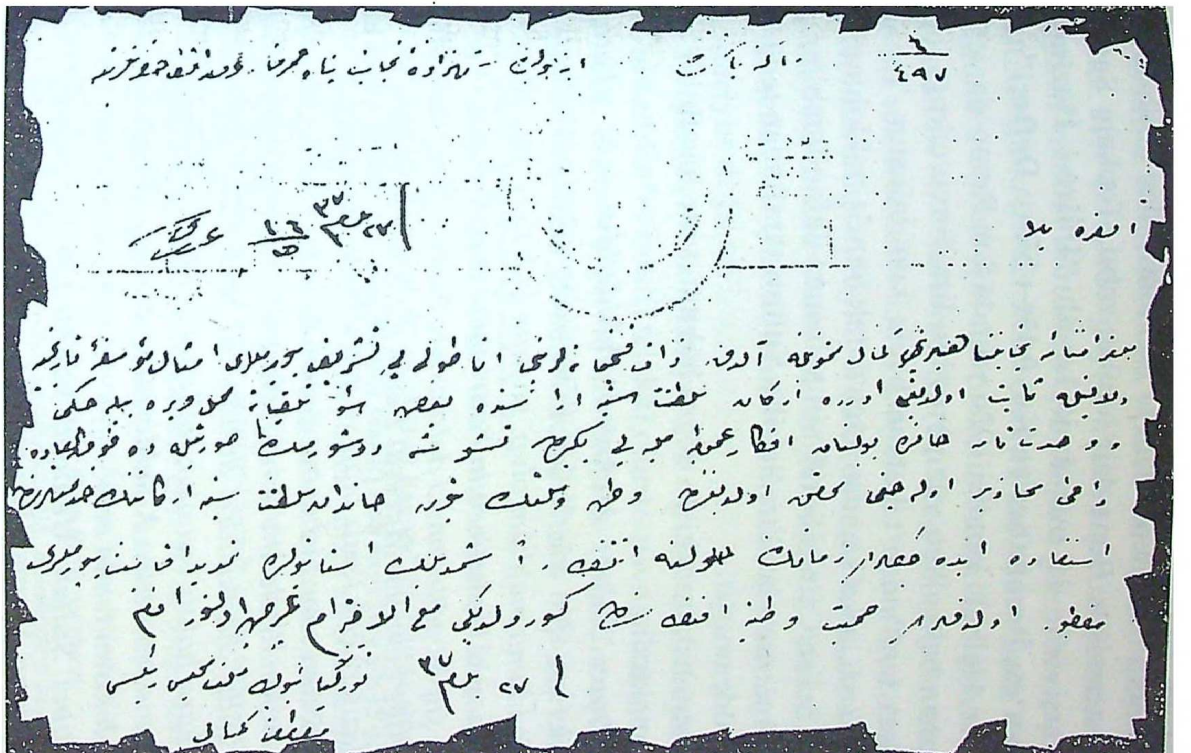
Bu telgrafın tarihine dikkat edilirse 27 Nisan 1337 (1921) olduğu görülür. Yani henüz hiç bir zafer kazanılmış değildir."[85]

Sultan Vahideddin'in birçok meziyetleri yanında bir de efsânevî dürüstlüğünü belirtmek îcap eder. Bir zamanlar **"Altıncı Mehmed"** sözündeki **"altıncı"** kelimesinden kinâye olarak **"altın seven bir adam"** mânâsı çıkarılmak sûretiyle itham edilmiştir. Hâlbuki gerçek, bugüne kadar yazılıp söylenilenlerin tamamen aksinedir. Memleketten, biraz aşağıda anlatacağımız sebepler altında ve pek haklı olarak ayrılırken şahsî mirası mâhiyetinde babasından kendisine intikal eden herşeyi bile Hâzine-i Hümâyun'a göndermiştir. Bu arada kendisinde bulunan musannâ ve murassa bir altın çekmeceyi de hazineye iâde etmiş olduğu, çok sonra yapılan tahkikatla meydana çıkmıştır. Padişahlar, resmen bir makbuz vermek sûretiyle Hazine-i Hümâyûn'daki her şeyi getirttirip yanlarında alıkoyabilirlerdi. **Sultan Vahideddin** isteseydi, bu usûlü tatbik etmek sûretiyle bütün Hazine-i Hümâyûnu beraberinde götürebilirdi. O, böyle yapmadığı gibi nezdindeki kıymetli eşyaları da oraya teslim edip daha evvel bunlar için verdiği makbuzu geri almak yolunu tutmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce daha sonra kurulan hesapları inceleme komisyonunun reisi **Salih Keçeci**'nin 3 Haziran 1951 tarihli Vatan Gazetesi'nde yayınlanan beyânâtı **Sultan Vahideddin**'in dâsitânî mâmuskârlığına kat'î bir hüccettir. Kızı **Sabiha Sultan**, babasının sadece elli bin Türk Lirası kâğıt paraya mâlik olduğu[86] hâlde yurt dışına çıktığını bildirmiştir.

---

85 **Kadir Mısıroğlu**- Kurtuluş Savaşı'nda Sarıklı Mücâhidler, İstanbul, 1969, sh: 66 vd.

86 **İsmail Hâmi Danişmend**- a.g.e., sh: 443.

Şehzâde Ömer Fâruk Efendi'nin Anadolu Harekâtı'na katılmak üzere İnebolu'ya geldiğinde **M. Kemal**'den aldığı telgraf

Sultan Vahideddin'in vatandan ayrılışından sonra hazine dâiresinde yapılan tespitler, herşeyin yerli yerinde olduğunu, kıymetli bir iğnenin dahî O'nun tarafından götürülmediğini göstermiştir. Buna dâir tutulan zabıt, Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde 35 numarada kayıtlı **"Dâire-i Hazine-i Hümâyun'un İlmühaber ve Kuyûdât-ı Sâire Defteri"**nde mahfuzdur. Hâlbuki kendisi 1926 yılında San Remo'da vefat ettiği zaman bakkallara yüz yirmi bin lira borcu çıktığı için alacaklıları tarafından tabutuna haciz konulmuştur. Tahnit edilmiş cesedi, arka kapıdan kaçırılarak Şam'a naklolunmuş ve Yavuz Selim Cami-i Şerifi'nin avlusuna defnolunabilmiştir. Bu borç, sonradan kızı **Sabiha Sultan** tarafından tedârik olunarak ödenmiştir.

O'nun hakkındaki en doğru hükmü, yine insaflı bir tarihçi vermektedir:

*"**Altıncı Sultan Mehmed Vahideddin** için «Vatan hâini» derler. Ben küçük bîr ilâve yapacağım: «Vatanına ihânet ile idama mahkûm olup, yaşının çok ilerlemiş olması, Fransa'ya eski hizmetlerinin hatırlanması ve Fransa'yı sevdiğinden şüphe edilmemesi dolayısiyle ölüm cezası, müebbet kalebentliğe çevrilen **Mareşal Peten** gibi» diyeceğim.*

Mâzileri çok temiz olan ve memleketleri felâket girdabına düştükten sonra işbaşına geçen, ağır mes'uliyetler yüklenen, yenik milletlerini daha fazla çiğnetmemek için nefret edilen, gâlip düşmanlara dostâne el uzatmak durumunda kalan o kara bahtlı insanlar, milletlerin târihlerinde sigorta lâmbalarına benzerler. Kendilerinin yanması, büyük tesislerin kurtulmasını temin eder.

***Altıncı Sultan Mehmed Vahideddin**'in tuttuğu yol, başta Topkapı Sarayı Hazinesi ile, müzelerimizde ve millî kütüphânelenmizdeki kıymetlerine baha biçilmez, en küçük bir parçası yerine konulmaz hazinelerimizin kahhar düş-*

manlar tarafından yağmasını önledi."[87]

Bu mevzûda ortaya konulabilecek delillerden çok cüz'î bir kısmını nakledebildik. Ancak bu kadarı karşısında bile O'nun son derecede gayr-i müsâid şartlar içinde olmasına rağmen vatanın kurtuluşu için elinden gelen her şeyi yapmış bulunduğunu göstermektedir. Mâhud **"Sevr Sulh Projesi"**ni müzâkere etmek için memleketin bütün ileri gelenlerini dâvet ederek bir **"Saltanat Şûrâsı"** toplamıştır. Bu şûra, sâdece bir tek muhalîfe karşı topyekûn, **"Sevr"**in kabul ve tasdikini kararlaştırmıştır.[88] Peki, bunların hepsi de vatan hâini midir? Bu tarzda itham edilmişler midir?!.. Hayır, değil mi? Peki neden?!.. Çünkü içinde bulunulan şartlar, onları mâzur gösteriyor değil mi?..

İşte aynı hakkaniyet ve nısfet ölçüleriyle **Sultan Vahideddin**'in menfî telakkî olunan davranışlarını da mâzur görmek lâzım ve gereklidir. Saltanat Şurası'nı açmak üzere toplantı salonuna girerken teessüründen bayılan[89] ve oradan

---

87 **Reşad Ekrem Koçu**- Osmanlı Pâdişâhları, İstanbul, 1960, sh. 439.

88 Bir iddiaya göre de bu **"kabul kararı"** bir muvâzaadır. Bu şûrâya katılanlardan biri olan **İsmail Hakkı (Okday)** Bey şöyle demektedir:

*"...Nihayet muâhedeyi kabul edenler ayağa kalksın denildi. **Damad Ferid Paşa**, bu sırada Padişah'ın salonu terk etmesi için işâret verdi. Kayınpederim **Sultan Vahideddin** dışarı çıktı, yandaki odaya geçti. Padişah ayağa kalkınca da hazır olanlar Hünkâr'a bir saygı eseri olarak ayağa kalktılar.*

*Kendisini bu sûretle selâmladılar. Öyle ki, bu ayağa kalkış muâhedenin kabûlü mânâsına mı geldiği, yoksa Padişah'a hürmeten kıyam mı edilmiş olduğu açık olarak belirmedi. Hatta hâzır bulunanlar arasındaki Âyân Meclisi âzâsından Topçu Ferîki **Rıza Paşa** merhum:*

"-Biz Padişah'a hürmeten ayağa kalktık, muâhedeyi kabul ettiğimizden değil!.." diye haykırarak Sadrazam'ın bu oyununu açıkça protesto dahî etti." (Bkz: **İsmail Hakkı Okday**- Yanya'dan Ankara'ya, İstanbul, 1994, sh: 384 vd.)

89 **Sultan Vahideddin** ile birlikte vatanı terkederek San Remo'da

ayrılırken de gözyaşlarını tutamayarak:

"-Karılar gibi ağlıyorum!.." diyen[90] bir padişaha **"hâin"** diyebilmek, bilmem insaf ve vicdan ölçüleriyle ne derecede bağdaşabilir?

Vatanından ayrılışını dillerine dolayarak **"kaçtı"**, **"firar etti"** gibi sözlerle O'nu itham edenler, bundan çok az bir müddet sonra hânedânın diğer bütün mensuplarının -uzak ve yakın akrabalarıyla birlikte- toptan yurt dışına sürüldüğünü neden unutuyorlar?! **Sultan Vahideddin**, biraz daha önce kendisi giderek hakarete uğramaktan kurtulduğu için mi hâin olmuştur? Yoksa bir İngiliz zırhlısına bindiği için mi?!. Peki, ama resmen sürülen diğer hânedân mensuplarını yurt dışına Türk nakil vasıtaları mı götürmüştür? Ne gezer!.. Kim ne vâsıta bulmuşsa, onunla gitmiştir. Kundaktaki çocukları bile sürüldüğüne ve bunlara da ihâneti mutazammın

---

vefat eden husûsî doktoru **Reşad Paşa** bir Fransız gazetesinde neşrolunan hâtıratında aynen şöyle demektedir:

*"Kendisi mühim anlarda bir kaç defa baygınlık geçirmiş ve derhal müdâhaleye lüzum hâsıl olmuştu. Bunlardan bir tanesi, Sevr Muahedesi şeriatini ve metnini tetkik için teşekkül eden Şûra-yı Saltanat'a riyâset etmek üzere Muâyede Salonu'na girecekleri anda vukua gelmişti. Sadrazam **Damat Ferid Paşa**, uzun süren ve telâşı mûcib olan baygınlıktan sonra içtimâin te'hirini istemiş, fakat Padişah, muvâfakat etmemişti. Diğer bir baygınlık da, **General Harrington**'u dâvet ederek bir gece içinde Malaya Zırhlısı'yle İstanbul'dan müfârakat kararının İngiltere Devleti'nce kabul edildiğinin **Yâver Hamdi Paşa** tarafından arzı sırasında vukâa gelmişti."* (Bkz: **Cemal Kutay**- Tarih Konuşuyor, İstanbul, 1966, sh: 2445)

90 *"... Bu mebhasi dercden maksadım ise, nutkun îradını müteakip Hünkâr'ın meclisi terk ettiği bir sırada re'yu'l-ayn görmüş olduğum bir hâlini tasvirdir:*

*Müşarünileyh meclisden çıkarak **Abdülmecid Efendi** de koltuğuna girerek, orta kattaki dâire-yi husûsiyelerine avdet etmek üzere melûf ve mahzun bir hâlde servis merdiveninden inerken iki gözünden yaş akıp «Karılar gibi ağlıyorum!» diyordu."* (Bkz. **Ali Fuad Türkgeldi**- a.g.e., sh. 215)

bir fiil isnadı kabul olmadığına göre, bu tasarruf için medar-ı itham bir mesnet de aranmamış olduğu meydandadır. O hâlde, sanki **Sultan Vahideddin** yerinde otursaydı, O'na dokunmayacaklarmış gibi fikir yürütmek astarı yüzüne uydurmağa çalışmaktan başka nedir?!

Son zamanlarda birçok kıymetli yazarımız **Sultan Vahideddin**'in hakkını teslim eden yazılar yazmaktadırlar. Bunlardan biri de muhterem **Hüseyin Hilmi Işık**'tır. Bu değerli yazar, **Sultan Vahideddin**'in şahsiyeti ve devrinin hâdiselerini -tam bir Türk ve Müslüman- hassasiyet ve ölçüleriyle tahlil ettikten sonra, aynen şöyle demektedir:

*"... **Sultan Vahideddin Han**, ordunun silâhları alındığı, düşman filolarının Çanakkale Boğazı'nı aştığı, İmparatorluğu parçalamağa başladıkları bir zamanda Halîfe oldu. Bir felâket olan Sevr Antlaşması'nı imzalamadı. Osmanlı Ordusu olarak şahsını korumak için bırakılmış olan biricik taburuna, «Ayasofya etrafında sipere sokup câmie çan takmak veya müze yapmak isteyenlere ateş ediniz!..» emrini verdi. Vatanın, düşman çizmesi altında kalan İstanbul'dan kurtarılamıyacağını anladı. Güvendiği paşaları Anadolu'ya gönderip, İstiklâl Harbi'ni hazırladı. Anadolu'ya subay, cephâne, para kaçırdı.*

*«**Kuva-yı İnzibatiye**» diye hazırladığı birlikleri de açıkça gönderip, kumandanlarına, «Anadolu'daki kuvvetlere katılınız!..» diye gizli emir verdi. İstanbul'daki işgal ordularına sezdirmeden, Kuva-yı Milliye'yi kurdu ve kuvvetlendirdi. Bütün müslümanları cihâda davet etti. Büyük Âlim **Abdülhakîm-i Arvasî** buyurdu ki:*

«-Beşiktaş'ta, Sinan Paşa Câmii'nde vaaz edip çıkıyordum. Kapı önünde duran bir saray arabasından, kibar bir bey inip:

*«-**El melikü yakraüke's-selâm ve yed'ûke ile't-taâm**»*

dedi. Yani, «Sultan, sana selâm ediyor ve seni iftara çağırıyor.» dedi.

Araba ile saraya gittik. İstanbul'un seçilmiş vâizleri, imamları çağrılmış idi. Mükellef bir yemekten sonra, sermüsâhib geldi:

«-Sultanın selâmı var. Hepinizden rica ediyor. Anadolu'da kâfirlerle çarpışan Kuva-yı Milliye'nin gâlib gelmesi için duâ etmenizi ve Anadolu'daki mücâhidlere para, mal ve duâ ile yardım etmeleri, eli silâh tutanların onlara katılmaları için milleti teşvik etmenizi rica ediyor.» dedi. Bu emir üzerine çok kimseyi Anadolu'ya gönderdim. Çok yardım yapılmasına sebep oldum."[91]

Bütün bu yazılıp söylenenlerden çıkan umûmî ve nihâî netice şudur ki, artık zaman, **Sultan Vahideddin**'in lehine işlemekte ve O'nun büyüklüğü her geçen gün biraz daha ortaya çıkmaktadır.

B- HİLÂFETİN İLGÂSINA VE OSMANOĞULLARI'NIN YURT DIŞINA ÇIKARILMASINA MÜTEDAİR 431 SAYILI KANUNUN HAZIRLANMASI, TBMM'DE MÜZÂKERESİ VE TATBİKÂTI

a) 431 Sayılı Kanunun Hazırlanması

Zaferden sonra toplanacak Sulh Konferansı'na hem Ankara Hükümeti, hem de İstanbul Hükümeti dâvet olunmuştu. Sadrazam **Tevfik Paşa**, bu dâvet üzerine 27 Ekim 1922 tarihinde **M. Kemal Paşa**'ya bir telgraf çekerek **"Elde edilen zaferin Ankara ile İstanbul arasındaki ikiliği ortadan kaldırdığını"** bildirdi ve Sulh Konferansı'nda birlik ve beraberliği sağlayacak bazı teklifler ileri sürdü. Fakat **M.**

91 Bkz: **Hüseyin Hilmi Işık**- Saâdet-i Ebediyye, İstanbul, 1968, (6. Baskı), sh: 976 vd.

Kemal Paşa'nın artık bir İstanbul Hükümeti tanımak istememesi üzerine, "**Saltanat**" ve "**Hilâfet**"i birbirinden ayırarak saltanatı lâğvetmek ve bu sûretle İstanbul Hükümeti'ne son vermek yoluna gidildi. TBMM'de bu maksatla fevkalâde bir celse aktolundu. **Dr. Rıza Nur** ve seksen kadar arkadaşının imzaladığı bir takrir görüşülerek iki maddelik bir kanun kabul edildi:

"1- Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu'yla, Türkiye Halkı, hukuk ve hâkimiyet-i hükûmrânîsinin mümessil-i hakikisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyet-i mâneviyesini gayr-i kabil-i terk ve tecezzî ve ferağ olmak üzere temsile, bilfiil istimale ve irâde-i milliyeye istinad etmeyen hiç bir kuvvet ve heyet tanımamaya karar verdiği cihetle Misak-ı Millî hudutları dâhilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nden başka şekl-i hükümet tanımaz. Binâenaleyh Türkiye halkı, hâkimiyet-i şahsîyeye müstenid olan İstanbul'daki şekl-i hükümeti 16 Mart 1336'dan itibaren ve ebediyen tarihe müntakıl addetmiştir.

2 - Hilâfet Hânedan-ı Âl-i Osman'a âid olup Halîfeliğe Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu hânedanın ilmen, ahlâken erşed ve eslâh olanı intihap olunur. Türkiye Devleti, Makam-ı Hilâfet'in istinadgâhıdır. Bu gün ve bu gecenin (2 Kasım 1922) bayram addi karargir olmuştur."

Sultan Vahideddin gibi bir Padişah'ın siyasî iktidardan mahrum bir Hilâfeti kabul etmeyeceği muhakkaktı. Nitekim az sonra Ankara Hükümeti nâmına fevkalâde bir mümessil sıfatıyla İstanbul'a gelmiş olan **Rafet Paşa**, Yıldız Sarayı'na giderek huzura kabul olunmuştur. Padişah'a, alınan bu kararı büyük bir nezâket ve hürmetle arzetmişse de **Sultan Vahideddin**:

"-Saltanatsız bir Hilâfeti, Hânedânımızın en âciz

bir ferdinin bile kabul etmeyeceğinden emin olabilirsiniz, Paşa!..." diyerek görüşmeye son vermiştir.

Devrinin en iyi hukukçuları kadar fıkıh bilen **Sultan Vahideddin**, bu durumu İslâm fıkhının devlet reisine âid kaideleri ile kâbil-i telif görmüyordu. Hakîkaten -eski tâbirle söylemek gerekirse- **"tehdidini ikaa kaadir olmayan bir Halîfe, fıkhen Halîfe sayılamaz"**dı. Nitekim O, bu görüşte yalnız değildi. Bir misal vermek gerekirse, devrin şeyhülislâmlarından **Mustafa Sabri Efendi** de O'nun gibi düşünüyordu:

*"Hakîkaten ne idi o, hükümetsiz Hilâfet!... Ahkâm-ı Şer'iyyenin icrâsına memur ve cismânî bir hükümet reisi olan Hazret-i Peygamberin halîfesi ve vekili olacak zâtın elinden hükümeti alınınca, o zât, Cenab-ı Peygamberin nesine vekâlet edecekti? Dolmabahçe Sarayı'nda ikâmete memur olmaktan başka **Abdülmecid Efendi**'ye bir vazife ayrılmamış olduğundan, müşârünileyhin nasbolunduğu ve birbuçuk sene işgal ettiği makam, kat'iyyen «**Makam-ı Hilâfet**» değildi. Dînî irşâdât tarzında uydurulan ve bir gün aslı çıkmadıktan başka şekli bile gösterilmeyen vezâif-i mev'ûd ise, ulemâya âid vezâiften ibâret olacaktı. Çünkü ulemâ da verese-i enbiyâ olmak cihetiyle bir nevî hilâfet ve vekâleti hâizdirler. Ulemânın hilâfeti ve hulefânın hilâfeti arasındaki fark, birinin elinde hükümet ve maddî kuvvet bulunarak diğerlerinde bulunmamasıyla hâsıldır."*[92]

Muhakkak ki bu durum, Hilâfeti de kaldırmak istikametindeki asıl hedef için başvurulmuş geçici bir tedbirdi. Nitekim hâdiseler bu tarzda bir gelişme göstermiştir. Hakikaten aradan çok bir zaman geçmeden **Sultan Vahideddin'i** son derecede düşündüren ve endişelendiren bir hâdise oldu.

92 Bkz: **Şeyhülislâm Mustafa Sabri**- İslâm'da İmâmet-i Kübrâ, Yarın Gazetesi, nu: 34, Gümülcine, 1928.

Eski devrin en önde gelen nâzırlarından biri olup Millî Mücadele'ye aleyhtar yazılarıyla tanınan **Ali Kemal Bey**, İstanbul'da yakalanıp zorla İzmit'e götürülmüş ve orada **Nureddin Paşa**'nın emriyle askerlere linç ettirilmişti. Saraya her gün **Sultan Vahideddin** için de iyi düşünülmediğini gösteren haberler gelmekteydi. Bu durumda kendini emniyette hissetmeyen ve **"Halîfe"** sıfatıyla hakarete uğramak veya binbir güçlükle düşmandan temizlenen vatanda, yeni bir ihtilâfın zuhuruna âmil olmak istemeyen Padişah, doğup büyüdüğü ve hükümdarı olduğu vatanından ayrılmak mecburiyetinde kalmıştır. (17 Kasım 1922) Esâsen bir gün önce de TBMM, O'nu **«hiyânet-i vataniye»** ile itham eden bir karar almıştı.

Bu hâdise üzerine, Makam-ı Hilâfet'in inhilâl ettiğine hükmeden TBMM'ce bu makama **Abdülmecid Efendi** seçilmiştir. **Abdülmecid Efendi** -ileride tafsil edilecek olduğu üzere- Kuva-yı Milliye'ye taraftarlığını, işgal kuvvetlerinin gözü önünde alenen ve defaatle ifâde etmiş bir şahsiyetti. **Sultan Vahideddin**'le O'nun arasında çok büyük farklar vardı. O, san'atkâr ruhlu bir adamdı. Tebellür etmeye başlayan yeni siyâsetin perde arkasını ve nihâî hedeflerini kavrayabilecek bir kimse değildi. İşgal altındaki İstanbul'da **Sultan Vahideddin**'in durumundaki nezâketi hesaba katmadan O'nun bazı davranışlarını alenen tenkid etmiş ve Kuva-yı Milliye lehinde beyanâtlar vermişti.[93] Hatta bir ara Ankara'ya

93 Hattâ son halife **Abdülmecid Efendi** vatanından ayrıldıktan sonra bile Ankara Hükümeti ve **M. Kemal Paşa**'nın icraatini desteklemekten geri kalmamıştır. Gerçekten Mısır'da **Hâfız İsmail Efendi** adında bir şahıs tarafından çıkarılan **"Müsâvât"** isimli gazete, **Abdülmecid Efendi**'nin bir nevî nâşir-i efkârı idi. Böyle olduğu hâlde, Türkiye'de girişilen inkılâp hareketini göklere çıkarmakta ve bu yüzden anti-kemalistlere son derecede haşin bir şekilde çatmaktaydı. 1928 yılında bu tutum o kadar ifrat bir şekle dökülmüştü ki; O'nu **Abdül-**

gitmesi bile mevzubahs oldu. O da bunu istiyordu. Millî harekâtın başına hânedandan birinin geçmesini istemeyen İngilizler, O'nu göz hapsine almışlardı. Ankara'ya karşı zâhirî bir aleyhtarlık tavrı takınan **Sultan Vahideddin** de **Abdülmecid Efendi**'nin Anadolu'ya geçmesinden endişe etmiş ve bu hususta gerekli tedbirleri almıştı. Hakîkaten ikisi arasında

---

mecid Efendi'ye şikâyet ve bu neşriyatta O'nun rızası olup olmadığını sormak mecburiyetinde kalınmıştır. Ancak şâyân-ı dikkat olan şudur ki, **"Zeki Paşazâde Ali Rıfkı Bey"** imzasıyla neşredilen bir açık mektupta son derecede câlib-i dikkat bir ifşaat yer almış bulunmaktadır. Şöyle ki, mektub sahibi:

*"Merhum ve mağfur **Sultan Vahideddin**'den sonra Makam-ı Hilâfet'i işgal buyurup biraz sonra da düşman-ı din-i mübîn Kemalistler tarafından bizim gibi envâ-ı hakarâta ma'ruz kaldığınızı görünce, bir zamanlar **Mustafa Kemal**'e kaçacağınız endişesiyle Halife-i meşrûa'nın sizi sarayımıza hapsettiğini, bizzat âcizlerinin de tevkif eden zabitân meyânında bulunduğumu unutmak isteyerek sizi de selefiniz gibi mağdur bir Pâdişâh telâkki etmeye çalışmıştım." diyor ve soruyor:*

*"Böyle her satırı bir evvelkini tekzib eden ve cinnet derecesine varan bir hamâkatle her fazilete hücum eden bir gazetenin, halife tahsisâtiyle intişar ettiği şayiası Mısır meyhanelerinden sokaklara sızarken herhangi bir tekzibe ma'ruz kalmazsa bilemeyiz ki: bu seyyiât yalnız **"Müsâvât"**a mı münhasır kalır?"* (Bkz. Açık Arîza, -**Abdülmecid Efendi** Hazretleri'ne- Yarın Gazetesi, Nu: 46, Gümülcine 1929).

Bir müddet sonra **"el-Ehram"** Gazetesi'ne (27 Aralık 1929) bir beyânât veren **Abdülmecid Efendi**, Türkiye'nin Birinci Cihan Harbi'ne girişinde muhalif olduğunu beyândan sonra:

*"Harbde Türk kuvvetleri kırılınca **Mustafa Kemal**'in ilân ettiği cihâd-ı vatanîyi desteklemiştim."* diyor ve ilâve ediyordu:

*"Sulh-i münferid temini için **Franklen Buyyon**'u Ankara'ya ben gönderdim. Diktatörle de halkı kafile kafile tehcire başlayıncaya kadar teması muhafaza ettim."*

Bu beyânâtı ele alan **Rıfkı Bey**, bu defa, bir kere daha **Abdülmecid Efendi**'nin Halife sayılamıyacağını beyân ve bunun kendince delillerini tadâd eylemektedir. (Bkz: **Rıfkı- Abdülmecid Efendi**'den Halîfe Olur Mu?, Yarın Gazetesi, Nu: 59, Gümülcine, 1930)

daha o zaman bir görüş ayrılığı belirmişti. **Sultan Vahideddin**, Ankara'daki icraâatın nereye varacağını çok iyi takdir ve tâyin etmişti. Fakat vatanın düşmandan temizlenmesi için her şeyi sabır ve tevekkülle karşılıyordu.

Hakikaten Saltanat ilga edilirken sâdece iki kişinin muhâlefet ettiği görülmüştü.[94] Zira bu mes'eleyi müzâkere eden müşterek (Şer'iyye, Adliye, Esas Teşkilât) encümende **M. Kemal Paşa** matlub olan neticeye varmak için icâbında kan akıtmaktan bile çekinmeyeceğini ortaya koymuştu.[95]

---

94 *"Bu takrir okunduktan sonra ciddî olarak muhâlif vaziyet alanların başında iki zât göründü. Bunlardan biri Mersin Meb'usu bulunan* ***Miralay Sebâhaddin Bey****'dir. İkincisi, İzmir'de asılan* ***Ziya Hurşid****'dir. Bunlar, saltanatın lağvolunmaması kanaatinde bulunduklarını vâzıhan izhar ettiler."* (Bkz: **M. Kemal Paşa**- Nutuk, Ankara, 1927, sh. 421)

95 *"Üç encümen bir odada içtima etti. Riyâsetine* ***Hoca Müfid Efendi****'yi intihab eyledi. Mes'eleyi müzâkere etmeye başladılar. Şer'iyye Encümeni'ne mensup hocaefendiler, Hilâfetin Saltanat'tan münfak (ayrılmış) olamıyacağını mâ'ruf safsatalara istinad ettirerek, iddia ettiler. Bu müddeiyatın cerh ve nakzında serbest idâre-i kelâm edenler, ortaya çıkar görünmediler. Biz, çok kalabalık olan aynı odanın bir köşesinde: münâkaşayı dinliyorduk. Bu tarzda müzâkerenin maksud neticeye iktiranına intizar etmek beyhûde idi. Bunu anladık. Nihayet müşterek encümen riyâsetinden söz aldım, önümdeki sıranın üstüne çıktım. Yüksek sesle, şu beyânâtta bulundum:*

"-Efendim" dedim. "Hâkimiyet ve Saltanat hiç kimse tarafından ***hiç kimseye****, ilim icâbıdır diye, müzâkere ve münâkaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk Milleti'nin hâkimiyet ve saltanatına va'zu'l-yed olmuşlardı. Bu tasallutlarını altı asırdan beri idâme eylemişlerdi. Şimdi de, Türk Milleti bu mütecâvizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline bilfiil, almış bulunuyor. Bu bir emrivâkidir. Mevzuu bahs olan, millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız, mes'elesi değildir. Mes'ele zâten emrivâkî olmuş bir hakikati ifâdeden ibarettir. Bu behemehal, olacaktır!.. Burada içtimâ edenler, Meclis ve herkes, mes'eleyi tabiî görürse, fikrimce muvâfık olur:* ***Aksi takdirde, yine hakikat usûl-i dâiresinde ifâde olunacaktır. Fakat ihtimal ba'zı kafalar kesilecektir!"*** (Bkz. **M. Kemal**

Esâsen aynı kararla birlikte İstanbul'daki hükümet erkânının **"Hıyânet-i Vataniye Kanunu'na istinâden teczi-yelerinin istendiği"** de görülmüştür.[96]

Bütün bunlar, Saltanat ve Hilâfeti birbirinden ayırarak, birini lâğvedip diğerini muhafaza etmenin, uzun sürmeyecek bir **"geçit devresi"**nden ibaret olduğunu[97] anlamaya kâfiydi.

Fakat **Abdülmecid Efendi**, bu işlerin adamı değildi. Bu sebeple **M. Kemal Paşa**'nın -ileride dercedilecek olan- 19 Teşrin-i Sânî 1338 tarihli mektubunu hüsn-i telâkki ederek 24 Kasım 1922'de Topkapı Sarayı'nda yapılan biat merasimi ile Makâm-ı Hilâfet'e geçti. Bu merâsimde **Refet Paşa** ile **Hoca Müfid Efendi**'nin de dâhil olduğu, meb'uslardan müteşekkil bir heyet de hazır bulunmuştur. Ancak yeni Halîfe'nin hiç bir hareket serbestîsine mâlik olmadığı derhal ortaya çıkmıştır. Gerçekten **M. Kemal Paşa**, İstanbul'daki mümessili **Refet Paşa** vasıtasıyla **Abdülmecid Efendi**'ye şu emirleri tebliğ ettiriyordu:

Paşa - Nutuk, Ankara, 1927, sh. 422)

96 **M. Kemal Paşa**- a.g.e. sh. 421

97 *"Efendiler!.. Saltanat devrinden, Cumhuriyet devrine geçebilmek için cümlenin mâ'lûmu olduğu veçhile, bir intikal devresi yaşadık. Bu devrede iki fikir ve içtihad, birbiriyle mütemadiyen mücadele etti. O fikirlerden biri, saltanat devrinin idâmesi idi. Bu fikrin taraftarları sarih idi. Diğer fikir, saltanat idaresine hitam vererek idâre-i cumhûriyet te'sis eylemekti. Bu, bizim fikrimizdi. Bizim fikrimizi sarih söylemekte mahzur görüyorduk. Ancak nokta-i nazarımızın kabiliyet-i tatbikiyesini mahfuz bulundurup saltanat taraftarlarının fikirlerini tatbik sahasından uzaklaştırmak mecburiyetinde idik. Yeni kanunlar yapıldıkça bilhassa teşkilât-ı esâsiye kanunu yapılırken, saltanat taraftarları, Padişah ve Halifenin hukuk ve selâhiyetinin tasrihinde ısrar ederlerdi. Biz bunun zamanı gelmediğini veya lüzum olmadığını beyân ederek o ciheti meskût bırakmakta fâide görüyorduk.*

İdâre-i devleti, cumhuriyetten bahsetmeksizin, hâkimiyet-i milliye esasâtı dâiresinde, her an cumhuriyete doğru yürüyen şekilde temerküz ettirmeye çalışıyorduk." (Bkz. **M. Kemal Paşa**- a.g.e. sh. 507-508)

"1- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kendisini Hilâfet'e intihabında sarâhaten beyân-ı memnuniyet olunacaktır.

*2- **Vahideddin Efendi**'nin târz-ı hareketi mufassalan takbih edilecektir.*

3- Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu'nun onuncu maddesine kadar olan mevaddı muhteviyatı tarz-ı münâsipte ve mühim mâ'nâ ve müfâdı aynen zikredilmek sûretiyle Türkiye Devleti'nin ve Büyük Millet Meclisi'nin ve Hükümeti'nin mâhiyet-i mahsûsası ve usûl-i idâresinin Türkiye halkı ve bütün İslâm Âlemi için enfâ' (en faydalı) ve evfak (en muvafık) olduğu zikr u tespit kılınacaktır.

4- Türkiye millî halk hükümetinin hıdemât-ı mesbûka (geçmişteki hizmetleri) ve mesaî-yi meşkûresinden (faydalı çalışmalarından) takdirkârâne bir lisân ile bahsolunacaktır.

5- İşbu beyannâmede nukat-i mesrûdeden (serdedilen noktalardan) mâadâ, siyasî addedilebilecek bir nokta ve fikir dermeyan edilmeyecektir."[98]

Refet Paşa, verdiği 19 Kasım 1922 tarihli cevapta, yeni Halîfe'nin, imzasının üstüne **"Halîfe-i Müslimîn ve Hâdimü'l-Haremeyn"** unvanını kullanmak, Cum'a günleri **"selâmlık resmine çıkmak"**, Fâtih'e âit olduğu söylenen şekilde **"sarık sarmak"** ve Âlem-i İslâm'a karşı neşri istenen beyannâmenin bir de Arapçasını neşretmek talebinde bulunduğu ve **Sultan Vahideddin**'i takbih hususunda mâ'zur görülmesini[99] istediği bildirilmişti.

Burada câlib-i dikkat olunan şudur ki, **M. Kemal Paşa**'nın mukabil cevabında **Abdülmecid Efendi**'nin **"Fâtih'in Sarığı"** yerine **"redingot"** giyebileceği bildirilmiştir.[100] Nihayet, Halîfenin, kendisinin Makam-ı Hilafet'e

98 **M. Kemal Paşa**- a.g.e., sh. 424-425.

99 **M. Kemal Paşa**- a.g.e., (Vesikalar kısmı), 266 numaralı vesika.

100 **M. Kemal Paşa**- a.g.e., sh. 425 vd.

seçildiğine dâir **M. Kemal Paşa** tarafından çekilen telgrafta **"Halîfe-i Müslimîn"** yerine **"Halîfe-i Resulullah"** tâbirini kullanmış olması, imzasını da **"Abdülmecid bin Abdülaziz Han"** tarzında yazması uzun münakaşa ve müzâkerelere sebep teşkil etmiştir. Bununla saltanat fikrinin zâil olmadığı ileri sürülmüştür.[101]

Bundan bir müddet sonra, **"Hilâfet Meselesi"** nisbî bir sûrette yatışmış ve bu mes'ele etrafındaki münâkaşaların azalmış olduğu görüldü. Zira **Halîfe Abdülmecid Efendi**, Ankara'dan verilen bütün emirlere uymuş ve fazladan olarak da **Sultan Vahideddin**'i defaatle ve hiç yakışık almayan kelimelerle takbih etmişti.[102]

Bu esnada 21-27 Aralık 1922 tarihinde toplanan **"Hind Hilâfet Konferansı"** **Abdülmecid Efendi**'nin Halîfeliğini tasdik ve kabul eylemiş ve az bir zaman sonra da yine Hind Müslümanları tarafından **M. Kemal Paşa**'ya **"Müncî-i Hilâfet"** yâni *"Hilâfetin Kurtarıcısı"* ünvânı tevcih edilmişti (3 Ocak 1923). Sadece Ankara'da 15 Ocak 1923 tarihinde Afyon Mebusu **Şükrü Hoca (Çelikalay)**'nın yazdığı[103] **"Hilâfet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi"** isimli broşür dağıtılmıştı ki, bunda TBMM'nin Hilâfet'i Saltanattan tefrik ederek onu siyasî iktidardan mahrum ve sırf lâfzî bir müessese hâline getiremeyeceği ileri sürülmüştür.

---

101 **M. Kemal Paşa**- a.y.

102 **Sultan Vâhideddin**'in vatanı terk edişini haksız bulanların, o zaman bütün gazetelerde yayınlanan bu beyânlarla **M. Kemal Pâşa**'nın mâruf Nutku'nun 423. sahifesinden itibaren O'nun için **"sefil"**, **"adî mahlûk"** gibi yakışıksız kelimelerle lebaleb ifâdelerini dikkat ve insafla okumalarını tavsiye ederiz. Gerçi bunlar, O'nun vatandan ayrılışından sonradır. Ama alâkadarların, O'nun hakkındaki niyet, fikir ve hissiyatlarını tespite yarayan son derecede ehemmiyetli sözlerdir.

103 Rahmetli **Eşref Edip Bey**'in bize şahsen anlattığına nazaran bu broşür, **Şükrü Çelikalay** tarafından değil, kendisi tarafından yazılmış, fakat üzerine meb'us olması sebebiyle O'nun ismi konulmuştur.

Nihayet 15 Nisan 1923 tarihinde çıkarılan 334 sayılı **"Saltanata Âid Propagandaların Men'ine Dâir Kanun"**la bu mes'ele kapatılmak istenmiştir.

Ancak 29 Ekim 1923'te ânî bir sûrette **"Cumhuriyet"** ilân edilince Hilâfet ve Halîfe'nin durumu yeniden günün mes'elesi hâline geldi. Gazetelerde Halîfe'nin istifa edeceğine dâir haberler çıkmaya başladı. Bizzat **Abdülmecid Efendi** tarafından yalanlanan bu dedikodular üzerine, eskiden beri **"meşrûtî"** bir idâreye taraftar olduğu bilinen İstanbul Barosu Reisi **Lütfi Fikri Bey**, 19 Kasım 1923 tarihli Tanin Gazetesi'nde bir **"Açık Mektup"** yayınlayarak bunda, Halîfeden istifa etmemesini talep etmiş ve ertesi gün, kendisini tenkid eden Akşam Gazetesi Başyazarı **Necmeddin Sâdık Bey**'le aralarında Hilâfet mevzuunda bir münâkaşa başlamış ve yaygınlaşmıştı.

Hakikaten **Rauf Bey** gibi; Cumhuriyetin çok ânî bir sûrette ilân edilmiş bulunduğu yolunda bazı beyânlar vermek sûretiyle bu münâkaşalara dâhil olan başkaları da olmuştur.

11 Kasım 1923 tarihli Tanin Gazetesi'nde, **"Halîfenin vazife ve selâhiyetlerini gösteren bir kanun çıkartmasının lüzumu"** üzerinde durulmuştur.

İşte tam, İstanbul gazetelerinde Cumhuriyet'in aceleye getirilerek îlân edildiği iddiaları ve Halîfe'nin durumu etrafındaki münâkaşaların hararetlendiği sırada (5 Aralık 1923) Tanin ve İkdam gazetelerinde **"İngiltere İslâm Cemiyeti"** adına **Ağa Han** ve **Emir Ali** imzalarıyla Başvekil **İsmet Paşa**'ya gönderilmiş 24 Kasım 1923 tarihli bir mektubun tercümesi yayınladı. Bunda **"Hilâfet Makamı'nın muhafazası ve hattâ takviyesi ve Halîfe'nin şeref ve nüfûzunun iâdesi gerektiği"** üzerinde duruluyordu.

Bu neşriyat üzerine, 8/9 Aralık 1923 gecesi TBMM'de aktedilen bir celsede, İstanbul'a Cebelibereket Meb'usu **İh-**

san Bey'in (**Topçu İhsan**) riyâsetinde **"İstiklâl Mahkemesi"** gönderilmesi kararlaştırıldı.

15 Aralık 1923 tarihinde Fındıklı'daki eski Meclis-i Meb'usan binasında faaliyete geçen bu mahkeme, **Hüseyin Cahid, Ahmed Cevded, Velid Bey** gibi mevkûfen muhâkeme edilmekte olan bâzı gazetecileri kasd-ı cürmîleri olmadığı esbâb-ı mucibesiyle beraat ettirmiş, fakat **Lütfi Fikri Bey**'e beş sene hapis cezası vermişti.[104]

Bu sûretle **"Hilâfet Meselesi"** etrafındaki muhalefet sindirilince, sıra onu ilgaya gelmiş oluyordu.[105] Mecliste, bütçe müzâkereleri esnasında Hânedân tahsisatı ve **"şer'iye"** ile **"evkaf"** vekâleti bütçeleri üzerinde görüşülürken **Vasıf Çınar**, Hilâfet'e ve Halîfe'ye hücum ederek **"yüksek meclisin tasdik edeceği bütçede hilâfetin yeri olmadığı"** görüşünü ileri sürdü. Hakikatte **M. Kemal Paşa**, bir ay önce re'sen Hilâfetin ilgâsına karar vermiş bulunuyordu.[106] Bütçe müzâkereleri bunun için münâsip bir vesile olarak seçilmişti. **Vâsıf Çınar**'dan sonra konuşan **Mazhar Müfid** de görüşlerini, Hilâfet'in kaldırılmak istendiğini, şüphe ve tereddü-

---

104 **Lütfi Fikri Bey**'in bu cezası, az bir müddet sonra TBMM tarafından afv edilmiştir.

105 Hilâfetin ilgasına tekaddüm eden günlerdeki, münakaşaları **"Lozan"** hakkındaki eserimizin III. cildi ile **"Geçmişi ve Geleceği ile Hilâfet"** isimli eserimizde uzun uzadıya tafsil etmiş bulunduğumuzdan, burada kısaca nakletmek yolunu tercih ettik. İsteyenler şu kaynaklardan geniş malûmat alabilirler:

Nevsal-i Millî (1923) sh. 176 vd.; **Dr. Ziya Göğem-Halit Beğ**, c. I, İstanbul, 1954, sh. 231 vd.

Hasan Rıza Soyak- Atatürk'ten Hâtıralar, c. I, İstanbul, 1973, sh. 191 vd.

106 *"1340 (923) senesi iptidasında büyük mikyasta, bir ordu harb oyunu yapmak tekarrur etmişti. Bu harb oyununu İzmir'de yapacaktık. Bu münâsebetle 1340 Kânun-i Sâni (Ocak) iptidâsında İzmir'e gittim. Orada iki ay kadar kaldım. Hilâfetin'in lağvı zamanı geldiğine orada iken hüküm vermiştim."* (Bkz. **M. Kemal Paşa**, a.g.e. sh. 511)

LÜTFİ FİKRİ BEY
(1872-1934)
Cumhûriyet devrinde Hilâfet'i ve meşrûtî idâreyi müdâfaa eden bir fikir ve siyâset adamı

de yer vermeyecek bir sûrette ortaya koymuştu. Nihayet, 1 Mart 1924 tarihinde Meclis'te okuduğu nutukta buna temas eden **M. Kemal Paşa** tutulacak yolu kat'î olarak göstermiş oldu.[107]

---

107 Gerçi bu konuşmada **"Hilâfet"** kelimesi telâffuz edilmiyordu. Ama adı verilmeden ona hücum ediliyordu. Esâsen buna hacet de yoktu. Zira Makam-ı Hilâfet'e birgün evvel dolu dizgin hücum eden **Vasıf Çınar** da, **Mazhar Müfid** de böyle ehemmiyetli bir mes'eleyi, O'nun emir ve tensibi hâricinde ortaya atamazlardı. Hazırlık o kadar tamamdı ki, bir gün sonra, TBMM'de **Şeyh Saffet Efendi**'nin teklifinin hiçbir değişikliğe uğramadan kabul edildiği görülmüştür. İhtimal ki, bu **"şeyh"** unvanlı meb'us, kasden seçilmiş ve hazır bir metne imza koymuştu. Zira herhangi bir kanun teklifinin Meclis'ten hiç bir değ-

Ertesi gün toplanan Halk Fırkası Meclis Grubu;

aa- Siirt Meb'usu **Halil Hulki Efendi** ve arkadaşlarının teklif ettiği **"Şer'iye"**, **"Evkaf"** ve **"Erkân-i Harbiye-i Umûmiye"** vekâletlerinin lâğvı,

bb- **Vasıf Çınar** ve arkadaşlarının teklif ettiği **"Tevhid-i Tedrisat"** ve

cc- Urfa Meb'usu **Şeyh Saffet Efendi** ile elli üç arkadaşının teklif ettiği **"Hilâfet'in ilgâsı ve Hânedân'ın yurt dışına çıkarılması"**na dâir kanunları müzâkere ve kabul etmişti.

Bu sonuncuya **"böyle bir hareketin İslâm Âlemi'ni teessüre sevk edeceği, bundan ancak İngilizler'in memnun kalacağı ve Hilâfet'in Türkiye için lüzumlu bir müessese bulunduğu"** yolunda itirazlar vâki olmuşsa da bu itirazı yapanlar (Konya Meb'usu **Musa Kâzım** ve Eskişehir Meb'usu **Abdullah Azmî Efendi**'ler) azınlıkta kaldılar ve parti grubu, bu her üç kanunu da kabul ederek Meclis'e sevklerini kararlaştırdı.

Hâdisenin bu tarzda bir seyir takip etmesi, her şeyin evvelden plânlanmış bulunduğunu açıkça ortaya koymuyor mu?! Mecliste olup bitenler, **"çalınan minâre"**ye kılıf hazırlamaktan ibaret birtakım formalitelerin ikmalinden ibaretti. Nitekim:

3 Mart 1924 Pazartesi günü **Ali Fethi Bey**'in riyâseti altında toplanan Meclis müzâkerelere başlamış ve Hilâfet'in lağvı ile birlikte başta **Halîfe Abdülmecid Efendi** olmak üzere Osmanoğulları'nın bütün fertlerini, damatlar da dâhil olduğu hâlde vatandaşlıktan iskat eden ve yurt dışına çıkaran on üç maddelik şu kanunu kabul etmiştir:

şikliğe uğramadan çıkabilmesi, ancak ve sırf **M. Kemal Paşa**'nın arzu ve hissiyatını aksettirmiş olmasıyla kâbildi. O mecliste böyle bir başka kimse mevcud değildi.

HİLÂFETİN İLGÂSINA VE HÂNEDAN-I OSMANÎNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ MEMÂLİKİ HÂRİCİNE ÇIKARILMASINA DÂİR KANUN

3 Mart 1924

Kanun Nu: 431

Madde 1: Halîfe hal' edilmiştir. Hilâfet, hükümet ve cumhuriyet, mânâ ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan Hilâfet Makamı mülgâdır.

Madde 2: Mahlû Halîfe, Osmanlı Saltanat-ı münderisesi Hânedânının erkek, kadın bilcümle âzası ve damatlar, Türkiye Cumhuriyeti memâliki dâhilinde ikâmet etme hakkından ebediyyen memnûdur. Bu hânedana mensup kadınlardan mütevellid kimseler de, bu madde hükmüne tâbîdirler.

Madde 3: İkinci maddede mezkûr kimselerin işbu kanunun ilânı tarihinden azamî on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar.

Madde 4: İkinci maddede mezkûr kimselerin Türk vatandaşlık sıfatı ve hukuku merfûdur (kaldırılmıştır).

Madde 5: Bundan böyle ikinci maddede mezkûr kimseler, Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde emvâl-i gayr-ı menkuleye tasarruf edemezler. İlişiklerinin kat'ı için bir sene müddetle bilvesile mehâkim-i devlete mürâcaat edebilirler.

Madde 6: İkinci maddede mezkûr kimselere masârif-i seferiyelerine mukabil bir defaya mahsus ve derece-i mevkilerine göre mütefâvit olmak üzere hükümetçe tensip edilecek mebaliğ itâ olunacaktır.

Madde 7: İkinci maddede mezkûr kimseler, Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki bilcümle emvâl-i gayr-i menkullerini bir sene zarfında hükümetin malûmât ve muvafakatiyle tasfiyeye mecburdurlar. Mezkûr emvâl-i gayr-i

menkuleyi tasfiye etmedikleri hâlde, bunlar, hükümet marifetiyle tasfiye olunarak bedelleri kendilerine verilecektir.

Madde 8: Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerin, Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki tapuya merbut emvâl-i menkulleri millete intikâl etmiştir.

Madde 9: Mülgâ padişahlık sarayları, kasırları ve emlâk-i sâiresi dâhilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, âsâr-ı nefise vesâir bi'l-umum emvâl-i menkule millete intikâl etmiştir.

Madde 10: Emlâk-i hâkâniye nâmı altında olup evvelce millete devredilen emlâk ile beraber mülgâ padişahlığa âid bi'l-cümle emlâk ve sâbık hazine-i hümâyun, muhteviyatlarıyle birlikte, saray ve kasırlar ve mebânî ve arazi millete intikâl etmiştir

Madde 11: Millete intikal eden emvâl-i menkule ve gayr-i menkulenin tesbit ve muhafazası için bir nizâmnâme tanzim edilecektir.

Madde 12: İşbu kanun, târih-i neşrinden itibaren mer'iyü'l-icrâdır.

Madde 13: İşbu kanun icra-yı ahkâmına icra vekilleri hey'eti memurdur.

b) Bu Kanunun TBMM'de Müzâkeresi:

3 Mart 1340 (1924) Pazartesi günü **Ali Fethi (Okyar) Bey**'in riyâseti altında toplanan TBMM, bu kanunu müzâkereye başladı. Teklif, Meclis riyâsetine şu esbâb-ı mûcibe ile takdim edilmişti:

RİYÂSET-İ CELÎLE'YE

Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde Makam-ı Hilâfet'in vücûdu, Türkiye'yi dahilî ve hâricî siyâsette iki başlı olmaktan kurtaramadı. İstiklâlinde ve hayat-ı siyâsiyesinde müşâreket kabul etmeyen Türkiye'nin zâhiren ve zımmen bile olsa, iki-

liğe tahammülü yoktur.

Asırlardan beri Türk Milleti'nin sebeb-i felâketi ve en nihâyet fiilen ve ahden bir Türk İmparatorluğu'nun vasıta-i inkırazı olan Hânedan'ın Hilâfet kisvesi altında Türkiye'nin mevcûdiyetine daha müessir bir tehlike olacağı tecârib-i mütehammilâne (katlanılan tecrübeler) ile kat'iyyen sabit olmuştur. Bu Hânedan'ın Türk Milleti ile münâsebettar olan her vaziyet ve kuvveti, mevcûdiyet-i milliyemiz için mahz-ı tehlikedir. Esâsen Hilâfet, emâret evâil-i İslâm'da hükümet mânâ ve vazifesinde ihdas edilmiş olduğundan, dünyevî ve uhrevî bilcümle vazâif-i müteveccihe yi ifâ ile mükellef olan zaman-ı hâzır hükümât-ı İslâmiyesi'nin yanında ayrıca bir Hilâfet'in sebeb-i mevcûdiyeti yoktur. Hakikat bundan ibârettir. Türk Milleti, İslâmiyet'i muhâfaza etmek için hakikate ittibadan başka bir hatt-ı hareket ihtiyar edemez. Terâküm edegelen teşevvüşâtın (birikmiş olan karışıklıkların) vâzıh ve kat'î bir sûrette halli için mevadd-ı âtiyenin bugün derekap ve müstâcelen müzâkeresiyle kânuniyet kesbetmesini teklif ederiz.

2 Mart 1340

ŞEYH SAFFET (URFA)[108]

Teklifin hey'eti umûmiyesi üzerinde müzâkereler[109] başlayınca, ilk sözü **Ekrem Bey** (Rize) almıştır. O'nun hücumlarını **Fâtih**'e kadar vardırdığı konuşması aynen şöyledir:

*"**EKREM BEY** (Rize)- Meşrûtiyetin bidâyeti idi. He-*

---

108 Urfa Mebusu **Şeyh Saffet Efendi**'nin bu teklifini kendisinden başka elli üç kişi daha imzalamıştı. Bunlardan bazıları şunlardır: **Kılıç Ali, Mazhar Müfid, Yunus Nâdi, Recep Peker, Vâsıf Çınar, Celâl Nuri, Refik Koraltan, Şükrü Kaya, İlyas Sami, Ruşen Eşref, Ahmed Ağaoğlu, Tunalı Hilmi, Yahya Galip** vs.

109 Bu müzâkereler için bkz: İkinci TBMM Zabıt Ceridesi, C.VII, sh. 31 vd.

nüz mektepten çıkmıştım. Mekteb-i Harbiye'nin -biliyorsunuz- Talimhâne'ye müteveccih olan mermer sütunlu mermer merdivenleri vardır. Bunun kapısından bakıyordum. Mermer merdivenin aşağısında Sadâret Mevkii'ni işgal etmiş vükelâmızdan birini ferik apoletleri ve mehâbetli vücuduyla arkasında bütün yâverleriyle ve mâiyyetiyle iyi tâlim ve terbiye görmüş bir nefer vaziyetinde gördüm. Bu zat ve mâiyyeti, mükellef bir arabanın önünde duruyordu. Fakat arabanın içindekini göremiyordum. Tabiî merak ettim, baktım. Bu, ***Sultan Hamid****'in on dört-on beş yaşındaki şehzâdelerinden biriydi. Bu levha, bana derhal garip bir tes'ir yaptı. Çünkü bu çocuk, bir hiçti ve hiç evsafı olmayan bir insancık idi. Düşündüm: O zaman bu çocuğa eğer o hürmet,* ***Sultan Hamid****'in oğlu olduğundan yapılıyorsa,* ***Sultan Hamid*** *denilen adam o cânilerdendir ki, cinâyeti yalnız* ***Midhad Paşa*** *gibi nice insanları mahvetmekten ibâret değil, bir Milleti inkıraza mahkûm etmiştir. Hâlâ O'nun cezasını çekiyoruz.*

Sonra haber aldım ki, meğer saraylarda beş-altı yaşındaki çocukların önünde vükelâ, rical ve ekâbir, hepsi böyle el-pençe divan dururlarmış. İnsanların böyle kendi kendilerini esâret altına sokmalarına karşı o zaman derin bir nefret hissetmiştim.

Efendiler! Bugün bu mefkûre tamâmiyle değişmiştir ve ben bugünü gördüğüm için ölürsem de gam yemem, ruhum ebediyyen istirahat edebilir. Artık kimse beş-altı yaşındaki çocukların önünde el-pençe divan durmayacak ve hiçbir zaman ***"arzu-yı şahânem, millete ihsan ettim"*** *sözlerini işitmeyecek.*

Yalnız milletin sayesinde yaşadıkları hâlde, onu uşak gibi kullanan bu saltanat devrildiği hâlde, garip olan şurasıdır ki; hâlâ biz gözümüzün önünde bu âilenin Hilâfet kisvesi altında, aynı debdebeyi sürmesine tahammül etmek ve rızâ

Hilâfet'in ilgası teklifinde ilk imzâ: Şeyh ünvanlı
SAFFET EFENDİ
(1889-1967)

göstermek safderûnluğunda bulunuyoruz. Bir gün gelecek istikbâlde bu günün târihini yazan müverrihler, Anadolu'da, Türk İstiklâlini kazanmak için boğaz boğaza gelirken, İstanbul'da onun düşmanı ile dans eden bu hânedân âileyi derhal tardetmediğimizden dolayı hayret edeceklerdir.

Târih bize gösterir ki; bu zevât, her zaman bu tahta bütün kuvvetleriyle sarılmışlar ve onu elde etmek için îcâbında Türk Milleti'nin boğaz boğaza gelmesini istemişlerdir. (Bravo sesleri) Niçin bunlar bu tahta bu kadar sarılıyorlar? Millete hizmet etmek için mi? Efendiler! Millete hizmet etmiş târihimizde birçok sadrazamlar gösterebilirsiniz. Fakat Padişah göstermek için müşkilât çekeceksiniz. Bunların tahta merbut olmalarına sâik yalnız, menfaat, ihtiras, bundan ibârettir.

Padişahların yapmış oldukları bu fenalıklar üzerinde

biraz durmak istiyorum. Çünkü ben inliyorum Efendiler! Bugün memleketimin, milletimin terakkiyâtının bu kadar geri kalmasından dolayı inliyorum. Bir ecnebî ile karşı karşıya geldiğim zaman, onun memleketi ile kendimi mukayese ettiğim zaman, görüyorum ki; onun memleketindeki şimendüferler kadar, benim memleketimde yol yoktur. Bu üstümdeki, başımdaki gördüğünüz düğmeleri ve hattâ bazı yerlerde yiyeceğin ekmeğe varıncaya kadar onlardan satın almaya mecbur oluyorum. Bundan dolayıdır ki: Bir ecnebî ile karşı karşıya geldiğim zaman yüzüm kızarıyor. O hâlde kendime soruyorum: Türk Milleti'nin bu kadar geri kalmasındaki sebep nedir? Ya Rabbi! Biz kabiliyetsiz, istidatsız olduğumuz için mi bu kadar geri kaldık? Bütün ecnebî devletler en yüksek zirvede, biz alttayız... Buna sebep din midir? Bu suâlime karşı derhal görüyorum ki; mâzide Arap Milleti'nin İslâm Dini ile mücehhez olan Arap Milleti'nin medeniyeti bana gösteriyor ki; hiçbir zaman din buna mâni değildir. O hâlde kabiliyetsiz olan biz Türkler miyiz? Hayır, efendiler, bunu da görüyorum. Bir zâbit, bir doktor, bir mühendis, muhîtini bulduğu zaman derhal orada ferdî tefevvuklar (üstünlükler) yapıyor.

Efendiler! Türk Milleti'nin bu kadar geri kalmasına sebep, mes'ul pâdişahlardır. Pâdişahlardır, çünkü onlar milleti kahhar bir idâre-i mutlaka altında boğarak ve yalnız kendi menfaatlerini düşünerek, onun terakkisi için hiçbir şey yapmamışlardır. Millet mes'ul kendisi olurdu, şayet hâkimiyet kendi elinde olduğu hâlde bu kadar geri kalsa idi. Şöyle bir bakarsak ve son inkılâb fikri istisna edilirse, Türk Milleti'nin altı yüz sene evvelki ruhuyla son zamanlardaki ruhu arasında hiçbir fark yoktur. Hudutlara bakınız. Aşağı yukarı altı yüz sene evvelki vaziyete şâhid oluruz. Ümran noktasından yollar, köyler hiç değişmemiştir. Yalnız ormanlar azalmıştır.

Bütün bunların sebebi, mes'ulleri padişahlardır.

*Bugün İstanbul'da ve memleketin sâir tarafında elleri böğründe, kuvvetleri olduğu hâlde, iş bulamamaktan dolayı sefil kalan binlerce halk bilmelidir ki, biz altıyüz senenin biriktirdiği nekâisin (noksanların) altında eziliyoruz. Ve bu altıyüz senenin biriktirdiği nekâise çâre bulmak, bir kaç senede mümkün değildir. Bu padişahlar, bidâyet-i saltanatlarında târihin kendilerinden evvel vermiş olduğu derslerden hiç ibret almamışlardır. Düşünmemişlerdir ki; bir yeri işgal etmek, o yeri zaptetmek değildir. Memleketin ümranı nokta-i nazarından çalışmamışlardır. Hiçbir şey yapmamışlardır. Bana târih-i Osmânî'nin, **Sultan Osman**'ın, İstiklâli Osmânî'yi temin etti diye, tebcil ettiği şeylerden mi bahs olunacak?*

*Efendiler! Ben bunu, bu efsâneyi on yaşında iken pek tatlı olarak dinledim. Fakat bugün artık bu masalları dinlemeye tahammülüm yoktur. Kimi esaretten kurtarmış, kimin istiklâlini temin etmiştir. Şark-Türk Hakanlığı'nın Türkleri bir noktaya toplamak için olan hareketine karşı, bazı Selçuk sultanlarının yaptığı gibi ona tâbî olsaydı, bugün ihtimal ki; merkezi Asya'da olmak üzere büyük bir Şark veya Türk Hakanlığı te'sis etmiş olabilirdi. O zaman bizim ecdadımız da, ha Şark Türk Hakanlığının idaresi altında bulunmuş, ha **Sultan Osman**'ın idaresi yahut Karaman Beyi'nin idaresine girmiş. Bugün bu bizim için müsâvî olurdu. Bu ancak **Sultan Osman**'ın şahsı ve O'nun âilesi için, ihtiras nokta-i nazarından mühim olabilir.*

*Binâenaleyh efendiler, bu târihi yukarıdan aşağıya doğru tetkik edersek, hep cinâyet, şahsî ihtiras görülür. **Yıldırım Beyazid**'in Kosova meydanında -tahtını, tabuta tahvil ettirdiği- biraderini görürüz. **Sultan Fâtih**'ten mi bahsedeceksiniz? Benim gözümün önüne, O'nun sırf bu arzusu için,*

*en kıymetli sadrâzamımız olan **Mahmud Paşa**'yı getiriyorum. Bu adamı çocuğu öldüğü akşam, beyaz entari giyerek satranç oynadığı için katlettirmiştir. En kıymetli sadrâzamlar ki, o zaman yalnız onlar, memleketi bir derece tedvir edebiliyorlardı. Hepsinin kadınların eli altında kesildiğini görüyoruz.*

Binâenaleyh yukarıdan aşağı hep bu taht'a ihtiras görürsünüz. Ve baştan aşağı cinâyetlerdir! Zanneder misiniz ki efendiler! Bu taht'a olan merbûtiyet, bugünkü tard etmek için teklif edilen şu âilede yoktur? Hiç şüphesizdir ki; vardır. Fakat o fırsatı bulamamışlardır. Binâenaleyh neticeye geliyorum. Hiç düşünmeksizin yapılacak olan şey, derhal bu hânedânın bilâistisna hudud hâricine çıkarılmasıdır. Sâir Cumhuriyeti ilân eden milletlerin birçok kanlı tecrübeler pahasına bulmuş oldukları bu neticeyi elde etmek için aynı tecrübeleri yapmak ister misiniz?

Bunlar çıktıktan sonra bir nokta gelebilir: Hilâfet Mevkii... Bendeniz hakikaten hayretler içinde kalıyorum; Hilâfetle bu âilenin münâsebeti nedir? Mâzisi, cinâyetlerle dolu ve Türk Milleti'ne hizmet etmemiş olan bu âilenin Hilâfetle münâsebeti nedir?

Hilâfet, esâsen İslâm Dîni'nin hükümetinde mündemiçtir, bundan ibârettir. Bununla beraber ben bu isme de çok ehemmiyet vermem. Artık bu ismin oynayacağı siyasî rol çoktan geçmiştir.

Bugün pek güzel gördük, Harb-i Umûmîde, Kanal Seferi bize Hilâfet kuvvetinin hiçbir işe yaramadığını pek acı ve pek pahalıya oturtarak anlatmıştır. Irak ve Filistin cephelerinde Hind askerlerinin pek kanlı taarruzlarına bu isim hiçbir zaman mâni olamamıştır. Son zamanda görüyoruz ki; Yunanistan'ın siyâsî bâzı menâfii, Hıristiyan olmasından ziyâde siyâsî bazı menâfi sebebiyle yardım görmüş, fakat

Türk ordularının kahhar darbeleri altında ezilince bütün Cihan tarafından terk edilmiştir. Binâenaleyh bu ismin artık oynayacak siyâsî rolü, tasavvur edemiyorum. Binâenaleyh neticeye geliyorum. Doğrudan doğruya teklifin gösterdiği veçhile, bilâistisna hânedân âilesinin hudud hâricine çıkarılmasından ibarettir."

Bundan sonra, Gümüşhane Meb'usu **Kadirbeyoğlu Zeki Bey**'in söz istediği görüldü. Bu zât, Halk Fırkası'na girmemiş veyahut da alınmamıştı. Meclis'e müstakil bir meb'us olarak gelmişti. **Kadirbeyoğlu Zeki Bey**'in yanına bilhassa oturmuş olan **Recep Peker** kendisini ikna ederek, konuşmaktan vazgeçirmeye çalışıyordu. Çünkü tâ Erzurum Kongresi'nden beri **M. Kemal Paşa**'ya muhâlif olduğu bilinen, yakın tarihimizin bu en cesur ve câlib-i dikkat siyâsî şahsiyetlerinden biri olan **Zeki Bey**'in aleyhte konuşacağını kestirmek güç değildi. O Meclis'in inkılâbçı silâhşörlerinin -hemen hemen- başında gelen **Recep Peker**'in, O'nun konuşmasını önlemeye çalışmaktan maksadı, bu kanunun **"ittifakla"** çıkmasını sağlamaktı. Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Makam-ı Hilâfetin ilgâsını daha şerefli (!) bir sûrette gerçekleştirmesini istiyordu.

Esâsen bu gibi inkılâbçı hamleler, birinci TBMM'de asla mevzuubahs edilmemiş, İkinci Meclis'e bırakılmıştı. İkinci Meclis teşekkül ettirilmeden de **"Cumhuriyet Halk Fırkası"** kurulmuş ve eski muhâliflerin hiçbiri bu siyâsî teşekküle alınmayarak **"tek parti ve tek liste"** usûlü ile gidilen seçimlerle Meclis'i **"dikensiz bir gül bahçesi"** hâline getirmek gâyesi güdülmüştü. Ancak **Zeki Bey** ilk meclis âzâsından olduğu halde tâ Erzurum Kongresi'nde tanıdığı bu kadro ile asla anlaşamayacağını düşündüğünden onlara katılmamıştı. Sonradan yapacağı seviyeli bir muhâlefete ihtiyaç doğduğuna inanarak seçime girmiş ve **"müstakil"** olarak

Meclis'e girmiş bulunuyordu.[110]

Zeki Bey, Recep Peker'in ısrarlarına aldırış etmeyip: "-Bırak, ben de fikirlerimi söylemek istiyorum!." diyerek kürsüye çıktı. **Zeki Bey**, sık sık sataşmalar ve aleyhte tezâhürâtla kesilen bu târihî konuşmasında aynen şöyle demiştir:

*"**ZEKİ BEY** (Gümüşhâne) - Muhterem arkadaşlar! Geçen günkü bütçe münâsebetiyle **Vâsıf Bey** biraderimizin pek muhik (haklı) bir beyânâtları vardı. Bu kürsî-i milletten herkes, her bir sûrette istediklerini, hür fikirlerini kanaatlerini söylemek hakkına mâliktir. (İşitemiyoruz sesleri) Sesimin müsâadesi olmadığı için bu kadar söyleyebiliyorum.*

***TUNALI HİLMİ BEY** (Zonguldak) - O, yalnız **Vâsıf Bey**'in söylediği bir hakikat değildir.*

***ZEKİ BEY** (devamla) - Hür bir fikir söylenmeyecek mi? Keza **Vâsıf Bey** birâderimiz Fransa'nın 1789 İnkılâbı Kebiri'nden bahsederekten, Fransa İnkılâb-ı Kebiri'nden dolayı Fransa'daki hânedan-ı kırâlînin idamından ve hudud-i millî haricine atıldığından bahsettiler. Bendeniz yalnız o günkü nokta-i nazarla bugünkü vaziyeti görmek istiyorum:*

*Acaba bugün bizim vaziyetimiz dâhilinde biz Cumhuriyeti ilân ettiğimiz vakit, bizim karşımızda saltanatı isteyen bir kuvvet var mıydı; geçebilir miydi ve olabilir miydi? Keza **Vâsıf Bey** birâderimiz, umdelerimizden bahsederken, **"meb'uslar umde-i esâsiyeleri kabul ederek gelmişlerdir ve bu umde-i esâsiyeler dâhilinde ifâ-yı vazife etmek bir namus borcudur."** dedi ki, çok doğru bir şeydir.*

***RÂGIP BEY** (Kütahya)- O umdelerde senin alâkan yoktur.*

---

110 Yakın tarihimizin bu en câlib-i dikkat şahsiyetini lâyıkıyla tanıyabilmek için bkz: **"Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in Hâtıraları"**, İstanbul, 2007 veya **Kadir Mısıroğlu**- Üç Hilâfetçi şahsiyet, İstanbul, 1995.

***ZEKİ BEY** (devamla) - Ben milletin efrâdındanım, fırkanın değilim. Umdelerden bahsetmeye selâhiyetim vardır. Burası hür kürsüdür. Zât-ı âlileri de çıkarsınız burada nokta-i nazarınızı söylersiniz!..*

Acaba bu umde-i esâsiyeler dâhilinde böyle kanaat-i milliyemizi ânî sûrette sarsmak ve yıkmak usûlleri de dâhil miydi? Bugün memleketin herhangi bir tarafında mesâil-i iktisâdiyyeyi, mesâil-i siyâsiyeyi ve dâhiliyeyi ve zirâiyyeyi hallettik de, yalnız bu vaziyet içerisinde yapılmak istenen bu mu idi? (Gürültüler) Bendenize öyle geliyor ki; bunun zamanı henüz gelmemiştir ve gelmediğine kaaniyim. (Çoktan geçmiştir sesleri)

***RECEP BEY** (Kütahya) - Ne vakit gelecek **Zeki Bey**?*

***ZEKİ BEY** (devamla) - Yalnız hey'et-i celîlenizin enzâr-ı umûmiyesine arz ederim ki; bizim Teşrin-i Sânî tarihli bir kararımız vardır. Orada diyoruz ki, ve umdelerimizle beraber halka ilân ediyoruz ki; bu, lâyetegayyerdir.*

***HÜSEYİN BEY** (Elaziz) - Senin karışmağa hakkın yoktur.*

***REİS** - Hatibin sözünü kesmeyin!.*

***ZEKİ BEY** (devamla)- Hilâfet, Hânedan-ı Âl-i Osman'a âit olup, Büyük Millet Meclisi tarafından bu hânedânın ilmen erşed ve eslâh evlâdı intihab olunur. Hey'et-i celîlenizin vermiş olduğu bu kararı kaldırmış olan ayrıca bir lâyiha-yı kanuniye var mıdır?*

***MUSTAFA BEY** (Tokat) - O karar ile bunun arasında fark vardır. Ondan sonra neler oldu haberin var mı? Uyuma!...*

***ZEKİ BEY** (devamla) - Arkadaşlar! Bendeniz mûtedil liberal ve bununla beraber müdhiş bir İttihad-ı İslâm taraftarıyım (Türkçe söyle sesleri!...) Târihin bu azametini kendi milletimde görmek isterim. Benim gâyem budur. Bunun için-*

dir ki; memleketimin siyâset-i dâhiliyesi ve hâriciyesi nâmına Hilâfetin ilgâsını kabul ederek, bugünkü vaziyet-i dâhiliyede bu müthiş kuvveti düşmanların veyahud diğer hükümetlerin kucağına atmayalım.

***İHSAN BEY** (Cebelibereket) - Kuvvet nerede?*

***RÂGIP BEY** (Kütahya) - Muhâlefetin derecesine en büyük misâli...*

***ZEKİ BEY** (devamla) - Arkadaşlar! Cumhuriyet (gürültüler) bendeniz, ağzımla müdafaa ediyorum. Sizin de lisânınızla müdafaa etmeniz lâzımdır. (Hakkın yoktur sesleri.) Benim de hakkım vardır. Ben de sizin gibi bir vekilim. Bu kürsi-i millette istediğimi bilâpervâ söylerim. Kimseden korkum yoktur!..*

***ALİ RIZA BEY** (İstanbul) - **Damad Ferid**'in dostusun!..*

***ZEKİ BEY** (devamla) - Levâzımdaki hırsızlardan değilim!*

***İHSAN BEY** (Cebelibereket) - Fakat jurnalcisin!... **Damad Ferid Paşa**'ya jurnal vermiş âdî bir adamsın!*

***RAHMİ BEY** (Trabzon) - Efendim! Meb'ûs âdî adam olmaz, rica ederim.*

***FUAD BEY** (Kırkkilise) - Şahıslardan bahsetmeyiniz rica ederim.*

***ZEKİ BEY** (devamla) - Eğer onlar bahsetmemiş olsa idiler, arkadaşlarımın kanaatine hürmet ederdim, fakat edenler de, benden yüksek bir adam değildirler!.. Bunu söylemek mecburiyetindeyim. Biz, Cumhuriyet, Hâkimiyet-i Milliye ve teceddüd ediyoruz. Eğer bunlar halkın arzusu ise, -ki olduğuna benim imânım var- bununla beraber, biz öyle zannediyoruz ki; bu esâsat dâiresinde ittifak ettiğimiz takdirde, halkın ihtiyâcât-ı umûmiyesine âid olan bu esâsâtı yine halktan veçhe olarak, o veçhe dâiresinde halkın ihtiyacât-ı umûmiye-*

KADİRBEYOĞLU ZEKİ BEY
(1884-1952)
Yakın târihimizin az tanınmış bir büyük sîmâsı

sini o veçhe üzerine teşkilât-ı esâsiyemiz ve fırkanın hey'et-i umûmiyesinin bir umde-i esasiye olarak kabul ettiği esâsat dairesinde hükümete bir vecih vererek, o sûretle karar vermemiz icab ederdi. Yoksa biz düşündüklerimizi, kendi arzu ettiklerimizi, doğrudan doğruya halka kabul mü ettireceğiz? Bendeniz, bugünkü vaziyet-i kanunîyemiz ve teşkilât-ı esâsiyemiz ve fırkanın hey'et-i umûmiye-i millete umde-i esâsiye olarak kabul ettirdikleri eşkâl-i muhtelife üzerinde bu hak ve selâhiyetin bugün için bizde mevcud olmadığını görüyorum. Ya arâ-yı umûmiyeye mürâcat yahut yeniden tecdid-i intihâbât yapılması lâzımdır. (Gürültüler, aşağı sesleri) Ve bunları bir umde-i esâsiye olarak yeniden millete bildirir, o sûretle o teşkilâtı îfâ ederdik. Efendiler! Her gün bir arz ve taleb karşısında bulunuyoruz. Bunun mebdeini anladık. Gâyesi nedir? Bunu bize söyleyin!...

***ALÎ SÂİB BEY** (Kozan) - Seni damat yapalım **Zeki Bey**!...*

***ZEKİ BEY** (Gümüşhâne) - Sen varken bize sıra gelmez. Bunu her gün bir ecnebî diyarına atmaktansa, vaziyet-i siyâsiyemiz icâbı acaba bu hânedândan yanındaki iki tane sırmalı uşağı ile dört tane adamdan mı, yoksa yine milletin mâiyyetine verdiği sekiz tane askerden mi korkuyoruz? Hâkimiyet dâima milletindir, Meclis-î âlînindir. Bunu buradan çekip de, Etlik'de bir köşkte oturtabiliriz. Efendiler, bugünkü vaziyet karşısında, Hâkimiyet...*

***YAHYA GÂLİP BEY** (Kırşehir) - Bilâkayd u şart milletindir!... (Handeler...)*

***ZEKİ BEY** (Gümüşhâne) - Hâkimiyet bilâkayd-u şart milletin midir? Bilâkayd u şart meclisin midir? Benim kanaatime göre, bugün hâkimiyet bilâkayd u şart milletindir. Bunlar bugünden itibaren tavazzuh etmeli ve anlaşılmalıdır. (Meclis'te, milletindir sesleri...)*

TALÂT BEY (Ardahan) - Yahu!... Biz o milletin vekili değil miyiz?

ZEKİ BEY (Gümüşhâne devamla) - Öyle görüyorum ki; bugün verdiğimiz bir karardan ertesi gün nükûl ediyoruz. Efendiler! Bütçe müzâkeresi münâsebetiyle arz etmiştim ki, gerek ricâl-i hükümet ve gerek mümessil-i millet olan hey'et-i celîleniz hüküm verdikleri zaman ve ziyâde milletin arzusunu efkârını düşünerekten ve onlara istinad ederekten hüküm vermek mecburiyetindedir. Yoksa onların duygularının, hislerinin hâricinde vukû bulan şeyler, hiç bir şeye istinad edemez! ...

YAHYA GÂLİP BEY (Kırşehir) - Bizim hükümetimizde onlar da dâhildir. Hattâ ölenlerin ruhları bile dâhildir.

REİS - Yahya Gâlip Bey, hatibin sözünü kesmeyiniz!..

ZEKİ BEY (Gümüşhane) devamla - Buraya çıkar söylersiniz. Bendeniz görüyorum ki; efendiler! İyi bir çığıra doğru gitmiyoruz. Belki, Hânedân'a değil, efendiler, bugün kendi memleketimin, şu memleketimin, vaziyet-i siyâsiyesini düşünüyorum. Ve bunu bu zaman için düşünmüyorum...

YAHYA GÂLİP BEY (Kırşehir) - Biz onu üç-dört sene evvel düşündük beyefendi!...

ZEKİ BEY (Gümüşhâne) - Tabiî, siz daha akıllı olduğunuz için daha çabuk düşündünüz, İstanbul'da bulunduğumu söyleyen beyefendi bilsin ki -hangi zâtın söylediğini bilmiyorum- bu inkılâb vücuda geldiği zaman, kendisi belki İstanbul'da bilardo oynarken, biz Erzurum, Trabzon Kongreleri'nde milletin mevcûdiyetini kurtarmak için ve onun hür bir fikirle çalışmasını temin için bütün canımızı fedâ ederek çalışıyorduk. Beyefendiler! Bunu bana söyleyen efendi, her kimse, buraya gelsin. Ben kanaatlerimi söylüyorum.

***RÂGIP BEY** (Kütahya) - Hayır, efendiler! Böyle değildir. İstanbul'da **Vahideddin**'in Sarayı'na devam ediyordu.*

***ZEKİ BEY** (Gümüşhâne) devamla - Efendi! Ben, ne Hânedân-ı Âl-i Osman'a ve ne de Hânedân-ı Saltanat'a mensubum ve ne de başkalarının hissiyle hareket eder bir efendiyim. Ben göründüğü gibi hareket eden bir adamım. Ben casus değilim. O lâkırdıyı sana iâde ederim ve reddederim. Ve Saray'a giden nâmuzsuzdur, onu söyleyen en büyük nâmuzsuzlardır.*

***REFİK BEY** (Konya) - Efendim! Bu tecâvüzler ilânihâye devam edecek midir? Kürsi-i millet, hürriyeti bu kadar sûistimâle müsâid midir?*

***ZEKİ BEY** (Gümüşhâne) - Efendiler! Biz saltanata düşman değiliz, eşhasa düşmanız. Zira bugünkü günde gördüğüm vaziyet şudur: Cumhuriyet devam ettiği hâlde saltanata doğru yürüyor. (Gürültüler)*

***REİS**- Biliyorsunuz ki, **Zeki Bey**, Halk Fırkası'na mensup olmayan yegâne âzâdır. Bunun mütâlâatını sükûnetle dinlemek mecburiyetindesiniz. Hiç bir zaman asabiyet içerisinde bulunmak doğru değildir. Olmayacak bir hâl oluyor.*

***MUSTAFA VASFİ BEY** (Tokat) - Reis bey! Saçma sapan söylüyor.*

***İZZET ULVİ BEY** (Karahisar-ı Sâhib) - Muhterem arkadaşlar! Dünya'da her şey tekâmüle gidiyor. Mânevî şeylerde tekâmül vardır. Hükümet denilen müessesede de şüphesiz tekâmül kanunu câridir. Efendiler! Biz mutlâkiyetin kanlı hükümdarlarının zulmü altında yaşamağa lâyık millet olmadığımızı çoktan ispat ettik. Efendiler! Bugün Dünya'nın en mükemmel olduğunu kabul ettiği Cumhuriyeti ilân ettik. Efendiler, biz hürriyete, Cumhuriyete, halkçılığa, milyonlarla insanın kanı pahasına nâil olduk. Hâlâ bu kürside Hilâfetin ilgâsına taraftar olmayanları gördükçe hayret ediyo-*

*rum. Hayretimden ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Efendiler! Hilâfet diye bir mefhum, bir ünvan vardır. Acaba bu nedir? Hepiniz bilirsiniz ki, Hazret-i Peygamber'in vefatından sonra gelen Hulefâ-yı Râşidîn'e, **"hulefâ"** kelimesinden de anlaşılacağı üzere, Peygamber'in **"vekili"**, **"halîfesi"** olmak üzere **"halîfe"** denilmiştir. (Onlar mâlûm sesleri) Evet, şüphesiz mâlûmdur. Efendiler! Târihin safahatına geçecek değilim. Şunu demek istiyorum ki; Hilâfet emâretten, hükümetten ayrı bir şey değildir.*

***YAHYA GÂLİP BEY** (Kırşehir) - O ünvan, Yemen'de on milyon Türk yemiştir. Bunu kaydedin!..*

***İZZET ULVİ BEY** (Afyon Karahisar) - Eğer biz Cumhuriyeti îlân ettikten sonra böyle bir ünvân mâhiyetinde olan Hilâfeti bırakacak olursak, bir gün mutlaka saltanata gidecektir. Çünkü târihte hükümetsiz halîfe yoktur. **"El-Mütevekkil alellâh"** Mısır Kölemenleri'nin eli altında iken, nihayet Hilâfet'i başkasına vermekten başka çare kalmadığını anladı. Eğer iktidarı olsaydı, saltanat kuracaktı. Onun için şu kanun pek mükemmeldir. Hattâ bunun zamanı bile geçmiştir. Hilâfet'in ilgâsı, Hânedânın bilâistisna hudud hâricine çıkarılması, ileride kan dökülmemesi için milletin müsâlemeti nâmına en âdilâne, şefikâne bir muâmeledir. (Kadınları... sesleri) Hepsini de, hepsini de!...*

***TUNALI HİLMİ BEY** (Zonguldak) - Arkadaşlar! Gayetle kısa söyleyeceğim. (Kısa söyle sesleri) Yedi yaşında idim. (Ooo!.. Gürültüler, ayak patırtıları, alkışlar, handeler...) Arkadaşlar! Gayetle kısa söyleyeceğim ve üç hatırayı söyleyeceğim. Küçükken okuduğum ezberlediğim, ilmihaldeki birkaç satırı hatırlıyorum: Allah vardır, Peygamber haktır, O'nun mûcizeleri vardır.*

***YAHYA GÂLİP BEY** (Kırşehir) - Canım bilmediğin şeye karışıyorsun.*

*TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - Bu mûcizeleri sayarken, o küçük çocuk olan ben, şunu söylüyor idim: Peygamberimiz buyurmuştur ki, «Benden otuz sene sonra Hilâfet yoktur ve bitecektir.» Ve hakikaten otuz sene sonra da bitmiştir. Ve bu da, diyordum, Peygamberimizin mûcizesidir. İkinci vak'a arkadaşlar! **Abdülhamid** devrinde mektepte idim. Buharî-i Şerif, **İbn-i Haldun** târihi yakılacakmış deniliyordu. Onun tercümeleri toplanıyormuş. Zira orada Hilâfet'e âid sahih bir hadis varmış. Bunlar **Aldülhamid**'in damarına basıyormuş. Koştum **İbn-i Haldun** târihinin tercümesinden o hadîs-i şerifin kopyasını buldum, istinsah ettim. Yâni arkadaşlar, sizin gençleriniz bu ilmihâli okumamıştır. Fakat benim çocukluğumda, hakîkaten İslâm'ın bizim gibi küçük çocukları bile vâkıf bulunuyordu. Lâkin zaman geldi, **Abdülhamid** o hakikati, İslâm'ın o hakikatini tahtının altına gömdü ve bütün Dünya'yı sahih bir hilâfet varmış gibi aldattı ve aldandı. Üçüncüsü arkadaşlar! O hâtırat, bu mübârek meclisin bir alenî, bir hafî celsesinde mukayyetdir. **Zeki Bey** dikkat et! (Handeler). Vay milletimin, hattâ **Muhammed** Ümmeti'nin Hilâfet gidiyor diye titreyen Müslümanları!..*

YAHYA GÂLİP BEY (Kırşehir) - Hayır, hayır, öyle şey yok!...

*TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) (devamla) - Hayır hayır!... Güyâ **Zeki Bey**'in kavlince...*

ZEKİ BEY (Gümüşhâne) - Öyle bir kavil yoktur.

*TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - Arkadaşlar, bir gün bundan dört sene evvel bu kürsüden **Zeki Bey** gibi endişeyle söz söyleyen bir arkadaşa karşı bilirsiniz ki -biraz ara sıra atılırım- şu sıranın arasından yarım cümle fırlattım. Altı ay geçti, alenî celsede o endişeli bir sözü burada tekrar edince, ben de tekrar ettim. Üçüncü olarak tekrar ediyorum. Arkadaşlar! Hilâfet'in ilgâsı deniliyor. Arkadaşlar! Ben,*

hilâfetin ilgasını kabul etmiyorum. Arkadaşlar! Hilâfet ilga edilmiyor. Hilâfet'in makamı kaldırılıyor. Hâlbuki o Hilâfet mevcudtur arkadaşlar! Hilâfet de burada, imamet de burada... (Bravo, hayır sesleri).

***REİS** - Efendim, müzâkerenin kifâyetine dâir tekrirler aldım."*

Bundan sonra bu hususiaki takrir okunmuş ve re'ye konularak kabul edilmiştir. Bu sûretle kanunun hey'et-i umûmiyesi üzerindeki müzâkereler bitmiş, maddelere geçilmiştin ilk olarak söz alan teklif sahibi **Şeyh Saffet Efendi,** kürsüye gelerek şu konuşmayı yapmıştır:

*"**ŞEYH SAFFET EFENDİ** (Urfa) - İdâre-i Cumhuriyet vezâif-i asliyesinden biri ve en birincisi ahkâm-ı celîle-i İslâmiyenin muhafazasıdır. Hulefâ-yı Râşidîn efendilerimizden sonra bu devr-i cumhuriyete kadar İslâmiyet nâmına deverân eden Hilâfet meselesi, hiç bir zaman ne tetkik edilmiş, ne de mâkul ve mantıkî bir hükm-i sahîha iktiran etmiştir. Cumhuriyet'in Türkiye hakkında ispat eylediği rüşd ve kiyâset ve bize te'min eylediği hürriyet ve adâlet sâyesinde Hilâfet mes'elesinin mâhiyetini artık büyük Âlem-i İslâm'a karşı tahlil ve ilân edecek vaziyette bulunuyoruz.*

*Din-i Mübîn-i İslâm'ın her veçhile ulviyet ve nezâhetini muhafaza etmek için Hilâfetin mâhiyetini tahlil ve ilân etmekte bir gün bile teehhür etmek câiz değildir. Öteden beri herhangi bir sülâlenin, bir şahsın makam-ı hükümdâriye irsen musallat olabilmesiyle **"halîfe"** unvanını ihraz etmesi, Din-i İslâm'ın mukteziyâtından imiş gibi, bundan evvel efkâr-ı âmmede bir telâkkî vardır. Fakat Hilâfet'in ne demek olduğunu hakkıyla bilen Urefâ-yı Ümmet, Dîn-i İslâm'ın hakayık-ı âliyesiyle halkın seviyesini mütenâsib bulamadıklarından zevâhirin muhâfazasıyla idâre-i maslahat siyâsetini takip etmişler idi. Bugün mülkün her tarafından can ve gö-*

nülden hüsn-i telâkkiye iktiran eden Cumhuriyet, halk seviyesinin en âlî derecelerde olduğunu ispat eylemiştir. İşte bu sâyededir ki, bugün bu mes'elenin halli ile iştigal ediyoruz.

*Efendiler! **Hazret-i Davud** aleyhisselâm gibi mürselîn-i kiram hazerâtından idâre-i umur-i âmmeye me'mur olanlar, Hak Teâlâ Hazretlerinin emreylediği adl u ihsan ile her veçhile âmil olduklarından Kur'ân-ı Kerîm, bu zevât-ı kirama **"halîfe"** ünvân-ı mübeccelini ıtlak buyurmuştur. Adâlet, sıfat-ı ilâhiyedendir. Bu sıfat-ı celîleye mazhariyet yeryüzünde Cenâb-ı Hakka hilâfet mânâsınadır. Hak Teâlâ Hazretleri, **Davud** aleyhisselâma hitâben **"İnnâ ceâlnâke fil'ardı halîfe"**[111] buyuruyor. Bunu müteakip **"fahküm beynennâsi bi'l-hakk"**[112] diyor.. Şu hâlde Hilâfet'in mânâ-yı hakîkisi Yeryüzü'nde hak ve adâlet üzere beynennâs icrâ-yı hükümet olduğu anlaşılıyor.*

*Rusul-i Kiram Hazerâtı her türlü segâir ve kebâirden masun (büyük ve küçük günahlardan korunmuş) ve her bir hareketlerinde âdil olduklarından Yeryüzünde Allâh'ın birer halîfeleri idiler. Hatemü'n-nebî Peygamberimiz, Efendimiz Hazretleri dahî, Cenâb-ı Hakk'ın en muazzam bir halîfesidir. Peygamber Efendimiz Hazretleri'nden sonra cihar-ı yâr-ı güzîn hazerâtına da bu ünvan-ı celîl verilmiş idi. Çünkü birer birer efdalunnas (insanların en faziletlisi) bu dört zât-ı mübeccel eser-i celîl-i nebeviye tamâmiyle iktifâ idâre-i âmmede Asr-ı Saadet'de olduğu gibi adl ü ihsanı bihakkın muhâfaza buyurmuşlardı. Bir mûcize-i nebeviye olarak **«Hilâfet, yâni adl u hak ile kaim bir hükümet benden otuz seneye kadardır.»** buyurulmuş idi. **İmam-ı Ali** efendimizin müddet-i hılâfetleriyle otuz sene tamam olunca, zulüm ve adâveti ile Emeviye Hükümeti zuhûr etmiş ve hakk u adlin esâsâtı sarsılmaya başlamıştır.*

---

111 Sa'd Sûresi, 26. âyet.

112 a.y.

*Bu Hadis-i Şerîf ile sâbit oluyor ki, Dîn-i İslâm nazarında Hilâfet hak ve adl üzere icrâ-yı hükümettir. Böyle bir hükümet, Peygamber Efendimiz'den sonra ancak «**otuz sene**» devam edebilmiştir. Hâlbuki bu Hânedân-ı Risâleti, Kerbelâ Çölleri'nde hâk-i helâke seren **Yezid** ve Kur'ân-ı Kerîm'i -maâzallâh- yerlere çarpan **II. Velid** gibi hazeleye Halîfe deniliyordu. O zamanlar halkın seviyesi, bu fecaatlere tahammül edebilirdi. Böyle bir lâfz-ı bî-mânânın Dîn-i İslâm'a büyük bir iftira olduğu düşünülemiyordu.*

Bunlar sarâhaten gösteriyor ki, her hangi bir hükûmet-i İslâmiye adl u hak üzere umur-i âmmeyi idare ederse, o hükümet yeryüzünde Allâh'ın halîfesidir. Adl u haktan inhiraf eden hükümetler, mübeccel sıfatdan pek uzaktır. Mürûr-i âsâr ile hâdisât-ı kevniyede beşeriyetin bittecrübe bulduğu bir hakikat vardır ki, Rasûl-i Kiram Hazerâtı'ndan sonra adl u hak üzere kaim bir hükümetin ancak idâre-i cumhuriyede bulunabilmesidir. Zaten hulefâ-yı Râşidîn devrelerinde cumhur-i ashâbın efkâr-ı umûmiyesi hâkim idi. Binâenaleyh mademki bugün hakk u adl üzere icrâ-yı hükümet, ancak cumhuriyetle kaimdir ve idâre-i hâzıramız da hamdolsun bir idâre-i Cumhuriyettir, Hilâfet'in mahiyeti aklen ve mantıkan Büyük Millet Meclisi'nin şahs-ı mâneviyesinde tamâmiyle tecelli etmiş oluyor. Şu hâlde, Din-i İslâm'ın kasd eylemiş olduğu Hilâfetin hakikati, bu Meclis-i Muazzam'ın şahs-ı mâneviyesinde tecelli etmekte iken Hilâfet sıfatı mübeccelesini Büyük Millet Meclisi hâricinde hakâik-i İslâmiyye hilâfına bir lâfz-ı bîmânâ derekesine düşürmek Cumhuriyetle aslâ tevâfuk etmeyecek bir hâlet-i garîbedir. Artık böyle bir garâbete karşı her ne yapılmak lâzım ise, Hılâfet'in mânâ-yı aslîsini hâiz bulunan hey'et-i celîlenize âiddir. Lâyiha-i kanûniyedeki birinci madde tamâmiyle mâruzât-ı âcizânemin bir neticesidir. Binâenaleyh kabulünü istirham ederim."

Şeyh Saffet Efendi'den sonra söz alan Kastamonu Mebusu **Halid Bey**[113] **(Akmansü)** de Kanunun aleyhinde bir konuşma yapmıştır. Hattâ bu yüzden Nutuk'da O'ndan bu kanuna **"ilk itiraz eden şahıs"** olarak bahsedilirse de,[114] bu yanlıştır. Yukarıdan beri nakletmeye çalıştığımız Meclis müzâkereleri göstermektedir ki, bu kanuna ilk itiraz eden **Kadirbe oğlu Zeki Bey** olmuştur. Üstelik **Halid Bey** bu konuşmasında **Kadirbeyoğlu Zeki Bey** gibi Hilâfet'in ilgasının kat'î bir lisânla aleyhinde bulunmamış sâdece, **"TBMM, Makam-ı Hilâfet yerine kâim addedildiğine nazaran ilgâ kelimesinin zikredilmemesini"** ileri sürmüştür.[115] **Halid Bey**'in bu mutedil konuşması aynen şöyledir:

***REİS** - Buyurunuz **Hâlid Bey**!..*

---

113 Kurmay Albay **Dadaylı Hâlid Akmansu** adıyla bilinen bu değerli asker, Birinci Cihan Harbi'nde Musul Cephesi'nde ve Millî Mücâdele'de Garp Cephesi'nde büyük muvaffakiyetler kazanmış bir kimseydi. İlk defa TBMM'de Kastamonu meb'usu sıfatıyla siyâsî hayata atılmıştı. Meşhur Yunan Başkamundanı **Trikopis**'i esir alan O'dur. (Bkz: **Dr. Ziya Göğem**- a.g.e., sh. 278 vd.)

114 *"İlk itiraz, Kastamonu Meb'usu **Hâlid Bey** tarafından vaki oldu."* (Bkz: **M. Kemal Paşa**, a.g.e., sh. 514)

115 **Hâlid Bey**'in yeğenine anlattıklarıyla vücûd bulan hâtıratı göstermektedir ki; kendisi Hilâfet'in ilgâsı keyfiyetine tamamen karşı olduğu hâlde, o günkü siyâsî hava içinde ve hele **Kadirbeyoğlu Zeki Bey**'in konuşmasının karşılaştığı aksülamel karşısında böyle mûtedil bir yol tutmak mecbûriyetinde kalmıştı.

*"... Parti grubunun çoğunlukla verdiği kararlara (tüzük gereğince) muhâlefet edenler tarafından da uyulması gerekiyordu. **Halid Bey**, bu müzâkereler sırasında Hilâfet Makamı lehinde bulunmak maksadı ile söz istemişti. Lâkin müzâkerelerin yeterliğine verilen bir takrir üzerine fikirlerini söyleyememiş, bundan canı sıkılmıştı. Fırka mensubu olduğundan, ertesi günü Meclis müzâkereleri sırasında ne yapacağını, «**Böyle tarihî ve mühim bir mes'ele hakkında, milletvekili sıfatı ile ne rey**» vereceğini düşünmekte, kalbinde bir sıkıntı hissetmekteydi. Nihayet parti tüzüğüne uygun olmamakla beraber, Meclis'in açık toplantısında bu mesele müzâkere edilirken söz söylemeğe karar vermişti."* (Bkz. **Dr. Ziya Göğem**- a.g.e., sh. 261)

HÂLİD AKMANSÜ
(1884-1953)

Kurmay albaydı. Birinci Cihan Harbi ile İstiklâl Harbi muhârebelerinde cepheden cepheye koşarak takdire şâyân hizmetler îfâ etmiştir. Meşhur Yunan Başkumandanı **Trikopis**'i esir alan O'dur. İkinci Büyük Millet Meclisi'ne Kastamonu mebusu sıfatıyla katılmış ve kısa bir zaman sonra muhâlifler arasında yer aldığı görülmüştür. Bu yüzden uzun bir menkubiyet hayatı yaşamıştır. Mütevâzı, mazbut karakterli ve ferâgat-i nefs sâhibi örnek bir insandı.

HÂLİD BEY *(Kastamonu) - Muhterem arkadaşlar! Bendeniz birinci maddenin ikinci fıkrası hakkında söylemek istiyorum. Onda deniliyor ki; «Hilâfet, Hükûmet-i Cumhuriye'nin mefhumunda mündemiç olduğundan, Makâm-ı Hilâfet mülgadır.» Hakikaten şimdiki şekliyle Makâm-ı Hilâfet, bir heyulâdan başka birşey değildir. Hocaefendinin buyurdukları gibi Hilâfet'in, bilhassa bâzı şerâiti*

vardır ki; tenfiz-i ahkâm, memleketin müdâfaası, beytü'l-mal ve sâire gibi şeylerdir. Hâlbuki bugünkü Hükümetimizin vaziyetine göre bunlar Meclis-i Âli'de mevcudtur.

Binâenaleyh şimdiki Hilâfet'in elinde hiç bir nüfuz ve kuvvet yoktur. Binâenaleyh Hocaefendi'nin buyurdukları gibi bir mahzur yoktur. Bendeniz şer'î cihetini değil, siyâsî cihetini düşünüyorum. Mâlum-i âliniz, Hilâfet 1.300 küsür seneden beri, Hulefâ-yı Râşidîn, Emevîler, Abbasîler, sonra Fâtimîler, Mısır vesâireden geçerek bir silsiledir gidiyor. Binâenaleyh bin üç yüz senelik bir müessesedir. Bunun için bu makamı, mülgâ demek için herhalde uzun boylu düşünmek îcâb eder kanaatindeyim. Cihet-i şer'îsinde hiçbir mahzur yoktur. Bendeniz yalnız siyâsî nokta-i nazardan arz ediyorum.

Arkadaşlar! Hepimiz biliyoruz ki; İstiklâl Mücâdelâtı ilân edildiği zaman, halkımızın Halîfe Makamı'na olan merbûtiyetini nazar-ı itibâre alarak hepimiz «Halîfe'yi kurtaracağız, şöyle yapacağız, böyle yapacağız!» diye telkinatta bulunduk. Hattâ birçok meşâyih ve ulemâyı, Büyük Millet Meclisi'ne getirdik. Bu, sırf halkın hissiyatına hürmet için idi. Sonra arkadaşlar, ben bu İstiklâl Muhârebâtında kâmilen bulundum.. Askerlere, bütün arkadaşlarla beraber bu sûrette telkinatta bulunduk.

"-Makâm-ı Hilâfeti, bütün vatanla beraber kurtaracağız." dedik. (Kurtarmadık mı, sesleri) Hay hay!... Hamdolsun kurtardık. Böyle olmakla beraber bugün halk, Makâm-ı Hilâfet olmaz ise, Cum'a namazı kılınmaz îtikadındadır. (Hayır, hayır sesleri). Ben de o îtikatta değilim.

***TUNALI HİLMİ BEY** - O îtikadı değiştireceğiz. Bundan böyle halkı aldatmak yok.*

***HÂLİD BEY** (devamla) - İnşâallah... Binâenaleyh bendeniz en ziyâde bunun dâhildeki tarz-ı telâkkisine işaret ediyorum. Arkadaşlar! Bizim dinimizde, Müslüman-*

lar; mü'minler kardeştirler. Bunun için diğer devletlerin Türkiye'ye olan nazarları Makam-ı Hilâfet'in burada olmasından dolayı değil, Türklerin de bir müslüman devleti olmasındandır deniliyor. Ve aynı zamanda deniliyor ki:

«-Biz bu Hilâfet'ten ne fâide gördük? Meselâ Harb-i Umûmide bilâkis Araplar bize hıyanet etti ve düşman saflarında bize karşı harbettiler. Hindliler kezâ, hiç fâidelerini görmedik.» deniliyor. Doğrudur.

Fakat arkadaşlar! Son Yunan taarruzunda, Yunanlılar, Eskişehir ve Afyon hattına geldikleri zaman, işgal altında bulunan yerler, Garb vilâyâtını kurtarmak için bir tek nefer gönderebildi mi? Hayır, gönderemedi. Çünkü mağdur idiler. Onlar esir vaziyette idiler. Onlarla da münâkalâtımız yok idi. Binâenaleyh onları da, esîr farz etmek pek tabiîdir. Bu ciheti de nazar-ı dikkate almalıdır. Bununla beraber bendeniz bu mütâlaayı vârid görmem. Hangi muvâsalayı temin etmişiz? Meselâ bugün hac farzdır. Haccın hikmet-i felsefesi o kadar büyüktür ki; acaba bundan siyâseten ne istifâde etmişizdir. Hiç!.. Sonra Araplar bize karşı şöyle yapmış, böyle yapmış diyoruz. Hâlbuki hep biliyoruz ki, bu Arabistan'da takip ettiğimiz hatalı siyaset neticesidir. (Hayır, hayır sesleri!... Başka birinin hatası bize terettüp etmez sesleri.)

Bendeniz kanaat-i vicdâniyemi söylüyorum. Çünkü Reisicumhur Hazretleri burada îrad-ı nutuk ederken Makam-ı Hilâfet hakkında hiç bir kelime sarfetmediler. Yalnız Cumhuriyet'in hâlen ve âtiyen masûn bulundurulmasından bahsettiler. Bendeniz Hilâfet'i muhafaza edelim ve bu Hânedan'da bırakalım demiyorum. Ve o fikrim de yoktur. Yalnız Makam-ı Hilâfet hakkında mâruzâtta bulunuyorum.

***TUNALI HİLMİ BEY** (Zonguldak) - İşte burası.*

***HÂLİD BEY** (devamla) - Binâenaleyh bendeniz bu itirazları pek vârid görmüyorum. Buna karşı, belki birçok iti-*

razlar ve cevaplar bulunabilir. Yalnız, bütün Âlem-i İslâm'ın bize karşı gösterdiği teveccüh ve muhabbet zannediyorum ki, yalnız bir din kardeşliğinden değildir. Acaba niçin İran'a, Afganistan'a, Fas'taki İslâmlara gösterilen teveccüh bize gösterilen teveccüh kadar değildir. Bendeniz şu kanaatteyim ki; bu kadar asırlardan beri seyyiât-ı idaremize rağmen ve bütün Dünya'nın nazar-ı ihtirası İstanbul ve Türkiye'nin vaziyeti üzerinde iken bekamızı, Makam-ı Hilâfet'in bizde olması ve Türkler'in bu makamı muhafaza ve dini muhafaza etmek için çarpışmalarında bulunuyorum.

Mademki Makam-ı Hilâfet'in de hiç bir nüfûzu yoktu, biz altı ay evvel buraya hepimiz bir umde neşrederek geldik. Ve o umdeler de Teşrin-i Sâni 38 (1922) kararının lâyetegayyer (değişmez) bir düstur olduğunu ilân ettik. Ve sonra dedik ki: Türkiye'de Büyük Millet Meclisi Makam-ı Hilâfet'in istinadgâhıdır. Ve Makam-ı Hilâfet beyne'l-İslâm bir makam-ı muallâdır, dedik... Eğer makam, bir makam-ı muallâ değilse, neden halka ilân etmeyi lüzumlu gördük? Binâenaleyh bendeniz böyle «Makam-ı Hilâfet mülgâdır.» demeyi doğru bulamıyorum. Son sözüm budur. Bendeniz bu son sözü, yâni «mülgadır» sözünü, böyle açıkça söylemeyi ve kaydını şer'an değil, siyâseten büyük bir mahzur telâkki ediyorum.

***TUNALI HİLMİ BEY** (Zonguldak) - O hâlde kapalı kaydedelim.*

***HÂLİD BEY** (devamla) - Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyet-i mâneviyesinde deriz. Doğrudan doğruya mülgâdır demek hatalıdır.*

***TUNALI HİLMİ BEY** (Zonguldak) - Büyük Millet Meclisi'nin şahsında mündemiçtir.*

***HÂLİD BEY** (Kastamonu) - Az zaman sonra te'sirini görürüz."*

Hâlid Bey'in bu mûtedil konuşması Hilâfet'i lâğvetme-

ye kararlı ve bu itibarla da muhâlif rey ve beyânları dinlemeğe mütahammil gözükmeyen Meclis'in heyecanını nisbeten teskin etmişti. Fakat O'ndan sonra söz alan **Vâsıf Çınar**, bilhassa **Zeki Bey**'e karşı ağır bir sûrette târizkâr ve baştanbaşa demogajik konuşmasıyla tansiyonu yeniden yükseltti. O, yer yer karşılıklı atışmalara sebep teşkil eden konuşmasına:

"Muhterem arkadaşlar!.. Cumhuriyet ilân eden bir milletin, siyasî idaresi içinde Hilâfetin bekasının ne kadar muzır olduğunu, bütçenin hey'et-i umûmiyesinin müzâkeresi esnasında söylemiştim." diye başlamıştı.

Vâsıf Çınar bundan sonra daha ziyâde **Kadirbeyoğlu Zeki Bey**'i hedef ittihaz ederek tamâmiyle şahsiyyata kaçan bir konuşma yapmıştır. Bir zamanlar Bursa'da mubassırlık (Muallimle hademe arası bir vazife... Talebeyi susturmak ve onlara nezâretle mükellef olanlara denirdi.) yapmış olan bu ayağı çarıklı açıkgöz, kendisini Maârif Vekilliği'ne kadar yükselten sayısız ve emsâlsiz dalkavukluklarının o gün en parlak bir misâlini vermişti.

Vâsıf Çınar'dan sonra söz alan **Seyyid Bey** -bir hukukçu olması hasebiyle- kendini bu mevzûda en selâhiyettar insan addederek müzâkerelerin en uzun konuşmasını yapmıştır.[116] O'nun küçük bir kitap hacmindeki bu uzun konuşmasından, ancak dikkate değer birkaç parçayı iktibas edebileceğiz.

Seyyid Bey, bu uzun ve teferruâtlı konuşmasına şöyle başlamıştır:

---

116 Bir zamanlar İstanbul Üniversitesi'nde **"Usûl-i Fıkıh"** hocalığı da yapmış olan **Seyyid Bey**'in Hilâfet'in ilgâsının lüzûmuna dâir irad eylediği bu uzun nutuk, Hilâfet aleyhtarlarını çok fazla memnun etmiş ve bu mevzûda mükemmel ve muazzam telâkki olunmuş olacak ki; zabıtlardan ayrı olarak 63 sahifelik bir kitap hâlinde bastırılarak Türkiye'nin her tarafında meccânen dağıtılmıştır. (TBMM'nin 3 Mart 1340 Tarihinde Mün'akit 2. İçtimâında **"Hilâfetin Mahiyyet-i Şer'iyesi"** Hakkında Adliye Vekili **Seyyid Bey** Tarafından İrad Olunan Nutuk- Ankara, TBMM Matbaası, 1340)

"Muhterem efendiler! Müsaâde buyurursanız bendeniz de bu Hilâfet mes'elesi hakkında biraz izahat vereyim. Mes'ele pek mühim olduğundan ve hattâ târihimizde ve belki de bilumum hâdisât-ı ictimâiyye arasında en büyük bir inkılâb demek olduğundan bu bâbda ne kadar söz söylense yine azdır. O'nun için sabrınızı sû-i istimal edersem, beni mâzur görünüz. Benden evvelki hatibler, bu bâbdaki kanaatlerini beyân ettiler. Pek güzel ve pek samimi söylediler. Bendeniz de bu mes'eleye dâir uzun senelerden beri icra ettiğim tetebbuat neticesinde hâsıl olan kanaatimi beyan etmek isterim. Nitekim geçen sene Hilâfet hakkında ***"Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliye"*** *ünvâniyle bir de kitap neşretmiş idim.*[117] *Dediğim gibi târih-i İslâm'da azîm bir inkılâp yapıyoruz. Diyebilirim ki, bundan daha büyük bir inkılâp olamaz!. Bu inkılâbın azametindendir ki; zihinler bununla pek meşguldür. Kalbler endişe ve tereddüd içindedir. Onun için cümlemizin vicdan ve iz'anı arzu ediyor ki, mes'ele tamâmiyle tavazzuh etsin!... Yâr ve ağyar, ne yaptığımızı ve ne yapmak istediğimizi bilsin. Şuurlu bir sûrette mi, şuursuz bir hâlde mi yapıyoruz, anlasın. Meclis-i Âlî, Hilâfet mes'elesinin mâhiyet-i şer'iyye ve siyâsiyyesini bilerek mi ittihaz-ı karar ediyor, yoksa bilmeyerek mi? Bu cihetler tamâmiyle tavazzuh etsin. Çünkü tekrar ediyorum, mes'ele hakikaten gayet mühimdir. Âlem-i İslâm'da daha şimdiye kadar böyle bir inkılâp vâkî olmamıştır. Değil Âlem-i İslâm'da, belki Kürre-i Arz'da vâkî olan inkılâbâtın en büyüğü, en mühimidir.*

Bunun için ezhânda, efkârda şüpheler, tereddüdler bulunmamak lâzım gelir. Mes'eleyi bilerek halletmek îcâb eder. Gerek dînî ciheti ve gerek siyâsî ciheti etrafiyle bizim bilmemiz lâzım gelir. Bu cihetleri bilirsek ne yapmak istedi-

117 Bu eser, müellif adı ihtivâ etmemektedir. Böylece onu yazanın da **Seyyid Bey** olduğu anlaşılmaktadır. (Ankara, 1340)

ğimizi, ne yapacağımızı bilmiş oluruz. Benim asıl maksadım, mes'elenin dinî cihetini, İslâmiyet'in Hilâfet mes'elesi hakkındaki tarz-ı telâkkisini izah etmektir. Siyâsî ciheti beyân, maksadımdan hâriçtir."

Bundan sonra Hilâfet'in şer'î mâhiyetini kendine göre izah eden ve İslâm Târihinden çeşitli misaller veren **Seyyid Bey**'in başlıca mesnedi, *"Benden sonra Hilâfet otuz senedir. Ondan sonra acı veya ısırıcı bir melîkîyettir."* meâlindeki hadîs-i şerif olduğu görülmektedir. **Seyyid Bey**'in bu hadis-i şerifi telâkki tarzının yanlış olduğunu, başka bir eserimizde[118] izah etmiş olduğumuzdan burada bunun üzerinde durmayacağız.

Yer yer Osmanlı Padişahlarına hücum eden **"Osmanlı Halîfelerinin ise, saltanata olan hırs ve tamahlarından nice mâsum ve bîgünah şehzâde kanı döktüklerinin mâlûm"** olduğunu, onların hukûk-ı müslîmîni müsâdere ederek emvâl-i devleti şuna-buna peşkeş çektiklerini söyleyen **Seyyîd Bey**, çok yakın bir gelecekte yapılacak işlerden habersizmiş ki, ilmi, emre uydurmak için bir hayli zorlandıktan sonra aynen şöyle demektedir:

"Son söz olarak şu ciheti de arz edeyim ki; «ıslahat-ı adliye» nâmı altında alelacele bir kanun yapmak doğru olamaz!.. Muzırdır. Almanlar, son kanun-i medenîlerini ancak onbeş senede vücûda getirebildiler. Memlekete, milletin örf ve âdetine, milletin bünye-i içtimâiyyesine uygun kanunlar yapmak kolay birşey değildir. Muhtelif devletlerin muhtelif usûl ve kavânîni var. Garbın örf ve âdeti ve hukuku olduğu gibi, şarkın da memleketimizin de örf ve âdeti ve kavâid-i hukukiyyesi vardır. Bunları uzun uzadıya tetkik etmek, etüd etmek, düşünmek, hangi kaidelerin, hangi ahkâmın mem-

118 Bkz: **Kadir Mısıroğlu**- Lozan Zafer mi, Hezimet mi?, c: II, İstanbul, 1973, sh: 128 ve mütcâkip sahifelerde yer alan 88 numaralı dipnot veya **"Geçmişi ve Geleceği ile Hilâfet"** (İstanbul, 1993) isimli eserimiz.

leketimize, milletimizin şerâit-i içtimâiyyesine, ahvâl-i hayatiyesine uygun olduğunu tespit eylemek îcâb eder. Böyle yapılmayıp da alelacele, gelişigüzel bir kanun yapılacak olursa, fâide yerine mazarrat hâsıl olur. Sonra sık sık iki günde bir tâ'dile mecbur kalırsınız. Ben size bir ayda büyük bir kanun, devletin kanun-i medenîsini bile getirebilirim. Ne yaparım?!.. Alman veya İsviçre Kanun-ı Medenîsi'ni tercüme ettirerek hey'et-i âliyenize takdim edebilirim. Lâkin ona Türkiye kanunu denmez. Muhterem ***Saraçoğlu Şükrü Bey****'in tâbiri veçhile,* ***«Türk'ün ruhundan doğan kanun»*** *denmez. Alman veya İsviçre kanunu denir. Almanya ve İsviçre başka, Türkiye başkadır. Türkiye'de, Türkiye kanunu lâzımdır."*

Hâlbuki iki sene sonra İsviçre Medenî Kanunu tercüme edilerek Türk Kanunu (!) hâline getirilmiş ve bu sûretle **Seyyid Bey**, müthiş bir sûrette tekzib edilmiştir.

Seyyid Bey'in bu uzun ve teferruatlı konuşmasından sonra, Hükümetin nokta-i nazarını ifâde etmek üzere kürsüye çıkan Başvekil **İsmet İnönü** söze:

"Muhterem efendiler!... Makam-ı Hilâfet hakkında verilecek karar için, açılan münâkaşât, dînî ve siyâsî iki zemine temas etti." diye başlayarak yapılan münakaşaları hulâsa ve tahlil etti. *"Dinî bir zemin-i münâkaşaya girmek istemem."* dediği hâlde, bir hayli de dinî mülâhaza ileri sürdü. Hiç olmazsa bu hususta ileri sürülen fikirleri tasvip veya tenkit etti.

Sonra aleyhteki siyâsî mülâhazaları ele alarak, dâhilî siyâsette, halkın bu kararı acaba nasıl karşılayacağını düşünerek endişelenmenin yersiz olduğunu, Millî Mücâdele'de askerlerin ancak *"Makam-ı Hilâfet'i kurtaracağız!"* diye cepheye sevkedilebildikleri iddiasının vârid olmadığını, Hilâfetin, şâyed muhafaza edilirse, dış siyasette hiç bir fayda sağlamasının melhûz bulunmadığını... ilh. ileri sürdü.

Nihayet O da uzun beyânâtını şu sözlerle bitirdi:

"... Bu esas dâhilinde Meclis-i Âlî'nin izhar edeceği karar, Türk Milleti için vesîle-i saâdet olacaktır. Kemal-i kat'iyyet ve samimiyetle tatbik olunacaktır!.."

İsmet Paşa'nın bu konuşmasından sonra verilen kifâyet-i müzâkere takriri reye konularak kabul olunmuş ve müzâkerelere son verilmiştir. Kanun'un ikinci maddesine yapılan itirazlar da reddolunarak teklif, Meclis'e geldiği şekliyle ve beş saat gibi kısa bir müddet sonunda[119] kanunlaş-

---

119 **M. Kemal Paşa** diyor ki:

*"Bu muhâbereden sonra harb oyunu münâsebetiyle **İsmet Paşa** ve Müdafaa-i Milliye Vekili bulunan **Kâzım Paşa** da İzmir'e gelmişlerdi. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi **Fevzi Paşa** da zaten orada bulunuyordu. Hilâfetin ilgâsı lüzûmunda kanaatlarımız mutâbık idi. Aynı zamanda Şer'iye ve Evkaf Vekâletini de ilgâ ve tedrisâtı tevhid eylemek kararında idik.*

1340 senesi Mart'ının Birinci Günü Meclis'in tarafımdan küşâdı îcab ediyordu.

23 Şubat 330 günü Ankara'ya avdet etmiş idik. Orada da icâp eden zevâtı kararımdan haberdâr ettim.

Meclis'te bütçe müzâkeratı devam ediyordu. Hânedân tahsisâtı ve Şer'iye ve Evkaf Vekâleti bütçeleri üzerinde tevakkuf edilmek lâzımdı. Arkadaşlar münâkaşâta müteveccih beyânât ve tenkidâta başladılar. Müzâkere ve münâkaşa idâme ettirildi. Bir Mart günü Millet Meclisi'nin beşinci mesâî senesi münâsebetiyle verdiğim nutukta şu üç noktaya sûret-i mahsûsada işaret ettim:

2 Mart günü Fırka Grupu içtimâ ettirildi. İşaret ettiğim bu üç mes'ele mevzuubahs ve müzâkere edildi. Esaslar üzerinde anlaşıldı. 3 Mart günü Meclis'in birinci celsesinde, evrak-ı vâride meyânında şu takrirler okundu:

*1 - Hilâfetin ilgâsına ve Hanedân-ı Osmanî'nin Türkiye hâricine çıkarılmasına dâir **Şeyh Saffet Efendi** ile elli refîkinin teklif-i kanûnîsi:*

*2 - Şer'iye ve Evkaf, Erkân-ı Harbiye Vekâletleri'nin ilgâsına dâir Siirt **Meb'usu Halil Hulki Efendi** ve elli refikinin teklif-i kanûnîsi.*

*3 - Tevhid-i Tedrisat hakkında Saruhan Meb'usu **Vâsıf Bey** ve elli refikinin takrirleri vârid olmuştur.*

*Makâm-ı Riyasette bulunan **Fethi Bey**:*

«-Efendim! Müteaddid imzalarla gelen bu teklif-i kanûnîlerin derhal müzâkeresine dâir teklifler vardır. Rey-i âlinize vazedeceğim." dedi ve en-

mıştır.

İkinci maddeye dâir yapılan itirazlar, Hânedan'a mensup kadınlarla, damatların yurd dışına çıkarılmalarını önlemek istikametindeydi. Bu maksatla Trabzon Meb'usu **Muhtar Bey**, Diyarbekir Meb'usu **Feyzi**, Erzurum Meb'usu **Halet**, Niğde Meb'usu **Ebû Bekir Hazım** ve Bursa Meb'usu **Raif Bey**'lerin tâdil teklifi kabul olunmamıştı.

Bunlar, Meclis Riyasetine verdikleri tâdil teklifinde kadınlarla damatların yurd dışına çıkarılarak sefâlete itilmelerinin, Türklüğün şân ve şerefine halel getireceğini, karşılaşacakları çeşitli zarûret ve ihtiyaçlar sebebiyle ahlâkî bir zaafa uğrayabileceklerini ve memleket dâhilinde kalmalarının ise, hiç bir endişeye sebebiyet vermeyeceğini ileri sürmüşler, fakat bu haklı mütâlaâya itibâr edilmemişti.

c-) Tatbikat:

Evvelce dercedilmiş bulunan 431 sayılı Kanunun metninden açıkça anlaşıldığı üzere (Madde 3), Hânedân mensuplarına vatanı terk için **"on günlük"** bir mühlet tanınmıştı. Fakat o sırada İstanbul Vâlisi bulunan **Haydar Bey**

---

cümenlere gitmeden derhal müzâkeresini re'ye koydu ve kabul edildiğini beyân etti.

*İlk itiraz Kastamonu Meb'usu **Hâlid Bey** tarafından vâki oldu. (Bkz. Bu eserdeki 94 numaralı not) Müzâkerenin cereyânı esnasında **Hâlid Bey**'e daha bir-iki zât iltihak etti. Tekliflerin lehinde, uzun beyânâtta bulunan birçok kıymetli hatipler kürsiye çıktılar. Takrir sahiplerinden başka merhum **Seyyid Bey**'in ve **İsmet Paşa**'nın ilmî ve mukni hitâbeleri her zaman için mütalâaya şâyândır. Müzâkere ve münâkaşa beş saat kadar devam etti. Saat altı kırkbeşte müzâkere hitam bulmuş olduğu zaman TBMM, 429, 430 ve 431.nci kanunları çıkarmış bulunuyordu.*

Bu kanunlara nazaran Türkiye Cumhuriyeti'nde, muâmelât-ı nâsa dâir olan ahkâmın teşrî ve infazı TBMM ile, onun teşkil ettiği hükümete âid ve Şer'iye ve Evkaf Vekâleti mülgâ oldu." (Bkz: **M. Kemal Paşa**, a.g.e., sh: 513-514)

ile İstanbul Emniyet Müdürü **Sadeddin Bey** -esâsen bütün teferruatı daha önce tesbit etmiş olduğu üzere- bu müddete riâyet etmeyerek hemen o gece Dolmabahçe Sarayı'na gidip **Halîfe Abdülmecid Efendi**'yi nihayet bir-iki saat zarfında yakınlarından sâdece birkaç kadın ve çocuk ile birlikte yurd dışına çıkmaya icbar ettiler. O'nu Sirkeci'den trene koymayı mahzûrlu (!) addettiklerinden otomobile bindirerek Çatalca'ya götürdüler. Sirkeci'den O'nun yakınlarını hâmilen gece yarısı hareket ettirilen trene Çatalca'da bindirdiler. Bu sırada ne Halîfe'yi ve ne de O'nun yakınlarından herhangi bir kimseyi gazetecilerle veya sâir herhangi bir kimse ile aslâ görüştürmediler. Gerçi o sırada, bazı gazetelerde yurt dışına çıkarılan Hânedân mensuplarıyla yapıldığı iddiâ edilen röportajlar yayınlanmıştır.[120] Ancak bunların hepsi de sırf bir hayal mahsûlüydü.

Halîfe ve yakınlarını yurt dışına çıkarmaya me'mur olan polislerden biri bulunan **Razi Yalkın**'ın sonradan bu hâdiseye dâir neşrettiği tafsîlâtlı yazılarda[121] vâli ve emniyet mensupları tarafından çıkarılan kanuna bile riâyet olunmayarak nasıl haşin ve zalimâne davranıldığının kendi ağızlarıyla açıkça itiraf edildiği görülmektedir. Bunlardan bir kısmını dikkatlerinize sunuyoruz:

"Halîfe Abdülmecid Efendi:

«-Nasıl olur?» diyordu, «İslâmiyet'i siyâset vasıtası

120 Bu röportajlardan biri de o zaman gazeteci olan **Ahmed İhsan Benim**'in imzasıyla çıkmıştı. Hâlbuki **Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu**, bize şahsen o sırada yurt dışına çıkarılan hânedân mensuplarıyla ne kendisinin ve ne de herhangi bir gazetecinin görüştürülmüş olduğunu açıkça ifade etmiştir. Ayrıca Halîfe ile birlikte çıkan bazı kimselerden de buna dâir mesmûâtımız vardır.

121 **Râzi Yalkın**- *"Son Halife Abdülmecid ve Osmanlı Hânedânı, Âl-i Osman İstanbul'dan Nasıl Çıkarıldı?"* ünvanıyla Tarih Dünyası (İstanbul, 1950) mecmuasının birinci ve müteâkip sayılarında neşredilen tefrika.

olmaktan kurtarmak için Hilâfet Makâmı'nı yıkmak, Halîfe-i Resûlullâh'ı memleket hâricine atmak mı lâzımdır?.. Hayır, hayır Vâli Bey, böyle bir kararın Millet Meclisi'nden sudûruna ihtimâl veremiyorum bir türlü...

Hânedânımdan ırsen intikal eden Saltanat Makamı'nı; mahzâ milleti hoşnud ve memnun etmek için terk ve ferâgâte muvâfakat ettim. Fakat Hilâfet Makamı, bütün ehl-i İslâm'ın hânedânıma ve dolayısıyla şahsıma bir vedîası olduğuna nazaran, Millet Meclisi'nin bu kararını kabul etmekte mâzur olduğumu, hiç vakit geçirmeden Ankara'ya bildirmenizi, bu karara mutâvaatım için beyhûde yere ısrar etmemenizi ve huzûrumdan derhal çekilip gitmenizi emir ve ihtar ediyorum size Vâli Bey!.»

Vâli **Haydar Bey**, *muhatap olduğu bu acı sözleri ve hele kovulma keyfiyetini, büyük bir sabır ve sükûnetle ve biraz da mânâlı gülümsemelerle karşılıyor, Halîfe'nin bu karar ve ısrarlı talebinden ferâgatini, Büyük Millet Meclisi'nin irâdesine mutâvaatını temin için dil dökmekte, nezâket göstermekte devam ediyordu:*

«-Bu emrinizi yerine getirmeğe, ihtarınıza boyun eğmeğe mevki ve memuriyetimin mâni olduğunu, aldığım emrin Türkiye'nin yegâne hâkimi olan Büyük Millet Meclisi'nin verdiği bu kararın, Zât-ı Âlinize yalnız tebliğinden ibaret değil, aynı zamanda behemehal tatbik etmek vazifesinin de bana tahmil edilmiş bulunduğunu, lütfen nazar-ı dikkate almanızı tekrar ricâ edeceğim. Bu emrin kat'î ve sizin için de kabul ve mutâvaatın mecburî olduğunu da...»

Abdülmecid, *Vâli'nin sözünü kesiyor ve azametli bir edâ ile:*

"-Hayır, hayır Vâli Bey!.." diyordu. "Sizin de bir müslüman sıfatı ile Hilâfet'i en büyük dinî bir mercî ve makam tanımanız, şahsıma mutlak sûrette merbut ve hürmetkâr bu-

lunmanız ve bunu en kudsî bir vazife tanımanız icab etmez mi?.. Bu mecburiyet ve mutâvaatı bana tahmil ederken neden bu icapları düşünmeyi ihmal ve ısrar ediyorsunuz. İşte size kat'î olarak ihtar ediyorum ki; memleket hârici şöyle dursun, saraydan ve hattâ şu salondan bile dışarı çıkmam ve çıkaramazsınız da beni! Tâciz ve tazyike devamdan vazgeçiniz... Yoksa... Ben de..."

Bu defa da, Vâli ***Haydar Bey****,* ***Abdülmecid****'in sözünü bitirmesine meydan vermeyerek, Halîfe'ye doğru bir iki adım ilerliyor, ciddî bir edâ ve kat'î bir ifâde ile:*

"-Affınızı ricâ ederim Efendi Hazretleri!" diyor. "Ben Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin büyük milletimizi temsil etmekte bulunduğunu ve sâdır olan millî irâdeye gerek Zât-ı Âlinizce ve gerekse bence, kat'î sûrette riâyet mecburiyetinde bulunduğumuzu tekrar arz ve ifham etmek isterim. Bilhassa, bu millî irâdenin tatbik ve infazı hususundaki mes'uliyet önünde vazifemin îfâsına daha ziyâde mümânaat etmekten fâide olmadığını da ilâveyi pek lüzumlu buluyorum ve hemen millî irâdeye mutâvaat buyrulmasının Zât-ı Âliniz için daha hayırlı olacağını da arz etmeyi insânî bir vazîfe addediyorum. Tekrar istirham ederim, beyhûde ısrar ve itirazları terk ile vazifemizi teshîl ve hareket hazırlığını tâcil buyurunuz.»

Bu başı örtülü ve nazikâne tehdid karşısında ***Halîfe Abdülmecid*** *biraz sarsılıyor. Bu esnada Polis Müdürü* ***Saadeddin Bey*** *de söze karışıyor. Telâşlı bakışlarını bileğindeki saat ile Halîfe'nin büsbütün çatıklaşan yüzünde gezdirerek:*

«-Efendi Hazretleri!...» diyor. «Size tahsis olunan trenin Sirkeci'den hareketine bir buçuk saat kadar bir zaman kaldı. Lütfen hazırlansanız da bizleri, sizi hazırlığa ve harekete icbar gibi, hiç de şâyân-ı arzu olmayan teşebbüslere mürâcaat mecburiyetinde bırakmamak lütfunda bulunsanız. Hem bizi, hem de kendinizi beyhûde yere üzüp yormasanız,

daha münâsip olacağı zannındayım.»

Biraz daha açıklanan ve o nisbette de acılaşan, ricâdan daha ziyâde âmirâne bir ihtarı andıran bu sözler, Halîfe ***Abdülmecid Efendi****'yi ye'se düşürüyor... Nihayet alnını kırıştırarak manâlı bir gülümseme ile Vâli'yi ve Polis Müdürü'nü baştan ayağa süzdükten sonra soruyor:*

«-Sarayımdan beni cebir ile mi çıkaracaksınız?»

İkisi birden aynı zamanda cevap veriyorlar:

«-Evet... İcab ettiği takdirde, maâlesef öyle efendim!»

"-Evet!... Aldığımız emrin îcâbı olarak"

Çehresi sararan Halîfe, kaşlarını çatarak:

«-Ya öyle mi?!..» diyor ve bakışlarını Vâli ile Polis Müdürü'nün yere eğik yüzlerinde gezdirerek sert bir sesle ilâve ediyor:

«-Muhalefet ve mukavemet gösterirsem ne olacak?..»

Abdülmecid Efendi*'nin bu suâli kadar da tavırlarından anlaşılıyordu ki, sarayın iç ve dış vaziyetlerinden haberi yoktu. Kendini de, güvendiği adamlarını da, herhalde serbest sanıyor, kimbilir ne gibi kuruntulara kapılıyor, ne gibi teşebbüslere atılmayı arzuluyordu. Fakat hiç bir şey yapacak ve yaptıracak, eğer hakîkaten varsa, taraftarlarını ayaklandıracak vaziyette değil idi. Çünkü daha akşam karanlığı basarken, saray, millî bir çember ile çevrelenmiş, hâriç ile olan münâsebetleri kesilmişti. Telgraf dâiresi işgal edilmiş, telefonları kullanılamayacak bir hâle getirilmişti. Sarayın bütün koridorlarına alâkalı memurlar dizilmiş ve mâbeyinci, yâver, kâtip vesâire gibi büyük-küçük bütün memur ve müstahdemlerin bulundukları odaların önlerine nöbetçiler konmuştu.*

Halîfe ***Abdülmecid Efendi****, çok âni olarak alınan bütün tedbirleri bittabî bilmiyor ve Vâli ile Polis Müdürü'nün malûm kararı kendisine tebliğ için geldiklerini tahmin ediyordu. Bu sebeple de, sık sık kükrüyor ve bu hareketleri ile*

ne de olsa Vâli ile Polis Müdürü'nü sinirlendiriyordu.

*Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin son suâlini, kısaca cevaplandıran Vâli ile Polis Müdürü Beyler, muhataplarını daha fazla heyecanlandırmamak için, sükûtu tercih etmişlerdi. Fakat onların bu sessizliğini ve hareketsizliğini, kendi tahminlerine uygun olarak yoran **Abdülmecid Efendi** gazap püsküren bakışları ile hırpaladığı muhataplarına doğru hırs ve hışım ile sokuluyor ve dik bir sesle:*

«-Yapacağınız cebri, ikrar ediyorsunuz değil mi?.. O hâlde, tekrar ediyorum işte?.. Ne Hilâfetin ilgâsı, ne de memleketten ihrâcım kararını kat'iyyen kabul etmiyorum. İstediğinizi yapmakta serbest ve muhtarsınız efendiler!..» diye bağırarak, kendini gerisindeki kadife koltuğa atıyor. Geriye doğru yaslanıyor. Ayaklarını tâ ileriye doğru uzatarak gittikçe büyüyen ve kan bürüyen gözlerinin yakıcı bakışlarını Vâli ile Polis Müdürü'nün yüzlerinde gezdiriyor. Âdeta meydan okur gibi, direnen bir tavır takınıyor ve söyleniyor:

«-Hilâfet-i Muazzama-i İslâmiye'nin timsâli olan şahsıma karşı revâ görülen bu muâmeleye tahammül edemem artık. Hânedânımın huzur ve selâmeti nâmına şimdiye kadar ne dedilerse kabul ve icrâdan istinkâf etmedik. Selâhiyeti tahdid edilmesine rağmen Hilâfet Makamı'nı kabulde de zinhar tereddüt göstermedik. Milletimizin hatırına hürmeten gösterdiğim bu ferâgat ve fedâkârlık sanki kâfi değilmiş gibi, şimdi de beni ve hiç şüphesiz benden sonra da hânedânımızın bütün erkân ve efrâdını yâd ellere atmak istiyorlar...»

*Vâli ve Polis Müdürü artık **Abdülmecid Efendi**'nin sözlerine kulak bile vermiyorlardı. Kapı önündeki paravananın gerisine çekilmişlerdi. Yüzyüze gelmişlerdi. Alınan emrin yerine getirilebilmesi konusu üzerinde, Polis Müdür Muavini **Kâmil Bey** ile âcizinizin işitebileceği kadar hafif bir ses ile konuşuyorlardı:*

*«-Ne yapacağız **Saadeddin**? Bu adam bizi çok üzecek ve yoracağa benziyor!...»*

«-Evet... Maalesef öyle Vâli Bey!..»

«-O hâlde?»

«-Şiddetli harekete geçmek zorunda kalacağız galiba...»

«-Ben de öyle görüyorum. Fakat nasıl yapacağız bunu?»

*Polis Müdürü **Saadeddin Bey**, biraz düşündükten sonra gülümseyerek:*

«-Hiç şüphesiz ki...» diyor, «Kucaklayıp otomobile atacak ve kaçırır gibi bir vaziyet yaratacak değiliz. Bütün ümidlerini kıracak ve millî irâdeye uymaya mecbur bırakacak bir çâreye başvurmamız lâzım Vali.»

*«-Meselâ ne gibi **Sâadeddin**?»*

«-Hatırıma gelen şu. Meselâ; ileri sürdüğü taleb ve itirazları Büyük Millet Meclisi Reisliği'ne arz etmiş ve daha şiddetli hareket lüzumuna dâir yeni bir emir almış gibi görünsek. Bu sûretle inad ve mukâvemetini kırarak biraz da korkutarak...»

*Vâli **Haydar Bey**, Polis Müdürü'nün sözünü kesiyor, memnunluk ifâde eden bir gülümseme ile:*

*«-**Saadeddin**, bu çok mükemmel işte!» diyor. Hemen buna bir şekil verelim ve harekete geçelim.»*

«-O hâlde, Zât-ı Âliniz tekrar O'nun yanına gider, vaziyeti Ankara'ya telgrafla bildirdiğimizi ve cevap beklediğinizi söylersiniz kendisine. Biraz sonra da, bendeniz yanınıza gelir alınan cevabı, nasıl emir buyurulur ise ya Zât-ı Âlinize veririm yahud da yüksek sesle okurum. Tabiî ki, bu cevabı O'nun mâneviyâtını hırpalayacak, ümidlerini kıracak bir şiddette ve çok kat'î bir mâhiyette tertip edeceğim. Müsterih olunuz siz.»

*Vâli **Haydar Bey**, Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin yanı-*

SON HALİFE
ABDÜLMECİD EFENDİ
(1868-1944)
-Makâm-ı Hilâfet'e geçtiği sıralarda-

na girerken, Polis Müdürü Bey yanımıza geldi... Salondan işitilecek kadar yüksek sesle muâvini ***Kâmil Bey****'e hitap ederek:*

«-Haydi, ***Kâmil Bey****; Saray telgrafhânesine ineceğiz. Ankara ile muhâbere edeceğiz.» dedi ve eliyle, kendileri ile birlikte gelmemi işaret etti. Biraz sonra, telgraf odasında ve telini akşamdan kestirdiğimiz makinenin bulunduğu masanın başında idik. Muâvini ile kısa süren bir görüşmeden sonra, Müdür* ***Saadeddin Bey*** *söylüyor, ben de müsvedde hâlinde not ediyordum. Beş dakika içinde cevap hazırlanmış, bir telgraf kâğıdına yazılmış ve resmî mühürle de damgalanmıştı.*

Saaddedin Bey*, o gün, Halîfe'nin sevkine âid yapılan hazırlıklar ile alınacak tedbirler üzerinde uğraşmaktan ve bilhassa Halîfe'ye yapılan tebligât esnasında aşırı derecede üzülmekten yorgun ve hâlsiz düşen vücûdunu biraz olsun dinlendirmek ve bu sûretle geçirilecek vakit ile, Ankara ile muhâbere edildiği kanaatini Halîfe'ye edindirmek için, postahânede koltuklardan birine serilmişti. Fakat dinlenmek değildi, oturduğu yerde didiniyordu. Muavini* ***Kâmil Bey****'e, bana ve diğer alâkalılara emirler veriyor, nakil esnasında karşılaşılması ihtimali bulunan ters durumlar, ânî saldırılardan bahsediyor ve bunlara karşı alınacak çeşitli tedbirler tavsiye ediyordu. Böylece yirmi dakika kadar vakit geçiren* ***Saaddedin Bey****, telâşlı olduğu kadar da yorgun, az buçuk da kırgın bir edâ ile, Halîfe'nin bulunduğu salona girdi. Vâli Bey'e doğru tez adımlarla ilerlerken yüksek sesle:*

«-Cevabı aldık, Vâli Beyefendi! Sâdır olan emrin tâyin edilen müddet zarfında yerine getirilmemesinden dolayı şiddetle muâhaze ediliyoruz. Emir buyurulursa okuyayım efendim.» dedi ve Vâli ***Haydar Bey****'in cevabını beklemeden, yüksek ve titrek bir sesle okumağa başladı:*

«İstanbul Vilâyetine. Cevap... Hâkimiyet milletindir. Milleti temsil eden Meclis kararının, tatbik ve infâzında,

*tarafınızdan gösterildiği anlaşılan rehâvet mes'uliyet-i azîmeyi mûcibdir. **Abdülmecid**'in -millî irâdeye itaat etmediği takdirde-, îcab ederse kuvve-i cebriye dahî istimali sûretiyle vakit geçirilmeksizin saraydan ihraç ve trene irkâbı (bindirilmesi), neticenin de yarım saate kadar telgraf ile iş'arı ihtar olunur. Meclis ve Heyet-i Vekile hâl-i ictimada ve verilecek cevaba intizardadır.*

Büyük Millet Meclisi Riyâseti»

*Okunan cevap, hele Polis Müdürü **Saaddedin Bey**'in okuma esnasındaki heyecanlı jestleri, **Abdülmecid Efendi**'nin üzerinde, tahmin edilenden çok daha fazla tesir yapmıştı. Başı önüne sarkmış, çehresi oldukça sararmış, derin bir düşünceye dalmıştı. Dudakları oynuyor, bir şeyler söylemek istiyordu. Fakat söyleyemiyordu. Belli ki, geçirdiği şiddetli buhran buna mâni oluyordu.*

*Koca salonu derin bir sessizlik kaplamıştı. **Haydar** ve **Saadeddin Bey**'ler de yanyana ve oldukları yerlerde kalmışlar; vaziyetteki bu ânî değişikliğin, karşısında, kimbilir ne gibi düşüncelere dalmışlardı. Pek haklı olarak birazcık da şaşırmışlardı hani, ikisi de çehresi gittikçe solup sararan vücûdu baştan ayağa seyirip sarsılan Halîfe **Abdülmecid Efendi**'ye bakıyor, bakıyor, arasıra da birbiri ile manâlı bakışıyorlardı. Belki de kapıldığı buhranın vermesi ihtimalini gördükleri neticeden, **Abdülmecid Efendi**'nin o esnada yüreğine inip ölüvermesinden çekiniyor, korkuyorlardı. İkisinin de alınları kırışmış, kaşları çatılmıştı. Onlar da tıpkı Halîfe gibi, belki de O'nunkinden daha derin düşüncelere dalmışlardı.*

*Vakit geçiyor, **Abdülmecid Efendi**'yi sarsan ve kıvrandıran buhran, bütün şiddetile devam ediyordu. O aralık, kendini biraz toplayan Vâli **Haydar Bey**, Polis Müdürü **Saadeddin Bey**'e doğru döndü. Çok hafif bir ses ile:*

*«-Ne dersin **Saadeddin**, Saray doktorunu getirtsek mi*

acaba?...» dedi.

***Saadeddin Bey**, üzüntülü bakışlarını Vâli Bey'in yüzünde gezdirerek cevap verdi:*

«-Evet... Diyeceğim amma, çok çekiniyorum Vâli Bey...»

«-Neden?..»

«-Saray halkının kadınlı-erkekli telâşlanmalarından, feryad ve figana başlamalarından...»

«-Evet haklısın... Amma bu vaziyette ne yapacağız?...»

«-Biraz bekleyeceğiz...»

«-İyi... Fakat... Ya büsbütün fenalaşırsa?! »

«-.....»

«-Ya bir emr-i Hak vâkî oluverirse?...»

«-Pek sanmıyorum ya!.. Öyle bir şeyin vukûunda herhal Ankara'ya bildirir, tâlimât isteriz, hatt-ı hareketimiz hakkında...»

*Vâli Bey, üzüntülü olduğu kadar da telâşlı bakışlarını uzandığı yerde kıvranmakta olan Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin üzerine şöyle bir gezdirdikten sonra, **Saadeddin Bey**'e çevirerek:*

*«-Ne dersin **Saadeddin**?... Şöyle göğsünü bağrını açıp havalandırsak, sırtını ve kollarını yavaş yavaş oğuştursak... Belki açılır.»*

«-.....»

*«-Neye tereddüd ediyorsun **Saadeddin**?»*

«-Vehme kapılıp bağırmasından Vâli Bey! Sonra da sarayın karışıp bir hâdise çıkmasından...»

*Polis Müdürü **Saadeddin Bey**, bu düşüncesinde çok haklı idi. Çünkü akşamdan beri odalarında kapalı bulunan, hiç şüphesiz ki, hepsi de endişe ve merak içinde kıvranıp bunalan saray erkânı ve hele harem dairesindeki saraylılar, bu tereddütlü vaziyette sabırsızlanmağa sızlanmağa, hattâ bir kısmı da huysuzlanmağa başlamışlardı. Bulundukları odala-*

rın kapılarını içerden hırs ve hışımla vuruyor, sarsıyor, pencerelerden uzanıp sarkıyor ve bekleyen memurlara sık sık soruyorlardı:

«-Aslanımızı götürdüler mi?...»

«-Ne oluyoruz?..»

«-Kapalı odalarda daha ne kadar kalacağız?...»

«-Sakın sultanımıza bir hâl olmasın?...»

İçlerinde somurtanlar, homurdananlar, kaş çatıp gazaplı gazaplı baş sallayanlar, civarlarındaki nöbetçi memurlara dil uzatan ve meydan okuyanlar da yok değildi.

Memur arkadaşlar, bu soruları münâsip sözlerle cevaplandırıyor, bazılarına tesellî veriyor, taşkınlıklara karşı da göz yumuyorlardı. Fakat işi aşırı dereceye vardıranlara karşı da, soğukkanlılıklarını muhafaza etmekle beraber, lâyıkı veçhile mukabelede kusur etmiyorlardı. Gittikçe kararmakta olan hâl ve vaziyeti de, sık sık Müdür Muâvini ***Kâmil Bey****'e bildiriyorlardı.*

Bu durumda, Halîfe ***Abdülmecid Efendi****'nin herhangi bir sebep ile çıkaracağı dikçe bir ses, saray halkında bir şüphe uyandırabilir, velevki mevzii bile olsa saray içinde, vukuu hiç de arzu edilmeyen bir hâdiseye sebep olabilirdi. Polis Müdürü* ***Saadeddin Bey****, bilhassa bu ihtimali düşünerek, Vâli Bey'in,* ***Abdülmecid Efendi****'nin göğsünü açmak ve masaj yapmak teklifini çok manâlı bir sükût ile karşılamıştı.*

Fakat Vâli Bey'in ısrarı üzerine, zihnini kemiren ihtimali açıklamak ve bu arada odalarında saatlerden beri kapalı duran saray erkân-ı ile memur ve müstahdemlerin, bilhassa, yaygaracılıkla mâ'ruf olan harem ağalarının o andaki durumlarını olduğu gibi anlatmak mecburiyetinde kalmıştı.

Vâli ***Haydar Bey****, aldığı bu izahat üzarine, vaziyetteki nezâketi, ihtimalli vehâmeti anlamış, salon kapısı ile denize nâzır pencerelerden birinin arasında duran büyük camlı*

dolaba abanarak, Halîfe ***Abdülmecid Efendi****'ye baka baka derin bir düşünceye dalmıştı. Polis müdürü* ***Saadeddin Bey****, soğukkanlılığını muhâfazaya çalışıyor, vaziyeti ıslâh için zihninde çareler araştırdığı, kaş ve göz oynatmalarından, dudak kıpırdatmalarından anlaşılıyordu. Bir taraftan da salonda dolaşıyor, gözünü Halîfe* ***Abdülmecid Efendi****'den ayırmıyordu.*

Böyle bir çeyrek saate yakın bir zaman geçtikten sonra, Halîfe ***Abdülmecid Efendi****, gözlerini açtı. Sessiz ve hareketsiz Vâli* ***Haydar Bey****'e doğru baktı, baktı, baktı!... Nihayet, yavaş yavaş kımıldanarak, sık sık yutkunarak dayandığı kanapede doğruldu... Ümidsizlik ifâde eden bakışlarını, salonun tavanında ve duvarlarda gezdirdikten sonra, Vâli* ***Haydar Bey****'in, üzüntüden kırışmış yüzüne mıhladı. Bu bakışlardan, ne de olsa ferahlanan ve cesareti de artan Vâli Bey, güler yüzle Hâlîfe'ye doğru ilerledi. Vâli Bey'in tavır ve hareketlerinden, Hâlîfe'yi teselli etmek niyetinde olduğu anlaşılıyordu. Fakat buna meydan kalmamıştı. Halîfe* ***Abdülmecid Efendi****, sâkin bir edâ ile sormuştu:*

«-Vali Bey!... Gönderileceğimiz mahal tayin edilmiş midir, Ankaraca?»

«-Hayır Halîfe Hazretleri!... Bu husus arzunuza bırakılmıştır.»

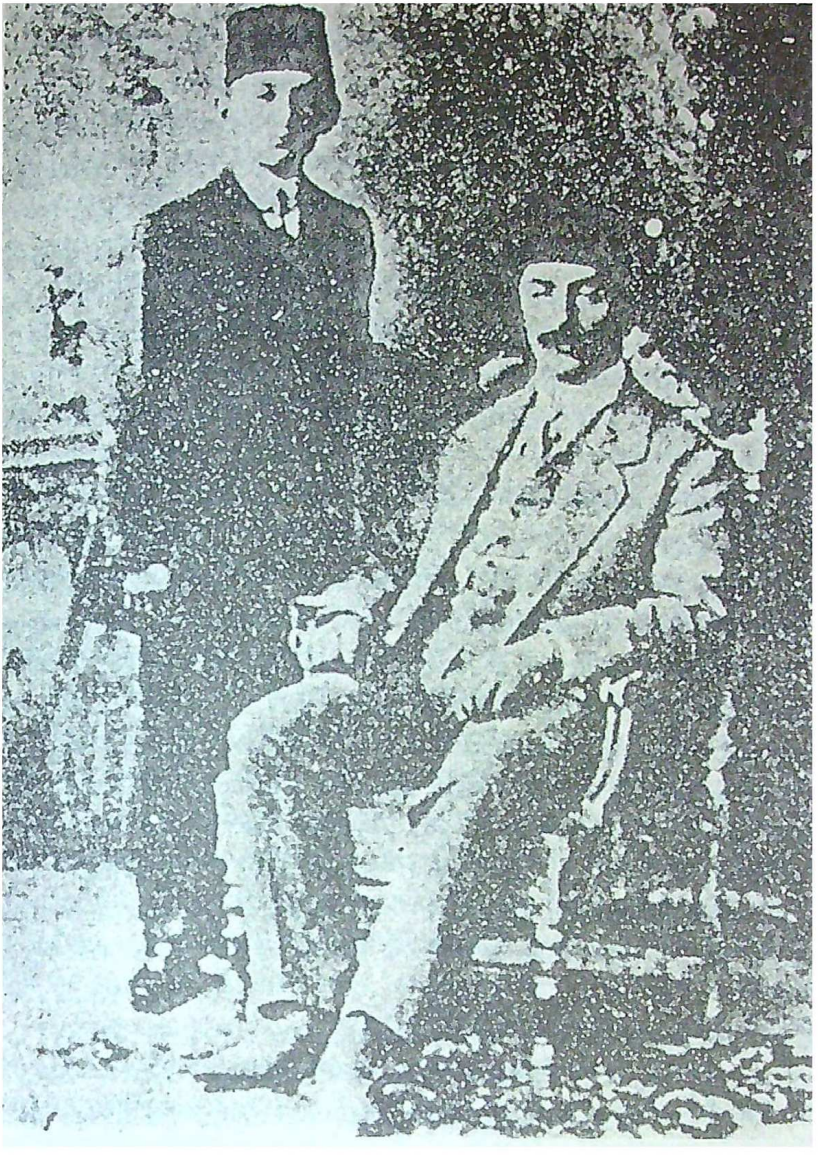
«-Yâ!... Şu hâlde ne ile ve ne tarafa hareket edeceğiz?»

«-Rükûbunuza tahsis olunan bir tren ile Balkan hududuna...»

«-Peki... Bu tren bizi nereye kadar götürecek?..»

«-Bu da, arzu ve karar-ı âlinize bırakılmıştır efendim!..»

«-Bu gece, herhâlde yola çıkmak mecburiyetinde olduğumuza göre, artık hazırlanmanız icâb eder değil mi?!.. Şu hâlde ben harem dâiresine kadar gideyim ve yapılacak işlere nezâret edeyim... Olmaz mı?»

Son Halife **Abdülmecid Efendi**
oğlu **Ömer Fâruk Efendi** ile birlikte
-şehzâdeliğinde-

Bu söz üzerine alnı yine karışan, kaşları aşağı-yukarı oynamağa başlayan Vâli ***Haydar Bey****,* ***Abdülmecid Efendi****'ye biraz daha eğilerek:*

«-Kendinizi yormasanız daha iyi olur. Halîfe Hazretleri!.. Çok üzüldünüz ve buhranlar geçirdiniz. Vücûd-i âliniz herhâlde istirahate muhtaç bulunmaktadır. Emirlerinizin tebliğine ***Saadeddin Bey****'in tavassutu daha münâsip olur gibi geliyor bendenize...» diyor ve* ***Saadeddin Bey****'e dönerek:*

«-Efendi Hazretleri'nden tebellüğ edeceğiniz emirleri, bu emirlere muhatap olacaklara tamâmiyle tebliğ eder ve şayet Efendi Hazretleri tensib buyururlar ise, yapılacak hazırlıklara nezâret ile tasri eder(sür'atlendirir)siniz...»

Halîfe ***Abdülmecid Efendi****, Vâli* ***Haydar Bey****'in bu teklifine evvelâ cevap vermiyor, başını önüne eğerek düşünüyor, acı acı gülümsüyor. Biraz da istihzâkâr olduğu sezilen bakışları ile hırpaladığı Vâli Bey'e:*

«-Kuzum şunu açık söyleyin, Beyefendi!.. İmâlı sözlerinizden nezâret altında, temas ve ihtilâttan memnû bir vaziyette bulunduğumu anlıyorum. Bir şey daha teklif edeceğim size. Polis müdürü yanımda bulunmak şartıyla, Harem Dâiresi'ne geçmemizde de bir mahzur mutasavver mi sizce acaba? Her hâlde olmasa gerek!..» diyor ve gözlerini elinde tez ve titiz hareketle çevirmekte olduğu tesbihe dikiyor. Bu esnada Polis Müdürü ***Saadeddin Bey****'le gözgöze gelen ve mânâlı mânâlı gülerek gözlerini yine Hâlîfe'ye çeviren Vâli* ***Haydar Bey****, daha nâzik bir jest ile:*

«-Bizce, yalnız rahatsız olmamanız, her hangi bir sebep ile ânî olarak tekrar teessüre kapılmamanız matlubdur, Efendi Hazretleri!... İçeriye teşrif buyrulacağına, hazırlık işleriyle alâkalı bendelerinizi, emir buyursanız da, huzur-ı âlinize getirsek daha iyi değil mi Efendim?!.. Bu ricamı kabul buyurmanızı bilhassa istirham ediyorum Zât-ı Âlinizden...»

.....

Abdülmecid Efendi, Vâlinin nâzikâne ve devamlı ısrar ve ricaları, daha doğrusu yaptığı taleblere apaçık itirazları karşısında nihayet, Harem Dairesi'ne geçmekten de sarf-ı nazar etmek mecburiyetinde kalıyor.

*Hazırlık için kimlerin çağrılması icab ediyorsa, salona getirtilen Harem-i Hümâyun Hazinedar Ustası ile kalfası ve bir de haremağasına, kendince gerekli olan emirleri vermişti. O esnada Vâli **Haydar Bey** de hazırlanacak eşyanın cins ve nev'ilerini, miktarlarını tâyin etmişti. Bu tenbihin, Halîfe Hazretlerinin arzu ve irâdesi icabından olduğunu da sözlerine eklemişti.*

*Hâlife **Abdülmecid Efendi**, Vâli **Haydar Bey**'in bu nâzikâne tenbih ve ihtarlarını, lüzumsuz bir müdâhale ve şahsına karşı bir tecavüz saymış, yine de fena hâlde celâllenmemişti. Somurtkan bir celâllenmenin verdiği titizlik ve tezlik ile salonda, aşağı yukarı dolaşıyordu. Hırçın bakışları, ağırca hitapları ile Vâli Bey'i hırpalıyordu. Fakat gerek o târihî vakıadaki çok kıymetli başarısı ve gerekse İstanbul Vâliliğinde bulunduğu müddet zarfındaki birbirinden yüksek icraatı ile büyük bir idâreci olduğunu ispat eden rahmetli Vâli **Haydar Bey**, Hâlîfe'nin bu, yalnız gönül kırıcı değil de, şeref ve haysiyet kırıcı sözlerine hiç de mukabele etmiyor, el ve gözleri ile yaptığı aşkın ve taşkın hareketleri görmemezliğe geliyordu.*

*Sözlerinin ve hareketlerinin gerek Vâli **Haydar Bey** ve gerekse Polis Müdürü **Saadeddin Beyler** tarafından sükûnetle karşılanmasından, yavaş yavaş yumuşadı.*

*Pencereden denize bakmak sûretiyle kendi kendine oyalanmağa başlıyan Halîfe Abdülmecid Efendi, bir aralık, yine Vâli **Haydar Bey**'e doğru geliyor, yarı gazaplı, yarı meraklı bakışlarını yüzünde gezdire gezdire soruyor:.*

«-Trene nereden bineceğiz Vâli Bey?»

*Vâli **Haydar Bey**, bu sual karşısında biraz duraksar gibi olmuş, saatlerden beri üzülüp didinmekten daralan yüreğine bir bu sual, çok acı ve pek haklı bir şüphe sokmuştu. Çünkü Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin trene Sirkeci'den bindirilmesinin münâsip ve muvâfık olup olmayacağı, daha o günün sabahında alâkalılar arasında görüşüldüğü sırada, Halîfe Hazretleri'nin sevki işi ile alâkalı bulunan selâhiyetli zatlardan biri, Halîfe ve Hilâfet taraftarlarının bulunduklarından şüphe edilen bâzı kimselerin, büyük ve küçük topluluklar hâlinde istasyon ve civarlarında bir hâdise çıkarmak, bu sûretle de Halîfe'nin gönderilmesine mâni olmak teşebbüsüne geçmeleri ihtimâlini, hazır bulunanlara hatırlatmış ve bu ihtimal üzerinde ehemmiyetle durulması, buna karşı gerekli tedbirler alınması tavsiyesinde bulunmuştu.*

*Diğer alâkalılar ve bilhassa Vâli **Haydar Bey** tarafından da vârid ve kabule şayan görüldüğü için, Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin trene Sirkeci İstasyonu'ndan değil de Çatalca'dan bildirilmesi kararlaştırılmıştı. Verilen bu karar ve hele bu kararın tatbiki için alınan bütün tedbirler ve yapılan hazırlıklar, bu işle vazifelendirilen kimselerden gayrilerine tamâmiyle gizli tutulmuştu.*

*Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin böyle durup dururken mânâlı bakışlarla bu suâli sorması Vâli **Haydar Bey**'e gündüz görüşülenleri hatırlatmıştı ve pek haklı olarak da kuşkulandırmıştı. Vâli Bey'in duraklamasındaki başlıca sebep bu idi işte!..*

*Vâli **Haydar Bey**'in tavır ve hâlinde ansızın vukû bulan bu değişiklik de hiç şüphesiz çok zekî bir zât olan Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin tabiî ki; gözünden kaçmış değildi. O da, bu suâli sorduran ve zihnini tırmalayan şüphe ve endişe her ne ise, onun tesiriyle Vâli Bey'deki değişiklik üzerine,*

büsbütün kabarmış ve şahlanmıştı. Yine acı acı kıvranmağa, dudaklarını kemirmeğe, sinirli hareketlerle sakalının tellerini çekip koparmağa başlamıştı.

*Fakat bu hâli çok sürmedi. Kendini pek çabuk toplayan Vâli Bey, vaziyet ve hâlindeki değişikliğe, koltuğu altında çıkan ve kendisini günlerden beri kıvrandıran çıbanın o esnada birdenbire başlayan ağrı ve acısının sebep olduğunu tam zamanında ileri sürüvermesi, hele Halîfe **Abdülmecid**'den af ve özür dilemesi ve o sırada da, trene Sirkeci'den binileceğini inandırıcı bir edâ ile söylemesi, yüzde yüz muhakkak olan acı bir münâkaşanın çıkmasını önledi.*

*Halîfe **Abdülmecid Efendi**, Vâli **Haydar Bey**'in sözlerine inanmış gibi görünmekle beraber, herhâlde zihnini kemiren endişesinin sevkiyle yüzünü tekrar buruşturdu ve sert bir sesle sordu:*

«-Sirkeci'ye karadan mı gideceğiz, yoksa denizden mi?..»

***Vâli Haydar Bey**, solu gerisinde duran ve Halîfe'nin bu sualleri sıralayıp sormasından, ne de olsa kuşkulanan Polis Müdürü **Saadeddin Bey**'e dönerek, Halîfe'ye hissettirmeden bir göz işareti verdi ve sözüne devam etti.*

«-Hangi tariki tercih buyurursunuz efendim?»

*Halîfe **Abdülmecid Efendi**, yine düşünceye dalmış kaş ve gözlerini oynatmağa, sık sık yutkunmağa başlamıştı. Bir aralık yine ayağa kalktı. Titiz adımlarla ilerleyerek, Vâli Bey'e yaklaştı. İtimatsızlığını hissettirecek bir edâ ile yüzüne baktı, baktı ve nihayet:*

«-Ben mi Vâli Bey?...» diye haykırdı. Yine biraz düşündükten sonra sözünü tamamladı:

«-Deniz tarikiyle geçmeyi tercih ediyorum Sirkeci'ye ben!...»

*Vaziyetin yine çapraşık bir şekil almak üzere olduğunu hisseden Vâli **Haydar Bey** alnını kırıştırarak sordu:*

«-Bu tercihinize sebep nedir Efendi Hazretleri? Lütfen söyler misiniz âcizinize?»

«-Karayoluna çıkmakta karşılaşılmasını hatırladığım bâzı ehemmiyetli mahzurlar!..»

«-Meselâ ne gibi mahzurlar efendim?..»

«-Söyleyeyim. Yolda bir taarruz ve harekete mâruz kalmamız yahud da görünür görünmez, bir kazaya uğramamız filân gibi.»

*Halîfe **Abdülmecid Efendi** nihayet zihnini kemiren endişeyi açığa vurmuştu. Milletten korktuğunu apaçık ortaya koymuştu.[122] Bu yersiz ve yakışıksız endişeye, kendiliğinden mi, yoksa yakınlarından herhangi birinin veya bir kaçının tahrik ve telkinleri ile mi kapıldığı bilinemez ve o an için kendisinden de bu husus sorulup öğrenilemezdi de tabiî...*

*Vâli **Haydar Bey** de esâsen bunu öğrenmeyi ve bu işi eşelemek ile mevzuu deşip genişletmeyi lüzumsuz görmüş, belki de bu sûretle hem kendini, hem de muhatabını sinirlendirmekten çekinmişti. Amma, suâlin cevabını vermekte de hiç gecikmemişti. Tam bir idâre âmirine yakışacak tatlı sert bir ciddîlikle:*

«-Efendi Hazretleri...» dedi. «Müsaadenizle arz edeyim ki; Zât-ı Âliniz yok yere vehme kapılıyorsunuz. Hâtır-ı âlilerine gelen yahud da bâzı kendini bilmezler tarafından yapılan telkinler ile Zât-ı Âlinizi endişeye düşüren bu menfî ihtimaller, kat'iyyen vârid değildir ve olamaz da... Büyük milletimiz...»

*Vâli Bey'in sözünü bitirmesine imkân kalmamıştı. Tam o esnada biraz evvel salondan çıkan Polis Müdürü **Saadeddin Bey**, telâşla gelmiş ve Vâli Bey'e hitâben, hazırlığın bittiğini, eşyaların otomobil ve kamyonlara yerleştirildiğini*

122 Milletten mi, yoksa **Ali Kemal** misâlinde olduğu gibi bir emir kullarından mı korkmak gerektiğini veya korkulmakta olduğunu okuyucuların dikkatine bırakıyoruz.

*bildirdikten sonra eli ile Halîfe **Abdülmecid Efendi**'yi işaret ederek sözüne şöyle devamla:*

«-Efendi Hazretleri'nin mâiyet-i âlilerinde götürmek istediği bendegânının isimleri de mahdum-i mükerremleri Efendi Hazretleri'nden öğrenilmiş ve kendileri otomobillere bildirilmiştir. Ne emir buyuruluyor...» dedi ve bir kenara çekildi.

*Koca salonu, hüzünlü bir sessizlik kaplamıştı. Vâli **Haydar Bey**, merak ve biraz da tereddüd sızan bakışlarını Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin yüzünde gezdiriyor, ellerini oğuşturarak ve sık sık yutkunarak hâliyle, hareket zamanının geldiğini anlatmak istiyordu.*

*Halîfe **Abdülmecid Efendi**, ayrılık zamanının artık yakınlaştığını anlamıştı. Birden yaşarıveren gözlerini yummuş, düşmemek için sağ eliyle yandaki orta masanın kenarına tutunmuştu. O da acı acı yutkunuyor, sol eli artsız arasız seyiren sakalında olduğu hâlde kara kara düşünüp duruyordu. Polis Müdürü **Saadeddin Bey** de, heyecandan; kırpışan gözlerini kol saatinden ayırmıyordu. Ara sıra Vâli Bey'e telâşlı ve istifhamlı bakışlar fırlatıyor, lisân-ı hâl ile «Daha ne duruyoruz?» demek istiyordu.*

*Bir kaç dakika süren bu sessiz, fakat o nisbette heyecanlı sahneyi Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin mütevekkil bir edâ ve kısık bir sadâ ile söylediği şu sözler nihâyetlendirmişti:*

«-Takdir-i Hüdâ'ya uymaktan başka ne gelir elden? Haydi, beyler, biz de inelim ve derhal hareket edelim. Yalnız evlâtlarımı bulundurmak isterim. Buna da itiraz etmemenizi ve arzumu yerine getirmenizi bilhassa rica ederim.»

*Halîfe **Abdülmecid Efendi** nihayet millî irâdeye karşı boynunu eğmiş, çocukları ile birlikte perdeleri kapalı otomobile girmişti."*[123]

Dikkatlerinize arz edilen bu tafsilât, bi'l-mecbûriye

123 Bkz: **Râzi Yalkın**- a.g.t.

rejimin adamı olması lâzım gelen bir polis tarafından kaleme alınmıştır. Bunun ne kadarına inanılabilir, onu kestirmek güçtür. Çünkü o bir polistir ve yazılarını çok sonra neşretmiştir. Böyle olduğu hâlde O'nun verilen emri tatbik ederken nasıl âmirlerine yaranmak gayreti içinde bulunduğu açıkça görülmektedir. Başta o zamanki İstanbul Vâlisi **Haydar Bey** ve Emniyet Müdürü **Saadeddin Bey** olmak üzere bütün vazifelilerin, Halîfe'yi bir an evvel vatanından çıkarabilmek için, îcâbında gayet rahatlıkla yalan dahî söyleyebildikleri, çekilmemiş telgrafları çekilmiş gibi göstererek O'nu aldattıkları, kendi ağzıyla sâbit bulunmaktadır. Esâsen tefrikanın iktibas etmediğimiz nihayetlerinde hâdisenin başlangıcına dönen polis **Râzi Yalkın**, **Abdülmecid Efendi**'yi yurtdışına çıkarabilmek için daha kanun Meclis'te kabul edilmeden bile Emniyetçe hazırlık yapıldığını itiraftan ve bunun tafsilâtını vermekten içtinab etmemektedir.

Bu tefrikanın en câlib-i dikkat olan ciheti şudur ki; son Halîfe **Abdülmecid Efendi**, polisler, sarayının kapısına dayandığı ve müsaadesiz huzuruna girip, mâhud emri tebliğ ettiği anda dahî, kendisine hazırlanmakta olan hazin sonu kavrayamamış bulunuyordu. Hâlâ sağdan, soldan ve bilhassa **M. Kemal Paşa**'dan medet umduğu ve ona bir telgraf çektirerek vaziyeti kurtarabileceği ümidini beslediği anlaşılmaktadır. Hâlbuki Saltanat'ın Hilâfet'ten tefrik edilerek lâğvedildiği gün belli olan bu gerçeği anlamak için, fazla bir siyâsî tecrübeye de ihtiyaç yoktu. Fakat evvelce de söylediğimiz gibi ressam, hattat, mûsikîşinâs ve gerçekten san'atkâr ruhlu bir insan olan **Abdülmecid Efendi**, hakikaten bu işlerin adamı değildi.

Râzi Yalkın'ın iktibas edilen satırlarından çıkarılacak ehemmiyetli bir netice de şudur: Polisler, **Abdülmecid Efendi**'yi yurt dışına çıkarmak için Dolmabahçe Sarayı'na mâhud kanunun Meclis'ce kabul edildiği 3 Mart 1924 tari-

hinde dayanmışlardır. Hâlbuki kanun, daha Resmî Gazete'de neşir bile edilmemişti. Kânunların neşirden evvel mer'iyete girmemesi ise, umûmî bir hukuk kaidesidir. Kaldı ki; mezkûr kanun, Hânedân mensuplarına **"on günlük"** bir hazırlanma müddeti de tanımaktaydı. Bunu nazar-ı itibâre almayarak kanunun âşikâr bir hükmünü ihlâl eden İstanbul'daki vazifelilerin, re'sen bu tarzda hareket edemeyecekleri meydandadır. Demek ki, **Abdülmecid Efendi**'nin son dakikada bile medet umduğu Ankara'daki ricâl, emirlerini O'na, kanunun tanıdığı bu on günlük mühlete bile riâyet etmeyecek tarzda ve -anlaşıldığına nazaran- hatta kanunun Meclis'ce kabulünden dahî önce çoktan vermiş bulunuyorlardı.

Son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin yurd dışına çıkarılışı esnasında yanında bulunan husûsi kâtibi **S. Kerâmet Nigâr Bey**, bu esnada cereyân eden vak'aları günü gününe tuttuğu notlarda şu şekilde anlatmaktadır:

"3 Mart 1924

Dolmabahçe sarayı mâiyet binâsından gece yarısına doğru Mâbeyne çağrıldım. Kapıda bekleyen nöbetçi, beni başyâver odasına götürdü. Yüksek rütbeli bir zâbit telefonla şifre yazdırıyordu. Beni görünce beklememi işaret etti; işini bitirince de kim olduğumu sordu. Sonra önündeki elyazılı bir kâğıda bakarak;

*«-Bu gece yola çıkacak olan **Abdülmecid Efendi**'nin siz de mâiyetinde bulunacaksınız, ona göre hazırlanın!» dedi.*

Sonra, karşısındaki bir meslekdaşına, önündeki kâğıdı göstererek ve gülümseyerek:

«-Son Osmanlı Halîfesi'nin mâiyetinde bulundurmak istediklerini bildiren bu yazısını hâtıra olarak saklayacağım.» sözlerini ilâve etti.

Koridorda Emniyet Umûm Müdürü'ne rastladım. Benden pasaport için iki resim istedi. Sonra üst kata çıktım.

Halîfe Hazretleri'nin namaz odasında Kur'ân-ı Kerîm okumakta olduğunu açık duran kapıdan gördüm.

Duâsını bitirince huzuruna girdim. Bana:

"-Vâli Bey, birkaç saate kadar yola çıkacağımızı bildirdi. Nereye gönderileceğimizden haberim yok. Sizin de beraber bulunmanızı istedim. Bizimle geleceğinizden emîn olduğum için de adınızı kafile defterine geçirdim." dedi.

Hazır bulunduğumu arz ederek ve tazimle elini öperek huzurundan ayrıldım.

Aşağıya inince mâiyet binasına dönmek, eşimle vedalaşmak, bavulumu almak istedim. Kapıdaki nöbetçi:

«-Siz artık oraya gidemezsiniz. Eşinizi buraya çağırtır, bavulunuzu da getirtiriz.» dedi. Böyle de oldu."

* * *

"4 Mart 1924

Yol hazırlıkları ancak sabaha karşı tamamlanabildi. Halîfe Hazretleri'yle oğlu ***Şehzâde Ömer Fâruk****, kızı* ***Dürrişehvâr Sultan*** *ve Kadınefendiler, verilen haber üzerine, alt kata indiler. Binek taşında bekleyen ve elini öpen eşime Efendimiz*

«-Sizi de birlikte götüremediğimize esef ederim kızım; ileride imkân olursa ayrıca çağırtırım.» dedi.

Kendisini son defa selâmlayan yâverini kucakladı, arabasına binmeden önce de ellerini açarak milletimizin ve memleketimizin selâmetine duâ etti:

Efendimizin mâiyetinde mâbeyncisi ***Hüseyin Nakib Turhan Bey****'le husûsî tabibi Doktor* ***Selâhaddin Bey*** *de bulunuyordu. Âile otomobillerinin önünden ve ardından giden arabalar uzun bir kafile teşkil ediyordu. Edirnekapısına vardığımız sıralarda gün ağarmağa başlamıştı.*

Çekmecelerden sonraki yolculuk epey zahmetli oldu. Bozuk şosede arabaların çamurlara saplanmaması için jan-

darmalar yol kenarlarından büyükçe taşlar topluyor, tekerlek geçitlerine döşüyorlardı. Arada iki-üç kere de mola vererek nihayet öğleden sonra Çatalca demiryolu istasyonuna varabildik.

Rumeli Demiryolları Şirketi'nin oradaki âmiri, meğer bir Musevî yurddaşımızmış. Efendimizin ve âilesi âzâsının dinlenmelerine elverişli başka bir yer bulunmadığı için üst kattaki dâiresini böyle habersiz gelen yüksek misafirlerin istirâhatine tahsis etti, çoluk çocuğuyla da i'zaz ve ikramlara koyuldu.

İçten gelen bu saygı ve sevgi yardımlarına Efendimiz tarafından takdirle teşekkür ettiğimiz zaman da:

«-Osmanlı Hânedânı, Türkiye Musevîlerinin velînîmetidir. Atalarımız İspanya'dan sürüldükleri, kendilerini koruyacak bir ülke aradıkları zaman onları yok olmaktan kurtardılar, devletlerinin gölgesinde tekrar can, ırz ve mâl emniyetine, din ve dil hürriyetlerine kavuşturdular. Onlara, bu kara günlerinde, elimizden gelebildiği kadar hizmet etmek bizim vicdan borcumuzdur.» dedi ve gözlerimizi yaşarttı.

Kafilenin bineceği "Simplon Ekspresi", ancak gece yarısına doğru Çatalca'ya geldi. Yataklı vagonun kapısında Efendimize, Vâli Bey büyükçe bir zarf takdim etti ve iyi yolculuklar diledi. Öbür vagonlardaki yolcular, koridor pencerelerinden başlarını çıkarmış, merakla bizlere bakıyorlardı..."[124]

Türklerin son Halîfesi, bu şartlar altında azîz vatanından kovulurken bir Yahudi, evet bir Yahudi vatandaşımız, O'na bu sûretle ihtiram ediyordu. Peki, ya bizim kendilerini Türk kabul ettiren vazifelilerimiz nasıl hareket ediyorlardı?! Bunu da Millî Mücâdele vekâyii içinde adı sık sık geçen **Manavoğlu Nevres Bey** (Paşa)'dan dinleyelim:

---

124 **Sâlih Nigâr Kerâmet**- Halife **II. Abdülmecid**, İstanbul, 1964, sh: 79.

Manavoğlu Nevres Bey, son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin bir gece yarısı yatağından kaldırılarak derhal vatanını terk etmesi emrinin kendisine verilişini ve Çatalca'da bekletilen trene bindirilmek üzere Sarayın kapısında otomobile konularak hırsızdan mal kaçırırmışçasına millete gösterilmeden götürülüşünü, pek şâirâne bir sûrette tasvir ettikten sonra:

"...Otomobil ilerleyemiyordu. Fakat... Efendilerinin emirlerini icrâ etmeye, bu hânedân âzâsını huduttan çıkarmak için Çatalca'da bekleyen trene ortalık ağarmadan yetiştirmeye mecbur idiler. (.....) Böyle emrediyor ve... böyle istiyordu. ... Binâenaleyh süngüler ve tabancalarla müsellah... Otomobili çamurlarda bırakıp bu kuzuları yürüyerek götürmeyi kararlaştırdılar. Ömründe halıdan başka yere basmamış Sultan ayakları, gecenin ayazı ile hareketin azâbı altında Çatalca Ovası'nın çizmeden kunc çeken çamurlarını cebrî bir askerî yürüyüşle çiğnemeye mecbur bırakıldı. En fecî levha şimdi başlamıştır.

Daha ***Orhan*** *zamanında, babasının mülküne katılmış olan Istranca'nın soğuk rüzgârı Halîfe'nin beyaz sakalı üzerinde dondurucu bir tesîrle mazlûmâne kudsî bir hâle meydana getiriyor; bir zamanlar bi'l-istihkak başlarında bulunduğu bu neferciklere tâbi olmak ıstırarında bulunan* ***Fâruk Efendi****'nin gözlerinden yıldırımlar çakıyor; zavallı Sultan'la bîçâre kadınefendiler de dinmeyen gözyaşlarıyle sanki bastıkları topraklardan biraz yürümek imkânı talep ediyorlardı. Fakat böyle aç, susuz ve dermansız bu kafile nereye gidiyordu?! Murad, hudud haricine çıkmak ve şimendiferle gitmek ise, bunu Çekmece'den, Yeşilköy'den, Bakırköy'den ve hattâ Sirkeci'den tertib etmek niçin düşünülmemişti?! Mademki; millet beraberdi kimden korkuluyordu?! Hayır; eziyet edilecekti.*

Halîfe ağlıyordu. Gözlerinden vech-i mübârekine inen yaşlar nûrânî sakalını bulmadan, hiddetten, teessürden, milletinden gördüğü lâkaydîden ateş kesilen yanakları üzerinde tekrar eriyor veyahut şebnemler Güneş'e döndüğü gibi, o inci damlaları da yarın rûz-ı kıyamette bu fecî günün şâhidi olmak üzere gökte huzur-i ilâhîde ağlayan mübârek Peygamberin gözyaşlarına karışmaya gidiyordu. Hâlife ağlıyordu. Düşman karşısında ağlamayan, civanmerdlikte bütün milletine numûne-i imtisal olan bir hânedânın son Halîfesi, mağlûbiyetine, aczine, felâketine değil, ecdâdının meydana getirdiği milletten vefâ görmediğine ağlıyordu. Halîfe ağlıyordu...

Gidildi, gidildi. İskarpini çamurda kalan Sultan dipçik yememek için, sakalı fecir gibi ağaran Halîfe hakaret görmemek için bu mülevves, bozuk yolu mütevekkil bir sabır ile katetti. Çatalca bekliyordu. Hayır, Çatalca uykuda! ..... 'nin Çatalca pususuna memur olanları bekliyordu. Tren bu yorgun, bezgin, ter ve çamura mustağrak Halîfe-i Mü'minîn âilesini alır almaz kalktı ve teessürden kilitlenmiş ağızların etrafında, muhafızların alkolden açılmış çeneleri bir halka teşkil etmiş olduğu hâlde bu süngerleri; bu ...'in rüyasına girmekten başka kabahati olmayan mâsum âileyi huduttan dışarı dökmek için olanca süratiyle yollandı."[125]

Osmanlı Hânedânı'na mensup kimselerin evvelce derceylediğimiz kanunda tâyin edilmiş olan **"on günlük mühlet"**e riâyet olunmayarak, alelâcele -tâbir câizse- kapı dışarı edilmeleri esnasında birçok acılı hâdise cereyan etmiştir. Bunları şahıs şahıs tafsil ve hikâye etmenin imkânsızlığı karşısında sâdece bir-iki tanesini nakille iktifâ edeceğiz.

Türkiye'den çıkarıldıktan sonra, önce Mısır'da yer-

125 **Manavoğlu Nevres**- Elleyleti Hublâ, Şam 14 Mart 1340, sh. 3-4. Bu iktibastaki satırlar, kısmen sadeleştirilmiş ve kısmen de suç ihtiva etmek ihtimali olan kelime, şahıs ismi ve ibareler atlanmıştır.

leşmiş, daha sonra Nâsır'ın kendisini oradan da teb'îdi üzerine **"bir şeref misafiri olarak"** Fransa'ya dâvet edilmiş olan **Şehzade Mahmud Şevket Efendi, Şehzâde Seyfeddin Efendi**'nin oğluydu. Hânedân mensuplarının yurt dışına çıkarılmaları esnasında, Türk Ordusu'nda **"Amiral"** rütbesiyle vazife görmekte bulunan **Şehzâde Seyfeddin Efendi** de **Sultan Abdülaziz** merhumun oğluydu. Evvelce de söylediğimiz gibi, Hânedân mensuplarıyla yurt dışına çıkışları esnasında kendileriyle re'sen görüşülme sûretiyle birtakım röportajlar yapılmış gibi gösterilerek o zamanki gazetelerde bazı neşriyât yapılmıştır. Fakat bunların hiç birinin aslı, esâsı yoktur. Zira, vatandan ihraç edilen Hânedân mensuplarına karşı gayet sıkı tedbirler tatbik edilmiştir ve bu esnada kendileriyle herhangi bir gazetecinin görüşebilmesine pek de imkân verilmemiştir! Bu bakımdan aşağıda nakledeceğimiz ve **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'nin bir sohbetimiz esnasında kendi sesiyle tesbit edilmiş banttan aktarılmış bilgiler, bu mevzûda tamamen nev'i şahsına münhasır bir mâhiyet taşımaktadırlar. Sırf, bu bir tek Şehzâde'nin **"yurt dışına çıkarılması"** hâdisesi esnasında başından geçenleri, diğerlerine kıyasla bu mevzûdaki gerçeği kavramak mümkündür. **Mahmud Şevket Efendi** bu sohbetinde diyor ki:

"Sene 1924, 5 Mart Perşembe. Akşam Türkiye saatine göre, artık onu pek aklımda tutamıyorum, herhâlde daha güneş batmamış, saat beş-altı arasında gayet terbiyeli bir genç geldi. Ben o zaman, Ortaköy'de ***Nâime Sultan****'ın yani kayınvâlidemin evinde oturuyordum. Dağ tarafında bir köşk vardı, sonradan yanmış. Geldiler, dediler ki; bir polis var,* ***seni görmek istiyor!*** *Pekâlâ! Gittim. Gayet terbiyeli selâm verdi. Ama adamcağız titriyor ha!.. Üzülüyor vallahi! Fakat:*

"-Buyrun!" dedi.

Kâğıt... Baktım, okudum. Emniyetten bir kâğıt... Yirmi

dört saatte memleketi terk edeceğim ve imzalayacağım o kâğıdı. Zaten haber almıştım ki; ondan bir gece evvel, amcamızı (son ***Hâlife Abdülmecid Efendi****) İstanbul Vâlisi devletlû hamiyetlû (!)* ***Haydar Bey*** *yurt dışına çıkarmıştı. Amcamızı attıktan sonra, bizi de atmaları gâyet tabiî idi. Pek fazla süpriz karşısında kalmadım. Pekâlâ, çıkacağız!...*

Hanımım doğrudan doğruya Osmanlı âilesinden gelmiyordu. Anne tarafından geliyordu, ama bunu da birbirine karıştırdılar. Meselâ damatların suçu neydi? Hepsini çıkardılar. Bunlar arasında o kadar büyük insanlar vardı ki!... O, halk tabakasından yetişmiş, millet içerisinden genç damatlarımız vardı. ***Enver****'ler,* ***Gâzi Osman Paşa****'nın oğlu, eski kodaman* ***Nureddin Paşalar*** *vs. gibi değil, çok kıymetli gençler vardı. Zavallı, onlar da bizim yüzümüzden yandılar.*

Neyse azizim!... Kayınvâlidem bizde misafir. Çocuğum üç aylık; beşikte, ***Nermin****!... Tabiî bu kâğıdı ona imzalatamazlardı değil mi?! İşte böyle başladı benim dramım.*

Tabiî benim hâlimi gördü polis... Çok kibar bir efendiydi zavallı, Allah selâmet versin yaşıyorsa, öldüyse Allah rahmet eylesin; gözlerinden yaşlar boşaldı. Bilmiyorum kaç yaşındaydı, on dokuz-yirmi yaşında falan bir vaziyette! Böyle olduğu hâlde sarıldı beni kucakladı, çekti gitti yavrucak. Kayınvâlidem bana dedi ki:

«-Oğlum siz gençsiniz, çok gençsiniz!... Bu çocuğunuzu alıp giderseniz, çok sevdiğim çocuktan mahrum olmaktan duyacağım ızdırap... Onu bir tarafa bırakın. Ama siz daha çok gençsiniz, kendinize bakmaktan âcizsiniz, çocuğa nasıl bakarsınız!..»

Haklıydı. Size belki tuhaf gelir, ama o zamanki düşünüş, aşağı-yukarı kırk-kırksekiz sene evvelki düşünüşe göre kadıncağız çok haklıydı. Çok iyi bir kadıncağızdı. Beni de çok severdi. Çok iyi kibar bir hanımdı. Eski hanımlar!.. On-

ları nerde bulursunuz efendim? Neyse...

«-Onun için» dedi, «Biz Arnavutluğa gidelim, yerleşmeğe çalışalım. İşte siz Mısır'a gidiyorsunuz.»

Çünkü ben Mısır'a gitmek istiyordum.

«-Gidin Mısır'a kızımla, (yani benim hanımımla) eğer rahat ederseniz yerleşirsiniz orada. Bizi çağırırsınız biz geliriz size. Yok eğer biz rahat edersek Avrupa'da, siz bize gelirsiniz!..»

Bundan daha doğru bir şey olamazdı.

«-Pek doğru» dedim. «Hakkınız var, öyle yapalım!»

O gece alelacele bu vaziyetten haberdar olan birkaç ahbap geldiler. Bazı şeyler satabildim evden bunlara. Yatak odam kaldı. Fakat yatak odamdaki halıyı satmışım, dolabı satmışım da karyolam kalmış. Şimdi, karyolanın kalmasının sebebi var. Gâyet büyük ve çok pahalı şey. Onu almak isteyenler var, amma çok pahalı şeye ucuz para vermeye utanıyorlar ahbaplarım. Çünkü öyle bir karyola ki, Alman İmparatoru ***Kayzer Wilhelm***, ***Sultan Hamid****'e vermiş. Hediye etmiş. Kayınvâlidem de evlenirken* ***Sultan Hamid,*** *kızı olduğu için O'na vermiş. Ben de evlenirken kayınvâlidem bana hediye etti. Gayet kıymetli bir şey. Muhteşem bir şey, tasavvurun fevkinde... Sonra Bulgar Kralı* ***Ferdinand*** *yok muydu? Otuz altı parçadan mürekkep bir tuvalet takımını* ***Sultan Hamid****'e hediye etmiş,* ***Sultan Hamid*** *de kızına vermiş. Kızı da damadı olduğum için bana hediye etmişti. Bütün billûr. Kapaklarının üzeri altınla işlenmiş! Bir tarafında* ***Ferdinand****'ın tacı, diğer tarafında Osmanlı tacı!... Müthiş pahalı. Yalnız dediğim gibi hayâ ettiler, almak istemediler. İstiyorlar, ama "Alacağız!" diyemiyorlar. Hem almaktan çekiniyorlar. Hissiyatlarına dokunuyor, diğer taraftan da az bir para teklif etmeye cesaret edemiyorlar. Ben bunları da gördüm ha! Ama arkasından başka daha neler gördüm, on-*

ları da söyleyeceğim!..

Sonra hazırlandım Polis Müdüriyetine gittim. Birinci Şube Müdürü ***Ömer Bey*** *vardı. Hâlâ hatırımdadır. Siyah kalpak başında, Anadolu'dan gelmiş herif. Pasaport alacağız, çıkmak için!... Pasaportum hâlâ bendedir... Pasaportumu aldım. Çok nâzik beni kabul etti, efendiden bir adamdı.*

«-Nereye gitmek istiyorsunuz?» dedi.

«-Mısır'a.» dedim.

«-Mısır'a...» dedi, «Gidemezsiniz! Gitmeniz için biz size pasaport veremeyiz!» dedi.

«-Niye?» dedim.

«-Bizim aldığımız emir budur!» dedi.

Şimdi bu emri verenler neyi düşünmüşler, ona bakalım. Çünkü vaktiyle, ***Sultan Hamid****'e isyan edenler hep kaçıp Mısır'a sığınırlardı. Mısır Hidivleri de* ***Sultan Hamid*** *aleyhinde isyan çıkaranları yedirirler, içirirler, para verirlerdi. Ve ben de Mısır'a gidersem, -hepsi hayal bunların- belki ben de yardım görürüm. Binâenaleyh Mısır'a gitmemeliyim. Hâlbuki* ***Sultan Hamid****'i yıkmak için para verirler, yardım ederler, ama bize kimse beş para yardım etmez. Neyse:*

«-Peki.» dedim, aldım. Baktım ki, çâre yok.

«-O hâlde...» dedim, «İtalya'ya gitmek üzere.» İtalya'yı niye söyledim, Vallahi bilmiyorum. Fakat tam çıkmak üzereyken kimse yoktu, ***Ömer Bey****'i yalnız buldum. Onun efendiliğinden, kibarlığından istifade ettim. Dedim ki:*

*«-****Ömer Bey****, Allahaısmarladık. Gidiyorum. Bana son bir iyilik yapın! Benden de sana bu hediyem olsun!» dedim.*

Gâyet güzel bir tabakam vardı cebimde. Çıkardım, kendisine verdim.

«-Rica ederim kabul et ve bana bir iyilik et! Ben Mısır'a gitmek istiyorum!»

Adamcağızın gözleri doldu.

«-Peki.» dedi.

Emir verdi, başka bir pasaport.

«-Fakat» dedi. «Bak Mısır'a diye yazdım, İtalya tarikiyle Mısır'a git!... Bu ikinci pasaportla...»

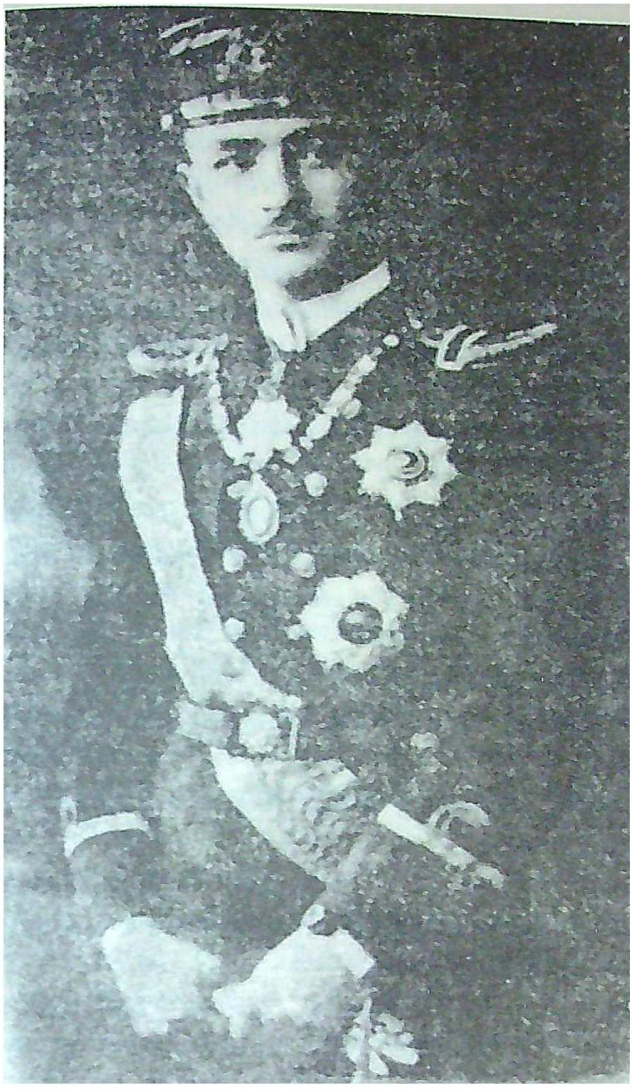
«-Fakat» dedi, «Bu ikinci verdiğim pasaportu sakla, kimseye gösterme! Bir kere İtalya'ya git, İtalya'ya çıktıktan sonra, birinci pasaportu yırt at, ne yaparsan yap! İtalya tarîkiyle Mısır'a dediğimiz pasaportu çıkar, onu kullan.» dedi.

Mührünü bastı. Bu iyiliği yaptı bana ***Ömer Bey****. Teşekkürler ettim. Çok samimi vedalaştık. Çıktım."*[126]

Şehzâde Mahmud Şevket Efendi; Birinci Şube'den pasaportunu aldıktan sonra cereyân eden hâdiseleri anlatmaya şöyle devam etmektedir:

"Babamı görmek istedim. Babam ayrı evde oturuyordu. Şimdi yanmış orası. Ortaköy'de Feriye Sarayları vardı eskiden. Kömür deposu mu olmuş, ne olmuş!... Babam orada otururdu. Babama gittiğimde ne göreyim azizim, bir mahşer orası! Yağma ve hücum!.. Ahâliye yağma ettiriyorlar. Evet efendim, hem de polisin himâyesinde!... İşin garibi o işte!... İkide bir hamiyetli, devletlû (!) beyefendi Vâli Bey, ***Haydar Bey*** *deyişim onun için... Onun göndermiş olduğu polislerin himâyesinde ve Teşkilât-ı Mahsusa'ya mensup husûsî gizli adamların yardımlarıyla babamın evini yağma ediyorlar. Vallâhî böyle!... Babam ne yapsın!?.. Sinirli, asabî!.. Daha yaşlı olduğu için O'nun görmüş olduğu vaziyetler başka, eski vaziyetler başka... Çıldıracaktı!... Nasıl olup da ölmedi orada. Bir baktım, o kalabalığın içerisinde herifin birisi, muhakkak bir metre var, yerden de elli-altmış santim yüksekliğinde gümüş bir kutu. Biliyorum, tabiî ben ne olduğunu.*

126 Merhumun kendi sesini ihtiva eden ve husûsî arşivimizde mahfuz bulunan teyp bandından.

Şehzâde MAHMUD ŞEVKET EFENDİ
(1903-1973)
Vatandan çıkarıldığı sırada giymeye doyamadığı bahriye üniformasıyla

*Bu da neydi? **Yusuf İzzeddin** amcam, küçük kardeşi olan babama, bunu hediye etmiş, vermiş. Efendim! İçerisinde belki -İstanbul'da kaldı mı şimdi antikacı dükkânlarında kimbilir- Mürekkep takımı, yazı takımı. Hepsi billur, altın, murassa... Allah bilir kıymeti nedir? Nasıl tahmin edebilirim. Gâyet de ağır. Çünkü içerisinde makina var, muzika var, çok ağır. Herif bunu nasıl kaldırdı. Hayretler içerisindeydim, aklıma sığmaz!... Bizim Karaköy hamalları kaldıramaz öyle kolay kolay efendim!... Pekâlâ, üstü başı tertemiz bir adam! Dayanamadım birader. Derhal herifin yakasına sarıldım;*

«-Behey, Allah'tan korkmaz, utanmaz mısın, nereye; nedir götürdüğün?»

Şaşırdı. O, ağırlıkla beraber arkasını döndü, yüzüme baktı. Dedi ki:

«-Bak, ben almazsam, başkaları alıyor.» dedi, «Görüyorsun, yağma edip gidiyorlar. Ben fukarâ adamım.» dedi. Tabiî kandıracak beni. Hiç de fukara bir adam hâli yoktu onda.

«-Fukara ol, ama adam ol behey herif!»

«-Cebimde iki yüz Türk kâğıdım var, vereyim alır mısın?!» dedi.

İşe bak, ama herif gene ötekilere nisbeten biraz nâmuslu çıktı birader!....

Düşündüm hani bir saniyecik, benim olsaydı vallahi bırakacaktım, para almayacaktım. Babama, istedim ki, O'na küçük bir yardım edeyim.

Biliyordum ki, benim babam fukarâ adamdır. Suâdiye'deki bir evinden başka hiç birşeyi yoktu babamın... Hiç! Onu da borçla, harçla almıştı. Düşündüm ki, hakîkaten adamın dediği doğru, çünkü alıp gidecekler birader. "Alma, etme!" diyen yok, polis himâye ediyor efendim.»

«– Pekâlâ!... Allah yolunu açık etsin!...» dedim.

Aldım, babama verdim. İşte vs. annem, babam, hep beraberler... Ağlaşmalar vs. Evi yağma ediyorlar, çıktım evime gittim, ne yapabilirdim?!

Evde de kayınvâlidem küçük çocuğu hazırlamış onlar gidiyor, bizim refika da hazırlanmış. Efendim saat beşte sokağa çıktım. O gün çıkmağa mecburdum. Zira müddet 24 saat. İki pasaport aldım ya! İtalya'ya gidecek vapur arıyorum yok, yok, yok!.. En nihayet Laid Triacic Kumpanyası'nın San Remo vapuru muydu neydi? Öyle birşey, yazılı bunların hepsi bende. Bir yük vapuru, küçük... 1.200 tonluk bir yük vapuru. Kargobot dedikleri... Ondan başka yok. Pekâlâ!.. Fakat Kargobot insana bilet vermez, yolcu vapuru değil efendim. En nihayet kaptanla ittifak ettik, kaptanın kamarasını kiraladık. Saat beş buçukta veda ettik bizimkilere, yollandım gittim vapura. Vapur işte, yük alıyor, yük gemisi! Şurdan-burdan, sağdan soldan falan derken gece saat onikiyi bulduk. On ikide İstanbul'dan kalktı. Gece...

Ertesi günü sabah Çanakkale'den geçiyoruz, o acılar! Çanakkale Harbi!... Dört yüz bin şehidimiz yatıyor orada!... Neyse yavaş yavaş Çanakkale'yi geçtik. Ertesi gün İzmir'e vardık. Türk Gazetecileri geldiler...

«-Hissiyatınız nedir efendim?» diye soruyorlar. Küçük, zıpçıktı birisi...

Dedim:

«-Allah'tan kork! Hissiyatım ne olabilir. Ben senin gibi adamdan başka neyim?» dedim, «Defol karşımdan, vallahi seni denize atarım!..»

*Bunu gazeteler yazdı o zaman. Evet, rıhtımdayız tabiî. Diğer bir kumpanyanın vapuruyla âilemizin diğer fertleri, babam, **Selim Efendi** vs. onlar da gelmişler. Benim vapur daha evvel geldi, yanaştı. Onların vapuru da geldi yanımıza yanaştı. Şimdi, ben bu vapurdan öteki vapura geçmek, ba-*

bamla, annemle görüşmek, konuşmak istiyorum; iki vapur yan yana... Arada küçücük bir iskele var. O iskeleye polis beni bırakmıyor, öbür vapura geçmek için. Tasavvur edin, bir tahta parçasına dahî beni bırakmıyor. Sonra gazeteci gelmiş de, benim hissiyatımı soruyor.

Neyse... Evvelâ babamın vapuru kalktı. Sonra biz kalktık. Ben tabiî güvertedeyim, aşağıya kamaraya inemiyorum. Boğulmak geliyor içimden. O zaman tabiî astım hastalığım yok, ama sinirimden, kederimden, hissiyâtımdan deli gibi bir aşağı, bir yukarı, kargobotun üzerinde geziyorum. Pekâlâ, derken Girit'e gittik. Hâ size söylemeyi unuttum, ben gece İstanbul'dan çıkarken, şimdi adamın ismi hatırımda değil, bir polis komiseri de refakatime takıldı. Fakat ne diye takıldı, niye takıldı? Neyin nesi, bugüne kadar hâlâ anlayamadım bu işi. Başında kocaman bir kalpak vapurun içerisinde!... Ve bana da bir kalpak alıp getirmez mi? Ne diye giyeyim veya ne diye giymeyeyim? Lüzumu ne bu kalpağın yâni. O zaman Kuva-yı Milliyeciler kalpak giyiyorlardı ya. İşte adamcağız tesadüfen kalpağı kafama geçirdi. Kandiye'de vapurun güvertesinde. Kandiye biliyorsunuz Girit'te. Orası Rum. Beni gören Rumlar:

«-O, o!.. Kemalist, Kemalist!...» diye üzerime yürümeye kalkmazlar mı? Ben Kemalistlerin hışmına uğramışım, bu sefer de Rumların hışmına uğrayacağım. Allah, Allah! Zor belâ kendimi kurtardım, vallahi. Bayağı hücum ediyorlardı vapura!...

Neyse oradan da kalktık, üç gün, üç gece denizde, dehşetli bir dalga, fırtına kıyamet içerisinde. Sicilya'ya gittik. Sicilya Adası'nda Katanya'da bir gece kaldık. Sonra Katanya'dan kalktık. Sicilya Boğazı'nı geçerek Napoli'ye vardık. Tam bir hafta sürdü. Müthiş denizleri yiye yiye, çün-

kü vapur gayet küçük, yük vapuru, ne olacak!"[127]

Şehzâde Mahmud Şevket Efendi, bundan sonra seyahatinin bin bir ıstırapla geçen mütebâkî kısmını anlatmakla, Mısır vizesi alabilmek için Roma'da karşılaştığı güçlükler, Mısır'daki hayatını, yirmi-yirmi beş sene sonra Arnavutluk'ta üserâ kampından güçlükle buldurulup getirtilen kızı **Nermin Sultan**'la acıklı buluşmalarını ve nihayet **Nâsır** tarafından Mısır'dan çıkarılması üzerine Fransa'ya yerleşmesine müteâllik yürekler acısı hâdiseleri tafsil ve hikâye etmektedir ki, bunlar ilerde -kısmen- nakledilecektir.

Sırf bir misâl kabilinden naklettiğimiz bu, bir tek Şehzâde'nin yurt dışına çıkarılışı esnasındaki haksız ve gaddarâne muameleleri diğerlerine kıyasla bu mevzudaki gerçeğe intikal edebilir ve bu hâilevi (dramatik) tabloyu zihninizde, tamamlayabilirsiniz!..

Hânedânın yurt dışına sürgün edilişindeki müşâhedelerini nakletmiş olan diğer bir şehzâde de **Ali Vâsıb Efendi**'dir. **Sultan V. Murad**'ın torunu **Ahmed Nihad Efendi**'nin oğlu **Şehzâde Ali Vâsıb Efendi** de bu hususta şunları anlatıyor:

*"Hareketimizden takrîben birkaç gün evvel Dolmabahçe Sarayı'na giderek Halîfe **Abdülmecid** ile görüşüp, yazılan ve işitilen şeylere göre başımıza gelecek olan bu felâket karşısında âilesine karşı takınacağı tavır ve alacağı mes'uliyet ve ittihaz edeceği program hakkında ve ona göre hatt-ı hareketimizi uydurmayı düşünerek, bu hususuâtı kendisinden sormaya karar verdim. Dolmabahçe'nin muazzam salonlarından birinde denize nâzır bir pencerenin önündeki kanepede oturuyordu ve beni kabul etti. Ben de karşısındaki koltuğa, müsâadesi ile yerleştim. Beti benzi atmış bir hâlde pek sinirli görülüyor ve konuşurken kelimeler üstünde takılıyordu. (Zaten her zaman böyle konuşurdu.) Memleketten çıkarıldığımızda, âilemize*

127 Aynı teyb bantından...

karşı ne sûretle hareket edeceğini ve hangi memlekete gitmek fikri olduğunu sordum. Bu hususta hiçbir şey bilemediğini söyleyerek gazetelerde yazıldığına göre, on senelik maaşımızın mukabili olarak toptan bir paranın Cumhuriyet Hükümetimiz tarafından her ferd-i âileye verileceğini ümid ettiğini ve ona göre benim şahsen alabileceğim miktarı hesap etmeye başladı. Pek genç yaşta, tecrübesiz bir adam olmama rağmen, şaşkın bir hâle gelerek teessür ve sukut-i hayâle uğradım. Cevap verilecek bir şey kalmamıştı. Maksadım menfaatimiz ve tesânüd icabı bir memlekette hep birlikte olmamız bu sûretle mânen ve maddeten birbirimize yardımda bulunmaktan ibâretti. Bunun o esnada âilemiz için mühim bir şey olduğunda şüphe yoktu. Topluluk ve tesânüd-i hareket, en büyük faziletlerdir. Hiçbir programı olmadan çil yavruları gibi dağılmamız ve felâketlere dûçâr olmamız, ikinci büyük bir felâket idi. Âile reisimiz olan zâtın bu cevabı beni cidden müteessir etti. Basit hesap meselesini öğrenmek istemiş olsaydım, kendisinden bunu sormaya lüzum olmazdı. Kendim bu hesabı yapmaya muktedir bile olmasam, birinden sorabilir ve kolaylıkla öğrenebilirdim. Gittiği memlekette kendisine yük olmayı düşünmemiştim. Yedi yüz sene koca Osmanlı İmparatorluğu'na hükmeden bir âileyi temsil ve riyâsetini hasbe'l-kader deruhte eden bu zâtın fikir ve hislerinin bu sûretle tezâhür etmesi, benim için acı bir ders oldu. Çıktığımda dalgın ve âsâbım bozuk ve teessür içerisinde eve avdet ettim.

Memleketi terk etmeden birkaç gün evvel, Başmâbeynci ***Hikmet Bey****'in odasında idim. Şâir* ***Abdülhak Hamid Bey*** *de odada idi. Birdenbire Halîfe odaya girdi. Gâyet sinirli bir* hâlde:

"-Zannedersem âilemiz yakında memleketten sürülecek. Böyle bir kararın tebliğinde ne yapmalıyım?" diye şâirden sordu. Gâyet soğukkanlılıkla cevap veren şâir:

"-Efendim, bavullarınızı hazırlayıp çıkmaktan başka yapılacak bir şey görmüyorum. Fakat ecdâdınızdan ***Yavuz Sultan Selim*** *başka türlü hareket ederlerdi." dedi.*

Buna karşı söylenecek bir şey yoktu. Şâir ***Abdülhak Hâmid****, Türkiye'nin* ***Sheakspeare****'i addolunabilir. Nesir ve manzum olarak tiyatro piyesleri pek meşhurdur. En meşhurları: Makber, Nesteren, Eşber ve Finten'dir.*

1924 Mart bidâyetinde Büyük Millet Meclisi toplantılarında bu hususda birtakım kararlar alınacağı söyleniyordu ve nihayet 3 Mart akşamı alınan kararla hilâfet de ilgâ olunuyor ve başta Halîfe, bütün Hânedân erkânının Türk vatandaşlığından iskatı ile memleket hârici edilmelerine karar veriliyor. Bu karar mûcibince Hâlife, şehzâdeler, sultanlar, damadlar, beyzâdeler, hanımsultanlar ve şehzâde zevceleri hepsi bu kanuna tâbî tutuluyorlar. 3 Mart gecesi en evvel İstanbul vâlisi ***Haydar Bey****'le polis müdürü bu kararın Halîfe'ye tebliğine memur edilerek Dolmabahçe Sarayı'na icbar ediliyor. Gece saat 10 veya 11'de bu, Hâlife'ye tebliğ olunuyor ve sabah (4 Mart 1924) saat beşte mâ-âile hâzır olması bildiriliyor. Halîfe buna karşı diyeceğini şaşırıyor ve hiçbir sûretle siyâsetle meşgul olmayıp kitaplarını bu heyete göstererek, ulûm ile meşgul olduğunu izaha kalkışıyor. Bunu hiç dikkate almayan ve Ankara'dan emir alan heyet, bunun infâzının kat'î olacağını kendisine tekrar bildirerek, hatta mukâvemet karşısında icbâr mecburiyetinde kalacaklarını söylüyor ve buna meydan verilmemesini ve hazırlanmalarını tavsiye ediyor. Halîfe, kadınefendileri, oğlu* ***Ömer Fârûk Efendi****, kerimesi* ***Dürrüşehvâr Sultan*** *ve bir-iki kalfa ile kemal-i sür'atle bavullarını hazırlayarak otomobillere saat beşte binerek, Bulgar hududuna kadar ve oradan Orient Express'i almak üzere hareket ediyorlar. Biz ve İstanbul halkı, ertesi sabah erkenden haber aldık. Bizlere de her mahallenin polisi izam edilerek, 6 Mart saat dokuz*

buçukta Orient Express veya aynı gün hareket eden vapurla memleketi terk etmeye mecbur olduğumuz bildirildi. Yani bu sûretle 48 saatimiz vardı. Herhangi bir ecnebî memleketini intihab edip gitmekle muhtar idik ve pasaportlarımız ve hükümetin vereceğini taahhüd ettiği bin Türk lirasını alabilmek için Sirkeci tarafındaki Emniyet Müdürlüğü'ne gitmemiz de bildirildi. 6 Mart tarihi, Şehzâdelerin memleketi terk etmeleri için verilen mühlet idi. 11 Mart ise, Sultanların ve diğer hânedân mensuplarının mühleti idi. Bizim 6 Mart bir perşembeye ve onlarınki ise bir Salı gününe düşüyordu.

Amcam ***Fuad Efendi****, 6 ay mukaddem Karlsbad kürü için memleketi terk etmiş ve o zamanlardan beri avdet etmemişti ve o esnada Mısır'da bulunuyordu. Zevcesi* ***Prenses Kerime*** *ise İstanbul'da Çırağan Sarayı'nda idi. Amcam altı ay evvel İstanbul'u terk etmeden bana zaten sûret-i mahramânede Avrupa'ya gitmemizi tavsiye etmişti. Pederime de bu hususu söyledimse de şüphe ile kabul etti; böyle menfâya çıkarılacağımızı bir türlü aklına getiremiyor ve ihtimal vermiyordu. Memleketi terk zarûretinde bulunduğumuz bir esnada ve çıkmamıza ancak 48 saat kalmış iken pederim koltuğundan bile kalkmıyor ve hiçbir şey hazırlamaya teşebbüs etmiyordu. Ancak polis memuru tarafından tebliğâtın akabinde kemal-i sür'atle hazırlanmaya kalkıştık. Üst ve başa âit lüzumlu şeylerimizi sandık ve çantalarımıza koyup hareket saatini bekledik.*

Gazeteler her türlü yalan ve yanlış havâdislerle aleyhimizde neşriyatta bulunuyorlar ve şahsî âile efrâdı hakkında mülâkâtlar neşrediyorlardı. İstikbâlimiz karanlık içinde bulunduğu bir esnada bu neşriyat mâneviyât ve âsâbımız üstünde fecî bir sûrette tesir ediyordu. Daha memleketi terk etmeden üç-beş ay evvel de bu gibi neşriyatlar tek tük başlamıştı. Bu meyanda hakkımda, yukarıdan aşağı yalan olan, aleyhimdeki

*bir neşriyatı tekzib maksadıyla Dolmabahçe Sarayı'na gidip bizzat âile reisimiz Hâlife **Abdülmecid**'i görüp, O'nun tasvibiyle Başmâbeynci ediplerimizden **Hikmet Bey** vâsıtasıyla gazetelere tekzib ettirmeye teşebbüs ettimse de muvaffak olamadım ve hatta hakkımda bu haksız ithamlara mâruz kaldığımdan müteessir olan **Hikmet Bey**'in, gazetelerin idârelerine tekzib için telefonla müracaatlarında aldığı menfî cevaplardan tehevvür ederek şiddetli bir lisânla mukabele ettiğini, yanında bulunduğum esnada kulağımla duydum. Hareketimizden iki gün evvel bir muhabirin evimize gelip beni görmek istemesini reddettiğimden dolayı aleyhime iki-üç sütun suâl ve cevaplı sahte mülâkât yazması ve bir kelime bile bir şey söylemediğim ve yüzünü bile görmediğim muhâbirin bu kadar alçak davranarak yukarıdan aşağa kadar yalan uydurulacağını, gençlik ve tecrübesizlik hasebiyle tahmin ve tasavvur edemiyordum. Hakikat ve hürriyet mefkûrelerine her zaman perestiş etmişimdir. Çocukluğumdan beri demokrasiye meftunum. Ancak bu yaşa kadar gördüğüm birçok haksızlıklar karşısında maalesef isyankâr bir ahlâka intisab ettim. Bilâhare bu muhâbirin Mekteb-i Sultânî'de sınıf arkadaşlarımdan biri olduğunu öğrenerek bir kat daha müteessir oldum. Bu hususta büyük bir sukut-ı hayâle düştüm.*

Bu felâkete duçâr olduğumuz bu birkaç gün içinde eş ve dosttan mahrum bir hâlde kaldık. Kimse semtimize uğramaya cesaret edemiyordu.

*..... Meşrûtiyet'ten beri hükümetimiz Mâliye Nezâreti'nden şehzâdelere 16 yaşından itibaren maaş tahsis ederdi. Sultanlara 20 yaşında maaş verilmeye başlanırdı. Âilenin serveti asırlardan beri Padişah'ın elinde «**Patrimoin Commun**» (Hânedâna miras kalan müşterek mülk) olarak muhafaza edilir, âile âzâları arasında taksim edilmezdi. Gerek Türkiye hududları dâhilinde ve gerekse sâbık Osmanlı*

İmparatorluğu'na âid memleketlerdeki arazi, çiftlikler ve Irak petrolleri hep Hazine-i Hassa tesmiye olunan bir idarenin elinde idi ve Padişah, âilesinin reisi ve vekil sıfatıyla bunu istediği şekilde idâre etmekte muhtar idi. Meşrûtiyet'te bir değişiklik geçirerek buna mukabil Mâliye Nezâreti, hânedânın erkek ve kadın âzâlarına yaş sırasıyla saltanat makamına namzedlikleri derecesinde maaşlar tahsis etmişti. Bu maaşlar, bidâyette altın olarak veriliyordu. Sonra Birinci Dünya Harbi esnasında para kâğıt olunca, bu maaşlar kâğıt para olarak verildi. Benim maaşım ayda 150 altın idi. Bilâhare kâğıda tebdil edildiğinde 250 kâğıt lira kadar tutuyordu. Saltanat makamına namzedliğe yakın yaşlardaki hânedân âzâlarına daha fazla verildi ve 500 altın en fazla maaş idi. Veliahd 2.000 altın alırdı ve Meşrûtiyet'ten sonra ***Sultan Reşad****'a 25.000 lira verilir ve sarayın idâresi de bu paradan çıkardı. Bu sûretle, Meşrûtiyet Padişahı* ***Sultan Beşinci Reşad****'ın vefâtında, kasasında hiçbir şey çıkmadığını işitmiştim. Cumhuriyet devrinde Hazine müzesi tesmiye olunan, Topkapı Sarayı'ndaki hazine ise, âilemize âitti. Meşhur* ***Şah İsmail****'in tahtı ve başka tahtlar, mücevherât, inciler ve padişahlara âid kaftan ve üniformalar, nişanlar vesâire bu meyânda idi. Hatta bu an'anevî âdet o kadar mer'î idi ki, padişahın vefâtında nişan ve kılıçlarına varıncaya kadar evlatlarına miras olarak geçmez ve hazineye gönderilir ve orada mahfuz kalırdı.*

Sultanların damatlarla teehhüllerinde (evlenmelerinde) çeyizleri, Meşrûtiyet'e kadar padişahın ve sonradan hükümetin verdiği para ile tedârik olunurdu. Meşrûtiyet'ten evvel tahsis olunan konak, köşk ve yalılar da ekseriyâ tapu senedi olarak padişahın emriyle satın alınıp kendilerinin ikametine tahsis olunurdu. Bu şekilde saray, yalı ve konaklar Cumhuriyet devrinde hükümete âid olarak kaldı. Ancak ***Sultan Abdülhamid****'in erkek ve kız evlâdlarına tahsis ettiği saray ve*

evlerin tapu senetleri şahısları üzerinde olduğundan, bunları bilâhare vekilleri tarafından satıldığında, menfâda bulundukları yerlerde bu malın karşılığını nakit olarak alabildiler. Dedem ***Sultan Murad****'ın Kurbağalı Dere Çiftliği nâmıyla büyük mesahadaki husûsî çiftliği, bilâhare büyükbabam* ***Selâhaddin Efendi****, bazı kız kardeşleri sultanların itirazlarına rağmen, babasından tevârüs etti. Hazine'ye âidiyeti hakkında uzun seneler süren dâvâsı ve ihtilâftan sonra,* ***Selâhaddin Efendi****'nin şahsî malı olduğuna dâir ispat neticesi, biz vârislere bırakıldı. Âilemiz efrâdı, memleketi bağtaten (âniden) birkaç gün içinde terk etmeye mecbur olduğunda, sahip oldukları malların tasfiyesi (ve satışı bir sene zarfında kanunen îcâb ettiğinden) için tâyin ettikleri vekillerin çoğunun sû-i istimâl neticesi müvekkilleri pek çok ziyanlara girdi. Hânedândan vatandaşlık hakları alındığından ve bu hakları geri almak için dâvâya hakları olmadığından, birçok hânedân âzâsı bu malları başka insanların üzerine devretti. Bunların arasında emniyeti sû-i istimal ederek bu malların üstüne konanlar oldu ve çoğu mahvoldu, gitti. Her ihtilâl devirlerinde ve diğer memleketlerde olduğu gibi, pek çok haksızlıklar karşısında bırakılan âilemiz diyâr-ı gurbetlerde çok müzâyaka ve bin türlü felâket karşısında kalarak pek elîm âkıbetlere dûçâr oldular. Pederim,* ***Cevdet Bey*** *isminde bir genç vekil tâyin etti. Menfâya çıkarken, dedem* ***Sultan Murad****'ın mâiyet erkânına mensup bir zâtın oğlu olan* ***Kemal Bey****, pederim tarafından işlerinin tasfiyesi için gayr-ı resmî sûrette memur edildi. Pederimin maaşlarından biriktirdiği Türk parası, nâmına bozdurulup 2.300 dolar, 100 İngiliz lirası ve biraz Yugoslav dinarı memleketi terk ettiğimizde yanına aldı.*

Zevcleri vefât etmiş padişah kadınları ve şehzâde hanımları ile zevcelerini talâk etmiş veya o esnada etmek isteyen damadlar; Türkiye hudutları dâhilinde kalabilirlerdi. Büyük-

*vâlidem Nâziknaz **Hanımefendi** bu meyânda kalanlardandı ve Çırağan Sarayı'ndaki dâiresinde ikamet etmeye devam etti. Büyükannemi çok severdim ve O'na pek bağlı idim. Bütün çocukluk ve gençliğimde benimle candan meşgul olurdu. Hastalıklarımda yanımdan ayrılmazdı. Kendisinden ayrılmamıza çok üzüldüm. Kendisi de, evlâdlarının ve torunu benim, böyle bir âkıbete dûçâr olarak diyar-ı gurbetlere çıkmamıza pek mükedder bir hâlde hastalanarak yatağa serildi. Hazin bir sûrette vedâ ettik. Memlekete bir dereceye kadar yakın olmak mülâhazasıyla, pederim bizlerle Macaristan'da Budapeşte'ye gitmeye karar verdi. Halam **Behiye Sultan** da beş gün sonra hareket edip bizim yanımıza gelecekti. Zaten ben hareket günümüze kadar halamın Ortaköy'deki evinde oturmaya devam ediyordum.*

*Sirkeci'deki Emniyet Müdürlüğü'ne polisten pasaportlarımızı bizzat almaya gittik. Hükümetin vermeyi taahhüd ettiği bin Türk lirayı da pasaportlarla veriyorlardı. **Ali Vâsıb Bey bin Ahmed Nihad Efendi** diye yazılan pasaportun bir senelik mühleti vardı. Emniyet Müdürlüğü'ne gittiğimizde, araba içinde ceddim **Sultan Abdülmecid Han**'ın kızı ve son dört padişahların hemşiresi olan **Seniha Sultan**'ı gördüm. Kendisi o esnada 71 yaşında, âilemizin en yaşlı âzâsı idi. O da pasaport ile verilecek meblağı almak üzere oraya gelmiş idi. Kendisinin ellerini öptükten sonra müsaadesi ile rahatsız olmaması ve benim polis zâbitlerinden ricâ ederek vekâleten bu muâmeleyi belki yapabileceğimi kendisine bildirerek, arabadan inip yorulmamasını söyledim. Polis zâbitinden **Seniha Sultan**'a âid pasaport ve meblağı bana vermesini ricâ ettim ise de cevâb-ı red alarak muvaffak olamadım. Bizzat kendisinin yukarı çıkmasını istedi. İnip kemal-i teessürle muvaffak olamadığımı büyük halamıza bildirdim. Bir de aynı gün hatırladığım vak'a, Emniyet Müdürlüğü'ne girer girmez, yine gazetecilerin etra-*

fımı sarıp daha önce bahsettiğim mülâkâtın doğru olup veya olmadığını sormaları idi. Gâyet sinirli ve müteessir bir hâlde idim. Bittabî bu mülâkâtın yukarıdan aşağı icad edilmiş bir yalan olduğunu muhâbirlere söyledim. Aralarında:

"-Gördünüz mü, böyle bir yalan olduğunu biz de tahmin etmiş idik." diye onlar da öfkelenerek birbirleriyle konuştuklarını ve bana söylediklerini pek iyi hatırlıyorum.

Orient Express'te yataklı vagonda yer tutmak için Wagon Lit'ye gittim. Aynı zamanda benimle beraber bulunan ***Damad Ali Haydar Bey*** *de altımdaki yatağı tuttu. Böyle kederli bir seyahatte birlikte olacağımıza pek sevindim. Pederim, vâlidem, pederin diğer refikası* ***Nevrestan Hanım*** *ile birâderi* ***Aziz*** *de aynı vagonda yer tuttular. Alınacak ve bırakılacak şeyleri tasnif ediyor, zaman pek kısa olduğundan gece ve gündüz uğraşıyorduk. Pederim vekîline ve mâiyet erkânına bu hususta emirler veriyordu. Bu insanlar içinde dayımın üvey kızı* ***Yadaş*** *ismindeki çerkes kız ağlayarak son hizmetlerini yapıyordu, ki bilâhare bir-iki sene sonra vefâtını haber alarak çok müteessir oldum. Bir de bana çok sâdık olan muhâfızım Arnavut* ***Kasım Ağa****'yı bırakacağıma üzülüyordum. Elde ve avuçta kalandan birkaç kuruş mükâfâtını verebildim. Bunlar bu felâketimize iki gözü iki çeşme ağlıyorlardı.*

6 Mart 1924 saat dokuz buçukta, Orient Express ile sevgili vatanımızı terk ediyorduk. Serencebey yokuşundaki köşkü pederim ve vâlidem, pederin ikinci refikası ***Nevrestan Hanım*** *ve biraderi* ***Aziz Bey*** *ile saat sekiz raddelerinde bütün evimizdeki kalfa, kızlar ve bendegân ile vedalaşıp iki takaya râkiben (binerek) çanta ve sandıklarımızı da yanımıza alarak terk ettik. Muhâfızım* ***Kasım Ağa*** *da bizimle otomobile bindi. Sirkeci istasyonuna geldiğimizde çantaların* ***Aziz Bey*** *tarafından kayıt edilmesine kadar büfede oturduk. İstasyon, âilemizin erkek ve birlikte çıkan kadın âzâları ile dolu idi. Express'te hemen he-*

men bizlerden başka kimse yok idi. Bütün vagonları bizler işgal ediyorduk. Birçok polis kuvvetleri bulunuyordu ve pasaportlarımızı polis müdürü her birimize teslim etti. Bir de gazete muhabirleri ve fotoğrafçıları vardı. Gazetecilere karşı, bundan evvel başıma gelen olaylardan dolayı, pek titiz ve sinirli idim. Hiçbirisinin suâllerine cevap vermedim. Zaten abuk sabuk şeyler soruyorlardı. İstasyon dışına biriken halk, sükûn ve teessür içinde duruyorlardı. Ancak şahsî ahbaplarımdan istasyonda görebildiğim, Amerikan dostum ***Amiral Bristol****'ün yâveri* ***Captan Weiler*** *ile Mekteb-i Sultânî arkadaşım* ***Zâimzâde Abdülmennân*** *ve büyük kardeşi* ***Rıdvan Beyler****'dir. Başka hiç eş-dost gelmemişlerdi. Büyük felâketimiz ânında, gelen bu zevâtın gösterdikleri samimi hissiyâta pek minnettar kaldım ve teşekkürlerimi bildirdim. Nihayet vagonlarımıza bindik ve hareket ettik.*

Trenin koridorlarında polisler vardı. Bunlar Bulgar hududuna kadar bizimle beraber geldiler. İçlerinden pek çoğunun gözleri yaşarıyordu ve pek müteessir idiler: "

"... Geceleyin Edirne'den Bulgar hududuna vâsıl olduk ve Türk polislerimiz treni terk ettiler."[128]

3 Mart 1924 tarih ve 431 sayılı kanuna istinâden yurt dışına çıkarılan Hânedân mensupları (36'sı erkek, 48'i kadın ve 60'ı çocuk olmak üzere yekûn 144 kişi...) şunlardı:

1- Abdülmecid Efendi:

Son Halîfe, **Sultan Abdülâziz Han**'ın oğlu 1868 yılında İstanbul'da doğmuş, 24 Ağustos 1944 târihinde Paris'te vefât etmiştir. Nâ'şı uzun müddet tahnid edilmiş olarak Paris Cami-i Şerîfi'nde bekletildikten sonra Türkiye'ye kabul edilmediğinden Medine-i Münevvere'ye nakledilerek orada defnolunmuştur.

2- Mehmed Selim Efendi:

---

128 **Ali Vâsıb Efendi**- Bir Şehzâdenin Hâtırâtı, İstanbul, 2004, sh: 127 vd.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın en büyük oğlu, 1872 yılında İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda Bedrifelek Kadın Efendi'den doğmuş 1937 yılında Beyrut'un banliyösü Cünye'de ölmüş. Şam'da **Sultan Selim** Câmi-i Şerîfi'nin avlusuna gömülmüştür.

3- Mehmed Ziyâüddin Efendi

Sultan Reşad'ın oğlu, 1873 yılında İstanbul'da doğmuş, 1938 yılında vefat etmiştir. Cild hastalıkları mütahassısı ve tümgeneral'di. 1938 yılında İskenderiye'de vefât etmiş ve orada medfundur.

4- Mehmed Seyfeddin Efendi

Sultan Abdülâziz Han'ın oğlu, 1874 târihinde İstanbul'da doğmuş, 1927 yılında Beyrut'da vefat ederek, Şam'da **Sultan Selim** Câmii Şerifi'nin avlusuna gömülmüştür. Tümamiraldi.

5- Burhaneddin Efendi

Sultan II. Abdülhamid Han'ın şehzâdelerindendi. 1885 yılında İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Cumhuriyet îlân edildiği sırada Avrupa'da seyahatte bulunduğundan, vatanına dönememiştir. Amerika'da 1949 yılında vefat etmiş, cenazesi Şam'a götürülerek **Sultan Selim** Câmi-i Şerîfi avlusuna defnedilmiştir. Deniz albayı idi. Fevkalâde zeki ve sanatkâr ruhlu bir adamdı. Alaturka ve alafranga mûsikide gerçekten bir virtüözdü.

6- Abdülkadir Efendi

Sultan II. Abdülhamid Han'ın şehzâdelerindendi. 1878 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuş; vatandan ayrıldıktan sonra yerleştiği Bulgaristan'da II. Cihan Harbi esnasında (1944) bir hava hücumu sonunda vefat etmiştir. Mezarı Sofya'dadır.

7- Ahmed Nûri Efendi

Sultan II. Abdülhamid Han'ın şehzâdelerindendi.

İstanbul'da 1878 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuş, vatandan çıkarıldıktan sonra Fransa'ya yerleşmiş ve 1944 yılında orada ölmüştür. Mezarı Şam'daki âile kabristanındadır.

8- Ahmed Nihat Efendi

Sultan Beşinci Murad'ın oğlu **Selâhaddin Efendi**'nin şehzâdelerindendi. İstanbul'da 1883 târihinde doğmuştur. Yurtdışına çıkarıldığında piyade albayı rütbesini hâizdir. 1974 yılında Beyrut'ta vefât ederek Şam'a defnedilmiştir.

9- Ömer Hilmi Efendi

Beşinci Sultan Mehmed Reşad'ın şehzâdelerindendir. 1886 yılında İstanbul'da doğmuştur. Vatandan ayrılışı sırasında piyade albayı idi. 1935 yılında İskenderiye'de vefat ederek orada defnedilmiştir.

10- Abdürrahim Efendi

Sultan II. Abdülmahid Han'ın şehzâdelerindendi. 1894 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Yurt dışına çıkarıldığında albaydı. 20 Ocak 1952 tarihinde Paris'te bir otelde zaruretten intihar etmiş ve Bobini Müslüman Mezarlığına gömülmüştür.

11- Abdülhalim Efendi

Sultan Abdülmecid'in en küçük oğlu **Süleyman Efendi**'nin (**Enver Paşa**'nın kayınpederi) şehzâdesiydi. 1894 yılında İstanbul'da doğmuştur. Yurtdışına sürüldüğünde piyade alayı rütbesine hâizdi. 1926 yılında Paris'te vefât etmiş, Şam'daki âile mezarlığına defnolunmuştur.

12- Osman Fuad Efendi

Beşinci Sultan Murad'ın oğlu **Selâhaddin Efendi**'nin oğludur. 1895 yılında İstanbul'da doğmuştur. Hassa Mızraklı Süvâri Generali idi. Sonradan yerleştiği Paris'te 1973 yılında bir otelde zarûret içinde vefat etmiştir. Mezarı, Bobini Müslüman Mezarlığı'ndadır.

13- Ömer Fâruk Efendi

Sultan II. Abdülhamid Hân'ın en büyük oğlu
MEHMED SELİM EFENDİ
(1872-1937)
-Yurt dışına çıkarılan şehzâdelerden-

Son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin oğludur. İstanbul'da 1898 yılında doğmuştur. Yurt dışına sürüldüğünde piyade yüzbaşısı idi. 1969 yılında Mısır'da Dâüssıla denilecek dehşetli bir vatan hasretiyle kıvranarak vefat etmiş ve Kahire'de defnolunmustur. Bilâhare kemikleri İstanbul'a naklolunarak **II. Mahmud** türbesine defnolunmuştur.

14- Mehmed Cemâleddin Efendi

Sultan Abdülaziz Han'ın şehzâdelerinden **Şevket Efendi**'nin oğludur. 1890 yılında İstanbul'da doğmuştur. Yurt dışına sürüldüğünde tuğgeneraldi. 1946 yılında Beyrut'ta vefat etmiş olup orada medfundur.

15- Ahmed Nureddin Efendi

Sultan II. Abdülhamid Han'ın şehzâdelerindendir. 1901'de İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Bir müddet Roma'da ikâmet etmiş, bilâhare Paris'e geçerek orada 1944 yılında vefat etmiştir. Paris'te Bobini Müslüman Mezarlığı'nda medfundur.

16- Mehmed Abdülâziz Efendi

Sultan Abdülaziz Han'ın oğlu **Seyfeddin Efendi**'nin şehzâdelerindendir. 1901 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1977'de Fransa'nın Nice şehrinde vefat etmiştir. Orada medfundur.

17- Mahmud Şevket Efendi

Sultan Abdülaziz Han'ın oğlu **Seyfeddin Efendi**'nin şehzâdelerindendir. 1903 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1973 yılı başında Fransa'da Bağnols S/ceze kasabasında vefat etmiştir. Orada gömülmüştür.

18- Mehmed Şerâfeddin Efendi

Sultan Abdülmecid'in şehzâdesi **Süleyman Efendi**'nin oğludur. 1904 yılında İstanbul'da doğmuş, 1966'da da Beyrut'ta vefât ederek Şam'daki âile kabristanına defnolunmuştur.

Sultan II. Abdülhamid'in
şehzâdesi
Ahmed Nûreddin Efendi

Sultan V. Murad'ın torunlarından
Ahmed Nihad Efendi'nin
şehzâdesi
Ali Vâsıb Efendi

Şehzâde Cemâleddin Efendi'nin
oğlu
Şehzâde Şerâfeddin Efendi

Yusuf İzzeddin Efendi'nin
mahdumu
Şehzâde
Mehmed Nizâmeddin Efendi

Nevsâl-i Osmânî'de şehzâdeler

19- Ahmed Zâhid Efendi

Sultan Abdülaziz merhumun şehzâdesi **Seyfeddin Efendi**'nin oğludur. 1904 yılında İstanbul'da doğmuş olup 1966'da Beyrut'ta vefât edip orada defnolunmuştur.

20 - Ali Vâsıb Efendi

Beşinci Sultan Mehmed Reşad'ın oğlu **Selâhüddin Efendi**'nin oğlu **Ahmed Nihad Efendi**'nin (1883-1954) oğludur. İstanbul'da 1903 yılında İstanbul'da doğmuş, 1983 yılında İskenderiyye'de vefat etmiştir. Kabri oradadır.

21 - Mehmed Âbid Efendi

Sultan II. Abdülhamid Han'ın oğludur. 1905 yılında İstanbul'da doğmuştur. 8 Aralık 1973 târihinde Beyrut'ta vefat etmiş, Şam'da **Sultan Selim** Câmi-i Şerîfi avlusuna defnolunmuştur.

22- Abdülkerim Efendi

Sultan II. Abdülhamid Han'ın oğlu **Mehmed Selim Efendi**'nin oğludur. İstanbul'da 1906 yılında doğmuştur. Meslek itibariyle askerliğe mensub olduğundan vatandan çıkarıldıktan sonra Doğu Türkistan'da ümitsiz bir istiklâl mücâdelesine girişmiş, mâruz kaldığı muvaffakiyetsizlik üzerine, kaçıp Amerika'ya yerleşmiştir. 1935 yılında New York'ta bir otelde fâili meçhul bir cinâyete kurban giderek orada gömülmüştür.

23- Orhan Efendi

Sultan II. Abdülhamid Han'ın oğlu **Abdülkâdir Efendi**'nin oğludur. 1909 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1994 yılında Nice'de vefat etmiş ve orada gömülmüştür.

24- Mehmed Nizâmüddin Efendi

Sultan Abdülaziz Han'ın oğlu **Yusuf İzzeddin Efendi**'nin oğludur. 1909 yılında İstanbul'da doğmuş ve 1933 yılında İsviçre'de vefat etmiştir. Önce Kahire'de defnedilmiştir. Bilâhare kemikleri İstanbul'da **Sultan II. Mah-**

Sultan II. Abdülhamid'in
şehzâdesi
Burhâneddin Efendi

Sultan V. Murad'ın torunu
Ahmed Nihad Efendi

Sultan II. Abdülhamid'in
şehzâdesi
Abdürrahim Efendi

Sultan Reşad'ın
şehzâdesi
Ömer Hilmi Efendi

mud Türbesi'ne naklolunmuştur.

25- Mehmed Nâzım Efendi

Sultan Reşad'ın şehzâdesi **Dr. Mehmed Ziyâeddin Efendi**'nin oğludur. 1910 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1984 yılında İstanbul'da vefât etmiş, Eyüb'de **Sultan Reşad** Türbesi civârına defnolunmuştur.

26- Ömer Fevzi Efendi

Dr. Mehmed Ziyâeddin Efendi'nin diğer şehzâdesidir. İstanbul'da 1912 yılında doğmuştur. 1986 yılında Amman (Ürdün)'da vefât etmiş, cenâzesi İstanbul'a naklolunarak Eyüb'de **Sultan Reşad** Türbesi civârına defnolunmuştur.

27- Burhaneddin Cem Efendi

Şehzâde Burhaneddin Efendi'nin oğlu **Tevfik Efendi**'nin şehzâdesidir. İstanbul'da 1920 yılında doğmuştur.

28- Mahmud Hüsâmeddin Efendi

Şehzâde Mehmed Cemâleddin Efendi'nin oğludur. İstanbul'da 1916 yılında doğmuştur. 1916 yılında Beyrut'ta vefât etmiştir. Orada medfundur.

29- Süleyman Saadeddin Efendi

Bu da **Şehzâde Cemâleddin Efendi**'nin oğludur, İstanbul'da 1917 yılında doğmuştur. 1986 yılında Suudî Arabistan'da vefât etmiştir.

30- Necib Ertuğrul Efendi

Şehzâde Abdülkâdir Efendi'nin oğludur. 1914 yılında İstanbul'da doğmuştur. Viyana'da doktorluk yapmaktayken 1994 yılında orada vefat etmiştir. Viyana'da medfundur.

31- Alâüddin Efendi

Abdülkâdir Efendi'nin diğer bir şehzâdesidir. İstanbul'da 1917 yılında doğmuştur.

32- Mehmed Fahreddin Efendi

Sultan II. Abdülhamid Han'ın oğlu, **Burhaneddin Efendi**'nin şehzâdesidir. 1911 yılında İstanbul'da doğmuş-

Sultan II. Abdülhamid'in
şehzâdesi
Selim Efendi

Sultan Reşad'ın
oğlu
Mehmed Ziyâeddin Efendi

Sultan Reşad'ın
oğlu
Mehmed Necmeddin Efendi

Sultan II. Abdülhamid'in
oğlu
Abdülkadir Efendi

tur. İyi bir ressamdı. 1968 yılında Amerika'da vefat etmiştir. New York'ta medfundur.

33- Osman Ertuğrul Efendi

Sultan II. Abdülhamid Han'ın oğlu **Burhaneddin Efendi**'nin şehzâdesidir. 1912 yılında İstanbul'da doğmuştur. Hâlen New York'ta yaşamakta ve ticaretle meşgul olmaktadır.

34- Mehmed Nâmık Efendi

Sultan V. Mehmed Reşad'ın oğlu **Ömer Hilmi Efendi**'nin şehzadesidir. 1914 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1956 yılında **Nâsır**'ın zindanında vefat etmiştir.

Bunlara ilâveten o gün için hânedân reisi olan **Sultan Vahideddin**'in yegâne şehzadesi **Ertuğrul Efendi** ve kızları **Ulviye, Sabiha Sultan Efendi**'ler ve diğer bendegânı ile vatanı daha önceden terk etmiş bulunuyordu. Aynı şekilde **Ferid Paşa** da **Mediha Sultan**'ın çocuklarıyla bu kanundan evvel gidip Fransa'ya yerleşmişti! Osmanoğulları hânedânına mensup bu erkeklerin yanı sıra bir de **"sultanefendi"** tâbir edilen hânedâna mensup erkeklerden doğma kız çocukları vardı. Bunlar da pek çoktular. Misal kabilinden birkaçını zikredelim:

Şehzade Selâhaddin Efendi'nin kızları **Hatice, Fehime** ve **Fatma Sultan Efendi**'ler, **Sultan II. Abdülhamid Han**'ın kızlarından **Zekiye, Fatma Nâime, Nâile, Şâdiye, Hamide, Ayşe Sultan Efendi**'ler...

Şehzâde Abdülkadir Efendi'nin kızı **Bidâr Sultan Efendi.**

Sultan II. Abdülhamid Han'ın büyük oğlu **Selim Efendi**'nin kızı **Emine Nemika Sultan Efendi.**

Şehzâde Abdurrahim Efendi'nin kızı **Mihrimah Selçuk Sultan.**

Şehzâde Mehmed Ziyâüddin Efendi'nin kızları **Be-**

Şehzâde Süleyman Efendi'nin
oğlu
Abdülhalim Efendi

Sultan Abdülaziz'in
oğlu ve son halife
Abdülmecid Efendi

Abdülmecid Efendi'nin
oğlu
Ömer Fâruk Efendi

Sultan V. Murad'ın
torunlarından
Osman Fuad Efendi.

Nevsâl-i Osmânî'de şehzâdeler

hiye, Rukiye, Hayriye ve Mihrimah Sultan Efendi'ler.

Şehzâde Ömer Hilmi Efendi'nin kızı Emine Mukbile Sultan Efendi.

Şehzâde İbrahim Tevfîk Efendi'nin kızları Arife Kadriye ve Zehra Kadriye, Ayşe Fethiye ve Rabia Nilüfer Sultan Efendi'ler.

Şehzâde Süleyman Efendi'nin kızı Emine Nâciye Sultan Efendi.

Şehzâde Yusuf İzzeddin Efendi'nin kızları Fatma Şükrüye ve Mihrişah Sultan Efendi'ler.

Şehzâde Ömer Fâruk Efendi'nin kızları Neslişah ve Hanzâde Sultan Efendi'ler.

Şehzâde Mahmud Şevket Efendi'nin kızı Nermin Sultan Efendi ilh...

Bunlardan hâlen kimlerin hayatta bulunduğunu, nerede ve nasıl yaşadıklarını tafsil ve hikâye etmek ayrı bir mevzûdur.[129] Tabiatiyle pek çoğu dayanılmaz bir vatan hasreti ile yâd ellerde vefât etmiştir. İçlerinde fakr u zaruretten intihar edenleri, mezar bulunmadığı için Manş Denizi'ne atılanları, âilenin şeref ve haysiyetiyle kabil-i telif olmayacak işlerle -bizzarûre- meşgul bulunanları, **Ömer Fâruk Efendi** gibi vatana kabul edilmekten ümidini kesince **"mezarına konulmak üzere bir zarf içinde bir avuç vatan toprağı"** talep edenleri vardır.

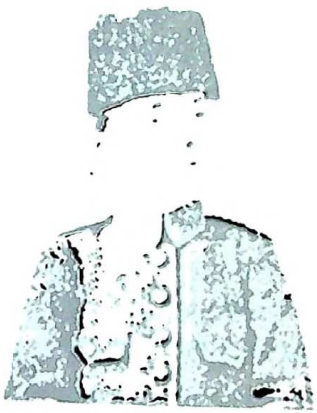
Bu, altı buçuk asırlık dünyanın şanlı âilesinin başına gelenler ne yazmakla biter ve ne de hiçbir türk ve müslümanın vicdanı, bu elîm hâdiselerin tekrarlanmasına tahammül edebilir. Esâsen böyle bir eserde bunların -hakkıyle- tafsil ve hikâyesine ne lüzum ve ne de imkân vardır!.. Lüzum yoktur,

129 Bunları merak edenler, en yeni ve doğru bir kaynak olarak Şehzâde Osman Selahaddin Efendi'nin **"Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu'nun 700. Yılında Osmanlı Hânedânı"** (İstanbul, 1999) isimli esere bakabilirler.

Yurt dışına çıkarılan şehzâdelerden, **Sultan II. Abdülhamid Hân**'ın oğlu **Abdürrahim Efendi** (sağda) ve **Sultan Abdülaziz** merhûmun oğlu **Şevket Efendi**'nin oğlu **Cemâleddin Efendi** (solda)

Yurt dışına çıkarılan şehzâdelerden,
Sultan Reşad'ın oğlu: **Ömer Hilmi Efendi** (sağda) ve **Sultan II. Abdülhamid Hân**'ın oğlu **Ahmed Nûreddin Efendi** (solda)

çünkü bizim maksadımız, millî târihimizin en şanlı safahâtının gerçek âmilleri olan velînîmetlerimizin çocukları için merhamet dilenmek değildir. İmkân yoktur, çünkü onların başlarından geçen binbir fâciayı tam bir şekilde nakil, son derece güçtür. Zira onlar -içine düştükleri cehennemî zarûrete rağmen- şeref ve haysiyetlerini korumakta hiç kimseyle kıyaslanamayacak derecede büyük bir ahlâkî salâbet göstermişlerdir. Gözyaşlarını içlerine akıtarak yaşamışlar, dertlerini kimseye açmamışlardır. Bu bakımdan onlar hakkındaki bilgilerimiz, tesâdüflerin yardımıyla elde edilebilmiş **"senaryo parçaları"** gibidir. Hiç şüphesiz, bu eserde yer alan beyânlar da öyledir. Tekrar edelim ki; bunları nakletmekten maksadımız, onları okuyucularımıza acındırmak değildir!... Hiç şüphesiz acınacak ve merhamete müstahak görülecek olan, ancak fâtih ecdadımızın bu tâlihsiz çocuklarına sövmeye hâlâ devam eden, aramızdaki bedbahtlardır!

Şimdi de gurbetzede Osmanoğulları'nın sürgünlerinden[130] bir kaçının hazîn gurbet mâcerasına kısaca temâs etmek istiyoruz.

Fakat bundan önce, çok ibretli diğer bir hususu belirtmekten kendimizi alamadık. Bu da onların gittikleri yâd ellerden ecnebîlerce nasıl karşılandıkları mes'elesidir. Buna dâir bir-iki misâl kaydedelim de, kendi ırkdaş ve dindaşlarından gördükleri o ağır muâmele ile bu ecnebîlerin hatt-ı hareketi arasındaki azîm fark tebeyyün etsin!...

1- Son **Halîfe Abdülmecid Efendi** ile birlikte yurt dışına çıkarılanların Avrupa'ya müteveccihen karadan gö-

130 164 kişilik bu sürgünler kafilesinin Emniyetçe tanzim edilmiş resimli bir broşürü mevcudsa da, ona ulaşmak zordur. Okuyucularımız isterlerse bunlara âid tafsîlâtı, **Şehzâde Ali Vâsıb Efendi**'nin hâtırâtında bulabilirler. (Bkz: **Ali Vâsıb Efendi**- Bir Şehzâdenin Hâtırâtı, İstanbul, 2004, sh: 395 vd.)

türülerek Çatalca'da trene bindirildikleri malûmdur. Ondan yirmi dört saat sonra diğer şehzâdeler bulabildikleri vâsıtalarla geçinebileceklerini ümît ettikleri diğer bazı memleketlere gitmişlerdir. Bunlardan büyük bir kafile de, Beyrut'a gitmişti. Beyrut'un müslim ve gayr-i müslim bütün halkı, bu felâketzede Osmanoğulları'na karşı emsâlsiz bir karşılama merâsimi tertiplemiştir. Bunu bir görgü şâhidi olarak anlatan **Manavoğlu Nevres Bey** diyor ki:

"Vapur, Beyrut Limanı'na demirlemişti. Cumhuriyet-perver olan Fransa'nın, Cumhuriyetten evvel haksever ve hürriyetsever olan kibar ruhu kendini göstermiş, açıkta bulunan bir harb gemisinin motorları karaya çıkmak için emirlerine tahsis olunduğu bir subay tarafından arz olunmuştu. Rıhtımda yer alan resmî bir ihtiram kıt'asından sonra şaşıran, hâlâ inanmayan; hayretten hiddete, hiddetten teessüre, teessürden şefkate düşen Beyrut halkı sıralanmıştı.

Şimdi şehzâdeler, sultanlar çıkıyor ve ağlayan, inleyen, hıçkıran Beyrut halkının mütemâdî acı alkışları arasında otellerine gidiyorlardı. O anda Beyrut mahşerî bir şekilde kaynadı. Ve Beyrut eşrâfı, köşklerini, konaklarını Osmanlı Âilesi mensuplarına terk ederek onların istirahatlarını temin eylemek üzere bu Hânedânı âdeta kapışmıştı. Beyrutluların kanı, onları otellerde görmeye tahammül edememişti. Bu âile, Beyrutluların sâdece Halîfelerinin çocukları idi. Ya bizim!... Hem Halîfelerimizin ve hem de pâdişâhlarımızın ve târihimizi yazanların çocukları değil miydi?

Selâm size! At üstünde bir devlet-i muazzama kuran Büyük ***Osman****'ın necîp çocukları, selâm size! Adâlet ve âsâyişle, hürriyet idâresiyle harbsiz memleketler kazanan mütefekkir* ***Orhan****'ın asîl çocukları... Kosova'da ehl-i salî-*

*bi tarumar eden **Hüdâvendigâr**'ın, Niğbolu'ya yıldırımlar yağdıran **Bâyezid**'in, isimlerine «İttihatçı» denilen şerîrlerin bilâ lüzum harb-i umûmiye girip de binnetice Yunan işgâline mâruz bıraktıkları güne kadar Türk'ün göz bebeği olan İzmir'i fetheden **Çelebi**'nin, âlim ve fâzıl **Fâtih**'in ve dünyalara sığmayan **Selim**'in yüksek nâsiyeli haluk çocukları, selâm size!..."*[131]

2- İleride gurbet serencâmı tafsilâtıyla anlatılacak olan **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**, Türkiye'den çıktıktan sonra Mısır'a yerleşmişti. Orada varlıklı ve çocuksuz halasının mâlî imkânlarıyla iyi bir yaşama düzeni kurmuştu. Fakat 1962 yılında **Nâsır** tarafından 24 saat zarfında Mısır'dan çıkması emredilmişti. Buna sebep de **Pertevniyâl Valide Sultan**'dan kendisine kalan, Yunanistan'daki büyük bir mirastı. Bunu Yunanistan'dan koparmayı vaad eden Mısır Hükümeti'ne resmen tanzim edilmiş bir vekâletnâmeyi imzalayıp vermemiş olmasıydı. **Nâsır**, Yunanistan'a bunu ödettirmek için icabında İskenderiye'deki Rumların mallarına el koymayı tasarlamıştı. **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**, O'nun tanzim edilen vekâletname ile ne yapmak istediğini kavradığı için bu teklifi reddetmişti.

Nâsır, halasından kalan araziyi elinden almış, sıra buna gelmişti. Bu sebeple şehzâdeye 24 saat zarfında Mısır'ı terk etmesi, polis marifetiyle tebliğ edilmişti. Zavallı, şaşırmış bir durumdaydı. 24 saat zarfında nereye gidebilirdi?! O'nu hangi devlet kabul ederdi?! Sonra, nereden bir pasaport tedârik edebilirdi?! Çünkü hiç bir devletin teb'ası değildi. Böyle şaşırmış bir hâlde, sağa-sola koşarken Fransız Sefîri'nin kendisini dâvet etmesi üzerine kalkıp Fransız Sefarethânesi'ne gitmişti. Sefir, iki pasaport çıkararak Efendi'ye takdim etmiş ve kendisini kızı **Nermin Sultan**

131 **Manavoğlu Nevres**- a.g.e., sh: 9-10.

Efendi'yle birlikte Fransa'da misafir etmekten son derecede memnun kalacaklarını bildirmişti. Bunlar, Fransız pasaportuydu. Fakat câlib-i dikkat olanı şu idi ki, bunlardaki milliyet hânesinin karşısına **"Osmanlı"** kelimesi yazılmıştı. Demek ki, Fransa Cumhuriyeti, Müslüman **Nâsır**'ın yirmi dört saat içinde yaka-paça hudut dışı etmek istediği bir Osmanlı Şehzâdesini, kızıyla birlikte şeref misafiri yapmak istiyor, bu maksadla hiç bir mürâcaat vâkî olmaksızın kendiliğinden onlara birer pasaport tanzim ediyor ve son derece cemilekâr bir jestle de milliyetlerini **"Osmanlı"** olarak göstermiş bulunuyordu. Bu hâdiseden fevkalâde mütehassis olan **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**, Fransız sefîrine, bu iyiliği kendisine niçin yaptığını sorması üzerine de şu cevabı alıyordu:

"-Senin ecdadın **Kanunî** olmasaydı, bugün bir Fransa mevcud olmayacaktı!..."

Bu sözü söyleyen Osmanoğulları'nın dîninden, dilinden ve ırkından olmayan bir yabancıydı. Üstelik târihte **Kanûnî**'nin Fransa'ya yaptığı iyilikle, bütün Osmanoğulları'nın Türk Milleti'ne karşı îfâ eyledikleri hizmet ve iyiliklerin kıyasına imkân olmadığı aşikâr değil midir? Böyle iken bizim kundaktaki bîgünah çocuklarına kadar bir gecede aziz vatanlarından tard ettiğimiz fâtih ecdadımızın bu felâketzede çocuklarına ecnebîlerin -bizim yüzümüzü kızartması lâzım gelen- bu alâkası, sadece bu bir-iki misâle münhasır değildir. İstenirse misâlleri çoğaltmak dâima mümkündür.

Nâsır'a gelince; O'nun Osmanoğulları'na karşı seyyiâtı, sadece **Şehzade Mahmud Şevket Efendi**'nin malına-mülküne el koymaktan ve Yunanistan'daki mirasını ele geçirmek için O'nu yakapaça hudud hâricine çıkartmaktan ibaret değildir. Osmanoğulları'nın en kıymetli şehzâdelerin-

den biri olan **Nâmık Efendi**'yi hiçbir alâkası olmayan birtakım hareketlerle alâkalı göstererek zindana atan ve O'nun hayatını hapiste son bulmasına sebep olan da **Nâsır**'dır!

Hıristiyan memleketlerde **"prens - prenses"** diye el üstünde tutulan Osmanoğulları'na karşı bizim veya **Nâsır** gibi bazı sözde müslümanların, bu âdî davranışlarından sızlamayacak vicdan ne vicdandır!.. Kızarmayacak yüz, hakîkaten ne hayasız bir yüzdür!...

II- OSMANOĞULLARI'NIN ACIKLI GURBET HAYATLARINDAN SAHNELER

1 - SULTAN VAHİDEDDİN

Sultan Vahiddedin, evvelce de temas edildiği üzere, hayatını tehlikede görünce İstanbul'dan ayrılmayı kararlaştırmış ve bu maksatla İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanı **General Harrington**'a müracaat etmişti. Bu, İngilizlerin arayıp da bulamadığı ve -daha doğru bir ifadeyle- yıllardan beri plânladıkları ikiyüzlü siyâsetin matlûb olan bir neticesi idi. Bu sebeple, İstanbul ve Londra arasında telsizlerle heyecanlı mesajlar teâati edilmiş ve sonunda da **Sultan Vahideddin**'e arzusunun kabul edildiğini bildirmişti.

Sultan Vahideddin, yanında yegâne şehzadesi **Ertuğrul Efendi** ve birkaç bendegânı olduğu halde, **«Malaya»** isimli İngiliz harb gemisinde hükümdarlara mahsus bir merasimle karşılanmıştı. Gemi kumandanı, O'na İngiliz Kralı nâmına:

"-Hoş geldiniz!" demişti.

Hemen o gün Reuter Ajansı vasıtasıyla hâdise, bütün Dünya efkâr-ı umûmiyesine iftiharla bildirilmişti.

Sultan Vahiddedin, yola çıkarken nereye gideceğini düşünmüş ve plânlamış değildi. O'nu bir müddet el altında ve göz hapsinde tutmak isteyen İngilizler, kendisine Malta

Adası'nı telkin ve tavsiye ettiler. Çünkü burası müstahkem bir İngiliz üssüydü. Bu hususta herhangi bir karar ve hazırlığı olmayan **Sultan Vahiddedin** ise -şimdilik- bu tavsiyeye uyarak 21 Kasım 1922'de Malta Adası'na çıkmıştı.

Burada da bir devlet reisi usûl ve îcaplarına göre karşılanan **Sultan Vahideddin**'i ada umûmî Vâlisi **Mareşal Lord Plümer**, İngiliz Kralı nâmına selâmlamış ve:

"-Misâfiretiniz adamıza ve şahsen bana şeref verecektir. Majeste Kral ve İmparatorum, her türlü emir ve arzularınızın îfâsına beni me'mur buyurmuşlardır." demiş, **Sultan Vahideddin** de:

"–Haşmetlû İngiltere Kralı ve Denizaşırı Dominyonların Hükümdarı ve Hindistan İmparatoru Hazretleri'nin hakkımda gösterdikleri asîl alâka ve misafirperverlikten pek mütehassisim. Kendilerine teşekkürâtımı iblâğ buyurmanızı ricâ eder ve Türklerin Pâdişahı ve İslâmların Halîfesi sıfatlarımı kat'iyen muhafaza etmeye azmetmiş bulunduğumu tekrar arz ve te'kit ederim."[132] karşılığını vermişti.

Sultan Vahideddin Malta Adası'nın; Selima Kasabası sahillerinde bulunan eski bir kalenin surlarıyla kuşatılmış Pini Kışlası'na yerleştirilmişti. Burası adadaki vazifeli İngilizlerin ikâmeti için hazırlanmıştı. **Sultan Vahideddin**'e denize nâzır sekiz odalı bir kısım tahsis edilmişti. Buraya oğlu **Şehzâde Ertuğrul Efendi**, iki harem ağası, sertabîb **Neş'et Paşa**, Mabeyinci **Ömer Yâver Paşa**, kayınbiraderi **Zeki Bey** ile hizmetine bakan emektar kalfalardan başka tütüncübaşı, seccâdecibaşı, ibrikdarbaşı ve berberbaşıyla büyük bir kalabalık teşkil eden maiyyetiyle birlikte yerleşen **Sultan Vahideddin** daha ilk günden itibaren hiç kimseyle görüşmeyi kabul etmemişti. Hâlbuki adanın mütecessis yerli halkından

132 **Târık Mümtaz Göztepe**- Osmanoğulları'nın Son Padişahı **Vahideddin** Gurbet Cehenneminde, İstanbul, 1969, sh. 20.

başka, bir de Avrupa'dan ve hatta Amerika'dan koşup gelen birçok muhabir, O'nu görmeye ve bir mülâkat temin etmeye can atıyorlardı. **Sultan Vahideddin**'in kimseyle görüşmeyi kabul etmemesi yüzünden O'nun adaya gelişiyle tesâdüfen başgösteren büyük fırtınayı ballandıra ballandıra gazetelerine haber vermekle iktifâ eden bu muhabirler, hemen hiçbir zaman huzura kabul olunmamışlardır. Zira orada da aynen Osmanlı Sarayı'ndaki teşrifât usûlü derhal tesis edilmişti. **Sultan Vahideddin**, elinde bir nevî esir olarak bulunduğu Mareşal rütbesindeki Ada Umûmî Valisi'ni dahî huzuruna Yıldız Sarayı'ndaki usûller dâiresinde kabul ediyordu. Üstelik bu vâli, türk aşçılar teminine kadar O'nun istirahati için elinden gelen her şeyi yapmıştı.

Sultan Vahideddin, Malta Adası'nda böylece -eski düzenin az çok kurulmuş olmasına rağmen- buraya adımını attığı andan itibaren sıkılmağa başlamıştı. Vatanından ve âile efrâdından ayrılmıştı. Yanında oğlu **Ertuğrul Efendi**'den başka hiçbir yakını yoktu.

*"Bir nevî esârete ve kalebentliğe benzettiği bu misafirlik, **Sultan Vahideddin**'i daha ilk günden sıkmaya başlamış ve bu hayat, O'na çok ağır gelmişti.*

*Karşısında el pençe dîvan duran, tesellisine çalışan Başmâbeyinci **Ömer Yâver Paşa**'ya içini kemiren hicrânını fâş eder gibi, birkaç kelime kekeledi:*

*«–Paşa, **Şehzâde Cem** fâciâsının dehşetini şu anda lâyıkıyla anlıyorum. Benim çileli ceddim, zavallı yoldaşım!..» diye inledi."*[133]

* * *

"Bu arada İngiliz Avam Kamarası'nda kendisine resmen bir tahsisât ayrılması mevzuubahs edilip de, küstah bir İngiliz meb'usunun:

133 **Târık Mümtaz Göztepe**- a.g.e., sh. 22.

"-Bu Türk Padişahının yüzden fazla karısı vardır. Onlara bütçeden nasıl para yetiştirebiliriz?" tarzında sarf ettiği hezeyan, O'nu büsbütün elem ve kedere gark etmişti."[134]

Çünkü kendisinin böyle bir talebi olmamış, O'na bir tahsisât ayrılması re'sen mevzuubahs edilmişti. Hâlbuki böyle bir şey kararlaştırılsa bile **Sultan Vahideddin** bunu kabul edebilecek bir tıynette değildi. Daha sonra bu hükmü doğrulayan pek çok vak'aya şahid olunmuştur.

Adaya gelişinin üçüncü gününde idi ki, İngiliz Umûmî Valisi, kendisine İstanbul mahreçli bir haberi arz etti. Bu, TBMM'nin O'nu Hilâfet Makâmı'ndan hal' ederek yerine **Abdülmecid Efendi**'yi nasb eylediğine dâirdi. Bunu duyar duymaz son derece hiddetli bir sesle:

"-Beni ancak müvekkil-i zîşânım hal' edebilir."[135] demiştir.

Malta Adası'nda imkânlarına göre yeni bir düzen kurarak yaşayan **Sultan Vahideddin**'e İngiliz Umûmî Vâlisi diğer bir gün de o zaman Hicaz Kralı bulunan **Şerif Hüseyin**'in kendisini mukaddes beldeleri ziyaret için dâvet ettiğine dâir bir telgraf getirdi. Bu telgrafta:

"-Yeryüzünün Halîfesi ve umûm İslâmlar'ın İmâmı, Emir-ü'l-mü'minîn Efendimiz Hazretlerini Hicaz Kralı **Hüseyin** kulları, Kâ'be-i Muazzama'nın muazzam misafirliğine dâvet eder. Dindârâne bir merbûtiyetle (bağlılıkla) hâk-ı pây-i şâhânelerine yüz sürer." denilmekteydi.[136]

Hakikatte, **Şerif Hüseyin**'in telgrafında bahsettiği **"sadâkat"**le hiçbir alâkası yoktu. Daha evvel Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği mâlûm hareketlerle bunu açıkça or-

134 **Refî' Cevdet Ulunay**- Bu Gözler Neler Gördü?, Tercüman Gazetesi, 12 Kasım 1969. **Refî' Cevad Ulunay**'ın bu hâtıraları, yayınevimiz tarafından aynı adla kitaplaştırılmıştır. (İstanbul, 2004, sh: 32)

135 **Târık Mümtaz Göztepe**- a.g.e., sh. 25.

136 **Târık Mümtaz Göztepe**- a.g.e., sh. 39.

taya koymuş bulunuyordu. O'nun asıl maksadı, hiç şüphesiz **"Hilâfet Makamı"**nı ele geçirmekti.[137]

---

137 **Şerif Hüseyin**, Türkiye'de Hilâfet'in ilgâsından çok önce, Halife olmak hevesine kapılmış bulunuyordu. (Bkz. **Târık Mümtaz Göztepe**- a.g.e., sh. 89 vd.)

Esâsen o, daha Birinci Cihan Harbi başladığında İngiliz telkinlerine kapılarak büyük bir İslâm İmparatorluğu hayal etmiş ve bu uğurda metbuu olan Osmanlı Devleti'ne karşı silâh çekmekten çekinmemişti. (Tafsilât için bkz. **Nâci Kâşif Kıcıman**- Medine Müdâfaası - İstanbul, 1971)

Bu hususiaki dayanağı da -maalesef- İngilizlerdi. Onun bu niyette olduğunu çok iyi bilen **Sultan II. Abdulhamid**, saltanatı boyunca kendisini İstanbul'da tutmuş ve Hicaz'a göndermemişti. Fakat bu siyâsetten bîhaber olan İttihatçılar, **Şerif Hüseyin**'i Hicaz'a göndererek O'na, devlete isyan etmek imkânını sağlamışlardır.

Şerif Hüseyin, Hilâfet Makâmı'nı elde etmek için dehşetli bir propagandaya girişmişti. Esâsen bu sırada Mekke ve Medine gibi **"mesned-i hilâfet"** olan iki mukaddes beldeyi de eline geçirmiş bulunuyordu. Fakat çok geçmeden -yine İngiliz desteği ile- Suudîler, O'nu mağlûb ederek buradan çekilmeye mecbur edeceklerdi. (1932) O, hayatını Kıbrıs'ta bir açık hava hapishânesi sûretinde tamamlayacaktı. Ancak **Şerif Hüseyin** sonuna kadar, Hilâfet'i elde etmek sevdasından vazgeçmemişti. Fakat tuhaftır ki; O'nun bu arzusunun karşısına ilk defa yine kendi ırkdaşları çıkmışlardır. Gerçekten başlarında eski Kudüs Müftüsü **Emin El-Hüseynî**'nin bulunduğu **"El-Meclisü'l-İslâmiyetü'l-Ûlâ"**nın idâre hey'eti, Kudüs'te bir toplantı yaparak birtakım kararlar almış ve **Şerif Hüseyin**'in Hilâfet mevzuundaki arzularının karşısına dikilmiştir. Bu kararlar şunlardır:

1- **Şerif Hüseyin**, Hilâfet şartlarını hâiz değildir.

2- Yalnız Kureyş Kabilesi'ne mensup bulunmak şerefi, Halîfe olmak için kâfî bir meziyet teşkil etmez.

3- **Şerif Hüseyin**, eğer asrın îcâplarını ve İslâm Alemi'nin yüksek menfaatlarını, terakkî ve tefeyyüzünü lâyıkıyla kavrayabilecek bir **"Hilâfet Şûrâsı"** teşkil eder ve bu şûrânın kararlarına tamâmiyle riâyet etmeyi taahhüt eylerse, ancak o zaman kendisine biat edilebilir."

Bu karşı koyuş, **Şerif Hüseyin**'in Hilâfet dâvasını, suya düşürmeye kâfi gelmiştir. O'nun **Sultan Vahideddin**'i mukaddes beldelerin ziyaretine dâvet etmesi de takip ettiği bu maksat için girişilmiş faaliyetler cümlesindendi. Fakat bu dâvet vâki olur olmaz, Arap çöllerinin

Esâsen **Sultan Vahideddin**, kendisi de daha adım atar atmaz sıkılmaya başladığı Malta'da, Hicaz'a giderek Haremeyn'i ziyaret ettikten sonra Medîne-i Münevvere'de yerleşmeyi düşünmüştü. Bu sebeple **Şerif Hüseyin**'in bu dâvetten asıl olan maksadını anlamamazlaktan gelmeyi tercih etti. Gerçekten bunu, kendisine dâvet telgrafını getiren İngiliz Umûmî Vâlisi'ne verdiği şu cevap açıkça göstermektedir:

"-Asâletmeab!.. Haşmetlû Kralınıza şu mühim noktayı iblâğ etmenizi bilhassa rîcâ ederim ki, Ravza-yı Nebî'ye yüz sürmek üzere Hicaz'a gitmeyi, **Kral Hüseyin Hazretleri**'nin dâveti üzerine kabul etmiş değilim. Ben bu dâveti, müvekkil-i zîşânım Peygamberimiz Hazretleri'nin dâvetleri olarak kabul ve emsâlsiz bir mânevî müjde olduğuna îman ederek kabul ediyorum."[138]

Teklif kabul olununca, 30 Kasım 1922 tarihinde **Şerif Hüseyin**'e şu cevabî telgraf çekildi:

"Atabe-i Felek-mertebe-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhî-i Akdesdîye hitaben çekilen telgrafnâme-i haşmetpenâhîleri, son derece sürûr-i şâhâneyi mûcib oldu. Ravza-i Nebî'ye yüz sürmek ve müvekkil-i zîşânın dâvet emirlerini yerine getirmek üzere derhal harekete karar verdiklerinin teşekkürât-ı şâhâneleriyle birlikte zât-ı haşmetpenâhîlerine iblâğını kulunuza irâde buyurdukları ve hareket gününün ayrıca iş'ar

---

nâmlı liderlerinden **Seyyid Talibü'n-Nakib** çektiği bir telgrafla **Sultan Vahideddin**'i, O'nun niyetinden haberdâr etmiştir. (Osmanlılığa son demine kadar bağlı kalan bu câlib-i dikkat Arap lideri hakkında tafsilât için **bkz. Târık Mümtaz Göztepe**- a.g.e., sh. 54 vd.)

Esâsen, **Sultan Vahideddin**'in O'nun Birinci Cihan Harbi başlarından beri takip ettiği bu hilâfet dâvasından habersiz olmasına imkân yoktu.

138 **Târık Mümtaz Göztepe**- a.g.e., sh. 41.

edileceği mâruzdur."[139]

Derhal hazırlıklar ikmâl edilerek bütün bendegân ile birlikte yola çıkan **Sultan Vahideddin**'i güzergâhta uğradıkları İskenderiye'de **Şerif Hüseyin** tarafından gönderilmiş olan oğlu **Emir Abdullah**, kalabalık mâiyetiyle birlikte şatafatlı bir sûrette istikbal etmiştir. **Emir Abdullah** birçok iltifattan sonra **Sultan Vahideddin**'e:

"-Velînîmetim, Hânedân-ı Âl-i Şânınıza karşı ubûdiyetimiz bâki ve lâ-yezâldir. Pederim Hicaz Kralı Celâdetlu **Birinci Hüseyin** Kulunuz nâmına Atabe-i Hilâfet-penâhilerinize yüz sürerim." demiştir.

Bu, **Sultan Vahideddin**'e hazırlanan büyük bir karşılama merasiminin ilk adımıydı.

Bu sırada, İstanbul'dan yeni idareyle uyuşması imkânı olmayan eski devlet ricâli de kiraladıkları bir gemiyle kalabalık bir kafile hâlinde Mısır'a gelmiş bulunuyorlardı. Bunlar, matbuata akseden Türkiye haberleri'nin tesiriyle Mısır efkâr-ı umûmiyesince son derecede soğuk karşılanmış ve hatta hâin olduklarına dâir bazı yazılar bile yayınlanmıştı. Gerçekten bunlar arasında bulunan Şeyhülislâm **Mustafa Sabri Efendi, M. Kemal Paşa** hakkındaki meşhur fetvayı veren şeyhülislâm zannedilerek:

"Felyahyâ Mustafa Kemâl ve'l-yesguti'l-havene!..."[140] âvâzeleriyle protesto bile edilmişti.

Emir Abdullah, Mısır'da iyi karşılanmayan bu kalabalık gurbet kafilesine mensup olanları da, Hicaz'a dâvet için **Sultan Vahideddin**'den müsaade istemişti. Bu sûretle **Sultan Vâhideddin**'in mâiyyetine katılan bu eski ricâl-i askeriyye ve ilmiyye mensupları, kafileyi bir kat daha kalabalıklaştırmıştı. **Şerif Hüseyin**, onları da **Sultân Vâhideddin**'in

139 a.y.

140 "Yaşasın **Mustafa Kemâl**, kahrolsun hâinler!.." demektir.

şerefine izaz ve ikrama gark etmeyi ve bu sûretle Osmanlı ricâlinin hâmiliğinden Halîfeliğe geçmeyi tasarlamıştı.

Bu kalabalık kafilenin Cidde'de karşılanışı cidden görülmemiş bir alâyişle cereyan etmişti. **Sultan Vahideddin**'i herhangi bir sûretle ikna ederek O'ndan Hilâfeti almayı plânlayan **Şerif Hüseyin Paşa,** bu merasimin şatafatını sağlamak için hiçbir masraftan çekinmemiştir. Bunu **Refî' Cevad Ulunay**'ın yukarıda bahsi geçen hâtıratından alınan şu satırlar çok güzel tasvir etmektedir:

"Vapurdan çıktığı yerden arabaların oldukları mahalle kadar ipek halılar serilmişti.

***Sultan Vahideddin,** sanki hâlâ Osmanlı Devleti'nin tahtında oturuyormuş da, Hicaz Kralı'nı ziyârete gidiyormuş gibi merâsim yapılıyordu.*

*Bütün Cidde, Osmanlı ve Hicaz bayrakları ile donanmış, bando, mızıkalar, marşlar çalıyorlar, **Sultan Vahideddin,** ayağını karaya basar basmaz, toplar atılmaya başlıyordu.*

*En önde Arap hecin süvari kıt'ası, arkasından atlılar geliyorlar, **Sultan Vahideddin,** arabanın arkasını yalnız işgal ediyor. Kral **Hüseyin** karşısındaki yerde ellerini kavuşturmuş olarak, kemâl-i ihtiram ile divan duruyordu. Ondan sonraki arabalarda mevkilerine göre mâiyet yer almışlardı.*

*Bu sûretle davul, trampet sesleri arasında Mekke'ye varıldı. Kral **Hüseyin, Sultan Vahideddin**'i ağırlamak hususunda, hiçbir fedakârlıktan çekinmiyor, ayrıca teselli için elinden, daha doğrusu dilinden geleni esirgemiyordu. Sonraları, mâiyetindeki zevâttan dinlediğime göre, **Kral Hüseyin** hiçbir zaman **Sultan Vahideddin**'in müsaadesi olmadan huzura girmemiştir.*

*İstanbul'da bir Binbaşı **Tahsin Bey**, Bulgaryalı bir zabit vardı. İnkılâpta O da Arabistan'a geçmiş ve Kral*

Hüseyin'in ordusunu tensik ederek Harbiye Vezirliği'ne kadar yükselmişti. Artık Binbaşı ***Bulgar Tahsin*** *yoktu, Hicaz ordusu kumandanı Vekîli* ***Şeyh Tahsin*** *vardı.*

O'nun da huzurda bulunduğu bir gün Kral ***Hüseyin,*** ***Sultan Vahideddin'e*** *şöyle söylemişti:*

«-Ecdadımızın Haremeyn-i Şerîfeyn'e ve dolayısıyla İslâmiyet'e ettikleri hizmet, büyüktür. Âlem, inkılâplarla doludur. Şahsiyet-i muhteremlerinin mâruz kaldıkları hâlet kaderin bir cilvesidir. İnşâallah pek yakında tekrar tâc ü tahtınızı ele geçirip Dârü'l-Hilâfe'yi teşrîf buyurursunuz. Ecdâd-ı izâmınızın içinde, çok daha müşkil durumlarda olanlar bulunmuşlardır. Bunların hepsi, cilve-i Rabbanî'dir."[141]

Hicaz'daki ikametleri müddetince, gerek **Sultan Vahideddin** ve gerekse etrafı görülmemiş ikram ve iltifatlara gark edilmişlerdir. Çok geçmeden bu aşırı alâka, **Sultan Vahideddin**'i kuşkulandırmaya başlamıştı. Bu kadar büyük masraf sebepsiz ihtiyar edilemezdi. **Şerif Hüseyin Paşa** tâ Mısır'dan Türk usûlü yemek pişirmesini bilen aşçılar getirtmiş, **Sultan Vahideddin** ve mâiyetindekilerin istirahatlarını sağlamak için elden gelen her şeyi yapmıştı. Yavaş yavaş sıkılmaya başlayan **Sultan Vahideddin** etrafındakilere sık sık:

"– Bu adamın bu derece ısrarlı ikramları beni sıkmaya başladı. Allah vere de altından çapanoğlu çıkmaya!" diye dert yanmaya ve O'nun elinden kurtulmanın çarelerini aramaya başlamıştı.

Tam bu sırada yerlilerin sarı-humma dedikleri ateşli bir hastalığa yakalanarak on beş gün ölümle pençeleşti. Bu, öyle bir illetti ki, yakalananlardan, ancak milyonda bir kurtulan olurdu. **Sultan Vahideddin** bir şans eseri olarak kur-

141 **Refi' Cevad Ulunay**- a.g.t., Tercüman Gazetesi, 14 Kasım 1969.

tulmuştu. Bu vesîleyle Mekke'nin havasının, kendisine ağır geldiğinden bahisle **Şerif Hüseyin**'in elinden kurtulmak istedi. Fakat **Şerif Hüseyin** ikram, izaz ve iltifatta daha da ileri giderek O'nun bu bölgenin yaylası mevkiinde bulunan Taif'e gitmeye âdeta icbar etti. **Sultan Vahideddin** bir müddet de Tâif'te ağırlandı. Böyle bir müddet daha vakit geçirdikten sonra, buradan ayrılmaya kât'î bir şekilde karar verdi. **Şerif Hüseyin,** O'na Hac zamanına kadar kalarak çeşitli İslâm büyükleriyle görüşüp, konuşmasını ve bu sûretle kaybettiği tac ve tahtına tekrar nâil olabileceğini telkîn etmek istediyse de kabul ettiremedi.

Hicaz'dan ayrılan **Sultan Vahideddin,** önce Mısır'a yerleşmek istedi. Fakat o sırada Mısır Kralı **Birinci Fuad** buna pek râzı görünmedi. Çünkü kendisi de Hicaz Kralı **Şerif Hüseyin** gibi Hilâfeti ele geçirmek istiyor ve bu sıfatı muhâfazada ısrar ve hassasiyet gösteren **Sultan Vahideddin**'in Mısır'da ikâmetini kendisi için mahzurlu buluyordu. Bu durum anlaşılınca, **Sultan Vahideddin,** Avrupa'da ikâmetinin daha doğru olacağını düşünmüş ve bu maksatla İtalya'nın Cenova limanına gelerek en güzel sayfiye yerlerinden biri olan **"San Remo"**ya yerleşmiştir.

Burada **"Villa Parodi"** isminde bir köşkü kiralayarak orada oturmaya başladı. Sağdan soldan diğer gurbetzedeler de oraya geliyorlardı. Daha, Cenova'da karaya ayağını basar basmaz başta İtalyan Kralı **Viktor Emanuel** ile Başvekil **Mussolini** olmak üzere parlak bir şekilde istikbal edilmişti. **Viktor Emanuel**'i daha şehzâdeliğinden tanıyordu. **Sultan II. Abdülhamid** zamanında O'nu İstanbul'da misafir etmiş ve ağırlamıştı. Bu sebeple İtalyan Kralı **Viktor Emanuel** ile Başvekil **Mussolini** bilâhare de ziyaretine gelmişlerdir.

Sultan Vahideddin, vatanı terk edişinden buraya kadar geçen vukuâtı o zaman İstanbul'da kalmış bulunan kızı

Sabiha Sultan'a yazdığı şu tafsilâtlı mektupta kendisine hûlâsaten anlatmıştır:

*"Benim melek-haslet **Sabîham**;*

*Mektubun elime pek geç vâsıl olabildi. Bugüne kadar Kürre-i Arz'dan hâriç bir seyyarede ikâmet ediyormuşum gibi mektuplaşmak mümkün olamıyor, âileye mektup yazıp cevabını almak lâ-akal (en az) bir buçuk ay sabra muhtaç kalıyor ve bu müşkilâta ilâveten benim bir yerde durmayıp tebdil-i mahal ve mekân edişim, büsbütün muhabereyi işkâl ediyor (güçleştiriyor)du. Bir türlü mektuplarını bulamıyordum. Hamd olsun, şimdi, eğer cilve-i kader bizi başka bir muhîte sevk etmezse, Kürre-i Arz dâhilinde lâtîf bir memlekette ârâm etmekteyim. Mektuplaşmak, on ve on iki gün zarfında mümkün!... Hemen âilemi ahvâlimden haberdâr kılmak üzereyken senin **Doktor Paşa**'ya yazdığın kâğıt geldi, okudum. O esnada biraz başım mâhud nevraljiden muzdaripti. Bir şey yazamadım. Evvelsi gün 63 günlük mektubunu alınca gayretimi toplayıp perişan bir fikir ve râşedâr (titreyen) ellerimin yardımıyla bu kâğıdı karalayıp postaya verdim. Bilmem ki, mektubun muhtevî olduğu kelimelerin mecmuundan bir meâl istihraç edebilecek misin? Esâsen melekesizlik sebebiyle, kudret-i tahrir ve inşâdan âciz kalemimle bu defa Mekke'nin (hamam harâreti diyemem, zira hamam harâretinde rutubet vardır; ancak fırın harâretine benzer) kavurucu sıcağında hazırlop yumurta gibi pişmiş bir, dimağın mahsûlü ancak bu kadar olur. Mâzur gör, hâssaten ricâ ederim.*

Meleğim, mektubumu dikkatle oku! Aman, geçen defaki gibi yine sû-i tefehhüme kapılma! Bundan akdem (önce), son derece yeis ve asabiyetle hemşirene yazdığım bir kâğıtta sana âid bir cümleye bambaşka bir mânâ vererek vâveylâ koparmıştın. Sakın yine öyle olmasın!..

Sultan Vahideddin merhum Yıldız Câmii Şerîfi'nde Cuma Selâmlığı'ndan çıkarken

*Ben **Sabiha**'mın nasıl insan şeklinde bir melek olduğunu bilmez miyim? Değil, yalnız benim için, herkes için hayırhâhlığını, icâbında fedakârlığını takdir etmez miyim? Böyle mi sanırsın nûrum?! Sence de mâlûmdur ki; hemşirene biraz muğberim. Yeis ve felâketin âsâbıma verdiği zaaf tesiriyle hâsıl olan sû-i zan ve serzeniş O'na âiddi. Her neyse, geçen geçti güzelim; hem de ödeştik. Artık bu kadar bahis burada kalsın!... Biraz da ahvâl-i umûmiye ve husûsiyem hakkında muhtasaran mâlûmât vereyim. Gerçi vereceğim mâlûmât maalesef pek muhtasardır. Arzu ettiğim ve ettiğin gibi tafsilât ve îzâhat-ı lâzimeyi muhtevî değildir. Sebeb-i mücbir ise, evvel be evvel mezâhim-i seferiyenin (yolculuk zahmetlerinin) dimağıma verdiği taab (yorgunluk) sebebiyle çok yazı yazmağa tahammülüm yok. Sâniyen şimdiki arâmgâhımda kalıp kalmayacağım sabit değil, meşkûk!... Binâenaleyh yakın bir zamanda bu tahakkuk edecek ve ben de dinlenmiş olacağım. İnşâallah bundan sonraki mektubumda istediğin gibi tafsilâtı bulacaksın nûrum.*

Gelelim şimdilik edeceğim hikâye-i hâl ve mâziye:

Cenâb-ı Hâfız-ı Mutlak'a hezârân (binlerce) hamd ü şükrân! Bedhahlarımızın her türlü işâalarına rağmen mânâ-yı hakikisiyle sıhhat ve âfiyetteyim. Mûcize nev'inden olarak ihtiyar ve nahif vücudum, maddî ve mânevî her türlü ve her günâ taab (yorgunluk) ve âlâma (elemlere) mukavemet etti ve ediyor. Yalnız şiddetle istirâhata muhtacım, o kadar... Herkesten ziyâde sana mâlûmdur ki; İstanbul'dan nasıl bir mecbûriyet-i elîme ve mücbire ile çıktım. Mufârakatim (ayrılışım) esnasında nereye gideceğim bence mukarrer değil, meçhuldü. İngilizler, bir zaman-ı muvakkat için Malta'yı münâsip gördüklerini bana yolda iken haber verdiler, zarûrî muvâfakat ettim.

1909 yılında şehzâdeler "İstanbul Yatı"nda
-Ortada Şehzâde **Vahîdeddin Efendi**-

Daha Malta'ya muvâsalat etmemiştik, vatan-ı azîme avdet ihtimâlinin husûlüne ve o ân-ı mes'udun hulûlüne kadar haysiyet ve sıfat-ı husûsiyem îcâbı memâlik-i ecnebiyede, bâhusus maa-âile ikâmet münasip olamayacağından Ravza-i Mutahhara-i Cenâb-ı Risâletpenâhî'ye ilticâyı ve vakt-i müsâide kadar mücâvereti sırf hissiyât-ı diniyyenin sevkiyle münâsip ve muvâfık buldum. Kalben ve vicdânen karar verdim. Hazret-i Peygambere dehâlet ve beldesinde ihtiyar-ı mücâveret, hiçbir zaman ***Melik Hüseyn****'e ilticâ mânâsını tazâmmun edemeyeceği gibi o belde-i mübâreke ise beyne-'l-müslimîn müşterek bir* ***«dârü'l-emân»*** *olup kimsenin orada hakk-ı temellük ve tahakkümü münferiden câri olamayacağından, her ne kadar bir ferd-i müslim sıfatıyla gidebilir isem de berâ-yı ihtiyat* ***Melik Hüseyin****'e mürâcaatı münâsip bularak Medîne'ye azîmet fikrinde olduğumu Melik-i müşârünileyhe iş'âr ederek Mekke'ye uğramadan doğruca Medîne'ye müteveccihen hareket edecektim. Ben kararımı iş'âr etmeğe vakit kalmadan* ***Melik Hüseyn****'den birbirini müteâkip aldığım telgraflarla Mekke'ye dâvet olundum. Esâsen bu dâvet, benim kararıma muvâfık olduğu gibi bu vesîle ile Beytullâh'ı da ziyaret edip ba'dehu Medine'ye gitmeyi münâsip gördüm.*

Cenâb-ı Hak ve Rasûl'e mâlûmdur ki; bu teşebbüsüme aslâ bir siyâsî mütâlaa ve teşvikat-ı hâriciye hâkim değil. Sırf vatan cidâlinin te'siri ve hissiyât-ı diniyemin galeyânı âmil olmuştur. Vaktâ ki; Mekke'ye muvâsalat ettim, fart-ı hürmet ve ta'zim ve fevkalâde hüsn-i kabul ve tekrime mazhar oldum. Bu kadar hüsn-i kabul ve misafirperverliğe mukabil hemen Medine'ye azimet münâsip olamayacağından birkaç gün temdid-i ikâmete mecbur kaldım. Bu müddet zarfında Medîne'nin ahvâl-i umûmiyesi ve âsâyiş-i mahalliyesini tetkik ve tahkik eyledim. Hiç-

bir veçhile temdid-i ikâmete hâlen sâlih olamayacağına, husûsiyle âile celbine imkân bulunmadığına kani oldum. Bir taraftan hac mevsimi takarrüp ediyor, diğer taraftan da Mekke'nin harâreti gün be gün tahammül-fersâ bir sûrette artıyordu. Biz sıcaktan ve adem-i tahammülden bahis ve şikâyet ettikçe ***Melik Hüseyin*** *başta ekser-i ümerâ ve eşrâf memleket-i Tâif'in letâfet-i havasından bahisle, arzu edilirse zaman-ı Hacca kadar, Tâif'te ikâmeti ve hoşnut kalındığı takdirde âilenin oraya celb edilmesini musırran tavsiye ediyorlardı. Artık bu kadar ricâ ve tavsiye üzerine asla orasının ikâmete sâlih olamayacağına kani olduğum hâlde, sırf berâ-yı hatır Taif'e kadar gitmek zahmetini ihtiyar eyledim. On iki gün kaldım ve fazla duramayıp Mekke'ye avdet ettim.*

Bu Tâif seyahati ve diğer esbâb-ı zarûriye-i husûsiye ve emsâli gibi şeyler, ikametimiz müddetini uzattıkça mevsim ilerliyor, iklimin kavurucu sıcağı tesirini gösteriyor, muhâlefet-i hava, şiddet-i harâret, mugâyeret-i mâişet gibi takat-fersâ ahval hasebiyle heyet-i seferiyemiz âzâsı bilâ-istisna günden güne ve kemal-i sür'atle vücûddan düşüyor ve eriyordu. Esas itibariyle (Medine-i Münevvere müstesnâ) gerek Hicaz ve gerek Mısır'da ikamet etmek, meslek-i siyâsiye ve içtihâdıma muhâlif bulunduğundan daha evvel âile celbine muvâfık memâlik-i İslâmiye'den bir münâsip mahalle azimet teşebbüsâtında bulunmuştum. Lâkin bu aralık, bütün memâlik-i İslâmiye'nin sulh-ı umûmî akdolunmak üzere bulunması münâsebetiyle vaziyet-i siyâsiyeleri ve asâyiş-i dâhiliyeleri şüpheli ve şâyan-ı emniyet olmaması beni hayli meşgul etti. Nihayet ondan da muvakkaten sarf-ı nazar ederek şimdilik Avrupa'nın havası mûtedil ve sıhhate muvâfık ve dağdağa-i siyâsetten hâlî İtalya-Fransa hudud-i cenûbiyesine muttasıl, letâfet-i

havasıyla müştehir "San Remo" kasabasında ikâmeti ihtiyar ve tercih eyledim. Burada yedi aylık müşkül ve müz'iç bir seyahatin yorgunluğunu atmakta ve haylice hırpalanmış vücutlarımızı tâmir etmekteyim, meleğim!...

Seyahatimin kısm-ı âhirine gelince; hûsemâ-yı bedhâhlarımızın (kötü niyetli düşmanlarımızın) her gûnâ (çeşit) işâa ve İstanbul matbuâtının külliyen hilâf-i hakikat neşriyatlarına rağmen Cenâb-ı Hakk'a çok şükür, her nereye gittimse hürmet ve teshilât (kolaylık) gördüm ve müğâyir-i hakikat bir muâmeleye mâruz kalmadım. İptidâ Malta'ya vürûdumda İngiliz memurîni tarafından hükümdarlarına edecekleri muâmeleye ve Malta Hükûmet-i Mahallîyesî ve ahâlisi ise, emin ol güzelim, o müteassıp halk, Papa'ya gösterecekleri hürmeti bana da ibraz eylediler. Oradan Hicaz'a muvâsalatımda bâlâda kaydettiğim veçhile fart-ı hürmet ve tazime mazhar oldum. Bu defa Hicaz'dan Avrupa'ya azîmetimde Süveyş'ten İskenderiye'ye kadar mesafeyi kat' için Mısır Hükûmet-i Mahalliyesi tarafından, husûsî tren ihzar ederek hürmet gösterdiler. İskenderiye'de üç gün ikâmetimiz müddetince, gayet lâtîf bir köşk tahsisiyle fevkalâde izaz ve ikram ettiler. Ben mütenekkiren (kimseye haber vermeksizin) seyahat etmekte olduğumdan resmî tezâhürattan sarf-ı nazar, bir hükümdara edilecek hürmeti icrâda kusur etmediler. Eğer meslek-i siyâsiyeye muhâlif olmayıp Mısır'da kalmayı ihtiyar etmiş olaydım, emin ol, hiçbir mâni yok ve ekseriyet itibariyle Mısır efkâr-ı umûmiyesi, İstanbul halkının arzusu hilâfı olarak lehimde idi. Nihayet oradan da İtalya'ya geldik. Cenova'ya muvâsalatımızda gayr-i resmî Hükûmet-i Mahalliye'den pek ciddî hürmet gördüm. Bir hafta ikâmetim esnasında her gûnâ teshilâta (kolaylıklara) mazhar oldum. Akibet Cenova mülhakâtından olup hâlen ârâm ettiğim San Remo'ya geldim geleli İtalya memurîni

tarafından fevkalâde hürmet görmekteyim. İtalya Hükûmeti Merkeziyesi de kendi memleketlerinde ikâmetimi hoş gördüler ve nim-resmî (yarı resmî) olarak beyân-ı memnuniyet bile ettiler.

Hulâsa-i kelâm, hulâseten bu satırları karalamaktan maksadım, sana bir fikr-i icmâlî vermektir; yoksa mâlûmât-füruşluk değil. Benim hüviyet-i hakîkiyemi hakkiyle bilmeyenler bu kâğıdı okurlarsa eminim tefâhura veya hamâkate atfederler. Lâkin bu mektup, beyannâme olmayıp bir pederin pek sevgili ve hâl-şinas ve babasının ruhunu ve hissini tamâmıyla bilip takdir eden bir evlâdına yazdığı hasbihâl-nâmesi bulunması itibariyle bir kıymet-i mahsûsası olabilir zannındayım. Öyle değil mi, ruhum?

Her ne kadar sadet hârici ise de suâl ettiğin için cevap veriyorum. ***Evvelâ geçen seneki oyunlar sebebiyle yazılan bir mektup sahibinin endişede bulunduğunu yazmışsın. Ben İstanbul'dan çıkmazdan evvel bu gibi evrâkı tamâmiyle mahvettim. Asla meraka mahal yoktur.*** *Sâniyen biraz müddet için hiçbir kimseye muâvenet-i nakdiyede bulunmaklığım mümkün değil, kat'iyen muhaldir, beyhûde ihtar etmeyin: İnşâallah imkân hâsıl olursa, (ki ümit ediyorum çok sürmez) tesviye olunur. Sâlisen âilenin celbi, bazı esbâb-ı husûsiyeden dolayı bir müddet-i kalîle (az bir müddet) te'hiri lâzım geliyor. Bundan sonraki mektubumda buna dâir beyân-ı mâlumât edeceğim, güzelim. Bâkî, o güzel yüzünü ve gözlerini takbîl ve şiddet-i tahassürle derâğuş eyler (kucaklar) ve kâffe-i ahvâlde yed-i kudret-i kibriyaya emânet ve tevdi ederim, benim sevgili* ***Sabiha****'cığım, meleğim!...*

San Remo. Villâ Noel
Peder-i Hasretkeşin
M. Vahideddin"

Sultan Vahideddin vatanı terk ettiği zaman O'nun âile efrâdı da diğer Hânedân mensupları gibi İstanbul'da kalmıştı. Fakat bir müddet sonra çıkarılan 431 sayılı kanunla Hilâfet ilgâ edilip, başta **Abdülmecid Efendi** olmak üzere bütün hânedân mensupları yurt dışına çıkarılınca, bunlar da **Sultan Vahideddin**'in yanına gitmişlerdir.

Sultan Vahideddin'in oturmakta bulunduğu villa, **Parodi** âilesi efrâdının ve hattâ onlarla birlikte diğer bazı gurbetzedelerin toplanıp gelmesiyle artık kifâyet etmemeye başlamıştı. Bu sebeple orası terk edilerek Villa Manyoli (Manolya Villâsı) adındaki kırk odalı diğer bir villaya taşınmak mecbûriyeti hâsıl olmuştur.

Vatanı terk ettiği zaman, bir rivâyete göre otuz beş bin İngiliz lirası[142], diğer bir rivâyete göre ise, elli bin lirası (kâğıt para) vardı.[143] Bu kadar büyük bir kalabalığa böylesine az bir parayla ne kadar bakılabilirdi. Tabiatıyla çok geçmeden sefâlet baş göstermeye başladı. Esâsen para işlerini idâreye me'mur olan kayınbiraderi Yarbay **Zeki Bey**'in israf ve kumarbazlıkları da bu maddî imkânsızlıklara eklenince, malî durum çok kısa bir zaman sonra vahîm bir şekil almaya başladı.

Tam bu sırada **Sultan Vahideddin**'in içinde bulunduğu mâlî sıkıntıya rağmen ruh asâletini muhafaza edebildiğini gösteren bir hâdise cereyan etmiştir ki, bunu görgü şâhidlerinden biri olan **Refî' Cevad Ulunay**'ın kendisinden dinleyelim:

*"...Bir gün **Tahsin Bey**'le otururken Başmüsahip **Mazhar Ağa** telâşla odaya girdi:*

«-Üniformalı bir zât geldi. Galiba bu bir general

142 **Târık Mümtaz Göztepe**- a.g.e., sh. 100.

143 **İsmail Hâmi Danişmend**- a.g.e., c. IV, sh. 443.

olacak. Ben dilinden anlamıyorum. Siz de görüşün.»

Odadan çıktık, bahçede pırıl pırıl deve gibi siyah bir Fiat otomobil duruyordu. Yanında boylu poslu İtalyan Generali ilerledi, askerce selâmladı:

«-Haşmetlû Kral Hazretleri seryâveri, General ***Giozeppo Lavri.»***

«-Türk Ordusu Sâbık Erkân-ı Harbiye Miralayı ***Tahir.»***

«-Kral Hazretleri tarafından Sultanı ziyarete geldim.»

Tahir Bey *beni de takdim etti, ondan sonra General'e:*

«-Buyurunuz!» dedi. Generali köşkte bir salona aldık. Pek az sonra ***Sultan Vahideddin*** *göründü. General, sâbık hükümdarı selâmladı.*

Bu mülâkatın ehemmiyetini anlamak için, kral ***Emanuel*** *ile* ***Sultan Vahideddin*** *arasındaki dostluğun kökünü göstereyim.*

Kral ***Viktor Emanuel*** *daha veliaht iken Truva harabelerini ziyaret için 1900'de İstanbul'a gelir.* ***Sultan II. Abdülhamid*** *kendisine mihmandâr olarak* ***Şehzâde Vahideddin Efendi****'yi tâyin eder.*

İtalya Kralı ***Hümberto****'nun bir anarşist eliyle öldürüldüğü, târih budur!* ***Prens Viktor Emanuel****, İtalya Kralı* ***Viktor Emanuel*** *olarak İtalya'ya azîmet eder.*

O târihten beri, aralarında mektuplaşma eksik olmaz.

Seryâver:

«-Metbûum Kral Hazretleri, Zat-ı Şâhânelerinin memleketlerini bazı hâdisat dolayısıyla terk ettikten sonra, kendi ülkelerine, misafir olmalarını büyük bir ibtihâç (sevinç) ile karşılamışlardır. Kendileri İtalya toprağına ayak

*bastıkları günden itibaren, misâfir-i hâssı olduklarını arz ederler. Kral Hazretleri "**Zombardo**"da bir "**Floransa**" civarında bir şato, "**Venedik**"te bir saray, "**Napoli**"de yine bir sarayı olduğunu ve bunlardan hangisinde ikâmet arzu ederlerse, arabalarına varıncaya kadar, her şey mevcud olarak, bütün personeliyle emirlerine âmâde olduğunu hatırlatmayı bir vazife bilir. Haşmetpenâh irâdenizi bekliyor.»*

***Tahir Bey**, bunu tercüme ederken ağzı kulaklarına varıyordu. Garb hayatının kibar yaşayışına pek müştâk olduğu için, İmparatorluğun inhitatını (çöküşünü) gösterir bu fazla şark usûlü yaşayış O'nda endişe uyandırıyordu.*

***Sultan Vahideddin**'in San Remo'daki masârif karşılığı görülmemiş bir tezebzübdü. Hesabın içinden **Zühtü Bey**'den (**Zeki Bey** olacak) başka hiç kimse çıkamaz hâle gelmişti ve zaten hesap diye bir şey yoktu. Vaziyeti düzeltecek olan, ancak **Sultan Vahideddin** idi.*

Mahlû Hükümdar, İstanbul'u terk ettiği zaman yanında nakit olarak yalnız yirmi bin altın lira vardı. Böyle her dakika türlü masrafa ihtiyaç gösteren bir gurbet hayatı için bunun üç misli bir nakit de olsa yine kar gibi erirdi.

***Sultan Vahideddin**, İstanbul'dan çıkmadan evvel, Hazine-i Hümâyûndan, makbuz mukabilinde "**Kıyâmetnâme**" adlı kitabı getirtmiş ve minyatürleri iki milyon değerinde olan bu eseri, makbuzunu getirterek yine Hazine'ye iâde etmişti,*

O zaman yakınları:

«-Padişahım! Hazine-i Hümâyun'unuzdaki bütün eşyâ ecdâdınıza ve hânedânınıza, hükümdarlar tarafından hediye edilen eşyadır. Bunlar sizin malınızdır. Bâhusus iâde buyurmak istediğiniz kitabın iki, belki de üç milyona

alıcısı hazırdır. Hiç olmazsa bunu bir ihtiyat olarak nezd-i şâhânenizde alıkoymak doğru değil midir?"

***Sultan Vahideddin**, şu cevabı verdi:*

"–Haklısınız; bunlar, hesabını kimseye vermekle mükellef olmadığımız, şahsî malımızdır. Fakat ecdâdım bu milletin hükümdarları olmasa idiler, onlara kim bu hediyeleri verirdi? Binâenaleyh bu kıymet biçilmez eşya ve evânîden, benim kadar milletin de hakkı vardır. Ben bu ihâneti kabul edemem!»

*Miralay **Tâhir Bey**, Kral'ın dâvetini birer birer, ağır ağır tercüme etti. **Sultan Vahideddin**, uzun uzun düşündü, yutkundu:*

*«-**Tahir Bey**!» dedi, «Söyleyeceğim sözleri, bir harfini bile değiştirmeden olduğu gibi tercüme edeceksin!..»*

«-Emredersiniz Efendim.»

«-Biraderim Kral Hazretleri'ne, gösterdiği misafirperverlikten dolayı samimiyetle teşekkür ederim, fakat bu dâvetlerini kabule büyük bir mâni vardır?»

***Tâhir Bey** afalladı ve sordu.*

«-Ne gibi mâni efendim?»

*«-Söyleyeceğim; memleketimdeki vukuât ve hâdisât, her ne kadar beni muvakkaten veya ebediyyen tac ve tahtımdan ayırdıysa da üzerimde **"Halîfelik"** sıfatı mevcuddur. Ben bütün Müslümanların Reis-i Rûhânîsiyim. Peygamber postunda oturuyorum. Bu sıfat, kendi dînimden olmayan bir zâtın teklifini kabulden beni men' eder. Bundan dolayı, birâderim Kral Hazretlerinin bu dâvetlerini kabul edemeyeceğim, beni mâzur görmelerini ricâ ederim.»*

***Tâhir Bey** büsbütün afalladı. Zira gerek **Sultan Vahideddin** ve gerek mâiyetini, bu vaziyetten kurtaracak, ancak böyle bir çâre olabilirdi. **Tâhir Bey** tercümanlığı bir*

tarafa bıraktı. Mahlû Hükümdarı iknâ etmeye çalıştı:

«-Efendimiz bugün iyi-kötü sâyenizde yaşıyoruz, fakat hazıra dağ dayanmaz, bunun yarını da var.»

***Sultan Vahideddin**, aynen şöyle söyleyerek meseleyi kesip attı:*

*«-Ne yapalım azizim, **Tâhir Bey**, soğan-ekmek yeriz!»*

*Seryâver vaziyeti öğrendikten sonra **Sultan Vahideddin**'i selâmladı ve salondan çıktı..."*[144]

Üstelik bu hâdise, O'nun büyük fakr u zarûret içinde vefat edişinden sâdece bir kaç gün önce cereyan ediyordu!..

Bir diğer yardım teklifi de Hind Müslümanları'ndan gelmiş, **Sultan Vahideddin** merhûm bunu da içinde bulunduğu mâlî müzâyakayı kaale almaksızın aynı şekilde büyük bir istiğnâ ile geriye çevirmiştir:

*"Pakistan'ın çok basan aynı zamanda çok sahifeli (30 sahife) günlük gazetelerinden biri **"Sindhi Hürriyet"** gazetesinin 22 Cemâziyelevvel 1388 tarihli ilâveli nüshasının 15. sahifesinde, Hindistan'ın Sind ülkesinin basın tarihine âid mufassal bir yazı vardı. Bu ülkede ilk gazetecilik nasıl başladığından bahisle, İngilizler'in Türkiye'ye baskı yaptıkları ve **"Hilâfet Mes'elesi"** bahis mevzuu olduğu zaman Haydarâbâd (Sind Haydarâbâdı'dır. Nizam Devleti'nin Haydarâbâd'ı değildir. Bugün Pakistan'dadır: Meşhur Sind Üniversitesi de bu şehirdedir.) şehrinde merhum **Vahidüddin Han**'ın hakkını korumak ve İngilizler'in baskısına karşı koymak maksadiyle **"el-Vahid Müslüman"** isimli sind dilinde bir gazete çıkmıştır. Onun arkasından Karaçi'de yine Sind dilinde başka bir zâtın teşebbüsü ile*

144 **Refî' Cevad Ulunay**- Tercüman Gazetesi 18-19 Kasım 1969 tarihli nüshalar veya a.g.e., sh. 41 vd.

*yine aynı maksadı güden **"Halîfetü'l-Müslimîn Vâhid"** ismiyle başka bir gazete daha neşredilmeye başlamıştı. Birincisinin başyazarı ve sahibi **Kadı Abdurrahman Sindî Ţhattâî** idi. Bu gazete 1956 senesine kadar, yani bundan 12 sene evveline kadar (yazının neşredildiği tarihe nazaran) devam etmiştir. İkincisinin başyazarı ve sahibi **Şeyh Abdülmecid** isimli Karaçi ulemâsından ve ashâb-ı servetten bir zâttı. Bu gazete de 1939 Harb başına kadar devam etmiştir. Tabiî ki, gazetenin ikisi de sonradan asıl gâyeden ayrılmışlardı.*

*Burada asıl daha mühim bir mesele öğreniyoruz. Bu ülkede bazı müteşebbis zevâtın himmetiyle bir heyet kurulup, merhum **Vahidüddin Han**, Avrupa'da sıkıntı içinde bulunduğu zaman, külliyetli bir miktar para toplanıp **Ağa Muhammed Nureddin Câfer** isminde bir zât vâsıtasıyla kendisine gönderilmiştir. Fakat râvînin belirttiğine göre, merhum **Vahidüddin Han**, bu parayı kabul etmemiş ve:*

"-Hamd olsun şimdi ihtiyacım yoktur!" demiş. Parayı götüren zât ise:

"-Bu parayı müslümanlar islâmî bir hizmete sarf etmeniz için göndermişlerdir." diye Halîfe'nin gönlünü almak sûretiyle parayı almasını temin etmek istemişti. O zaman Halîfe, parayı getiren zâta:

*"-Sizin ülkenizde islâmî bir medrese veya buna benzer bir müessese var mıdır?" diye sormuş. Zât-ı muhterem de **"Sind-i İslâmiyye"** medresesinden ve diğer bir-iki medreseden bahsetmiş. Merhum Halîfe:*

"-Mâdem ki, bu parayı benim bir islâmî işe sarfetmem için getirdiniz, ben de Halîfe sıfatıyla sizi nâib tâyin ettim. Bu parayı alıp götürün, Sind İslâmiyye Medresesi ile O'nun yanındaki diğer medreselere Halîfe'nin nâmına sarf edin!.." demiştir.

Râvî'nin anlattığına göre;

"Halîfe bu sözü söylediği zaman, Halîfe'nin huzurunda ağlamamak için kendimizi zor tuttuk. Zira ihtiyacı olduğunu biliyorduk. Huzurundan ayrıldık ve bu parayı dediği yerde sarf eyledik. Fakat geri gelip Hindistan'a vardığımız zaman Halîfe'nin vefât etmiş olduğu haberini aldık." demişlerdir."[145]

Sultan Vahideddin'in yurt dışında geçen ızdırablı hayatını yakînen bilenlerden biri de, devrin birçok Harbiye Nâzırına yâverlik eden **Târık Mümtaz Göztepe**'dir. **Sultan Vahideddin**'in, bugünkü insanların kolay kolay anlamayacakları o kâbına varılmaz nâmuskârlığını binbir misâl ile, şahsî müşahedelerine istinâden nakletmiş bulunan **Târık Mümtaz Bey**'den ibretli bir paragrafı dikkatlerinize arz ediyoruz:

*"**Sultan Vahideddin** bu müthiş vaziyeti zevcelerinin bile haber almalarına râzı olamıyor, tenha odalara çekilip gizli gizli birtakım faaliyetlerde bulunuyordu. Bir taraftan da **Prens Sâmi Bey**'le birlikte, **Zeki Bey**'in ısrarla istediği mutfak masrafını ve esnaf borçlarını karşılayacak bir para teminine çalışıyorlardı.*

***Sultan Vahideddin**'in o tenha odalarda kapanıp gizli gizli yaptığı faaliyetlerin iç yüzünü yeğeni **Sâmi Bey**'den başka bilen kimse yoktu. Meğerse **Sultan Vahideddin**, günlerden beri en son ümit olarak bel bağladığı, Hânedân-ı Âl-i Osman nişanının üzerindeki iri taşlı mücevherleri küçük bir tırnak makasının ucu ile sökmeğe çalışıyormuş. **Sultan Vahideddin**'in elinde kala kala yalnız Osmanlı Padişahlarının ve hânedân âzâlarının takmalarına mahsus olan bir nişan kalmıştı. Bu nişan ortada gü-*

145 **Ali Genceli- "Sultan Vahideddin'e Dâir Bir Hâtıra"**, 5 Ekim 1968 tarihli Bugün Gazetesi.

neş şeklinde bir büyük nişanla, buna merbut küçük küçük mineli plâkalardan mürekkep, pek zarif ve boyundan takma bir gerdanlık. Altın ve plâtinden yapılan ve üzerinde iri taşlı ve kıymetli mücevherât bulunan bu nişanın, yalnız mücevherlerinin mâliyet fiyatı bin altın değerindeydi. İşte bu hesaba aldanarak nişanının bütün mücevherlerini sökerek gizlice ***Prens Sâmi Bey****'e verip satılmak üzere öteden beri muâmelesi olan* ***"Barclays Bank"****a gönderen* ***Sultan Vahideddin,*** *bu işte pek büyük bir hayal inkisarına uğramış ve bütün ümitlerini bir anda kaybetmişti.*

Prens Sâmi Bey *bu mücevherleri bankaya teslim ettikten birkaç gün sonra, bankanın mücevherât mütehassısı ve muhammimleri bu kıymetli taşların hakikî olmayıp, değersiz ve taklit birtakım Avrupa taşları olduğunu ve ancak, üç, dört bin frank getirebileceğini haber verdikleri zaman* ***Sultan Vahideddin,*** *dudaklarını zehir gibi yakan acı bir tebessümle, daha tahta çıktığı günlerde kendisine oynanan bu oyunun kötü aktörlerini hatırlamış ve isimlerini de fâş etmekten kendini alamamıştı.*

Bu vak'adan sonra, iki seneden beri gürül gürül gürleyen Villa Manyoli'deki küçük Yıldız Sarayı hayatı birdenbire ölmüştü.

Hazine-i Hâssa'ya ve Osmanlı Hânedânı'na âid muhtelif memleketlerde bulunan arazi ve emlâke mukabil, İngiliz Bankası'ndan yapılabilecek istikraz ümidi de ***Sultan Vahideddin****'le* ***Abdülmecid*** *arasındaki anlaşmazlık yüzünden suya düşmüş bulunuyordu.*

Sultan Vahideddin, Zeki Bey*'in son hareketi üzerine kendi idâresindeki bütün hâricî ve dâhilî telefonları da kaldırıp attırmış, artık tamamiyle Hârem Dâiresine çekilip kapanmış ve Dünya'dan elini eteğini çekmişti.*

Yalnız akşamları, pek sevdiği bir kaç emektarını Ha-

rem dairesindeki küçük ve husûsî selâmlık odasında kabul ediyor, onlarla dertleşmekte bir nevî tesellî bulmağa çalışıyordu.

Bilhassa bu saf ve iptidâî adamların rüyâlarını dinlemekten ve tâbir etmekten pek hoşlanan ***Sultan Vahideddin****, bir akşam esvapçıbaşı* ***İbrahim*** *ve berberbaşı* ***Mahmud Bey****'lerin anlattıkları rüyâlarını dikkatli dikkatli dinledikten sonra çok mahzun olmuş ve yavaşça yerinden kalkarak:*

«-Yakında İstanbul'a gideceksiniz inşallah!..» diyerek Harem'e çıkan küçük gizli merdivenden süzülüp gitmişti.

Günün birinde muhakkak İstanbul'a döneceğine, tac ve tahtına koşacağına dâir olan sarsılmaz ümidini hiç bir zaman kaybetmemiş olan ***Sultan Vahideddin****'in bu mahzun ifadesinde, memlekete dönmek husûsundaki bütün ümitlerini kaybettiğine delâlet eden yeisin alâmetleri seziliyordu.*

Villa Manyoli'ye çöken bu kasvet yetmiyormuş gibi, bardaktan boşanırcasına çılgın ve usandırıcı bir yağmur başlamış ve bir lâhza göz açtırmadan günlerce devam eden bu yağmur, San Remo'ya bir felâket havası sindirmişti.

Manolya ve portakal bahçelerinden seller gidiyor ve her ağacın dibinde ayrı ayrı gölcükler kaynıyordu.

Zeki Bey*, kimsenin başını dışarı çıkaramadığı bu tufan ve kıyâmette yine mûtadını bozmamış ve kumarhânesine gitmişti.*

Ben, henüz uykuya dalmıştım. Başucumdaki dâhilî telefon, dışarıdaki kuduran fırtınaya tempo tutan çılgın ve sürekli çığlıklarla çırpınmağa başladı.

Çoktan beri sesini kaybeden bu makinenin, o akşam

birdenbire telâşla dile gelmesine bir mânâ veremiyordum. Uyku sersemliğiyle mikrofona sarıldığım zaman korkunç bir vâveylâ ile karşılaştım. Telefonda:

«-Yetişin? Efendimize bir hâl oldu?!.» diye acıklı kadın sesleri haykırıyordu.

Askerlikten kalma bir sür'atle derhal giyinip kendimi yağmur deryasının ortasına attım ve bata çıka karşıki binaya koştum.

***Sultan Vahideddin**'in Harem Dairesi üst katta bulunuyordu.*

*Saçlarını başlarını yolan ve kendilerini yerden yere atan perişan kadınların arasından geçerek doğru **Sultan Vahideddin**'in bulunduğu odaya girdim.*

*Tam bu sırada hâdiseden haberdar edilen **Prens Sâmi Bey** de büyük bir telâş içinde oraya yetişmiş bulunuyordu.*

***Sultan Vahideddin**, bir şezlongun üzerine uzanmış, cansız bir hâlde yatıyordu. Sırtında koyu sarı tüylü bir samur kürk vardı. Kır ve hafif kıvırcık saçı, sakalı dikilmiş gibi görünüyordu. Rengini henüz muhafaza eden ve bir ölçü çehresini hatıra getirmeyen yüzünün ortasında küçük, fakat kemerli bir burun dikkati çekiyordu.*

Ağzı küçük bir dâire şeklinde derin derin nefes alıyormuş gibi açık bulunuyordu. Gözleri sakin bir uyku hâlinde bulunduğu hissini veriyor ve kapalı duruyordu. Vücudu buz kesilmişti.

***Prens Sâmi Bey**'in bu anî felâket karşısında uykusu başına sıçramış, kimin yakasına yapışacağını bilemiyordu.*

*Villânın her köşesinde **Sultan Vahideddin**'e âid kadınlardan biri katıla katıla ağlıyor, emektar mâbeyn adamları şaşkınlıktan ne taraflarına konulsa o tarafa ko-*

şuşuyorlar, gözyaşlarını yenlerine sürerek bön bön efendilerinin cansız cesedine bakıyorlardı.

***Prens Sâmi Bey**, o meşhur nezâketine rağmen çıldırmış gibi sağa sola saldırıyor, vakit vakit o vakur ve ağır başlı efendiler ve **Sultan Vahideddin**'in son zevcesi **Nevzat Hanım**'ın üzerine yürüyerek:*

«-Dayıma ne yaptınız?» diye garip garip sualler soruyordu.

***Sultan Vahideddin**'in husûsî doktoru olan meşhur bir İtalyan profesörü derhal yetişmişti. Ölüm, gayet ânî olduğu ve İtalyan Hükümeti tarafından kendi toprağında ölen velevki sâbık bir imparatora karşı büyük bir dikkat gösterildiği için bu doktor otopsi ameliyatına lüzum gördü.*

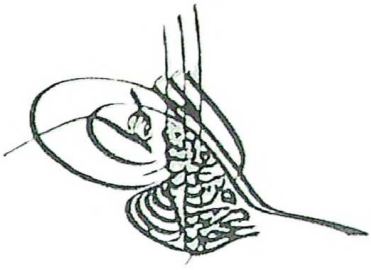
*Ameliyat, **Sultan Vahideddin**'in yattığı odanın yanı başındaki salonda yapılacaktı. Vücûdu ve mafsalları kaskatı kesildiği için soymak, kürkünü ve mafsallarını çıkarmak pek zor oluyordu. Ölüye işkence edilmesine râzı olmayan **Sâmi Bey**, o kıymetli kürke ve çamaşırlara bir makas atarak baştan aşağıya parçalayıp kolayca çıkardı. Yüzünden gayet zayıf ve ihtiyar görünen **Sultan Vahideddin**'in vücûdu gâyet genç, adaleli ve mütenâsipti. Sol taraf boş böğründe iri iri mor lekeler peyda olmuştu. Ölüyü beyaz bir patiskaya sardıktan sonra **Prens Sami Bey**'le Seryâver **Avni Paşa**, ikinci musahip **Mazhar Ağa** ve ben usulca tutup omuzlarımıza kaldırdık.*

Ellerimiz ve yüzümüz cesede temas ettikçe, vücûdumuzu buz gibi bir hava kaplıyordu.

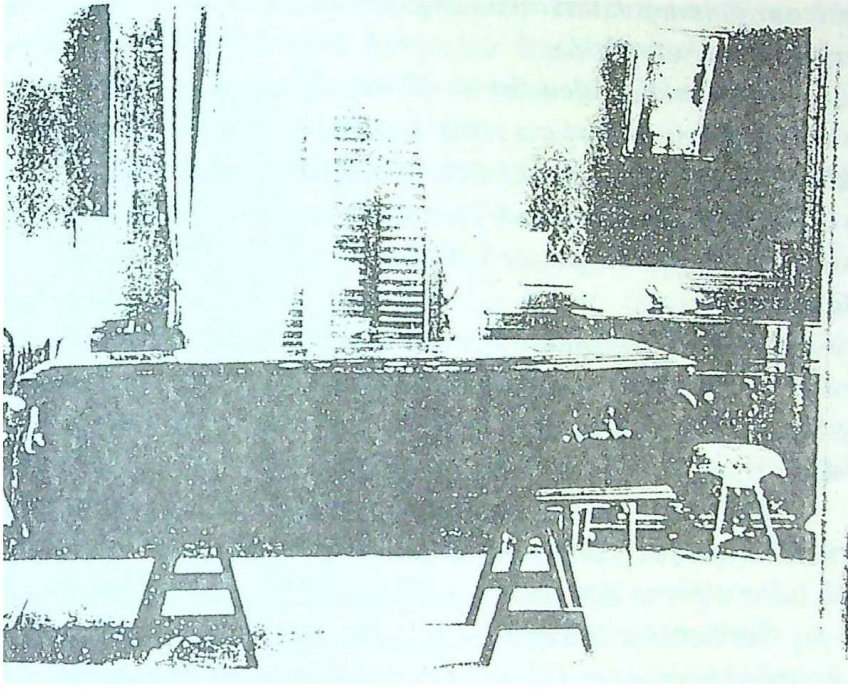
***Sultan Vahideddin**'in cesedini doktorun önündeki masaya boylu boyunca yatırarak dışarı çıkıp bekledik.*

Ameliyat uzun sürmemişti. Doktor kendine lâzım olanı, yani ölüme sebebiyet veren ârızayı derhal bulmuş

Merhûmun gençlik portresi ve tuğrası

Sultan Vahîdeddin merhûmun tahhid edilmiş tabutu, San Remo'daki Villa Magnolia'da, Mayıs 1926

ve eline alarak yanımıza gelmişti.

«-İşte» diye gösterdi.

Bu küçük ve beyaz bir kemik parçası gibi görünüyordu.

«-Bu kalbe giden kan damarıdır. Tıkanmış ve taş kesilmiştir.» dedi.

Bu doktor, ***Sultan Vahideddin****'in kalbini öteden beri zayıf buluyor, bilhassa sigaradan başka hayatta hiç bir zevk ve eğlencesi olmadığını söyleyip duran bu zâta, çok sigara içmeyi ve aspirin almayı şiddetle yasak etmişti.*

Doktor, kalbin bu vaziyetini görünce ***Prens Sâmi Bey****'e baktı ve:*

«-Çok muhtemeldir ki; majesteleri sıkı tavsiyelerimize rağmen çok miktarda aspirin almışlar ve bu hâl, ölümünü intaç etmiştir.»

Sultan Vahideddin*'in ölümü üzerine kıymetli evrak ve paralarını muhafaza ettiği küçük çekmecesi açıldığı vakit içinden on yedi tane çeyrekli Osmanlı altını ile, taşları sökülmüş bir Hânedân-ı Âl-i Osman nişanı bulunmuş ve servet nâmına bunlardan başka hiç bir şeye tesâdüf edilememişti.*

Sultan Vahideddin*, o gece akşam yemeğinden sonra bütün kadınlarını, hazinedârlarını odasına toplamış ve geç vakitlere kadar pek tatlı ve neşeli sohbetlere dalmışlardı.*

Bahisler dönüp dolaşıp İstanbul'a ve Çengelköyü'ndeki köşke geliyor, herkes bu geçmiş refâha ve gençlik hâtıralarına âid tatlı bir hikâye anlatıyordu.

Sultan Vahideddin*, bu tatlı sohbetleri en harâretli yerinde keserek:*

«-Haydi, yatsı namazlarınızı kılınız da geliniz, sohbetimize yine devam ederiz.» demiş ve kadınlar kalkıp na-

mazlarını kılmak üzere dışarı çıkmışlar.

*Bu esnada, **Sultan Vahideddin** dâima yanında bulunan ve hizmetlerine bakan son zevcesi **Nevzat Hanım**'a seslenerek:*

«-Biraz safram kabarıyor, bana bir tas getir.» demiş.

Derhal getirilen tasa, pek az miktarda ve sarı bir safradan ibaret istifrağ ettikten sonra:

*«-Aman şu leğeni dök de burada pis kokmasın?» demesi üzerine **Nevzat Hanım** derhal leğeni götürüp musluğa dökmüş ve acele odaya döndüğü zaman **Sultan Vahideddin**'i uzandığı şezlongun üzerinde cansız bulmuştur.*

*Sağlığında iken şâhid olmaktan pek korktuğu felâkete, **Sultan Vahideddin**'in cenazesi ve tabutu mâruz kaldı.*

***Prens Sâmi Bey**, dayısının cesedini sanatkârane bir ceviz tabut yaptırarak, kurşunla kaplı bu tabutun içine tahnit ettirip yerleştirmiş ve üzerine de pirinç bir levha üstüne şu kelimeleri hâk etmiştir:*

"İslâmların Halîfesi, Türklerin Hakanı, Altıncı Sultan Mehmed Han Hazretleri burada medfundur!.."

***Prens Sâmi Bey**'in şahsen yaptığı yüksek para fedakârlığıyla vücûda getirilen bu tabut, birçok alacaklı San Remo esnafının ayaklanıp hak talep etmeleri üzerine günlerce villâda haciz altında kalmıştı.»*[146]

Villa Manyoli'nin alt kat salonu halılar ve ağır perdelerle süslenerek tabut getirilip bu salonun orta yerine bir sehpa üzerine konulmuştu.

San Remo'nun yüksek sosyetesine mensup âileleri tarafından her sabah ziyaret edilen bu tabutun önünde, en çok tesâdüf edilen ziyaretçiler arasında ak sakallı bir pîr-i fâni, **Sultan II. Abdülhamid**'in meşhur ressamı **Zanaro** ile iki tarafından diz çöküp duâ eden siyahlara bürünmüş genç

146 **Târık Mümtaz Göztepe**- a.g.e., sh: 195 vd.

ve güzel kızları ve bir de Lübnanlı bir Arap âilesi (**Sultan Hamid**'in Orman ve Maden Nâzırı **Necip Melhame Paşa**) bilhassa dikkati celbediyordu.

Bu hâdiseye şâhid olanlardan biri de **Refî' Cevad**'dır. O da adı geçen **"Hâtırât"**ında şu tafsilâtı vermektedir.

"San Remo'ya, Villa Manolya'ya gittiğim zaman ana baba günü idi, mâiyyet içinde ağlayanlar, düşünenler, ne yapacağını bilmeyenler vardı.

*Baş müsâhib **Mazhar Ağa** beni kolumdan çekti:*

*«-**Cevad Bey**» dedi, «Hâlimiz ne olacak? On paramız yok, boğazımıza kadar borç içindeyiz.»*

«-Canım Ağa Efendi!» dedim, «Koskoca bir padişah on parasız olur mu?»

*«-Neden olmasın? Efendimiz İstanbul'dan çıktığı zaman 20 bin altını vardı. Hazıra dağ mı dayanır? Aylardan beri masraf ediliyor, kalanını da **Zühdü Bey** (**Zeki Bey** olacak) kumarda eritti. Müştemilâta bakacak olursanız, bütün esnaf oturmuş para bekliyorlar.»*

*O aralık yanımıza **Miralay Tâhir Bey** geldi. Başmühasib'e:*

*«-**Mazhar Ağa**!» dedi. «Ne yapacağız? Esnafın patırtısı, gürültüsü ayyuka çıkıyor.»*

Ben lâfa karıştım:

*«-İçinizde esnafla en yakın münâsebeti olan **Zühdü Bey**'dir, (**Zeki Bey** olacak). Onlara, o meram anlatabilir.»*

***Tâhir Bey**:*

«-Ne münâsebet» dedi, «Söyledik, aylardan beri on parasız idâre ediyorum, ne hâliniz varsa görün, ben esnafın yanına bile gitmem.» diyor.

Sordum:

«-Borcun miktarı ne kadar?»

İşin garâbetine bakın, o kadar rezâlet oluyor, fakat

daha borcun miktarını kimse bilmiyordu.

Başmüsâhib:

«-Bu böyle olmaz!...» dedi, «Gidelim!»

***Şehzâde Fâruk** ile Seccâdecibaşı, banyo odasında **Sultan Vahideddin**'i yıkamışlar ve mustatil şekilde bir tabuta bile koyup kapamışlardı.*

*Harem Dâiresi kısmına gidildi, ortada açılacak yeri kırılmış bir çanta duruyor, etrafında **Sabiha Sultan** ağlıyor, **Fâruk Efendi** ile **Sâmi Bey** düşünüyorlardı. **Miralay Tâhir Bey** başsağlığı diledikten sonra:*

«-Efendim,» dedi, «Alacaklılar, ağaların, efendilerin, dâirelerinde bekliyorlar, borcun hakikî miktarı daha bilinmiyorsa da onları biraz para vererek tatmin etmek lâzımdır. Bu hususta ne mümkün ise yapalım efendim.»

***Fâruk Efendi**:*

«-Biz de aynı şeyi düşündük, merhûmun çantasının anahtarını bulamadığımız için, onu kırdık, içinde elmasları, pırlantaları sökülmüş nişanlardan başka bir şey çıkmadı. Bizim ise vaziyetimiz maddî fedakârlığa müsâit değildir.»

*O aralık içeriye telâşla **Hayreddin Ağa** girdi:*

«-Efendim, esnaf yanlarında bir me'mur getirmişler.»

«-Ne memuru?»

«-İcra memuru.»

***Hayreddin Ağa**, gözlerinden yaşları mendiline içirerek:*

«-Velînîmet Efendimizin cenâzelerini haczettirecekler-miş.»

Bu söz ortalığı altüst etti...

«-Nasıl olur yahu?»

«-Neredeyiz?»

«-Medenî bir memlekette böyle rezâlet olur mu?»

«-Ölü haczedilir mi?»

Tâhir Bey:

«-Edilir efendim,» dedi, «Bunlar öyle menfaatperest adamlardır ki, haklarını elde etmek için her vâsıtaya başvururlar.»

«-Ne yapacağız?»

«-Ne yapacağız?»

«-Ne yapacağız?»

Sâmi Bey:

«-Hepimizin mâlî vaziyeti mâlûm, maamâfih cebimde ne var ne yoksa vereyim.»

Oradakilerin hepsinde az-çok bir şeyler vardı, son zamanlar müstesna, muntazaman maaşlarını aldıkları ve hiç bir masrafları olmadığı için paralarını biriktirmişlerdi.

Tâhir Bey:

«-Efendim,» dedi, «Biz cenâzeyi bahçenin sarmaşıkla örtülü kısmındaki hiç açılmayan kapısından kaçıracağız.»

Odadakiler irkildiler.

«-Nasıl olur?»

«-Başka çâremiz yok, zira alacaklılar bir santimlerinden vazgeçmiyorlar. Bu kadar borcu karşılamaya imkânımız yok. Ben bu parayı size fazlasıyla temin ederim, hattâ cenâzenin nakil masrafını da bulurum.»

Odadakilerin yüzleri bir sorgu işareti şeklini aldı.

«-Arz edeyim, ben derhal trene atlar, Roma'ya saraya giderim. Kral'ın huzuruna çıkarım, vaziyeti anlatırım, o mûtemed bir adamını gönderir, bütün borçları tasfiye ettirir ve bu sıkıntıdan bizi kurtarır.»

Fâruk Efendi:

«-Dünyada olamaz,» dedi. «Hilâfet postuna oturmuş bir hükümdarı dilendirmek seviyesine indiremem, cenâze nakliye masrafını, Hâlife Hazretleri tasfiye buyururlar, alacak meselesini de ne yaparsanız yapın.»,

***Fâruk Efendi**, Nice ile telefonla konuştu:*

*«-Pederim, parayı **Sakallı Reşid Bey**'le gönderiyor. Cenâzeyi Sûriye'ye, o götürecek.» dedi.*

*İki-üç saat sonra da **Sakallı Reşid Bey**, lâzım gelen parayı hâmilen Villa Manolya'ya geldi. **Zâhir Bey**, **Ertuğrul Efendi**'nin hocası **Mâhir Bey**'le **Sâmi Bey**'i, **Hayreddin Ağa**'yı seccadecibaşıyı, ibrikdarbaşıyı, Ağalar Dairesi'nde toplanıp, bağırmaya devam eden bakkal-çakkal gürûhuna gönderdi.*

«-Bu adamları avutunuz, o müddet zarfında biz cenâzeyi kaçıralım.»

Berberbaşı istasyona koşturuldu, tek atlı bir yük arabası, bahçenin açılmaya açılmaya kol demiri paslanmış kapısının önüne getirildi.

*Sandığın tabut olduğu belli değildi, içinde bir ölü yattığı da malûm olmuyordu. **Tâhir Bey**:*

«-Bir cenâze nakledildiğini belli etmeyin, içinde ötebери olan bir tahta sandığı Cenova'ya gönderiyoruz, onun için yalnız iki kişi tutup indireceğiz.»

*Adamlara yakalarını yırtarak yüksek sesle ağlamaları emredildi, sandığı başından **Şehzâde Fâruk Efendi**, ayak tarafından da **Tâhir Bey** tuttu. Bahçe kapısından çıkarıldı, arabaya konuldu. Arabacının yanına **Fâruk Efendi** oturdu, arabanın sağ tarafında **Tâhir Bey**, sol tarafında ben arabanın arkasında **Sakallı Reşid Bey**, bozuk kaldırımlar üzerinde haldır huldur, istasyona doğrulduk.*

Düşünüyorum:

***Kânunî Süleyman**, Zigetvar Kalesi'ni fethettikten sonra hayata gözlerini yumdu. **Sokullu Mehmed Paşa**, askerin büyük teessürle disiplini bozacağından çekinerek, Güneş Padişahı'nın ölümünü bölükbaşılardan, kethüdâlardan, çavuşlardan ve Yeniçeri emekdarlarından sakladı. Ceset ara-*

bada oturur vaziyette bulunuyor ve padişahın rahatsız olduğundan dolayı araba ile gittiği söyleniyordu. Nihayet mesele Edirne'ye gelirken anlaşıldı, ordudan tekbir sesleri, gümbür gümbür yükselmeye başladı. Yeniçerilerin pala bıyıklarının, çorbacıların kır sakallarının arasından gözyaşları süzülüyordu.

Bir bunu, bir de tek atlı bir yük arabasında, tahta sandık içinde dört kişi ile cenâzesi kaçırılan torununu mukayese ettim. O zaman Avrupa'yı ***Şarlken****'le ikiye bölerek, şarkını fetheden İmparatorluğun bu inkırazı karşısında yüreğim burkuldu ve içimden bağırdım:*

«–Koca ***Kanunî****! Gel bak, kurduğun imparatorluk ne oldu?...»"*[147]

Diğer bir görgü şâhidi olan **Şehzâde Ali Vâsıb Efendi** de bu mazlum padişahın vatancüdâ olarak vefatını şöyle anlatmaktadır:

"Birkaç ay sonra ***Sultan Vahideddin****'in füc'eten kalbinden vefâtını öğrendik. Bir müddetten beri borçlarla maîşetini temin eden* ***Sultan Vahideddin****'in cenâzesinin Sûriye'ye gönderilmesine karar verilmiş ve o zaman Sûriye hükümet reisi ve sâbıkan* ***Sultan II. Abdülhamid****'in kerimesi* ***Ayşe Sultan*** *ile müteehhil (evli) olan* ***Damad Ahmed Nâmi Bey****'in muvâfakatı da alınmıştı.* ***Sultan Vahideddin****'den on gün sonra Paris'te vefât eden* ***Süleyman Efendi****'nin oğlu* ***Mehmed Abdülhalim Efendi****'nin (menfâda ilk vefât eden şehzâde) cenâzesi ile birlikte vapurla Cenova'dan nakli kararlaştırılmış idi. Bunların nakline ve tertibâtına* ***Sultan Vahideddin****'in damadı* ***Ömer Fâruk Efendi*** *ile* ***Damad Şerif Paşa****'nın biraderi* ***Lebib Bey*** *memur edilmişlerdi. Cenâze masraflarına karşılık bir türlü para bulunamıyordu ve bu sûretle sâbık padişahın cenâzesi, maalesef on beş günden fazla*

147 Bkz. **Refî' Cevad Ulunay**- a.g.e., sh. 47 vd.

borçluların haczi karşısında bir türlü kaldırılamadı.

Bilâhare müteveffânın ikinci kerîmesi ***Sabiha Sultan*** *tarafından temin edilerek mümkün olabildi. Pederim ve* ***Ömer Hilmi Efendi*** *ile birlikte bir otomobil kiralayarak San Remo'ya gittik. Bir merâsim olacağını zannederek Galerie Lafayette'den bir* ***"bonjour"*** *satın almıştım. Hepimiz bunları giymiş bulunuyorduk. Villa Magnolia'ya gittiğimizde, ancak villanın bahçesinde durarak cenâzeyi selâmlamaktan başka bir merâsim tertip edilmediğini görerek pederim* ***Ömer Hilmi Efendi*** *ve ben müteessir ve şaşkın bir hâlde kaldık. Bizden başka bir de* ***Ömer Fâruk Efendi, Damad Ali Haydar Bey, Damad Şerif Paşa*** *ve birâderi* ***Lebib Bey*** *ve Hakan-ı merhumun seryâveri* ***Avni Paşa,*** *kayınbirâderi Miralay* ***Zeki Bey,*** *harem ağası ve birkaç bendegândan ibâret kimseler vardı. Merhum padişahın tabutu, bir atlı yük arabasının içine konularak San Remo'nun tren istasyonuna götürüldü ve orada trene bindirilerek, refakatinde bulunan* ***Fâruk Efendi*** *ve Mâbeynci* ***Sakallı Reşid Bey****'le beraber Cenova'ya vapura bindirilmek üzere hareket etti. Bellevue otelinde öğle yemeği yendikten sonra, yine geldiğimiz gibi Nice'e hareketle akşama doğru evlerimize döndük. Bu vaziyet karşısında hazırlıksız bir hâlde kalmak ne kadar fecî bir âkıbet idi.* ***Sultan Vahdeddin****'in vefâtı, kerimesi* ***Sabiha Sultan****'dan birkaç gün saklanmış; zira pederinin San Remo'da 16 Mayıs 1926'da vefâtı esnasında* ***Sabiha Sultan****'ın Nice'de Klinik Belveder'de* ***Necla Hibetullah*** *isminde bir kızı Dünya'ya geliyordu. Ne garip bir tesâdüf?! Maalesef büyük âilelerde beraberlik ve ittihad hiçbir vakit olamadığından, bahtsız âilemiz her zaman ve fırsatta maddî ve mânevî büyük ziyanlar karşısında kalıyorlardı.* ***Halîfe Abdülmecid****'in, tâ veliahdlığından beri* ***Sultan Vahideddin****'e karşı şahsî ağrâzı vardı ve bunun neticesi olarak irtihâlinde de hiçbir alâka göster-*

meyişi de bir hakikat-i târihiyye olarak kalmıştır. Bu sûretle bu iki zâtın âile reisliği iddiaları menfâda nihayet buluyor ve ***Halîfe Abdülmecid****, Hânedân'ın ekberi olarak âile riyâseti mes'ûliyeti karşısında kalıyordu."*[148]

Nihâyet sâbık Hicaz Kralı **Hüseyin** ile Irak Kralı **Faysal** ve Mısır Prenseslerinden **Ömer Tosun Paşa**'ların nakdî yardımlarıyla **Sultan Vahideddin**'in mutfak borçları tasfiye edilmiş ve cenâze Trieste yoluyla ve damadı **Şehzâde Ömer Fâruk Efendi** refâkatiyle Beyrut'a gönderilmiş, o zaman Sûriye'de devlet reisi bulunan ve **Sultan Hamid**'in kerîmelerinden **Ayşe Sultan**'ın sâbık zevci bulunması dolayısıyla hâlâ **"damad"** diye anılan **Ahmed Nâmî Bey**'in himâye ve nezâretinde tertip edilen bir cenâze alayıyle Şam'a getirilip **Sultan Selim** Câmii bahçesine defnedilmiştir..."[149]

2- ABDÜLMECÎD EFENDİ

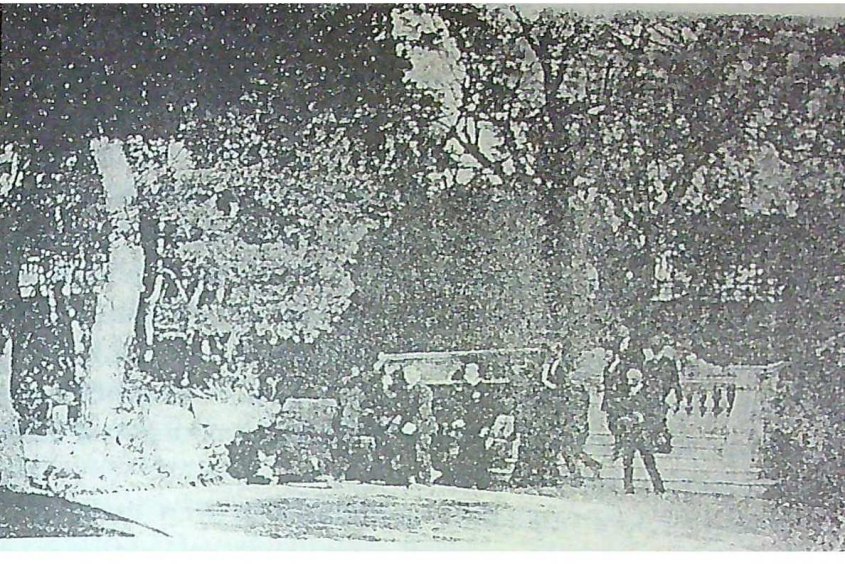
İstanbul Vâlisi ve Emniyet Müdürü'nün Hilâfet'in lağvı ve Osmanoğulları'nın yurt dışına çıkarılmalarını âmir olan 431 Sayılı Kanun'un koyduğu on günlük müddete riâyet etmeksizin, bu kanunun Meclis'de müzâkere ve kabul olunduğu günün gecesi emirlerindeki polis ve jandarmalarla Dolmabahçe Sarayı'nı abluka edip, **Halîfe Abdülmecid Efendi**'yi, otomobille Çatalca'ya götürdüklerini, orada, Sirkeci'den diğer yakınlarının bindirilmiş olduğu trene konularak yurt dışına çıkarıldığını evvelce anlatmıştık.

Halîfe, sarayından öylesine bir acele ile çıkarılmıştı ki, bir kaç bavul tedârikine bile imkân bulunamamış, zâtî eşyaları yatak çarşaflarına bohçalanmıştı.

Abdülmecid Efendi ve beraberindekiler, gece karanlığında Dolmabahçe Sarayı'ndan alınarak Çatalca'da bindi-

148 **Ali Vâsıb Efendi**- a.g.e., sh: 192 vd.

149 **Tarık Mümtaz Göztepe**- a.g.e., sh. 179 vd.

Sultan Vahideddin merhûmun cenâzesinin Villâ Manolya'nın arka bahçe kapısından kaçırılışı ve Şam'daki mezarı

rildikleri bu trenle nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Yolda trene binerken Vâlinin kendilerine vermiş olduğu büyük bir zarfı açınca, bunun içinde kafileye dâhil olanların sâdece çıkış için verilmiş; pasaportlarıyla, iki bin sterlinin olduğunu gördüler.[150] Bu kafileye ancak birkaç hafta yetebilecek bir meblâğdı. Pasaportlar, İstanbul'daki İsviçre Sefareti'nce vize edilmişti. Bunu görünce, **Ömer Fâruk Efendi**'nin tavsiye ve teklifi üzerine İsviçre'nin **"Leman Gölü"** kenarında bulunan "Territet" Kasabası'ndaki Büyük Alp Oteli'ne telgraf çekilerek lüzumu kadar yer ayırtıldı. Kafile, Halîfe **Abdülmecid Efendi**'yle oğlu **Ömer Fâruk**, kızı **Dürrüşehvar**, bunların hocası **Sâlih Keramet Bey**, iki kadınefendi, Halîfe'nin husûsî kâtibi **Hüseyin Nakip** ve doktoru **Selâhaddin Bey** vs. den mürekkepti.

Tam İsviçre hududuna gelindiğinde, tren durmuş ve pasaport kontrolü başlamıştı. Kontrol sırası bu kafileye gelince, oradaki memur, böyle ehemmiyetli bir şahsiyeti Federal Hükümet tarafından husûsî bir izin verilmedikçe hududdan içeri sokamayacağını, durumu telefonla Bern'deki alâkadarlara soracağını ve alacağı cevaba göre hareket edeceğini bildirdi. Bu sebeple, tren hududda bir hayli bekletildi. Memur, İstanbul'daki İsviçre Konsolosu'nun vizesine rağmen Halîfenin içinde bulunduğu treni hareket ettirmiyordu. Çünkü daha evvel bîtaraf bir ülke olan İsviçre'ye iltica eden Yunan Kralı'yla, Avusturya İmparatoru'nun giriştikleri fâaliyetler, bâzı siyâsî ihtilaflara sebep olmuştu. Nihayet beklenen müsâadenin verilmesiyle tren hareket ettirildi.

Kısa bir yolculuktan sonra kafile, Territet Kasabası'ndaki büyük Alp Oteli'ne inip yerleşti. Otel idâresi, derhal kapının önündeki direklerden birine koskocaman bir Türk Bayrağı

150 **S. Kerâmet Nigâr- Halîfe II. Abdülmecid**, İstanbul, 1964, sh. 9.

astı. Çok geçmeden kasaba, sağdan soldan koşup gelen gazete muhâbirleri ve fotoğrafçılarla doldu. **Abdülmecid Efendi,** 9 Mart 1924 târihinde bunları kabul ederek resim çekmelerine izin verdi. **"L'illustration Dergisi"**nin kadın muhâbiri, O'ndan husûsî bir mülâkât istedi. Halîfe, yorgun olduğunu söyleyerek kendisiyle ayaküstü sadece bir-iki dakika görüştü. Bu derginin 15 Mart tarihli sayısında **"Sürgündeki Haşmetlilerden: Abdülmecid İsviçre'de"** serlevhasıyla uzun bir makale neşredilmiş ve ilk sahifede Halîfe'nin otel taraçasında çekilmiş, büyük ve güzel bir resminin yer aldığı görülmüştür. L'illustration'un bu yazısında Halîfe'nin *"Milletini son derece sevdiği"*, Türkiye'deki inkılâb hareketlerinden bahsederken de *"İki yüz yıllık geri kalmamızı, iki yılda ortadan kaldırmak istiyorlar, çok hızlı gitmek doğru değildir: Tabiatın arada bir dinlenen gidişine, milletlerin de ilerlemelerinden ayak uydurmaları gerekir."* dediği, mütevekkil ve metîn göründüğü, kendisini vatanından ayıranlar hakkında herhangi bir tenkidde bulunmadığı kaydedilmekteydi.

Abdülmecid Efendi'nin kaldığı otele her taraftan telgraflar o yağıyordu. Dünya'nın birçok yerlerindeki Müslümanlar tarafından çekilen bu telgraflarda Türkiye'de Hilâfetin lağvından duyulan üzüntü belirtiliyor ve son günlerde bu mevzûda cereyân eden hâdiseler hakkında kendilerine izahât verilmesi ricâ olunuyordu. Bütün bu telgraflara ayrı ayrı cevap vermeye imkân yoktu. Bu yüzden 11 Mart'ta haber ajanslarının muhâbirlerini dâvet eden **Abdülmecid Efendi**, onlardan *"muhtelif memleketlerdeki Müslüman cemaatlerden gelen teessür ve istîzâh telgraflarına cevâb teşkil etmek üzere vereceği yazılı beyânın, ajansları vâsıtasıyla her tarafa yayılıp duyurulmasını"* ricâ etti.

Halîfe'nin bu beklenen beyânının meâli hülâsaten şöyleydi:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hilâfet'i ilgâ kararı, yersiz ve yolsuzdur. Hilâfet, sadece Türkler'in değil, bütün müslimlerin müşterek dînî ve târihî müessesesidir, tek taraflı bir kararla kaldırılamaz.

Kaldı ki; büyük milletimiz, bu yüce varlığa bağlılık derecesini Osmanlı Saltanatı'na son verdikten sonra da teşriî vekillerininin müşterek reyleriyle, beni, en ehil bularak Halîfe seçtirmekle göstermiştir. Şimdiki vekillerini de Hilâfet'e dâima destek olma vaadiyle seçmiştir. Bu seçim ahdine sâdık kalmayan Meclis'in kararı, vekâletin şartına, dolayısıyla da millî hâkimiyet esâsına uymadığı için yolsuzdur!..

Bu sebeplerle yersiz ve yolsuz gördüğüm bu kararı, hükümsüz saydığımı ve tanımadığımı bütün müslim cemaatlere bildiririm.

Bütün müslim kardeşlerimizin selâhiyetli mümessillerini ileride toplanabileceğini umduğum bir dînî şûrâya dâvet ederek, müşterek ve mukaddes müessesemizi birlikte desteklemek ümidiyle, her taraftaki din kardeşlerimizin bu büyük dâvâmıza gönüllü ve devamlı yardımlarını bekler, muvaffakiyetimizi Rabbimin inâyetinden beklerim!..."[151]

Bu beyânatın üzerinden dört-beş gün geçmişti ki, İsviçre Hâriciye Vekâleti'nin yakın Doğu Şubesi Müdürü ziyaretine gelerek Halîfe'ye *"beyânâtının Türk Hükümeti'nce fenâ karşılandığını ve İsviçre Hükümeti'nden O'nun bu gibi faaliyetlerine müsâade edilmemesi talebinde bulunulduğunu"* bildirdi.

Otel masrafları haftada yüz sterlini aşıyordu. Buna göre şimdiden tedbir alınmazsa Halîfe'nin yakın bir gelecekte bütün maiyetiyle birlikte beş parasız kalacağı muhakkaktı. Bu yüzden **Sâlih Keramet Nigâr Bey**'i, müslüman devletlerin sefirleriyle görüşmek ve yardım sağlamak için Paris'e gön-

151 **S. Kerâmet Nigâr**- a.g.e., sh. 13.

derdi. **Sâlih Keramet Nigâr Bey**, oradan Londra'ya geçecek ve Hilâfet mevzuundaki müsbet makaleleriyle temâyüz eden **Seyyid Emir Ali** ile görüşerek O'na da Halîfe'nin içinde bulunduğu mâlî sıkıntıları anlatarak müslüman devletler nezdindeki bazı teşebbüsler için tavassut ve müzâheretini taleb edecekti.

Gerçekten, **Seyyid Emir Ali**, evvelce bahsedilmiş bulunan ve Türkiye başvekiline gönderilerek birçok siyâsî dalgalanmalara sebep olan **Ağa Han**'la müştereken imzalamış olduğu meşhur mektubundan başka, Hilâfet mevzuunda mes'elenin dînî, târihî ve siyâsî cephelerini ta'mik eden, birçok kıymetli makale neşretmiş ve Halîfe'nin bütün Müslümanlara karşı vâkî olan son beyânâtını büyük bir hâhişkârlıkla desteklemişti.

Sâlih Keramet Nigâr Bey, Paris'te bazı müslüman devletlerin sefirleriyle temas etmişse de, sadra şifâ bir netice istihsal edememişti. Bunun üzerine Londra'ya gitti. **Seyyid Emir Ali** ile de görüştü ve O'nun aracılığıyla Haydarâbad Nizâmı'nın **Halîfe Abdülmecid Efendi**'ye ayda üç yüz sterlinden ibaret bir tahsisât bağlamasını temin etti.[152]

Uzun süreceğe benzeyen bu gurbet ve sürgün hayâtını, ilânihâye otel köşelerinde idâme ettirmek muhakkak ki; doğru değildi. Üstelik Leman Gölü kenarındaki bu Territet Kasabası'nın rutûbetli havası da, Halîfe'nin romatizmalarına dokunuyordu. Bu yüzden, Güney Fransa'da ikâmet etmek için müsâade istihsal etmesi maksadıyla **Sâlih Keramet Nigâr Bey**'i tekrar Paris'e gönderdi. Fransız Hükûmeti'nin, talebi is'âf etmesi üzerine Nis'e giden **Abdülmecid Efendi**, bu sahil ve sayfiye şehrinin «**Cimiez**» adındaki mahallesinde geniş ve bahçeli bir köşk kiralayarak burada ikâmete başladı. (Ekim 1924).

152 **S. Kerâmet Nigâr**- a.g.e., sh. 31.

Burada sâkin ve mütevekkil bir hayat geçiren **Abdülmecid Efendi**, kendini ibâdete vermişti. Bir ara, hâtıralarını yazmaya başladığı duyulmuştu. Fakat bugüne kadar O'nun tarafından yazılmış herhangi bir hâtırat neşredilmiş değildir. Sâdece kızı **Dürrüşehvar**'ın Hindistan'da basılmış, o günleri anlatan bir hâtıratı vardır.

Bu sıralarda idi ki, eski sadrazamlardan **Avlonyalı Ferid Paşa**'nın oğlu **Celâleddin Paşa (Velora)**, O'nu ziyaret etmiş ve bu devredeki sâkin ve mütevekkil hâlini hâtıratında şöyle anlatmıştır:

*"**Abdülmecid**'i çocukluğundan beri tanırım. Zira ikimizin de Fransızca hocası aynı idi. Babam, Sadrâzam **Avlonyalı Ferid Paşa**, Konya'da vâli iken Fransa Sefâreti'nden öğretmenlik yapabilecek bir kimse istemişti, Sefâret de düyûn-i umûmiye'de çalışan **Mösyö Guyot**'u münasip görmüş ve göndermişti. Bu çalışkan ve sempatik zât, iki sene Konya'da bana hocalık yaptıktan sonra, babamın sadrâzam olması üzerine **Sultan II. Abdülhamid**'in şehzâdeler için istediği lisân hocaları içine bu **Mösyö Jorj**'u da ilâve etmişlerdir. O da, Bağlarbaşı'ndaki köşkte yatar, pazar günü öğleden sonra ayrılırdı. Düyûn-i Umûmiye'de de çalışırdı. Bu, böyle senelerce devam etti. Bağlarbaşı'ndaki köşk aslen **Yusuf İzzeddin Efendi**'ye, hem de seksen bin altına satılmıştı. Köşkü yaptıran **Hidiv İsmail Paşa** idi ve oğlu için inşâ ettirmişti. Yalnız bugünkü bir milyon liraya yakın para harcanmıştı. Manzarası harikulade güzel olan köşk, denilebilir ki; İstanbul'un en güzel tepesine oturtulmuş, içi de bir sanat şaheseri olarak işlenmiş ve kıymetli mobilyalarla tefriş edilmişti. **Abdülmecid Efendi**, **Sultan Abdülaziz**'in en küçük oğlu ve dördüncü mahdumu idi. İyi yetişmiş, ciddi bir kimse idi. İstanbul'da iken dâima görüşürdük. Millî Mücâdele'de Avrupa'da olduğum için bir ara onları kaybetmiştim.*

Hilâfet kaldırıldıktan iki sene sonra, bir ara Nis'de hemşiremin yanında bulundum. Haber göndermişlerdi. Nis'in hâkim bir tepesinde kiralanmış bir köşke gittim. Otomobilden inince teşrifatçı ***Hüseyin Bey****'le karşılaştım. Esâsen enîştem* ***Rumbeyoğlu Fahreddin Bey****, vaktiyle Halîfe'nin yanında çalışırdı. Enîştem, eski Maârif Nâzırı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sâbık Petersburg sefiri de olmuştu. Alelâde bir salonda ayakta gördüğüm Halîfe'yi epeyce değişmiş buldum. En canlı yeri, parlayan ve maviye çalan gözleri idi. Osmanoğulları'na has o kemer burun, O'nu herkesten ayırıyordu. Beyaz bir sakal, çehresini heybetli bir şekle sokmuştu. Üstünde siyah bir ceketatay, rayye pantolon ve ayağında rugan iskarpinleri vardı. Soğukkanlılığını muhâfazaya çalışarak beni biraz da mütesebbim bir tavırla karşıladı.*

«-Buyurun Paşa hazretleri, sizin burada hemşirenizi ziyârete geldiğinizi haber alınca hemen görüşmek arzusunu hissettim. Eski bir dostu görmek, insanı hayli sevindiriyor...»

«-İltifât buyuruyorsunuz, Hilâfetmeâb...» dedim!...

Acı bir tebessümle sözümü kesti:

«-Bizim Hilâfetmeâblığımız artık kalmadı, Paşa!.. Bir gecede, apar topar, hânedânımızın altı yüz sene hüküm rân olduğu bir memleketten kovulduk... Kim derdi ki, ***Fâtih****'lerin,* ***Yavuz****'ların,* ***Kânûnî****'lerin torunları, çamaşırlarını bile alamadan yolcu edilecekler!.. »*

Halîfe çok müteessirdi. O'nun bu teessürünü çoğaltmak istemediğim için sessizce dinliyordum. Amma O, boşalmak istiyordu. Onun için, bahsi başka bir mecraya sokamazdım.

«-Düşünüünüz, giderken bir zarf içinde iki bin dolar[153]

153 Herhâlde Paşa'nın hafızası bunu yanlış zabtetmiş olacak. Zira

lütfetmişler. Bununla koskoca bir saray halkı, hangi bir otele yerleşir, hangi masrafı karşılayabilir? Biz de başka hükümdarlar gibi giderken ve gitmeden evvelâ hazineden pek kıymetli mücevherleri kaldırabilirdik, amma memlekete mâl olmuş şeylere el sürmeyi vicdansızlık addederim. Ne yapalım, kendi yağımızla kavrulacağız!... Bu yüzden kızım ***Dürrüşehvâr****'ı Nizâm Mihrâcesi'nin oğluna verdim. Biraz kendimize geldik. Eksik olmasın Müslümanlar, bize bir miktar yardımda bulundular. Sonra arkamızdan neler işitmedik!.. Yok biz hâinmişiz, biz Millî Mücâdeleyle aslâ ilgilenmemişiz, biz düşmanla işbirliği etmişiz, bütün bunların aslı esâsı yok!* ***Vahideddin*** *de etrafındakilere maalesef uydu. O'na bazı şeyler söylenebilir. Bana gelince, Allah da bilir, Peygamber de, yarın şefaat edecektir. Oğlum* ***Ömer Fâruk****'u Anadolu'ya gönderdim. Maksadım, İstanbul'dan kaçıp Anadolu'ya gelmek, İslâm mücahidlerinin başına geçmek ve bütün Âlem-i İslâm'ı ayağa kaldırmak idi. Amma ne yapayım ki, oğlumu İnebolu'dan çevirdiler. Teklifimi reddettiler. O zaman bize İstanbul'da işin sonuna kadar oturmak düştü. Millî zaferden, bir çocuk gibi sevindik.* ***Mustafa Kemal****'i kucaklamak, hatta Paşam, kızımı O'na vermek bile istedim, fakat kimse bunu anlamak istemedi.* ***Mustafa Kemal Paşa****'nın* ***Refet Paşa****'ya:*

«-Ben ***Enver Paşa*** *olmak istemem!» dediğini söylediler, amma biz kendisini* ***Enver Paşa*** *yapmak istememiştik.*

Söze karışıp:

«-Halîfe hazretleri...» dedim, «Cenâb-ı Hakk'ın takdiri bu imiş, Osmanlı Hânedânı'nın âkibeti çok acı oldu. Hepimiz bundan üzüntü duyduk...»

Sükûnet bulmuştu. Ağır ağır şöyle dedi:

«-Bizde ne güzel bir atasözü vardır: ***«Tahtına oturmayan, bahtına oturur.»*** *Çok doğru. Bana Osmanlı Salta-*

---

bu meblağ **"iki bin dolar"** değil, **"iki bin sterlin"**di.

natı mukadder olmadı, tahtıma oturamadım, elbette bahtıma oturdum, o da bu kadarmış! Yine Cenâb-ı Hakk'a şükrederim ki; son padişah ***Vahideddin Efendi*** *gibi Avrupa'da büyük bir sefâlet ve sıkıntı içinde yaşamıyorum. Allah, müslüman kardeşlerden râzı olsun. Her tarafta benimle ilgilendiler...»*

Kahveler geldi, karşılıklı içtik. Resimle meşgul olan ve musikiyi seven eski Halîfe, yaptığı peyzajları bana gösterdi. Yine içinde bir hasret vardı.

«-Amma paşa» dedi, «Hiçbir yer, İstanbul'un güzel ve güneşli tepelerine, mavi sahillerine benzemiyor, o zengin kaynağı, ebediyen kaybettik.»

«-Allah göstermesin, inşaallah memleketinize bir vatandaş gibi dönersiniz!» dedim.

Acı acı güldü.

«-Umar mısınız?! Aslâ! Ölümüzü bile kabul etmeyeceklerdir. Hem baksanıza, Hilâfet'in değeri, hâlâ yerimize bir kimse düşünmedikleri ile anlaşılıyor. Belki de Osmanlı Hânedânı'ndan sonra bu makama oturmaya kimse cesâret edemeyecektir.»

Eski Halîfe'nin ve Osmanoğulları'nın bu son mümessilinin elini gözlerim yaşlı sıktım. Bir daha birbirimizi görmedik."[154]

Haydarâbad Nizâmı tarafından kendisine bağlanan aylık tahsisât, **Abdülmecid Efendi**'nin mâlî sıkıntılarını nispeten hafifletmiş ise de, tamamen ortadan kaldırmamıştı. Zira Nis'e yerleştikten sonra sağdan soldan toplanıp gelen diğer bazı hânedân mensuplarıyla eski devrin ricâli de orada barınmaya başlamışlardı. **Abdülmecid Efendi**'nin mütevâzi bütçesi, bu kalabalığın geçimine kifâyet etmiyordu. Bu yüz-

154 **Semih Nafiz Tansu**- Madalyonun Tersi (Sadrazam **Avlonyalı Ferid Paşa**'nın oğlu **Celâleddin Paşa (Velora)**'nın Hâtırâtı), İstanbul, 1970, sh. 218 vd.

den Türkiye'deki bazı zâtî eşyaları sattırmak ve Hânedân'a âid emlâkin değerlendirilmesiyle imkânlarını genişletmek istemiştir. Fakat muhtelif vesîlelerle ifâde edildiği üzere, bu emlâkin tasfiyesi ve bilhassa «**Musul Petrolleri üzerindeki Hânedân hissesi**» mevzuunda bir fikir ve hareket beraberliği sağlanamıyordu. Bunu sağlamak için Osmanoğulları arasında birçok yazışma ve görüşme cereyân etmiştir.[155]

Abdülmecid Efendi'nin husûsî arşivimizde mahfuz bulunan ve vatandan çıkarıldıktan sonra Beyrut'un «**Cünye**» adındaki banliyösüne yerleşen **Sultan II. Abdülhamid Han** Merhum'un en büyük oğlu **Selim Efendi**'ye yazılmış olan şu mektubu, bu durumu son derecede açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Birâderim Efendi Hazretleri,

Mâ'lûm-i devletleri buyrulduğu ve tekrarından müstağnî bulunulduğu üzere Hânedânımızın ahvâl-ı mâliyesi, anbeân vehâmet peydâ etmektedir. Memleketten çıkmak mecburiyet-i elîmesi hâsıl olduktan sonra âzâ-yı hânedân, zâten medâr-ı maişetini mâliyeden muhasses maaşa münhasır olmak hasebiyle sedd-i remak etmek (açlıktan ölmeyecek kadar yeyip içmek) için eşyâ-yı zâtiye ve esâs-ı beytiyesini elden çıkarmakta muztar kalarak refte refte (azar azar) onlar da hitâma ermiş olduğundan, el-yevm her tarafından zarûret ve müzâyaka âsârı görülmeğe başladı. Kimsenin kimseye muâvenet iktidarı bulanamamasına mebnî, el-ıyâz-ı billahi teâlâ (Allah korusun), avâkıbın (âkıbetin) pek vahim olacağı aşikârdır. Memleketimizden hiçbir hayr-ı menfaat me'mul ve muntazır olamadığı için ehl-i İslâm'ın şefkat ve mürüvvetine mürâcaatla celb-i cem'-i iâne ciheti hâtıra gelmesiyle şimdiye kadar bu bâbda biddefâat teşebbüsât-ı lâzimede bulunmuş isem de maatteessüf hiç bir netice istihsâli mümkün olama-

155 Tafsilât için bkz: **Tarık Mümtaz Göztepe**- a.g.e. sh. 166.

Mektubun muhâtabı **Selim Efendi**

Abdülmecid Efendi'nin Sultan II. Abdülhamid Hân'ın en büyük oğlu Selim Efendi'ye yazdığı mektûbun ilk sahîfesi

dı. Şu hâlde âbâ-u ecdâdımızdan müntakil olan ve memâlik-i metrûkede kalan hazîne-i hâssaya âit emlâk ve arâzinin elde edilmesine teşebbüsten başka bir çâre-i hâl bulmak imkânı külliyen mefkuddur. Nezd-i devletlerinde ma'lûm olduğu veçhile, hazîne-i hâssaya âid arazi ve emlâk iki kısımdır: Bir kısmı doğrudan doğruya padişâhânın bâ-sened-i hâkânî uhde-i tasarrufunda bulunanlardır ki; anların vereseye intikali pek tabiîdir. Diğer kısmı hazîne-i hâssa uhdesinde bulunanlardır ki; anların umûm hânedâna be-tariki'l-irs (irsiyet yoluyla) intikal etmesi lâzım gelir. Gerek verese-i padişâhâna ve gerek umûm âzâ-yı hânedâna intikali îcâb eden ve elyevm memâlik-i metrûke dâhilinde bulunan emlâk ve arazinin intikalini teemmün ile Âl-i Osman'ın zarûretini tehvîn etmek (hafifletmek), uhdemize müteretteb vezâiften olarak bu hususda zât-ı devletlerinin de müzâheret ve muâvenetini kaviyyen ümid ediyorum. Şimdiye kadar vâki olan teşebbüsât neticesinde bu işi deruhde etmek isteyen şirket ve grupların ilk dermeyân ettikleri şart-ı esâs, umûm hânedânın müttehid ve yekvücud olmasıdır. Şu ittihadı te'mîn etmek için kerrâren vâki olan teşebbüsât neticesinde, cennetmekân ***Sultan Abdülhamid Han Hazretleri*** *hânedânının tereddüd ve şübheye düştüğünü ve ittihaddan dâima muhteriz bulunduğunu gördüm. Bunun sebebini de kat'iyyen ehemmiyetten ârî bir sû-i tefehhüm (kötü anlama) olduğunu anladım! Hânedân-ı devletleri âzâsının pederlerinden tevârüs etmesi lâzım gelen ve sened-i hâkâniyyeye merbut olan emlâk ve arâsizine kimsenin iddia-yı hak etmesi hatırdan geçmeyeceğinden başka, böyle bir şeye imkân-ı tasavvur olunamayacağını şer'ân ve kânûnen ketm ve intikâr-ı hak kabil olamayacağı en basit hakayıktandır. Böyle bir sû-i tefehhüm neticesi olarak vahdet-i efkâr u âmâl hâsıl olamadığından, her taraf başka başka tarîkleri takip etmek istemektedir. Hâlbuki âzâ-yı hânedân*

müttehid ve tekvücûd olmayıp da, haklarını aramak ve ispat etmek için ayrı ayrı yollardan gider ve teşebbüsâtda bulunur ise, hiç bir taraf için ümîd-i muvaffakiyet yoktur. Erbâb-ı vukûfun mütâleâtı bu merkezde olduğu gibi hânedân-ı devletlerinin bu güne kadar vâki' olan teşebbüsâtının neticepezir-i muvaffakiyet olmaması da bunu müeyyed bir delildir.

Binâenaleyh şu işleri bir netice-i hayriyeye îsâl emek için Âl-i Osman'ın vahdetini te'mîn hususunda zât-ı devletlerine müracaat ile muâvenet ve müzâheret buyurulmasını teklif ediyorum. Âl-i Osman'ın mûrislerinden senedât-ı hâkâniyye ile emvâl ve emlâk ve arazî tevârüs eden zevâtın hukuk-i tasarrufiyesi kat'iyyen mahfuz kalmak şart-ı esâsî ittihaz olunarak teşebbüsât-ı vâkıayı mevki-i muvaffakıyete îsal için Âl-i Osmânî'nin müttehid ve yekvücud olmasını ve her tarafın menâfi-i hukuk-i meşrûasını sıyânet ve muhafaza etmek menfaatine olacağından, Âl-i Osman kendi aralarında emn ü îtimad ettikleri bir kaç zâtı murahhas tâyin ederek onlarla müzâkere ve müşâvere edip ittihazı muktezî tedâbiri kararlaştırdıktan sonra müvekkillerinin inzimam-ı muvâfakatiyle hukukunu ispat ve istihsal etmek üzere müttehiden ve müştereken bir hey'ete veyahud grupa tevdî-i ümûr edilse, pek münâsip bir tedbir olacağı cihetle mahz-ı senâkârları şu emniyeyi tahsil için elimden geldiği derecede sa'y ü gayret edeceğimden zât-ı devletlerinin de hânedân-ı âlîleri âzası nezdinde teşebbüsât-ı hayırhâhâne ve nesâyih-i pederânede bulunarak muâvenet ve müzâheret buyurmalarını bilhassa temennî ederim.

6 Cemâziyelevvel 1345
26 Teşrin-i sânî 1926
İmzâ"

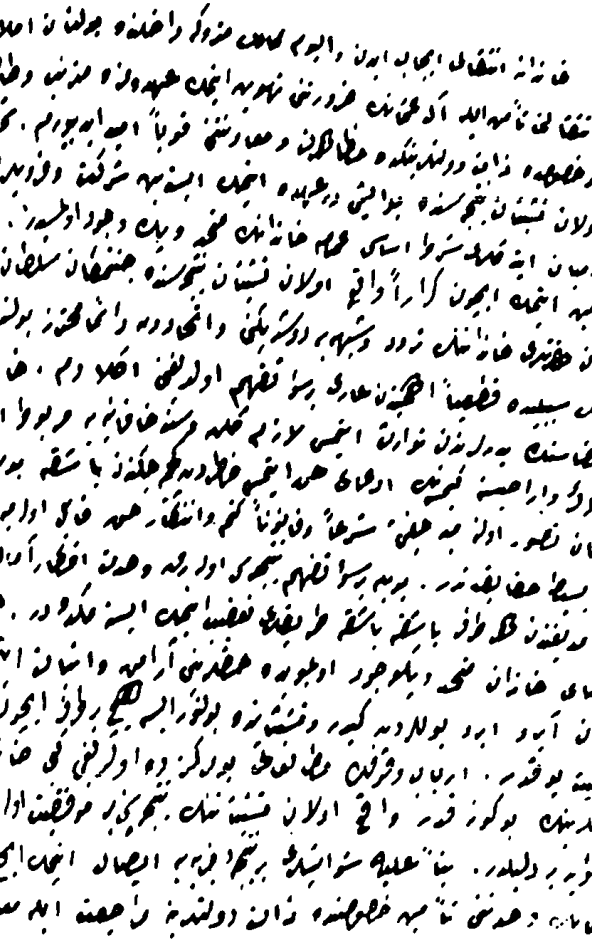
Abdülmecid Efendi'nin husûsî arşivimizde buna benzer sayısız mektubu vardır. Fakat ne yazık ki O, bu mevzûdaki teşebbüslerinden de hiç bir netice elde edememiştir. Nihayet bir müddet sonra Haydarâbad Nizamı, büyük oğlu **A'zâm Cah**'a **Abdülmecid Efendi**'nin biricik kızı **Dürrüşehvar**'ı, küçük oğlu **Muazzam Cah**'a da **Şehzâde Selâhaddin Efendi**'nin torunu **Nilüfer Sultan**'ı istedi.

Abdülmecid Efendi, muvâfakat edince, damad namzedleri Nis'e geldiler. Eski Osmanlı Dâhiliye Nâzırlarından **Damad Şerif Paşa**'nın alâyişsiz bir şekilde kıydığı nikâh merâsimi sonunda, bu iki genç ve güzel Osmanlı Sultan Efendisi, Haydarâbad Sarayı'na gelin gittiler.

Bu hâdise, Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin mâlî durumunun bir hayli düzelmesini sağladı. Bundan sonra, Hilâfet mevzuunda İslâm Âlemi'nden umduğu alâkayı göremediğinden, kendini daha ziyâde ibâdete, resim çalışmalarına ve mûsikiye verdi.

Nis'te sıkılmaya başlamıştı. Paris'e nakl-i mekân ederek Bulanya Ormanları'na nâzır bir villâ tuttu. Burada ünlü ressamların açtıkları sergileri kaçırmayan ve sık sık umûmî müze ve kütüphaneleri gezen **Abdülmecid Efendi**, tamamen gayr-i siyâsî bir hayat sürmeye başlamıştı. Öteden beri garb mûsikisine düşkün olan, şark mûsikisine de besteler yapacak kadar vukûfu bulunan **Abdülmecid Efendi**, kendini tamamen resim, şiir ve mûsiki gibi güzel san'atlara hasretmişti. Sâdece Cum'a günleri Paris'in meşhur câmiine gider ve burada hemen hemen bütün Müslüman memleketlerine mensup olan kalabalık cemaatin alâka ve ihtiramlarına hayır dualarla mukâbele ederdi.

Gerçi Halîfe **Abdülmecid Efendi**, evvelce temas edildiği üzere Mısır'da yaymlanan «**Müsâvât**» isimli gazeteyle alâkadardı. Hattâ bu gazete, kendisinin bir nevî nâşir-i efkâ-

Aynı mektûbun ikinci sahîfesi

Dikkatle okununca bu mektub, Hânedan mensublarının içinde bulundukları yürekler acısı mâlî müzâyakayı dile getirmekte ve bir tesânüd temin olunarak buna müessir bir çâre bulunmak için neticesiz bir çırpınmayı ifâde etmektedir.

rıydı. Fakat burada Türkiye'de teessüs eden yeni rejim ve onun idârecilerine çatılmamış -hattâ denilebilir ki- taraftarlık ifâde eden yazılar bile yayınlanmıştır. Ayrıca Paris'te kemalist idâreye muhâlif birtakım eski ricâl tarafından çıkarılan **«Mücâhede»** ve **«Zincire Vurulmuş Cumhuriyet»** (République Enchainée) gibi mevkûtelerle de ilgilenmemiş, onlara yazı ve beyânât vermemiş ve maddî destek sağlamamıştır. Üstelik bunlardan Mücâhede, **«Hilâfet Dâvâsı»**nın baş mürevvici olarak ortaya çıkmıştı.

Halîfe Abdülmecid Efendi, İkinci Cihan Harbi esnasında Paris bombalanırken 23 Ağustos 1944 târihinde hayata gözlerini yummuştur. Bu sırada cereyân eden hâdiseleri çok güzel bir sûrette tafsil ve hikâye eden **Ayşe Osmanoğlu**'nun şu satırlarını dikkatlerinize sunuyoruz.

*"Alman ordusu, artık Paris'i terk edecekti. Fransızlar hem seviniyorlar, hem de müthiş bir korku içinde bulunuyorlardı. **General dé Gaulle**, Paris'e girecekti. Amerikan, İngiliz orduları geliyordu. Fakat acaba Almanlar, Paris'i kansız bırakacaklar mıydı? Herkes ne olacak diye dehşet ve sevinç içinde bekliyordu. Kimseler sokağa çıkmıyordu. Herkes evine, inine girmiş, sâkin bir hâlde bulunuyor, hattâ birbiriyle dahî konuşamıyordu.*

Milis teşkilâtında bulunan askerler, Pétain'e taraftar olanlar, Almanlarla görüşen kimseler, Alman dostu olan kadınlar, kaçacak yer arıyor, köylere ve şuraya-buraya gizleniyorlar, hastahânelere, akıl hastahânesine gidip doktorların himâyesine sığınıyor, başlarına gelecekten korktukları için her çâreye başvuruyorlardı.

***Dé Gaulle** taraftarları ise, şimdilik Alman Ordusu burada iken bir şey yapmıyorlar, fakat sonunu bekliyorlardı. Velhâsıl Paris, müthiş günler yaşıyordu. Bir haftadan beri ahvâl bu şekilde olduğundan, biz de kapıdan dışarı çıkmıyor,*

evimizde oturuyorduk.

24 Ağustos 1944 Çarşamba günü, saat bire doğru kapının zili çalındı. Halîfe'nin dâire uşaklarından biri gelmiş, bana mahsus bir kâğıt bırakarak derhal gitmiş. Kâğıdı alıp açtım. Bu, Halîfe'nin kâtibi, dâiresinin müdürü olan kumandan ***Korsikalı Çekaldi****'nin bir mektubu idi. Mektupta* ***«Halîfe Hazretleri, bugün saat onbirde ânî olarak vefât etmiştir!...»*** *yazılı idi.*

Okuyunca derhal gözyaşlarım boşandı. Hemen oğlum ***Osman****'a seslendim:*

«-Oğlum, Halîfe vefât etmiş. Hemen gitmeliyiz!» dedim.

Oğlum da teessüre kapılmıştı. Benden tafsilât istiyordu. Tafsilât olmadığını, acele gidip anlamamız îcâb ettiğini söyledim. ***Osman****, sokağa çıkmanın tehlikesine işaret etti. Bu, doğru idi. Fakat gitmemiz de mutlaka lâzımdı. Çünkü Halîfe, âilemizin son reisi idi. Ayrıca şahsına da husûsî bir hürmetim vardı. «Allah kerîmdir.» diyerek oğlumun koluna girdim, sokağa çıktım.*

Sokaklarda insan bulunmuyordu. Avenue la Grande Armée'ye gittik. Saint Ferdinand Sokağı'nın başına geldiğimiz zaman Alman Ordusu'nun geçmekte olduğunu gördük. Almanlar, her zaman olduğu gibi fevkalâde disiplinleriyle geçiyorlardı. Artık Paris'i terk ediyorlardı. Bunlar bakiye kalan son birlikleri idi. Sokak aralarında işgâl etmiş oldukları evleri bir haftadan beri boşaltmışlardı.

Şimdi bunlar geçerken aralarına girmek çok tehlikeliydi. Esâsen bütün evlerin kapıları çekilmiş, pencereler kapanmış, sokaklarda hayat eseri kalmamıştı. Orada kuytu bir köşeyi tutan bir apartman kapısının arkasına girdik. Almanlar geçinceye kadar orada bekledik. Kimse tarafından görülmekten pek korkuyorduk. Mâazallah, yanlış anlarlar,

başımıza bir şey gelebilirdi. Gerçi hüviyet tezkerelerimiz yanımızda idi. Esasen harb çıkalı beri hüviyet kâğıtlarımız olmadan sokağa çıkamazdık. Ama yine de böyle kritik bir anda başımıza bir şey gelebilirdi.

Orada tahminen bir saat kadar kaldık. Askerin arkası kesilmişti. Belki arkadan yine gelenler olacaktı. Bundan istifade ederek Rue Faisanderie tarafına sür'atle geçtik. Koşuyor ve kenarlardan oğlumun kolunda gidiyordum. Suchet Bulvarı'nı bulmuştuk. Marechal-Maunoury Sokağı'na nihayet vâsıl olmuştuk. Orası esâsen Alman kumandanlığının merkezi idi. Bulvar üstünde olan bütün evleri, hârice binbir türlü renklere boyamışlar, damlarına ağaçlar, dallar koymuşlardı. Bunlar tayyareye karşı alınan tedbirlerdi. Bu evler şimdi boşaltılmıştı. Dâima burada görülen askerlerden eser yoktu. Demek iyice gitmişlerdi.

Nihayet Halîfe'nin evine vardık. Ev, dışardan sükûnet içinde görülüyordu. Kapıya geldik. Bahçe kapısı aralık duruyordu. İçeriye girdik. Geniş bir nefes aldık. Dâirenin kapı zilini çaldık. Kapıyı açan Ermeni hizmetçiye bilâ-ihtiyar:

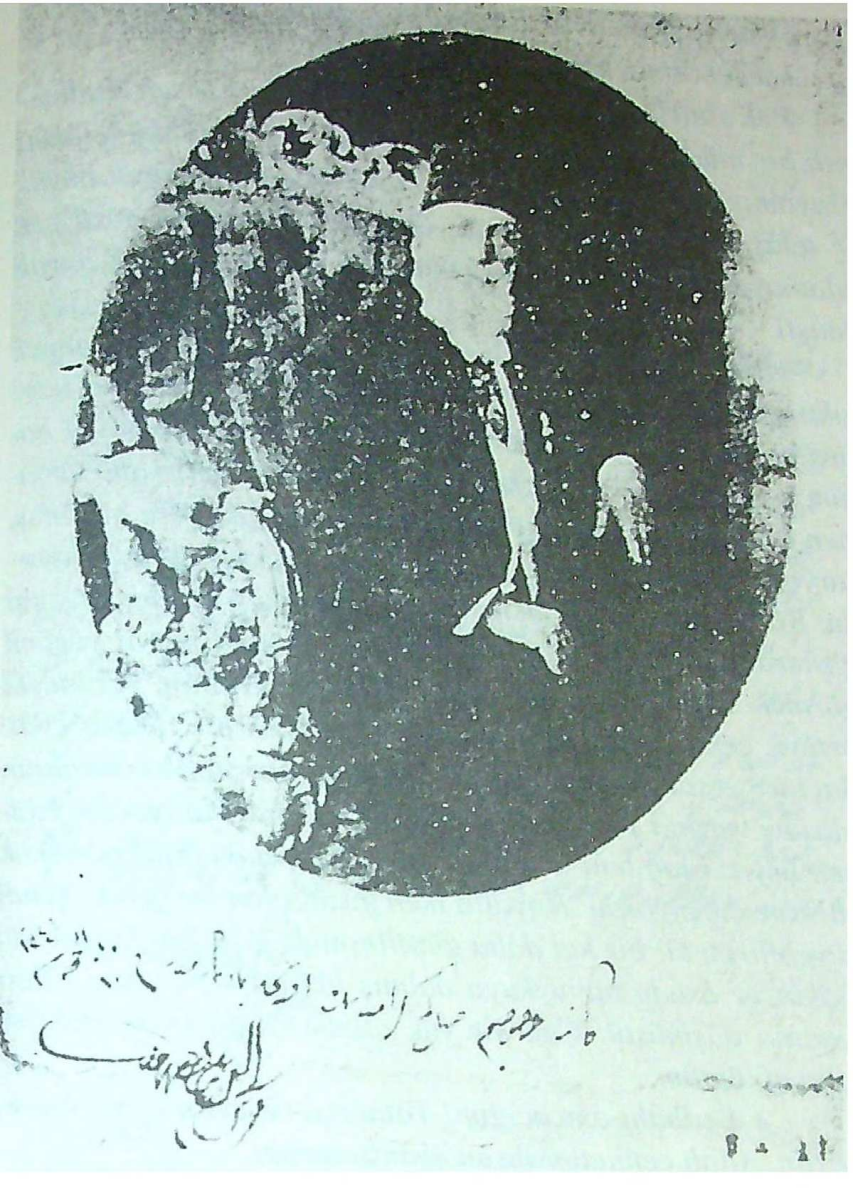
«-Ne oldu?» diye sordum.

«-Ah Efendim, olanlar oldu...» diye cevap verdi.

*Büyük taş merdivenlerin yarısını çıkmıştık ki; Halîfe'nin sâdık hazinedârı **Bihrûze Hanım**'ın feryâdı ile karşılaştık!*

«-Ah Sultanım! Geliniz, geliniz. Amcanızı görünüz. Gitti! Kuş gibi elimizden uçtu!» diyerek başını merdivenin parmaklığına vuruyor, ağlıyordu.

***Mehistî İkinci Kadın**'ın odasına gittik. Kadın Efendi bayılmış, biraz önce ayılmış, gözyaşları içinde yatıyordu. Yanında **Hüseyin Nâkib Bey**'in haremi bulunuyor; kolonya koklatıyordu. Biz de ağlayarak elini öptük. Artık bu acı, cümlemizin kalbine işlemişti. Gözyaşlarımız arasında teselli verici sözler söylüyorduk.*

Son halife **Abdülmecid Efendi**'nin vatandan çıkarılışından az önce Dolmabahçe Sarayı'nda çıkarılmış ve husûsî kâtibi **Sâlih Kerâmet Nigâr Bey**'e imzâlanmış bir resmi

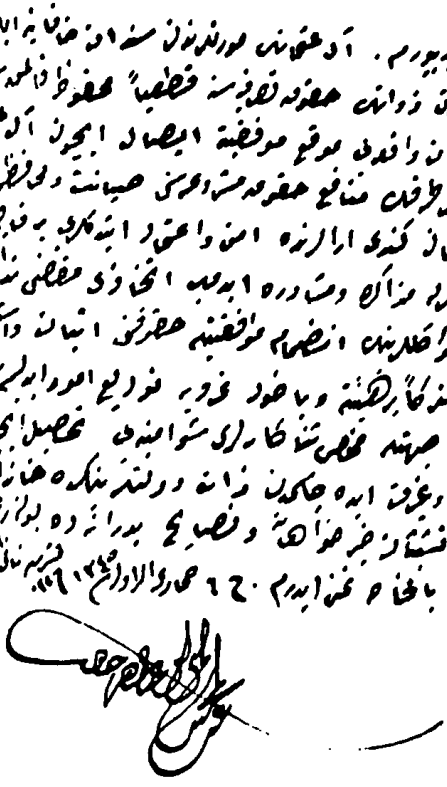
*Oradan **Şehsuvar Başkadın**'a gittik. Bizi görünce: «-Efendimiz nasıldır?» diye sordu.*

Pek sinirli, fakat bîhaber bir hâlde idi. Esâsen Kadınefendi bir müddetten beri hasta olduğundan bugünkü felâketi anlayamıyor; efendisinin hasta olduğunu zannederek büyük bir telâş içinde bulunuyordu. Ona da söyleyecek sözü pek bulamayarak bir kaç sözle çıktık. Bu hâller bizi pek harab etmişti.

*Artık Halîfe Hazretleri'ni son bir kere ziyâret etmek vakti gelmişti. Halîfe'nin odasına geldik. Kapıyı açıp içeri girdik. Büyük lâke, japonvâri karyolanın üzerine boylu boyunca yatırılmış, yüzüne kadar bir beyaz keten çarşafla tamamen örtülmüştü. **Bihrûze Hanım** ayakucunda yere oturmuş, karyolanın ayakucuna başını dayamış hıçkırıklarla ağlıyordu. Biz de ağlayarak yaklaştık. Hayatta iken kendisine karşı gösterdiğimiz resm-i tâzimi îfâ ettik. Ondan sonra yüzünü görmek istediğimizi söyledim. **Bihrûze Hanım** yüzündeki örtüyü çekti. Halîfe'nin nûrânî, güzel çehresi ortaya çıktı. Saçları ve sakalı bembeyazdı. Eşkâli, saçlarının ve sakalının yüzüne verdiği şekil **Sultan Abdülaziz**'i hatırlatıyordu. Esâsen beyaz olan teni üzerinde, yanaklarındaki hafif pembelik dikkate çarpıyordu. Hayatta iken güzel olan bu çehre, şimdi diyebilirim ki; bir kat daha güzelleşmişti. Gözleri kapalı idi. Sâkin ve âsûde bir uykuya dalmış hissini veriyordu. Elleri yanına düşmüştü. Çok me'yus oldum. Ağlayarak eğildim, çarşafı öptüm:*

«-Bedbaht amcacığım! Vatanına ve evlâtlarına hasret gittin. Allah cennetini ihsan etsin!» dedim.

*Kızı **Dürrüşehvar Sultan** Hindistan'da, oğlu **Ömer Fâruk Efendi** Mısır'da idi. Bunlar, savaş dolayısıyla babalarının yanına gelemiyorlardı. Halîfe, onların hasretini ve ondan da daha müthiş olarak vatanının hasretini çekiyordu.*

Aynı mektûbun son sahîfesi

Bu mektupta kaligrafi güzelliği dikkati çekmektedir ki bu da gayet tabiîdir.

Zîrâ **Abdülmecid Efendi** usta bir hattat ve ressamdı.

Çarşafı yine yüzüne örtmüşlerdi. Gözyaşlarıyla orada oturdum. Yasîn-i Şerîf okudum. Üç İhlâs, bir Fâtihâ ile odadan çıktım.

Halîfe'nin cenâzesi kalkıncaya kadar orada kalmaya karar vermiştik. Cenâzeyi kaldırmak epey güçtü. Zira Almanlar çıkıp, Amerikalılar girmiş olduğundan memleket hercümerç içindeydi. Kendisiyle birlikte vaktiyle memleketten çıkmış olan kâtibi ***Hüseyin Nakib Bey****, bu iş için öteye beriye koşuyor, elinden geleni yapıyordu.*

Oğluna ve kızına telgraf çekmişlerdi. Onlar, vasiyeti gereğince defnedilmesini istiyorlardı. Paris'teki câmiin içinde bir küçük odaya koyacaklardı. Buna karar verilmişti.

Tahnitini yapmak için, kendi doktoru olan ***Profesör Yakovel****, asistanları ile birlikte geldi. Uzun zaman durabilmesi için lâzım geleni yaptılar. Tabutunu hazırladılar.*

Müslüman usûlünce yıkanması lâzımdı. Orada bizim âileden, bizlerden başka kimseler yoktu. Biraderim ***Nureddin Efendi****, oğlum* ***Osman*** *ve* ***Hüseyin Nakip Bey****, üçü birden cenâzeyi hamama geçirdiler.* ***Hüseyin Nakib Bey****'le oğlum* ***Osman*** *yıkadılar.* ***Nureddin Efendi*** *de su dökerek yardım etti. Ondan sonra yine bu üçü kefenlediler. Türlü güçlüklerle yapılıp gelen tabuta koydular ve üzerine bir şal örttüler.*

Ondan sonra biz kadınlar, cümlemiz odaya geldik. Başkadın da gelmişti.

«-Efendiciğim nerede?» diye odaya girip de tabutu görünce, hemen koşup üzerine atıldı.

Oraya düştü. Artık acı hakîkati bütün mânâsı ile anlamıştı.

Hemen gidip Kadın Efendi'yi kollarında tuttum:

«-Vâlideciğim, metîn olunuz!» diyerek odasına kadar götürdüm.

O'nun bu hâlini hiç unutamayacağım. Bedbaht, zavallı

kadın ne kadar perişan olmuştu. Kendisiyle saatlerce uğraştık.

*Diğerleri de birbirinden beter bir hâlde idiler. Cenâze için bir araba gelmişti. Tabutu aşağıya indireceklerdi. Cümlemiz gözyaşları ile kapıya kadar arkasından indik. Feryatlar arasında Halîfe'nin tabutu arabaya kondu. **Nureddin Efendi**, oğlum ve **Hüseyin Nakib Bey** beraberce câmiye kadar gittiler. Bizler, harab bir hâlde kaldık.*

Halîfe yıkanırken hatırıma gelmiş:

«-Bir tutam saçını kesip evlâtlarına yadigâr olarak veriniz!» demiştim.

*Dediğimi yapmışlar, **Mehistî Kadın**'a vermişlerdi. Bu fikri ilham eden sebep şuydu: Bir gün Halîfe ile konuşurken:*

«-Sultanefendi! Ben babamın saçını buldum, saklıyorum. Bu benim için pek mukaddes bir yadigârdır.» demiş, ben de nasıl bulduğunu sormuştum.

«-Babamın fesi bende kalmıştı. İçinde bir-iki saç teli buldum. Bunları dikkatle çıkarıp bir zarfa koydum.» diye cevap vermişti.

İşte Halîfenin cenâzesi yıkanırken aklıma bu konuşmamız gelmiş ve saçından bir tutam kestirip saklamalarını temin etmiştim.

İşte artık bugün, âilemizin bu büyük şahsiyeti de bizim için bir hâtıradan ibaret kalmıştı.

Halîfe ile dâima görüşürdük. Mûsikî ve resme meraklı idi. Alafranga güzel mûsiki eserleri arasında, alaturka parçalardan armonize edilmiş bir konçertosu, güzel bir bersözü vardı.

***Geatan Detâille,** adında Fransız konservatuarından birincilikle çıkmış bir genç vardı. Bu genç, Halîfe'nin eserlerini fevkalâde güzel çalardı. Pek değerli bir sanatkârdı. Ben*

de ekseriyâ bu mûsiki cemiyetlerinde bulunurdum. Bersözü, ben de ***Gaetan*** *ile beraber çalardım.*

Halîfe'ye bir marş besteleyerek takdim etmiştim. Kendisi de:

«-Sizin gibi bir prensese ne verilir? Ancak prelüd verilir.» diyerek bir prelüd yazıp göndermişti.

Bu arada yadigâr olarak iki tablosunu da vermişti.

Ufak tefek âcizâne yaptığım bu resimleri ve başka sanat eserlerini kendisine takdim eder, dâima takdir ve teşvik görürdüm. Sonuna kadar dâima, mültefit, sanatkâr, vatanperver bir şahsiyet olarak yaşadı ve böylece ölüp tarihe karıştı.

Halîfe'nin ölümüne dâir bin türlü rivâyet vardır. Korkudan öldü diye de şâyialar çıkmıştır. Aşağıdaki odaya Almanlar kurşun atmışlar, korkmuş ve bundan ölmüş şeklindeki rivâyetin bir aslı varsa da, yalanı da vardır. Eve hakîkaten ateş edilmişti. Lâkin ölümü bundan değildir.

Suchet Bulvarı, askerî bölge idi. Almanlar oradan giderken tabiî birtakım nümâyişler, coşkunluklar olmuştur. Bu, yalnız, Halîfe'nin sokağına değil, askerlerin bulunduğu her yere mahsus bir hâdisedir. Halîfe'nin evine ateş edilmesi, ölümünden bir hafta öncedir. Fakat bu O'nun şahsına karşı yapılmış bir hareket değildir. Gizli mukavemetçilere karşı idi. Bizim tarafta dahî böyle hâdiseler oluyordu. Yanıbaşımızdaki bir garajı basarak otuz altı mukâvemetçiyi alıp kurşuna dizdilerdi. Amerikalılar girdikten sonra da intikam devri başlamıştı. Alman taraftarları, köşe bucak saklanmışlardı. Yakalananlar sokaklarda türlü işkencelerle sürükleniyor, kadınların saçları kesiliyor, alınları damgalanıyor, türlü çirkin şeyler oluyordu. Kimse evinden çıkamıyordu. Bu hâller, ortalık yatışıncaya kadar bir aydan fazla sürmüştü.

Paris'te hemen her akşam bombardıman olurdu. Bazı

şiddetli bombardımanlarda şarapnel parçaları balkonlarımıza düşerdi. Ekseriyâ, sığınaklardan çıktıktan sonra bunları toplardık. Halîfe, Bulonya Ormanı'na yakın bir köşkte olduğundan, oraya tabiî daha çok düşerdi. Birkaç kere bana mermi parçalarını göstererek:

«–Bunları koleksiyon yapıyorum.» demişti.

Halîfe'nin ölümünün, bu bombardımanlarla ve evine atılan kurşunlarla hiçbir ilgisi yoktur. Ölümü şöyle olmuştur: Sabah yataktan kalktıktan sonra yorgunluk hissetmiş, yatak odasında duran büyük koltuğuna oturup biraz kahvaltı etmiş. Yarım saat sonra göğsünde bir sıkışıklık duyunca, hemen Kadın Efendi, kendisini yıllardan beri tedâvî etmekte olan meşhur kalb mütehassısı ***Profesör Yokovel****'e telefon etmiş. Derhal gelen doktor, Halîfe'yi uzun bir muâyeneden geçirip bir şey olmadığını söylemiş. Doktorla epeyce konuşmuşlar, doktor gittikten sonra Halîfe'ye yeniden bir kriz gelmiş. Uşaklar hemen doktorun peşinden koşmuşlar. Yarı yoldan geri dönen doktor, geldiği zaman Halîfe'yi ölü bulmuş.*

Takdîr ne ise, o olur.

...

Halîfe hayatta iken, Place Manchat'da bulunan câmie Cuma günleri gider ve bayramlarda muntazaman bulunurdu. Orada bulunan müslüman cemaat kendisini tebrik ederdi. Fas Müslümanlarının yaptırmış olduğu bu câmie, biz de bir kaç kere gittik.

Halîfe'yi işte bu câmiin içinde küçük bir odaya muvakkaten bıraktılar. Bir masanın üzerine yeşil bir örtü koymuşlar, tabutu onun üzerine koyup üzerine yeşil bir çuha örtmüşler, fesini baş tarafına koymuşlardı. Üzerine bir de Kur'ân-ı Kerim koymuşlardı. Pencereler dâima açık olduğu gibi tabutun içine bir ucu bırakılmış olan lâstik borunun diğer ucunu bir şişe suyun içine koymuşlar, böylece duruyordu.

Paris'te bulunduğu müddetçe birkaç kere ziyaretine gidip Fâtihâ okudum. Ben İstanbul'a gelinceye kadar bu vaziyette kalmıştı. Sonra Medîne'ye götürülüp defnedildiğini haber aldım."[156]

Halîfe Abdülmecid Efendi'nin bu sırada İstanbul'da bulunan Vekîli **Sâlih Kerâmet Nigâr Bey**'in, O'nun vefât tarihinden başlamak üzere, on sene müddetle nâşını Türkiye'ye getirip gömmek için vâkî gayretli ve sabırlı faaliyetinden hiçbir netice istihsâl edilememiştir.[157]

Hattâ bu sırada kızı **Dürrüşehvar**, Türkiye'ye gelerek devrin Reis-i Cumhuru **İnönü** ile görüşmüş ve babasının Paris Câmii'nde tahnid edilmiş olarak beklemekte olan nâşının vatanına getirilerek defni için söz alımış olmasına rağmen, merhûmun nâşı yine de Türkiye'ye kabul edilmemiştir.

Nihayet bütün bu teşebbüslerden ümid kesilince, merhûmun nâşı Paris Câmii'nden alınarak Medine'ye götürülmüş, 30 Mart 1954 târihinde Harem-i Şerif'te akşam üzeri kılınan namazını müteakip **"Cennetü'l-Bakî"**ye götürülüp defnedilmiştir. Vehhâbî idâresi müsaade etmediği için mezarının üzerinde herhangi bir kitâbe ve işaret yoktur.

3 - ABDÜRRAHİM EFENDİ

Şehzâde Abdurrahim Efendi, Sultan II. Abdülhamid Han'ın beşinci ve en sevdiği bir şehzâdesi idi. 1894 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Asıl adı «**Abdurrahim Hayri**» idi. Tahsil ve terbiyesine son derecede îtina edilmişti. Yurt dışına sürüldüğünde topçu miralayı (albay) idi. Askerliğe âşık bir insandı. Kendisini, dâima rütbesini söyleyerek takdim ederdi. Almanya'da tahsil görmüş kıymetli bir

156 **Ayşe Osmanoğlu**- Babam **Abdülhamiid**, İstanbul, 1960 sh. 223 vd.

157 Tafsilât için bkz. **Salih Keramet Nigar**- a.g.e., sh. 54 vd.

topçu subayı olan **Şehzâde Abdurrahim Efendi**, I. Cihan Harbi'nde **"Galiçya"** ve **"Filistin"** cephelerinde bulunarak cesâret ve askerî dirâyeti ile kumandanlarını hayran bırakmıştı. Galiçya'da bir topçu taburuna, Filistin cephesinde ise, bir topçu alayına liyâkatle kumandanlık etmişti. Bu hususu, şahsî müşâhedelerine istinâden ifade eden Çanakkale Cephesi'nin gerçek kahramanlarından **Vehip Paşa**'nın bir mektubu, şahsî arşivimizde mahfuzdur.

Şehzâde Abdurrahim Efendi, aynı zamanda bir orkestra şefliği yapabilecek derecede alaturka ve alafranga mûsikiye âşinâ bir kimse idi. Son derece kıymetli bir **"Müzik Âletleri Kolleksiyonu"** meydana getirmişti. Şimdi Narmanlı Apartmanı olan yerde, O'nun muazzam bir sarayı vardı. Burası, Osmanlı Ordusu'nun kıymetli zâbitleriyle, devrin mûsikîşinaslarının âdeta devamlı bir toplantı mahfeli idi. Son derecede zekî ve cesur bir gençti. Bu sebepledir ki, Anadolu'ya her iltihak eden Saray'a yakın kimseye, **M. Kemal Paşa**'nın, **Şehzâde Abdurrahim Efendi**'nin ahvâlinden suâl ettiğine dâir o devri anlatan hâtıratlarda kayıtlara rastlanılmaktadır.

Sultan II. Abdülhamid Han, haksız ve mesnedsiz bir şekilde tahttan indirildiği sırada en sâdık, bilinen bendegân dahî **"İttihat ve Terakki"** mütegallibelerinden korkup kaçmış ve sarayda soğuk bir terör havası esmeye başlamıştı, O zaman henüz on dört yaşında bulunan **Şehzâde Abdurrahim Efendi**, metânetini muhâfaza etmiş ve babasının yanından ayrılmamıştı. Bu vak'ayı, bir görgü şâhidi olarak nakleden **Ayşe Osmanoğlu**:

"Bir aralık babam, anneme:

«-Kadınım! Çoluk çocuk kaç gündür ne yiyorlar?» diye sordu. Annem:

«-Efendiciğim! Hiç merak etmeyiniz. Aç kalmıyorlar.

Ne buluyorlarsa yiyorlar. Bisküvi falan da vardı. Sizin sağlığınızdan başka istekleri yoktur.» dedi.

Babam:

«-Kadınım! Bu kadar saray halkı, bu azıcık şeyle yaşayabilir mi? Bu zavallı kadınların günahları ne ki, açlığa mahkûm olsunlar? Bu nasıl devam eder? Bir çâresine bakmalı.» dedi.

Kapıda bekleyen İkinci Musâhip ***Gevher Ağa****'ya seslendi, Başkâtibi çağırttı. Beş dakika geçmeden* ***Cevad Bey*** *geldi. Babam:*

«-Başkâtip! Bir haftadan beri çoluk-çocuk, genci ihtiyarı, bütün kadınlar âdeta aç yaşıyorlar. Bu mâsum kadınların günâhı nedir? Biraz ekmek lâzım değil mi? Bir çaresine niçin bakmıyorsunuz?» diye sordu.

Cevad Bey*, lâubâli bir tavırla:*

«-Ne yapalım? Onları düşünecek hâlde değiliz. Ne bulurlarsa yesinler. Yemeği nereden bulayım? Aşçılar gitmiş. Sarayda kimse kalmamış. Biraz ekmek getirtirim. Suya banıp yesinler.» cevabını verdi.

Hiç beklemediği bu cevap üzerine babam pek mahzûn olmuş, hayretler içinde kalmıştı. Babamda, kara gününde herkes tarafından terk olunan insanların kırgınlığı vardı:

«-Çoluk-çocuk, açlığa mı mahkûm edildiler? İnsâniyet ortadan kalktı mı? Bir kişi için bin kişi fedâ edilir mi? Bu nasıl söz? Herhâlde çâresini buluruz.» diyerek Küçük Salon'a doğru yürüdü."[158]

*"...****Abdurrahim Efendi****, zavallı çocuk ağlayarak geldi. Baba-oğul öpüşüp ağlaştılar.*

Babam:

«-Oğlum! Sen daha çocuk denecek yaştasın. Bu felâketlere tahammül edemezsin. Sana yazık olur. Haydi, sen de

158 **Ayşe Osmanoğlu**- a.g.e., sh: 132-133.

benimle vedâ et. Büyük birâderlerin gibi hemşîrelerinin evine git! Tehlike içinde bulunmanı istemem. Hattâ buradaki üç genç hemşireni de beraber götür. Onlar da burada kalmasınlar.» dedi.

Fakat birâderimiz cesâretle:

«-Hayır babacığım! Sizi bırakıp gidemem. Tehlikeden korkmuyorum. Sizden ayrılacak değilim. Size ne olursa bana da o olacaktır. Gitmem!» dedi.

Biz üç hemşire ise, birâderimiz gitmiş olsa bile, her tehlikeye göğüs gerecek, yine babamızı bırakmayacaktık. Bunu çoktan aramızda kararlaştırmıştık. O günden sonra ***Abdurrahim Efendi*** *de aramıza girdi. Selâmlık tarafındaki odalardan birinde küçük bir kanapede yatıp kalkmaya başladı."*[159]

İttihatçılar, **Sultan II. Abdülhamid Han**'ı kendisinden Yahudilerin intikamını almak için -bilhassa- Selânik'e götürüp Yahudi **"Alâtini Biraderler"**in köşküne hapsetmişlerdi.

Burada son derece fecî şartlar altında uzun bir hapis hayatı yaşayan büyük hükümdar **II. Abdülhamid Han**'ın yanında diğer çocukları meyânında **Abdurrahim Efendi** de vardı. Muhâfız subaylarla sık sık münâkaşa eden bu değerli şehzâde, nihâyet kederinden sarılık hastalığına yakalanmıştı.

Selânik'teki hapis hayatı sona erdikten sonra, babası ve kardeşleriyle beraber İstanbul'a gelen **Abdurrahim Efendi**, 1919 yılında Mısır Hidiv Hânedânı'na mensup **Nebile Emine Hanım**'la evlenmişti. Bu, aynı zamanda Osmanlı Nâzırlarından olan **Abbas Halim Paşa**'nın kızıydı. Bu evlilikten **Mihrimah Selçuk Sultan** adında bir tek çocukları olmuştur. İstanbul'da 1920 yılında doğan **Mihrimah Selçuk Sultan**

159 a.y.

da yine Mısır Kral âilesinden **Cezzulî Râtıp Bey**'le evlenmiştir.

Vatandan ayrıldıktan sonra Fransa'ya yerleşen **Şehzâde Abdurrahim Efendi**, âilevî bir geçimsizlik sebebiyle 1933 yılında hanımını boşamış ve ondan sonra bir daha evlenmemiştir. Yurd dışına çıktığı zaman **"Vâlide Paşa"** denilen kayınvâlidesi, kızına altı bin sterlin vermişti. O zamanlar Mısır Hidivi'nin annesine **"Vâlide Paşa"** denilirdi. **Şehzâde Abdurrahim Efendi**, bu para ile bir dâire alarak oraya yerleşmişti. Fakat para hanımının olduğu için tapusunu da O'nun üzerine yaptırmıştı. Bu sebeple **Nebile Emine Hanım**'dan ayrıldıktan sonra otele taşınmak mecbûriyetinde kaldı. Hiç bir yerden beş para geliri yoktu. İstanbul'daki emlâkinden de hiçbir şey alamıyordu. Türkiye'deki dostları vâsıtasıyla mallarını sattırmaya çalışıyor ve eline geçecek paraya güvenerek sağa sola borçlanıyordu. Yıllarca dehşetli bir sefâlet içinde yüzdü. Bu durum, O'nun hassas mîzacına dokunuyor ve gururunu incitiyordu. Bu sefâlet, arada bir kızının Mısır'dan gönderebildiği mütevâzi paralarla 1952 yılına kadar sürdü. Bundan sonrasını iki yaş küçük kız kardeşi **Şâdiye Sultan Efendi**'nin şahsî arşivimizde mahfuz banttaki konuşmasından dinleyelim:

*"Amerika'daki kızım **Sâmiye Hanım Sultan**'dan ayrılarak bazı işlerimi görmek üzere tekrar sadece bir yıl için Paris'e geldiğimde, Sainte-Honore otelinde küçücük iki odalı bir dâireye yerleştim. Birâderim **Şehzâde Abdurrahim Efendi** de aynı otelde diğer bir odada kalıyordu. O sırada mâlî durumu son derece bozuktu. Refîkası **Nebile Emine Hanım**'dan ayrıldıktan sonra yalnız yaşıyor ve kovuluncaya kadar ikamet etmek üzere bir otelden diğerine taşınıyordu. Bana anlattığına göre, Mısır'daki kızı **Mihrimah Sultan**'a mektup yazarak O'ndan para istemiş ve:*

BİR ŞEHZÂDE-İ BEDBAHT

Paris'ta kaldığı otelde sefâlet ve zarûret içinde intihar eden
II. Abdülhamid Hân'ın en sevdiği oğlu
Şehzâde Abdürrahim Efendi

«-Benim Türkiye'de neyim varsa sana bırakıyorum. Satılınca hepsinin parasını sen alırsın!.. Ancak bana hayatta kaldığım müddetçe otel masrafımla asgârî gıda ihtiyacımı karşılayacak kadar her ay muntazaman asgârî bir para gönder!..

Kızım! Durumum fazla beklemeye müsâit değildir. Lütfen bunu bana yapıp yapamayacağını acele olarak bildir!» demişti.

Aradan epey bir müddet geçtiği hâlde kızından müspet veya menfî hiç bir cevap alamayan biraderim çok üzülüyordu. Kendisinde terk edilmiş insanların o târife sığmaz sıkıntılı hâlini müşâhede ediyordum. Hâlbuki sonradan öğrendiğime nazaran, zavallı kızının durumu da O'na para göndermeye hemen hemen hiç müsâid değilmiş! Belki de, teminindeki güçlük sebebiyle cevâbını geciktirmiş bulunuyordu. Fakat birâderim, beklediği cevabı alamayınca, bu durumu kızının alâkasızlığına hamlediyor ve sinirleniyordu.

Bu sırada sık sık odama gelirdi. Dertleşirdik. Kendisini tesellî etmeye çalışırdım. Kızının, babasını aslâ ihmal etmek ihtimali olmadığını, belki de gönderilen mektubun postada kaybolduğunu söyleyerek O'nun kederini dağıtmaya çalışıyordum. Fakat O, pek de iknâ olmaz, bu hareketi kızının ihmalkârlığına hamlederdi. Üzüntü ve kederi her gün biraz daha artıyordu. O güne kadar, parasını veremediği için birçok otelden kovulmuştu. Bu müessif hâdisenin bir kere daha tekerrüründen endişe ediyordu.

Yegâne tesellîsi, odama gelip benimle dertleşmek, eski güzel günleri yâd etmekti. Paris'te görüştüğü pek az kimse vardı. Bunlar da, umûmiyetle hânedânımıza mensup veya yakın kimselerdi ki, hepsinin mâlî durumu birbirinden beterdi.

Bir gün yine bu şekilde odama gelmişti. Şuradan bura-

Mektubun muhâtabı Tevfik Paşa'nın oğlu
İsmâil Hakkı (Okday) Bey

Şehzâde Abdürrahim Efendi'nin askerlik sevgisi ve Millî Mücâdele'yi desteklediğini gösteren bir mektûbu

dan konuştuktan sonra üç-beş gün sonra bir araya gelmeyi kararlaştırdık. O gün bana gelecekti. Ben de, O'nun sevdiği İstanbul yemeklerinden Çerkez tavuğu vs. yapacaktım. Bunu ben teklif etmiştim. Maksadım, birâderi oyalayıp avundurarak O'nu kederli düşüncelerinden kurtarmaktı. Fakat kararlaştırdığımız günden bir gün evvel, bir akşam vakti âniden çıkıp geldi. Üstü başı perişandı. Hâlinde bir fevkalâdelik olduğu açıkça görülüyordu. Elinde bir file taşıyordu. Fileyi masanın üzerine koydu. İçindekileri birer birer çıkarmaya başladı. Bunlar bir elbise fırçası, bir kaç konserve ve bir şişe de kolonya idi. Şunları bana getirdiğini söylüyordu. Önce bu hareketin mânâsını anlayamadım. Çünkü bunlar çarşıdan alınıp getirilmiş yeni şeyler değildi. Elbise fırçasının kullanılmış bir şey olduğu görülüyordu. Kolonya şişesi ise esâsen yarımdı.

«-Bu konserveleri sen yersin, bana niçin getiriyorsun?! Bu fırça da sana lâzım olur. Keza kolonyayı da kullanırsın. Hepsini yine bu fileye koyalım.» dedim.

Her ne kadar ısrar ettimse de fikrinden caymadı. Nihayet getirdiği bu eşyaları masanın üzerine bırakarak bir bahane uydurup savuştu, gitti. Bu son derecede garip bir hareketti. Fakat yine de aklıma pek kötü şey gelmedi. Meğer zavallı kardeşimin acıklı âkibetinden sonra ortada kalacak olan yegâne serveti, bu küçük filenin içindeki birkaç konserve ile eski bir elbise fırçası ve yarım şişe kolonyadan ibâretmiş!..

Ertesi sabah O'na vaadettiğim ziyafet için tavuk vs. almak üzere çarşıya çıkacağım sırada telefonum çaldı. Aşağıda otelin salonunda iki beyin beni beklemekte oldukları bildiriliyordu. Kim olduklarını sordumsa da:

«-Bilmiyoruz.» cevabını verdiler.

«-Allah Allah, sabahın bu erken saatinde beni arayan bu iki erkek kim acaba?» diyerek aşağıya indim.

Tam merdivenin dibine geldiğimde ***Şehzâde Ömer Fârûk Efendi*** *ile* ***İslâm Beğ Senfoli****, Azerbeycan Türkleri'ndendi. Vaktiyle Rus Ordusunda zâbitlik etmişti. Bizim âile ile pek çok alâkadardı. Hânedân'dan tanıdığı kimselere elden geldiği kadar maddî ve mânevî müzâheret gösterirdi. Bu zât, hâlen de Paris'te yaşamaktadır. Onları görünce:*

«-Hayrola ne haber?!..» diye sordum.

«-Maalesef kötü haber!..» dediler.

Vücûdum titremeye başladı. Acaba âilemizden kime ne olmuştu? Aklıma birçok kötü ihtimaller geliyordu da, zavallı kardeşim ***Abdurrahim Efendi****'nin canına kıymış olabileceği aslâ gelmiyordu.*

Salonun bir kenarına acele ile ilişiverdik. ***Şehzâde Ömer Fâruk Efendi*** *bir taraftan gözlerinin yaşını siliyor, bir taraftan da acıklı hâdiseyi anlatıyordu.*

Anlattıklarının hülâsâsı şuydu:

Babamın en sevgili şehzâdesi ***Abdurrahim Efendi****, kızına yazdığı mektuptan müsbet veya menfî herhangi bir cevap alamayınca son derecede müteessir olmuş. Akşam bir fileye koyduğu, bahsettiğim eşyalarını bana getirip bıraktıktan sonra oteline dönmüş. Fazla miktarda morfin alarak intihar etmiş. Bıraktığı mektupta «Sadece ikiyüz frank parası kaldığını bu sefâlete daha fazla dayanamayacağını» söylüyormuş. Otelciye olan borcunu ve cenâze masraflarının dökümünü yaparak bu en son parasıyla karşılanmasını, kendisine İslâmî bir usûlde teçhiz ve tekfin yapılmasını, Müslüman mezarlığına gömülmesini ve arkasından Kur'ân-ı Kerîm okutturulmasını bizlerden rica ediyormuş...*

Bunları anlatan ***Şehzâde Ömer Fâruk Efendi*** *merhumun yazıp bıraktığı mektubu çıkardı. Ağlamaktan okuyamıyordum. Nihayet beni güçlükle teskîne muvaffak olabildiler. Hep birlikte zavallı kardeşimin odasına çıktık. Mütevâzî de-*

mir karyolasına uzanmış yatıyordu. Üzerine beyaz bir yatak çarşafı çekmişlerdi. Üzerine kapanıp ağlamaya başladım. Babamın daima yanında bulundurduğu bu en sevgili şehzâdesinin sonu bu mu olacaktı? Fakat elden ne gelir, insanlar kader karşısında rüzgârda savrulan bir kuru yapraktan başka nedir ki?!"

Şehzâde Abdurrahim Efendi'nin intihar tarihi, 20 Ocak 1952'dir. Paris'teki Bobini Müslüman Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mevlâ rahmet eyleye!..

Sultan Vahideddin merhûmun damadı (**Ulviye Sultan**'ın kocası) olması dolayısıyle hânedân mensuplarını yakînen tanımak fırsatını bulan damad **İsmail Hakkı (Okday) Bey, "Yanya'dan Ankara'ya"** (İstanbul, 1975) isimli değerli hâtırâtında **Şehzâde Abdurrahim Efendi** hakkında şu câlib-i dikkat bilgiyi vermektedir:

*"**Şehzade Abdurrahim Efendi'nin Fedâkârlığı!..***

Hâtıralarımda vukuâtı tarafsız bir kalemle yazmak iddiasında olduğuma göre, Filistin Cephesi'nde câlib-i dikkat bir hâtıramdan da bahsetmeden geçmemeliyim:

*Harekât Şubesi Müdür Yardımcısı bulunduğum Sekizinci Ordu'nun bir topçu alayının kumandanı **Sultan II. Abdülhamid Han**'ın oğullarından **Şehzâde Abdurrahim Efendi** idi. Bu değerli şehzâde, cephede büyük bir ferâgatle çalıştı ve metânetle savaştı. Düşmanın üstün topçu kuvvetlerine karşı, son top mermisine kadar büyük bir sebâtla karşı durdu. Topçumuz, her şeyleri gibi cephâneleri bol ve ikmalleri kusursuz olan İngiliz topçusunun savurduğu hesapsız güllelere karşı, atacağı mermileri, âdeta kıskanıp hesap ederek sarfediyordu. Çünkü cephâne tükenince arkasının geleceği yoktu. Bunun ne demek olduğunu savaşta bu durumda bulunan topçu subayları bilir ve takdir ederler. Düşman durup dinlenmeden, hesapsız gülle yağdıracak, siz, elinizdeki beş-on şarapneli ve dâneyi hesap-*

layarak, acaba yarın, daha zor duruma saklayayım mı? diye düşüne düşüne, hesaplaya, kitaplaya atacaksınız.

***Abdürrahîm Efendi**, işte böyle bir çarpışmada cephânesi tükenince yağmur altında ve çamur içinde toplarının hiç birini kaybetmeden karargâha kadar getirmeğe muvaffak olmuş, Ordu Kumandanı **Cevad Paşa** merhûm başta gelmek şartıyla herkesin takdir ve hayranlığını kazanmıştı."*[160]

4 - BURHÂNEDDİN EFENDİ

Burhâneddin Efendi, Sultân Abdülhamid Han'ın en çok sevdiği şehzâdesiydi. 1885 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Son derecede zekî, kabiliyetli ye yakışıklıydı. Kabiliyetini, daha küçük yaşlarında birçok safhada göstermiş ve ispat etmişti. Fevkalâde piyano çalar ve çok iyi resim yapardı. Konuşması ve muhâkemesi, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında bile dikkati çekecek derecede düzgün ve mükemmeldi.

Bu meziyetleri yüzündendir ki; **Sultan II. Abdülhamid Han**, O'nu diğer evlâtlarından daha fazla sever ve bu hissini açığa vurmaktan çekinmezdi. Gerçekten **Burhâneddin Efendi**, hemen dâima **"Saltanat Arabası"**nda babasının yanında oturduğu hâlde, kendisinden büyük kardeşleri bu arabayı atla arkadan tâkip ederlerdi. Pâdişâh, ecnebî sefirlerle görüşürken, bu son derecede zevkli giyinen ve iyi konuşan şehzâdesini de yanında bulundururdu. Hattâ bir defasında O'nu, Alman İmparatoru'nun cülûs yıldönümü münâsebetiyle kendi adına tebrikâtta bulunmak maksadıyla Alman Sefarethânesi'ne göndermişti.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın, **Şehzade Burhaneddin Efendi**'ye öteki oğullarından daha ziyâde bir kıymet ve ehemmiyet atfetmesi, saltanat için an'anevî sırayı bozarak O'nu kendisine velîahd yapacağı yolunda dedikoduların çıkmasına bile sebep olmuştu.

160 **İsmail Hakkı (Okday)**- a.g.e., sh: 335 vd.

Gerçekten **"Jön Türkler"**in Avrupa'da yayınlanan bâzı mevkûtelerinde bu mâhiyette bazı iddia ve beyanlar yer almıştır. Gerçekte ise bu, asılsız bir şâyiadan başka bir şey değildi. Zira **Şehzade Burhâneddin Efendi** ile taht arasında, sıra bakımından on üç-on dört kişi mevcudtu ki, bunların üçü kendi kardeşleriydi.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın, O'na karşı bol bol izhar eylediği husûsî alâkadan galat olan bu iddiayı te'yide yarayacak en küçük bir hareket, ne kendisinden ve ne de babasından sâdır olmuştur. Sadece **Sultan II. Abdülhamid Han**'ın İttihatçılar tarafından hal' edilip Selânik'e gönderildiği sırada, **Şehzâde Burhâneddin Efendi**'nin bâzı hareketleri şüpheyle karşılanmış, hattâ bu yüzden resmî bir tahkîkata da mâruz kalmış, fakat -her nasılsa- bu Makedonya sergerdelerinden yakasını kurtarmış, tehlikeyi ucuz bir sûrette atlatmıştı.

Ancak tuhafı şuydu ki, **Sultan II. Abdülhamid Han**'ın bu en sevgili şehzâdesi, kendisinden küçük kardeşleri **Abdurrahim** ve **Mehmed Âbid Efendiler** gibi, babasıyle Selânik'e gitmeyerek İstanbul'da kalmıştı. Gerçi amcası, yeni padişah **Sultan Reşad**'la temas etmemiş ve O'nunla merâsimlere iştirâk etmemiştir. Fakat daha kötüsü İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin ileri gelenleriyle sıkı bir dostluk kurmuştu. Ancak bu tutumu, O'nun âile sâadetinin yıkılmasına sebep olmuştur. Şöyleki:

Şehzâde Burhâneddin Efendi, aslen Çerkes olan **Âliye Hanımefendi** ile evliydi. Asıl adı **"Melek"** olan bu, son derecede zekî ve güzel kadın, hazinedâr olan teyzesinin delâletiyle Yıldız Sarayı'na girmiş, burada **"Nazlıyar"** ismiyle iştihar etmişti. **Burhâneddin Efendi** ile evlendikten sonra da **"Âliye"** adını almış, bu evlilikten sonradan Amerika'ya yerleşen **Fahreddin** (1911-1968) ve **Osman Ertuğrul** (1912)

adında iki oğlu olmuştur.[161]

Bu münâsebetler, **Burhâneddin Efendi**'nin bu, iki çocuk sahibi hanımının kendisinden ayrılarak İttihatçıların ileri gelenlerinden meşhur dönme **Mâliyeci Câvid Bey**'le evlenmesini sonuçlandırmıştır. Bu zeki ve dirayetli şehzâdenin, İttihad ve Terakki ileri gelenleriyle vâkî sıkı münâsebeti ne maksatla te'sis eylediğini tahmin cidden müşkildir. Bunu, sırası gelmeden tahta geçmek gibi bir maksatla yaptığı söylenilemez. Zira böyle bir ihtirâsı olmadığını, daha sonra Arnavutluk Devleti'nin kuruluşu sırasında resmen vâkî olan, orada hükümdar olması tarzındaki teklifi reddederek göstermiştir.[162]

Şehzâde Burhâneddin Efendi'nin gençliği (1885-1949)

İttihadçılarla münâsebeti, başlangıçta onları hakkiyle teşhis edememiş olmasıyla da îzah edilemez. Zira zekâ ve dirâyeti herkesçe müsellemdi.

Son zamanlarda İttihatçılarla arası açılmış ve bu yüz-

---

161 **Şehzade Burhâneddin Efendi**, bu iki çocuğunun tahsil ve terbiyelerine son derecede itina etmiş ve onları Viyana'daki meşhur **"Terezyanum"**da okutmuştur. **Fahreddin Efendi** ressamdı, **Osman Efendi** ise Amerika'da ticâretle iştigal etmektedir. Ayrıca dedesi gibi marangozlukta da büyük mahâret sahibi olduğu duyulmuştur. Güney Afrika'ya yerleşmiş bir İngiliz âilesinin genç ve güzel kızıyla evlenmiş, çocuğu olmamıştır. **Fahreddin Efendi** ise, İstanbul Rumlarından **Papadopulos**'un kendisinden on yaş büyük kızıyla evlenmiş, O'nun da çocuğu olmamıştır. 1968 yılında New York'ta vefât etmiştir.

162 *"Bu teklifin yapıldığını ve Efendi'nin reddettiğini âilece tanıdığımız esbak Sadrâzam **Hüseyin Hilmi Paşa**'nın lisânından da bizzat duymuştum."* (Bkz: **Nâhid Sırrı Örik- Abdülhamid**'in Sevdiği ve En Sevmediği Oğulları - Tarih Dünyası, c. III, s. 23, İstanbul, 1951, sh. 973).

den İsviçre'ye gitmişti. **Sultan Vahideddin** tahta geçtiği sırada orada bulunuyordu. Yeni padişah yurtdışındaki bütün şehzâdelerin acele olarak vatana dönmelerini emretmişti. **Burhâneddin Efendi** -her nedense- bu emre uymamış ve İsviçre'de kalmıştı. Bu sebeple, Osmanoğulları'nı, anavatanlarından apar topar çıkaran 431 sayılı kanun çıktığı zaman, O, zaten çoktan beri Avrupa'da bulunuyordu.

Bilâhare Amerika'ya yerleşmiş ve orada **Madam Charles** adında zengin bir Amerikalı hanımla evlenmiştir. Diğer Osmanoğulları gibi gurbette fakr u zaruret içinde kıvranmamıştır. Bununla beraber, karısının parasıyla yaşamamış, çalışıp hayatını kazanmıştır. Hattâ kanserden muzdarip olan hanımı, tahminler hilâfına hayatta kalarak bir kalb krizi sonunda vefât eden Efendisinin mirasını yemiştir. O'nunla Amerika'da karşılaşıp görüşen **Celâleddin Paşa (Velora)** bunu böyle anlatmaktadır:

"Ertesi gün otele döndüğümüz zaman bir garson, gümüş bir tepsi içinde bir kartvizit uzattı. İsmi okur okumaz hemen bekleme salonuna indik. Kartvizitte şu ibare vardı: ***«Prens Burhâneddin Osmanoğlu»***

Evet, karşımda ***Sultan II. Abdülhamid****'in en sevgili oğlu* ***Şehzâde Burhâneddin Efendi*** *bulunuyordu. Bu, benim için muazzam bir iltifattı. Önümü ilikleyerek hürmetkâr bir kaç adım attım ve ellerini sıktım. Beni geç aradıklarından dolayı afvımı istirham etmişti.*

«-Paşa Hazretleri!...» dedi, «Geç haber aldım, kusura bakmayınız, amma sizi aramak vazifemdir. Zira babalarımız birbirleriyle çok iyi dost idiler. İcâb eder ki, oğullar da bu muhabbet ve vefâkârlığa devam etsinler!...»

«-İltifat buyuruyorsunuz Şehzâde Hazretleri!.. Merhum ve muhterem babanızın, pederime gösterdikleri asil

himâye ve alâkayı, bendeniz her zaman minnetle hatırlarım. Amma doğrusu burada, iltifâta nâil olacağımı hiç tahmin etmemiştim!.. »

Üstünde çok temiz koyu bir elbise, ayağında rugan iskarpinler vardı. Çizgili bir kravat ile şakaklarına dökülen bir kaç ak tel saç, O'nu güngörmüş Amerikan iş adamlarına benzetmişti. ***Prens Mehmed Ali****'ye de (Mısır Prenslerinden) teveccüh ve nezâket gösteriyordu. Gülerek:*

«-Otomobilim kapıda bekliyor. Tensib ederseniz, New York içinde bir tur atalım. Sonra bir lokantada bereberce yemek yeriz.»

Kapıya doğru yürüdük. Otelin kapısında en son model bir araba duruyordu. Şoför, hürmetkârâne kapıyı açtı. Şehzâde Hazretleri, şoförün yanında oturmayı tercih ettiğini söyledi. Prensle ben arkaya yerleştik. Öğleye kadar New York'un içini ve dışını dolaştık. Şehzâde yolda şunları anlatmıştı:

«-Paşam, benim için çok zengin bir Amerikan kadınının parasıyla yaşıyor, diyorlar. Bunun kat'iyyen aslı yoktur. Karımın serveti vardır, bu yalan değil; fakat ben büyük bir petrol şirketinde meclis-i idâre âzâsıyım. İki bin dolar aylık alıyorum. Bu gördüğünüz otomobil de benimdir. Paramla yaşıyorum, karıma muhtaç değilim. Beşinci Avenu'da (New York'un en kibar semti) küçük bir apartman katım var. Sizi bir gün evime de bekleyeceğim.»

Şehzâdeye vedâ ettiğim zaman, epey üzülmüştü; gözleri yaşlı:

«-Sizi görünce babam ***Abdülhamid****'in yaşadığını zanneder gibi olmuştum paşam!.. Bu rüyayı da bize çok gördünüz.»*

İkimiz de ağlayarak kucaklaştık... "[163]

163 **Sâmih Nâfiz Tansu**- a.g.e., sh: 206 vd.

Şehzâde Burhaneddin Efendi, Amerika'da 15 Haziran 1949 tarihinde geçirdiği bir kalb krizi sonunda vefat etmiş, cenâzesi Şam'a naklolunarak **Sultan Selim** Câmii avlusuna defnolunmuştur.

5 - OSMAN FUAD EFENDİ

Osman Fuad Efendi, Sultan V. Murad'ın büyük oğlu **Selâhaddin Efendi**'nin en küçük oğludur. 1895 yılında İstanbul'da doğmuştur. Meslek itibariyle askerliğe intisap etmiş ve generalliğe kadar yükselmiştir. **Sultan Reşad** zamanında, O'nun mâiyetindeki birliklerden süvari alayının kumandanlığına getirilmişti.

Trablusgarb Harbi çıkınca, **Osman Fuad Efendi,** îcâbında merkezi tanımayarak müstakil hareket etmek selâhiyetini de hâiz olmak üzere oraya gönderilmişti. Bir Alman denizaltısıyla Trablusgarb'a götürülmüş ve sağdan soldan gelen diğer Türk zâbitleriyle, yerli milislerden teşekkül ettirilen ordunun kumandanı olarak İtalyanlar'a karşı savaşmıştır.

Fakat daha sonra Balkan Harbi'nin çıkması, Trablusgarb'ı fedâ etmek mecbûriyetini doğurmuştu. Çünkü bu harbin kazanılması, devlet için daha büyük bir ehemmiyet taşıyordu. Bu sebeple birinci derecede Balkan Harbi'ni kazanmaya gayret eden baştaki hükümet, **Osman Fuad Efendi**'ye Trablusgarb'ı düşmana teslim ederek geri çekilmelerini emretmiştir.

Grup Kumandanı sıfatıyla buradaki bin kişilik Osmanlı kuvvetine kumanda eden **Osman Fuad Efendi,** Ferîk (Tümgeneral) rütbesini hâizdi. Kurmay Başkanlığını da **Abdurrahman Nâfiz (Paşa)** yapıyordu. Mâiyetiyle müşâvereden sonra, emrindeki kuvvetlerle birlikte düşmana teslimini isteyen merkezin emrini dinlemeyerek çöle doğru çekildi.

Düşman kuvvetleriyle O'nun emrindeki kuvvetler arasında tabiatiyle bir denge yoktu. Bu sebeple Trablusgrab'ın arka kesimlerinden Tunus'a geçmiştir. Bu defa İtalyanlarla mütâreke akdolunduğuna dâir yeni bir emir gelmesi üzerine Trablusgrab'a dönen **Osman Fuad Efendi**, emrindeki bazı subaylarla birlikte bir bota binip Napoli'ye geçti. Burada bir müddet kaldıktan sonra, yurda dönen **Osman Fuad Efendi**, Birinci Cihan Harbi'nde Süveyş Cephesi'nde vazife almıştır. Bu harbin başında, Almanya'da Kiel'de bulunuyordu. Bir Alman denizaltısının içinde, İngilizlerin hücumuna uğramış ve başından yaralanmıştı. Süveyş Cephesi'nin sukutu üzerine Haleb'e gelen **Osman Fuad Efendi**, burada başındaki yaranın nüksetmesi üzerine ameliyat olmak üzere Almanya'ya gitmiştir.

Şehzâde Osman Fuad Efendi'nin çocukluğu (1895-1973)

Bu sırada **Sultan Reşad** ölmüş, **Sultan Vahideddin** tahta geçmişti.

Mısır Hânedanı'ndan **Abbas Hilmi Paşa**'nın kızı **Kerîme Halim** ile evlenmiş, bu münâsebetle Çırağan Sarayı'nda üç gün üç gece süren bir düğün yapılmıştı. Bu sırada tâyin edildiği Merkez Kumandanlığını bir müddet îfâ etmiş olan **Osman Fuad Efendi**, önce İtalya'ya sonra da oradan Mısır'a geçmişti. İtalya'da bulunduğu sırada Türkiye'de Hilâfet'in lağvı ile Osmanlı Hânedânı'nın yurd dışına çıkarılmasını âmir 431 Sayılı Kanun kabul edilmiş ve tatbik mevkiine konulmuştu. **Osman Fuad Efendi**, Roma'da bulunuyordu. Askerî bir kurye ile gönderilmiş bir mektup aldı. Bu mektupta

M. Kemal Paşa, O'na:

"-Çok esef ederim, anavatan dışında kalışınız için istisnâ yapamadım. Kanun umûmî idi.» diye yazılmaktaydı.[164]

Bundan sonra Mısır'a geçen ve bir müddet orada İkâmet eden **Osman Fuad Efendi**, Mısırlı âilesinden ayrılınca, Almanya, İsviçre ve Fransa gibi muhtelif Avrupa memleketlerinde, bir otelden diğerine taşınarak devamlı bir göçebe hayatı geçirmiş ve pek çok malî sıkıntı çekmişti. Sağdan soldan sağlanan kifâyetsiz ve gayri muntazam yardımlarla geçinen, bir zamanların bu ünlü şehzâdesi, otellerden birçok kereler -maâlesef- kovulmuştur. Buna dâir bir müşahede nakledelim:

"«-Yarın sabaha kadar iki haftalık otel borcunuzu kapatmanızı istiyorum, Prens. Aksi hâlde odanızı boşaltmak zorunda kalacağım!»

Paris, Mont Parnas'taki Royal Bretagne Oteli müdiresi ***Madam Anjel*** *içinde bir yatak, küçük bir lavabo ve iki iskemleden başka eşyası olmayan dört numaralı odanın kapısını sertçe kapatarak dışarı çıktı. Havi kaçmış yün battaniyeli yatak üzerinde pijaması ile oturan* ***Prens Osman Fuad****'ın ağzından tek lâf çıkmamıştı. Uzun süre konuşmadan durdu. Perdesi yarı aralık pencereden dışarıya takıldı bakışları. Göz pınarlarında yaşlar birikmeye başlamıştı.*

«-Bu hâle düşeceğim kimin aklına gelirdi evlâdım? İstanbul Merkez Kumandanı, Trablusgarp'ta Osmanlı Ordusu Kumandanı, Ferîk ***Prens Osman Fuad****'ın bir gün gelip Paris'te üçüncü sınıf bir otelden kovulacağı...»*

Dudakları titremeye, boğazında kelimeleri düğümlenmeğe başlamıştı. Bir zamanların ünlü askeri ***Sultan Beşinci Murad****'ın torunu, 76 yaşındaki* ***Prens Osman Fuad****, tek ba-*

164 Bkz: Son Osmanlılar- Hürriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1970.

şına yaşıyordu bu basit, çinileri çatlamış lavabolu otel odasında, arayanı soranı olmadan..."[165]

Kendisiyle röportaj yapan bir gazete muhâbiri vefâtından sadece bir-iki yıl önce şöyle demektedir:

"Senenin büyük bir kısmını Güney Fransa'da Cannes'de geçiriyordu ***Osman Fuad****... 46 yıldır Avrupa'da sürgün hayatı yaşayan* ***Prens Osman Fuad****'a, Fransızlar, diplomatik bir pasaport da vermişlerdi. Sıhhati izin verdikçe Cannes'den kalkar, Paris'teki kızkardeşi* ***Âdile Sultan****'ı ziyarete gelirdi. Kimsesi kalmamıştı hayatta, kızkardeşinden başka...*

«-Bizim devrin İstanbul'u gözlerimin önünden gitmez. Beyoğlu'nun, Boğaz'ın, Ortaköy'ün, Yıldız'ın ayrı güzelliği vardır.

Kimbilir şimdi nasıl olmuştur? Dünya'nın öbür ucuna da gitsem, aklım İstanbul'dadır. Ama kim tanır beni, o güzel diyarlarda artık? Sizden ricâm, ben göçüp gittikten sonra bir resmimi basın gazetenize... Altına da sadece ***«Osman Fuad»*** *diye yazın. Belki hatırlayan bulunur.»*[166]

...

"Son Osmanlılar'ın başı idi, bu iki büklüm yürüyen, yüzü derin hatlarla kesilmiş ***Beşinci Murad****'ın torunu* ***Prens Osman Fuad****. Ama bütün ünvânı, âile içindeki durumu, sadece avuç büyüklüğündeki kartviziti üzerinde kalmıştı.*

*«****General Prens Osman Fuad. Osmanlı İmparatorluk Âilesi Şefi****» yazıyordu, bu kartın üzerinde... Alt köşesinde de Cannes'deki bir otelin, Hotel Martine'in ismi...*

«-Ne idik, ne olduk? Dedelerimiz, atalarımız, altı asırdan fazla bir zaman üç kıt'ada, Dünya'nın gelip geçmiş en büyük imparatorluklarından birini kurdular. Çok büyük iş-

165 Bkz: a.g.t., 18 Mayıs 1970.

166 Bkz: a.g.t., 19 Mayıs, 1970.

ler yaptılar... Yanı sıra günahları da oldu. Dostları kadar düşmanları da vardı. Ama onlar, en büyük düşmanlarının kurbanı oldular. Ve bu gurur, bugün benim, benim gibi sayısı elliyi aşkın son Osmanlıların mahvına yol açtı. Vatansız olup çıktık. Atalarımızın kılıç salladığı, hüküm sürdüğü, tatlı acı hatıralarımızla dolu topraklara ayak basamıyoruz artık. Hak mıdır bize görülen, revâ?»"[167]

"«-Yazık, ama çok yazık oluyor anavatan dışında, çeşitli ülkelerde sığıntı gibi mülteci hayatı yaşayan Osmanlılar'a... Kimi sefâlete dayanamayıp intihar ediyor, kimisi «Türkiye, Türkiye...» diye sayıklayarak son nefesini veriyor. Dışarda doğan çocuklar ise, yabancı mekteplerde Türkçe'yi öğrenmeden, târihimizi, dinimizi tanıyamadan bir ecnebî gibi yetişiyor; çok zâlim bir son oldu, bizler için bu...

Beşiktaş'ta Çırağan Sarayı'nda 1895'de doğmuşum. Babam ***Sultan Beşinci Murad****'ın oğlu* ***Prens Selâhaddin*** *idi. Sarayda hocalarla özel eğitim gördükten sonra Mekteb-i Harbiye'ye girip bitirdim. Bilâhare ilkin Filistin'e sonra lisân öğrenmek için Almanya'ya gönderildim. 2,5 sene Wiesbaden ve Berlin'de kaldım.»*"[168]

Osman Fuad Efendi'nin -aşağı yukarı- bütün hayatı, bu gazete muhabirinin tasvif ve hikâye ettiği şekilde otel köşelerinde fakr u zaruret içinde geçmiş ve o minval üzere de son bulmuştur. Gerçekten 1973 Mayıs'ında Fransa'nın Nice Şehrinde hastalanmış, kaldırıldığı hastahânede vefat etmiştir. Nâşı, Paris'e nakledilerek meşhur Bobini Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Osman Fuad Efendi, gurbette en çok vatan hasretini çeken ve mâlî sıkıntılar içinde kıvranmış bulunan bir şehzâdemizdi. Ne yazık ki; **Ömer Fâruk Efendi** ve **Mah-**

167 Bkz: a.g.t., 18 Mayıs, 1970.

168 Bkz: a.y.

شهزاده عثمان فوأد افندی حضرتلری

دون چراغان سراینده ایکنجی مسعود ومتیمن عقدده اجرا ایدیلمشدر

جلتمکان سلطان مرادخان ثالث حضرتلرینك حفیدی شهزاده عثمان فوأد افندی حضرتلری ایله پرلس عباس حلیم پاشا کریمهٔ عفت وسیمه‌لرینك عقد مراسمی بیخشنبه کون اجرا ایدیلمك منصور بولندیغی کچن کون درج ستون افتخار ایلمشدك. مراسم مذکوره دون چراغان سرایندهٔ شیخ الاسلام حیدری زاده ابراهیم افندی حضرتلری طرفندن ایفا ایدلمشدر.

شهزاده جوانبخت
عثمان فوأد افندی حضرتلری

شهزاده عثمان فوأد افندی حضرتلرینك وکیل ولی عهد سلطنت دولتلو نجابتلو عبدالمجید افندی حضرتلری، شاهدلری شهزاده عمر فاروق افندی حضرتلری ودامادجیدلك افندی، خاص شاهزاده‌لرك وکیلی شهزاده عبدالرحیم افندی حضرتلری، شاهدلری صدراسبق عزت پاشا بولنمشدر ایدی.

عقد مراسمنده وکلامزدن بعضیلری الله خزینهٔ خاصهٔ شاهانه مدیر عمومیسی رفیق بك وسائر بعض ذوات حاضر بولنمشلردر.

عثمان فوأد افندی حضرتلری منور، ذکی وشجیع برشهزاده‌در. حرب عمومیدك اك حرارتلی بر زمانده طرابلس غربده اردوی عثمانینك امر قوماندانلیسی درعهده ایله مشکل وبیوندر مشکل، صعب ومهم آلود بر مأموریتی - تربیه وتحصیلارینك بوکسکلکی، ممکنه اولان صربوطیت فوق العاده‌لری طولایسیله - قبول ایده‌رك شکران ایله یاد ایدیلمك جك خدمتلرده بولنمشلردی.

خدمات وطنپرورانه‌لری وعلوت مزاجلرینی دفعات ایله تذکار ایلمشدك. خاندان سلطنت ارکان محترمه‌سی آراسنده بولونمه وقوع بولان ازدواجلره بر ضمیمه تشکیل ایدن بوعقد مسعود ومتیمن طولایسیله‌ده کندیلرینه تبریکات صمیمانه‌مزی تکرار ایدرز.

Şehzâde Osman Fuad Efendi'nin nikâhının, devrin Şeyhulislâm'ı **Haydârîzâde İbrâhim Efendi** tarafından "Çırağan Sarayı"nda kıyıldığını bildiren bir gazete kupürü
-26 Rebîülevvel 1338 târih ve 8209 numaralı İkdam Gazetesi'nden-

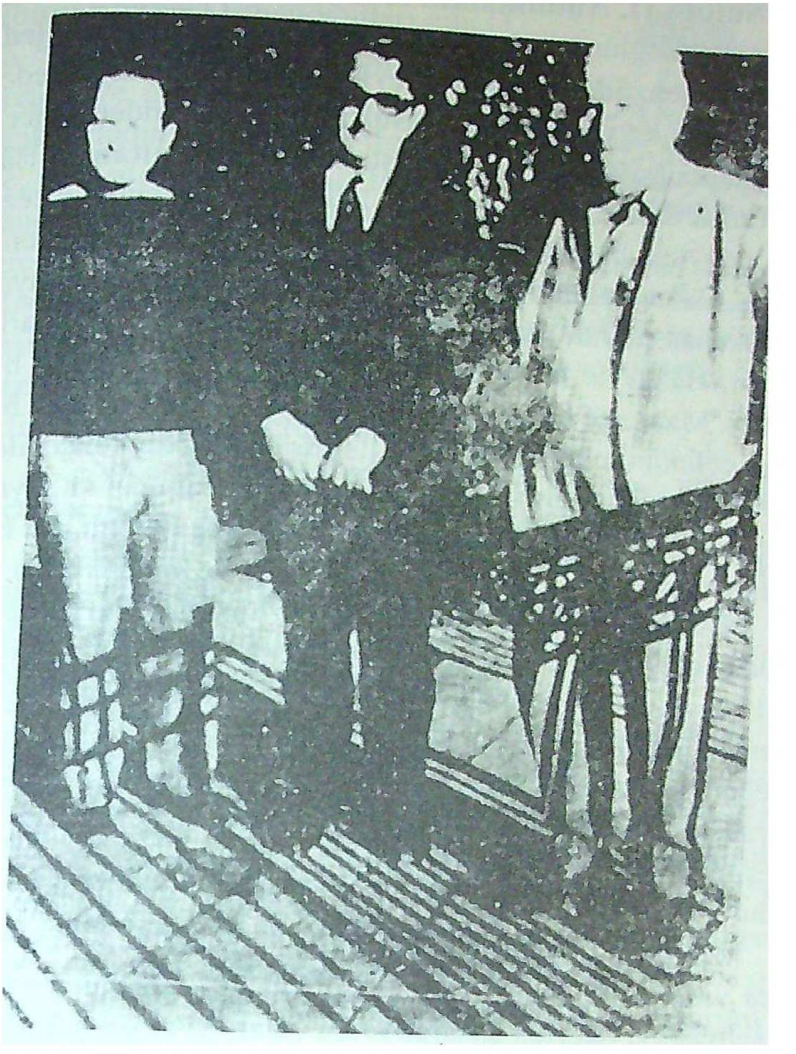
mud Şevket Efendi gibi O'nun da ömrü vefâ etmemiş, Osmanoğulları'nın gurbetzedeliğini bertaraf eden 18 Mayıs 1973 tarih ve 1803 sayılı kanunun kabûlünü göremeyiştir, Mevlâ rahmet eyleye!...

6 - MAHMUD ŞEVKET EFENDİ

Şehzâde Mahmud Şevket Efendi, Sultan Abdülâziz Han'ın en küçük oğlu **Seyfeddin Efendi**'nin oğludur. 1903 yılında, babasının Suâdiye'deki mütevâzi evinde doğmuştu. Meslek olarak askerliği seçmişti. Bahriye teğmeni olarak orduya katıldıktan az bir müddet sonra **Sultan Vahideddin**'in yâverliğine tâyin olunmuştu. Babası **Seyfeddin Efendi** de, amiralliğe kadar yükselmiş bir bahriye zabiti idi.

Fakat bu aslî mesleği dışında güzel san'atların bâzılarıyla da oldukça meşguldü. Bilhassa Türk mûsikisi vadisinde çok değerli besteler meydana getirmiştir. Yegâne mülkü olan Suâdiye'deki mütevâzî evinde sık sık mûsikî toplantıları tertip ederdi. Meşhur **Saâdeddin Kaynak**'ın ilk mûsiki terbiyesini aldığı muhitlerden biri de, merhum **Şehzâde Seyfeddin Efendi**'nin birçok bestekâr ve icrâcıyı sık sık bir araya getiren bu evdi.

Hüsn-i hatta da son derecede düşkün olan **Seyfeddin Efendi**, Ramazanlarda büyük câmilere asılmak üzere fevkalâde güzel **"Mahya"**lar meydana getirirdi. **Mahmud Şevket Efendi**'nin doğup büyüdüğü Suâdiye'deki bu Türk evi, -o zaman emsâli pek çok olan- bir nevî kültür ve san'at mahfeliydi. **Mahmud Şevket Efendi**, meşhur **Gâzi Osman Paşa**'nın oğlu **Kemâleddin Paşa**'nın kızı **Âdile Hanımsultan**'la evlenmişti. Kayınvâlidesi, **Sultan Abdülhamid Han**'ın kızı **Nâime Sultan**'dı. O'nun Kuruçeşme'deki köşkünde oturuyordu. Bu köşk, daha sonra kömür deposu olan yerde, yolun üst tarafındaydı. Sonradan yanmıştır. Hâlen orada bu köşkün

MES'UD BİR HÂTIRA

Kadir Mısıroğlu, aziz vatanlarına kavuşan iki şehzâde arasında: **Osman Fuad Efendi'**nin kardeşi **Ahmed Nihad Efendi**'nin oğlu **Ali Vâsıb Efendi** (solda) ile O`nun oğlu **Osman Selâhaddin Efendi** (sağda)
-Beylerbeyi, 11 Ağustos 1974-

harabe hâlindeki duvarları mevcuddur.

Sultan II. Abdülhamid Han, iki kızını **Gâzi Osman Paşa**'nın iki oğluna vermişti. Bunlardan biri olan **Kemaleddin Paşa, Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'nin kayınpederiydi. O'nun kızı **Âdile Hanımsultan**'la evliliğinden sadece bir tek çocuğu dünya'ya gelmiştir: **Nermin Sultan**!... Hâlen Fransa'da babasının medfun bulunduğu Bagnols s/céze Şehri'nde tek başına yaşamakta olan (7.11.1998'de vefât etti) bu rikkat ve merhamet timsali Sultan Efendi'nin hayatı, bir roman olarak yazılmaya değer vasıfta hazin tablolarla doludur. Hakkıyle tasvir ve tavsif edilemeyecek gerçek bir dramdır. Maalesef sakat olan ve mübalâğasız on iki lisân bilen bu cefakâr sultan efendiden ileride bir nebze bahsedilecektir. Osmanoğullarını yurtdışına çıkaran mâhud 431 sayılı kanun kabul edildiği sırada **Mahmud Şevket Efendi**'nin bu biricik evlâdı, henüz altı aylık bir çocuktu ve kundaktaydı.

Mahmud Şevket Efendi'nin yurtdışına çıkarılışı esnasında cereyan eden hâdiseleri -mezkûr kanunun tatbikatına misâl olmak üzere- evvelce husûsî arşivimizde mahfuz teyp bantından kendi ifadesiyle nakletmiştik. Hatırlanacağı üzere, bu değerli şehzâde bir ecnebî yük gemisinin kaptan kamarasını kiralayarak önce İtalya'ya geçmiş, oradan da Mısır'a gidip yerleşmişti. Altı aylık kundakta bir çocuk olan kızı **Nermin Sultan** ise kayınvâlidesiyle birlikte Arnavutluk'a gitmişti.

Mahmud Şevket Efendi'nin bu sırada Mısır'da oldukça varlıklı bir halası vardı. Hiç çocuğu olmayan bu kadın, şehzâdeyi bağrına basarak O'na vatan ve evlâd hasretini unutturmaya çalışıyordu. Ne yazık ki, Mısır'a yerleştiğinden çok az bir müddet sonra Arnavutluk'a giden oradan da Nice'e geçmiş bulunan kayınvâlidesinden bir mektup alarak kızının sağ kalça kemiğinde **"kemik veremi"** hastalığı zuhûr ettiğini ve tedâvi için İsviçre'ye gönderilmiş bulunduğunu

öğrendi. Tabiatıyla şehzâde, herhangi bir tâbiyeti hâiz değildi. Hukukî tabiriyle bütün Osmanoğulları gibi O da **"haymatlos"** yâni tâbiiyetsizdi. İsviçre'ye gitmeye ve hayattaki biricik evlâdının sıhhatiyle ilgilenmeye can atıyordu. Fakat İsviçre'ye hangi pasaportla girebilirdi? Binbir tereddütten sonra -herşeye rağmen- Mısır'daki Türk Sefarethânesi'ne başvurarak derdini anlattı. Fakat ne yazık ki, o sırada Türkiye'nin Kahire sefiri bulunan **Topal Râgıb**:

Mahmud Şevket Efendi'nin bazı zarf ve mektublerında kullandığı antent

"-Siz buraya nasıl geliyorsunuz, sizi gidi vatan hâini alçaklar sizi!.." diyerek O'nu kapı dışarı kovalamıştı.

Kanlı gözyaşları dökerek oradan ayrılan **Mahmud Şevket Efendi**, bu vak'adan sonra bir daha ne Türk Sefârethânesi'nin önünden geçecek ve ne de orada vazifeli herhangi bir memurla selâmlaşacaktı.

Nermin Sultan, bu sırada bir buçuk yaşındaydı. Müteâkiben gelen bir mektupta O'nun iyileşerek büyük annesinin yanına döndüğü, fakat az sonra hastalığın yeniden nüksetmesi üzerine tekrar İsviçre'deki hastahâneye yatırıldığı bildirilmekteydi. Bu sûretle, teatî edilen mektuplarla kızının sıhhatinden haber almaya çalışan ve Mısır'da çaresizlik içinde çırpınan **Mahmud Şevket Efendi**, bir müddet sonra yegâne tesellî kaynağı olan bu mektuplardan da mahrum kalmıştı.

Acaba ne olmuştu? Kayınvâlidesi ve kızı hayatta değil miydiler ki, gönderilen mektuplar geri geliyordu? Önce vatanından, sonra tek sevgili evlâdından ayrılan ve O'ndan en küçük bir haber bile alamayan bu tâlihsiz şehzâde, bu

defa hanımından da ayrılmak mecburiyetinde kalmıştı. Ana tarafından **Sultan II. Abdülhâmid Han**'ın, baba tarafından ise **Gâzi Osman Paşa**'nın torunu olan bu kadın, **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'nin bizzat bu satırların yazarına be-tafsil anlattıklarına nazaran, ne vatandan ayrılışı ve ne de evlâdının hastalığını dert edinmemiş ve olup bitenlerden dolayı en küçük bir teessür duymamış, Şehzâde'den ayrıldıktan sonra Mısırlı bir toprak zengini ile evlenmişti.

Mahmud Şevket Efendi'nin, kayınvâlidesiyle Arnavutluk'a giden kızından Kuruçeşmede'ki köşkte vedâlaşıp ayrılışının üzerinden tam yirmi yıl geçmişti ki, bir gün kendisini mes'ud eden bir mektup aldı. Hayatından çoktan ümid kesmiş bulunduğu kızından gelen bu mektup, Arnavutluk'tan postalanmıştı. O sırada İkinci Cihan Harbi, bütün dehşetiyle devam etmekteydi. Arnavutluk da bu harbin belli başlı cereyan sahalarından biriydi. Esirlere mahsus *"Bir temerküz kampında bulunduğunu"* söyleyen **Nermin Sultan**'ın kısa mektubu, çığlık gibi bir cümle ile bitiyordu:

«Babi, ne yapıp yapıp beni buradan kaçırmalı, kurtarmalısın!.."[169]

Çâresizlik içinde sağa sola başvuran Şehzâde, nihayet Mısır'da İngiliz istihbarat servisinin başı olarak bulunan **Lord Kinross**'un yardımını sağlayarak bir İngiliz askerî uçağıyla kızının Mısır'a getirilmesini sağlayabilmiştir. Fakat havaalanında O'nu karşılamaya gidince İstanbul'da altı aylıkken ayrıldığı evlâdını güçlükle tanıyabilmiştir. Kampta açlık, bakımsızlık ve pislik içinde kalarak kemik veremi hastalığı nüksetmiş bulunan Sultan Efendi'nin sırtında hâki renkli bir asker elbisesi vardı ve ancak tekerlekli bir sandalya ile yürüyebiliyordu.

---

169 **Nermin Sultan Efendi**, babasına dâima Arapça'da çocuk ağzıyla **"baba"** demek olan bu **"babi"** kelimesiyle hitab ederdi.

Kızını bağrına basarak Mısır'da ikamete devam eden **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'nin, bundan sonraki hayatı da -maalesef- tahammülfersâ ızdıraplarla geçmiştir. Mısır'da âdetâ bir hapis hayatı yaşıyordu. Sokağa her çıktığında kiminle görüştüğü ve nerelere girip çıktığı derhal emniyete rapor ediliyordu. Zira fevkalâde kuvvetli bir şahsiyeti olan Şehzâde'nin her türlü faaliyetinden kuşkulanılmakta ve kendisinin hürmet gördüğü ecnebî sefâret mensuplarıyla teması, mahallî hükümetçe asla hoş karşılanmamaktaydı. Bu bakımdan kendine çıkarılan güçlüklerin ve O'nu mâlî müzâyaka ve sıkıntı içinde tutmak için sarfedilen gayretlerin haddi hesabı yoktu.

Mahmud Şevket Efendi, Osmanoğulları içinde **Sultan Abdülaziz** kolundan gelmekteydi. Onun mâruz bulunduğu bu göz hapsi, bilhassa bu sıfatından doğuyordu. Zirâ hemen hemen bütün Osmanoğulları'na muhalif ve belki de düşman olan Mısır'ın o günkü kralının, bunlar içinde bilhassa **Sultan Abdülaziz Han**'ın koluna -âilevî bir sâike dayanan- dehşetli bir kini vardı. Bunun sebebi şuydu:

Sultan Abdülaziz, Mısır'ı ziyaret ettiği zaman o günkü **Hidiv İsmail Paşa**, padişahın atının yularını tutarak âdetâ bir seyis gibi O'na bütün Kahire'yi dolaştırmıştı. **Hidiv İsmail Paşa**, meşhur Kral **Fâruk**'un dedesiydi.

Kral **Birinci Fuad**, bu hâdiseyi Kavalalı Hânedânı'na karşı dehşetli bir hakaret saymış ve bütün hükümdarlığı müddetince dâima nefretle hâfızasında muhâfaza etmişti. Bu yüzden bütün Türkler'e düşmandı. Bu düşmanlığın sıklet merkezini Türkler içinde Osmanoğulları, Osmanoğulları içinde ise, **Sultan Abdülaziz** kolu teşkil etmekteydi.

İşte **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi** üzerindeki resmî tazyikin sebebi buydu. Halası, Mısır'da çok büyük bir emlâke sahipti. Bunları **Mahmud Şevket Efendi**'ye bırak-

mıştı. Kral **Fuad**, çeşitli desiselerle O'nun elinden bu emlâki almaya teşebbüs etmiş, hatta halası öldüğü zaman O'nun terekesini resmen tesbit ettirerek büyük bir kısmına devletçe el koydurmuştu. Yıllarca mahkeme kapılarında koşuşan **Mahmud Şevket Efendi**, uzun müddet bu dâvalara bakan ve kendisinin yüzde yüz haklılığına inanan avukatın verdiği aylık mütevâzî avanslarla geçinmek mecburiyetinde kalmıştı. Mısır mahkemelerinde bir netice alamayan bu çileli şehzâde, nihayet mâruz bırakıldığı haksızlıktan dolayı Kral **Fuad**'ı metbuu olan İngiliz Kralı'na şikâyet ederek uzun boylu uğraşmalardan sonra hakkının çok cüz'î bir kısmını alabilmişti. Bu da ancak terâküm eden (biriken) borçlarına kifâyet etmiş, yine elinde avucunda bir şey kalmamıştı. Derken Mısır'da meşhur **"General Necib İnkılâbı"** oldu.

Kral **Fuad** gibi hususî bir maksatla hareket etmeyen **General Necib** ve O'nu takiben de **Nâsır**'ın -ilk zamanlarda munsif görünen- idâresi zamanında bir kısım emlâkini kurtarabilmiştir.

Hiç şüphesiz tarihî tesirlerle her gittiği yerde hürmet gören Osmanlı Hânedânı mensuplarından -belki de kendi makamı bakımından bile- endişe etmekte gecikmeyen **Nâsır, Mahmud Şevket Efendi**'yi Mısır'dan çıkmaya mecbur bırakacak ehemmiyetli bir sebebi keşfetmişti.

Bu, O'nun **Pertevniyal Vâlide Sultan** mirâsından istihkakı olan Yunanistan'daki muazzam servetti. **Nâsır**, on beş-yirmi milyar tutarındaki bu serveti, Yunanistan'dan taleb etmeyi, verilmediği takdirde de mukabele bilmisil olmak üzere İskenderiye'deki Rumların mal ve mülklerini müsâdere etmeyi kafasına koymuştu. Bu sebeple resmen tâyin edilmiş bir avukata vekâlet vermeye icbâr edilen Şehzâde, **Nâsır**'ın hakikî niyetini çabucak öğrenmiş bulunuyordu. Esâsen kendisine bu maksatla müracaat eden

avukatın elinde hükümetçe tanzim edilmiş bir vekâletnâme müsveddesi vardı ki, bunda avukatın mîrası lüzum gördüğü anda hükümete devredebileceğine dâir de araya sıkıştırılmış câlib-i dikkat bir hükme yer verilmişti. Hakikî maksadı kavranmaya, sırf bu husus bile kâfi gelirdi. Hükümet, esbâb-ı mûcibe olarak, *«Siz, arkanızda bir devlet olmadığı için hakkınız olan bu serveti alamıyorsunuz. Biz bunu size alıverelim.»* diyordu.

Mahmud Şevket Efendi, bu vekâletnâmeyi imza etmek istemeyince, kendisine kızıyla birlikte yirmi dört saat zarfında Mısır'ı terk etmesi için kat'î bir emir verilmişti. Bu şartlar altında ne yapacak, nereye gidecekti. Sağa sola başvururken duruma muttalî olan Fransız Sefiri, kendisine haber göndererek O'nu sefarethâneye çağırmış ve:

"-Buyurunuz!.." diyerek eline iki pasaport tutuşturmuştu. Bunlardan birisi **Mahmud Şevket Efendi**'ye, diğeri de **Nermin Sultan**'a âiddi. Şehzâde, şaşırmıştı. Bir müslüman devlet kendisini bilâ-sebeb yirmi dört saat zarfında hudud hârici ederken, kendisiyle hiç bir ırkî ve dînî bağı bulunmayan Fransa, O'nu **"Şeref misâfiri"** olarak barındırmayı, *"Lütfen kabul etmesi ricasıyla"* teklif ediyordu. Fransız sefiri diyordu ki:

"-Durumunuzu öğrenince, Hâriciye vekâletimize telsizle müracaat edip, sizler için Fransa'da ikâmet müsâdesi aldım ve nâmınıza bu pasaportları re'sen tanzim ettim. Bunlarla Dünya'nın hangi memleketine isterseniz gidebilirsiniz. Ancak ikâmet için Fransa'yı seçerseniz, bize büyük bir şeref bahşetmiş olursunuz. Umarım ki, bu ricâmı kabul edersiniz. Zira biz Fransa'daki geçiminizi de düşünerek Prenses Hazretleri'ne de yapabileceği uygun bir iş temin etmiş bulunmaktayız. Karar sizindir."

O anda gözlerinin önünde, kendisini Türk

Sefârethânesi'nden **"vatan hâini"** diye kovan **Topal Râgıb** canlanan şehzâde, sıcak gözyaşlarını boşaltırken titreyen ellerine aldığı pasaportların milliyet hânesine **«Osmanlı»** yazılı olduğunu görmüştü. Heyecanla çarpan kalbi bir kat daha rikkate gelerek:

"-Sefir cenâbları!... Bunu bize niçin yapıyorsunuz? Biz size bir iyilik yapmadık ki..." diyebilmişti.

Sefîrin cevâbı, bütün "Türküm ve Müslümanım!" diyenlerin yüzünü kızartacak ve hâyâ damarlarını çatlatacak bir ulviyet âbidesiydi:

"-Siz bize daha ne iyilik yapacaksınız? Büyük ceddiniz **Kânûnî** olmasaydı, bugün bir Fransa mevcud olmayacaktı!.."

Bundan sonra vaad edilen işi kaçırmaması için önce **Nermin Sultan**'ın Mısır'dan ayrılması, fakat gümrükteki birtakım edebsizce muâmeleler yüzünden uçağını kaçırarak Paris'e bir gün sonra varabilmesi yüzünden Fransız karşılayıcılarının:

"-Herhalde gelmeyecek!" diyerek çekip gitmesi sebebiyle beş parasız, hâmîsiz ve yapayalnız ortada kalması, arkadan **Mahmud Şevket Efendi**'nin çıkışına evvelce zikredilen mirası ele geçirmek isteyen hükümetçe bir çok mâniler çıkarılması gibi hâdiseler, bu kıymetli Şehzâde'nin husûsî arşivimizde mahfuz mektubundan naklen tafsil edilecektir.

Fakat **Mahmud Şevket Efendi**'nin müslüman bir ülke diyerek **"ikinci bir vatan"** ittihaz edip sığındığı Mısır'dan da çıkarılmasıyla gidip Fransa'ya yerleşmesine ve oradaki çileli hayatının hülâsaten hikâyesine geçmeden önce, üzerinde durulması gereken bâzı ehemmiyetli hâdiseler vardır. Bunlar Mısır'da cereyan ettiği ve -biraz da- **Nâsır**'ın O'nu hudud hârici etmek isteyişinin asıl sebebini teşkil ettiği cihetle mutlaka tebârüz ettirilmelidir.

Her şeyden önce, **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'nin derhal göze çarpan mücâdeleci karakteri üzerinde durmak gerekir. Biraz da karşılaştığı girift hâdiselerin ve ağır şartların olgunlaştırdığı bu kıymetli şehzâde, son derecede cesur, irâdeli, zekî, mantık ve muhâkemesi kuvvetli bir insandı. Diğer hânedân mensupları gibi mütevekkilâne bir sûrette köşeye çekilmemişti. Mısır'da dost-düşman herkesi hayran bırakan ve dikkat nazarlarını celbeden **Mahmud Şevket Efendi** -çoğu kere- Mısır başvekillerinden ziyâde itibar ve alâka görüyordu. Mısır'ın ilim ve siyâset erbabı seçkinleri ile ecnebî sefâret mensupları, O'na büyük bir teveccüh gösteriyorlardı.

Nâsır ise, iş başına ihtilâlle gelmiş bir kimseydi. **Mahmud Şevket Efendi** gibi Osmanoğulları Hânedânı'na mensub olmanın rakîb kabul etmez otoritesine ilâveten bir de sayısız meziyetleri hâiz bulunan bir kimsenin, O'nu endişeye sevk etmesi tabiîydi.

Gerçekten bu değerli şehzâdenin mütevâzi evi, ecnebî sefâret mensuplariyle, mahallî nüfuzlu şahsiyetlerin sık sık girip çıktıkları bir nevî siyâsî bir mahfeldi. Artık eski krallık zamanındaki baskı da mevzubahs olmadığı için Efendi, birçok ehemmiyetli toplantıda sık sık görülüyor ve mübâhese ettiği şahsiyetlerin derin hayranlık ve alâkasını celbediyordu. O'nun bu kudret ve dirâyetini meşhur şâir **Hüseyin Sîret** 7 Mart 1945 târihinde, Kâhire'de kendisine **"Kargalar"** isimli kitabını imzalayıp verirken, kitabın üzerine yazdığı şu kıt'a ile en güzel bir sûrette ifâde etmişti:

*«Demiş evvelce **Kemal, Hân-ı Murad** hakkında*
Şanlı şehzâdemi hürriyete âşık buldum.
Ben de irfan ü hamiyyette, vatan aşkında
*Hânedânın topuna **Şevket**'i fâik buldum.»*

Fakat O'nun şahsiyet ve dirâyetini bundan da daha mükemmel bir sûrette ifâde eden **Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi**'nin oğlu **İbrahim Sabri Bey** olmuştur.

Mahmud Şevket Efendi, bilhassa O'nun vefâkâr kızı, Türkiye'de teessüs eden yeni idâre üzerine sağa-sola dağılan eski ricâl arasında gidip Mısır'da yerleşen meşhur **Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi**'ye son derecede hürmetkârâne ve müşfikâne bir alâka göstermişlerdi. Onların baba-kız bu büyük âlime, halktan lâlettâyin insanların bile yapamayacakları bir ölçüde hizmete koşmaları, oğlu **İbrahim Sabri Bey**'i teshir etmiş ve O'nun, bir defasında kaleme sarılarak minnettarlığını şiirle anlatmasına sebep olmuştur. Gerçekten **Mahmud Şevket Efendi** ile kızının, İskenderiye'ye kadar zahmeti ihtiyar ederek hasta yatan **Şeyhülislâm Efendi**'yi ziyarete gelmeleri sebebiyle 18 Mart 1951 tarihinde yazılan ve hiç bir yerde neşredilmemiş bulunan değerli şâir **İbrahim Sabri Bey**'in bu şiiri, baba-kız, bu iki Osmanoğlu'nun eşsiz ve kâbına varılmaz fazîletlerinin mükemmel bir tavsif ve tasvirleridir:

SULTAN'IN GAZÂSI

-Ulüvv-i Himmet Şehzâdemiz
***Mahmud Şevket Efendi** Hazretleri'ne-*

Mohaç Muhârebesi'nden dönüş, gaza dönüşü,
Kışın hulûlü bıraktırdı bağteten (ansızın) dövüşü.
Henüz ufukları toplarla sallıyor ordu,
Vezir-i âzam o gün, "Peşte"den geçip kurdu,
Kızıl otağını Hünkâr'ın "Erdil" içlerine,
Hazînelerle cevâhir dağıttı askerine...
Çalındı kös ile nekkâre, çın çın öttü semâ...
Yayıldı yerlere seccâdeler ipek sırma...

Namaz kılındı, duâlarla bitti mevsim-i ceng,
Yayıldı re's-i adûvden, asıldı fethe çeleng!
Gurub vakti güneş, kanlı bir kefen çekti:
Şehidler yine târihe girdiler ebedî..
Öbür tarafta guzâtın (gâzilerin) bakiyye-i şerefi
Hazinelerde alup kâm muhteşem sakfi
Sedefli haymeler altında giydi hil'atler:
Bu şanlı sahneyi vaktaki sardı zulmetler,
Ağaçların arasından doğup ayın nûru,
Göründüler iki hicranlı çeşm-i mahmûru.
Eliyle bir ser-i mecrûhu okşayan güzelin.
Dilermiş olmayı meydan-ı harblerde gelin!
Gazaya rihlet-i ihbar edüp annesine,
Dilinde yâresi gelmişti harb sahnesine...
Bu sırrı sakladı târih ketmedüp yalnız:
O ânda sahnede Sultan'dı ağlayan genç kız!

* * *

Yine târih olarak hep bu şehâmet bâdi
Dünkü şahâne ziyarette tekerrür etti.
Hasta hâliyle idûp kat-ı merâhil (yol kat ederek) Sultan,
Pederin re's-i firâşında (yatağının başında) duyarken hicran,
Bütün endişe kesilmiş o hazîn çeşmiyle.
Belli olmuştu ki, mensub idi hep bir nesle.
O Mohaçlardaki **Leylâ** ile bir hisle yine,
Şu kadar var ki, fütûhât-ı **Süleyman** yerine.
Bir büyük kal'a kadar fethederek kalbimizi,
Bu sefer yaptı o hünkârın asâletli kızı...

İşte bu herkesçe kabul olunan şâhsiyet ve dirâyeti sebebiyledir ki, **Mahmud Şevket Efendi**'ye **"İsrail"**in kuruluşundan önce, **"Filistin"** havâlisinde tasavvur olunan fede-

ratif bir Arab-İsrail Devleti'nin hükümdarlığı resmen teklif edilmişti. Bütün bunları bilen **Nâsır**'ın, O'nu Mısır'dan çıkartmak için bir bahâne aramasından daha tabiî ne olabilirdi.

Bu vesîleyle kendisine teklif edilen Filistin hükümdarlığı hakkında şahsen kendisine sorduğumuz suâllere verdiği cevabları, -târihin karanlık bir sahifesini aydınlatacağı ümidiyle- husûsî arşivimizde mahfuz teyb bantından aynen aktararak dikkatlerinize sunuyoruz:

*"-Size Filistin'de hükümdarlık teklif edilmiş, değil mi efendim? **Murad Sertoğlu** Tercüman Gazetesi'nde öyle yazdı!"*[170]

"-Vallahi, ne yazmış bilmiyorum. Hatırımda kalmadı. Ne yazdı, benim söylediklerimi nasıl tefsir etti? İstediği gibi evirip çevirdi mi? Yahud nasıl anladı, bilmiyorum. Ama O'nunla konuşmamız esnasında bahsettiği gibi, bu Filistin Meselesi geçmişti. Size de kısaca anlatayım:

*Hatırımda kaldığına göre, zannedersem 1948 senesindeydi. İngilizler, Filistin'den çekiliyorlardı. Çekilmeden önce, orada yerli bir hükümeti kurmak istemişlerdi: Bir Filistin Hükümeti... Fakat bu, ne bir Arab ve ne de bir Yahudi hükümeti olacaktı. Şüphesiz, orada büyük çoğunluk o zamanlar Araplar'da idi. Gâyet az miktarda da Yahudi vardı. İngilizler, bu iki cemaatten müteşekkil bir hükümet teşkilini düşünmüşlerdi. Hikâyesi uzundur, Araplar bunu kabul etmediler. O zaman Araplar'ın, eski Kudüs müftüsü **Emin el-Hüseynî**'nin riyâseti altında «**Lecnetü'l-Ulyâ el-Arabiyyetü'l-Filistiniyye**» adında bir cemiyetleri*

170 **Murad Sertoğlu, Cevdet Sunay**'ın Paris'i ziyareti sırasında bir gazeteci olarak O'nunla birlikte seyahat etmiş ve bu vesîle ile **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi** ile bir röportaj yapmış, bunu Tercüman Gazetesi'nde yayınlamıştı. (Bkz: **Murad Sertoğlu**- Gurbette Bir Şehzâde, 27.6.1967-6.7.1967 tarihli Tercüman Gazetesi nüshaları...)

vardı. Teklif edilen devlette her hususta Araplar üçte iki, Yahudiler ise üçtü bir nisbetinde temsil edileceklerdi. Bu cemiyetin vâkî teklifi reddetmiş olmasına mukabil, Yahudiler kabul ediyor ve büyük bir tehâlük gösteriyorlardı. Zîrâ Yahudiler azınlıktaydılar. Fakat kuvvetli bir azınlık!.. Araplar ise, onlardan pek çok fazla idiler, amma bu sadece bir sayı üstünlüğü idi. Başkaca bir mânâ ifâde etmiyordu.

*Bu iş için Araplarla Kâhire'de temasa geçen İngilizler, hiç bir müsbet netice elde edemediler. **Emin el-Hüseynî**'nin riyâseti altındaki Arap liderlerinden müteşekkil bu on üç kişilik cemiyet, teklifi kabule yanaşmamışsa da müzâkereyi devam ettiriyordu. Bu cemiyet mensuplarından müteşekkil bir hey'et, bu maksadla Londra'ya gönderilmişti.*

*Bu mes'elenin Araplar'la İngilizler arasındaki müzâkereleri Londra'da devam ederken ben o zaman Mısır Başvekili olan **Mehmed Mahmud Paşa**'nın evinin karşısındaki bir apartımanda oturuyordum. Londra'ya giden Araplar, yine hiçbir netice elde edemeden Kahire'ye dönmüşlerdi. Tam o arada bir gün vaktiyle ingilizlerle münâsebette olduğunu sonradan işittiğim bir türk, bana telefon etti. Ve dedi ki:*

«-Sizi muhakkak görmek istiyorum. Lütfen beni kabul eder misiniz?»

O âna kadar Mısır'da yaşadığı ve bir türk olduğu hâlde kendisini tanımazdım. Fakat nasıl «Sizi tanımıyorum, gelmeyin!» diyebilirdim.

Üstelik telefon eden bir vatandaşımdı. Bu sebeple:

«-Buyurun» dedim.

Adamcağız az sonra çıkıp geldi. Kelli-felli bir adamdı. Otomobilli, şoförlü filândı. Karın, göbek de o biçim. Parmağında güzel, iri taşlı pırlantalı mırlantalı eski sistem

yüzükler yardı. Bir erkeğin parmağında da böyle kadın gibi mübalâğalı yüzükler bulunsun, doğrusu akıl alacak bir şey değil. Nihayet dedi ki:

«-Efendim, burada Yahudi Haganâh Cemiyeti'nin bir mümessili var.»

Sözünü keserek:

«-Peki, bundan bana ne?» diye karşılık verdim.

«-Yoo...» dedi. «Sizinle görüşmek istiyor.»

«-Allah, Allah. Yahudi Haganâh Cemiyeti'nin mümessilinin benimle ne alâkası var, niçin görüşmek ister?»

«-Zararı yok» dedi. «Herhâlde bir söyleyeceği olmalı. Ne söyleyeceğini ben bilmiyorum, ama bir kere görüşürseniz iyi olur, zannederim.»

Ben, O'na sorabilirdim:

«-Mâdem ne söyleyeceğini bilmiyorsunuz, niçin bu görüşmeye tavassut ediyorsunuz? Sizin bu Yahudi Cemiyeti ve onun mümesssili ile münâsebetiniz nedir?»

Nezâketsizlik olmasın diye sormak istemedim. Ayrıca da, ben bu işe ehemmiyet atfetmiyor ve adamı baştan savmak istiyordum. Kendisini sırf bir nezâket eseri kabîlinden kabul etmiş, konuşuyordum. O'nunla da görüşmeyi teklif ettiği, Yahudi Cemiyeti ile de hiçbir münâsebetim yoktu ve olamazdı.

«-Vallahi» dedim, «Evet veya hayır diyebilmek için, ricâ ederim bana bir-iki gün müsâade ediniz! Şöyle bir düşüneyim, ondan sonra reyimi size söylerim...»

Kendisinin telefonu vardı.

«-Size telefon ederim beyefendi» diye ilâve ettim.

«-Peki» dedi.

Gayet nâzik ve terbiyeli bir adamdı. Zannedersem evvelce Türkiye'de emniyet şûbe müdürlerindenmiş. Son derecede zekî ve kurnaz bir kimseye benziyordu.

Neyse o zaman İkinci Cihan Harbi sebebiyle Mısır, askerî işgal altında idi. Kahire'de İngiliz, Fransız ve Amerikan askerleri vardı.

Mısır ister istemez müttefiklerle beraberdi. İngiliz ordularının Yakın Şark mıntıkasının kumandanı da Kahire'de bulunuyordu. O zaman benim İngilizlerle -size sonra da anlatacağım bâzı sebeplerle- temasım vardı. Görüştüklerim bilhassa ordu zâbitleriydi. Fakat İngiliz Sefâreti, bana karşı iki yüzlü bir siyâset takib ediyordu. O zaman Kahire'deki İngiliz Sefiri **Lord Clarn** *idi. Bu, tamâmiyle benim aleyhimde idi. Fakat* **Hamilton** *isminde sefâretin birinci sekreteri vardı, bu bana karşı daha samimi ve dostça davranıyordu. Bir de o sırada İngiliz Entelicans Servisi'nin Yakın Şark'taki faaliyetlerini idâre eden bir* **Lord Kinros** *vardı. Onların da kimisi samimi, kimisi de gayr-i samimi olmak üzere benimle görüşürler, alâkadar olurlardı.*

Ordu zâbitlerinden de bazı görüştüğüm yüksek rütbeli kimseler vardı. Meselâ **General Wilson**. *Bu, Yakın Şark İngiliz Orduları Başkumandanıydı. Meselâ* **Kolonel Benster** *vardı ki, hâlis İskoç olan bu sempatik ve ihtiyar adam, müthiş bir diplomattı. Sonra* **Philip Taylor** *vardı. Onunla da çok iyi görüşürdük. Biraz evvel de söylediğim gibi, bunlarla sıkı fıkı görüşmekte idim. Bunun da sebebi şu idi:*

O zaman Almanlar gâlip bir vaziyette bulunuyorlardı. Ukrayna'yı geçmişler, O'nu tepeledikten sonra Kırım'ı alarak, Kafkaslar'a dayanmışlardı. Elburz Dağı'na yaklaşan Alman kuvvetleri, işgâl ettikleri yerlere Alman bayrağını çekmişlerdi. Fakat birtakım müşkillerle de karşı karşıya idiler. Ordularını beslemek için lâzım gelen yardımı alamıyor, iâşeyi temin edemiyorlardı. O zaman benim

elime, Almanlar'ın bu sıkışık durumundan kurtulmak için Türkiye'yi işgal etmek maksadıyla hazırladıkları teferruâtlı bir plânları geçmişti. Bu plânı meşhur «SS» Teşkilâtı hazırlamıştı. Tabiî, böyle bir plân boşuna yapılmış olamazdı. Demek ki; Almanlar'ın Türkiye'yi işgâl etmek hususunda ciddî bir tasavvurları vardı. Bu rapor, beni çok alâkadar etti.

Almanlar, bu plân gereğince, Türkiye'ye hücum edecek olurlarsa, muhakkak ki, orada kendilerine yardımcı kukla bir hükümet kurarlardı. Bu takdirde, İngilizler, Fransızlar ve Amerikanlar mecbûren Türkiye'ye karşı muhârib vaziyete gelmiş olacaklardı. O zaman, Türkiye, son derecede müşkil bir vaziyette kalacaktı. İşte bu sebeple İngilizlerle dostluk kurup onlarla temas temin etmeyi düşünmüştüm. İçimdeki arzu, onların bu mesele etrafındaki niyet ve temâyüllerini öğrenmek ve vatanıma karşı yapabileceğim herhangi bir hizmet olursa, buna şimdiden hazırlanmaktı. Evet, gâyem tamâmiyle bundan ibaretti. Bu maksatla kısa zamanda birçok İngiliz ileri geleniyle dostluk kurmuştum.

Şimdi bu Yahudi Haganâh Cemiyeti'nden gelen mümessille, İngilizler'e haber vermeden görüşmeyi doğru bulmadım. Çünkü bir kere Filistin, henüz İngilizlerin elindeydi. Üstelik de Mısır bile onların işgâl-i askerîsi altındaydı. Bu yüzden İngiliz Sefârethânesi'ndeki tanıdıklarımdan biri olan ***Philip Taylor****'a telefon ederek:*

«-Ziyâretinize gelebilir miyim?» dedim.

Adamcağız:

«-Memnuniyetle!» dedi.

Sefarethâneye gittim ve kendisine dedim ki:

«–Mesele böyle, böyle, böyledir!... Ben, sizin arkanızdan bu teklifi kabul ederek Haganah Cemiyeti'nin

mümessili ile görüşmek istemedim. Çünkü sizin henüz Filistin'den çekilmemiş bulunduğunuzu, oraya tamamen hâkim olduğunuzu biliyorum. Yarın oradan çekileceğinizi de biliyorum. Araplarla Yahudiler'den müteşekkil bir hükümet kurmak istediğinizden de haberim var. Bu hâl şeklini, Arapların kabul etmediğini, bu hususta Londra'daki müzâkerelerden hiçbir netice alınamadığını da biliyorum. Şimdi böyle bir zamanda, Yahudi Haganâh Cemiyeti'ne mensup bir adamla mühim bir siyâsî mesele için görüşmeyi size haber vermeden yapmayı doğru bulmadım. Acaba sefâret bu hususta ne düşünür, teklifi kabul edip adamla görüşeyim mi? Benim o zâta söyleyecek hiçbir şeyim yoktur. Çünkü Filistin beni alâkadar etmez.»

«-Bak» dedi, «Ben size bir dostunuz sıfatıyla söyleyeyim ki, bu zâtla görüşün, fakat bu benim söylediğim, hükümet ağzından değil, sefâret ağzındandır. Şimdi lâzım gelen yerlerle görüşür, konuşur, onların bu mesele hakkında ne düşündüklerini size bildiririm.»

Tabiî, derhal yakın Şark İngiliz Orduları Başkumandanlığı büroları ve Sefâret'in alâkalı kimseleriyle görüşerek bana telefon etti ve:

*«-Size» dedi, «**Kolonel Benster** gelecek. O, sizi bu mesele etrafında daha fazla aydınlatabilir. Kendisiyle görüşüp konuştuktan sonra bir karara varırsınız!..»*

*Hakîkaten de az sonra **Kolonel Benster** çıkıp geldi. Biraz yaşlı, çok zengin bir adamdı. Bank National Egypte'in, -zannedersem- direktörüydü. İngiliz Generalleriyle -aslında bir albay olmasına rağmen- son derecede senli-benli konuşur, gayet nüfuzlu bir kimse idi.*

Dedi ki:

*«-Ben **Wilson** (İngiliz Başkumandanı) ile görüştüm, benim bu hususta tam bir salâhiyetim vardır. Siz, **Lord***

*Clarn'e (Kahire'deki İngiliz Sefiri) değil, bana bakın; benim söylediğimi yapın! Bu iş, **Clarn**'in işi değildir. O böyle işleri sevmez ve hiç bir sûretle de karışmaz. Fakat ordu, O'nun gibi düşünmüyor. Hattâ Sefâret'in diğer mensupları da O'nunla aynı fikirde değildirler. Siz lütfen, bu Yahudi Haganâh Cemiyeti'nin mümessili ile görüşün! Kendisini dinleyin ve istediği neyse bundan bizi de haberdâr edin!»*

«-Pekâlâ» dedim.

O gitti. Teklifi getiren türke telefon ederek:

«-Bu adamı sadece dinlemek şartıyle kabul edebilirim!» dedim.

*Biraz sonra ikisi birlikte geldiler. Mümessil, genç ve enerjik bir adam olarak görünüyordu. İsmi de **Mister Shivery (Şiveri)** idi. Amma sonradan öğrendim ki, bu yahudi, İngiliz ordusunda nüfûzlu bir binbaşı imiş. Neyse kısa bir hoş beşten sonra, adam derhâl söze başladı. Ciddî bir iş adamı tavrındaydı. Genç ve enerjikti. Bir yere, bir yazıhâneye kapıdan girer girmez, «tak, tak, tak!» diye işini plânlı bir şekilde görüp gidecek bir tipti. Vaktini kaybedecek bir kimseye benzemiyordu.*

«-Bak» dedi, «İngilizler, 1948 senesinde Filistin'den çekilecekler. İstiyorlar ki; orasının geleceği için şimdiden ciddî bir adım atsınlar. Bunun için de birtakım düşünceleri var. Orada üçte iki arap, üçte bir yahudi olmak üzere mahallî bir hükümet kurmayı düşünüyorlar. Evet, üçte iki araplardan olacak! Hükümetin bakanları polisi, jandarması, memuru, hâsılı herşeyi üçte iki nisbetinde arab, üçte bir nisbetinde de yahudi olacak! Araplar, bu teklifi kabul etmiyorlar. Fakat biz memnûniyetle kabul ediyoruz.»

«-Pekâlâ, biz de gazetelerden, radyolardan bu mevzûda bazı şeyler okuyor, işitiyoruz.» dedim.

«-Hayır» dedi, «İşin başka cihetleri de var. Biz önce bu teklif gerçekleşsin, istiyoruz. Fakat ikinci olarak da bizi alâkadar eden diğer mühim bir husus vardır. Devlet Reisi kim olacak? Bu mesele bizi son derece düşündürüyor. Çünkü böyle bir devletin reisinin, arap olmasını istemiyoruz. Sıfatı ne olursa olsun, bu mühim değildir. Hâkim olsun, cumhurreisi olsun, kral olsun, ne olursa olsun, fakat arap olmasın!... Hele yahudi hiç olmasın! Bunun da imkânı yoktur. Çünkü araplar kabul etmezler. Biz, dedi, karar verip, Mısır'a geldik, Mısır kral âilesinden bu iş için birisini seçmek istiyoruz. Bu zâtı da bulduk, ***Prens Abbas Halim!»***

Böyle açık açık konuşuyordu. Ben, ***Prens Abbas Halim****'i şahsan çok iyi tanırdım. Çok kıymetli bir adamdı. Hakîkaten müthiş ve değerli bir insandı. Zannedersem, bu âilede büyük* ***Mehmed Ali Paşa*** *denilen adam yok mu, işte O'nun moderniydi. Yapıcı, kurucu, kültürlü, cesur ve son derecede kabiliyetli, müthiş bir adamdı. Hâlâ sağdır. Fakat zavallı hayatını, mâalesef çok kötü şartlar altında idâme ettirebilmektedir. İşte bakın, bazan böyle kıymetli adamlar hayatta binbir meşakkat içinde sürünür de, beş para etmez adamlar bilmem ne olurlar!.. Hayat bu!.. Ne yaparsın!.. Kader ne ise, o oluyor. Bu, niçin böyledir, diye bir suâle mahal yoktur. Neyse azizim; adam konuşmasına devam ederek dedi ki:*

«-O, yâni ***Prens Abbas Halim*** *bunu kabul etmiyor. Daha doğrusu edemiyor. Çünkü Mısır Hükümeti, bu işe mâni oluyor. Mısır kral âilesinden birisinin Filistin'e kral olmasını çeşitli sebeplerle doğru bulmuyor.* ***Abbas Halim*** *de bu vaziyet karşısında teklifimizi reddetmek mecbûriyetinde kalmıştır. Bu sebeple biz, başka birisini bulmak için araştırmalar yaptık. Ve sizi bu iş için münâsip gördük.*

Onun için geldik. Size teklif ediyoruz. Kurulacak bu Filistin Devleti'nde, devlet reisi olmayı kabul eder misiniz? İşte mesele bundan ibarettir!»

Ben tabiatiyle çok şaşırdım. Çünkü Filistin, kat'iyyen aklımdan bile geçmezdi. Ne münâsebetle geçecek, geçse ne olacak?!.. Ahâlisinin bir kısmı arap, diğer kısmı ise yahudidir. Ben ise, bir türküm. Allah, Allah!.. Bu nasıl olur? Ben arabı da bilirim, yahudiyi de! Çünkü araplar arasında çok yaşadım. Kendisine bir cevap vermek lâzımdı. Dedim ki:

«-Bunun cevabı, öyle birden bire verilemez. Verilirse ciddi bir şey olmaz. Bana müsâade edin, bir-iki gün sonra ben size haber veririm.»

Adamcağız:

«-Peki!..» dedi ve ayrılıp gitti.

Ertesi günü kendisine telefon ettim. Tekrar kalktı geldi. Bu sefer yalnızdı. Fakat ben O'nu çağırmadan önce İngilizlerle temas etmiş ve durumu bildirmiştim. ***Kolonel Benster*** *bana kabul etmemi söylemişti. Ayrıca lüzûmlu yerlerle konuşup görüştükten sonra tekrar telefon ederek, teklifi kabul etmem için ısrar etmişti. Ben, İngilizlerle yukarıda anlattığım sebepten dolayı arayı bozmak istemiyordum! Çünkü aklım-fikrim Türkiye'de idi. Yarın Almanlar azîz vatanımıza taarruz ederlerse, durum ne olacaktı? Benim düşündüğüm hep bu idi. Filistin beni alâkadar etmiyordu.*

Neyse ***Mister Shivery****'ye dedim ki:*

«-Vallahi siz öyle bir şey söylediniz ki; beni hayretler içerisinde bıraktınız. Benim Filistin'le hiç bir alâkam ve ona dâir hiçbir düşüncem yoktur. Hiç!.. Ben bir yabancıyım. Siz yahudisiniz. Benim orada devlet reisi olmamı siz isteyebilirsiniz, ama acaba Arablar ne diyecekler? Bu zor-

la olacak bir iş değildir. Orada yaşayan araplarla yahudilerin ittifakıyla mümkün olabilir. Arapların re'yi hilâfına bir işe girişilemez. Sonra bu nasıl gerçekleşebilir, onu da bilmiyorum. İşte bu sebeple ben bu işe girişmek niyetinde değilim. Böyle ihtilâflı bir meseleye karışmak istemem.»

«-Peki» dedi. «Mademki arapların kabul edip etmemesi noktasında tereddüde düştüğünüz için bu işe karışmak istemiyorsunuz, o hâlde önce onlarla temasa geçiniz! Bunun imkânı yok mudur?»

«-Pekâlâ, öyle olsun! Tekrar haberleşiriz.» dedim.

*Bu mes'eleyi, araplara açmak için bir vâsıta düşünmeye koyuldum. Hatırıma meşhur **Aziz Mısrî Paşa** geldi. Araplar üzerinde son derecede nüfûzlu bir kimseydi. Kendisine arada sırada sokakta rast gelirdim. Dostça selâmlaşarak. Fakat oturup konuşmuşluğum yoktu. Neyse O'na, telefon ettim. Sesimi işitince çok çok memnun oldu ve:*

«-Hay hay!.. Ben size gelirim. Fakat eğer kabul ederseniz, siz küçük bir apartımanda oturuyorsunuz, benimse geniş bir bahçem var. Bu sebeple siz bana geliniz! Bahçede hem bir öğle yemeği yeriz ve hem de konuşuruz!...» dedi.

«-Pekâlâ, Paşam!» dedim.

*Öğle yemeğine Paşa'nın evine gittim. Hoş beşten sonra mes'eleyi anlattım. Bu hususta ne düşündüğünü sordum. **Aziz Mısrî Paşa**, bu habere çok sevindi. Son derecede memnun oldu ve:*

«–Ben» dedi, «Araplar'ı buraya çağırırım, Mes'eleyi onlara benim yanımda kendiniz anlatırsanız iyi olur.»

Az bir müddet sonra, telefon ederek adamları dâvet etti. Galiba iki gün sonrası idi. Vâki dâvete hepsi gelmişti. Bunlar İngilizlerle anlaşmak için Londra'ya kadar gitmiş olan Arap liderleriydi. Paşa, bizlere güzel bir öğle yemeği

ikram ettikten sonra iskemlesinden kalktı, mes'eleyi onlara ayakta ciddî bir sûrette kendisi îzah etti. Arap misafirler, Filistin dâvâsını ele almış bulunan altı-yedi seçkin kimseydi. Bunlar, Paşa'yı hayretle dinliyorlardı. Paşa dedi ki:

«-Bakınız, yarın araplarla yahudiler arasında patlayacak olan uzun mücâdelenin en kestirme yolu budur. Yoksa ileride daha fena olacaktır. Bunu kabul etmelisiniz.»

Bunlar ***Aziz Mısrî Paşa****'dan son derecede çekinir ve korkarlardı.*

Çünkü kabiliyetli ve nüfûzlu bir şahsiyetti. Araplarla uzun bir mâcerası vardı. O toplantıda muhataplarının çoğu Paşa'ya «Evet» demişti.

Az bir kısmı ise, «hayır» da dememişler, fakat müstenkif davranmışlardı. Paşa, onların tereddüdünü görünce, «Bunu kabul etmelisiniz.» diye ısrar etti. Bunlar da cevap olarak:

«-Müftü ile konuşalım. Hey'etimizin reisi odur. Biz sâhib-i selâhiyyet değiliz!» dediler.

Paşa:

«–Peki» dedi, «Konuşun görüşün, fakat vakit kaybetmeyin!»

Ben tabiî dönüp eve geldim. Gereken yerlerle tekrar temas ettim. İngilizler, ***Aziz Mısrî Paşa****'nın mes'eleyi eline almasından son derecede memnun kaldılar. Gerçi O'nu sevmez, kendisinden nefret ederlerdi. Çünkü Paşa, son derecede tok sözlü bir adamdı. İngilizlere dâima:*

«-İmparatorluğunuz bir gün yıkılacak! Aç kalacaksınız da, ancak adalarınızda balık tutarak ziftleneceksiniz! Yaptığınız işler fenâdır. Sonunda mahvolacaksınız, böyle yapmayın, etmeyin!... Biz size dost oluruz, fakat bize böyle, esir muâmelesi yapıyorsunuz!» derdi. Hem de böyle «Ziftleneceksiniz!» gibi ağır tâbirler kullanan, açık sözlü,

*mert bir insandı. **Aziz Mısrî**'nin, araplar üzerindeki geniş nüfuzunu bilen İngilizler, verdiğim haber üzerine rahat bir nefes almışlardı. Artık, Filistin dâvâsına halledilmiş bir mes'ele nazarıyla bakıyorlardı. Fakat târih huzurunda size bir hakikat söyleyeyim:*

Arapların yaptıkları o yaygaralar çok mübalâğalıdır. İngilizler, Filistin'i, yahudilere terk ederek çıkmak istememişlerdir. Arapların bu hususdaki iddiâları asılsızdır. İngilizler, îzah ettiğim gibi, hâkim unsuru Araplardan olan müşterek bir devlet kurmak istemişlerdir. Maksadları, kendileri çekildikten sonra orada anarşik hareketlerin vukû bulmasını önlemekti. Filistin'de bir Arap hâkimiyetini ibkâ etmek istiyorlardı. Yahudileri iyi idâre edip etmemek mes'elesi, Arapların kendi kabiliyetlerine terk edilmiş olacaktı. Fakat Araplar, şimdi böyle söylemiyorlar.«İngilizler bizi aldattılar, kandırdılar ve sonra da Filistin'i yahudilere terk edip çıktılar.» diyorlar. Bu doğru değildir. Çünkü ben işin içerisindeyim. Cereyan eden müzâkereleri çok iyi biliyorum.

*Neyse efendim... Diğer taraftan **Shivery** de benden haber bekliyordu. Araplar'ın bu teklif karşısında ne düşündüklerini, O'na bildirmem gerekirdi. Kendisine telefon ettim. Derhal kalkıp geldi. Adam heyecan içindeydi. Vereceğim haberi büyük bir merakla bekliyordu. Fakat aslında onlar benimle Araplar arasında cereyan eden müzâkerelerden, muhakkak ki, az-çok haberdardılar. Çünkü her yerde adamları vardı. Mes'eleyi gâyet sıkı bir sûrette günü gününe takip ediyorlardı. Kahire'de bu işle alâkalı kimler vardır, bunlar neler yapmaktadırlar, teklifi kim kabul etti, kim kabul etmedi, az-çok haberleri vardı. Bu yüzden biraz ümitlenmişlerdi. Çünkü işin birinci merhalesi müsbet neticelenecek gibi görünüyordu.*

*Biz de **Weismann**'a olup biten işler hakkında, mâlûmat veriyorduk. Müftü'den gelecek cevabı beklemek lâzımdı. Arapların bir **«bukra»**ları vardır, bilir misiniz? Yarın demektir. Ah, ne sonsuz bir şeydir o!... «Bukra, bukra» diye bizi oyalamaya başladılar. Bir türlü cevap vermiyorlardı. İşte Filistin bu «bukra»lara kurban gitmiştir. Ha bugün Müftü'ye gittik, ha bugün Müftü'den cevap geldi, ha bugün bizim taraf müzâkerede ağır bastı, yâni evet diyenler çok oldu... Bu minval üzere ipe un serip durdular. Anlaşılıyordu ki; hâlâ «hayır» diyenler vardı. Zavallılar anlaşamıyorlardı. Cesâretleri yoktu. Doğrusu bir taraftan da mâzurdular. Hâllerini görüyordum. Doğrusu kolay karar verilebilecek bir iş değildi. Acaba istikbal ne gösterecekti? **Shivery** merak içerisindeydi. Bana haber gönderdi, durumu îzah ettim. Derken **Dr. Weismann** geldi. Adamların acelesi vardı. Çünkü İngilizler, Filistin'den çıkmak üzereydiler. Konuşup görüşüp bu işi bitirmek istiyorlardı. Onların hazırlıkları da bundan ibaretti. Binâenaleyh bu oluyor mu, olmuyor mu anlaşılması lâzımdı. Araplar hâlâ «Bugün, yarın...» diyorlardı. **Shivery** sabırsızlanmaya başlamıştı. Nihâyet bir gün bana:*

*«-Müftüden haber geleceği yok. **Dr. Weismann** burada otelde oturmaya gelmedi.» dedi.*

*Gerçekten **Dr. Weismann** mühim bir şahsiyetti. Kahire'de keyf etmeye gelmemişti. İşi süratle bitirmek istiyordu. Bu arada ben meseleyi bitirmek için gayret sarfediyordum. **Aziz Mısrî Paşa**'ya gidiyorum, o bana geliyor, böyle mi olsun, şöyle mi olsun, oturup müzâkere ediyoruz. Paşa bu işten çok memnun, olmasını istiyor. Bu işin peşindeyiz.*

***Müftü Emin el-Hüseynî**, o sırada Filistin'den kaçmış, Lübnan'da, oturuyordu.. Müftü ile görüşmek uzun*

bir merâsime tabiydi. Çünkü O'nun muhâfızları, vesâiresi vardı. Bu işle meşgul türklerden birisi kalkıp O'nun yanına gitti. Kendisiyle görüştü. Müftü demiş ki:

*«-Evet, bu meseleden haberim var. Kahire'deki arkadaşlardan durumu öğrendim. Tamamiyle **Aziz Mısrî Paşa** gibi düşünüyorum. İleride başımıza gelecek belâyı önlemek için en kestirme yol budur. Herhâlde çok muvâfıktır.»*

Bu cevap üzerine bu bizim türk de diyor ki:

*«-Peki, bu hususiaki düşüncenizi bana söylediğiniz gibi bir mektuba yazıp **Şehzâde Mahmud Şevket**'e bildirseniz iyi olmaz mı? Elinizle yazacağınız bir mektup verir misiniz bana?»*

*Bu teklif üzerine Müftü, bu hususiaki fikirlerini bir mektuba yazarak o zâta verdi. O da alıp Mısır'a getirdi. Bu gelen mektubun Müftü'nün el yazısı olup olmadığında en küçük bir şüphem yoktu. Çünkü ben Müftü'yü, Mısır'da şahsen çok iyi tanımıştım. İmzâsını da, yazısını da tamamiyle tefrik edebilecek bir duramdaydım. Mektup gelince **Aziz Mısrî Paşa**'yı haberdar ettim. Mektubu kendisine gösterdim.*

«-Bak, işte Müftü'nün mektubu budur; fikirleri de budur!» dedim.

Paşa memnun, Lecne'ye mensup Arapların bir kısmı da çok memnun... Hem de bu memnûniyetlerini heyecanlı bir sûrette izhar ediyorlar; diğer bir kısmı ise hâlâ karışık ve müteredddid görünüyorlardı.

Bir kısmı hakîkaten samimiyetle memnûniyet gösteriyordu. Çok ateşliydiler. Çünkü vaktiyle Filistin, uzun müddet Osmanlı idâresi altında kaldığı için bunların anaları, babaları, amcaları vesâire Osmanlı terbiyesi görmüş, onun te'siri altında kalmıştı. Şimdi her ne kadar, «Araplık

dâvâsı» var idiyse de o te'sirler de hâlâ devam ediyordu. Üstelik bu işin kendilerine müstakbelde faydalı olacağına inanıyorladı. Bu sebeple gerçekten memnundular.

Müftü'den haber gelince, ***Dr. Weissmann*** *dönmek istiyordu. Fakat bu «bukra» meselesi bir türlü ortadan kalkmıyor ve bu iş bitmiyordu. Çünkü müftünün mektubu kâfi değildi. Hey'etin oturup ekseriyetle karar alması gerekirdi. Bu ise mümkün olamıyordu. Çünkü hey'etten bazıları hâlâ tereddütte idiler. Oturup kalkıyor, meseleyi müzâkere ediyor; fakat bir türlü ekseriyetle istenilen kararı alamıyorlardı. Bu yüzden bugün, yarın diye diye iş uzayıp gidiyordu. Bu sırada İngilizler de Filistin'den çıkmak için hazırlanıyorlardı. Şurada burada; Araplar resmen İngilizlere karşı isyan hâlinde bulunuyorlardı. İngilizler, bu pürüzlü ve ihtilâflı mes'eleyi bir an önce sağlam bir esasa bağlamak hususunda acele ediyorlardı. Orada oturan Yahudiler ise, İngilizlerin, ekseriyetle Arapların teşkil edeceği bir devlete taraftar olmalarından dolayı onlara diş biliyor ve bazı huzursuzluklar çıkarmaktan geri kalmıyorlardı.*

Bu sırada doğrusu İngilizler'in, Araplar'a büyük bir yardımı da olmuştu. Zira Filistinli Araplar'ın hicretlerine mâni oluyorlardı. Diğer taraftan da yahudilerin gelip oraya yerleşerek, ekseriyet teşkil etmelerini önlüyorlardı. Bu, son derecede ehemmiyetli bir noktadır. Araplar şimdi bu gerçekleri unutarak İngilizlere uluorta hücum ediyorlar. Fakat gerçek budur. Bu yüzden yahudiler, İngilizler'e karşı sûikastlara, sabotajlara teşebbüs ediyorlardı. Bundan huzursuz olan Araplar, İngilizler'in mâni olmasına rağmen çeşitli yollarla oradan kaçıyorlardı. Malını satan sıvışıyordu. İnanır mısınız, bugün birbuçuk milyon filistinli arab, sağa-sola kaçmış bulunmaktadır. Bunlar ekseriyetle Filistin'in mal-mülk sahibi zenginleriydiler. Hattâ malla-

rını bu «Lecne» denilen arap heyetine satmayı teklif etmişler, onlar kabul etmediklerinden yahudilere satıp kaçmışlardı. Yahudiler bu hareketi teşvik için arap mallarına normalden fazla para veriyorlardı. Bu sebeple yahudiler, Filistin'in bir kısmını para ile satın almışlardır. Bunlar Filistin dâvâsında esâs noktalardır. Hicret meselesi, yerli Arapların mal ve mülklerini yahudilere satıp kaçmaları meselesi... Tabiî, işte netice böyle oldu.

*İşler böyle uzayınca Yahudiler fenâ hâlde sinirlendiler, kendilerinin kabûlünü muvâfık görmedikleri bir teklifi dahî Arapların kabul etmeyerek daha fazlasına tâlib görünmeleri onların giriştikleri sabotaj, mal-mülk satın alma, sûiskast gibi çeşitli faaliyetlerini artırmalarına sebep oldu. Onları, arapları rahatsız edip, kaçırma çarelerini tatbik mevkiine koymaya sevk etti. Mısır'daki «**Banku'l-Arab**», oradan kaçan arapların mal ve mülklerinden elde ettikleri paralarla kurulmuş bir bankadır.*

*Bunun üzerine Araplar'dan iş çıkmadığını gören **Weismann** kalktı, gitti. Arkasından **Shivery** de gitti. Bu sûretle kala kala ortada İngilizlerle ben kaldım. Meğerse Müftü, bana mektubu göndermekle beraber, arkadan kendi adamlarına başka türlü söylemiş. Bu işin kabul edilmemesini bildirmiş. Demek ki, müftü iki yüzlülük ediyordu. Bana yazmış olduğu mektubun onlara tamamen aksini söylüyordu. Onlar da şaşırmışlar, mektubunda başka türlü söylüyor, arkadan güvenilir adamları vâsıtasiyle başka türlü haberler gönderiyordu. Bundan bir anlaşmazlık koptu. Müftü, içindekini yazmamış, beni oyalamak yolunu tutmuştu.*

*Bu durumda **Shivery** ve **Weismann** gidince, hâsıl olan vaziyet karşısında bu işe tamamiyle taraftar olan İngilizler, bana yeni bir teklif yaptılar. Bu da şu idi: He-*

*nüz Filistin'den çekilmemiş olan İngiliz Ordusu'nu arkama alarak ve ona dayanarak teklifi gerçekleştirmem isteniyordu. Oraya gidip «**Filistin Hükûmeti**»ni ilân etmem arzu ediliyordu. Ben bu teklifi kabul etmedim. Çünkü Filistin'de Araplar ve Yahudiler vardı. Araplar ekseriyette, Yahudiler ise ekalliyette idi. Yapılacak olan işi Yahudiler istiyor, Araplar ise buna taraftar olmuyorlardı. Ekalliyetin istediği bir şeyi gerçekleştirmek için ekseriyetle çatışmak mecbûriyeti hâsıl olacaktı. Üstelik pek tabiî olarak kısa bir müddet sonra İngiliz Ordusu oradan çekilecekti. O zaman ben, kurulacak olan hükümeti devam ettirebilmek için Yahudiler'le beraber mi hareket edecektim?! Mevkiimi ayakta tutmak için buna mecbur olacağım muhakkaktı. Sizler benim yerimde olsaydınız, bunu kabul edip Yahudiler'le bir olup kendi dindaşlarınız olan Araplar'a karşı çıkar mıydınız? İşte ben de bu düşüncelerle bu teklifi sûret-i kat'iyede reddettim. İşte işin hülâsası budur.*

Gerçi mes'elenin daha pek çok teferruâtı vardır. Fakat ben size kısaca anlattım. Esâsen evvelce de söylediğim gibi, ben bunu başlangıçta istememiş, arzu etmemiştim. Fakat sonra düşündüm ki, Araplar'la asırlarca beraber yaşamıştık. Dinimiz, örf ve âdetlerimiz birçok şeyimiz beraberdi. Gerçekleştirilmek istenen teklif de onların muhakkak ki, lehinde idi. Yarın orası Türkiye'ye karşı birinci derecede bir üs olabilirdi. Bu sebeple sonradan taraftar oldum. Fakat kısmet değilmiş. İş bu şekle girince, İngiliz süngüsüne istinâd ederek ahâlinin kendi dinimden olan ekseriyetine karşı ve onlara rağmen bir hareketi gerçekleştimeğe çalışmayı doğru bulmadım. Belki benden başkası olsa, bu son teklif istikametinde de hareket ederdi. Fakat ben yapamadım. Böyle bir şeye girişmeyi vicdanıma sığdıramadım.

İngilizler de iş bu şekli alınca, öteden beri mâni oldukları Arap muhâceretine bîgâne kalmaya başladılar. Onlar da fırsatı ganimet bilip oradan bir an önce çıkmaya koyuldular. Diğer taraftan oraya gelip yerleşmek isteyen yahudilere karşı da müsâmahakâr davranmaya, hattâ daha sonraları onları bu iş için teşvik bile etmeye başladılar. Açıkçası İngilizler, Araplar'a:

«-Biz sizin başınıza gelecek musibeti önlemek istiyorduk, siz bunu anlamadınız. Şimdi ne hâliniz varsa görün!» demek istiyorlardı.

Bu sûretle Dünya'nın her tarafından İkinci Cihan Harbi'ni görmüş, tecrübeli, mütefennin, iyi yetişmiş Yahudilerin akın etmesiyle Filistin'deki nüfus muvâzenesi alabildiğine değişmeye yüz tuttu. Bunlar Arapların veya bizim bildiğimiz o eski Yahudiler değildiler. Cesur, komitacı, azimli ve çalışkan insanlardı. Biliyorsunuz, kısa zamanda oraya hâkim oldular ve altı gün içinde de Arapları ummadıkları bir mağlûbiyete uğratarak perişan ettiler. Allah korusun, belki bilmem daha beter neler de olacak! Bugünkü harbler artık bambaşka olmuştur."[171]

Mahmud Şevket Efendi, hayatında cereyan eden hâdiseleri muhtelif vesîlelerle eşine-dostuna yazdığı mektuplara hülâsatan dercetmiş bulunmaktadır. Bu mektupların bize ve bazı yakınlarımıza gelmiş olanlarından yüzlerce, evet mübalâğa etmiyoruz, yüzlercesi, şahsî arşivimizde mahfuz bulunmaktadır. Bunları ileride O'nun hayatına mütedâir bir eserde müstakil olarak değerlendirmeyi düşünüyoruz. Ayrıca Efendi'nin birçok teyp bantlarıyla tesbit edilmiş hâtırât par-

171 **Şehzade Mahmud Şevket Efendi**'nin hususî arşivimizde mevcud banttan nakledilen bu izahatı, sâdece konuşma husûsiyetlerinden doğan selika bozuklukları düzeltilmek sûretiyle nakil ve iktibas olunmuştur.

çaları da elimizdedir. Fakat bu eserin umûmî hacmi içinde bir muvâzenesizlik teşkil etmemesi için bunlardan gerektiği şekilde iktibaslar takdim edemiyoruz.

1962 yılında Fransa'ya giderek Güney Fransa'da Bagnols sur/Séze Kasabası'nda yerleşmişti. Kasabanın merkezine on sekiz yirmi kilometre mesafede Cezayir mültecileri için kurulan bir kampta, kızı **Nermin Sultan**'a «Asistan Sosyal Müdîreliği» verilmişti. O'nun kazancıyla, burada baba-kız yeniden mütevâzî bir hayat kurmuşlardı. Fakat esâsen sakat bulunan ve bastonla işe giden bu çilekeş **Sultan Efendi**'nin bir kere daha kazâ geçirerek çalışamaz hâle gelmesi üzerine, büyük ölçüde mâlî müzâyaka içine düşmüş olan **Mahmud Şevket Efendi**, ömrünün sonuna kadar binbir ızdırapla yoğrularak 31 Ocak 1973 tarihinde Bagnols'da vefat etmiştir.

O'nun vefâtına sebep teşkil eden hâilevî bir hâdiseyle bizim mâhud Eskişehir dâvâsı dolayısıyla hapsedilişimiz arasında nâzik bir illiyet mevcudtur.[172] Fakat bugünün şart-

172 İlk olarak 1974 yılında yayınlanmış olan şu eserdeki bu beyândan dolayı hiç kimse tarafından bugüne kadar bir suâle muhatab olmayışımız şâyân-ı hayrettir. 34 sene sonra (2008), biz bu alâkayı kısaca izah edelim:

1970 yazında ben Akçaabat'ta bulunuyordum. Sokak ortasında bir posta müvezzii (dağıtıcısı), bana bir mektup verdi. Bu, **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'den geliyordu. Üzerinde ise, benim İstanbul'daki adresim yazılıydı. Lâkin mektubun üzerindeki adrese uğramadan Akçaabat'a geldiği âşikârdı. Çünkü mektup, önce üzerindeki adrese gitse, oradakilerin beyânı üzerine postacı Akçaabat adresini yazarak onu geri almış ve Akçaabat'a yönlendirmiş olması gerekirdi. Böyle bir şey olmamıştı. Buna göre, ben de, muhâberem de sıkı kontrol altında demekti.

Bahsi geçen mektupta **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**, "İngilizlerin kendisine Hilâfet mevzuunda bir senaryo (!) ısmarladıklarını" bildirerek bu müessesenin ilgâsı hengâmında cereyân eden münâkaşalar, ileri sürülen fikirler, hâsılı olup bitenler hakkında mâlumât ricâ ediyordu. İstanbul'a döner dönmez kendisine birçok kitap, broşür, makale fotokopisi v.s. postaladım. Bilâhare kızı **Nermin Sultan**'dan öğrendiğime

ları içinde bu mes'elenin tafsîline -şimdilik- imkân yoktur. Kısaca ifade etmek gerekirse, denilebilir ki, o, ölmemiş, öldürülmüştür. Ama bu, fiilen ve doğrudan doğruya değil de, dolayısıyla tahakkuk etmiştir. Burada bu kadarla iktifâ ede-

---

nazaran, günün birinde üç türk genci kapılarını çalarak kendilerini şöyle tanıtmışlar:

"-Biz..." demişler, "Osmanlı hayranı genç türk mühendisleriyiz. Fransa'da staj yapıyoruz. Sizi **Murad Sertoğlu**'nun Tercüman Gazetesi'ndeki tefrikasından öğrenmiştik. Buraya gelirken O'ndan adresinizi aldık. Tanışmak ve hasbihâlde bulunmak için geldik. Bizi lütfen kabul ediniz!.."

Bir Türk görünce heyecanlanan **Şehzâde**, onlara büyük bir hüsn-i kabul göstermiş. Bu adamlar tam bir müslüman türk hüviyetinde görünerek saatlerce Efendi'nin yanında kalmışlar. Hatta O'nunla birlikte namaz bile kılmışlar!..

Bu ziyaretler birkaç kere tekerrür etmiş ve Efendi ile ahbaplıkları bir hayli ilerlemiş!..

Bir gün evde kimse yokken, bu üç kafadar kapıyı nasıl açmışlarsa içeriye girip Efendi'nin evrâkını didik didik aramışlar. Onlar işlerini bitirmeden **Mahmud Şevket Efendi** eve dönmüş. Kapının açık, kâğıtların yerlere serpilmiş olduğunu görünce, bu üç ahbab çavuşun istihbarat elemanı olduklarını anlayarak onlarla boğuşmaya başlamış. Attığı bir yumruk cama isâbet etmekle Efendi'nin eli kanamış. Pek tabiî adamlar kaçmışlar.

Efendi'de nefes darlığı ve kalb hastalığı vardı. Bu hâdise, O'nun ölümüne sebep olmuştur.

Bugün İngilizler'in Hilâfet üzerindeki emelleri, artık Amerika'ya intikal etmiş bulunmaktadır ki, bunun izahı ayrı bir bahistir.

Bizim Eskişehir'deki hapsimiz içinse, 1970'in Ocak ayında Millî Türk Talebe Birliği'nde vermiş olduğumuz bir konferans bahane edilmişti. Soruşturma dosyasındaki çeşitli evrak ile sâbit olduğu üzere, asıl sebep, Hilâfet ile alâkalı tavır ve faaliyetlerimizdi.

Bunu te'yid eden iddialardan sadece birini, komik birini zikredeyim:

Güyâ ben, Suudî Arabistan kralı ile görüşerek Hilâfet'i -ve hatta Osmanlı Devleti'ni- ihyâ için O'ndan nakdî yardım sağlamışım!.. En azından krallığını vâliliğe tebdile müncer olacak bir faaliyet maksadıyla bana maddî destek sağlamak için bu kralın aptal olması gerektiği bile düşünülemiyordu!..

rek, bu kıymetli Şehzâde'nin son yıllarında şahsen müşâhede eylediğimiz bir durumunu hikâye etmek istiyoruz:

1969 Yılı Temmuz'unda **Mahmud Şevket Efendi**'yi ikâmet etmekte bulunduğu Güney Fransa'daki Bagnols şehrinde ziyarete gitmiştik. Benimle birlikte iki türk arkadaş daha vardı. Bunlar **Mustafa Bilge** ile **Mes'ud Uğur**'du. Bizi görünce vatanına kavuşmuşcasına sevinen Efendi:

"-İyi ki geldiniz. Yarın **Nermin**, damağındaki bir iltihabtan dolayı ameliyat için Avingon'a gidecek. Benim burada yalnız kalmama son derecede üzülüyordu. Gelişiniz O'nu tesellî edecektir." dedi.

O gece üç arkadaş, gerek Şehzâde'yi, gerekse muhterem kerîmelerini tesellî edip avutmaya çalışarak, çok hoş vakit geçirmiştik. Geç vakit otele dönerken **Nermin Sultan**:

"-Aman sizden Allah râzı olsun, iyi ki geldiniz. Babi'nin yıllardan beri yanakları delinerek güldüğünü ilk defa gördüm. Hastahâneye müsterih olarak gideceğim. Sakın beni ziyarete gelmeye kalkışmayınız. Sizden ricâ ederim, burada oturup, bir nebze babamı tesellî edebilirseniz, beni mesud edersiniz." demişti.

Kendisini artık göremeyeceğimiz için samimî bir sûrette vedâlaşıp ayrılmıştık. Ertesi gün sabahleyin, otelden çıkıp Şehzâde'nin yanına geldiğimizde O'nu çok kederli bulduk. Çünkü biricik kızı ameliyat olmak üzere Avignon'a gitmişti. O gün de kendisini oyalayıp avundurmaya çalıştık. İki gün böyle geçti. Üçüncü gün kızını ziyaret etmek düşüncesinde olduğunu, kendisiyle birlikte Avignon'a gidersek memnun kalacağını söylemesi üzerine bir taksi çağırdık. Avignon, Bagnols'a yetmiş-seksen kilometre mesâfede idi. Bir taksiye binerek hastahâneye geldik. Hastahâne ünlü **Dr. Pastör**'ün adını taşıyordu. İstihbârattan Sultan Efendi'nin yattığı odayı

öğendik. Hep birlikte bir yukarı kata çıktık. Efendi önde, biz arkada kapıya geldik. Efendi, kızına bir buket çiçek yaptırmış, bir file dolusu da O'nun sevdiği yiyeceklerden alıp getirmişti. Yavaşça kapıyı açtı. Biz de arkasından içeri girdik. Sultan Efendi, pencere tarafındaki bir odada yatıyordu. Yüzü dışarıya dönüktü. Uyuyup uyumadığı belli değildi. Kapı dibinde bir diğer Fransız kadın yatıyordu. Sultan Efendi'nin yatağı önünde bir iskemle vardı. Efendi, bu sandalye üzerine abanarak yanındaki hastayı rahatsız etmemesi için yavaşça:

"-**Nermin, Nermin!..**" diye seslendi.

Yatakta, arkadan çocuk intibâını uyandıran bir vücud hafifçe kımıldadı ve sese doğru döndü. Dağınık saçları yüzüne dökülmüş, alnı yıllardır çekilen meşakkat ve ızdıraptan kırışmıştı. Babasını ve O'nun arkasında da bizleri görünce hafifçe tebüssüm etti. Efendi:

"–Nasılsın kızım, ameliyat nasıl geçti?" diye sordu.

Sultan Efendi, bu suale cevap vermedi. Efendi, suâlini tekrarladı. Hayret, yine cevap alamamıştı. Dalgın görünmediği hâlde acaba niçin cevap vermiyordu. Efendi sandalyenin üzerine abanmış bir durumda suâlini bir kaç kere tekrarladı. Sultan Efendi konuşmuyor, sadece bazı işaretlerle bir şeyler anlatmak istiyordu. Epey bir müşkilâttan sonra kalem-kâğıt istediğini keşfedebildik. Kendisine bir kalem-kâğıt uzattık. Yattığı yerde, yarı okunur, yarı okunmaz bir şekilde kâğıda şu sözleri yazdı:

"-Babi, konuşamıyorum. Doktorlar beni ameliyat ederken, kazara dilimi kestiler!.."

Kâğıda heyecanla bir göz atan Efendi, bir eliyle alnını tutarak:

"-Aman Yarabbi, dâr-ı Dünya'da bir tek evlâdım var. Çektiği bunca çileden sonra bir de O'nu böyle dilsiz mi görecektim?!" diye adetâ inledi.

Bu sırada elinde tutmakta olduğu kâğıda alnından ip gibi terler dökülüyor, bir taraftan da ağlıyordu. Gözyaşlarıyla bu terler biribirine karışıyordu. Yanımdaki arkadaşlardan **Mustafa Bilge**, beni kendine doğru çekerek:

"–**Kadir Bey**, yaz bakalım Osmanoğulları'nın Dramı'nı!.. Bu sahneyi nasıl anlatabileceksin merak ediyorum!" dedi. Çünkü böyle bir eser yazmak tasavvurunda olduğumu biliyordu.

Bunu söylediği zaman her ikimizde gayr-i ihtiyarî ağlıyorduk. Fakat kendimizi koyverecek zaman değildi. Zira sandalyenin üzerine bir külçe gibi çökmüş bulunan Efendi, fenâlık geçiriyordu. Kendisinde hem kalb ve hem de nefes darlığı vardı. Dâima yanında taşıdığı bir fıskiye ile ağzına hava sıkardı. Eliyle onu işaret etti. Kapının kenarına bırakmış olduğumuz fileden alelacele çıkararak kendisine uzattık. Bir müddet ağzını açarak nefes almaya çalıştı. Sonra koluna girip O'nu koridora çıkardık.

"-Doktorlarla görüşelim, Sultan Efendi'nin dilsiz kalacağını sanmıyorum!.." dedim.

Hakikaten doktorla konuştuğumuz zaman, kısa zamanda iyileşeceğine dâir teminat verdi. Fakat Efendi inanmıyor ve kendine gelemiyordu. O'nu güçlükle tesellî ederek tekrar Sultan Efendi'nin yanına döndük. İşaretle babasının ve benim elimi istedi. Ellerimizi üst üste koydu ve kendi elleri arasına alarak sıktı, sıktı... Sonra tekrar kâğıt istedi ve bana şunu yazdı:

"-**Kadir Bey**, beni düşünmeyin! Babamı alıp vatanına götürün!.. O'nun ölmeden vatanına kavuştuğunu görür veya duyarsam, ölsem de gam yemem. O'nun nasıl bir vatan ıztırabı çektiğini ve nasıl acı duyduğunu siz bilemezsiniz. Sizden ricâ ediyorum, bunu sevdiğiniz Osmanoğullarından âciz, çileli bir kadıncağızın bir son vasiyeti sayınız!»

Sultan Efendi, o anda babasının vatanına kabul edilmediğini düşünemiyordu. Kendisine:

"-Sultan Efendi Hazretleri, siz iyileşin de inşâallâh vatanımıza hep beraber gideceğiz!.." dedim.

Ve O'nu bu minval üzere biraz konuşarak teselli etmeye çalıştım. Türkiye'ye dönmek mes'elesi mevzuubahs olduğu zaman kükreyen **Mahmud Şevket Efendi** ise cevap vermiyor, beyaz bir mendille gözyaşlarını siliyordu.

Efendi'yi güçlükle hastahâneden ayırabildik. Kendisine bir kriz gelmesinden korkuyorduk. Yol boyunca hiç konuşmadı. Sadece Bagnols'a yaklaştığımız zaman:

"–Vallahi, ne yapacağımı bilemiyorum. Zengin adam değilim ki; kızım hastahânede bulunduğu müddetçe Avignon'da bir pansiyon tutup O'nunla meşgul olayım veya her gün buraya gelip gideyim. Otobüs bu Fransa'da gâyet azdır. Taksilerde ise, bizim dolmuş usûlü tatbik edilmez. Bu şoför, bizi seven bir Fransız olduğu hâlde buraya ancak seksen franka geldi." dedi.

Oturdukları apartımanın önüne geldiğimiz zaman şoföre seksen frank veren Efendi'nin cebinde belki de başka hiç bir kuruş kalmamıştı. Ekmek parasını şoföre vererek kızını bir defacık olsun görmeye gitmekten kendini alıkoyamamıştı. Biz de, bu fâciayı geride bırakarak kendi hay huyumuza karışmak üzere ertesi sabah oradan ayrılacaktık.

Efendi, **"gurbet içinde gurbet"** olan hayatına 31 Ocak 1973 tarihine kadar devam edecek ve bu tarihte evine baskın yapan garip maksadlı -sözüm ona türk- meçhul şahıslarla boğuşma sonunda geçirdiği bir kalp krizi ile vefat ederek, bulunduğu şehrin Hıristiyan Mezarlığı'na defnolunacak, ebedî uykusuna orada yüzyirmi yaşında vefat eden emektarı **Yemenli Osman**'ıyla dalacaktı. Hattâ orada hiç bir türk ve müslümanın yaşamaması sebebiyle naaşı bile -maa-

lesef- mecbûren kızı tarafından yıkanacaktı. Bugün babasının kabul edilmediği memlekete dönmek hususundaki teklifleri kat'î bir lisânla reddeden ve O'nun mezarı başından aynlmak istemeyen **Nermin Sultan**, Bagnols Kasabası'nda yaşamakta ve her gün babasının kabrine giderek gözyaşları dökmektedir.

Şimdi de **Mahmud Şevket Efendi**'nin husûsî arşivimizde mahfuz bulunan birçok mektubundan sadece bir tanesini -ehemmiyetine binâen- naklederek yaşadığı binbir fâciadan -tâbir câizse- bir-iki kırıntıyı kendi ifadesiyle dikkatlerinize sunmak istiyoruz. (Nermin Sultan, 1999'da vefât etmiştir.)

Tercüman Gazetesi'nde O'nun hakkında **"Gurbette Bir Şehzâde"** serlevhasıyla yayınlanan[173] yazılardaki yanlışları belirtmek maksadıyla yazılan bu uzun mektubu, bilhassa tercih ettik. Zira O'nun hayat hikâyesinin -yukarıda- bıraktığımız yerden bir nevî devamı mâhiyetindedir.

"Bagnols S/Ce'ze

4/7/1967

Kıymetli eski azîz dostum;

*Evvelce 3 Temmuz tarihli mektubunuzu almış, vakit buldukça uzun bir mektup yazmaya koyulmuştum. Lâkin 4 Temmuz tarihli mektubunuzu alınca, 8 Temmuz tarihli olarak kısa başka bir mektup takdim ettim. Şimdi evvelki mektubunuza cevap veriyor ve evvelâ **Nermin**'in sıhhî vaziyetinden başlıyorum.*

***Nermin**, küçük yaşında Fransa'nın Nis Şehri'nde büyük annesiyle beraber bulunurken bilmem nasılsa «Cosc-*

173 Bkz: Tercüman Gazetesi'nde 27 Haziran-6 Temmuz 1967 tarihleri arasında **Murad Sertoğlu** imzasıyla neşredilen **"Gurbette bir Şehzâde"** isimli tefrika.

lgie», yani kemik veremi hastalığına tutulmuştu. Benim Mısır'dan pasaport alıp yavrumun yanına gidemememden dolayı, sadece büyük annesinin eline kalan ***Nermin****'in iyi, kâfi tedâvi edilememesi ve şimdiki ilâçların o zaman daha mevcud olamaması hep bir araya gelince, hastalık sol kalça kemiğini çok fena tahrip ettikten sonra, tamamiyle durmamış ve kapanmamıştı.*

Benim pasaport alamamam mes'elesini, Tercüman Gazetesi yazdı. Konsolos ***Râgıp Bey****'in hezeyanı doğrudur. Ama ben kızımla Mısır'dan çıkmak isterken* ***Râgıb*** *denilen zâta gitmişim gibi yazması yanlıştır. Zaten Tercüman Gazetesi, pek çok şeyleri birbirine karıştırdı ve pek çok yanlışlar yaptı. Maalesef...*

Nihayet kızım, ilk defa olarak 1945'de benim yanıma gelmeye muvaffak olunca, fazla yaya yürümediği, yorulmadığı için başımıza bir belâ gelmemişti. Lâkin sonra hayrî cemiyetlerde ve kolera esnasında pek çok yoruldu ve sağ kulağı hastalandı. Doktorlar ameliyatın lâzım olduğu elan eski koksalji hastalığı dolayısiyle bu ameliyatın tehlikeli olduğunu söylediler ve çok müşkülâtla lessepasse tedârik edip, 1949 senesi Temmuz ayının sonunda Roma'ya gittik. En büyük profesörlerle istişâreden sonra ameliyat yaptık. Hamdolsun, muvaffakiyetle neticelendi. Sonra eski hastalık yerini, kalçayı ve bel kemiğini göstermek için İtalya'nın, hattâ Dünya'nın en büyük profesörlerden biri tanınan meşhur profesör ***Sikaliyeteni****'ye,* ***«Bolonya»*** *Şehri'ne gittik.*

«Eski hastalık, kalça kemiğini tamamiyle kemirmiş. Maalesef vaktinde yâni evvelce iyi tedâvî edilememiş. Ben şimdi ameliyat yapmak için hiçbir sebep görmüyorum. Lâkin eğer yapılırsa, kalça şimdikinden çok çok sağlam olur. Ve ileride herhangi düşme veya kaza neticesi kolay-

cacık kırılmaz!» demişti.

*İyi hatırımda kaldığına göre, «3.000 Mısır lirası» istemişti. Bir ameliyat değil, üç ameliyat yapacak, **Nermin** bir sene hastahânede kalacak ve ben de **Nermin**'le kalacağım. (Bu para **Nermin**'le benim masrafım.) Lâkin biz Roma'ya kulak ameliyatı için gittiğimiz vakit, Mısır Hükûmeti'nin yanımıza almamız için izin verdiği para, kulak ameliyatı, hastahâne ve bizim masraf hep bir araya gelince bitmişti. Mısır'a döndük. Hükümetten zor belâ izin almak ve müşkülâtta parayı temin etmek vs. derken **Nermin**, ameliyattan vazgeçmiş, iş böyle kalmıştı. **Nermin**'in sıhhat-i umûmiyesinde de bir kötülük müşâhade etmiyorduk.*

*Lâkin şimdi biz Fransa'ya düşünce her şey değişti. Daha tayyareden inip toprağa ayak basar basmaz, hiç beklemediğim bir şaşkınlıkla karşılaştım, Fâcia başladı. (Acaba bir sürü lâflarım sizi rahatsız eder mi?) Çünkü **Nermin** 1962, 13 Nisan, Mısır tayyare meydanında size söyleyemeyeceğim (çünkü utanıyorum) derecede rezâlet ve vahşet gördükten sonra, yine de bineceği tayyareye bindirmediler. Tayyare gitti; **Nermin** kaldı. Nihayet **Nermin**'in bineceği tayyare şirketi olan Fransız şirketi, bütün bu vahşeti gördükten sonra, **Nermin**'e başka bilet verdi. **Nermin**, başka bir tayyareyle Paris yerine Atina'ya gitti. Çünkü hayâtını bu nâzik, kibar (?!) Mısır küçük memurlarından kurtarmak istedi. Ne pahasına olursa olsun, **Nermin**'i teşyie gelen Mısır'daki bilhassa türk çocukları hepsini gözleriyle gördüler. O derecede ki, memurlar **Nermin**'e, «Senin pasaportun muzavverdir.» diye ithama da kalktılar. Derdini kime anlatırsın? Allah'tan olacak, bizi teşyie gelenlerden biri de bizim eski ahbablardan, amma yeni hükümetle çalışan şahıslardan biriydi. O im-*

dâda yetişip işe müdâhale etmeseydi, daha kimbilir neler olacaktı. ***Cemal Abdünnâsır*** *böyle hergelelerle ne yapsın, zavallı bahtsız adam (!)... Sonradan inkılâbın memurları olmuş o kadar hergele var ki!... Görülmemiş bir şey!... Hepsi inkılâb yapmış büyük şahsiyetler maskesine bürünmüş, kahramanlar birer vahşî hayvan olmuşlar...*

Zavallı ***Nermin****, o gece Atina'ya, Yunanistan'a varmış. Amma elindeki pasaport Kahire'den Paris'e olduğu için Yunan memurları Atina'ya inişine müsaade etmemişler.* ***Nermin*** *vaziyetini anlatmak istemiş, anlamamışlar. Nihayet tayyare meydanındaki, bir Rum fisebilillâh zâmin (kefil) olmuş. Bu sûretle* ***Nermin****, Atina'da bir gece geçirmiş. Ertesi günü Fransız tayyâre şirketine gidip vaziyeti anlatmış. Bunlar da derhal anlamışlar. Öğle vakti kalkan başka bir Fransız tayyâresiyle Paris'e vardı. Yani 14 Nisan sene 1962. Tabiî, kendisini karşılayan kimseyi bulmadı. Bir küçük otele gidip kaldı. Ertesi günü, himâyesinde bulunduğumuz Birleşmiş Milletler'de çalışan ve bizim işimizle meşgul olan Beynelmilel Protestan Cemiyeti'ne gidip kendisini takdim etti. Hâlbuki Mısırlı gayretli memurlar, bu vahşeti yapmasaydı,* ***Nermin****, 14 Nisan yerine, 13 Nisan'da varacak ve* ***Simad*** *ismindeki Protestan Cemiyeti,* ***Nermin****'i tayyâre meydanında karşılayacaklardı. Nitekim ki, beklemişler, ama Kahire'den gelen tayyâreden* ***Nermin*** *çıkmamış...*

Nermin*, Mısır'dan çıkmadan evvel Birleşmiş Milletler,* ***Nermin****'e Paris'te iyi maaşlı bir iş bulmuşlardı.* ***Nermin****, Nisan 13'de Paris'e varacak, 14 Nisan'da yâni ertesi günü işe başlayacaktı. Lâkin olan müessif hâdise dolayısiyle* ***Nermin*** *bir gün geç kalınca, birçok başka iş arayan insanların talepleri karşısında bu vazifeyi başkasına vermişler.* ***Nermin*** *zavallı, Mısır'ın gayretli, hamiyyetli*

memurlarına kurban gitmiş. O muazzam koskoca Paris'te beş parasız, kimsesiz, işsiz kalmıştı. Bana Mısır'a mektup, mektup üstüne, «Aman babi, çabuk gel!...» diye inliyordu. Lâkin Protestan Umûm Dünya Cemiyeti (yani apaçık konuşalım; bir Müslüman Cemiyeti yahut Türk Milleti değil) imdada hemen yetişip **Nermin***'i açlıktan kurtardılar. Her hafta yaşaması için borç küçük bir para verdiler. Vaziyeti, İsviçre'de Birleşmiş Milletler Merkezi'ne haber verdiler ve diğer taraftan* **Nermin***'e münâsip bir iş aramaya koyuldular. Ben ise o zaman Mısır'da pasaport almak işi ile mücâdele ediyordum. Bu fecî hâllerden haberim yoktu. Nihayet canımdan beni bîzar ettirdikten sonra Mısır Hükümeti bana dönmemek üzere onbeş günlük bir lessepasse verdi. Cebimde sekiz ingiliz lirası. Zavallı, merhum, sevimli* **Osman***'ımın yanında on beş ingiliz lirası... O, üç köpeğimizle birlikte ve elimizde iki küçük çanta, sene 1962, 16 Ağustos'ta Paris'e geldik.*

Şu arada bazı hakikatleri söylemeliyim. **Murad Sertoğlu***'nun yazdığı gibi, Mısır Hükümeti benim mallarımı müsâdere etmedi. Bundan, Mısırlılara yapılan kanunlar dolayısıyla ben de mutazarrır oldum. Bütün mes'ele budur. Ama tam mânâsıyla mutazarrır oldum. Çünkü Kalyup Şehri civarındaki toprak emlâkimiz gibi herşey elimizden gitmişti. İşin garibi şu ki; tekrar bana verdiler ve sonra da tekrar nihâî olarak aldılar. Mahsûlü iyi yapmak için fazla masraf etmiştim. Hepsi havaya gitti.*

Birinci Cihan Harbi'ne kadar îrâdı muntazam Osmanlı Hazînesine gelen Osmanlı Âilesine âid Mısır'daki emlâkin îradı harbden sonra kesilmiş, Mısır hükümdar âilesi üstüne geçmiş olduğundan âilenin bu kâğıtları yeniden çıkarması bir türlü mümkün olamıyordu.

Nihâyet ben, birçok masraflarla bu kâğıtların resmî

Bağmalı 8/Eylül
9 – 7 – 1967

Şehzâde Mahmud Şevket Efendi'nin,
dercedilen mektûbunun ilk sahîfesi

sûretlerini çıkardım. Ve hükûmetten bunları istedik. Lâkin kabul etmediler.

«Devlet hazinesine geçirdik, millet nâmına aldık!..» dediler.

Bu da bitti. Siz de bilirsiniz ki, bu gibi müsâdereler, vesâireler hep millet nâmına yapılmazsa olamaz!.. Ama bunlara mukabil, evkaftan bana her ay, güyâ ölünceye kadar verilmek üzere on iki Mısır lirası tahsis ettiler. Ben, bununla yaşayamazdım ve zaten kızımı Paris'te yalnız bırakamazdım. Her hâlde kızımın yanına gidecektim. Evkaf Nezâreti'ndeki ahbablarımla bir ittifak yaptım. Bu maaştan bütün bütüne vazgeçmek şartıyle tenâzül yoluyla toptan yüz yirmi Mısır lirası aldım. Cidden pek çok ihtiyacım vardı.

Diğer taraftan ben Paris'e gitmek için Lesse-Passe isteyince, usûlü veçhile muayyen bir zamanda vermediler. Evvelâ darîbe (vergi) mes'elesi için aylarca canımı çıkardılar. Lâkin ben bir kolayını bulup nihayet kanunî bir şekilde bu işi bitirdim. Ama bu sefer de, yarın-bugün diye Lesse-Passe vermiyorlardı. Sebebini anlayamıyordum. Bu arada muhâberata mensup şahıslar ve aynı zamanda Riyâset-i Cumhûriye'de çalışan sekreterler evime dadanmışlardı. Onlar da lesse-passemin hemen verilmesini temin edeceklerini söylediler. Ama binnetice, hiçbir şey yapmıyorlardı.

Yine bu arada Nâib Reis-i Cumhurlardan biri Yunanistan'daki büyük servetimizi duymuş ve Hükümet avukatlarından birine bir vekâlet vermem için bir zâbit vasıtasıyla bana tazyik ediyorlardı. Vekâletnâme cidden haddinden güzel ve benim maslahatıma göre tanzim edilmişti. Lâkin sonuna doğru koydukları bir kelime ile îcâbında vekâleti Mısır Hükümeti'ne vermiş olacaktım.

İşte bu nokta, her şeyi altüst edecekti. Bundan başka ben kızıma kavuşmak için Paris'e gideceğim bir zamanda Mısır'da neden birisine vekâlet vermeliydim?! Hele o adam, Mısır Hükûmeti'ne mensup bir şahıs olursa!... İddiaları şu idi ki: Mısır'da yaşayan binlerce Yunanlılar'ın malları karşısında Yunanistan'daki mallarımızı Yunan Hükümeti'nden almak kolaydı. Lâkin Rumlar'dan koparıp Mısır Hükûmeti'ne teslim etmekten ne kazanacaktım? Diğer taraftan Riyâset-i Cumhur sekreterliğine mensup olan zât, Mısır'dan çıkmam mukabilinde eğer muhakkak kızıma kavuşmam için gitmek istersem, bana Mısır Hükümeti ile çalışmak için Garbî Almanya'da iş teklif ediyordu. Bu belâlardan, bu eşhastan muhakkak kurtulup kızıma gitmeliydim. Ama nasıl?!.. Ben bunları oyalayıp lessepasse almağa muvaffak oldum. Ama izn-i huruç lâzım... Buna muvaffak olamıyordum. Benim bu hususiaki faaliyetlerimden mümkün olduğu kadar haber alan yukarıda yazdığım zâbit, avukatıma gidip eğer ben vakâleti imzalamazsam, Mısır'dan çıkamayacağımı tehdidle söyledi. Bu ciddî, tehlikeli hâl karşısında acele, kat'î çârelere başvurdum. İzn-i hurûciyeyi aldım ve âdetâ kaçar gibi, canımı kurtarır gibi Mısır'dan çıktım. (Bunu bazı husûsî ahbablarıma medyunum.)

Yukarıda yazdığım gibi, kızım Paris'te çok ağır şartlar altında sağa-sola iş bulmak için aylarca koşup dururken, Allâh'ın lütf u inâyeti yetişti. Dünyaca meşhur bir Fransız ressamı olan **Matis** *nâmındaki zâtın terekesinde* **Nermin***'e bıraktığı küçücük bir tablo imdadımıza yetişti. Mısır'a gelmeden, Arnavutluk'a gitmeden evvel bu zâtla resme çalışmıştı. Nereden nereye!... Nihayet* **Matis***'in mirasçıları kızımı bulmuşlar, tabloyu teslim etmişler;* **Nermin** *teşekkür etmiş ve derhal terekeye bu küçük tabloyu*

dört bin franka satmış. İlk işi, merhum ***Osman*** *ve üç köpek için bana Mısır'a tayyâre biletleri göndermek ve bir domuzun bile oturamayacağı kadar berbat olan otelden çıkıp bir iyicesine gitmek... (Paris'te otel bulmak ne kadar müşküldür, bilemezsiniz. 7 milyon nüfuslu Paris'e vasatî her gün üç yüz bin yabancı girip çıkar. Hele ev apartıman bulmak, tamamiyle gayr-i mümkündür. Belki de fâhiş fiyatla bulunur. Ve aynı zamanda iş ararken o koskoca yeraltı-yerüstü Paris'inde koşarken birkaç defa düşmesi yüzünden sağlam olan sağ bacağının şişmesi iltihap yapması, tedâvî etmek ve bana Paris'ten Mısır'a telefon edip yirmi yedi dakika konuşması oldu. Ve ben Mısır'dan çıkmadan iki gün evvel* ***Nermin****'e falan gün geliyoruz, filân tayyâre ile diye şifreli telgraf çektim.* ***Nermin*** *ne yapıp yapar temiz güzel bir otelde bizim için iki oda tutmağa muvaffak olmuştu. Hamamı, mutfağı vardı. Âdeta küçük bir apartımandı. Fakat yemeksiz... Tabiî, bunlar hep tablodan aldığı para ile oluyordu. O da güzel, amma bu para pek çabuk bitince hâlimiz ne olacaktı?*

Ben, Mısır'dan çıkacağım vakit, Birleşmiş Milletler bana Paris'te iş bulmuşlar ve maaşı her ay beş yüz ilâ yedi yüz dolar arasında... Hattâ bana Merkez-i Umûmî'den gelen dosyayı göstermişlerdi. Demişlerdi ki; Paris'e gittikten sonra kendini Birleşmiş Milletler'e yahud Simad'a takdim et! Sana işi, onlar verecekler. Şu hâle göre, mutmain olarak gelmiştim. Paris'e vardığım gece, beni karşılayan ***Nermin****'i çok fenâ buldum, yorgun bitik bir hâlde ve düştüğü ayak sancılar içinde, pek çok zorlukla yürüyor. Ve bizi karşılamaya da Simad'ın Muhâcirler Teşkilâtı reisesi gelmişti. İşimi sordum, böyle bir şeyden haberi olmadığını söyleyince şafak söktü.*

«-Sana yanlış söylemişler, böyle birşey yok!» dedi.

«-Nasıl olur, ben gözlerimle Mısır'da merkezden gelen dosyayı gördüm!» dedim.

«-Orasını bilmem, ama böyle şey yok!» dedi, «Benim bildiğim sâdece budur.»

*Artık hâlimi düşününüz... Lâkırdıyı uzatmaktan o gece bir fâide çıkmayacaktı. Ertesi gününe bu meseleyi bıraktım. Ama beynimden vurulmuşa döndüm. Maddî ve mânevi çok yorgundum. Ama kızıma kavuşmamın saâdeti bana her şeyi unutturdu. **Nermin**'in hazırladığı otele gittik. Zaten başımdaki belâlardan Mısır'dan kızım gittiğinden beri rahat uykulu bir gece geçirmemiştim.*

*Paris'e geldiğim ilk gece kızıma kavuşmuş, merhum sevimli **Osman** ve üç köpeğimiz, yâni bütün âile hep bir arada bulunduğumuz için rahat ve güzel bir uyku uyudum. Ertesi günkü mücâdele için hazır oldum. Ertesi günü Birleşmiş Milletler'e ve Simad'a gittim. Meseleyi anlattım. Maalesef hiç birisi, hiç bir şey bilmediklerini kat'iyyetle söylediler. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler'e, İsviçre'den Simad âzâlarından olup da bana Kahire'de «İşin Paris'te hazır!» diyen, şimdi de Atina'da bulunan İngiliz kadına vaziyeti ekspres yazdım. Aradan beş sene geçtiği hâlde hâlâ cevap yok. Ve derhal **Nermin**'in düşen bacağını tedaviye başladık. Üç haftalık tedâvi ile bacak tamâmiyle iyileşti. **Nermin** derdimizi anlatmak için Birleşmiş Milletler'e, İsviçre'ye, Genevre Şehri'ne gitti. Çünkü biz, her ikimiz, Mısır'dan daha çıkmadan evvel bu teşkilâtın himâyesine girmiştik. **Nermin**'e, «Evet, inşâallâh, mâaşallâh!» diye masallar okumuşlar. **Nermin**, ben daha Mısır'da iken Paris'te tanıdığı Salîb-i Ahmer (Kızıl Haç) âzâsı bir madamın tavsiyesi üzerine, bu madamın kocasını -ki bu zât, İsviçre'deki beynelmilel Salîb-i Ahmer Merkez-i Umûmîsinin müsteşarı- O'nu da görmüş.*

Mes'eleyi anlatmış. Adamcık cidden müteessir olmuş ve Paris'teki Salîb-i Ahmer'e çok iyi tavsiyeler vermiş.

İşte **Nermin** *böylece İsviçre'de iki gün kaldıktan sonra bu netice ile geldi. Amma bunlara güvenip oturmak olamazdı. Biz de ne yapıp yapıp başka yollar, çâremizi aramalıydık. Gazete ilânlarını okumak için her gün sabah gazeteler aldırırdık. Bilhassa 36 sahifelik her gün çıkan Figaro Gazetesi çok mühimdi. Salîb-i Ahmer, Simad Cemiyeti canla başla bizimle meşgul oluyor. Ve bize münasip iş arıyorlardı. Ve biz de ayrıca gece-gündüz Paris sokaklarında iş arama peşinde koşuyorduk.* **Nermin** *ve beni pek çok yoran şeylerden biri de şu idi ki, oturduğumuz otel, pek fazla fecî değil, temizce, ama yemeksiz. Yemeğimizi yapmak için çarşıya gitmemiz lâzımdı. Bunun için de en aşağı her gün yüz on basamaklı bir merdivenden inip çıkıp pazar yapmamız lâzımdı. Bu, her gün çekilecek derd değildi. Bu zaman öyle fecî hâller başımıza geldi ki, size yazmayayım daha iyi... Muhakkak ağlayacaksınız... Zaten mektubum, mektupluktan çıktı. Gazete hâlini aldı. Bu, çok şeyler arasındaki üç şeyi Dünya'da unutamam. Birisi, Türkiye'de Halk Partisi'nde kuvvetli akrabası olan bir türk generali... Diğeri, Türk Ordusu'ndaki bu generalin akrabası olan çok zengin bir türk tüccarı ki, levâzım-ı askeriye mallarından nasıl kazandırdı... (Bir roman!...) Üçüncüsü de bir yahudi ticâret evinin bizi çarpması...*

Nihâyet yavaş yavaş adamlar tanıdık. Birçok teşkilâtın yardımıyla bana Paris'te millî kütüphânelerin birinde tercüme kısmında ciddî, iyi, rahat ve benim seveceğim bir iş buldular. Maaşı fazla değildi, ama pekâlâ geçinirdik. Tam bu zamanda Salîb-i Ahmer, **Nermin'e** *Ordu Nezâreti'ne tâbi olan Sen Morris Kampı'nda (şimdi oturduğumuz Banyol Kasabasına 17 kilometre mesâ-*

*fede) iş buldu. Bu iş, **Nermin**'in sevdiği «Service Social» işi. Mısır'da da **Nermin** böyle işlerle, cemiyetlerde para, maaş alarak değil, bilâkis cebinden para sarfederek çalışmış, Mısırlı fukarâdan kardeşlerimize elinden geleni yapmakla çok fâidesi olmuş, epeyce tecrübe görmüştü. Maaşı da iyi denilebilecek gibi idi. Sonra başka bir iyiliği daha vardı ki, böylece **Nermin** «**Secreteria Social**» denilen Fransa'yı, milleti ihyâ eden bir teşkilâta dâhil olacak, ilâç, doktor, hastahâne vesâire gibi şeylerde **Nermin**'e çok faideli olacaktı. Hatta o derecede ki, işsiz kalsa dahî açlıktan ölmezdi. Derhal **Nermin** kabul etti. Ve Fransa'daki Service Social işleri çok modern ve sistemli, kendisine göre kurs geçirdi. Sonra Paris'e döndüğünde yine bir hafta kurstan geçti. Uzun lâfın kısası, **Nermin** resmen hükümet me'muresi olarak "**Accistan Social**" sıfatıyla «**Sainte Morice**» kampına tâyin edildi.*

*Bunun üzerine ben, kütüphanedeki işi almadım. **Nermin**'le beraber hepimiz 1963 Mart'ının 15'inde sıfır altı 12 derece soğuk, karlı bir gecede, saat dokuz buçukta Bagnols'a trenle geldik. Aman Allâh'ım, kimseye vermesin, Dünya'nın en kötü bir oteline yerleştik. Tren istasyonunda bizi Paris'teki merkezin tavsiyesiyle Bagnols kasabasının Salîb-i Ahmer Reisesi ve iki âzâ matmazeller ve civarımızdaki atom sanâyiinde çalışan bir mühendis karşıladılar.*

*Size yukarıda yazmayı unutmuştum, daha biz Paris'te iken hükümet, **Nermin**'i Bagnols civarındaki büyük askerî St. Morice kampına göndermiş, hem kampa kendisini takdim etsin, hem de iş hakkında mâlûmat alsın diye... **Nermin**, o esnada etraftaki köylerde, kasabalarda oturmamız için bir yer aramış, bulamamıştı. Nihayet **Nermin** ertesi sabah kamp kumandanına telefon edip, işine gitmeye ha-*

zırlandığını söyledi. Kumandan:

«-Hoş geldiniz, yarın sabah saat 7:30'da otomobil sizi almaya gelecek!..» demiş ve hakikaten ertesi sabah otomobil geldi.

*Tam yedi buçukta... Ama ne otomobil.. Üstü yanı tenekelerle kaplı, koskoca bir askerî kamyon... Şu kadar da asker... Gözlerimin yaşlarıyla **Nermin**'i kamyona bindirdim. Duâlarla yola koydum gitti. Akşam saat altı buçukta kamyonla geldi. Ama ne hava!.. Yerde otuz santimetre kar, etraf buz, müthiş soğuk!.. Derece sıfır altı onikide... O sene Banyol (Bagnols) Kasabası'ndaki birçok senelerden beri görülmemiş bir soğuk yaptığını yerliler söylüyorlardı.*

*Bütün hafta **Nermin**, böyle işine gitti geldi. Yalnız Cumartesi öğleden sonra ve Pazar günleri işine gitmiyordu. Bu arada ev arıyordu. Simad Cemiyeti'nin Bagnols'daki Protestan Pastör'ü (Papazı) ve Salîb-i Ahmer, Paris'ten de tanıdığımız iyi bir âilenin ahbâbı olup bizden kırk kilometre uzaktaki Avinyon (Avignon) Şehri'nde oturan eski tayyârecilerden zengince bir zât, **Nermin**, ben hep ev aramaya koyulduk. Gerçi kampta **Nermin**'e eğer oturmak isterse bir eşyalı güzel oda hazırlamışlardı. Ama bu oda yalnız bir kişi, yani **Nermin** içindi. Biz üç kişiydik. Üç de köpeğimiz vardı. Bu sebeple kampta oturamazdık. Behemehal kendimize bir münâsip yer bulmalıydık. Banyol'un eski kısmında pek çok müşkülâtla bulduğumuz yerler, o kadar kötü idiler ki, domuz yaşamazdı.*

Nihâyet Paris'ten gelen tavsiye üzerine, buranın vâlisi bize yeni Banyol'da Eskano'daki güzel, modern binalarda bir apartman buldu. Acele kontrat yaptık. Taşınacaktık. Amma eşyamız yoktu. Pek lüzûmlu eşya almak için paramız yoktu. Ve bilemezsiniz, Fransa'da eşya ne kadar

pahalıdır. Bir eskici dükkânı bulduk. Hem pahalı, hem berbat şeyler... Bu arada ben soğuklara, karlara dayanamadım, pek fena hastalandım. Hemen hemen ölüyordum.

Nihâyet Salîb-i Ahmer bize en lüzûmlu şeylerden bir kaç eşya borç verdi. Böylelikle şimdi oturduğumuz eve geçtik. Hamd olsun, zamanla yavaş yavaş bu eşyaları tekrar Salîb-i Ahmer'e iâde ettik. Çünkü ***Nermin*** *kamptan lüzûmu olmayan tahtalar, eski sandıklar getirdi. Dünya ne tuhaf... Ben, marangoza lâzım olan bazı âletleri satın aldım. Ve bunlarla eşyalar yaptım. Boyadım, güzel kâğıtlarla kapladım... Dolaplar, masalar vesâire yaptım. Bunları da becermek mukaddermiş. Bunları* ***Murad Sertoğlu*** *gördü ve çok beğendi... Şaştı... Bu kıymetli şeyleri Mısır'dan getirdiğimi zannetmiş...* ***Sultan II. Abdülhamid****'in eliyle yaptığı yazıhâneyi, bugün* ***Cevdet Sunay*** *kullanıyormuş... Neden veresesine kalmıyor?!*

Diğer şeyleri yavaş yavaş taksitle ödemek üzere birkaç lüzûmlu şeyler de satın aldık, işte şimdi beş sene sonra birçok ihtiyacımızı temin edecek, güzel, zarîf, basit eşyalı bir evimiz oldu. Hiç unutmam, bir yaz mevsiminde derece 45, sıcak müthiş, soğuk su içmek için can atıyorum. Musluktan gelen su, sıcak, içemiyorum. Midemi bulandırıyor. Buz almak için bizden iki kilometre uzaktaki buz dükkânına gitmek lâzım. Bunu her gün nasıl yapabilirim? Kovanın içine musluk suyu koyuyor, güneşsiz, biraz da rüzgârlı bir yere koyuyor, kovadaki suyun içine iki-üç şişe su doldurup bırakıyordum. Biraz geçince su, böylelikle soğuk oluyordu. Bunu içiyorduk. Hamdolsun, nihâyet şimdi bir firijidere (buzdolabına) de sahip olduk. Artık bütün anlattıklarım kâfi değil mi? Yoksa başka daha üzücü şeyleri anlatayım mı? Yok, kâfi...

Şimdi gelelim ***Nermin****'e:* ***Nermin*** *beş sene fevkalâde*

*kabiliyet, cesâret, gayretle çalıştı ve pek çok çalıştı. İşini cidden çok iyi anladı. Aynı anda gece evde «**Sekreterine Social**», «**Servis Sosyal**» ve «**Lokasyon Familial**»e âid kanun kitaplarını ezberliyordu. Ve cidden kampa çok lüzûmlu bir şahsiyetti. Ve yaptığı işlerin bir hülâsasını **Emin Saraç**'a yazmıştım.*[174] *İsterseniz O'na sorun, okuyun. Ve bazı zamanlarda «**Servis Sosyal**»e âid verilen büyük konferanslarda hazır bulunuyor ve bazı zamanlarda da, Cezayirli yüz bin civarındaki müslüman muhâcirlerin bulundukları kampları, köyleri teftişe çıkıyordu. Her defasında da muvaffak oluyordu. Kampın her gelen yeni kumandanı ve idâre âzâları **Nermin**'den çok memnun oluyorlardı.*

*Bu arada Paris'ten Nezâret'ten büyük hey'etler geliyordu. **Nermin**'in gösterdiği büyük hizmet kabiliyetlerinden dolayı **Nermin**'i tebrik ediyor, teşekkür ediyorlardı. **Nermin**'e verdikleri şehâdetlerini görseniz şaşarsınız. Cidden çok nâzik muâmele ediyorlardı. Bilhassa Cezayirli zavallı müslüman muhacirler, **Nermin**'i pek çok seviyorlardı. İdârenin kolaylıkla beceremediği işleri, **Nermin** beceriyor ve muhâcirleri çok memnun ediyordu.*

*Sonra **Nermin**, bu zavallıların lisânlarını da öğrendi. Azîzim, sakın Arapça deyip geçmeyiniz... Bu muhâcirler Şevliye, Kabil, Berber, Arap diye bir kaç kısımdır. Ve hepsinin lisânları, tamâmiyle bambaşka lisândır. O derecedeki, meselâ Çin lisânıyla Fransızca gibi tamâmiyle başka lisan... Lisân husûsunda fevkalâde kabiliyetli olan **Nermin**, bu lisânları az zamanda öğrendiği için bu zavallılara çok faydalı oldu. Cezayir'den hâlâ birçok muhâcir-*

174 Bu mektup **Yakup Cenkçiler Hocaefendi**'ye yazılmıştır. O'na yazılan bütün mektuplarla birlikte **Emin Saraç**'a yazılmış olanlar ve bana yazılanlar hep birlikte şahsî arşivimdedir.

lerin tekrar gelmesiyle kamp tıklım-tıklım dolduğundan, bunları iskân için hükümet köyler binâ etti:

Nermin'e işinden fazla olarak bir kaç köyü dahî idâre için verdiler. Yâni bizim kız, amele dahî oldu. Lâkin mesafeler birbirlerinden çok uzak... Nermin her gün bu köyleri de yaya olarak teftiş ediyordu. İşte beş sene böyle yürümek, Nermin'in canına okudu. Yani kazânın ve hastalığın esâsı buradan başladı. Eski hastalığın tahrip ettiği kalça kemiği, pek ziyâde yorgunluktan dolayı çok zayıfladı. Bu zamanda ben, evde marangozluk, mobilya yapıyorum. Bulaşık ve çamaşır yıkıyor, ütü yapıyor, evi temizliyor ve fırsat bulduğumda resim yapmaya çalışıyordum.

Nihâyet yine Allâh'ın lütf u inâyetiyle resimlerimde muvaffak olmaya başladım. Ahbablarımın ve Simad'ın ısrarları üzerine Banyol'da Kültür Salonu'nda yapılan sergilerde resimlerimi teşhir ettim. Salonda başka resimler olduğu hâlde yalnız benim resimlerim satıldı. Sonra Simad bir kaç resmimi Paris'te teşhir etmek üzere aldı. Bunların birkaçı Paris'te satılınca bana cesaret geldi. Hayretler içerisinde kaldım ve tabiî çok sevindim. Bu arada Fransa Hükümeti, bir şatoyu tezyin etmek için bana resimler ısmarladı.[175] *Muvaffakiyetle yaptım ve satıldılar. Öyle bir zamanda ki, Nermin'in geçirdiği bir kazâdan dolayı son derece paraya ihtiyacım vardı. Çok me'yus bir hâlde idim. Bu para biraz işime yaradı, amma her zaman resim yapıp satıp para kazanamazdım ki... Şimdi tabiî yine sıkıntıya, bilhassa Nermin'i tam tedâvî edemeyecek hâle düştüm. Resim yapmaya vaktim, kafam yok...*

Nermin, Cumartesi öğleden sonra işine gitmiyor

175 Efendi'nin bize bizzat söylediğine nazaran, bu şatoda vaktiyle **Cem Sultan**, bir müddet ikâmet etmiş imiş.

ve tabiî pazar günü de gitmiyordu. Bu günler, benim ***Nermin****'le kaldığım en mes'ud günlerdi. Sonraları* ***Nermin****, Cumartesi sabahı da işine gitmez oldu. Hâlbuki diğer memurlar Cumartesi öğleden evvel çalışıyorlardı. Bunun sebebi de şuydu:*

Sabahleyin öğle vaktinden saat ikiye kadar kampta iş yok. Kampın yemeği geldiğinde bütün memurlar toplanıp öğle yemeğini az para ile yiyorlar. Tabiî ***Nermin*** *de ilk vakitleri böyle yapıyordu. Lâkin memurların bazıları pek âdi, rezil insanlar. Aynı zamanda* ***Nermin****'in müslüman olması, (işinde gösterdiği kabiliyeti kıskanırlardı) yabancı olması, Türk olması vs. hep bir araya gelince, bu memurların bir kaçı* ***Nermin****'le pek âdi muâmelelere koyuldular. Buna tahammül edemeyen* ***Nermin****, kampın kumandanına öğle yemeğini yemeyeceğini ve bu saatte çalışacağını, kampın çok işleri olduğunu söyleyerek yemekten vazgeçti. Evden aldığı sandöviçler ve termos şişesi ile aldığı kahve ile iktifâ edip on ikiden ikiye kadar yazıhâne yahud köyleri teftiş işlerine koyuldu. Bu sebeple bu hizmete mukabil Cumartesi günü öğleden evvel işine gitmiyordu.*

Nihayet 11 Mart 1967 Cumartesi günü, ***Nermin*** *evde mintanımı yıkarken sulu, sabunlu yerde ayağı kaydı. Pek fenâ düştü. Bir inilti, bir inilti ki; canlar dayanmaz.* ***Nermin*** *gibi irâdesi fevkalâde yüksek olan bir kimsenin bu kadar inlemesinin, muhakkak çok büyük sebebi olmalıydı. Nitekim ki, iş maalesef böyle çıktı. O gün de Cumartesi, akşam olduğu için doktor bulamadım. Ertesi gün pazar, yine doktor bulamadım, pazartesi bulduğum doktor, bize kalça kemiğinin kırıldığını, vaziyetin ciddi olduğunu söyleyip acele radyografi istedi. İs'af otomobili*[176] *ile hastahâneye gidip radyografi yaptık. Ama hiçbir şey göster-*

176 Cankurtaran arabası demektir.

medi. Bu olamazdı. Doktor:

*«-Yanlıştır.» dedi ve vakit kaybetmemek için hemen Avinyon Şehri'ne gidip tomografi yapmamızı acele istedi. İs'af otomobili ile (**Nermin** büyük ızdırap içinde) gittik. Tomografi yaptırdım.*

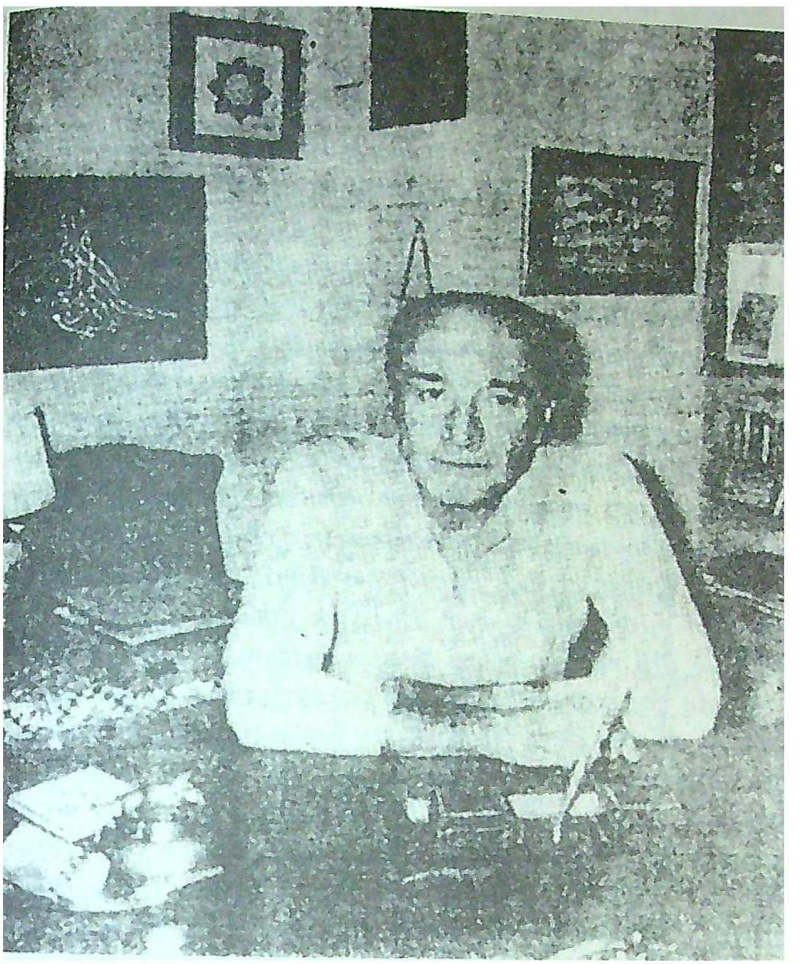
Bu öyle bir âlet ki, (İtalyanların îcâdı) makinede her şeyin resmini, içini dışını alıyor. Ve televizyon gibi ayrıca da gösteriyor. Eski hastalığın tahrip edip, toz hâline koyduğu yerin içinde parça parça kırık olduğu tamâmiyle tahakkuk etti. Nice, Avinyon, Montelli, Banyol, Orantı şehirlerindeki en büyük profesörlere koştum. Lion, Marsilya, Paris uzak oldukları için gidemedim. Bu doktorların kimisi «Eski hastalık yerindeki kırık için ameliyat yapılması çok tehlikelidir, sonra muzâafat yapar.»; diğerleri de «Ameliyat yapılır.» dediler. Bu büyük mütehassısların birbirlerine karşı zıt olan reyleri karşısında büyük bir karar almak, takdir edersiniz ki; çok çok müşküldü. Bu iştişâreler esnâsında karşılaştığım öyle şeyler var ki; hangisini yazayım?... Çok feci...

*Nihayet bizim husûsî doktorumuzun re'yine karar verdik. Karar şu: Şimdilik ameliyat yapılmayacak, doktor murâkabesi altında ilâçlar alacak ve kat'î tam bir istirahat edecek... Ayda bir tomografi yapacak. Müstakbelde, vaziyete göre îcabı yapılacak. İşte şimdi yaptığımız budur. Lâkin neticede kırık kaynasa bile sağlam olmaz. Bir yanlış hareket yahud küçük bir düşme neticesi, bilhassa orası yahut başka yer, yine kırılabilir. Ameliyatsız sağlam olamaz. Bu türlü tedâvî neticesi hamd olsun, kırık yerde kaynama başladı. Her gün geçtikçe daha iyi oluyor. **Nermin** şimdi iki koltuk değneği ile evde yürüyor. Fakat oturduğu iskemleden kalkarken yahud bilhassa sabahları yataktan kalkarken sancı yapıyor. Hele bazı günler oluyor ki, ta-*

mâmiyle belden aşağı felce gelmiş gibi sabahları kendi kendisine asla ve asla kalkamıyor. Ben zorla yavaş yavaş kaldırıyorum. Kalktığından takrîben bir çeyrek saat sonra sancı kesiliyor ve koltuk değneği ile yürüyebiliyor. Eskisine nazaran bu hal iyi değil mi?.. Pekâlâ. Ama mademki kırık yer kaynıyor, öyle ise niye sancı yapıyor. Yataktan kalkarken ve sonra bazı günler niye hiç kalkamıyor... Sebebi nedir? Bu soru beni çıldırttığı için, yine radyografi, tomografi... ve doktorla da konuştuk. Binnetice başımıza başka bir büyük belâ çıkabilmesi ihtimâlinin olduğunu öğrendik. Kırık yerden başka, etrafı dahî zedelendiği için bu hâlin muzâafatı neticesi bel kemiğinde hafif bir inhinâ başlamış. Bu inhinâ, büyük damarı tazyik ediyor, bâzı vakitler... Buna eğer (behemehal) şimdiden bir çâre bulunamazsa artabilir. Mâazallah bir gün tamâmiyle belden aşağı umûmî bir felç gelebilir. Bunun olmasına mâni olmak çok, çok, çok güçtür. Ama mümkündür.

İşte azîz, kıymettar, eski dostum!.. Vaziyetimizin ne kadar ciddî olduğunu görüyorsunuz. Sonra bu ızdırapların **Nermin***'in âsâbına, kuvve-i mâneviyesine yaptığı müthiş te'sir de çok ziyâdedir. Kendisini tesellî, teskin etmek için başka şeylerle meşgul etmeye çalışıyor, diğer taraftan sıhhati için elimden gelen her şeyi yapmaya uğraşıyorum.*

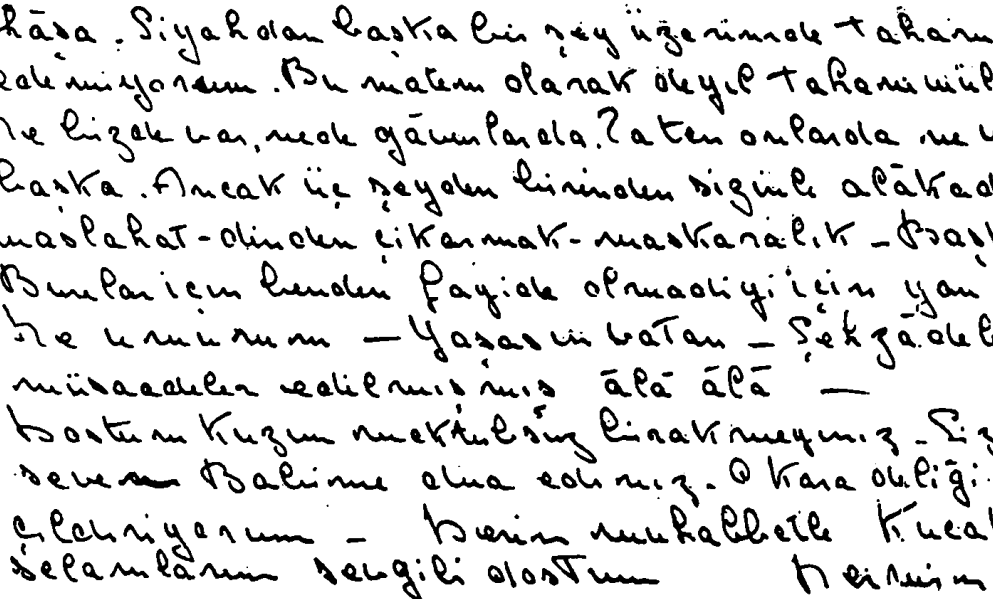
Sonra yine bu hâllerin doğurduğu muhtelif şeyler var ki; çok zordur. Meselâ bunlardan biri baba-kız kendi yollarımızda ayrı ayrı çalışıyor, kazancımızı bir araya koyup geçiniyorduk. Şimdi hastalık yüzünden işinden çıkan **Nermin***'in dört buçuk aydan ziyâde oluyor ki; maaşı kesildi. Kesildi, amma bir sürü masraflar arttı. Her şeyi ben temin etmeye mecbur kaldım. Behemehal ne yapıp yapmalıyım... Ama nasıl? Cevab vermek çok, çok güç-*

Şehzâde Mahmud Şevket Efendi
(1903-1973)
Fransa'nın Bagnols S/Cezé şehrindeki, duvarları kendi yaptığı yaptığı resimlerle süslü bulunan iki odalık evinde çalışma masası başında

tür. Çâre bulmak zor, zor, zordur... Bu şeyler inşâallah, mâaşaallah, yalnız duâ ile olmaz, bilirsiniz. Para da olsa bile Fransa'da hizmetçi yok. Bize yardım edecek, akraba, ahbab yok. Tesâdüfen günde bir-iki saat şöyle yalandan yardım edecek birisini bulsanız, saat başına Mısır parası elli kuruştan aşağı olamaz. Ve zâten bunu da hergün bulamazsanız. Hele aylık hizmetçi imkânsızdır. Lâkin eğer ayda sekiz yüz, dokuz yüz frank verirseniz belki mümkün olur.

Evde ve ev hârici her şey benim üstümde. Fransa'da her âilenin evinde muhakkak çamaşır makinası, kolayca ütülemek için, mahsus ütü masası ki, çok mühimdir, havagazı veya elektrik yahud tabiî gazla işleyen yemek pişirme makinası, fırın, sıcak su ve âdî ısıtma tertibâtı, televizyon, otomobil, bisiklet yahut da..... (Bir kelime okunamamıştır) denilen küçük motorlu vâsıta vardır. Bu, her Fransız evinde kat'iyyen şarttır. Bu vasıtalar olunca herşey çabuk çabuk yapılıyor. Bizde ise, bunların pek çoğundan mahrûmiyet var. Bulaşık yıkamak, çamaşır yıkamak ve ütü yapmak hep benim üstümde. Tabiî makinasız, elimle yapıyorum. Çarşıya erzak için gidip gelme hep yayan, o da bir dert. Hele kışın soğuğunda bir felâket... Değil otomobil, bisiklet yok... El arabası ile taşıyıp getiriyorum. İnanır mısınız, Türkiye'den mesâha-yi sathiye itibariyle küçük olan Fransa'da gece gündüz seyr-ü sefer eden 12.000.000 otomobil var. Her 4 kişiye bir otomobil düşüyor. Türkiye'de ise buna mukabil 177.000 otomobil var. Hem ahâlî zengin, hem de içtimâî kanunlar ahâlînin ihtiyacına, rahatına göre yapılmış. Yani Cumhuriyet var. Bu memlekette hakîkaten cumhurun, milletin hâkimiyeti, efendiliği yar. Her şey, cumhurun saâdeti içindir. Bir sınıfın diğerine tahakkümü yoktur. Amma buna mukabil

-Elimizdeki feyadnâmelerden küçük bir misal-

Nermin Sultan Efendi'nin, muhterem pederlerinin vefâtından sonra bize yazdıkları hazin mektublardan bir parça

herkes birbirlerine hürmet eder. Bunu herkes kavramış; nihayet tabiî bir hâle girmiştir.

İşte bütün ihtiyaçları karşılayacak kuvvetim olmadığı hâlde, her iş, benim başımda. Şimdi havalar sıcak, dışardaki hizmetlere tahammül ediyorum. Amma önümüzdeki o berbat soğuklara nasıl tahammül edip, sokaklarda dâima hamallık edeceğim. Ben de hasta olursam, kızıma kim bakacak?! Bir de ya ölürsem, kızımın hâli ne olacak?

Zaten kuvve-i mâneviyem çok bozuk, üstelik ihtiyarlık da iki seneden beri pek ziyâde, birden bire üstüme çöktü. Fazla yorgunum. Fransızlar'ın zenginliklerini, rahatlarını görüyorum da acı acı her vakit Türkiye'yi düşünüyorum.

İstanbul'daki Dîvân Oteli'nde oturan zengin bir Amerikalı'ya çocuğunu satan, diye işittiğimiz tüyler ürpertici haber doğru mudur? Eğer doğru ise. Yazıklar olsun o adama!

Bu mektubu insicâm olmadan, vakit bulduğum kadar fâsıla ile kısa kısa yazdım. Kusura bakmayınız, ricâ ederim. Gelecek mektubumda ***Murad Sertoğlu*** *ile mülâkatım hakkında size ciddî söyleyeceklerim var. Yalnız şunu bu mektubumda kısaca söyliyeyim ki: Bu zat, bazı şeylerde kanaatim ve hakikat hârici şeyler yazdı. Hattâ bununla da kalmadı, bana çok ağır belâlar getirecek mevzûlara da girdi. Arzu ile söylediğim bazı şeyleri de yazmadı. Çok teessüf ve teessür ediyorum. Fakat olan oldu. Bunlar bir daha, birer birer ele alınıp da nasıl tashih edilebilir. Acaba* ***Murad Sertoğlu****'nun bu yazıları, efkâr-ı umûmiyede ne gibi tesir icrâ etti? Bu mektubu lüften* ***Emin Saraç*** *evlâdıma okuyunuz ve isterseniz münâsip gördüğünüz kim-*

Nermin Sultan, babasının Bagnols'taki kabrini ziyâret ederken... (Kelime-i Tevhîd yazılı taş, **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'ye âiddir. O, yemenli sâdık hizmetkârı **Osman**'ın kabri üzerine gömülmüştür.

selere de okuyunuz.[177] *Yazı dolayısıyla birçok yerlerden mektuplar alıyorum. Hepsine birer birer cevap vermeye vakit bulamadığımdan çok üzülüyorum. Acaba bu zevât, içinde bulunduğum hâli anlayıp, beni mâzur görürler mi dersiniz?*

Artık pek fazla oldu... Burada mektubuma nihâyet veriyorum. Kızımın ve benim, en candan sevgi ve iştiyaklarımı kabul etmenizi ricâ ederim. Aziz, kıymettar, eski dostum! Allâh'a emânet olunuz!..

Mahmud Şevket
İmza"[178]

---

177 Bu cümlenin sonradan kendisi tarafından üzeri çizilmiştir.

178 **Mahmud Şevket Efendi**, dercettiğimiz bu uzun mektubunun son sayfasının tepesine şu notu yazmıştır:

Şehzâde Mahmud Şevket Efendi'nin -evvelce de zikrettiğimiz gibi- husûsî arşivimizde mahfûz yüzden fazla mektubu vardır. Bunların satırları arasında öyle acı ifâdelere ve öyle müthiş gerçeklere temas edilmektedir ki; bunlardan en önemlileri seçilse bile müstakil bir cild teşkil edebilir. Biz bunlardan sadece bir-ikisini dikkatlerinize sunmaktan nefsimizi men' edemedik.

20 Eylül 1967 tarihti mektuptan:

"...Çok acı dahî olsa, size ve sizlere bir hakikati söylemeliyim. Eğer Salîb-i Ahmer, Katolik, Protestan Cemiyetleri ve papazları imdâda gönüllü olarak koşmasaydılar, ne ***Nermin****'i* ***«Le Malou»****daki kliniğe götürebilir, ne de ev bulur ve taşınabilirdik. Otuz iki milyon Türkiye'nin ve Diyânet İşleri'nin kulakları çınlasın! Hem öyle ki, uykudan uyansınlar da, Müslüman milletimize hizmet etsinler..."*

8 Ağustos 1967 tarihli mektuptan:

"...Bizim için üstelik de bu kadar üzülmeyiniz, istirhamla hakkımıza kavuşamayacağımızı kırk üç sene tecrübe ettikten sonra, hâlâ bu yolda devam eden bizim gibi âciz, miskin kimseler her belâya müstehaktır.

Çektik ve çekiyoruz. Artık kâfi değil mi?.. Ya hakkımızı almak yolunda öleceğiz, yahut çeke çeke öleceğiz. İkisi de ölüm... Başka şey yok... Maalesef kalmadı...

İnanınız bana, ben kendim için çok fazla üzülmüyorum. Lâkin kızım için son derece müteessirim. İhtiyarlık,

---

«Bu mektubu, târihi, vakti, birbirine karışık zamanlarda insicamsız bir şekilde yazdım. Beni mâzur görürsünüz. En son bu satıra koyduğum tarih, 27.7.1967'dir. Bakınız, kaçta yazmaya başladım, kaçta bitti.»

Mahmud Şevket Efendi ile 1968 yılında Bagnols'taki evinde çektirdiğimiz resim
Efendi'nin, bu resmin arkasına kendi el yazısıyla düştüğü not:
"Çok kıymetli **Kadir Mısıroğlu** evlâdıma...
4 Kânûn-i Sânî 1968 târihinde (Banyol) Kasabası'ndaki evimizde birlikte çıkardığımız fotoğrafımız... Acaba o mes'ûd gün bir daha gelecek mi?!.."

28.12.1968
(İmzâ)

yorgunluk, azab, ızdırap hep bir arada... Birdenbire ben ölürsem, bu kızın hâli ne olacak?.. Derdimin en büyüğü budur.

Geçenki uzun mektubumda yazdıklarım karşılaştığım hazîn şeylerin bir kısmının hülâsasıdır. Eğer kısmet olur da size kavuşabilirsem, daha söyleyecek çok şeylerim var. Cidden çok hazîn şeyler... Az kaldı, bir şatonun bekçisi veya bir apartmanın kapıcısı oluyordum. Vesâire, vesâi-

re... Âilemi geçindirmeye mecburdum."

16 Ekim 1967 tarihli mektuptan:

"Ölümden korkmuyorum, ama ***Nermin****'in yalnız ve çok fenâ vaziyette kalacağını düşündükçe çok büyük azab çekiyorum. Eğer* ***Nermin****'e lâzım olanı sizlerin yapacağınızı bilsem, rahat öleceğim. «Yaşasın Türkiye!..» Emîn olun bu nidâ, bütün kalbimden!.. Onlar gibi alay etmiyorum!.."*

Yine aynı tarihli mektuptan:

"Hayret ve derin acı duyduğum bir vak'ayı size yazmalıyım. Belediye'den birkaç gün evvel beni çağırmışlardı. Nihayet bir vakit bulup gittim. Bir de ne göreyim? Fransa'da her altmış beş yaşına varan Fransız'a hükümet doktor, ilâç ve hastahâneyi parasız temin eder, ben Fransız teb'ası olmadığım, altmış beş yaşına girmediğim hâlde, siyâsî mültecî sıfatım dolayısıyla Fransız Hükümeti bana bu hakkı vermiş ve buna âid evrâkı bana verdiler. Oturduğumuz vilâyetin ecnebîlere mahsus «asistan sosyal»i, arkamdan haberim olmadan hükûmete müracat etmiş, hükûmet de yapmış. Tasavvur edin, kıymettar eski aziz dostum!.. Müslüman Türk Milleti nâmına birkaç zorba, senelerce bizleri gurbetlerde çektire çektire sefil, hakîr öldürmeye çalışırken bu fâciâyı milletimiz görmemezlikten geliyor. Öte taraftan hıristiyan Fransa, biz mültecî müslümanları yaşatmaya çalışıyor..."

Kendisine Beyrut'a yerleştiği takdirde vatanına daha yakın olacağını, daha kolaylıkla görüşebileceğimizi yazmamız üzerine, 8 Ağustos 1967 tarihli mektupta bu mes'eleye temas ederek:

«...Beyrut'tan benim bildiğim şunlardır: Beyrut'ta

benim küçük bir erkek kardeşim vardı. Zavallı adamcağız, sizlere ömür... Öldü, gitti... Na'şı, kimsenin haberi olmadan birkaç gün ortada kaldı. Taaffün etti. Nihayet, konu komşu bir araya gelip himmetleriyle bir müslüman mezarlığına defnettiler.[179]

Bu arada size bir şey yazmak isterim. Çok şaşacaksınız. Benim şiddetli teessürümü gören bir Fransız âilesi, merhuma mezar yapmam için bana on beş bin Fransız frankı -yani takriben üç bin dolara yakın ve zannedersem takriben 27,500 Türk lirası yapar- bu parayı bana getirdi. Ve kabul etmem için son derecede ısrar etti. Tabiî kabul etmedim. Sonsuz teşekkürlerimle beraber parayı iâde ettim. Dünya'ya bakınız, ne garipti?... Merhumun na'şı bile vatanına sokulmuyor! Büyük babası ***Sultan Abdülaziz****'in medfun olduğu İstanbul'daki* ***Sultan Mahmud*** *Türbesi'ne defnedilmiyor da, Hıristiyan bir Fransız âilesi mezar yapılması için para vermek istiyor. Bunun derin mânâsından duyduğum büyük acıyı tasavvur edemezsiniz." diye yazmıştı.*

Merhum Şehzade Mahmud Şevket Efendi'nin bize ve yakın dostlarına gönderdiği mektuplar, bu gibi acı hatıralarla dolu olarak vefâtına kadar devam etmiş bulunmaktadır. Bunlardan **Nermin Sultan**'ın yiyecek ekmekleri olmadığı bir sırada izdivâcına tâlib olan bir İngiliz lorduna -hattâ babasının sözünü keserek- verdiği şehâmetli red cevabı[180], tahammül edilmez acılara, ciğer ya-

179 Bu zât, **Şehzâde Ahmed Tevhid Efendi**'dir. 1966 yılında Beyrut'ta vefât etmiştir.

180 Bunlardan sırf bu Lord'un hikâyesini kısaca anlatalım:

Avukat olan bir İngiliz Lord'un **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'ye **Pertevniyal Vâlide Sultan**'dan kalma Yunanistan'daki büyük mîrâsı her nasılsa öğrenerek bunu dâvâ etmek için vekâlet

kan vatan hasretine ve maddî imkânsızlıklara, aç kalmak pahasına karşı koyuş, yaşadıkça türk olduklarını söyleyerek, Fransız tabiiyetini kabul etmeleri için vâki teklifleri kat'iyyetle reddedişleri... **Murad Sertoğlu**'nun ziyaretinde unuttuğu bir Yenice sigarasının üzerindeki ayyıldızın açtığı tahayyül ve tahassüs âlemi ve nihayet babasının ölümünden sonra **Nermin Sultan**'ın okumaya bile dayanılmaz feryatnâmeleri gibi acı buruk ifadeli yüzlerce sahi-

---

almak üzere Bagnols'a gelmiş.

Birkaç gün civarda bir otelde ikamet ederek sabahtan akşama kadar Efendi'yle bu işi müzâkere etmiş ve bununla alâkalı evrak üzerinde fikir teâtisinde bulunmuştu. Bu, daha önce izah edilmiş olduğu üzere Mısır diktatörü **Nâsır**'ın ele geçirmeye uğraştığı gayr-i menkullerle ilgili idi ki, bunların çoğunu meşhur yunanlı armatör **Onasis** gasbetmişti.

İngiliz Lordu cebinden masraf ederek bu mîrâsı Lahey'de dâvâ ederek kurtarmak ve muvaffak olduğu takdirde vekâlet ücreti olarak belli bir yüzde almak istiyordu. Bununla ilgili müzâkereler esnasında **Nermin Sultan**'ı tanımış ve babasından izdivâcına tâlib olarak O'nu istemişti.

Mahmud Şevket Efendi'nin bir cevap vermesine mahal kalmadan mutfaktan çıkıp oraya gelen **Nermin Sultan**:

"-Babam varken bana bir şey söylemek yakışmayacağı muhakkak olmakla beraber, bu teklifinizi duymaya dahî tahammül edemeyeceğimi bildirmek isterim. İnancım, bir gayr-i müslimin izdivâç teklifini sükûnetle karşılamaya müsâit olmadığı cihetle derhal evimizi terk ediniz ve mîrâs işimizle alâkadar olmaktan vazgeçiniz!.." dedi.

İngiliz lordu, bu öfkeli beyân üzerine özür dilemiş ve hiç olmazsa mîras işine devam etmesine müsaade edilmesi ricâsında bulunmuştur. Bununla da iktifâ etmeyerek dâvâ sonuna kadar kendisinin sahibi bulunduğu Londra'daki birkaç evden hangisinde isterlerse parasız olarak oturabileceklerini bildirmiş.

Lâkin gerek **Nermin Sultan** ve gerekse babası **Mahmud Şevket Efendi**, bütün bu teklifleri reddederek İngiliz lorduyla münâsebetlerini kesmişlerdir. Hâlbuki o sırada yiyecek ekmekleri bile yoktu!..

fe... Fâcialar mehşeri...

Bunlar, yazmakla, anlatmakla biten şeyler değildir. Bu kitabın umûmî hacmi içinde daha fazla bir muvazenesizliğe meydan vermemek için, bu bahsi burada kesiyor ve aziz vatanına kavuşamadan vefât ederek[181] yâdellerde kalan merhum **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'ye Allah'tan gani gani rahmet ve mağfiret diliyoruz!..

---

181 Merhum **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'nin bu **"vefât"** ve **"vatana avdet"** mevzûlarından şahsen bize söyledikleri -âdeta bir kehânet gibi- aynen vâki olmuştur. Şöyle ki:

1968 yılının ilk günlerinde kendilerini Fransa'nın Bagnols kasabasında ziyaret etmiştim. Uzun uzun görüşmelerimiz arasında bir ara demişti ki:

"-Osmanlı âilesinin vatana girmesine müsâade edecekler, ama ancak saltanat devrini, o devrin usûl ve âdâbını görmüş olan şehzâdelerin vefâtından sonra! Çünkü...»

Bir de demişti ki:

"-Merhum **Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi, Mısır'da vefât** ettiğinde üzülmüş, ağlamıştık. Meğer o ne mes'ud bir ölümmüş!... O zaman bunu anlayamadık. Anlayamazdık tabii... Çünkü biz de Mısır'da yaşıyorduk. O son yolculuğa Türk çocuklarının elleri üstünde taşınan türk bayrağına şanlı bir tabutla çıkmak!... Mezara tekbirler, tehlillerle konulmak!... Müslüman bir beldede, bir Müslüman mezarlığına gömülmek!...

Peki, şimdi ben burada ölürsem ne olacak biliyor musunuz?! Söyleyeyim size... Bir kere cenâzemi yıkayan bulunamayacak!... Burada öyle şey bilmezler... Bir tek müslüman bulunmaz. Cesedim, çan sesleriyle kaldırılıp bir hıristiyan mezarlığına defnedilir!.. Off!... Aman Allâh'ım, çıldıracağım!... Evet, böyle olur!... Muhakkak böyle olur!.."

Nitekim de her şey, pek az bir farkla aynen öyle oldu... Cesedini kızı **Nermin Sultan** tek başına yıkadı. Tabutun üzerine evindeki küçücük bir türk bayrağını örttüler... Gerisi aynen hayattayken tahmin ettiği gibi oldu.

7 - MEHMED ÂBİD EFENDİ

Sultan II. Abdülhamid Han'ın oğludur. 1905 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Anası **Sâliha Nâciye Kadın Efendi**'dir.

Yurtdışına sürüldüğünde henüz on dokuz yaşında ve askerî liseyi yeni bitirmiş bulunmaktaydı. Önce en büyük ağabeyi **Selim Efendi**'nin de dâhil bulunduğu kalabalık bir Hânedân grupu ile Beyrut'a gitmişti. Fakat burada fazla kalmayarak Paris'e geçmiş, orada Üniversite'ye devam ederek meşhur Sorbon'un **"Siyâsî İlimler"** kısmını bitirmiştir.

Daha sonra doktora çalışması da yaparak oradan hukuk doktoru payesini kazanmıştır.

1933 yılında Arnavutluk Kralı **Ahmed Zogo**'nun[182]

182 Hayatı bir mâcera romanı kadar renkli ve heyecanlı olan **Ahmed Zogo**, Arnavutluğun Müslüman eşrâfından tanınmış bir âilenin oğluydu, bazı faaliyetleri sebebiyle Birinci Cihan Harbi'nde Graz Şehrinde ikâmete mecbur edilmiş, mütârekede Arnavutluk'a dönerek, önce meb'us ve 1922 yılında da başvekil olmuştur. Memleketi diktatörce idâre etmeye kalkışmasından dolayı 1924 yılında çıkan bir ayaklanma sebebiyle Sırbistan'a sığınmaya mecbur kalmıştır. Altı ay kadar süren bu gaybûbeti sonunda, Sırplar ve İngilizler'in yardımıyla Arnavutluk'ta kendisinden sonra teessüs eden Rus taraftarı idâreyi âni bir baskınla yıkarak, tekrar başa geçmiştir. Fakat bu defa meclisi toplayan **Ahmed Zogo**, önce kendisini Reisicumhur ilân ettirmiş, sonra 1928 yılında -biraz da **Mussolini**'nin telkinleriyle- cumhuriyeti, krallığa çevirerek **"Arnavut Kralı"** olmuştur.

Mussolini ve İtalyanlarla başlayan bu alâka, günden güne ilerleyerek nihayet Arnavutluk'un İtalya'dan büyük miktarda krediler alması-

kızkardeşi **Prenses Seniyye** ile evlenmişti.

Düğünleri Paris'te olmuştur. Fakat evlilikten az sonra Arnavutluk'a dönen **Mehmed Âbid Efendi**, orada faal siyâsî ve idârî hizmetler îfâ etmiştir. Ancak Arnavutluk'ta krallığın yıkılması üzerine tekrar Paris'e dönmek mecbûriyetinde kalmış ve 1940 yılına kadar Paris'teki Arnavut Büyükelçiliği'nde çalışmıştır.

1948 yılında hanımından boşanan **Âbid Efendi**, bir daha evlenmemiş ve hayatta hiçbir çocuğu olmamıştır.

1966 yılına kadar Paris'te yaşayan **Âbid Efendi**, pek çok mâlî sıkıntı çekmiştir. **Mahmud Şevket Efendi** en yakınlarından biri olarak bir mektubunda bu hususta şunları söylemektedir:

*"... Bildiğiniz gibi **Şehzade Âbid**, merhum **Kral Zogo**'nun hemşiresi ile evli idi. Lâkin maalesef çoktan ayrıldılar. **Şehzade Âbid**, maddeten çok sıkıntı içinde idi.*

*Bazı küçük ticârî müesseselerin komisyonculuğunu seyyar olarak yapıyor, her gün sabahtan akşama kadar koca Paris'in sokaklarında binâ kapılarını birer birer çalıp, hayatını kazanmaya çalışıyordu. Nihayet bu yorgunluğa dayanamadı. Şehzâde, «**tramboz**»dan hasta düştü. Şehzâdenin çok sıkıntı içinde bulunduğunu gören Türkiye'deki şu an **Abdülhamid Hân**'ı sevenler, takdir edenlerin bir araya gelerek her ay şehzâdeye dört yüz dolar gönderdiklerini işit-*

---

na ve buna mukabil de birçok aşırı tâvizler vermesine sebep olmuştur. Bu durumda yavaş yavaş bir İtalyan peyki hâline giren Arnavutluk, 1939 yılında fiilen de bu devletin işgal ve istilâsına mâruz kaldı. **Ahmed Zogo**, canını güçlükle kurtararak önce Yunanistan'a, sonradan da Mısır'a sığınıp yerleşmiştir.

Yaşadığı müddetçe tekrar Arnavut Krallığını elde etmek için faaliyet gösteren, bu uğurda büyük paralar sarf eden **Kral Zogo**, 1960 yılında Paris'te vefât etmiştir. Arnavutça'dan başka Türkçe ve Almanca da bilirdi. Esâsen tahsilini Selanik Rüşdiye ve İdâdîsi'nde yapmıştı. İttihatçılardan meşhur **Cemal Paşa**'nın akrabasıydı.

tim.[183] *Her hâlde bu haber doğru olmalı. Çünkü hiçbir parası ve kazancı olmadığı hâlde Paris gibi son derece pahalı bir şehirde mütevâzi bir hayat yaşayabiliyor ve hastalığını tedâvî edebiliyordu. Lâkin şehzâdeyi Paris'te hasta ve yalnız bırakmak istemeyen hemşiresinin*[184] *vaktiyle* ***Damad Nâmi Bey*** *(ki sonradan Sûriye Devlet reisi olmuştur) bu Suriyeli ile evlenmesinden doğan yetişmiş çocuğu,* ***Şehzade Âbid****'i Suriye'ye yahut Lübnan'a almış, orada tedâvî ettirmiş. Şimdi orada olduğunu işittim."*[185]

Paris'ten Beyrut'a giden **Mehmed Abid Efendi**, burada mütevâzî bir tarzda yaşamaya başlamıştır. Beyrut'un meşhur Hamra Caddesi'ne çıkan Sâdât Caddesi'nde içinde birçok talebenin barındığı bir pansiyonda kalıyordu.

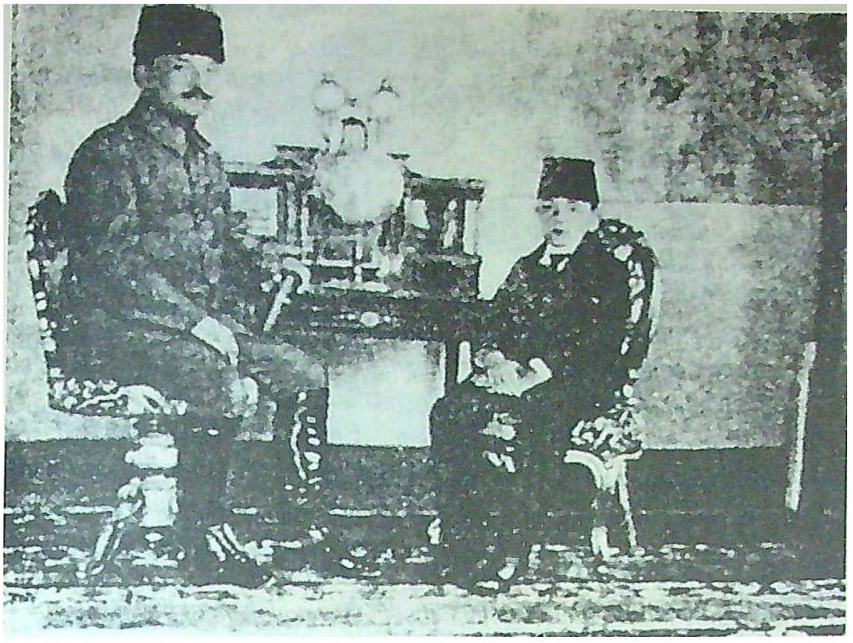
Mehmed Âbid Efendi'nin bütün hayatı temiz ve dindârâne bir şekilde geçmiştir. Beyrut'ta biraz daha da takva yoluna dökülen **Âbid Efendi**, buradaki birkaç yakın akrabasıyla olan münâsebetleri dışında son derecede içine kapalı bir hayat yaşıyordu. Gerçekten Beyrut'un meşhur magazinlerinden biri olan **"Üsbuğu'l-Arabî"** Dergisi'nde, O'nun hakkında çıkan uzun bir makale, bunu açıkça göstermektedir. Bu derginin muhâbiri kendisinin, sorulan suâllere cevap vermek istemediğini, resminin çekilmesine dahî râzı olmadığını, siyâsetle meşgul olmayarak içine dönük mütevâzî bir hayat yaşadığını anlatmaktadır. Gerçekten **Mehmed Âbid**

183 Bu yardımı yapan **Tahsin Demiray**'dır. Hatta o sırada Fâtih türbedârı **Ammiş Efendi**'nin huzuruna gelen bir mürid, **Tahsin Demiray**'ın Paris'te sefâlete düşen **Âbid Efendi**'ye yaptığı bu yardımı nakledince, **Ammiş Efendi**, O'na duâ etmiş ve kendisinin çok zengin olacağını bildirmiştir.

Hakikaten o sıralarda **"Yavru Türk"** isimli bir çocuk dergisi çıkarmakta olan **Tahsin Demiray**, daha sonra oldukça zenginleşmiştir.

184 Bu, **Âişe Sultan Efendi**'dir.

185 **Mahmud Şevket Efendi**'nin husûsî arşivimizde mahfuz 16 Ekim 1967 tarihli mektubundan.

Şehzâde Mehmed âbid Efendi Siird Mebusu olan ittihadcı hocalarından **Mahmud (Soydan) Bey**'le karşı karşıya.

Efendi, O'nun ısrarlı taleblerine rağmen sorulan suâlleri cevaplandırmak istememiş ve:

"... Ben flaş pırıltılarını sevmem, onlardan dâima kaçarım..."[186] diye cevap vermiştir.

Bu muhâbir, O'nun hakkında şu hükme varmıştır:

"Susmayı tercih eder, sanki bu sükûta sığınır. Hâdiseleri ve hâtıralarını gizler. Hattâ umûmî mes'eleler hakkında bile fazla konuşmaktan hazzetmez." demekte ve ilâve etmektedir:

"Fotoğrafçı ile temas kurmak istedim. Buna izin vermedi. Gazetecilerden ve fotoğrafçılardan Paris'te yaşadığı yirmi yıl boyunca kaçtığını söyledi. Hayatta hiçbir şey iste-

186 Bkz: **"Üsbuğu'l-Arabî"** ismiyle Beyrut'ta çıkan magazinin 22 Aralık 1969 tarihli 550'nci sayısı.

mediğini, sâdece sükûnet içinde yaşamayı düşündüğünü anlattı ve sonra şöyle bir sual sordu:

«-Fotoğraf neye yarar? Mademki ben siyâsetle meşgul olmuyorum, bunun kimseye faydası olabilir mi?»

Ama ısrarıma karşı ceketinin cebinden bir defter çıkardı. Bunun içinde İstanbul'da çekilmiş çocukluğunu gösteren bir fotoğraf ile 1945'te Paris'te çekilmiş diğer bir resmi vardı. Bunları bana verdi. Ve görüşmenin bittiğini ifâde etmek üzere gülümseyerek Fransızca ve efendice bir şîve ile:

«-İşte böylece beni Lübnan'da kimse tanıyamaz.» dedi."[187]

Muhâbirin ısrarlarına rağmen:

"-Benden ne istiyorsunuz? Ben siyâsetle meşgul olmam; hattâ ondan bahsetmek bile istemem. Benim indimde siyâsetin hiç bir değeri yoktur. Husûsî hayatıma gelince, o yalnız bana âid olan bir şeydir."[188] diyerek kestirip atmıştır. Muhâbir:

"-Lübnan'a ne zaman geldiniz? Geçen kırk beş seneyi, yani 1924'ten sonraki hayatınızı nerede geçirdiniz?" diye sorunca, gülerek şöyle cevap vermiştir:

"-Beni konuşturmaya çalışmayınız. Ben kendimi reklâm etmeyi sevmem."[189]

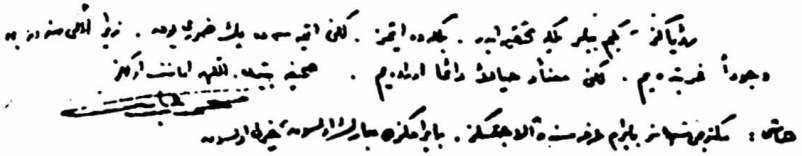
Hakikaten **Âbid Efendi** son derecede mütevâzî, sâkin, nâzik ve dindar bir insandı. Bu satırların yazarı, O'nun bu husûsiyetlerine Beyrut'ta tanışıp görüşerek yakından şâhid olmuştur. Beyrut'taki bir kaç yakınıyla, kaldığı pansiyonun civarında kâin apartımanımsı bir câmiin zemin katında oturan, aslen Oflu bir meczubtan başka hiç kimseyle görüşmüyordu.

Mehmed Âbid Efendi'nin, kendisine bir arkadaşla

187 a.y.
188 a.y.
189 a.y.

Şehzâde Mehmed Âbid Efendi'nin çocukluğu

Şehzâde Mehmed Âbid Efendi'nin teyzezâdesi **Âbide Hanımefendi**'ye, vefâtından sâdece birkaç gün önce yazdığı mektûbun son satırları:

"Rüyânız, kimbilir belki tahakkuk eder, (teyzezâdesi, O'nun, rüyâda vatana döndüğünü görmüş) belki etmez. Lâkin etmese de pek zarar yok. Zîrâ elli senedir ben, vücûden gurbetteyim. Lâkin ma'nen ve hayâlen dâima oradayım. Sahîfe bitti, Allah'a emânet olunuz.

Mehmed Âbid

Hâmiş: Mektûbumu şüûbhesiz bayram arefesinde alacaksınız. Bayramınız mübârek olsun.

birlikte yazdığımız mektuba verdiği şu cevap, O'nun nasıl mütevâzî ve kâmil bir şahsiyet sahibi olduğunu açıkça göstermektedir:

"Efendim,

7 Mayıs tarihli mektubunuza ancak bugün cevap verebildim. Özür dilerim. Şimdiye, kadar iki satırlık bir mektupla hatır sormamış olmanızdan dolayı müteessir bulunduğunuz beyân ediliyor. Bu teessür nâbemehaldir (gereksizdir). Bilâkis şimdiye kadar yazmak bana düşmekteydi. Mektubunuz geleli on beş günden fazla bir zaman geçtiği hâlde ancak bugün bu vâcibeyi yapabildiğimden dolayı ben sizden özür diliyorum.

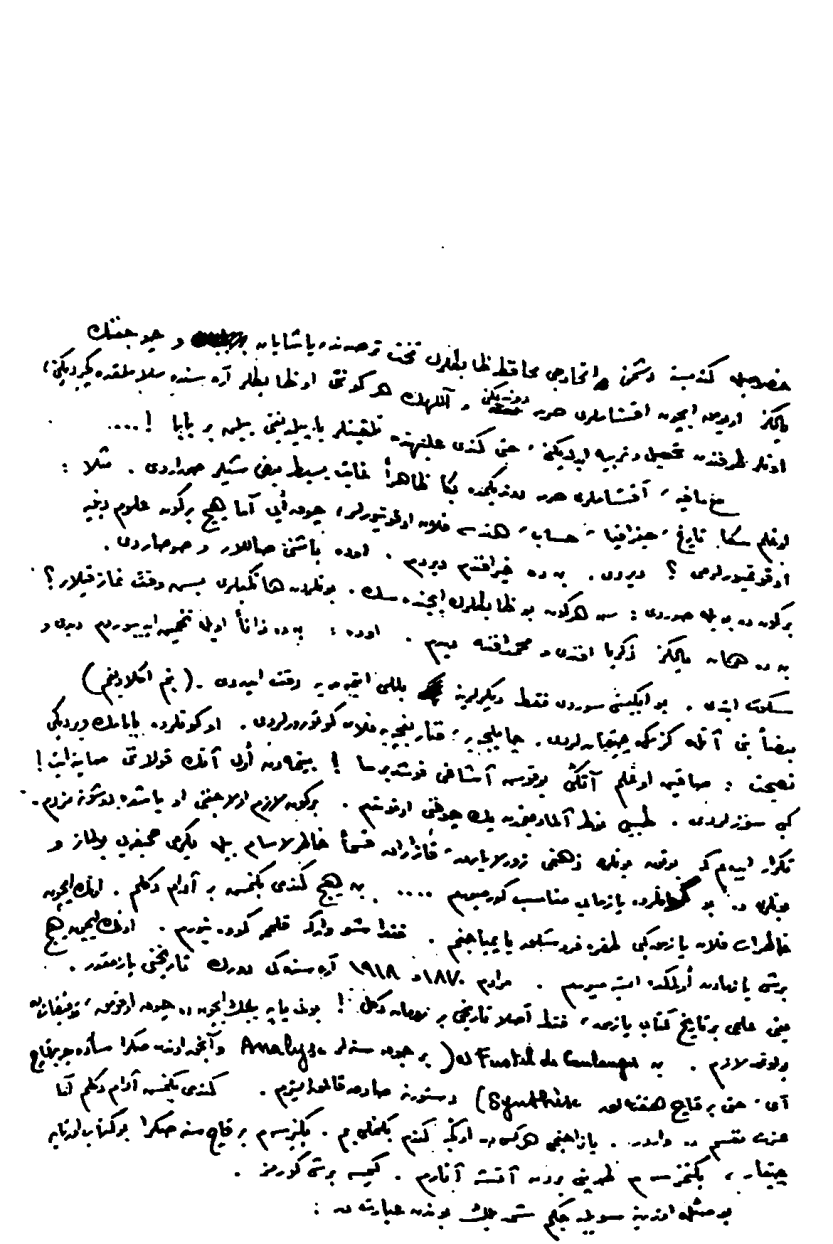
Vatan haberlerini büyük teehhürlerle olsa dahî öğrenmekteyim. İstanbul'daki vekîlim her on beş günde bir okuduğu gazeteleri toplar bir paket yapıp gönderir. Postaların atâleti sebebiyle bir kaç hafta daha geçer. Yani azamî bir aylık teehhürle memleketimizde olan biteni öğreniyoruz. Yalnız şu var ki, işlerin iç yüzünü tafsilâtıyla anlamak mümkün olmuyor. Onun için verdiğiniz bilgi ve haberlerden çok müstefid oldum. Teşekkür ederim.

Hâtırât yazmak keyfiyetine gelince: Ben kendimde hâtırât yazmaya bir hak tasavvur etmiyorum; ne yazabilirim. ***Çörçil*** *gibi,* ***Degol*** *gibi adamların hâtırât yazmaya hakları vardır. Hayatlarında çok şey yapmış, görmüş kimselerdir. Fakat benim yaptığım bir sayfa bile tutmaz ve o sayfanın muhteviyâtı, gâyet zaîf ve basit olur.*

Gördüklerime gelince onlar da pek azdır. Nihayet yirmi sahifeyi geçmez. Bu vakitler (20 kadar sene evvel) ***İsmâil Hâmi Bey*** *merhum da çok ısrar etmişti.*

«-Babanızla Selânik'te, Beylerbeyi'nde beraber idiniz, bildiğinizi yazıp bana gönderin!.. » demişti.

Sekiz-on sahife yazı göndermiştim, o kadar. Ben ba-

Mehmed Âbid Efendi'nin
dercedilen mektubunun bir sahîfesi

bamla 2,5 yaşımda Selânik'e gittim. 1918 Şubat'ında vefatında 12,5 yaşındaydım. 70 yaşını geçmiş bir baba, bu yaşlardaki bir çocuğu adam yerine koyup da geçmişteki hâdiseleri, ne yaptığını ve ne yapmadığını anlatır mı?

Husûsiyle O'nun gibi ihtiyatlı bir baba!.. Husûsiyle kendisine düşman İttihatçı muhâfız zâbitlerin taht-ı tarassutunda yaşayan ve çocuğunun yalnız uyumak için akşamları hareme döndüğünü ve Allâh'ın her gününü o zâbitler arasında selâmlıkta geçirdiğini, onlar tarafından tahsil ve terbiye edildiğini, hattâ kendi aleyhinde telkinler yapıldığını bilen bir baba!..

Maamafih akşamları hareme döndüğümde bana zâhiren gâyet basit bazı şeyler sorardı. Meselâ:

«-Oğlum, sana tarih, coğrafya, hesap, hendese okutuyorlar; çok iyi, ama hiç bir gün ulûm-i diniyye okutuyorlar mı?» derdi.

Ben de:

«-Hayır, efendim.» derdim.

O da başını sallar, susardı. Bir gün de böyle sordu:

«-Sen her gün bu zâbitlerin içindesin; bunlardan hangileri beş vakit namaz kılar? Ben de hemen yalnız ***Zekeriya Efendi*** *ve* ***Mehmed Efendi.*** *» dedim.*

O da:

«-Ben zaten öyle tahmin ediyordum.» dedi ve sükût etti.

Bu ikisini severdi. Fakat diğerlerine belli etmemeye dikkat ederdi. (Benim anladığım kadar) Bazen beni atla gezmeye çıkarırlardı. Çamlıca'ya, Fenerbahçe'ye filân götürürlerdi. O günlerde babamın verdiği nasihat:

«-Sakın oğlum atını yokuş aşağı koşturma!.. Binmeden evvel atın kolanını muâyene et!...» gibi sözlerdi.

Tabiî, not almadığımdan pek çoğunu unuttum. Bir gün

lâzım olacağını, o yaşta düşünemezdim. Tekrar edeyim ki; bütün bunları zihnimi zorlayarak, kazarak kısmen hatırlasam bile, 20 sahifeyi bulmaz ve bunları da bugünlerde yazmayı münâsip bulmuyorum. Ben hiç kendini beğenmiş bir adam değilim. Onun için hâtırat filân yazmak gibi tafra-furuşluk yapmayacağım.

Fakat şu var ki, kalemime güveniyorum. Onun için hiç birşey yazmadan ölmek de istemiyorum. Murâdım, 1870-1918 arasındaki devrin tarihini yazmaktır, yani ilmî bir tarih kitabı yazmak!... Fakat aslâ tarihî bir roman değil! Bunu yapabilmek için de çok okumak, takibatta bulunmak lâzım. Ben ***Fustel de Coulangır****'ın birçok seneler* ***«analyse»*** *ve ancak ondan sonra sadece birkaç ay hatta bir kaç haftalık* ***«synthes»*** *düsturuna sâdık kalmak isterim. Kendini beğenmiş âdâm değilim, amma izzet-i nefsim de vardır. Yazacağımı herkesten önce kendim beğenmeliyim. Beğenirsem, bir kaç sene sonra bu kitap ortaya çıkar, beğenmezsem topunu birden ateşe atarım, kimse bir şey görmez. Bu mes'ele üzerine söyleyeceğim, şimdilik bundan ibarettir.*

Hediye ettiğiniz kitapları dâima okumakta ve istifâde etmekteyim, bunlardan bilmediğim hatta tasavvur bile etmediğim nice şeyler öğrendim. Size çok müteşekkirim.

Daha başka eserler göndereceğiniz müjdenizden cesaret alarak (Amerika'da Zenci Müslümanlık Hareketi) kitabını, fazla bir nüshası kalmışsa göndermenizi ricâ ediyorum.

Bu vesîle ile teşekkürâtımı takdim eder, mektubunuza vâzıu'l-imzâ her ikinize ve aynı zamanda buradan mürûrleri münâsebetiyle kendileriyle tanıştığım zevâta saygı ve selâmlarımı takdim ederim.

Mehmed ÂBİD

(31 Mayıs 1972 Beyrut)"

1971 yılında Hac dönüşü kaldığı pansiyonun karşısındaki Vestfalya Oteli'nin salonundaki, sohbetimiz esnasında kendilerine:

"-Efendi Hazretleri, Cumhuriyetin ellinci yıldönümü dolayısıyla umûmî bir af çıkacaktır. Bu kanuna Osmanoğulları'nın yurda dönmeleri hakkındaki mânii kaldıran bir maddenin de konulacağı ısrarla söylenilmektedir. İnşallah bu tahakkuk eder de, siz de aziz vatanınıza kavuşursunuz." demiştim.

Efendi'nin buna karşı cevabı şu olmuştu:

"-**Kadir Bey**, ben bütün gurbet hayatımda elli yıldan beri madden gurbette, fakat hissen ve hayâlen dâima vatanımdaydım. Biliyorsunuz, bende kalb var. Bu hasta kalbin, vatan-ı azîzini görmenin heyecanına dayanabileceğini sanmıyorum!"

Mehmed Âbid Efendi, Beyrut'ta sâkin ve mütevâzî bir hayat yaşarken, Osmanoğulları'nı vatanlarına sokmayan mâhüd kanunun ilgâsına şâhid olamadan 8 Aralık 1973 Cumartesi günü, öğleden sonra Beyrut'ta anî bir kalp krizi sonunda vefat etmiştir.

Kriz, kendisine geldiği zaman maalesef sokakta bulunuyormuş. Derhal üzerinden adresi çıkan yakınları, polisçe haberdar edilmiş. Bundan sonra da 11 Aralık 1973 Salı günü, Şam'da **Sultan Selim** Câmii'nde öğle namazından sonra kılınan namazını müteâkib bu câmiin avlusunda diğer Hânedân mensuplarının yanına defnedilmiştir. Mevlâ rahmet eyleye!...

Merhûmun, polis tesbitine göre cebinden sadece 35 kuruş Lübnan parası çıkmıştır. Hâ! Bir de banka cüzdanı!.. Bunda da 20.000 Amerikan Doları parası olduğu görülüyormuş. Bunu bir nebze izah edelim:

Âbid Efendi, 1933 yılında Arnavutluk kralı **Ahmed**

Mehmed Âbid Efendi'nin Beyrut'ta çekilmiş ve adı geçen dergide yayınlanmış olan son resimlerinden biri

Zogo'nun kızkardeşi **Prenses Seniyye** ile evlenmiş ve fakat bu evlilik uzun sürmeyerek O'ndan boşanmıştı. **Prenses Seniyye**, boşandıktan sonra **Âbid Efendi**'nin maddî sıkıntı çekmemesi düşüncesiyle bankada O'nun için bir hesap açtırarak bu hesâba 20.000 Amerikan Doları yatırmış ve hesab cüzdanını da kendisine göndermişti.

Vefâtı ânında üzerinden çıkan bu cüzdandı. Efendi'nin çektiği bunca sefâlete rağmen bu hesâba el atarak oradan bir kuruş bile çekmemiş olduğu anlaşılıyordu. Hâlbuki yıllarca Paris'te apartman kapılarını çalarak, jilet ve traş sabunu satarak geçimini sağlamıştı. Bu derecede asâlet ve yüksek izzet-i nefs duygusu, ancak Osmanoğulları'nda bulunabilir.

Meşhur **Şeyhülislâm Mustafa Sabrı Efendi**'nin, o zaman İskenderiye'de oturan değerli şâir ve edib oğlu **İbrahim Sabri Bey**, **Şehzâde Mehmed Âbid Efendi**'nin ölümü için şu tarihi düşürmüştür:

Sabr u imân misâli olmuştur,
Buna menfâda elli yıl şâhid
Akdi (on katre) (yâd-ı) târifce
Şimdi cennettedir **Emir Âbid**
(1393)

8 - ABDÜLKERİM EFENDİ

Abdülkerim Efendi, Sultan II. Abdülhamid Han'ın en büyük oğlu **Selim Efendi**'nin oğludur. O'nun **Nilüfer Hanım** adındaki refikasından 1906 yılında İstanbul'da Yıldız Saray'ında doğmuştur. **Selim Efendi**'nin bir kızı, bir de oğlu vardı. Kızı **Nemika Sultan**, oğlu da **Abdülkerim Efendi** idi. **Selim Efendi**, Osmanoğulları yurt dışına sürüldükten sonra Beyrut'a gitmiş ve orasının bir sayfiye banliyösü olan **"Cünye"**de yerleşmişti. Araplar tarafından **"Sultan**

Selim" diye bilinen bu değerli şehzâdenin Cunye'deki evi hâlâ **"Kasru'l-Melik"**, yâni sultanın sarayı adıyla anılmaktadır.

İşte **Şehzâde Selim Efendi**'nin âile efrâdı ile birlikte oğlu **Abdülkerim Efendi** de Beyrut'a gitmiş ve Cünye'de yerleşmişti. Henüz on sekiz yaşında bir delikanlıydı.

Şehzâde Abdülkerim Efendi

Bu sırada kapı komşuları olan Mârûnî bir âilenin genç ve güzel kızıyla anlaşarak, O'nunla evlenmek isteyen **Şehzâde Abdülkerim Efendi**, babasının sert bir muhâlefeti ile karşılaşmıştı. Ancak gençler birbirlerini vazgeçilmez bir sûrette seviyorlardı. Bu yüzden, babasının muhâlefetine rağmen sevdiği kızla evlenen **Abdülkerim Efendi**, Beyrut'tan Şam'a geçerek orada oturmaya başladı.

Burada samimî bir müslüman olarak **"Nîmet"** adını alan hanımından biri **Dündar** (1930) diğeri de **Harun** (1932) adında iki şehzâdesi dünyaya gelmiştir. Vefâtına kadar kendisine dargın kalan babası **Mehmed Selim Efendi**, ne kendisini ve ne de geliniyle torunlarını yüzüne koymamış, onlarla asla alâkadar olmamıştır. Hâlbuki Osmanoğulları'nın pek çoğunun aslen hıristiyan hanımlarla evlendikleri tarihî bir gerçektir. Bu şer'an câizdir. Üstelik **Nimet Hanım** tam ve mükemmel bir müslüman olmuş ve zevcine gerçekten büyük bir ferâgat ve fedâkârlıkla bağlanmıştı.

Şam'da çoluk-çocuğunu geçindirmek hususunda büyük bir mâlî müzâyakaya düşen **Abdülkerim Efendi**, keder ve teessüründen iki defa intihara teşebbüs etmiştir. Bir defasında arsenik içmiş, ikincisinde ise boğazını ustura ile

kesmeye kalkışmıştır.[190] Fakat her ikisinde de kurtarılmıştır. Bunun üzerine Şam'daki dostları, kendisine bazı Arap memleketlerine giderek oralardan maddî yardım sağlaması teklifinde bulunmuşlardır. Şehzâde bu teklife karşılık şu cevabı vermiştir:

"-**Şehzâde Selim**'in oğlu ve **Sultan Abdülhamid**'in torunu, maddî yardım için aslâ elini bir kimseye açamaz!..."[191]

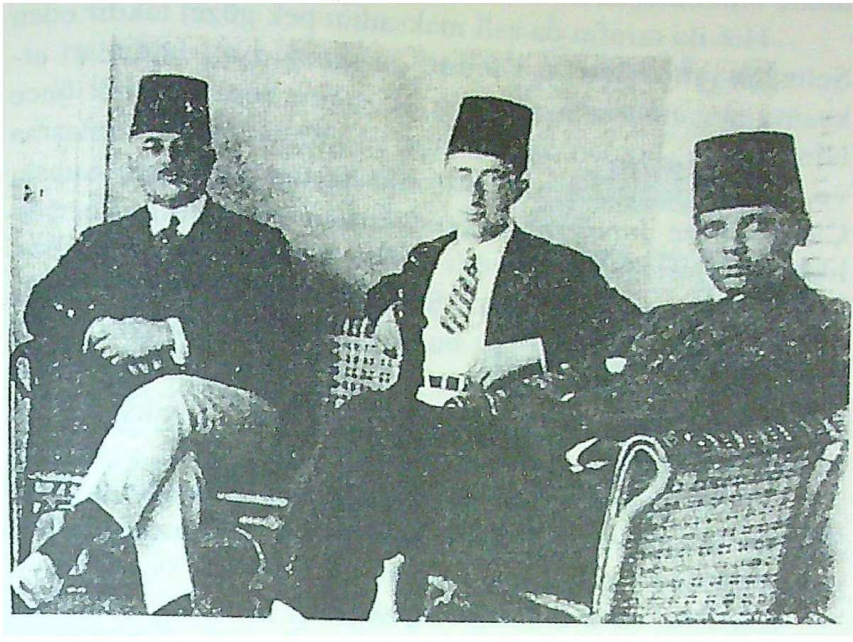
Bu sırada nüfûsu bir hayli çoğalmış bulunan Japonya, arazisini genişletmek arzusuna kapılmış bulunuyordu. Esâsen sanâyîde de bir hayli ilerlemiş olan bu memleketin, Birinci Cihan Harbi'nin hemen akabinde Sibirya ve Moğolistan üzerindeki emelleri su yüzüne çıkmış bulunuyordu.

Gerçekten Rusya'daki Bolşevik İhtilâlî'nin sarsıntıları diğer devletlerin ise Umûmî Harb'in yorgunluğu içinde bulunduğu sırada, Sibirya'ya el atan Japonya, ummadığı bir aksülamalle karşılaşmıştı. Amerika ve İngiltere'nin sert muhâlefeti, bu harekâtı verimsiz kılmışsa da Japonlar bu husûstaki gâyelerinden aslâ uzaklaşmamışlardı. Ancak bu defa daha sîyâsî bir yol tutmuşlardı. Kendilerinin **"Tûrânî"** bir kavim olduğunu ileri sürüyor, bu sebeple de Orta Asya'daki kardeşlerinin dertleri ile alâkalanmayı bir hak ve vazife olarak görüyorlardı. Bu maksat için Doğu Türkistan ve Moğolistan'da kesif bir propagandaya girişmişlerdi. İlk iş olarak buralarda Çin'e ve Rusya'ya karşı dâhilî bir isyan ve kargaşalık çıkarmak gerekiyordu.

Çok geçmeden bu uğurdaki gayret ve faaliyetleri semere vermeye başlamıştı. Gerçekten Dungan'da büyük bir halk hareketi baş göstermişti. Ayrıca bilhassa Kazakistan'daki Türkler arasında, *"bu ihtilâli, türk subaylarının meydana getirdiği ve pek yakında da harekâtın başına geçmek üzere*

190 "Savtu'l-Ahrâr Gazetesi"- Şam, 16 Ağustos 1935.

191 a.y.

Şehzâde Abdülkerim Efendi Şam'da Harem Ağası **Behzad Efendi** ile yakınlarından **Besim Bey** arasında

birçok türk subayının daha buraya geleceği" propagandası yapılıyordu. Nihayet, Uygur, Taranca, Dungan ve Özbek Türkleri'nin birleştiği ve Japonya'nın yardımı ile kurulacak büyük bir *"Türkistan İmparatorluğu'nun başına* ***Sultan Abdülhamid****'in torunu* ***Şehzâde Abdulkerim Efendi****'nin geçirilmiş bulunduğu"* haberi, bütün Rus ve Çin esiri Türklerin gönüllerinde bir kere daha **"istiklâl"** arzusunu alevlendirmişti.

Gerçekten, bu sırada, artan Japon nüfuz ve propagandasına karşılık, Ruslar da Şam'daki elçileri vasıtasıyla **Abdülkerim Efendi**'ye müracaat ederek Şarkî Türkistan ve Moğolistan'da mahallî bir hükümet kurulmasına ve bunun riyâsetini de O'nun deruhte etmesine yardımcı olmak vaa-

dinde bulunmuşlardı.[192]

Her iki tarafın da aslî maksadını pek güzel takdir eden **Şehzâde Abdülkerim Efendi,** girişeceği işte, Japonları arkasına almanın daha muvâfık olacağını hesab ederek önce Hindistan'a, oradan da Japonya'ya gitmiş, gerekli anlaşma ve görüşmelerden sonra hareketin başına geçmiştir. Ancak, Çin, Rus ve Japon propagandalarının hâsıl ettiği karışıklıkları bertaraf ederek, yerli halkın birliğini sağlamak kolay değildi. Gerçekten tam **Şehzâde Abdülkerim Efendi,** Türkistan'a geçmek üzere bulunduğu sırada mahallî hükümetin Hindistan'daki Peşâver Şehri'ne fevkalâde elçi olarak gönderdiği **Doktor Mustafa Ali Bey,** Berlin'de çıkan bir gazetenin suâllerini şu şekilde cevaplandırıyordu:

*"-Osmanlı Şehzâdesi **Abdülkerim Efendi**'nin Şarkî Türkistan'a gideceği haberi doğru mudur? O beldenin ileri gelenleri ile bir alâkası var mıdır?"*

*"-Asla!.. **Abdülkerim Efendi** ile Delhi'de görüştüm. Benden Kaşgar'a gitmek istediğini ve bu hususta kendisine yardım etmemi ricâ etti. Ben de kendisine bunun doğru ve mümkün olmadığını izah ettim."*

"-Niçin?!.."

"-Zira oraya gidişi, O'nu tutanlar ile tutmayanlar arasında kargaşalığa sebep olur. Ayrıca Şehzâde oraya giderse, padişahlığını ilân etmek isteyecektir. Böylece iki taraf, yâni cumhuriyetçilerle saltanatçılar arasında kargaşalık çıkacaktır. Bu da Şarkî Türkistan için vebâli mucip bir hâldir."

Sonra şöyle devam etti:

*"-Türkistan Cumhuriyet Hükümeti ise, **Gâzî Mustafa Kemal**'in yolu istikametinde bir siyâset takip etmek istemektedir.»*

*"-Diyorlarki; **Şehzâde Abdülkerim** şimdi Japonya'dadır.*

192 a.y.

من هو الامير التركي
الذي نودي به ملكا على تركستان؟

الامير التركي الشاب عبد الكريم حفيد السلطان عبد الحميد

على أثر اعلان الجمهورية في تركيا شرد السلاطين وأبناء السلاطين من آل عثمان في أقطار البلدان وكان نصيب لبنان منهم كبيراً فقد نزل في مدينة جونيه بفضاء كسروان السلطان سليم ابن السلطان عبدالحميد ومعه هذه العائلة من عدة اشخاص بينهم نجل للسلطان اسمه الامير عبد الكريم وهو شاب في مقتبل العمر

وقد أقام السلطان سليم في محلة غادير وكانت تقيم في جوار منزله عائلة وطنية فتوثقت عرى الصداقة بين هذه العائلة وعائلة السلطان ؛ وكان أن أحب الامير عبد الكريم ابنة هذه العائلة وهي فتاة في ريعان الصبا جميلة الوجه والقوام . ومازال حبهما ينمو حتى اذا فاتح الامير والده السلطان بزواجه من الفتاة غضب السلطان سليم على نجله لانه يفكر بالزواج من فتاة دونه مقاما ولكن الامير أصر على الزواج ، وانتقل بعروسه من جونيه الى دمشق حيث أقام معها وقد رزق الامير عبدالكريم من زوجته نعمت القربى التي اعتنقت الاسلام ولدين

وضاقت الحياة بوجه الامير ، فترك زوجته وسافر الى الهند حيث نال مساعدة مالية من نظام حيدر اباد صهر الاسرة العثمانية ثم انتقل الى طوكيو ، وهناك تمكن من التعرف الى اركان الحكومة اليابانية ، فزوده بالمال والمحاربين وارسلوه الى تركستان للاستيلاء عليها . وقد جاء في الجرائد التركية ان مهمة الامير عبد الكريم قد نجحت وانه نودي به سلطانا على تركستان تعضده حكومة اليابان في مملكته الجديدة

أما زوجته نعمت هانم فلا تزال تعيش في دمشق مع ولديها في حالة من العوز والحاجة ، وهي تنتظر بفارغ الصبر عودة زوجها اليها أو ورود مكاتيب منه. وسألتها الصباح بما يجد من اخبار حول هذه المسألة

Şehzâde Abdülkerim Efendi'nin Doğu Türkistan'da Çin'e karşı açtığı mücâdele -belki de- **Sultan Abdülhamid Hân**'ın şöhreti sebebiyle Arap Âlemi'nde geniş akisler uyandırmıştı.
İşte bir arap gazetesindeki haber.

احتفال فخم بدفن الامير عبد الكريم في نيويورك

الامير يسأل مسلمي نيويورك ان يرسلوا جثته الى بلاد العرب

تلقت جمعية الشبان المسلمين بالقاهرة كتاباً من جمعية الشبان المسلمين في نيويورك بالولايات المتحدة الاميركية مؤداه انه على اثر علمها بوفاة المرحوم الامير عبد الكريم ابن سمو الامير سليم نجل الخليفة العثماني السلطان عبد الحميد الثاني قرر مجلس ادارتها الاحتفال بتشييع جنازته في موكب يليق بأسرته التي دافعت عن الاسلام اكثر من اربعمائة سنة

وقد تألف موكب الجنازة من جمهور عظيم من المسلمين والعرب والشرقيين المقيمين في ولاية نيويورك والبلاد المجاورة لها واشترك في هذا الموكب عدد كبير من الاميركيين والاوربيين الذين عاشوا في الشرق عامة والبلاد التركية

وصية الامير المتوفى

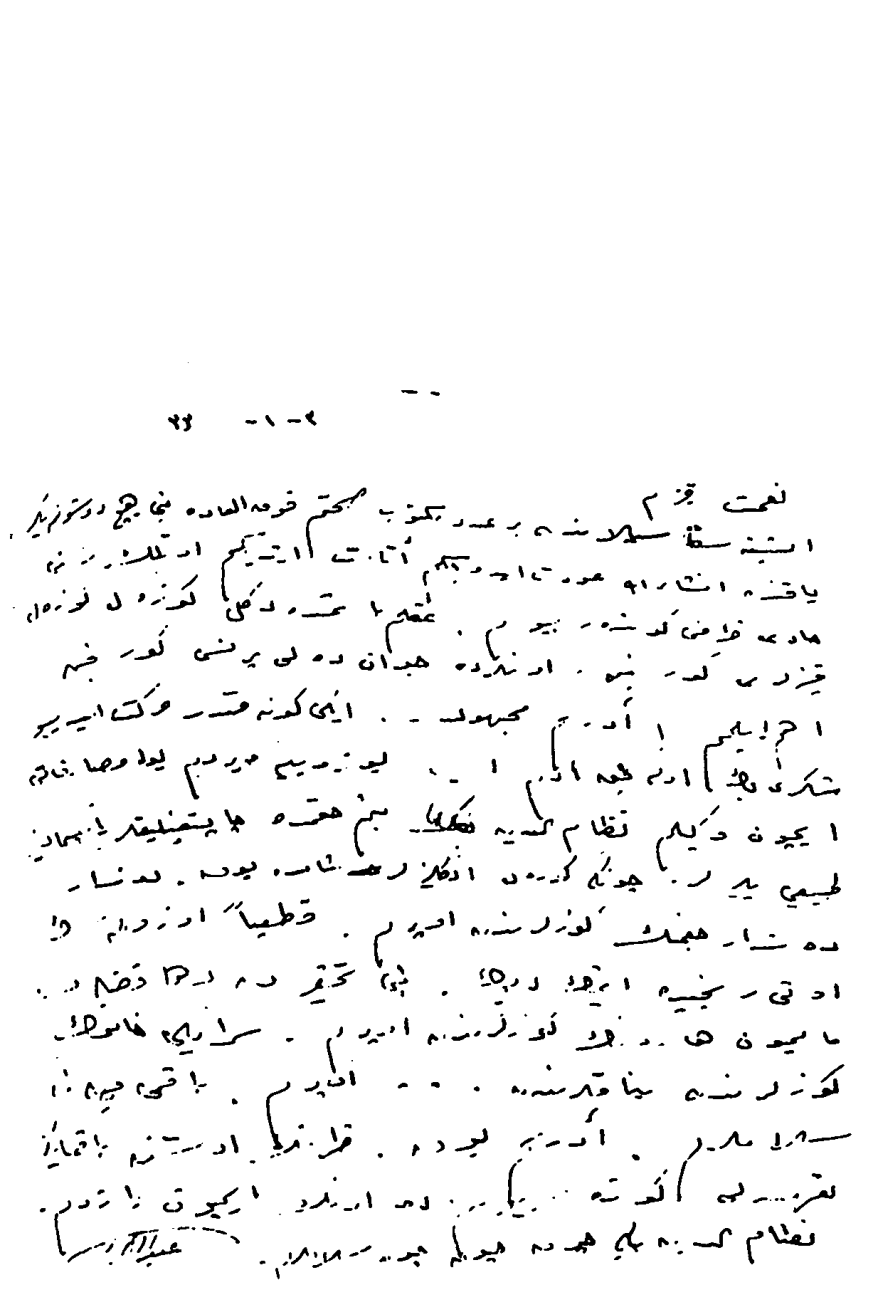
وقالت جمعية الشبان المسلمين في نيويورك ان المرحوم الامير عبد الكريم مات منتحراً في احدى الغرف بفندق كارليل وان رجال البوليس وجدوا الى جانبه المسدس الذي انتحر به كما وجدوا في يده اليسرى كتاباً الى صديق له هو السيد شاه پير سكرتير القنصلية العثمانية في نيويورك سابقاً وقد جاء في هذا الكتاب :

« هل لك ان تتلطف فتسأل مسلمي نيويورك ان يرسلوا جثتي الى بلاد العرب فتدفن بها فانها وطني اليوم »

وقد احببت العرب حباً جما . وجميع المسلمين ينتسبون الى الشرق وانا اتضرع الى المسلمين من العرب هنا في نيويورك ان يرسلوا جثتي الى بلادهم

ŞEHZÂDE ABDÜLKERİM EFENDİ'NİN NEWYORK'TA DEFNİ DOLAYISIYLA YAPILAN MUHTEŞEM İHTİFAL

Abdülkerim, Newyork müslümanlarına, naaşının arap memleketlerine gönderilmesini vasiyet etti. Kahire'deki Müslüman Gençler Cemiyeti, Newyork'taki Müslüman Gençler Cemiyeti'nde **Sultan II. Abdülhamid**'in oğlu **Selim Efendi**'nin oğlu **Abdülkerim Efendi**'nin vefâtını bildiren bir mektub almıştır. Newyork'taki Müslüman Gençler Cemiyeti Şehzâde'nin cenâzesini, İslâm'ı dörtyüz seneden fazla bir müddetle müdâfaa etmiş bulunan âilesine yakışır bir şekilde kaldırmayı kararlaştırmıştır. Cenâze merâsimine, Newyork ve civârında bulunan Müslümanlar'la bir çok şarkiyatçılar ve hattâ muhtelif vesîlelerle Şark memleketlerinde ve hâssaten Türkiye'de vazîfe görmüş olan bir çok Amerikalı ve Avrupalı ileri gelen zevât da katılmışlardır. Merhum Şehzâde, ikamet etmekte bulunduğu Karlayl Oteli'nde vefât etmiştir. Elinde "Newyork'taki Osmanlı konsolosluğunun sâbık sekreteri **Şah Pir Bey**'e hitâben yazılmış ve naaşının Arap memleketlerine gönderilmesini, zîrâ bugünkü vatanının orası olduğunu bu sebeble Newyork Müslümanları'ndan bunu taleb etmesini" dileyen bir mektub ve yanında da intihar etmek için kullandığı sanılan bir tabanca bulunmuştur.

Abdülkerim Efendi'nin Seylân'dan hanımına gönderdiği mizâcını ve içinde bulunduğu şartları aksettiren bir mektub

Acaba Şarkî Türkistan'a gitmeye niyet edecek midir?"

*"-**Şehzâde Abdülkerim**'in Türkistan'a gitmesi demek, memleketimizde Japon nüfûzunu artırmak demektir. Biz ise, böyle yabancı bir devleti destekleyen garîb (yabancı) bir adamı asla sevmeyiz! Biz inanıyoruz ki, **M. Kemal** bütün Türkler'in lideridir. Bizce mühim olan, onun sözleridir."*[193]

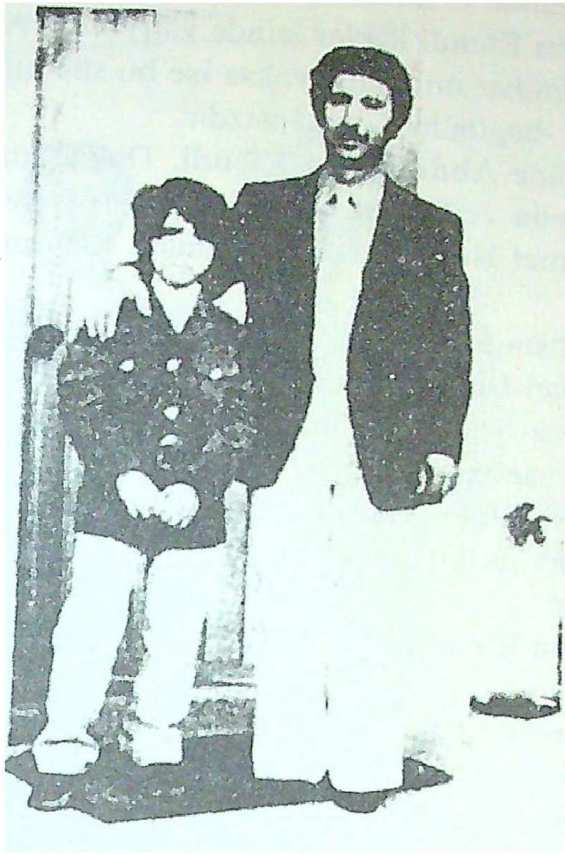
O sırada Anavatan Türkleri de biri **"inkılâpçılar"** ve diğeri de tarih ve din şuuruna bağlı **"tekâmülcüler"** olarak ikiye ayrılmış bulunuyordu. Bunların birine **"kadîmciler"**, diğerine ise **"cedidciler"** deniliyordu. Yukarıya dercedilen beyânâtından anlaşılıyor ki, Türkistan mahallî hükümetinin o sırada Delhi'ye gönderdiği bu fevkalâde elçi **Doktor Mustafa Ali Bey** de memleket dâhilindeki cedidcilerden biriydi. İşte bu şartlar dâhilinde Türkistan'a geçen **Şehzâde Abdülkerim Efendi,** Japonlar'dan da tam bir destek sağlayamamıştı. Doğu Türkistan'ın öz imkânlarıyla bir taraftan Rus, diğer taraftan ise koskoca Çin'e karşı muvaffakiyet elde etmeye elbette imkân yoktu.

Buna rağmen kısa zamanda yerli halkı teşkilâtlandırarak çetin bir mücâdeleye girişen **Abdülkerim Efendi,** bir hayli muvaffakiyet elde etmişti. Ancak askerî ve iktisâdî bakımdan bir hayli geri kalmış bulunan Doğu Türkistan'ın mütevâzi imkânlarıyla ne yapılabilirdi?

Nihayet bitip tükenmek bilmeyen deniz dalgaları gibi saldıran Çin kuvvetleri karşısında emrindeki derme çatma birlikleri ric'ate mecbur kalan **Şehzâde Abdülkerim Efendi,** canını güçlükle kurtararak Amerika'ya siyâsî mülteci olarak yerleşmek mecbûriyetinde kaldı.

Burada dehşetli bir fakr u zarûret içinde bîkes kalan bu değerli Şehzâde, 3 Ağustos 1935 tarihinde New York'ta ikâmet etmekte bulunduğu otelde bir rivâyete nazaran intihar

193 En-Nehar, Beyrut – 20-21 Mayıs 1934

Şehzâde Abdülkerim Efendi'nin oğlu **Hârun Efendi** oğlu **Orhan Efendi** ile Türkiye'de
-İstanbul 20.Temmuz 1974-

ederek, diğer bir rivâyete nazaran ise sûikasde kurban giderek hayata vedâ eylemiştir.

Bir Müslüman memlekete nakledilerek defnedilmesini vasiyet etmiş olmasına rağmen, maalesef mezarı hâlâ New York'tadır. Ancak bu intihar iddiası bir hayli meşkûktur. Yanında **Sultan Abdülhamid Han**'ın oğlu **Abdülkadir Efendi**'nin oğlu **Orhan Efendi** vardı. Efendi, takip edilmekteydi. **Orhan Efendi** sigara almak maksadıyla otelden beş dakika kadar ayrılmıştı. İşte her ne olduysa bu esnada olmuş-

tu. Döndüğünde O'nu ölü bulmuştu. Tabancası elinde olan **Abdülkerim Efendi** kanlar içinde yatıyordu. Acaba Efendi hakîkaten intihar mı etmiş, yoksa işe bu süs mü verilmişti? Bunu tâyin -bugün için- imkânsızdır.

Şehzâde Abdülkerim Efendi, Doğu Türkistan'a giderken **Harun** ve **Dündar** adındaki ciğerpârelerini, cefakâr zevcesi **Nimet Hanım**'la yakınlarından **Nizâmeddin Bey**'e bırakmıştı.

Kendisinin hazîn vefatından sonra ancak iki yıl daha hayatta kalan babası **Selim Efendi**, oğlunun fecî âkibetine -hiç şüphesiz- yürekten yanmış, fakat inadından vazgeçerek torunlarını yanına almamıştır. Çocuklarını bağrına taş basarak büyüten **Nimet Hanım**'ı da yüzüne kabul etmemiştir. Bugün Allâh'ın lütf u inâyetiyle bu çocukların ikisi de yetişmişlerdir.

Harun Efendi, evli ve iki çocuk sahibidir. 1974'te çocuklarının biri (Türkiye'ye geldiklerinde) on bir yaşındaki **Orhan Efendi**, diğeri de henüz bir yaşına basmamış olan **Nurhan Sultan**'dı. Bu değerli şehzâde, Temmuz 1974'te âile efrâdiyle birlikte İstanbul'a gelmiş bir müddet kaldıktan sonra tekrar Şam'a dönmüştür. Bilâhare oradaki işlerini tasfiye ederek gelip vatanına yerleşmiştir. 1979 yılında **Abdülkerim Kayhan** adında bir oğlu daha Dünya'ya gelmiştir. Diğer oğlu **Orhan Efendi**'nin de **Nilhan** (1987), **Yavuz Selim** (1989), **Nilüfer** (1995) ve **Bernâ** (1998) adında dört çocuğu vardır.

Kendisinden iki yaş büyük olan **Dündar Efendi** de Şam'da resmî bir fabrikada müdürlük yapmaktadır. Evli ve çocuksuzdur. Hâlen Şam'da yaşamaktadır.

-MES'UD BİR HÂTIRA-
Sultan Abdülhamid Han'ın torunu **Abdülkerim Efendi**'nin oğlu **Hârun Efendi** ile İstanbul'da Temmuz 1974'te çektirdiğimiz bir fotoğraf

9 - VE DİĞERLERİ

Osmanoğulları'nın gurbette geçen **"elli yıllık dram"**larını tam ve mükemmel bir sûrette yazmak -evvelce de ifâde etmiş olduğumuz gibi- imkânsızdır. Zira bir kere gerçeklerin büyük bir kısmı hemen hemen herkesin tam manâsıyla meçhulüdür. Bilinebilenler, ummandan bir katre bile değildir. Bunun da sebebi şudur:

Çoğunun mesleği yurt dışında para kazanmaya ve geçim sağlamaya yaramayan **"askerlik"** olan bu asîl insanlar, vatanlarından kovulduktan sonra, bağırlarına taş basarak yaşamışlar ve içinde kıvrandıkları binbir fâciayı mutlak bir nisyana gömmüşlerdir.

Ayrıca şunu da belirtmek yerinde olur ki, aslında her birinin gurbet serencâmı hâilevî (dramatik) bir roman teşkil edecek kadar geniş olan bu asîl insanların çektikleri sıkıntıyı ve duydukları ızdırabı hakkıyle tasvir de mümkün değildir.

Bilinebilenlerin nakli de hiç şüphesiz asıl gerçeklere kıyâsen son derece eksik ve sönüktür. Bunu böylece tespit ettikten sonra kabul etmek gerektir ki, bizim birer misâl kabîlinden temas ettiklerimizin hakkıyle yazılması hâlinde bile ortaya bir kaç cildlik bir eser çıkabilirdi. Fakat biz, meseleyi derli toplu bir cild içinde hülâsâ etmek istedik. Osmanoğulları'ndan elbetteki daha üzerinde durulması gereken birçok kıymetli şahsiyyet vardır. İşte bunlardan birikisine daha kısaca temas ederek bu bahse bir son vermek istiyoruz.

ABDÜLKADİR EFENDİ

Sultan İkinci Abdulhamid Han'ın oğlu olan **Şehzâde Abdülkadir Efendi** de Osmanoğulları âilesinin yurtdışına sürülmesinden sonra uzun zaman Budapeşte'de ikamet etmişti. Fevkalâde bir müzik tahsili görmüş bulunan **Şehzâde**

Abdülkadir Efendi, burada Millî Orkestra'ya girerek hayatını kemanıyla kazanmıştır. Fakat daha sonra bazı siyâsî sebeplerle Bulgaristan'a geçip Sofya'ya yerleşen **Abdülkadir Efendi**, o ölçüde bir zarûrete sürüklenmiştir ki, yegâne geçim vâsıtası olan kemanını bile satmak mecbûriyetinde kalmıştır. II. Cihan Harbi'nde ise bir hava hücumu sırasında girdiği mahzende kalbi sıkışarak hayata vedâ etmiştir. (1944)

MEHMED NÂZIM EFENDİ

Şehzâde Mehmed Nâzım Efendi, Sultan Mehmed Reşad'ın oğlu **Ziyâeddin Efendi**'nin oğludur. 1910 yılında babasının, şimdiki GATA Askerî Hastahânesi'nin bulunduğu yerde, Haydarpaşa'da kâin köşkünde Dünya'ya gelmiş, vaktiyle bu köşkün bahçesi olan Fikirtepe'de mütevâzî bir apartman katında 1985 yılında vefât etmiştir. Mezarı Eyüb'de, **Sultan Reşad** Türbesi civarındadır.

1974 afvından sonrar Türkiye'ye gelen merhumla, ben, 1980 ihtilâli olup da yurt dışına çıkmak mecburiyetinde kalıncaya kadar sık sık görüşürdük. Bir çok kereler gurbette yaşadıklarını anlatması için ısrar ettimse de, O, her defasında:

"-Öf!.. O fâciaları hatırlamak bile istemiyorum!.." diyerek bu bahsi kapattırmıştır.

Sadece bazı kereler sohbet esnasında, yeri geldikçe bazı şeyler söylemiştir ki, onlardan birkaçını buraya dercetmek isterim.

Merhûmun pederi **Mehmed Ziyâeddin Efendi**, Hânedân vatandan çıkarılınca gidip Mısır'a yerleşmiştir. Giderayak alelacele **Sokollu** Âilesi'nden bir avukata vekâlet vermiş. Bu avukat nasıl yapmışsa, **Mehmed Ziyâeddin Efendi**'nin bütün emlâkini kendi üzerine geçirmiş. Sonradan başka bir avukata vekâlet verilerek bu eski avukata, bir emniyeti sûistimal dâvâsı açılmış, fakat bu da her nasılsa kaybedilmiştir.

Böyle olduğu hâlde, haksızlığını bilen o avukat, **Mehmed Ziyâeddin Efendi** vârislerinden erkeklere ikiyüzer, kızlara ise yüzer Mısır lirası göndermiş.

Mehmed Nâzım Efendi bir defasında demişti ki:

"-Ben Türkiye'ye döndükten sonra o avukatın torunu, beni evinde bir yemeğe dâvet etti. Evdeki mobilyaların kâmilen bizim köşkümüzde bırakıp gittiğimiz mobilyalar olduğunu gördüm. Duvardaki tablolardan yemek yediğimiz çatal-kaşığa kadar!.. Çünkü o çatal-kaşığı, babam Viyana'da bir fabrikaya ısmarlayıp yaptırmıştı. Saplarında Osmanlıca **"Mehmed Ziyâeddin"** adı yazılıydı. Fakat ev sahibi, ihtimal bu yazıyı okuyamadığı için bundan habersizdi!.."

Yine bir gün demişti ki:

"-Vatana dönünce ilk işim akrabalarımı aramak oldu. Bunlardan biri **İhsan Sabri Çağlayangil**'di. Zira O, benim teyzezâdemdi. Benden kaçtı. Bunun sebebini, sizin kitabınızı (bu eseri) okuyunca anladım!.. Meğer O, afv görüşmelerinde aleyhimizde konuşmuş imiş!.."

Gelişinde vapura herhangi bir vatandaş gibi girmiş olduğu hâlde, Çanakkale Boğazı'na gelindiğinde gemi kaptanının, -nasıl öğrenmişse-:

"-Vatanınıza hoş geldiniz, **Şehzâde Mehmed Nâzım Efendi** Hazretleri!.." diyerek anons yaptığını, çok büyük bir memnuniyetle ifade ederdi.

Bir keresinde de ehliyet yenilemek için kuyrukta sıra bekliyormuş. Sırası gerilerde imiş. En ön sırada bulunan halktan biri ısrarla sırasını O'na vermek isteyince sormuş:

"-Neden?!"

Adamcağız, kendisini nasıl ve ne sûretle tanımış ki:

"-Siz bizim mübârek ecdâdımızın çocuğusunuz!.. Sizlere hepimizin, hatta bütün Müslümanların ödenmesi imkânsız bir minnet borcu vardır. Lütfen benim yerime geçiniz!.."

demiş bulunduğunu anlatmıştı.,

Oturduğu apartmanın sahibi bir emekli albaydı. Fikirtepe, vaktiyle O'nun doğduğu evin koruluğu idi. Oralarda Kurbağalıdere'deki **Sultan V. Murad**'ın mâruf köşkünün koruluğu ile muttasıldı.

Merhum, Ürdün fahrî konsolosluğu yapıyor ve bu iş için bin dolar maaş alıyordu. Bütün geliri buydu. Albay, kirayı arttırmak isteyince darlanmış ve arabuluculuk için bana gelmişti. Albaya istediği farkın iki senelik tutarını efendiden habersiz ödeyerek meseleyi hallettik ve kendisine de:

"-Ev sahibi, gelecek iki sene için fiyatı arttırmamayı kabul etti!.." dedik.

Mevlâ, engin rahmetine müstağrak eyleye!..

AYŞE SULTAN

Yurt dışında binbir ızdırap çeken Osmanoğulları'ndan biri de **Sultan Abdulhamid Han**'ın kızı **Ayşe Sultan**'dır. Kendisi gurbette çektiklerini şöyle anlatmaktadır:

*«... Nihayet **Altıncı Mehmed**'in gitmesiyle **Abdülmecid Efendi**'nin Hilâfet'e geçmesi vukû buldu. Halîfe, Hânedan'ın erkek, kadın, genç, ihtiyar bütün azasını Dolmabahçe Sarayı'na dâvet ederek büyük bir akşam ziyafeti vermişti. Hep birlikte yemek yemiştik. Târihimizde bu ilk defa görülüyordu. Meğer bu ziyâfet ilk olduğu gibi son da olacakmış. Öteden beri menü toplamak meraklısı olduğumdan o gecenin hâtırası olan menü, kolleksiyonumda mahfuzdur.*

Bundan sonra geçen günlerimiz de hiç hoş değildir. Her an başımıza felâket geleceğini düşünüyor, talihimize ağlıyordum. Heyhat! Nihayet korktuğumuz günler gelip çatmıştı. Memleketi, sevgili vatanı terk etmeye mecbur olmuştuk. Hangi diyarlara gidecektik? Biz Türkiye'nin taşından, toprağından yaratılmıştık. Cesetlerimiz, kemiklerimiz o top-

rağın mahsûlü idi. Yabancı ülkelerde ölmek istemiyorduk. Suçsuz olarak vatandan kovuluyorduk. Bu ne kadar acı idi.

Biz, Avrupa prensesleri gibi yetiştirilmiş, hayatın ne olduğunu gören; bilen insanlar da değildik. Üstelik servetimiz de yoktu. Yegâne malımız, mülkümüz, yaşadığımız evlerden ibaretti. Milletimizin bize bahşettiği, elimize geçen maaşlarla bendegânımıza bakmış, kalanını hayır işlerine sarf etmiştik. İnsanlığa kıymet veriyor, paraya aslâ tamah etmiyorduk. Böyle görmüş, böyle yaşamıştık. Şimdi ecnebî diyarında yersiz, yurtsuz ne yapacaktık? Encâmımız ne olacaktı? Yegâne günâhımız, hânedân âzâsı olmaktan ibaretti.

Yol hazırlığımızı yapmak için evimizin kapısını açıyor, mevcud eşyamızı haraç mezat satıyorduk. Tabiî, hem acelemizden, hem de bu gibi işleri bilmediğimizden hiç bir zaman hakikî değerleriyle satamıyorduk. Topladığımız para ile bizim gibi çoluk-çocuk sahibi olanlar kaç yıl yaşayabilirdi?

İşte bu hâlde, gözyaşları içinde vatanı terk ettik. O zaman büyük oğlum ***Ömer Nâmî*** *12, ikinci oğlum* ***Osman*** *Nâmî 6 yaşında ve en küçük oğlum* ***Abdülhamid Rauf*** *2 yaşında idiler. Bu çocukları büyütmek, yetiştirmek kolay mı idi? Bu güçlükleri idrâk eden ananın kalbi kan ağlamaz mı idi?*

Zevcim ***Mehmed Ali Rauf Bey****'le birlikte düşündük. Gitmek için bize en elverişli yerin Fransa olduğuna kanaat getirdik. Bir kere, dil hususunda güçlük çekmeyecektik. Çocuklarıma da iyi bir tahsil ve terbiye verecektik. Artık bundan sonra elimizde olan kıymetli evlâtlarımızdan başka hiç bir şey düşünmeyecektik. Kendimizi her mahrumiyete alıştıracak, yalnız bu çocuklar için yaşayacaktık.*

Bu düşünceyle Fransa'ya doğru yola çıktık. Elimize biner lira yol masrafımızı vermişler, eşyalarımızı da geçirmeye müsaade etmişlerdi. Doğruca Paris'e inip Keyres Oteli'ne yerleştik. O sırada Paris'te 1924 Olimpiyat oyun-

ları yapılmakta olduğundan kesemize elverişli ev yahud barınacak bir yer bulmak pek güçtü. Fransızlar, bize nezâket ve kolaylık gösteriyorlardı. Bundan dolayı Fransızlar'a müteşekkirim. Zevcim, Fransa'yı iyi tanırdı. Çocukların tahsili ve daha rahat yaşamamız için banliyöde bir ev tutmanın uygun olacağını düşündü. Talih eseri olarak Versay civarında, Virofle'de küçük, her cihetten bize elverişli bir ev kiraladık. Fransa'ya gelişimizin on sekizinci günü oraya taşınıp yerleştik. Büyük oğlum **Ömer***'i derhal mektebe yazdırmaya muvaffak olduk. Versay'da Hoch Lisesi'ne kaydettirdik. Diğer oğulların henüz küçük oldukları için vakitleri vardı.*

Paris gibi bir şehirde evlât yetiştirmek pek kolay değildir. Sırası ile her eğlenceden istifâde edebilirlerdi. Fakat mûtedil kalmaya mecburdular. Fransa'da tanıdığımız birkaç iyi âilenin çocuklarıyla arkadaşlık edecekler, biz de onlarla meşgul olacaktık. Fransa'da yaşayıp da onun sanat ve kültüründen istifade etmemek olamazdı. Çocuklar da, biz de elbet bunları görecek, faydalanacaktık.

İşte bu sûretle çocuklarımızı büyüttük. Oğlum **Ömer,** *nihayet Hoch Lisesi'ni bitirdi. Paris Hukuk Fakültesi'ne yazıldı.* **Kâmil Paşa***'nın oğlu* **Mirliva Said Paşa***'nın kızı* **Saâdet Hanım***'la evlendi.* **Saâdet Hanım** *oğlumun halazâdesi idi.* **Ömer,** *Beyrut'ta çalışma hayatına atıldı.*

Birkaç zaman sonra büyük birâderimiz **Mehmed Selim Efendi***'nin Beyrut'ta öldüğünü haber alarak yeni bir acı daha duydum. Âilemizin kıymetli büyüğünü kaybetmiştik. Biraz sonra sevgili küçük hemşîrem* **Refia Sultan** *da genç denilebilecek bir yaşta Beyrut'ta irtihâl etti. Bu da beni büsbütün me'yus etti. İşte bu üzüntülerle dilhûn iken hayat arkadaşım, azîz ve sevgili zevcim* **Mehmed Ali Rauf Bey***'i de kaybetmekle ne kadar bedbaht ve bîkes kaldığımızı hakkıyla yazmaktan âcizim. Hânedâna mensup zevâttan Paris'te ilk defa*

ölen, vatan hasretine kurban giden, maalesef kıymetli zevcim olmuştu. Bundan duyduğum elem ve kederin derecesini nasıl yazacağımı bilemiyorum.

Paris'teki câmie gittiğimiz zaman, Fas Veziri **Ben Gabrit***'le görüşürdük. Bilgin ve muhterem bir zattı. Bu zât imdadıma yetişti.*

Eşimin bir Müslüman olarak teçhiz ve tekfinini yaptırdığım gibi Türk Bayrağı'na sardırarak câmie naklettirdim. Virofle'deki Fransız ahbablarımız, polisler ve itfâiye heyeti, cenâze merâsimine iştirak ettiler.

Müslüman Araplar tarafından câmide namazı kılınarak Bobini'deki İslâm Mezarlığı'na gömülme müsaadesi verildi. Bu yüzden Bobini'de Türkler'e mahsus ayrı bir yer de ayrılmış oldu. Zevcim şimdi hâlâ orada yatmaktadır. Allah gani gani rahmet eylesin!...

Zevcimden sonra bütün yük üzerimde kalmıştı. Hayat arkadaşımın teselli verici yardımını kaybetmiştim. İkinci Cihan Harbi'nin arifesinde bulunuyorduk. Şimdi bütün kuvvetimi ikinci oğlum **Osman***'ın tahsiline vermiştim. Zira üçüncü oğlum* **Abdülhamid Rauf***, mâlûl bir çocuktu. Bu zavallı yavrunun mâlûliyeti, benim hayatımın en bedbaht tarafıdır.*

Böylece yaşayıp giderken İkinci Harb başladı. Şimdi yollar kapanmış, felâket büsbütün gelip çatmıştı. Büyük oğlum **Ömer** *çalışıp hayatını kazanarak bana para gönderiyordu. Fakat yollar kapanınca bundan mahrum kaldım. Şimdi ne yapacaktık? Oğlum* **Osman***, henüz on sekizinde bulunuyor, tahsilini tamamlaması için daha bir müddet mektebe gitmesi îcâb ediyordu.* **Abdülhamid** *ise malûl ve hasta idi. Bu felâketin içinden nasıl kurtulacaktık?*

*Elde avuçta kırıntı, döküntü ne buldumsa, ne kalmışsa bir müddet onları satmakla geçindik. Fakat bu da kâfi gelmiyordu. Bir zaman el yazısı ile «***İnnellâhe maa's-sâbirîn***»*

(Allah sabırlılarla beraberdir.) yazılmış bir levhayı kopya ederek, bir de tuğralar yaparak satmakla vakit geçirdim. Gündüzleri bunları hazırlıyorum, akşamları ***Osman*** *eve gelince bunları satmak için alıp sokağa çıkıyordu. Bir müddet de böyle gitti.*

Ben, genç yaşımdan beri pullara meraklı idim. Esaslı sûrette pul kolleksiyonu yapıyordum. Bir ahbabıma bir gün bunu söylemiştim. O ahbab, hâlimi bildiğinden:

"-Şimdi satarsan iyi para eder, râzı mısın?" diye sormuştu.

Derhal kabul ettim. Bir gün Suriyeli bir genç getirdi. Koleksiyonumu gösterdim. Bir milyon franga alacağını söyledi. Derhal râzı oldum.

Kolleksiyonumu verip parayı aldığım zaman gözlerimden bilâ-ihtiyar yaşlar boşandı. Bu, bende yıllardan beri bir meraktı. Bu kadar eşya satmıştım. Kıymetli elmaslarımı bile satmıştım. Hiçbiri için gözyaşlarım akmamıştı. Fakat pullara çok emek vermiştim. Saatlerimi, günlerimi sarf etmiştim. Erörler bulmak için günlerce çalışmıştım. Bunları toplamak için çok uğraşmıştım. İşte bu kadar emek verdiğim bir şey elimden gidiyordu. Lâkin hiç olmazsa evlâtlarımı kurtarıyordum.

İşte altı yıllık savaşı bu parayla geçirdik. Karaborsadan ekmek almaya bile muvaffak olmuştuk. Çok şükür, Allah yardımımıza yetişmişti.

İkinci Cihan Harbi sırasında kardeşim ***Ahmed Efendi*** *bir hastanede öldü. Onu takip eden günlerin birinde de kardeşim* ***Abdülkadir Efendi****'nin Bulgaristan'da bir sığınakta öldüğünü haber aldım. Böyle ânî havâdislerin insan üzerindeki tesirlerini düşünebilirsiniz."*[194]

194 **Ayşe Osmanoğlu-** a.g.e., sh: 220 vd.

ZEKİYE SULTAN

Sultan II. Abdülhamid Han'ın kızlarının birçoğu da erkek kardeşleri gibi tahammülfersâ maddî ve mânevî sıkıntılar çekmişlerdir. Bunlardan biri de onun en büyük kızı **Zekiye Sultan**'dır. **Gâzi Osman Paşa**'nın oğlu **Nureddin Paşa** ile evlenmiş bulunan bu sultan efendi Nis'e yerleşmişti. Orada büyük bir müzâyaka altında vefat etmiştir. Nâşı tahnid edilmiş olarak bir kilisede yıllarca bekletilmiştir. Maddî imkânsızlıklar ve kanunî mâniler yüzünden uzun süren bu bekleyiş sonunda vatana getirilemeyen **Zekiye Sultan**'ın ne olduğu ve nereye gömüldüğü meçhul bulunmaktadır. Onun **Fatma Aliye Hanım Sultan** adında bir kızı vardır. İstanbul'da tünel başındaki Narmanlı Yurdu'nda karanlık, havasız bir bekâr odasında oturuyordu. Kendisini ziyaret ettiğimizde **"maddî vaziyeti düzelirse, annesinin cenâzesini vatana getireceğini"** söylemişti.

O, bunu söylediği zaman **Zekiye Sultan** vefât edeli otuz seneyi geçmiş bulunuyordu. Belki de kilise idârecelerince çoktan bir tarafa kaldırılıp atılmıştı.

Fatma Aliye Hanım Sultan'ın kendisi de birçok maddî sıkıntı çekmişti. Ziyaret ettiğimizde odasında bizi buyur edecek bir tek sandalyesi bile yoktu. Bir köşede üzerine tertiblice bir asker battaniyesi serilmiş bir divan vardı. Duvarlarda **Sultan II. Abdülhamid Han**'la **Gâzi Osman Paşa**'nın matbû birer portreleri asılıyordu. Divanın başucunda tersine çevrilmiş ve üzerine gazete serilmiş bir meyva sandığını masa olarak kullanmakta bulunduğu anlaşılıyordu. Kendisine bir şey sormaya yürek dayanmazdı. Bizim ziyâretimizden az bir müddet sonra, kalmakta olduğu bu han odasında -kimbilir nasıl?- vefat etmiş, cenâzesi Belediyece kaldırılmıştır.

Kıymetli ve kadîm dostlarım **Emin Saraç Hocaefen-**

di ve **Osman Topbaş**'la birlikte kendisini -yukarıda zikretmiş olduğum- ziyaretle ilgili olarak sonradan **Şehzâde Yusuf İzzeddin Efendi**'nin kızı **Mihrişâh Sultan**'dan bakınız ne öğrendim:

Ben, **Mihrişâh Sultan**'ın avukatlığını yapıyordum. Bu yüzden sık sık görüşürdük.

Bir gün hânedân mensuplarının gurbet fâciâlarına dâir duyduğu veya şâhid olduğu birçok vak'ayı hikâye etmişti. Bunlardan biri de şuydu:

Kendisi, son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin oğlu **Şehzâde Ömer Fâruk Efendi** ile evliydi ve Mısır'da yaşıyordu. 1952'de Hânedân mensuplarının kadın kısmının vatana avdetleri için müsaade çıkmıştı. **Mihrişâh Sultan** uçağa binerken kucağında minik bir fino köpeği varmış. **Ömer Fâruk Efendi**, bu köpeği okşayarak:

"-Bu köpek bile benden bahtiyar!.. Çünkü vatanı görecek!.." diyerek ağlamış.

Ömer Fâruk Efendi, müthiş bir dâü's-sılaya mübtelâ idi. Rahmetli **Osman Yüksel**'den dinlemiştim. Kendisine bir mektup yazarak bunda:

*"Türkiye devlet başkanlarının hemen hepsine (**Cemal Gürsel** dâhil) mektup yazdığını, siyâsî haklardan mahrum olmak şartıyla vatana kabûlünü ricâ ettiğini, bu gerçekleşirse Boğaz'da balıkçılık yapacağını bildirmiş. Artık bu hususta hiçbir ümidi kalmadığından kendisine bir zarf içinde mezarına serpilmek üzere bir avuç vatan toprağı"* talep etmiş!..

Bunları konuştuktan sonra **Mihrişah Sultan, Fatma Aliye Hanım Sultan**'ın içinde bulunduğu sefâlete temas ederek:

"-Âh!.." dedi. "Bilseniz o zavallı kadın ne müthiş bir sefâlet çekmiştir. Yıllarca çöp tenekelerinden topladığı

kuru ekmek parçaları ile karnını doyurmuştur. Bir gün bana geldi. Çok neşeliydi. Sebebini sordum, dedi ki:

"-Ben artık bu millete hakkımı helâl ettim!.."

"-Ne oldu?" dedim. Anlattı:

"-Biliyorsun." dedi. "Ben yıllardır karnımı çöpten doyuruyorum. Birkaç günden beri rahatsızdım, sokağa çıkamadım. Bugün mantomu giydim, çöpten yiyecek toplamaya çıkacaktım. Kapım çalındı. Hiç tanımadığım üç genç içeriye girdiler ve bana bir zarf verdiler. İçinde 500 lira vardı. Demek ki, bizi hâlâ düşünen ve sevenler var!.."

Mihrişâh Sultan'a, o üç kişiden birinin ben olduğumu, tabiî ki, söylemedim!..

ŞÂDİYE SULTAN

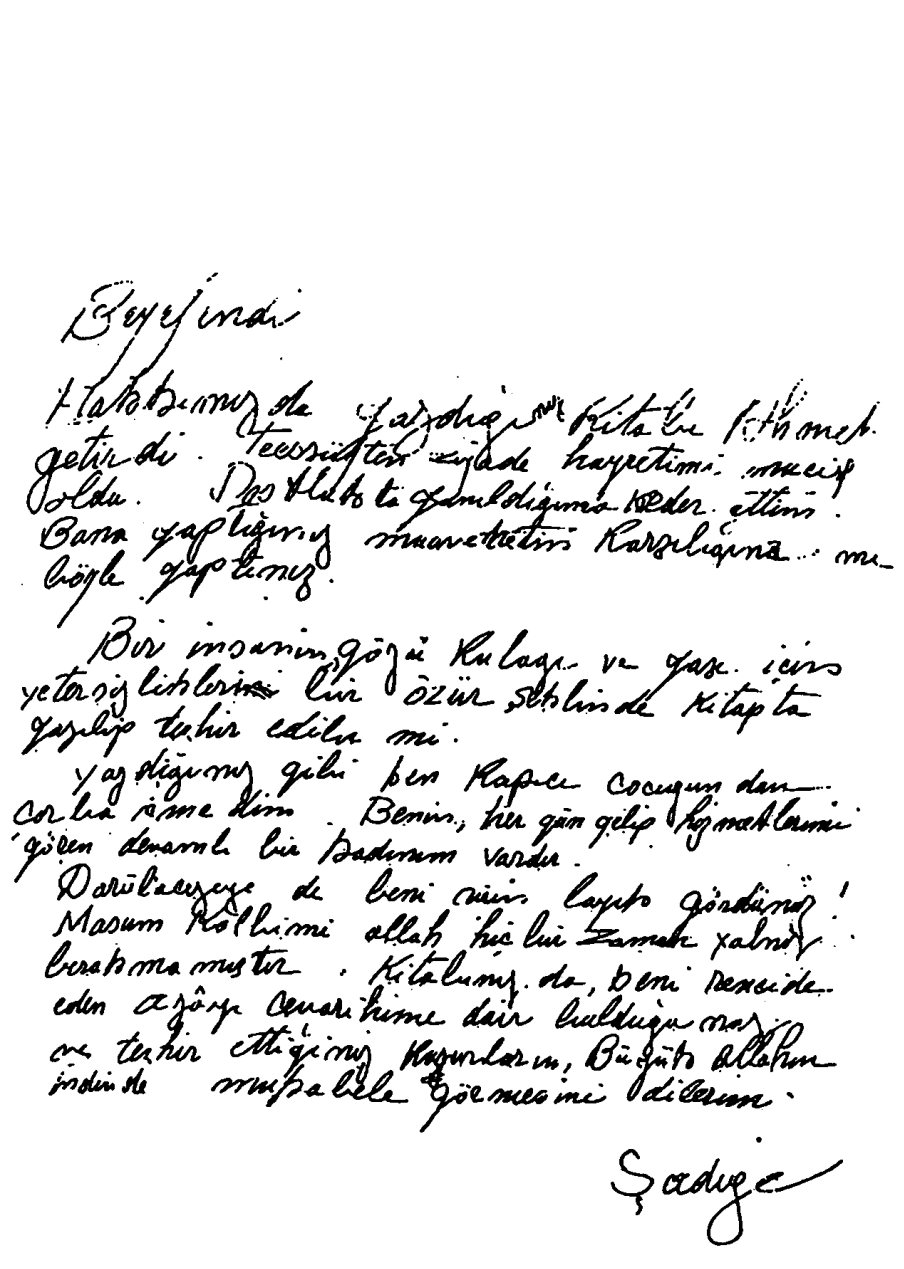
Sultan II. Abdülhamid Han'ın diğer bir kızı olan **Şâdiye Sultan** da yıllardan beri İstanbul'da yaşamaktadır.[195] O'nun hayatta olan bu yegâne evlâdı da çok büyük maddî sıkıntılar çekmektedir. Bir hayırseverin (**Şekerci Hacı Bekir**) verdiği iki odalı küçücük bir evde, Cihangir'de tek başına yaşamaktadır. Artık seksen sekiz yaşına varan, gözleri iyi görmeyen, kulakları dahî işitmeyen bu muhterem Sultan Efendi -Allah geçinden versin- bir gün ölse, kimsenin haberi olmayacaktır.

Bundan bir müddet evvel, ziyâretine gittiğimizde[196]

---

195 Bu muhterem Sultan Efendi hakkında mâlumât edinmek isteyenler, O'nun İstanbul'da 1966 yılında basılmış **"Hayatımın Acı ve Tatlı Günleri"** isimli hatıratına bakabilirler. (Bu eserin birinci basımından az bir müddet sonra vefat etmiştir.)

196 Bu ziyareti yaptığımda ben yedi sencye mahkûmdum ve hapishâne yerine Cerrahpaşa'da yatıyordum. Başımda iki muhâfız asker vardı. Bu hastanede diş kliniği yoktu. Kontrole gelirlerse, diş tedâvisi için başka yere gönderilmiş olduğumuzun söylenmesini tenbihleyerek iki muhâfız jandarma ile Sultan Efendi'nin ziyaretine gitmiştim.

Şâdiye Sultan Efendi'nin bize gönderdiği
serzeniş dolu mektubu

O'nu hasta, yatakta bulmuştuk. Meğer iki aydan beri yatıyormuş. Kaldığı apartmanımsı evin kapıcısının küçük kızı uğrayıp bir çay veya çorba yapıp kendisine vermese çoktan ölüp gidecekmiş!.. O çocuk da her zaman ve muntazam uğramıyormuş. Ziyaretimize sevinen Sultan Efendi:

"–Şimdi biri gelip de yarın öleceğimi söylese ve bu sözün doğru olduğunu bilsem, neyim varsa kendisine müjde olarak veririm!.." demişti.

Düşününüz, şurada burnumuzun dibinde koskoca **Sultan II. Abdülhamid Han**'ın hayattaki tek evlâdı, ne ızdıraplı günler geçiriyordu ki, böyle konuşabiliyordu. **Sultan II. Abdülhamid Han**'ı dillerinden düşürmeyen bizler gibi sözde müslümanlar da bu fâciadan habersiz, rahat ve huzur içinde yaşayabiliyorduk!..

Bugün, kendisini rahat edebileceği bir âile yanına nakletmek istiyor ve fakat -maalesef- böyle bir âile bulamıyoruz. O'nu, babasının yaptırdığı Dârüşşafaka'ya yerleştirmek arzusuyla bu müessesenin velî tabiatlı müdürü **Hilmi Şener Bey** bizzat kaldığı eve gitmişse de Sultan Efendi, bu tekliften son derecede müteessir olmuştur.

Allah bilir, ama şurada belki de pek az bir ömrü kalmış olan bu Sultan Efendi'yi yanına alıp O'na yalnızlık acısını unuttaracak ve ölürken başında Kur'ân okuyup ağzına bir damla su verebilecek bir tek müslüman âilenin bulunmaması cidden teessüfe şâyândır.

Yukarıdaki satırları okuyan bir okuyucu bana ulaşarak **Şâdiye Sultan**'ın adresini istedi. Kendisine yardım etmek istiyordu. Adresi verdim. Ziyaretine gittikten sonra bana gelip şunları anlattı:

"-Kendisini ziyâret ettim. Durumu, sizin tasvir ettiğinizden de beter!.. Fakat ne oldu biliyor musunuz?"

"-Ne oldu?" diye sordum. Anlattı:

Kendisinden nasıl haberdar olduğumu sormuş. Adamcağız da, benim O'nun hakkında yazdıklarımı nakletmiş. Sultan Efendi, içinde bulunduğu zarûretin bu sûretle teşhirinden fevkalâde müteessir olmuş ve titreyen elleriyle bana bir serzeniş mektubu yazıp kendisine vermiş. Bu mektup şöyleydi:

"Beyefendi!..

Hakkımızda yazdığınız kitabı ***Ahmed*** *getirdi. Teessüften ziyâde hayretimi mûcib oldu. Dostlukta yanıldığıma keder ettim. Bana yaptığınız muâvenetin karşılığına mı böyle yaptınız?!*

Bir insanın gözü, kulağı ve yaşı için yetersizlikleri bir özür şeklinde kitapta yazılıp teşhir edilir mi?

Yazdığınız gibi ben kapıcı çocuğundan çorba içmedim. Benim, her gün gelip hizmetlerimi gören devamlı bir kadınım vardır.

Dârülaceze'ye de beni niçin lâyık gördünüz?! Masum kalbimi, Allah hiçbir zaman yalnız bırakmamıştır. Kitabınızda beni rencide eden âzâ-yı cevârihime dâir bulduğunuz ve teşhir ettiğiniz kusurların, büyük Allâh'ım indinde mukabele görmesini dilerim.

Şâdiye"

SULTANZÂDE FETHİ SÂMİ

Sultan II. Abdülhamid merhumun kız kardeşi **Mediha Sultan**, önce **Hamdullah Suphi Tanrıöver**'in amcası **Necip Paşa** ile evlenmişti. Ondan yakın tarihimizde **Prens Sâmi** diye tanınan bir oğlu olmuştu.

Necip Paşa bir deniz kazasında ölünce dul kalan **Mediha Sultan**, bu defa **Damad Ferid Paşa** ile evlendirilmişti.

Aslında bu **Prens Sâmi** Bey sultanzâde idi. O'na

"şehzâde" karşılığı olan **"prens"** denmesi de galattır. Lâkin O'nun çocuklarına da -her nedense- **"sultanzâde"** denilmiştir ki, onlardan biri de 2008 yılında Londra'da vefât etmiş olan bu **Fethi Sâmi** Bey'dir.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın kız kardeşi **Mediha Sultan**'ın torunu olan **Sultanzâde Fethi Sami** de **Damad Ferid Paşa**'nın âile efrâdı ile birlikte, mâhud sürgün kanunundan önce yurtdışına çıkanlardandı. Bu vakur ve gönlü İslâm ve Türklük aşkı ile yanan beyzade o günleri şöyle anlatıyor:

*"Takvimler 22 Eylül 1922'yi gösteriyordu. **Ferid Paşa**, Sirkeci'den trene bindi gitti. Büyükannem **Mediha Sultan**:*

«-Kocamı bırakmam, nereye giderse ben de giderim!..» diyerek birlikte gitti.

Pederim:

*«-Ahalî, bu adamı (**Damad Ferid Paşa**'yı) parçalar, filân... Ben de yanında bulunayım bâri; annemi kurtarırım belki...» dedi ve yola çıktı.*

*Biz de babamla birlikte yola koyulduk. İngiliz posta gemisi ile seyahat edecektik. İstanbul'dan çıkarken Malta'ya gitmeyi düşünmüyorduk. Gemici 100 İngiliz lirası istedi, bütün âile için... Yarı yolda parasız kalacağımız kesindi. Avrupa'ya kadar gidersek meteliksiz kalacağız. Malta'ya inmeye karar verdik. Malta'dan **Andrea Doria** isimli İtalyan Vapuru ile Napoli'ye geçtik. **Ferid Paşa** ve babamın annesi **Mediha Sultan**, Monton'da indiler. Biz de Monton'a gittik. Villa Faraldo diye bir evde oturduk. ..."*

Sultan Vâhideddin'in San Remo'ya gelmesi üzerine âilece Villâ Noel'e yerleşen ve **Vahideddin**'in vefâtına kadar orada kalan **Sâmi** âilesinin, daha sonraki hayatlarını **Fethi Sâmi** Bey şöyle anlatmaktadır:

"Villâ Riaymond diye bir evde oturuyoruz. Adam bizden üç ay kira bekledi, ama nerden verelim, vereme-

Beyzâde Fethi Sâmi işbu eserin müellifi **Kadir Mısıroğlu** ile (Londra 1985)

dik. Eşyalarımızı topladık, bavullarımızı hazırladık, nereye gideceğimizi de bilmiyoruz. Babam gidiyor, denizin kenarında bir bank bulup oturuyor. Çaresizlik içinde düşünürken omuzuna bir el dokunuyor. Dönüp bakıyor; şaşmamak elde değil; karşısındaki kişi Rus Prensi ***Volkonski****... (Bolşevik İhtilâli sırasında* ***Varenger****'in ordusu mensupları Türkiye'ye geldi. Türkler bunlara kucak açtı. İstanbul'a doldular, çadırlarda kaldılar. İçlerinde türk ve müslümanlar da vardı.)* ***Volkonski*** *o zaman babamı İstanbul'da tanımış. Babamın kendisine çok yardımı dokunmuş. Adam,*

bu yardımları unutmamış. Babama denizin kenarında ne aradığını soruyor. Babam da durumu anlatıyor.

«-O zaman sen İstanbul'da sokakta kalmıştın, şimdi de ben burada sokakta kaldım.» diyerek durumunu izah ediyor.

Prens, hemen yakında bir boş villâsı olduğunu, gidip oturabileceğimizi söylüyor!

«-Paranız olduğu zaman kirasını ödersiniz.» diyor.

*Düşünceli ve üzgün giden babam, güle güle geri geldi. Donakalmıştık, babam yoksa aklını mı yitiriyor diye... Durumu öğrenince şaşkınlığımız bir kat daha artıyor. Allâh'ın kudretine bak!.. O, daima darda kalanın yanındadır!.. Oturacağımız ev, **Kraliçe Victoria**'nın Monton'a geldiği zaman kaldığı villanın ta kendisi...*

...

*Aynı şekilde ikinci defa evsiz kalışımız oldu. Bu defa da **Azerbeycanlı Selimzâde Muhsin Bey**, aynı yerde babamı görmüş. O'nun evinde de birbuçuk sene oturduk. Bunları nasıl izah edersin?! Bunlar tesadüfî olamaz. Bir kudretin, bir hikmetin neticesi olduğundan şüphe edemeyiz. Düşünün, yabancı bir memlekette, bir bakkal bize iki buçuk sene erzak verdi. Kredili olarak, para almadı. Kazandıkça ödedik. Kasap bize beş sene para almadan et verdi. O çekilmez yıllar, hep böyle Allâh'ın yardım ve inâyetiyle geçti gitti...*

...

Ne Fransa'da ne de İngiltere'de hiç kimsenin teb'âsına girmedik. Ne İtalyan, ne Fransız, ne de İngiliz hiç birisinin vatandaşı olmadık, pasaportunu almadık. Zaman zaman kulağımıza geliyordu; «yarısı İngiliz oldu, yarısı Fransız» diye. Utanmıyorlar. Türkiye bize yasak olduğu için kaldığımız ülkenin verdiği hüviyet kartını taşımak zorunda kaldık. Ama hiçbirinin teb'âsına girmedik, Allâh'a şükür. Vatansızlara verilen «Haymatlos» hüviyet kartını taşıdık."

Sultanzâde Fethi Sâmi'nin anlattıkları bir kaç cilt roman olacak derecede geniş ve câzib... Babası **Prens Sâmi Bey** ve kalabalık âilesinin Avrupa mâcerasında öyle acıklı sahneler var ki, yürek dayanmaz.

Âile'nin Rumeli Hisarı'nda **"Balta Limanı Sarayı"**nda (şimdiki Kemik Verem Hastahânesi) dâhil olmak üzere bin dönüm üzerinde şahsî mülkleri var. Fakat burası kapanın elinde kalmıştır. Kendileri, Monton'da (Fransa) otururken bir Kıbrıslı'ya bir parsel arsa satmışlardır. Böylece ellerine bir miktar para geçince, İngiltere'ye gitmişlerdir. Zira **Prens Sâmi** Bey, **"Musul Petrolleri"** ile uğraştığından bu mes'elenin takibi için İngiltere'de oturmayı daha uygun görmüşlerdir.

Bir müddet sonra ellerindeki para bitmiş ve yine aç kalmışlardır. Bu sebeple Londra'dan dışarı giden trenlerin ilk harekeket noktası olan Victoria İstasyonu'na gelip bir kenara kilimlerini serip oturmuşlar. Önce kendilerini yolcu sanan polisler, birşey dememiş. Lâkin buradaki ikametleri iki-üç gün sürünce polisler ilgilenmiş ve durumlarını öğrenmiş. Kendilerini karakola götürüp hüviyet tesbitinden sonra her birine ölmeyecek kadar bir haftalık bağlamışlar. Ancak **"gâvur sadakası ile yaşayamayacağını"** ifade ederek kızkardeşleri **Hatice Sâmi** intihar etmiş.

Sultanzâde Fethi Sâmi bu vak'ayı şöyle anlatıyor.

*"Kız kardeşim **Hatice** bir gün:*

«-Ben kendimi pencereden atıp canıma kıyacağım. Artık gâvurun verdiği yardım ile yaşamaya dayanamıyorum. Sen evlisin, karın var, ama bizim çektiğimiz sıkıntıyı anlayamazsın, böyle yaşamak çok ağrıma gidiyor.» diyordu.

Kardeşimi:

«-Sen müslüman değil misin, bu düşündüklerin müslümanlığa uyar mı, müslüman hiç kendi canına kıyar mı?»

diyerek ikna etmeye çalıştım.

Ama benim söylediklerimin pek tesiri olmayacağı endişesini taşıyordum. Korktuğumuz âkıbetin başımıza geleceği gün yakındı sanki... Bir sabah kardeşim ***Sâip****'ten telefon geldi:*

«-Acele gel, ***Hatice*** *kendini yedinci kattan attı.» dedi.*

Polis raporunda ise, kardeşim düşüp ölmüştü. Öldü gitti kızcağız, geride bir terliği kalmıştı. Ne malı ne mülkü, giyeceği bile yoktu."

Daha sonra İngiltere'de spor muallimliği yapan **Sultanzâde Fethi Sâmi**, anlatmaya devam ederek diyor ki:

*"**Prof. Degranşin**, «**Tarihte Geçen Hânedânlar**» adlı bir konferans veriyordu. Avrupa'da yetişenleri sayıyor ve diyor ki:*

«-Şimdi size bir hânedândan bahsedeceğim ki, on tane dâhî yetiştirmiş, hem de Avrupa'yı 400 sene titretmiş bir hânedândır.»

Dinleyenlerden çıt çıkmıyordu. Herkesin ağzı açık, onu dinliyordu:

«-Bu hânedân, Osmanlılardır. Asya, Avrupa ve Afrika olmak üzere üç kıt'ada bir imparatorluk kurmuşlardır. ***I. Osman****'dan* ***Kanunî****'ye kadar ilk on padişahın hepsi birer dâhîdir. Ne böyle bir âile, ne de böyle dâhîleri çıkan başka bir millet var.»*

Mektebin Müdürü konferanstan sonra beni çağırdı. Profesör ile tanıştırıp, Osmanoğulları'na mensup olduğumu söylediği vakit, şaşkınlıktan koltuğunun altındaki kitaplar yere düştü. Belki de bir Türk'ün orada olduğunu bilseydi, söylediklerinin yüzde birini söylemezdi. Fransız gençleri, doğruyu hakikati bilsin diye söyledi. Benim orada olduğumu haber vermedi diye direktöre de kızdı."

* * *

GÜRBET MAHKÛMU BİR OSMANLI

BEYZADE FETHİ SAMİ BEY

—3— Röportaj: MUSTAFA KÖKER

uzahte 63 yıl geçiren Osmanlı Hanedanı'nın Beyzadelerinden Fethi Sami Baltalimanlı güney Londra'da borcunu 15 yılda ödediği evinde arkadaşımız Mustafa Köker ile.

Devletin servetini kaçırdığı söylenen Sultan gurbet ellerde beş parasızdı...

'Sultan Vahdettin'in tabutu 15 gün kaldırılamadı'

"Sultan Vahdettin'in bir kuruş parası kalmamıştı. Kaldığımız evin kirasını veremiyor, varını yoğunu satıyordu. Parmağındaki yüzüğüne kadar satmıştı. Bir tek zümrütü kalmıştı. İngiliz Kralı'na yazdığı mektuplar neticesiz kalmıştı. Mektuplarda Sultan Abdülhamit'e ait olan petrollerden royalite istemişti ama nafile..."

"Hazineyi beraberinde götürdü, İngilizlere satıldı" gibi ithamlarla

"Sultan Vahdettin'in öldüğü vakit tabut parası dahi yoktu. Tabutun parasını babam temin etti. Ancak

aklımı mı şaşırıyor diye... Durumu öğrenince şaşkınlığımız bir kat daha artıyor. Allah'ın kudretine bak!.. Darda

Beyzâde Fethi Sâmi Bey'in, çekilen çileleri dile getiren bir röportajı (Türkiye Gazetesi, 5 Ocak 1991)

Aziz okuyucu!... .

Bu fâcialar yazmakla bitmez!... Osmanlı Âilesi Mensupları, yâd ellerde, vatan hasretinin dayanılmaz hummâsı içinde kıvranmışlardır. Bu öyle bir ızdıraptır ki, bunu yaşayarak tatmayan hiç bir kimse hakkıyla takdir ve tahayyül edemez! Gerçekten **"Vatan Sevgisi"**ni -tarihteki en cömert kan ve can fedakârlıklarıyla- kâbına varılmaz bir sûrette ortaya koymuş ve bunu âilelerinin bir nevî **"alâmet-i fârikası"** gibi nesilden nesile dâima tezâyüd eder bir tarzda tevârüs etmiş bulunan Osmanoğulları'nın nasıl bir **"ayrılık acısı"** tattıklarını hakkıyla his ve idrâk edebilmek için onlardan biri olmak şarttır!.. Zira bu, gayrın asla tahayyül edebileceği bir keyfiyet değildir.

Ancak yukarıdan beri anlatılanlar göstermektedir ki, Osmanoğulları'nın pek çoğu, bu dehşetli vatan hasretinin ızdırabı yetmiyormuş gibi, bir de tahammül edilmez derecede korkunç bir fakr u zarûret ve sefâlet içinde çırpınmışlardır. O derecede ki; bunlardan bazıları -tevârüs ettikleri metîn imana rağmen- kendi elleriyle azîz canlarına kıymak üzere -bir nevî kurtuluş yolu olarak- intihara mecbur kalmışlardır.

Bir zamanlar kundaklarına karşı göğüsleri madalyalı gâzî müşirlerin bile selâma durduğu, bu Türk ve İslâm tarihinin en büyük ve en şerefli âilesinin binbir nâz u niyaz ile büyütülmüş evlâtlarının, kara, kapkara ve soğuk ölüme bir kurtuluş çâresi olarak kucak açmalarını intaç eden cehennemî ıztırâbı hakkıyla tasvir imkânsızdır. Bu bakımdan, bu bahse burada son veriyor ve sizi onların yüzyıllarca zaferden zafere koşturduğu büyük Türk Milleti'nden bir ferd olarak kendi vicdânınızla başbaşa bırakıyoruz!..

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANOĞULLARI'NA KARŞI SON[197] HAÇLI TAARRUZU

Osmanoğulları'nı vatanlarına kavuşturacak bir kanunî değişikliğin mevzubahis edildiği ve bunun gerçekleşebileceğine dâir kuvvetli ümitler belirdiği sırada, Türk basını da bu meseleye bîgâne kalmamış, birçok değerli makale yazılıp yayınlanmıştı. Şâyân-ı memnûniyettir ki, bu yazıların hemen hemen hepsi de onların lehinde idi.[198] Bu hükmün bir tek istisnası vardı. O da Hürriyet Gazetesi'nde **"Osmanoğulları'nın Son Oyunu"** serlevhası ve **Nuyan Yiğit** imzasıyla neşredilen yazı serisidir. Ancak bu yazılar, o kadar acemice sah-

197 Tabiî, bu "son" kelimesi, 1974 itibariyledir. Yoksa bu tecâvüzler sona ermemiş, zamanımıza kadar devam etmiştir.

198 Bunlardan bizim görebildiklerimiz şunlardır: **Ergun Göze**- Osmanoğulları Etrafındaki Demirperde (Tercüman 9 Mart 1974). **Münevver Ayaşlı**- Haçlılar Durmuyor (Yeni Asya 7 Nisan 1974). Son Osmanlılar (Hayat Mecmuası 11 Nisan 1974 tarihli nüsha). **Rasim Cinisli**- Osmanoğulları ve Tekliften Çıkarılan Sekizinci Madde (Ortadoğu 27 Nisan 1974). **Ilgar Muradoğlu**- Osmanlı'ya Son Oyun, (Babıâli'de Sabah, 22-23 ve 27 Nisan 1974). **Muammer Taylak** - Osmanlı Hânedanı'na Revâ Görülen Acı ve Hukuk Dışı Muâmele (Ortadoğu, 3-8 Mayıs 1974). **Burhan Felek**- Osmanlı Hânedânı (Milliyet 4 Mayıs 1974). **Yıldırım Zeren**- Osmanlı Hânedânı'nın Yurda Dönme Hakkı (Ortadoğu, 11 Mayıs 1974), **E. Güngör**- Osmanoğulları Af mı İstiyorlarmış? (Ortadoğu, 26 Nisan 1974). **Nihad Sami Banarlı**- Osmanoğulları'na Dâir (Meydan Mecmuâsı, 14 Mayıs 1974) ve nihayet bizim Millî Gazete'de "Bir Tarihçi" imzâsıyla neşrettiğimiz bahsi geçen yazılar.

nelenmiştir ki; güyâ gizli kalmış bir hakîkat ispat ediliyormuş gibi ortaya atılan iddiaların yanlışlarını sayıp dökmek -âdeta- imkânsızdır. Bu sebepledir ki, biz, okuyucularımızın sabırlarını tüketmemek ve kıymetli vakitlerini israf etmemek için bunlardan sadece ehemmiyetli gördüklerimize temas edeceğiz. Kıymet hükümlerindeki hatalar bir tarafa, ilmî ve târihî bakımdan pek çok yanlış ihtiva eden bu tefrikanın ortaya çıkmasına âmil olan gerçek sâik ve sebepleri de okuyucularımızın ferâsetlerine havâle eden îmâ ve işaretlerle ele alacağız. Mâhud tefrikanın, daha kimlerin Hânedân mensubu sayılabileceğini bile bilmeyen ve ismiyle bir Ermeni olduğu intibaını uyandıran bu acemi araştırıcısının birtakım düzme ajan raporlarını tarihe mesned olacak ciddî vesikalarmış gibi göstermek istemesindeki garâbet ve cehâleti tebârüz ettirmeden önce, meseleyi târih ilmi bakımından ve her şeyden önce **"usûl"** itibariyle ele almak istiyoruz.

USÛL

Mâhud tefrikanın başlamasından bir gün evvel gazetenin adıyla imzalanan bir yazıda: *"Gazetecinin asıl ödevi, haber bulmaktır. Ancak «haber» her zaman tekrar ettiğimiz gibi günlük olayları okuyucuya iletmek değildir. Bugünün gazetecisi, artık olayları derinliğine, genişliğine iceleyebilen, bilinmeyenleri ortaya çıkarabilen, gerekirse hattâ tarihi karıştıran, olayları, küflenmiş, gizli belgelerden, tozlu arşivlerden sökebilen adamdır.*

*Londra temsilcimiz **Nuyan Yiğit**, işte bunu yaptı. Büyük **Atatürk**'e karşı hazırlanmış, fakat meçhul kalmış bir sûikast tertibini, arşivleri inceleye inceleye öğrendi ve yazdı."* denilmekte ve müteâkiben de bir gün sonra yayınlanacak olan tefrikanın bir hülâsası verilmektedir.[199]

199 Bkz: 14 Nisan 1974 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde yer alan **"Hürriyetten Size"** serlevhalı ve **"Hürriyet"** imzalı yazı.

Milli Gazete

8 MAYIS 1974 ÇARŞAMBA

Osman oğullarına karşı

SON HAÇLI TAARRUZU

Gurbette Intihar eden şehzadeler

(Baştarafı 1. Sayfada)

Şehzade Abdürrahim Efendi, Sultan II. Abdülhamid Han'ın beşinci ve en sevdiği bir şehzadesi idi. 1894 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Asıl adı «Abdürrahim Hayrı» idi. Tahsil ve terbiyesine son derecede itina edilmiştir. Yurt dışına sürüldüğünde topçu miralayı (albay) idi. Askerliğe âşık bir insandı. Kendisini, dâima rütbesini söyleyerek takdim ederdi. Almanya'da tahsil görmüş kıymetli bir topçu zabtı olan Şehzade Abdürrahim Efendi, I. Cihan Harbinde «Galiçya» ve «Filistin» cephelerinde bulunarak cesâret ve askerî dirâyeti ile kumandanlarını hayran bırakmıştı. Galiçya'da bir topçu taburuna, Filistin cephesinde ise, bir topçu alayına liyâkat le kumandanlık etmişti. Bu hususu şahsî müşahadelerine istinaden ifade eden Çanakkale Cephesi'nin gerçek kahramanlarından Vehip Paşa'nın bir mektubu, şahsî arşivimizde mevcuttur.

Şehzade Abdürrahim Efendi, aynı zamanda bir orkestra şefliği yapabilecek derecede alaturka ve alafranga musikiye âşina bir kimse idi. Son «kadınım! çoluk çocuk kaç gündür ne yiyorlar?» diye sordu. Annem, «Efendiciğim! Hiç merak etmeyiniz. Aç kalmıyorlar. Ne buluyorlarsa yiyorlar. Bisküvi falan da vardır. Sizin sağlığınızdan başka istedikleri yoktur.» dedi. Babam, «Kadınım! Bu kadar saray halkı bu azıcık şeyle yaşıyabilir mi? Bu zavallı kadınların günahları ne ki, açlığa mahkûm olsunlar? Bu nasıl devam eder? Bir çâresine bakmalı.» dedi. Kapıda bekliyen İkinci Müsahip Gevoğul öpüşüp ağlaştılar. Babam, «Oğlum! Sen daha çocuk denecek yaştasın. Bu felâketlere tahammül edemezsin. Sana yazık olur. Haydi sen de benimle vedâ et. Büyük biraderlerin gibi hemşirelerinin evine git! Tehlike içinde bulunmanı istemem. Hattâ buradaki üç genç hemşireni de beraber götür. Onlar da burada kalmasınlar,» dedi. Fakat biraderimiz cesaretle, «Hayır babacığım! Sizi bırakıp gidemem. Tehlikeden korkmuyorum. Sizden ayrılacak değilim. Size ne olursa bana da o olacaktır. Gitmem!» dedi.

Biz üç hemşire ise, biraderimiz gitmiş olsa bile, her tehlikeye görüs gerecek, yine babamızı bırakmıyacaktık. Bunu, çoktan aramızda kararlaştırmıştık. O günden sonra Abdürrahim Efendi de aramıza girdi. Selâmlık tarafındaki odalardan birinde küçük bir kanapede yatıp kalkmaya başladı.» Babam Abdülhamid, sh. 133-134) demektedir.

İttihatçılar II. Sultan Abdülhamid Han'ın kendisinden yahudilerin intikamını almak için — bilhassa — Selânik'e götürüp yahudi «Alâtini Biraderler»in köşküne hapsetmişlerdir. Burada son derece feci şartlar altında uzun bir hapis hayatı yaşayan büyük hükümdar II. Abdülhamid Han'ın (bu acıklı hapis hayatının teferruatı için dileyenler Ayşe Osmanoğlu'nun adı geçen eserinin 144 ve müt. sahifelerine bakabilirler.) yanında diğer çocukları mevanında Abdülrrahim Efendi de vardı. Muhafız subaylarla sık sık münakaşa eden bu değerli şehzade, nihayet kederinden sarılık hastalığına yakalanmıştı.

— Bir Tarihçi —

YARIN

AYNI KONUYA DEVAM EDECEĞİZ

Hürriyet Gazetesi'ndeki mâhud tefrikaya, **"Bir Târihçi"** imzâsıyla verdiğimiz cevablara âid tefrikanın başlığı

Bu takdimde açıkça görüldüğü üzere, neşredileceğinden bahsedilen **"Osmanlılar'ın Son Oyunu"** isimli tefrika, bir nevî **"târihî araştırma"** olarak tavsif ve takdim olunmaktadır. Hâlbuki bugün tarih de âdeta bir laboratuar ilmi hâline gelmiştir. Onun da gerçekleri ortaya çıkarmak için kendine mahsus birtakım ispat usûlleri vardır.

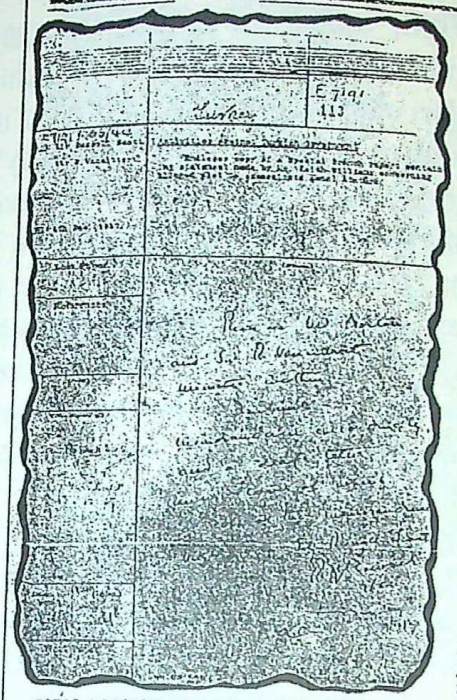
Kısaca söylemek gerekirse, ele geçen vesîkaların sıhhat derecelerini araştırmak ve bu vesîkaları îcabında başkalarıyla mukayese ve kontrol etmek gibi prensiplere riâyet etmeksizin sıhhatli bir araştırma yapılamaz. Şuradan veya buradan ele geçmiş herhangi bir vesîkayı kat'î telâkki ederek işe koyulmak ve sadece bunlarla ihticâc etmek, araştırıcıyı çok defa yanlış neticelere götürür. Hele bu vesikalar, haber kaynakları meşkûk ve -bilhassa- kontrol imkânından mahrum birtakım ajan raporları olursa, onlara sadece bir ihtimal belirtmekten öteye ehemmiyet atfetmek imkânsızdır.

Üstelik bu raporlar, bir vesika olarak telâkki olunsalar bile, bunlar, muhtevalarıyla ilzam olunmak istenen kimselerden sâdır olmadıkları cihetle ancak bir nevî hukuktaki **"beyyine başlangıcı"** gibi kabul olunabilirler. İleride görüleceği üzere, acemi bir araştırıcı olduğu yazılarının muhtevasındaki çeşitli sakatlıklarla âşikâr bulunan **Nuyan Yiğit**, İngiliz Entellicans'ına mensup casusların tanzim ettikleri raporlardan, bu Entellicans hakkında değil de Osmanlılar hakkında son derecede garip hükümler çıkarmaktadır.

Bu sûretle gerçek bir araştırıcının hiç bir zaman başvurmayacağı sakîm bir yol tutmuştur. Gerçekten dercedilen vesikalar arasında Osmanlı Hânedanı'na mensup herhangi bir kimseden sâdır olmuş en küçük bir vesika mevcut değildir. Muhakkak ki; böyle büyük bir iddia ile ortaya çıkılınca, bu iddiayı, itham edilen şahısların el yazılarıyla veyahud da bu derecede kat'iyyet bahşeden vesikaların delâletiyle ispat

SON OSMANLILARIN SONU

NUYAN YİĞİT

Almanlarla Halife, Atatürk üzerine pazarlığa girişti

● Halife tahta çıkınca İngilizlerin başına belâlar çıkaracak

②

İNGİLİZ hariciyesinin raporu İngiliz Hükümetini dehşete düşürmeye yetmişti. Padişah sülâlesinin kendilerini kovan cumhuriyetin başına karşı giriştiği bu hareket gerçekse, dünya barışı alt üst olabilir, hele böyle bir teşebbüs sonuçsuz kalır ve padişah sülâlesinin yardımı İngiltere'den aldığı Türkler tarafından öğrenilirse, durum İngilizler için hiç de iyi olmazdı.

İngiliz Hükümeti, derhal konuyu İçişleri Bakanlığına havale etti ve "Sürgündeki Osmanlıların" temas kurdukları maliyecinin bulunmasını istedi.

Maliyeci bulundu ve ifadesi alındı. Şimdi ortaya Sultan Abdülhamit'in yeğeni Prens Bahattin Sami ile oğlu Prens Sami'nin adları çıkmıştı.

*

Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Sir Robert Vansittard'a Whitehall Caddesindeki İngiliz İçişleri Bakanlığından 4 Aralık 1937 günü yollanan "GİZLİ" raporu İngiliz Milli Emniyetinin "Özel Daire,, si hazırlamıştı.

İngiliz Milli Emniyeti Keith Williams adındaki maliyeciyi bulmuş kendisinden bir hayli bilgi elde etmişti. "Özel Daire,, memurları tarafından hazırlanan bu raporun takdim mektubunu Sir Russell Scott yazmış ve raporun mahiyeti hakkında şu cümleyi kullanmıştı:

(Devamı Sa. 7 Sü. 1 de)

GİZLİ POLİSİN RAPORU :

Deniz İstihbarat Servisi'nin raporu İngiliz Hariciyesi'ni kaygılandırmaya yetmişti. Hariciye, derhal İçişleri Bakanlığı'nın dikkatini çekti. İngiliz Polisi'nin "Özel büro" su olaya el koyun son Osmanlıların bütün mârifetlerini ortaya çıkardı..

Malta'da bir padişah

② Yazan : Osman ÖNDEŞ

SULTAN Vahdettin 20 Kasım Pazartesi sabahı saat 06.45'te Malta'ya varmıştır. İstanbul'da gazeteler padişah aleyhinde türlü yayınlarda bulunurken, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği Karargâhı da bir bildiri yayınladı.

"Resmen haber verildiğine göre zatı hazreti padişahı, mevcut şartlar sebebiyle ve bütün Müslümanların Halifesi sıfatı ile İngiltere'nin himayesini ve İstanbul'dan derhal dışarı naklini talep etmiştir.

(Devamı Sa. 7 Sü. 4 de)

Hürriyet Gazetesi'nin mâhud tefrikasından bir başlık!.

gerekirdi. Adı geçen tefrikada böyle bir şeye rastlanılmamaktadır.

Üstelik vesîka diye dercedilen ajan raporlarında adı geçen şahısların çoğu da bu Hânedân'a mensup değildir.

Gerçekten **Nuyan Yiğit**, yazılarının birincisinde güyâ **M. Kemal Paşa**'ya karşı plânlanmış bir suikast tertibi içinde bulunan Hânedân mensupları olarak **Damad Ferid Paşa**'nın üvey torunu **Bahaddin Sâmi** ve O'nun da oğlu **Sâmi Bey**'in (Herhâlde, babası denilecekti veyahud da bu yazarcık ismini zikrettiği şahısların hangisinin "baba" ve hangisinin de "oğul" olduğunu bilmiyor.) adını ortaya koymaktadır. Bu maksatla, İngiliz Entellicansına mensup bir ajanın bağlı bulunduğu daireye takdim eylediği bir raporu derceden yazar, bununla güyâ Hânedân mensuplarının **M. Kemal Paşa**'yı öldürmek istediklerini ispat etmiş bulunuyor. Vesikanın dercedilmiş kısmî fotokopisinin altında şu izahat vardır:

*"**Bahaddin Sâmi** oğlu **Sâmi Efendi**'yi, **Atatürk**'ü öldürmek plânını gerçekleştirmek üzere Londra'ya yollamıştı. **Sâmi Efendi**, **Keith Williams** adında bir bankerle temasa geçtiği sırada teşebbüsü ortaya çıktı. Deniz istihbaratı **Keith Williams**'ı sıkıştırmış, bütün bildiklerini öğrenmişti."*[200]

Yazar, tefrikasına tamamen hayal mahsûlü bir senaryo üslubuyla başlamaktadır:

*"**Baggallay** gözlüğünü düzeltti ve kendi kendine: «Bu denizcilerin istihbarat raporları da dâima heyecanlı olur.» diye mırıldandı. Ama bu seferki rapor, her zamanki raporlara benzemiyordu:*

«Üçüncü sûikast teşebbüsü ise, ya Kasım 1937'de, ya da Mart 1938'de yapılacak.»

***Baggallay** heyecanla elindeki raporun tarihine baktı: 7 Eylül 1937 yazılıydı kâğıdın üzerinde.*

200 Bkz: Hürriyet Gazetesi, 15 Nisan 1974

Tefrikada adı geçen Sultanzâde
Bahâeddin Sâmi Bey

«İstihbarat Bölümü, Bahriye Nezâreti, Gizli Tutunuz.»

*«Sayın **Baggallay**» diye başlıyordu rapora ekli mektup:*

«Belki ilgi çekici bulur ve harekete geçersiniz diye iyi istihbarat yapan bir şahsın Bahriye Nezâreti'nde başkan yardımcısına verdiği bilgileri ekte size sunuyorum. Saygılar.

*Binbaşı **Webb Bowen**»*

*Binbaşının **"ilgi çekici bulunur"** ümidiyle gönderdiği raporda sözü edilen sûikastın gerçekleşmesine sadece 50 gün kalmıştı..."*[201]

Tarihî bir araştırma yapmak iddiası ile ortaya çıkan ve Osmanlı Hânedânı hakkında bugüne kadar hiç bir yerde rastlanmamış böyle bir ithamda bulunan yazarın satırlarının doğru olabilmesi için, kendisinin İngiliz Entellicansına mensup bir casus olması gerekmez mi? Bu takdirde aslen Ermeni olduğu iddiâ edilen bir kimsenin, bir de İngiliz casusu olmak gibi menfî bir sıfatı hâiz bulunması karşısında yazdıklarına güvenmenin nasıl mümkün olabileceğini takdirlerinize bırakıyoruz. Eğer casus değilse, İngiliz İstihbarat Merkezi'nde bulunamayacağına göre, yukarıya alınan satırları, O'nun muhayyilesinden çıkmış, hayalî şeyler olarak kabul etmek mecburiyetinde değil miyiz? Yazarın, aklen ve fiilen, vâkî olmak ihtimali bulunmayan beyânları bundan ibaret de değildir. İleride başka misaller de verilecektir.

Ayrıca bir senaryo üslubuyla takdim edilen adı geçen vesika müsveddesinde bahsedilen **Bahaddin Sâmi**, Osmanlı Hânedânı'na mensup bir kimse değildir. **"Efendi"** tâbiri şehzâdeler ve Hânedâna mensup kimselerin **"Sultan"** denilen kız çocukları için kullanılan bir tâbirdir. Gerek yukarıya aldığımız parçalar ve gerekse tefrikanın diğer kısımların-

201 a.y.

daki çeşitli beyânlar göstermektedir ki; yazar, kimlerin bu Hânedan'a dâhil addedilebileceklerinden ve Hânedân mensuplarının ne gibi sıfatlarla anıldıklarından habersizdir. Bu sebeple, bu hususta kısa bir izahatı zarûrî addediyoruz:

Bir kimsenin Osmanlı Hânedânı'na mensup addedilebilmesi için, O'nun babasının Hânedân mensubu olması şarttır. Bunlar erkekse **"Şehzâde"**; kız ise **"Sultan"** lâkabıyla anılır. Erkek evlâtlar hakkındaki **"Şehzâde"** tâbiri isimden evvel kullanılır ve sonuna da **"Efendi"** kelimesi ilâve olunur. Meselâ **Şehzâde Selim Efendi** veya **Şehzâde Mehmed Âbid Efendi** gibi.

Kız çoçukları için kullanılan **"Sultan"** tâbiri ise isimden sonra gelir ve yine **"Efendi"** tâbiriyle birlikte kullanılır. **Ayşe Sultan, Sabiha Sultan Efendi** veya **Sabiha Sultan** gibi.

Sultan Efendiler, Hânedâna mensub olmayan bir erkekle evlendikleri takdirde doğan çocuklarına bunlar erkekse **"Sultanzâde"**, kız ise **"Hanımsultan"** denilir.

Sultanzâdeler, babaları Hânedân'dan olmadığı cihetle taht üzerinde hiç bir hak sahibi değildir. Zira böyle olmasa, başka bir âileye mensub babanın çocuğu tahta geçmiş olurdu ki; bu da hânedân değişikliği mânâsına gelir.[202]

---

202 Tarih boyunca hânedânla ilgili olarak birçok hukûkî tanzim gerçekleştirilmiştir. Bunların sonuncusu 8 Kânun-i Sânî (Ocak) 1336 (1920) tarihli **"Hânedân Kararnâmesi"**dir. Buna göre:

"Padişahlarla şehzâdelerin hânedân sicilinde kayıtlı eşleri ile sultanların erkek ve kız çocukları ile eşleri hânedân efrâdı olamazlar, ancak hânedâna mensup sayılırlar."

Bu kararnâmeye nazaran durum şöyledir:

"A-HÂNEDÂN ÂZÂSI: Osmanlı hükümdarlarının erkek sulbünden gelenlerdir.

1-Âile Reisi: Şehzâdelerin en yaşlısı.

2-Şehzâdeler: Doğrudan doğruya **Osman Gâzi** sulbinden inen padişahlar ve şehzâdelerin oğulları. Çocukları, hânedân âzâsıdır.

3-Sultanlar: Doğrudan doğruya **Osman Gâzi** sulbünden inen padi-

Biraz aşağıda îzâh edileceği üzere, Hürriyet yazarının Hânedâna mensub telâkki eylediği kimseler, bir Sultanzâde'nin oğlu (**Bahaddin Sâmi**) ile hayâlî bir torunu (**Sâmi**)dur. Bunlar, yazarın beyân ettiği gibi, **"Efendi"** tâbiriyle yâd olunamazlar. Efendi, arz etmiş olduğumuz üzere şehzâdelere mahsus bir lâkabtır. Bunlardan sadece **"Bey"** diye bahsedilir.

Bahaddin Sâmi ile O'nun aslında mevcud olmayan oğlu **Sâmi**'nin kim olduklarını ve Hânedânla alâka derecelerini belirtmeden önce, kimlerin Hânedân mensubu addedilebileceklerine dâir serdeddiğimiz tarihî malûmatı tevsîk eden bir kaç ciddî kaynağı dikkatlerinize arz etmek istiyoruz:

*"Şehzâde, Osmanlı Hükümdar sülâlesinin erkek evlâtları hakkında kullanılır bir tâbirdir. Aslı Şah oğlu, Pâdişâh oğlu demek olan Şahzâde'dir. «**Şehzâde**» bunun hafifletilmiş şeklidir. Bununla beraber bazı vesikalarda «**Şahzâde**» sûretinde de geçer. İlk devirlerde bunun yerine «**Çelebi**» denilirdi.*

Şehzâde tâbiri, sonradan kullanılmaya başlanmış, Osmanlı Saltanatı'nın sonuna kadar devam etmiştir."[203]

*"Şehzâdelere son zamanlarda «**Efendi**» denilirdi. El-*

şahlar ve şehzâdelerin kızları. Çocukları, hânedân mensubudur.

B-HÂNEDÂN MENSUPLARI

1-Beyzâdeler (veya Sultanzâdeler): **"Sultan"** ünvânını taşıyan hânedân âzâsının erkek çocukları. "Beyzâde" ünvanı, annelerinin hânedân âzâsı olduğunu gösterir ve kendilerine mahsus olduğundan, zevcelerine ve çocuklarına geçmez.

2-Hanımsultanlar: **"Sultan"** ünvânını taşıyan hânedân âzâlarının kız çocukları. Ünvanları, zevclerine ve çocuklarına geçmez

3-Hânedân âzâlarının zevc ve zevceleri:

a-Şehzâdelerin zevceleri (Hanımefendiler)

b-Sultanların zevcleri (Damadlar)

(Bkz: **Osman Selahaddin Osmanoğlu**- Osmanlı Hânedânı, İstanbul, 1999, sh: 10)

203 Bkz: **Mehmed Zeki Pakalın**- Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Fasikül XXI, sh. 327.

Sultan II. Abdülhamit'in torunları dertli mi dertli...

Çok çektik çok artık yeter

Hartun Abdulkerim Osmanoğlu

Orhan Osmanoğlu

Sultan II. Abdülhamit'in torunlarından Abdulkerim ve onun oğlu Orhan Osmanoğlu, "Çok çektik. Artık devlet bizimle barışsın. Bizden korkmasın. Kıbrıs'taki Rumlara bile toprakları geri verdik. Bizim dedemizin kendi maaşıyla aldığı arazileri bile alamıyoruz. Dağdaki teröriste bile bir hak aranırken bizi yargılıyorlar. Biz kimseye kötülük etmedik" diyor

Ailelerimiz bir kuruşsuz gönderildi

- Aile hanedanımız kendisini bir anda sürgün-

Sadece cenaze ve düğünlerde bir araya geliyoruz

Yazısız

*kab olarak da «**Devletlû, Necâbetlû**» gibi kelimeler kullanılırdı. Veliahtlardan «**Necâbetpenah Efendimiz**» diye bahsolunurdu."*[204]

*"Kız evlâtlara ise «**Sultan**» denilirdi."*[205]

*"Osmanlı Saltanat Hânedanı'na mensub erkeklerin büyüklerine ilkin «**Paşa**» denilmiş ise de sonraları bu ünvan vezirlere tahsis ve şehzâdelere **Fâtih** devrine kadar «**Çelebi**» denilerek ve daha sonra bundan da vazgeçilerek saltanatın sonuna kadar «**Efendi**» ünvanı kabul edilmiştir.*

***I. Sultan Ahmed**'e kadar şehzâdeler, erkek çocuk yapabilirken, O'nun zamanında çıkarılan bir kanunla erkek zürriyeti yasak edilmiş, kızların erkek çocuklarına «**Bey**» kızlarına da «**Sultan** » denilmiştir. Sonradan vezirlerle evlendirilen sultanların erkek çocuklarına «**Bey**», kızlarına «**Hanım Sultan**» denilmeye başlanmıştır."*[206]

*"Sultan Efendilerle evlenenlere, gelinin babası padişah değilse bile «**Damad-ı Hazret-i Şehriyârî**» denilirdi."*[207] *«**Sultanzâde**», saltanat hânedânına mensup kadınlarla evlenen damadların erkek çocukları hakkında kullanılır bir tâbirdir.*[208]

Bütün bu izahat, kimlerin Hânedan'a, mensup addedilebileceklerini ve Hânedân mensuplarının ne gibi sıfatlarlar yad edilebileceklerini açıkça göstermektedir. Buna nazaran Hürriyet yazarının **Bahaddin Sâmi**'den Hânedân mensubu kimseler olarak bahsetmesi ve bunları bazen **"Prens"** ve bazen de **"Efendi"** sıfatlarıyla kaydetmesi maksatlı değilse, ilmen kat'î bir sûrette yanlıştır. Zira **"prens"** kelime-

204 **İsmail Hakkı Uzunçarşılı**- Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, Ankara, 1945, sh. 106.

205 a.y.

206 **Mehmed Zeki Pakalın**- a.g.e.; Fasikül XX, sh. 275.

207 **Hâlid Ziya Uşaklıgil**- Saray ve Ötesi, C. II, sh. 93.

208 **Mehmed Zeki PAKALIN** - a.g.e. sh. 277.

si, bizdeki **"şehzâde"**nin karşılığıdır. Prenses ise **"sultan"** demek olmaktadır. Fakat ne yazık ki; Avrupalılar, Osmanlı Devleti'nin resmî teşrifât elkabını hakkıyla bilmedikleri için bazen Hânedân'a mensup, yani **"Şehzâde"** veya **"Sultan"** olmayan kimseleri de **"prens"** ve **"prenses"** lâkaplarıyla yâd edegelmişlerdir.

Bunun en tipik misali, **Prens Sabahaddin**'dir. Bu da bir şehzâde değil, sultanzâdedir. Yani sadece annesi Hânedân'a mensuptur. Babasının, Hânedân'la hiçbir alâkası yoktur. Sıhrî akrabalık, taht üzerinde hiç bir hak iddiasına imkân vermeyeceği cihetle, bunların padişahlığı asla mevzubahis olmadığı hâlde, Hürriyet yazarı, **Bahaddin Sâmi Bey**'i padişah olmak gayreti peşinde göstermektedir ki, bunun garâbeti biraz aşağıda belirtilecektir.

Ecnebîler bu gibi yanlış tavsifleri, bazen kendi siyâsetlerine âlet olan kimseleri büyütmek ve onlara itibâr kazandırmak için yaparlar. Meselâ yukarıda bahsi geçen **Prens Sabahaddin** için böyle hareket edildiği kanaatindeyiz.

Çünkü devletimizin bir an evvel parçalanmasına müncer olacak **"adem-i merkeziyet"** gibi yanlış bir görüşün baş mürevvici ve su katıksız bir İngiliz adamı idi.

Bizdeki cühelâ da aslında şehzâde olmadıkları hâlde, ecnebilerin yanlış olarak **"Prens"** lâkabıyla andıkları bu gibi şahısları bazen Hânedân mensubu zannetmek gafletinden kurtulamamışlardır. Nitekim **Sultanzâde Sabahaddin Bey**'in Türkiye'deki şöhreti de bu gibi câhillerin işaa etmesi yüzünden **"Prens Sabahaddin"** olarak yerleşmiştir. İhtimal ki; Hürriyet yazarı da aynı hataya düşerek İngilizlerin **"prens"** sıfatıyla takdim ettikleri **Bahaddin Sâmi Bey**'i Hânedân'dan zannetmiştir.

Bu izahattan sonra **Bahaddin Sâmi Bey**'in kimliği hakkında da birkaç cümlelik kısa bir izahat verelim.

Sultan **İkinci Abdülhamid Han**'ın, **Mediha Sultan** adında bir hemşiresi vardı. Bu, **Hamdullah Suphi Tanrıöver**'in amcası **Necip Paşa** ile evli idi. **Necip Paşa**'dan **Mediha Sultan**'ın **Sâmi Bey** adında bir oğlu vardı. **Sâmi Bey**'in **Rükneddin Sâmi, Bahaddin Sâmi, Fethi Sâmi, Mahmud Sâmi** adında ve hâlen Londra'da oturan çocukları vardır.[209] İşte Hürriyet muharririnin taht üzerinde iddia sahibi olarak göstermek istediği **Bahaddin Sâmi**, bu **Mediha Sultanzâde Sâmi Bey**'in oğludur. Bunun taht üzerinde bir hak iddia edebilmesi, asla mevzubahis olamaz! Bilfarz, **Hamdullah Suphi Tanrıöver**, Osmanlı tahtı üzerinde ne derecede bir hak iddia edebilirse, bunlar da o kadar iddia edebilirler. Çünkü **Hamdullah Suphi Tanrıöver** ile amca çocuklarıdırlar. Arada sadece büyük ninelerinin Hânedan'a mensup olması gibi küçücük bir fark mevcuttur. Hâl böyle iken, Hürriyet yazarı, 16 Nisan 1974 tarihli Hürriyet Gazetesi'ne derceylediği bir ajan raporunda yer alan:

*"**Prens Sâmi**, babasının tam ve kesin yetkilerini hâizdir. Üç sene önce **Mussolini** kendisine yaklaşmış ve muazzam paralar ile birlikte «**Türkiye Sultanı**» olması için diplomatik destek teklif etmiştir."* cümleleriyle Hânedân'la alâkası olmayan kimselerin, Osmanlı tahtını ele geçirmek için birtakım siyâsî faaliyetlere giriştiklerini iddia edebilmek garâbetine sürüklenmiştir.

İngiliz Entellicansı da Dünyaca meşhur şöhretine rağmen yanılabileceği gibi ortaya birtakım maksadlı şâyiâlar çıkararak kendi emellerini gerçekleştirmek arzusunda da bulunabilir: Bu entellicansın efkâr-ı umûmiyeye **"vesika"** diye takdim edilmiş raporlarının ortaya çıkış sebeplerinin, girift ve şeytânî İngiliz siyâsetinin husûsiyetleri ile izahı uzun bir meseledir. Ancak burada şu kadarını söyleyebiliriz ki; bu

209 Artık **Mahmud Sâmi** hâriç diğerleri vefât etmişlerdir.

gibi heyecan yüklü raporları tanzim ve takdim eden ajanlar, şahsen yanılabilecekleri ve hattâ mensup olacakları teşkilâtı yanıltmak maksadını takib edebilecekleri gibi, çeşitli sâik ve sebeplerle de böyle hatalara sürüklenmiş olabilirler. Bu hükmümüz, bazı kimselere garip gelebilir. İngiliz Entellicansı gibi, şöhretli bir istihbârat teşkilâtının maksadlı birtakım raporlar ihdas edebileceği mes'elesinden kat-ı nazar, nasıl olup da yanılabileceği düşünülebilir. Hâlbuki bunun herkesçe mâruf bir misâli de vardır. Biz kayd-ı ihtiyatla vazettiğimiz yukarıdaki hükmümüze, doğru olabileceğine dair kat'îye yakın bir ihtimaliyet kazandırmak için, sadece bu bir tek misâli zikretmekle iktifâ edeceğiz.

Hatırlanacağı üzere, II. Cihan Harbi içinde bu entellicansın başında bulunan **Kim Philby**'nin, daha sonra el altından Ruslar'a casusluk yapmakta bulunduğu sezilmiş ve kendisi yakalanacağını anlayınca Rusya'ya kaçmıştı. Ömrünün sonuna kadar orada ikamet etmiş ve 1987'de ölmüştür. Bir zamanlar İngiliz Entellicansının Ortadoğu'daki bir numaralı rüknü olup Beylerbeyi'nde bir yalıda ikâmet ederek harb senelerinin en girift istihbarâtına istikamet vermiş bir kimse olduğu hâlde, aslında ve gizliden gizliye Rusya hesabına çalışmakta olmasının şaşırtıcı gerçeği önünde bir nebze durup düşünmek lâzımdır.

Bir entellicansın böylesine ehemmiyetli bir elemanı, hasım taraf hesabına yıllarca çalışır da o teşkilât bunu fark etmezse, Hürriyet muhâbirinin vesîka diye takdim eylediği ajan raporlarına tarihî birer vesîka gözüyle nasıl bakılabilir? **Kim Phliby**, Rusya'ya kaçtıktan sonra bir hatırât yayınlamış ve bu hatırât, 18 Mart 1968 tarihinden itibaren Milliyet Gazetesi'nde tefrika edilmiştir.[210] Bir enttelicansın -o entel-

210 **Kim Philby**'nin hâtıraları, **"Asrın Casusu"** ünvânıyla Türkçe'ye tercüme ve ardından tab' edilmiştir. (İstanbul, 1990)

licans İngiliz entellicansı da olsa- ne ölçüde yanılabileceğini kavramak isteyenlere bu tefrikayı okumalarını tavsiye ederiz. Netice olarak, bir ajanın, kaynakları tamamıyla meşkûk istihbaratını aksettiren raporlarını tarihî bir vesîka olarak takdim etmenin, -her nasılsa- ciddî olduğu kanaatini uyandırmış bir gazete için ne derecede inandırıcı olduğunun takdirini okuyucularımıza bırakıyoruz.

Kanaatimizce Efkâr-ı Umûmiye, bu tefrikanın ne maksatla ortaya konulduğunu kavramakta aslâ güçlük çekmemiştir. Gerçekten o sırada çıkarılmak üzere bulunan af kanunu lâyihasına Osmanlı Hânedânı'nın erkek âzalarının da dâhil edilmiş bulunduğu malûmdu. Bu vesileyle Türk matbuâtında bu Hânedâna müteâllik çeşitli yazılar yayınlanmıştı. Şâyân-ı memnuniyet olan husus şudur ki; bütün bu yayınlar arasında tek çatlak ses, öteden beri birtakım gizli kuvvetlerin emrinde bulunduğu şâyî olmuş bulunan Hürriyet Gazetesi'nden çıkmıştır.[211] Gerçekten, memleketimizde hâlâ hak ve insaf ölçülerini terk etmeyen kalem erbâbı da az değildir. Bunlardan sırf bir misâl olmak üzere, 11 Nisan 1974 tarihli Hayat Mecmuası'nda **"Son Osmanlılar"** serlevhasıyla yayınlanan objektif bir makaleyi misâl gösterebiliriz. Burada Osmanoğulları hakkında kısa ve fakat doğru bir bilgi verilerek denilmektedir ki:

*"3 Mart 1924'te Hilâfet kaldırılınca, Hânedân'ın erkek ve kadın üyeleri, yurt dışına çıkarıldılar. **Halîfe II. Abdülmecid (Abdülmecid Efendi)** ve âilesi, yirmi dört saat içinde Türkiye'yi mahfûzen terk etti. Şehzâdelere ve sultanlara ise, ülkeden çıkmak için yedi gün Türkiye'deki bütün gayr-i men-*

211 Gariptir ki, Hürriyet Gazetesi, takrîben 20 yıl sonra Hânedân Reisi **Orhan Efendi**'yi İstanbul'a dâvetle Çırağan Sarayı'nda ağırlamıştır. Acaba niçin? (Tafsîlât için **"Geçmişi ve Geleceği ile Hilâfet"** (İstanbul, 1993) isimli eserimize bakılabilir.)

selâm

Hânedân-ı Âli Osman

Osman Yüksel SERDENGEÇTİ

Osmanoğulları.. Dünyanın en büyük imparatorluklarından birini kurmuş.. Türk adını ve idaresini üç kıt'aya hâkim kılmış.. Bu toprakların fâtihi.. İslâmın, Türklüğün şerefi.. Osmanlı hânedanı.. İçlerinde bir tane vatan hâini, dinsiz, şerefsiz insan yok.. Bizim gerçek atalarımız Osmanoğulları.. Şimdi bunların çocukları Mısır'da, Fransa'da, bilmem nerelerde. Sığıntı halinde.. İçlerinde, ihtiyaç içinde ölüp gidenler, intihar edenler bile var.. Herkese, her zaman kimsesizlere, yurtsuzlara kucak açan Türk milleti. böyle büyük bir sülâlenin, kendi kanından, kendi dininden olan bu insanların çocuklarına kucak açmaması çok acı, çok garip, çok ayıptır. Türk milletinin asaleti, Türk milletinin civanmertliği, artık bu cehalete bir son vermelidir

İnkılâbın üzerinden nerdeyse yarım asır geçti. Artık Türkiye'de kimse ne hilâfet peşindedir; ne saltanat! Türk milleti kendi iradesine ve idaresine sahip ve hâkimdir. Bir takım inkılâp yobazları halkar da hilafet, saltanat, teokratik, iskolastik, gibi lâflarla Türk milletinin bu büyük ve yerinde arzusunu önleniyo kalkarsa onlara vereceğimiz cevap şudur. Artık yeter!.. Hiallah sizlerden'

Türk milleti, kendisine şeref veren büyük ecdadının torunları'ı, yâdlerde artık daha fazla bırakamaz.

Mısır'dan çok yaşlı bir zattan bahsetmişlerdi. Osmanlılardan.. Bana, diyormuş adamcağız, vatanımdan bir avuç toprak getiriniz. Bir zarfın içinde, olduğum zaman onu serpsinler üzerime'.. Ağlıyormuş adamcağız. Bir Türk görünce boynuna sarılıyormuş..

Bir zamanlar Paris'te intihar eden diğer bir hânedan mensubunun acıklı hikâyesini okumuştum. Gözlerim yaşarmıştı. En amansız düşmanlarını dahi bağışlıyan Türk milleti, kıt'alar, iklimler fetheden ulu bir soyun çocuklarını, artık şurada burada süründuremez.

Osmanoğullarının torunları, fethettikleri bu topraklara gelmelidirler. Bu onların tabii bir hakkıdır; onları getirmek, gelmelerine müsaade etmek de bizim vazifemiz

Amerikadan, Avrupadan, şuradan buradan gelen, her türlü insanı, bitli turistleri, esrarkeşleri kabul ediyoruz da bunları neye kabul etmiyoruz?!.

Hânedan-ı Âli Osman. Osmanoğullarından kalan bu son hâtıra.. Yâdigâr. Ertuğrul Gazinin. Osman Gazinin, Orhan Gazinin, Gazilerin, Muratların, Fâtihlerin, Yavuzların torunları gelsinler artık. Bu gurbetlik, bu hasretlik bitsin.

Türkiye Cumhuriyetinin, ömrünün son günlerini yaşıyan, ihtiyar bir kaç imparatorluk hâtırasından korkusu yok. Cumhuriyetimiz, tarihimizle barışmalı. Bu kırgınlık ve soğukluk ortadan kalkmalıdır.

Yakında bir teklifle Meclise geleceğiz. Türk milletinin gerçek temsilcisi olan T. B. M. Meclisi, bu hususdaki kararını verecektir.

Af Kanunu'nun müzâkeresi sırasında basında çıkan yazılardan biri

kullerini tasfiye için de bir yıl süre tanındı.

*Aslında bu, siyâsî bir tedbirdi tabiî... Çünkü Hânedân üyeleri arasında, Millî Mücâdele'ye, yeni rejime ve Cumhuriyet'e karşı koyan olmamıştı. Daha doğrusu olmuştu, bir kişi olmuştu: **VI. Mehmed Vahideddin**. O da çoktan, Türkiye'yi terk etmişti."*

Gerçekten insaf ölçüleri içinde kaleme alınan bu satırların da sadece iki yanlışı vardır. Bunlar da **Sultan Vahideddin**'in Millî Mücadele'ye karşı gösterilmiş olması ve şehzâdelere tanınan mühletin yedi değil, iki gün olmasıdır. Fakat İstanbul Vâlisi **Haydar Bey**, bu müddeti re'sen 24 saate indirmişti.

Hürriyet muhâbiri, gurbette ancak iki sene kadar yaşayabilmiş olan **Sultan Vahideddin**'e de alabildiğine hücum etmiştir.

Hürriyet Gazetesi'nin tarihî araştırmalar için hiç bir temel hazırlığı olmadığı anlaşılan sayın yazarı, Hânedan'ı, Türkiye ve O'nun Reisicumhuru aleyhine bir tertip içinde gösterirken, iddiasına mesned olarak derceylediği ajan raporlarında geçen isimlerden biri de son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'dir. Gerçi O'nu itham ederken de kendinden sâdır olmuş, her hangi bir **"delil"** olmak vasfını hâiz vesikaya istinâd edilmemektedir. İngiliz ajanlarının her nasılsa elde ettikleri, güyâ birtakım gerçekleri aksettiren raporlar, Türk umûmî efkârına doğruluk dereceleri münâkaşa edilmeden takdim edilmiş bulunmaktadırlar. Bu sebepledir ki, bu raporların muhtevâlarında fiilî vâkıalar önünde gayr-ı kabil-i müdâfaa pek çok hususlar yer aldığı gibi çok çeşitli tezatlar da derhal göze çarpmaktadır.

Gerçekten Hürriyet yazarının, son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin adını ilk defa anışı, mâhud tefrikanın **ikincisinde** ve aynen şöyledir:

*"... **Kemal Atatürk, Abdülhamid III**'ü sınır dışı ettiği zaman kendisiyle birlikte 24 âile reisi de Türkiye'yi alelacele terk etmiştir. Bunların arasında **Prens Sâmi** ile babası da vardı. Hâlen Montone'de yaşamaktadırlar ve İngiliz makamlarının kendilerine verdikleri vesikalar ile seyahat etmektedirler. Ellerinde diplomatik pasaport yoktur.*

*Âilenin diğer efrâdı arasında **Halîfe Abdülmecid** de vardı ve bugün Türkiye'de sultan, O olacaktır. Halîfe, Alman taraftarıdır. Âilenin çoğunluğu da Alman taraftarıdırlar ve Alman Hükûmeti'nin yardımlarıyla yaşamaktadırlar. Bu şahıslar, son on yıl içinde 19 defa **Kemâl Atatürk**'ü katlettirmek için tertip yapmışlardır. Şimdi Almanlar, Halîfe'yle yeni bir anlaşmaya varmışlardır. **Kemal** öldürüldükten sonra Alman Dışişleri Bakanlığı'nın ileri süreceği şartlar altında, tahta Halîfe oturtulacaktır. Alman Hükûmeti'nin birçok ajanı, Türk Ordusu içinde sorumlu mevkîleri işgâl etmektedir. Fakat askerler, Alman hükümrânlığını istememektedirler. Ordunun temsilcileri, **Prens Sâmi**'ye yaklaşmışlar ve **Kemal Atatürk**'ün hayatına başarılı bir sûikast yapılmasına izin verdikleri takdirde, babasının Osmanlı tahtına oturup «**Sultan**» olmak isteyip istemediğini öğrenmek istemişlerdir.*

Bu âilenin her tertibi, başarıya ulaşacağı anda, ordu yetkilileri tertibi açığa vurmuşlar ve engel olmuşlardır."[212]

Hürriyet yazarının dercettiği ajan raporlarının teker teker tahlil ve tenkidi böyle bir cevâbî yazının hacmine sığmayacağı cihetle okuyucularımıza bir mukayese imkânı vermek üzere sadece son **Halîfe Abdülmecid Efendi** vesilesiyle yukarıya alınmış bulunan parçayı tahlil edecek ve burada yer alan yanlışlık ve mantıksızlıkları dikkatlerinize arz edeceğiz. Şöyle ki:

212 Hürriyet Gazetesi, a.g.t., 16 Nisan 1974.

1- Osmanlı Hânedânı mensupları arasında «**Abdülhamid III**» ünvanıyla yâd olunan bir kimse mevcut değildir. Malûm olduğu üzere sayı sıfatları bu hânedânın sadece tahta geçenleri için kullanılır. Sultan **II. Abdülhamid Han**'dan sonra bir başka **Abdülhamid**'in gelmediği veya şehzâdelerin bu tarzda yâd edilmediklerini bilemeyecek kadar meseleden habersiz bir kimse veya makamın tanzim ettiği saçma bir rapor karşısında bulunduğumuzu kabul etmek mecbûriyetinde değil miyiz? Üstelik **Abdülhamid** adında bir şehzâde de yoktu.

2- Son on yıl içinde (yâni 1927-1937 arasında) hânedân mensuplarının faaliyetleri neticesinde **M. Kemal Paşa**'ya 19 defa sûikast tertiplenmiş bulunduğu iddia edilmektedir. On yılda 19 sûikast; bunun her yıl vasatî iki defa tekrarlanması demektir. Aklen ve mantîken mümkün müdür ki, böyle bir şey 19 kere tekrarlansın da bundan şimdiye kadar hiç kimsenin haberi olmasın!... Hiçbir kaynakta bundan bahsedilmesin! Böylesine ehemmiyetli ve bu kadar tekerrür eden bir tertib, sadece ajan raporlarında saklı kalsın!.. Günün birinde, Ermeni asıllı olduğu söylenen Hürriyet Gazetesi yazarı, bunları keşfedip âleme ilân etsin!.. Hem de tam Osmanoğulları'nın gurbetzede mensuplarının anavatanlarına kavuşmalarının mevzubahis olduğu bir günde, bu her biri binbir mantıksızlık ihtiva eden ajan raporları büyük bir alâyişle husûsî bir maksad takip edilmeden neşredilmiş bulunsun!.. Bütün bu suallerin cevaplarını, ferâsetlerinden emin bulunduğumuz okuyucularımızın takdirlerine bırakıyoruz.

3- Hânedân mensuplarının ve bilhassa bunlardan Son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin yurt dışında hayatlarını **"Alman yardımlarıyla"** sürdürdükleri iddiası da küllîyen yalandır. Hakîkaten bu husus, yukarıya alınan satırlarda sadece bir ajan iddiası olarak yer almış bulunmaktadır.

FİKİR MEYDANI

Meçhul kalmış Cem Sultanlar

Münevver Ayaşlı

Kuşandı Din Kılıcın bele Osman
Ki ide İslâmı izhar Osman
Açıldı fırsat İslâm kapusu
O kapının miftahı oldu Osman
Çü küfür zulmeti Rûmu alubdu
Diler kim âlemi Nur ide Osman
Muhammed ümmetinin serveridir
Olubdur mucize mazharı Osman

Bizim tarihimiz, mefahirimiz, millî destanımız sanki Dev Padişahlar resmi geçidi. İlk on Padişah (Estafirullah. Estağfirullah) Aşereyi mübeşşere gibi, bize Allahın lütfu ve ihsanı olarak tebşir edilmişlerdi. Türkü İslâmın bükülmez kılıcı halinde getiren ve "İ'lâyı Kelimetü'llah" için cihâd eden Eren Sultanlar, Gazi Sultanlar, Veli Sultanlar idiler.

Gaza kim ettiler Allahu Ekber
Didiler her nefes Allahu Ekber
Salındı seyfi İslâm kâfir üzere
Uruldu nevbet Allahu Ekber
Kılıçlar gölgesinde Cennet Hak
Resulden bu haber Allahu Ekber
Bozuldu çanlar hem kilisalar
Makâm oldu Dine Allahu Ekber.

Bu padişahların her biri, tek başlarına bile olsalar, başka milletlerin ve tarihlerinin bütün ömürleri boyunca zinetleri, Şan ve Şerefleri olabilecek büyüklükte ve azametde. Onbirinci padişahtan başlayan ve ikinci derecede görduğünüz, ki asla değil, bu büyük dev padişahlarla kıyas ve nispet ettiğimiz zaman ikinci derecede kalıyorlar. Yoksa muhakkak onlar da büyük Padişahlar.. Kıbrıs Fâtihi 2. ci Sultan Selim, 3. cü Murad, 3. cü Mehmet, 1. ci Ahmet ve halefleri gibi. Bu Devlerin gölgesinde Dev Şehzadeler de vardı. Civanbaht denen bu Hazreti Yusufu kıskandıracak kadar güzel ve civan şehzadelere verilen Civanbaht lâkâbından, pek uzak, pek hazin, pek elim kaderleri vardı. Bunlar civanbaht değil bedbaht idiler. Bunların başında memlekette ve dışarıda en çok bilinen ve tanınan, Hazreti Fatihin hazin maceralariyle meşhur oğlu Cem Sultan gelir. Karaman Valisi iken saltanat iddiasiyle kardeş kavgasına tutuşan Cem Sultan tedbirsizliklerinenetler yüzünden kardeşi II. ci Bayezide mağlûb oluyor ve memleketi terk ediyor. Uzun yıllar küffar elinde esir ve oyuncak oluyor. 22/23 Kânunuevvel 1459 tarihinde Edirne Sarayında dünyaya gelen şehzade 24/25 Şubat 1495 senesinde İtalyanın Napoli şehrinde vefat etmiştir.

Cem Sultanın kardeşi Sultan Bâyezide yazdığı beyit şöyledir.

Sen pistere günde yatasun şevk ile handân
Ben kül döşenem kullanı mihnet.

Abdülhamidin en büyük oğlu Selim Efendi (vefat etmiştir) ve diğer kardeşleri, en küçüğü hariç hepsi (vefat etmişlerdir. Sultan Azizin oğulları Halife ve şehzade Seyfettin Efendi (her ikisi de vefat etmişlerdir). Sultan Murad torunları Nihat Efendi (vefat etmiştir) kardeşi Osman Fuat Efendi hayattadır.

Gurbet acısı

Genç yaşında gidenler ki bu gün hepsi yaşlı, yalnız ve hasta bir haldedirler. Halifenin güzelliği ile meşhur oğlu şehzade Ömer Faruk Efendi, yine Sultan Aziz torunlarından Yusuf İzzettin Efendinin çok güzel şehzadesi Nizamettin Efendi (pek genç yaşında Mısırda vefat etmiştir. Sultan Vahidittinin oğlu şehzade Ertuğrul Efendi (pek genç yaşında Mısırda vefat etmiştir) Sultan Reşadın iki oğlu Ziyaettin ve Ömer Hilmi Efendiler (vefat etmişlerdir). Sonuncusunun oğlu yani Ömer Hilmi Efendinin oğlu Namık Efendi Nâsırın zulmü altında Mısır hapishanelerinde kimsesizlikten ve sahibsizlikten şehit edilmiştir. Namık Efendinin dışarıda doğma genç bir oğlu vardır oğlu Tevhit Efendi yakınlarda Beyrutta vefat etti. Diğer oğlu Aziz Efendi Fransa'da. Selim Efendinin oğlu Abdülkerim Efendi büyük mücahitti. Türkistanda bir ara hükümdarlık bile etmiş, sonradan şehit edildi. Kendisinin iki oğlu hayattadır ve Şam'da oturmaktadırlar.

Vatan hasreti

Bizim buradan bildiğimiz ve tanıdığımız şehzadelerin çoğu diyarı gurbette gönüllerı vatan hasreti ile yanarak, yabancı ellerde kimsesiz ve para sıkıntısı içinde göçüp gittiler. Tam gençlik ve güzellik çağında gidenler Ömer Faruk Efendi, Osman Fuat Efendi, Abid Efendi, ve unutulmuşlar varsa özür dilerim, bunlar şimdi yaşlı, rahatsız ve yalnız, vefasız vatanlarına büyük bir hasretle ve gündelik mahrumiyet içinde yaşıyorlar. Ve vatandan bir haber bir işaret bekliyorlar. Üçüncü takım ise memleketten çocuk çıkanlar (Mısır Hapishanelerinde) şehit edilen Namık Efendi gibi, bunlar da vatanlarına çok merbut, vatan aşkı ile yanan Efendiler idi. Dördüncü kısma ...

Af Kanunu'nun müzâkeresi sırasında basında çıkan yazılardan biri

Hâlbuki hakikatte son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'ye yardım eden Almanlar değil, bu raporu bizzat tanzim eden entellicansın devleti, yani İngiltere olmuştur. Gerçekten İngilizlerin **"Hindistan siyâseti"** yüzünden **"Hilâfet Müessesesi"** ile yakînen alâkadar oldukları ve bu müesseseyi kendi tahakkümlerine mânî telâkki eyleyerek yıkmaya çalıştıkları cümlenin mâlumudur. Bu sebeple İngiliz himâyesindeki **"Haydarâbad Nizamı"**nın sihrî yakınlığından istifâde eyleyerek son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'ye O'nun vasıtası ile yardımda bulunmuşlardır. Esâsen Halîfenin kızı **Dürrişehvâr Sultan**, Haydarâbad Nizamı ile evli bulunuyordu. Nizam bir kenarda oturup, Hilâfet Müessesesini ihyâ gâyesi peşinde koşmaması şartıyla kendisine ayda belli bir maaş ödüyordu. Bunu, metbuu İngiliz Devleti'nin mâlûmâtı hâricinde yapmasına imkân var mıydı? Hattâ Halîfe'ye ödenen bu paranın, İngiliz Entellicans'ı hesâbına mahsup edilmediğini kim temin edebilir?

Kaldı ki, son Halîfe **Abdülmecid Efendi**, siyâsetten anlayan, bu gibi girift meselelere karışarak herhangi bir muvaffakiyet sağlayabilecek ruh ve fikriyât sahibi bir kimse de değildi. Hakîkaten evvelce anlatılmış olduğu gibi, sanatkâr ruhlu bir kimseydi. Harb, darb ve kavga, cidâl adamı değildi. Bunun en tipik misâli, Şair **Tevfik Fikret**'in bütün Osmanlı târihine küfreden meşhur **"Sis"** şiirini tablo hâline getirmiş bulunmasıdır. Resim san'atı bakımından -belki- son derece de kıymetli kabul edilebilecek olan bu eseri, bugünkü **"Âşiyan Müzesi"**nde temaşa edenler, **Abdülmecid Efendi**'nin siyâsetten ne kadar anladığını (!) kolayca takdir edebilirler. Bir şâir çıkıp sizin mensup olduğunuz âilenin baş âmili bulunduğu altı buçuk asırlık şerefli tarihe küfretsin de siz o küfürnâmeyi takdir ve tahsinle tablolaştırın!.. Bu, olacak bir şey midir?!..

Şurası muhakkaktır ki; **Abdülmecid Efendi**, her ne kadar siyâsetten anlamayan saf bir kimse ise de, böylesine hatalara sürüklenmesi daha ziyâde İttihad Terakkî propagandalarına kapılmış olmasındandı. İşte bu İttihat Terakkî taraftarlığı yüzündendir ki, onların amansız düşmanı olan **Sultan Vahideddin** ile aralarında bir anlaşmazlık vardı. Belki de yukarıya dercedilen ajan raporunun yazar ve nâkilini yanıltan husus bu olmuştur.

Sultan Vahideddin'le, son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin arasındaki anlaşmazlığın bir diğer sebebi de Hilâfet'in saltanatsız kabûlünün doğru olup olmaması meselesinden çıkmıştır. Bu mes'eleye evvelce Hânedan'ın yurtdışına çıkarılışı vesilesiyle temas edilmişti. Burada da şu kadarını söyleyelim ki, **Sultan Vahideddin**, Halîfenin **"tehdidini ikaa kadir"** yâni emrettiği şeyi fiilen yerine getirebilecek bir güce sahip olmasını şart görüyor ve bu sebeple **"Saltanatsız Hilâfet"** olamayacağını iddia ediyordu. Bu görüşe katılmayan **Abdülmecid Efendi**, **Sultan Vahideddin**'in vatandan ayrılışından sonra **M. Kemal Paşa**'nın kendisini Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Makam-ı Hilâfete nasbeden mektubunu hüsn-i telâkkî etmiş ve sadece **"Halîfe"** sıfatıyla bu makama geçmişti.

4- Bu vesileyle şunu da ifâde etmek mümkündür ki, son Halîfe **Abdülmecid Efendi**, **M. Kemal Paşa**'yı öldürmek gibi bir tertiple, uzaktan ve yakından alâkâlı olabilecek bir kimse olarak addedilemez. Zira **M. Kemal Paşa**'nın aşağıya dercedilmiş olan mektubu, Ankara'daki siyâsîlerin O'nun şahsiyeti hakkındaki hissiyatını çok güzel aksettirmekte ve binnetice iki taraf arasındaki temelleri İttihad Terakkî taraftarlığına dayanan fikrî beraberliği gayr-i kabil-i inkâr bir sûrette ortaya koymaktadır. Bu mektup, şöyledir:

Hânedân-ı Âl-i Osman'dan Halîfe-i Müslimîn ***Abdülmecid Efendi*** *Hazretleri'ne!...*

Âmme-yi müslimîn için mûcib-i mahv olan düşman tekâlif-i şedîdesini kabul ve müslimînin müdâfaa-i mücâhedelerinde düşmana muvafakatle beyne'l-müslîmîn îka-ı şerr ve fesad ve fısk-ı âmmeye fiilen teşebbüs ve bu harekâtında devam ve ısrar ve bin-nihâye ecnebî himâyesine tevdî-i nefs ederek bir İngiliz gemisiyle Makarr u Makam-ı Hilâfet'ten firar eden ***Vahideddin Efendi****'nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Şer'iye Vekâleti'nden verilen fetevâ-yı şerife mûcebince hal'ine Meclis heyet-i umûmiyesinin 18 Teşrin-i sânî 338 tarihinde mün'akid 140'ıncı içtimaın 5'inci celsesinde müttefikan karar verilmiştir.*

Türkiye Devleti'nin hâkimiyetini bilâ-kayd u şart, milletin uhdesinde mahfuz tutan Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu'na tevfikan, icrâ kudreti ve teşrî salâhiyeti kendisinde mütecellî ve mütemerkiz bulunan milletin, yegâne ve hakîkî mümessillerinden mürekkep Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Teşrin-i sânî 338 tarihinde müttefikan kabul ettiği esbâb-ı mûcibe ve esâsât dâhilinde Meclis-i Âlî'ce 18 Teşrin-i sânî 338 tarihinde mün'akid celsede Makam-ı Muâlla-yı Hilâfet'e intihab buyurulduklarını hürmet-i mahsûsa ile Zât-ı Hazret-i Hilâfetpenâhilerine arz ederim. Keyfiyet, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce Âlem-i İslâm'a ve Türkiye halkına iblâğ olunmuştur.

İntihâb-ı vakiin âlem-i İslâm için müteyemmen ve füyûzat-bahş olmasını eltâf-ı ilâhiyeden tazarru ve niyaz ederim.

19 Teşrinisani 338

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Gâzi Mustafa Kemal

Bu vesika göstermektedir ki; **Abdülmecid Efendi, M. Kemal Paşa**'nın kendisine **"hürmet-i mahsûsa"** arz edebi-

leceği bir kimsedir. **Sultan Vahideddin**'e karşı olmakta Son Halîfe, Ankara'daki siyâsîleri de geçmiştir. Gerçekten Halîfe sıfatını iktisap ettikten dört gün sonra gazetecilere, verdiği bir beyânâtta:

"O hâin, yalnız vatanımıza ihânet etmedi. Hânedânımızın şerefiyle de oynamıştır. Artık vatandan da, hânedânımız sicilinden de kovulan bu adamdan bahsetmeyelim. Yazık ki, benim babam da bu adamın amcasıydı. Bunu bile düşünmedi."[213] demek sûretiyle o gün moda olan **"Sultan Vahideddin'i Tel'in"** yarışında herkesi geçmişti.

Gerçi bu hususta Ankara'dan verilen emir karşısında önce özür dilemişti. Fakat sonradan âdeta gönüllü olarak **Sultan Vahideddin**'i kötülediği görülmüştür. Hâl böyle olunca, son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin **Sultan Vahideddin**'den ziyâde **M. Kemal Paşa**'ya yakın bir kimse telâkki edilmesinden daha tabiî ne olabilir. İşte bu yüzdendir ki, Hürriyet Gazetesi yazarının son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'yi, **M. Kemal Paşa**'ya karşı bir tertip içinde göstermesinde mantık da yoktur. **Sultan Vahideddin**'le aralarındaki zıddiyetin tespiti gerçek ise de, bunun tafsilâtına mütedâir îzâhı yanlıştır. Çünkü **Sultan Vahideddin**, gurbette ancak iki yıl kadar yaşayarak, 1926 tarihinde irtihâl eylemiştir.

Artık siyâset sahnesinden çekilmiş olan adamla, yâni **Sultan Vahideddin**'le, saltanat için rekâbeti devam ettirmenin fiilî ve mantıkî imkânsızlığı ise her türlü îzahtan vârestedir. O'nun yakınlarıyla devam eden bir münâferetten söz edilir ise, bunun da biraz aşağıda izah edileceği üzere ne taht ve ne de **M. Kemal Paşa**'yı öldürtmek meselesiyle alâkası yoktur. Bu, doğrudan doğruya ve sırf **"Musul Petrolleri"** üzerindeki Hânedân hakkından doğmuştur. Esâsen kanaatimizce, Hürriyet yazarının İngiliz Entellicansına atfen ortaya

213 Bkz: Vakit Gazetesi, 26 Kasım 1926.

koyduğu bütün iddiaların bu meselelerden galat olduğundan şüphe edilmemelidir. Nitekim bu gerçek, istinad edilen ajan raporlarından da açıkça belli olmaktadır. Hakikaten, 17 Nisan 1974 tarihli Hürriyet Gazetesi'ne dercedilen ajan raporu, bu görüşümüzü te'yid eden bir muhteva taşımaktadır.

5- Son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin **M. Kemal Paşa**'ya karşı vatandan çıkarılışından münfail olarak, bilâhare muhalif bir tavır takınmış olabileceği ve binnetice Hürriyet Gazetesi yazarının, İngiliz Entellicansı raporlarına atfen ortaya koyduğu iddialarla alâkalı bulunabileceği ileri sürülebilir. Ancak, O'nun gurbette geçen hayatını yakînen bilenlerce böyle bir ihtimalin de aslâ vârid olamayacağı bir gerçektir. Biz bu görüşü doğrulayan ve Hürriyet Gazetesi yazarının iddialarının hakikatle alâkası olabilme ihtimalini külliyen bertaraf eden mevsûk bir tek vak'ayı zikretmekle iktifâ edeceğiz.

Bazı Hânedân mensupları, âilenin bütün fertlerini bir araya toplamak ve Musul petrolleri üzerindeki âilevî hakları elde ederek bir âile şirketi kurmak için harekete geçmişlerdi. Bu hareket, yurtdışına sürüldükten sonra çoğu sefâlete düşen Hânedân mensuplarını iktisâden rahatlatmak ve bilhassa gençlerin iyi yetişmelerini sağlamak gibi tamamen gayri siyâsî ve temiz bir maksada bağlıydı. Fakat **Abdülmecid Efendi** böyle bir faaliyete birtakım zan ve yakıştırmalarla siyâsî bir maksad izâfe edilmesinden endişe duymuştur. O derecede ki; bu teşebbüsün faal elemanlarından biri olan ve bir yıl önce Fransa'da "Vatan!.. vatan!.." diye diye vefât eden **Şehzâde Mahmut Şevket Efendi**'ye bu faaliyetlerde bulunduğundan dolayı **"Âile reisi sıfatıyla üzerindeki Osmanlı Hânedânı âzâlığı sıfatını kaldırdığını"** tebliğ ettirmiştir. Bu tutum, O'nun Osmanoğulları âilesinin tekrar iktidar elde etmeleri için faaliyet göstermek şöyle dursun, böyle

anlaşılabilecek bir gayr-i siyâsî faaliyetten dahî çekindiğini göstermekte ve binnetice Hürriyet Gazetesi yazarının İngiliz Entellicansına atfen ortaya koyduğu iddiaları mutlak sûrette muhal kılmaktadır!..

Abdülmecid Efendi'nin bu gerçeği ortaya koyan mektubu aynen şöyledir:

"Mısır'da etvar ve harekâtınız, taşımakta olduğunuz nâmın şerefine kat'iyyen muvâfık olmaması hasebiyle mükerreren nesâyih-i müessire ve ihtârât-ı lâzime icrâ kılındığı hâlde, hiçbir tesiri olmayıp, hatta âhiren elde edilen delâil-i kâfiyeden anlaşıldığı üzere, ef'âl ve harekâtınızı zerre kadar tâ'dil etmedikten başka haysiyet-i zâtiye ve ahlâkiyenize külliyen mugâyir muâmelâtta bulunduğunuzdan ve şu hâl ile Hânedan-ı Osmanî âzâsı silkinde ibkanız gayr-i câiz olduğundan Zât-ı Şevketsimât-ı Hazret-i Hilâfetpenâhî hâiz olduğu hukûk-i riyâset-i âileye istinâden Âl-i Osman'ın şeref ve nâmusunu vikâyeten sizden Hânedân-ı Osmânî âzâsı hakkını nez' eylemiş olduklarını telâkki eylediğim irâde-i seniyye-i hümâyunlarına mebnî tebliğ ederim.

Kâtibi-i Hazret-i Hilâfetpenâhî
Hüseyin Nakip
15 Kanun-ı evvel 1928"

Hânedân mensuplarının geçimleriyle alâkalı olup Türkiye siyâsetine hiçbir sûrette taalluku bulunmayan böyle mes'elelere bile müsâade etmeyen, ihtarlarına aldırış edilmeyince de salâhiyeti mevzuubahis olamayacak bir şekilde ilâhî irâdenin tâyin ettiği **"Silk-i Osmanî'den olmak"** sıfatını ortadan kaldırmak şeklinde aşırı bir tasarrufa kıyam eden bu **Abdülmecid Efendi** mi, Türkiye'ye karşı böylesine ölçüsüz teşebbüsler içinde bulunabilecek?!. Bu hususu, oku-

yucularımızın takdirlerine bırakırız.

6- Hürriyet Gazetesi yazarının iddialarına mesned ittihaz eylediği ajan raporunun tahlil etmekte olduğumuz paragrafında:

"... Alman Hükûmeti'nin birçok ajanı, Türk Ordusu içinde sorumlu mevkileri işgal etmekte..." denilmektedir.

Türk Ordusu'nun şerefli mensuplarına karşı ortaya atılan bu çirkin iftirânın ne o gün ve ne de herhangi bir zaman için vârid olamayacağı meydandadır. Alman Hükûmeti'ne ajanlık yapabilecek kadar alçalabilen kimselerin, Türk Ordusu'nda mes'ul mevkileri işgal edebilecekleri gibi ham bir hayâle yer vermiş olması bile bu raporların sahteliğini tek başına îzah ve ispata kâfidir.

7- Güyâ *"...Alman Ordusu'nun temsilcileri, **Prens Sâmi**'ye yaklaşmışlar ve **K. Atatürk**'ün hayatına başarılı bir sûikast yapılmasına izin verdikleri takdirde babasının Osmanlı tahtına oturup sultan olmak isteyip istemediğini öğrenmek"* istemişlerdir. Hâlbuki ne **Sâmi Bey** (**Prens Sâmi** değil) ve ne de O'nun babasının, Hânedân'dan olamadıkları cihetle tahta geçemeyecekleri evvelce izah edilmişti. (Muharrir, **Bahaddin Sâmi Bey**'e **Sâmi** adında bir evlât uydurmuştur. Hâlbuki **Sâmi**, O'nun babasıdır. Fakat biz mecbûren nakle ve iddiaya göre cevap veriyoruz.) Buna, saltanat hukuku ile örf ve teâmüllerin aslâ müsâid olmadığını bilemeyecek bir Alman veya İngiliz Entelicansı tasavvur olunabilir mi? Olunabilirse, böyle bir entellicansın tanzim ettiği rapora, en küçük bir ehemmiyet atfedilebilir mi?

8 - **Sâmi Bey**, babası (aslında oğlu) **Bahaddin Sâmi Bey** ve bütün bu tertib içinde bulunanların o anda İngiltere'de ikâmet etmekte bulundukları ve ellerinde de bir pasaport mevcud olmadığı beyân edilmektedir. Madem dercedilen bu rapor, onların İngiliz siyâsetine karşı olarak Almanlarla

birtakım tertiplere giriştiklerini kabul ediyor, o hâlde neden İngiltere'de ikâmet etmelerine müsâade edilmekte bulunduğunu îzaha imkân var mıdır? Bulunduğu memleketin siyâseti aleyhine ve o memleket için -daha sonraki raporlarda îzah edildiği üzere- vahim ihtilâtlara sebep olabilecek birtakım faaliyetlere girişen birkaç pasaportsuz, tabiiyetsiz ve binnetice himâyesiz kimseyi hudud hârici etmek güç müydü? Hâlbuki adı geçen şahıslar, hâlâ Londra'da ikâmet etmektedirler. Demek ki; bu raporların muhtevâsına onların takdim edildiği resmî makamlar da herhangi bir ehemmiyet atfetmemişlerdir. Bunların doğruluğunu (!) -her nasılsa- bugüne kadar şu Hürriyet Gazetesi'yle onun çok becerikli (!) yazarından başka hiç kimse fark edememiştir. Bu hâlin, **Con Ahmed**'in **"devr-i dâim"** makinasını keşfetmesinden ne farkı vardır?!

9- Sayın Hürriyet yazarının doğruluğuna îtimad ettiği ajan raporunda yurtdışına çıkarılan Hânedân mensuplarının kat'î bir rakam olarak 24 âile reisi oldukları bildirilmektedir. Hâlbuki bu rakam da yanlıştır. Evvelce izah edilmiş olduğu üzere Osmanoğullarını yurttan tard eden mâhud karar, damadları da şümûlüne alıyordu. Yâni uzak veya yakın Hânedân mensuplarıyla evli olanlar da kovulmuşlardır.

Yeri geldiğinde izah edileceği üzere, doğup büyüdükleri aziz vatanlarından bir tedbir olarak -isabetli veya isabetsiz bulunduğunun münakaşasında artık fayda bulunmayan- bir kararla tard edilişin acı ızdırabını tadanlar, 164 kişiydiler.

Aziz Okuyucu!

Hürriyet Gazetesi yazarından alınan dokuz satırlık bir paragrafta -sadece ehemmiyetli noktalara temas edilmek usulü takip edildiği hâlde- dokuz yanlış tespit edildiğini görüyorsun. Bu tahlil sana raporun diğer kısımlarıyla emsallerinin sıhhat ve itibar derecelerini takdir edebilmen için arz

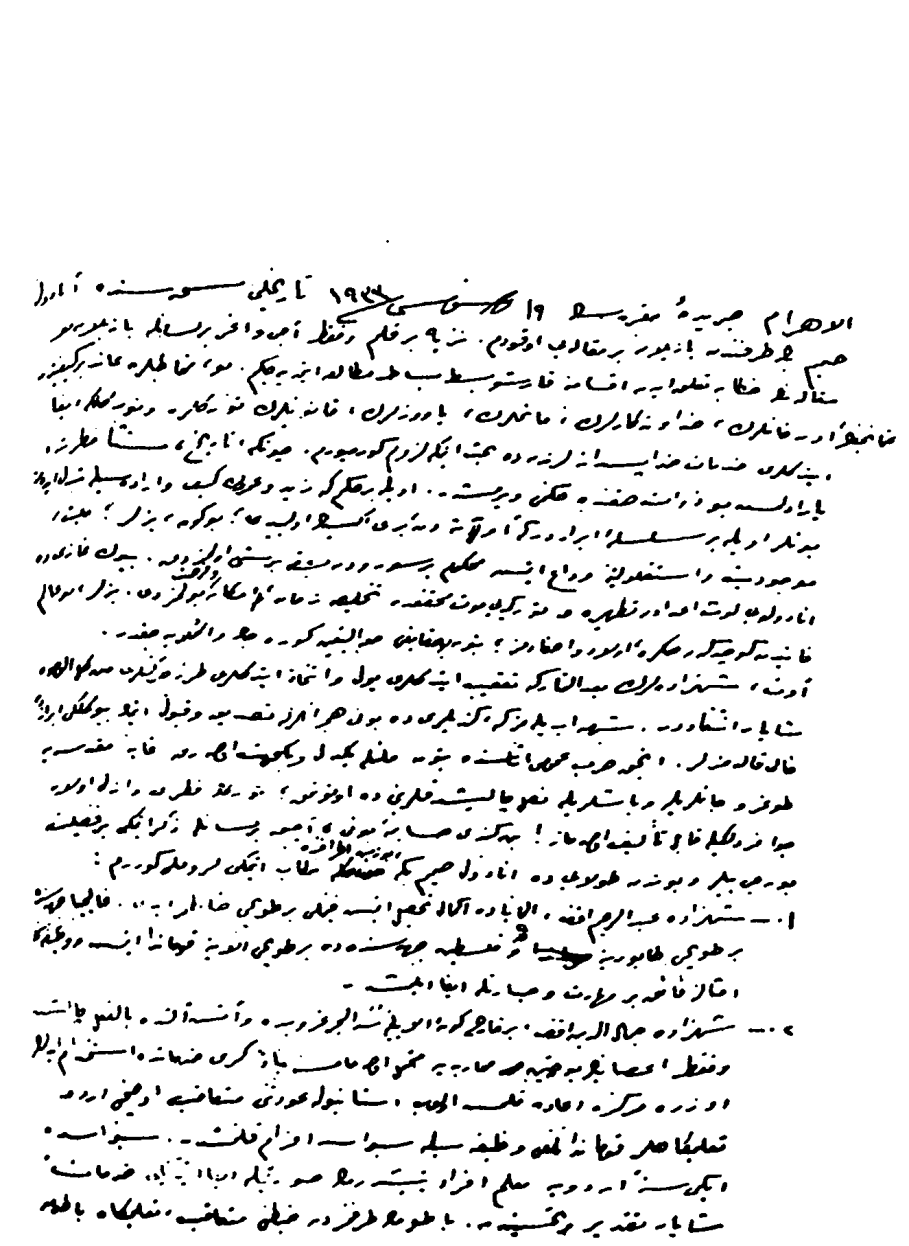
edilmiş bir misâldir. Bundan ötesini anlamak, akıl ve insaf sahipleri için güç olmasa gerektir!..

Osmanlı âilesi mensuplarının faydasız ve hattâ çoğu kere de zararlı unsurlar olarak gösterilmiş olmaları gibi bir iddiaya karşı söylenecek pek çok şey vardır. Ancak biz bu mevzuda Osmanlı Ordu Kumandanlarından **Vehip Paşa**'nın klişesi takdim edilen bir mektubunda yer alan ve şahsî müşâhedelere istinâden Osmanlı Şehzâdelerinin vatan için nasıl çalıştıklarını bu bir tek vesika ile ortaya koymak istiyoruz. **Vehip Paşa,** bu mektubunda El-Ehram Gazetesi'nin 19 Ağustos 1933 tarihli nüshasında **Anadol Samim Bey** tarafından yazılan bir makaleyi okuduğunu beyândan sonra, bu makalede şehzâdelerin en son tutumlarına karşı yöneltilen tenkidleri cevaplandırarak diyor ki:

*"... Evet, şehzâdelerin bâde'l-mütâreke takip ettikleri yol ve ittihaz ettikleri tarz ve hareketleri min-külli vücuh şâyân-ı intikattır. Şüphe edilmez ki, kendileri de bunu hicranlarla tasdik ve kabul etmek büyüklüğünü ibrazdan hâlî kalmazlar. Ancak Harb-i Umûmî esnasında bütün milletle yekdil ve yekvücûd olarak gâye-i mukaddeseye doğru canlarıyla ve başlarıyla nasıl çalıştıklarını da unutmak, Türk'ün fıtrî ve ezelî olan civanmertliği ile kabil-i te'lif olamaz. Ben kendi hesabıma bunu açık bir lisanla zikretmeyi bir fazilet borcu bilir ve bundan da **Anadol Samim Bey**'e bu zemin etrafında hitab etmeyi lüzumlu görürüm:*

*1- Şehzâde **Abdürrahim Efendi**, Almanya'da ikmâl-i tahsil etmiş kıymetli bir topçu zâbitimiz idi. Galiçya Cephesi'nde bir topçu taburuna ve Filistin Cephesi'nde de bir topçu alayına kumanda etmiş ve vazifesini, emsaline fâik bir mahâret ve cesâretle îfâ eylemiştir.*

*2 - Şehzâde **Cemaleddin Efendi**, birkaç gün alayıyla Seddülbahir grupunda ve ateş altında bilfiil çalışmış ve fa-*

Çanakkale Muhârebeleri'nin gerçek kahramanlarından **Vehip Paşa'nın** şehzâdelerimizin vatan yolundaki çalışmalarını hulâsa eden mektûbundan bir sahîfe

kat âsâbının, bu çetin muhârebeye mütehammil olmamasını binâen geri hizmette istihdam edilmek üzere merkeze iâde kılınmış olup İstanbul'a avdetini müteakip 3. Ordu Talimgâhlar Kumandanlığı vazifesi ile Sivas'a izam kılınmıştır. Sivas'ta iki sene orduya muallim efrad yetiştirmek sûretiyle îfâ ettiği hıdemât, şâyân-ı takdir ve tahsindir. Batum'un tarafımızdan zaptını müteâkip, tâlimgâh Batum'a naklolunmuş ve mevkı-i mezkûr kumandanlığı da cânib-i âcizânemden ilâve-i memuriyet olarak kendilerine tefviz kılınmış idi. Nezâket ve dürüst muâmelâtı ile askerin ve ahâlinin kalbî muhabbet ve hürmetlerini kazanmış idi.

3- Şehzâde ***Osman Fuad Efendi****, pek genç olmakla beraber merkez ile her türlü râbıtası münkatı' olan Trablusgrab'da ve mücâhedenin başında zamanlarca vücud çürütmüştü.*

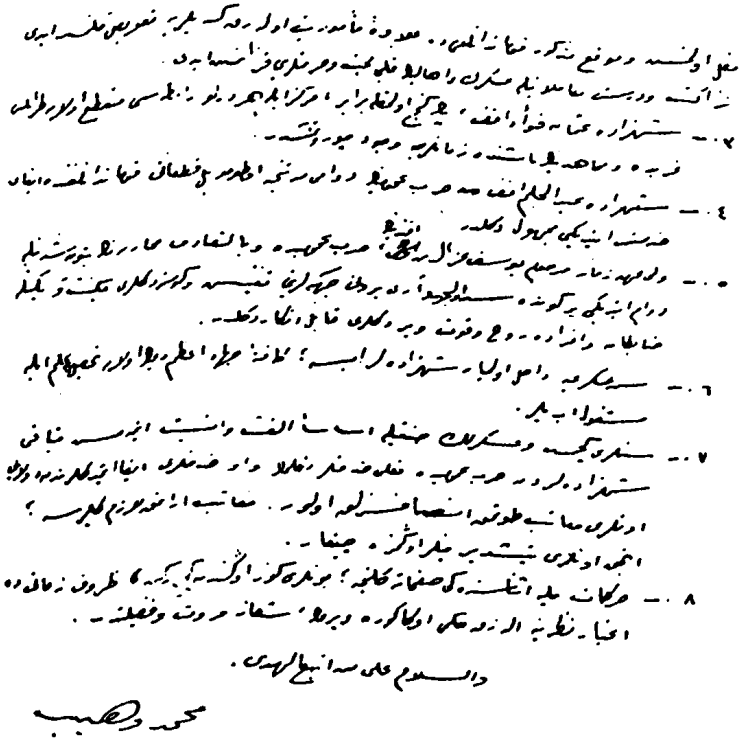
4- Şehzâde ***Abdülhalim Efendi****, Harb-i Umûmî'nin devamı müddetince otomobil kıtaatı kumandanlığında îfâ-i hizmet ettiği meçhul değildir.*

5- Veliahd-ı zaman merhum ***(Yusuf) İzzeddin Efendi****'nin Harb-i Umûmî'de, Çanakkale Muharebesi'nin bütün şiddetiyle devam ettiği bir günde, Seddülbahir ve Arıburnu cephelerini teftiş ve gösterdikleri mekinet ü sekinetle zâbitân ve efrada ruh ve kuvvet verdikleri kâbil-i inkâr değildir.*

6- Sinn-i askerîye dâhil olmayan şehzâdeler ise, kâffeten cihâd-ı âzam demek olan tahsil-i ilim ile meşgul idiler.

7- Sinleri geçmiş ve askerlik sınıfıyla esâsen ülfet ve ünsiyet etmemiş mütebâkî şehzâdelerden, Harb-i Umûmî'de fiili hizmetler beklemek ve o hizmetleri ifâ etmediklerinden dolayı onları muatep tutmak insafsızlık olur. Muatep aranmak lâzım gelirse, ancak onları yetiştirmeyenler önümüze çıkar.

8- Harekât-ı milliyet esnasındaki safahâta gelince,

Vehip Paşa'nın mektûbunun diğer sahîfesi

Bu tek vesîka bile şehzâdelerin vatan uğruna hizmetten geri kalmadıklarının selâhiyetli bir ağızdan isbâtına kâfî geleceği kanâatindeyiz.

bunları göz önünden geçirirken zurûf ve zamanı da itibar nazarına alarak hükmü ona göre vermek, şiâr-i mürüvvet ü fazilettir.

Vesselâmu alâ men ittebea'l-Huda...

Mehmed Vehib"

Bu bir tek vesîka bile şehzâdelerin vatan uğrunda hizmetten geri kalmadıklarının salâhiyetli bir ağızdan ispatına kâfi geleceği kanaatindeyiz.

Aziz Okuyucu!..

Osmanoğullarının gurbet hayatları ve yurt dışındaki faaliyetleri hakkında söylenip yazılabilecek olanları -velev bir hülâsa sûretiyle de olsa- böyle bir esere sığdırmaya imkân olmadığını takdir buyurursunuz.

Üstelik bunu, altı tefrikaya en az altmış yanlış derc etmiş bulunan bir gazetenin maksatlı neşriyatını cevaplandırmak gibi bir mecburiyeti de eklerseniz, bu meseleyi lâyıkı veçhiyle tafsîl ve îzah etmenin imkânsızlığı -daha da bâriz bir sûrette- ortaya çıkar. Bu bakımdan biz, bu hususlaki cevaplarımızı telegrafik cümlelerle birtakım kıymet hükümlerine bağlayıp, nihayete erdirmek ve cevap verdiğimiz mâhud tefrikada yer alan iddiaların gerçek maksadıyla varılacak nihâî kıymet hükümlerini **"Netice"** umûmî serlevhasıyla takdim etmek istiyoruz:

NETİCE

1- Hürriyet yazarının istinad ettiği ve **"Vesika"** olarak takdim eylediği, mesnetsiz ajan raporlarının ilmî ve tarihî bakımlardan mûteber addedilmelerine imkân yoktur. Zira bunlar, yanlışlar ve mugalâtalarla mâlâmâldır. Şöyle ki:

a) Bu raporlarda âdı geçen **Prens** (!) **Sami** ve oğlu **Bahaddin Sâmi**'nin baba tarafından Hânedâna mensup olmamaları sebebiyle, Osmanlı tahtı üzerinde hiç bir hak iddiaları mevcud değildir. Esâsen asırlarca tatbik edilegelmiş olan **"Verâset Kanunu"** gereğince olamazdı da!.. Hürriyet Gazetesi, bunlarla alâkalı binbir yanlışa bir de, hayalî bir şahıs uydurmak gibi diğer bir yanlışı eklemiştir. Güya **Bahaddin Sâmi Bey**'in **"Sâmi"** adında bir oğlu varmış!... Bu

da babasıyla birlikte gerek **M. Kemal Paşa**'yı öldürmek ve gerekse binnetice Osmanlı tahtına geçmek maksadına bağlı faaliyetlere (!) iştirak etmiş.[214]

Hâlbuki **Bahaddin Sâmi Bey**'in hiç bir evlâdı mevcud değildir. Sadece **Fethi Sâmi Bey**'in **"Leyla"** adında bir kızı vardır. O da bugün (1974) ancak on beş-yirmi yaşlarındadır. **Bahaddin Sâmi Bey** kendisi bile **M. Kemal Paşa**'nın hayatta bulunduğu devrede, ancak yirmi-yirmi beş yaşlarında bir delikanlı idi. Nerede kaldı ki, O'nun daha o zaman bu gibi siyâsî işlerle meşgul olabilecek **«Sâmi»** adında yetişmiş bir erkek evlâdı olabilsin! Şu anda Londra'da İngiliz Hükümeti'nin, ülkelerinde mukîm, her yaşlı şahsa tahsis eylediği mütevâzi bir **"İhtiyarlık Sigortası"** ile geçinen **Bahaddin Sâmi Bey**, yetmiş küsur yaşında bulunmaktadır. Ne gariptir ki, hânedândan olmadığı hâlde vâkî müteaddid müracaatına rağmen -ihtimal ki, Hürriyet Gazetesi'nin efkâr-ı umûmiyeye takdim eylediği bu binbir yanlış ihtiva eden ajan raporları yüzünden- Türkiye'ye bugüne kadar kabul olunmamıştır. Kardeşi **Rükneddin Sâmi Bey** de aynı durumdadır. Hâlbuki bu raporlara hiç bir ehemmiyet atfedilemeyeceğini Hürriyet Gazetesi, üstelik o sırada Türkiye'de bulunan İngiliz Elçisi **Sir Percy Loraine** ile temas eden Entellicans'ın en salâhiyetli kimselerine atfen beyân etmektedir. Hakikate ise mâhud ajan raporları, bunlar tarafından **"Moonshine"** yâni **"hayal mahsûlü"** olarak tavsif edilmektedir.[215]

Hakikatte raporlara maksatlı veya maksatsız olarak aksetmiş bulunan yanlış mâlûmatın, Hânedân mensupları için hayat-memat dâvâsı emlâklerini kurtarmak ve **"Musul Petrolleri"** üzerindeki hisselerini ele geçirebilmek

214 Bkz: Hürriyet Gazetesi, 16, 17 ve 20 Nisan 1974 tarihli nüshalar.
215 Bkz: a.g.t., 20 Nisan 1974.

için giriştikleri en tabiî ve mâsumâne teşebbüslerden galat olduğu, Hürriyet Gazetesi'nin büyük bir alâyişle efkâr-ı umûmiyeye sunduğu bu ajan raporlarından dahî kolayca anlaşılmaktadır. Gerçekten, 17 Nisan 1974 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde yer alan bir raporun eski Ermeni vatandaşımız **Gülbenkyan**'a temas eden 5. maddesi bunu açıkça ortaya koymaktadır. Üstelik bu misal tek de değildir.

b) Mâhud ajan raporları, **İnönü, Fethi Okyar**[216] ve **Fevzi Çakmak**[217] gibi bütün hayatları boyunca **M. Kemal Paşa**'ya bağlı kalmış kimseleri' bile O'na karşı girişilen sûikast teşebbüsü içinde göstermekte ve onları Hilâfet'in Türkiye'de yeniden teessüsüne çalışmakla itham eylemektedir. Bu şahısların hayatlarını ve taşıdıkları fikirleri bilmeyen yoktur. Kendilerine böyle bir isnadın yapılabilmesinin imkânsızlığı ortadadır. Yalnız, çocukların bile inanamayacağı böylesine dehşetli bir yanlışı ihtiva etmiş bulunması bile, mahud raporların keenlemyekün (yok) addedilmeleri için kâfidir. Gerçekten Hürriyet Gazetesi'nin neşreylediği diğer bir raporda, bu iddiaların hayal ötesi bir yanlışı aksettirdiğini, İngiliz Entellicansı'nın salâhiyetli kimseleriyle İngiltere'nin Ankara büyükelçisinin de açıkça ifade ettiği görülmektedir.[218]

2- Hürriyet Gazetesi, efkâr-i umûmiyenin henüz taze bir hâtıra olarak muhafaza eylediği diğer bir tefrikasında[219] Osmanoğulları'nı **M. Kemal Paşa**'nın lehinde göstermiştir. Esâsen, bu tefrikada yer alan bu mâhiyetteki beyânların, Hânedân mensuplarından sâdır olup olmadıklarını kestirmek de gerçekten kolay değildir. Zira biraz aşağıda îzah

216 Bkz: a.g.t., 18 Nisan 1974.

217 Bkz: a.g.t., 20 Nisan 1974.

218 a.y.

219 Hürriyet Gazetesi'nde 18-25 Mayıs 1970 tarihleri arasında neşredilen **"Son Osmanlılar"** isimli tefrika.

Abdülmecit'in oğlu ÖMER FARUK EFENDİ İskenderiyede yokluk ve sefalet içinde öldü..

YALNIZLIK VE FAKRUZARURET

Türkiye'den ayrıldıktan sonra bir süre Avrupa'da yaşayan ÖMER FARUK EFENDİ, diğer Osmanlı hanedanı mensupları gibi Mısır'a gelerek yerleşmiştir. Zamanla, evlâdları ve torunları yanından ayrılan FARUK EFENDİ 70 yaşında son nefesini verirken yanında akrabalarından kimsenin bulunmayışı dostlarını büyük üzüntüye sevketmiştir. Zamanla servetini tüketen ÖMER FARUK EFENDİ, son günlerini yalnız ve fakruzaruret içinde geçirmiştir.

ÖMER FARUK EFENDİ bilindiği gibi NESLİŞAH HANZADE ve HEYBETÜLLAH (NECLA) Sultanların pederi ve eski Başbakanlardan SUAT HAYRİ ÜRGÜPLÜ'nün oğlu

ÖMER FARUK EFENDİ

İSKENDERİYE, (Saklambaç-Özel)-Osmanlı İmparatoru SULTAN ABDÜLAZİZ'in en küçük oğlu ve son halife ABDÜLMECİT EFENDİ'nin evlâdı ÖMER FARUK EFENDİ geçen hafta gelen bir kalp krizinden sonra İskenderiye'de vefat etmiştir.

KAHİRE'DE TOPRAĞA VERİLDİ

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışından sonra Cumhuriyet Hükümetinin Hilâfeti de kaldırması üzerine Osmanlı hanedanının diğer mensupları gibi babası halife ABDÜLMECİT EFENDİ ile birlikte İstanbul'dan ayrılan ÖMER FARUK EFENDİ'nin naaşı vefat ettiği İskenderiye'den Kahire'ye nakledilerek orada toprağa verilmiştir.

Yazısız

edileceği üzere, o tefrika da birçok yanlışlar ihtiva etmektedir. Ancak gerçekten Osmanoğulları mensupları Hürriyet muhâbirine o tarzda beyânât vermiş iseler bile, Hürriyet'in o sözleri ballandıra ballandıra nakledişiyle bu tutumu arasındaki tezat âşikardır.

Hatta Hürriyet Gazetesi bahsi geçen eski tefrikasında Osmanlı Hânedânı mensuplarının gurbette geçen acıklı günlerine ait beyânlarını da -her yönüyle onların lehinde olduğu anlaşılan- Türk efkâr-ı umûmiyesinin hissiyâtını tahrik ve -bir bakıma da- tatmin edecek tarzda nakletmiştir. Demek ki; Hürriyet Gazetesi'nin bir tek aslî gayesi vardır: Tiraj! Bunu sağlamak için bugün söylediğini yarın tekzib etmeye âmâde olduğu anlaşılmaktadır. Şimdi size mâhud gazetenin, vaktiyle Osmanoğulları'nın nasıl acıklı bir gurbet hayatı geçirdiklerini ve vatan hasretiyle ne ölçüde kıvranmakta bulunduklarını hikâye eden yazılarından bir kaç misal nakledelim de bunları -velev onların kendi beyânları bulunmamış olsa bile- nasıl ballandıra ballandıra neşrettiğini ibretle görünüz!...

Hürriyet Gazetesi 1970 yılında, Dünya'nın dört bucağına dağılmış bulunan Osmanlı Hânedânı mensuplarını aratıp bulduratak onlarla röportajlar yaptırmıştı. Bu röportajları **"Son Osmanlılar"** serlevhasıyla 18 Mayıs 1970 tarihinden itibâren yayınlanan mâhud gazetede, kâh Hânedân mensuplarının ağzından naklen, kâh da muhabirleri **"Doğan Uluç"**un kendi ifâdesi olarak pek çok acıklı tasvirler yer almış bulunuyordu.

Bunları okuyunca insan -âdeta- gözlerine bile inanamaz... Ve insanın gayr-i ihtiyarî aklına şu sual gelir:

"Bugün Osmanoğulları'nın vatanlarına kavuşmalarını önlemek için çirkin bir tezvirâta girişen Hürriyet Gazetesi midir, bunları yazan?.."

Belki denilebilir ki, bu sözler, Hürriyet muhâbirine değil, bir Osmanlı şehzâdesine âiddir. Ama bunlara inanmayan bir gazete de, bu sözleri hiç bir kayd-ı ihtirazî derc etmeden yayınlar mı? Üstelik Osmanoğulları'nın gurbette geçen elemli hayatlarından hazin tablolar çizmekte Hürriyet muhâbirinin, şehzâdeleri bile geçtiği görülmektedir.

Bilmem ki; bunları Türk ve İslâm tarihinin bu en büyük âilesinde artık hiç bir mecâl kalmadığını ilân ederek din ve milliyetimizin bî-aman düşmanlarının yüreklerine soğuk su serpmek için mi yapmıştır?! Doğrusu, bugünkü tutumları insanı böyle düşünmeye zorlamaktadır. Nitekim bu tefrikada bile, bir çok hilâf-ı hakîkat beyânlar mevcuddur. Buna bir tek misal verelim:

23 Mayıs 1970 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde -evvelce uzun uzun temas ettiğimiz-**Mahmud Şevket Efendi**'den bahsedilirken aynen:

*"66 yaşındaki Prens **Mahmud Şevket**, Türkçeyi mükemmel konuşuyordu. Ama okuyup, yazamıyordu. Okuyup yazmada kızı **Nermin** yardım ediyordu kendisine..."* denilmektedir.

Bugün bu iddiayı tekzib edecek pek çok canlı şâhid, İstanbul'da aramızda yaşamaktadır. Gerçekten, uzun zaman Mısır'da ikamet etmiş bulunan **Mahmud Şevket Efendi**, oradaki Türk talebeleri ile sık sık görüşür ve bu sûretle vatan hasretini giderirdi. Bunların hepsi de Efendi'nin Türkiye'deki neşriyatı takip ettiğini yakînen bilirler. Hürriyet Gazetesi'nin bu iddiasından asıl maksad, *"Lâtin asıllı yeni harflerle okuyup yazmak"* ise, bu da yanlıştır. Zira biz kendilerine Efendi'nin bu harflerle yazılmış kitapları okumuş olduğunu gösteren tahlillerine âid olmak üzere el yazılarını takdime hazırız. Üstelik Bâbıâli'de, muhterem Şehzâde'nin, vefâtına kadar (31 Ocak 1973) iki yevmî İs-

tanbul Gazetesi'ni muntazaman takip ettiğini bilen bir çok sözüne güvenilir şahıs mevcuddur. Ama Hürriyet gibi bir gazeteden, heyecan ticâreti yapmak maksadıyla gerçekleri tahrif etmemesi beklenebilir mi?

Bakınız, aynı tefrikanın son yazısında ne cevher yumurtlamış:

"Prens ***Ömer Nâmık,*** *anne tarafından* ***Hz. Muhammed****'in âilesinin «Haşmetîler»den gelmekteymiş. Buna rağmen genç Osmanlı Prensi'nin dînî akîdeleri yok denecek kadar az...»*[220]

Şu **"Haşmetî"** kelimesini de ilk defa işitiyoruz. Bunu uyduran muhâbir, her halde genç Şehzâde'nin mensup olduğu âilenin adını bilmediğini iddia edecek değil ya!... **"Hâşimî"** kelimesini, belki de bugüne kadar aslâ duymamış ve bunu **"Haşmetî"** olarak zaptedebilmiş bulunan bir muhabire mi, yoksa O'nun yazdıklarını aynen sütunlarına aktaran, sözüm ona ciddi (!) gazeteye mi acır veya kızarsınız bilmem!.. Bu gibi kalemşörlere ne ölçüde inanılabileceğini kıymetli okuyucularımızın takdirlerine bırakıyoruz!..

Osmanoğulları'nın vatanlarına kavuşmalarından endişeye kapılan ve giriştiği çirkin bir tezvirat ile bunu önlemeye kalkışan Hürriyet Gazetesi'ne en güzel cevabı, yine bir Osmanlı Şehzâdesi vermektedir. Bunu da -Allah yanıltmış olacak ki- yine Hürriyet'in adı geçen yazı serisinden alarak takdim ediyoruz. Hâlen Londra'da yaşamakta bulunan 1941 İskenderiye doğumlu **Şehzâde Osman Selâhaddin Efendi** diyor ki:

"–Sadece garibime giden, Osmanlı Hânedânı'nın her şey olup bittikten sonra sınır dışı edilmeleri. Bizler, Padişah idâresi olmadan da Türkiye'de oturabilirdik. Bunda da

220 Bkz: Hürriyet Gazetesi, a.g.t. 25 Mayıs 1970

bir kötülük olmazdı... "[221]

Ve Şehzâde devam ediyor:

"–Pasaportum ister Fransız, ister İngiliz damgasını taşımış olsun, fark etmez! Türkiye'de doğmamış olmamama, Türkiye'nin bana pasaport vermemesine rağmen kendimi Türk addediyorum. Türk'üm ben!..

Çocuğum veya çocuklarım da bir Türk olarak doğup yetişecekler. Türk ve Müslüman olarak!...

... İlk fırsatta ecdadımın topraklarını, İstanbul'u görmek isterdim. Boğaziçi'ni, Kapalıçarşı'yı, Sultanahmed Câmii'ni ve diğerlerini. Bütün bunları zaman zaman okuduğum kitaplardan, mecmuâlardan az-çok tanıyor gibiyim. Her hâlde pek yabancılık çekmezdim Türkiye'de... Hele lisânı da bildikten sonra... Her şeyden önce şunu belirtmek isterim ki, benim, bizlerin, yani Osmanlı Hânedânı sürgünlerinin, Türkiye'de tekrar kabul edilmelerinden kimsenin zararı olmayacaktır!... "[222]

Evet, aziz şehzâdem, hiç kimsenin zerre kadar zararı olmayacaktır. Ama Türk ve İslâm düşmanlarının hissiyatı incinecektir!... Zira onlar, kahraman **Fâtih**'lerin, **Yavuz**'ların, **Kanûnî**'lerin, **Abdulhamid**'lerin ilh... mağdur ve mâsum ahfâdının vatan-ı azîzlerine avdetleri hâdisesiyle, kin ve gayzlarının tatmînine medâr olan bir imkânın zâil olacağını düşünerek endişeye kapılmışlardır. Bu mesud netice, onlara asırlardır necîp milletimizi cendere altında tutan **"Haçlı Ruhu"**nun bir zaafı ve -belki de- mağûbiyeti olarak gözükmektedir!.. Son çirkin taarruzlarının asıl sâiki de -diğer bir çok sebep meyânında- işte budur!.. Ama bu

221 Bkz: Hürriyet Gazetesi, a.g.t. 21 Mayıs 1970

222 Bu muhterem şehzâde uzun müddet Londra'da bulunan büyük bir ilâç şirketinde çalıştıktan sonra Türkiye'ye gelip yerleşmiştir. Artık İstanbul'da yaşamaktadır.

milletin müntehap vekillerinden teşekkül eden TBMM, bir gazetenin telkin ve te'siri altında re'y ve kanaat değiştirmeyeceğini, O'na da, bütün Âleme de göstermiş ve ispat etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANOĞULLARI'NIN ÜZERİNDEN KÂBUSUN KALKIŞI

A - İLK MERHALELER

Hilâfet'in ilgâsı sırasında lüzumundan fazla hissî davranan resmî makamlar, Osmanoğulları'nı yurt dışına çıkarmakla kalmamış, onların teşkil ettikleri gurbet kafilesine bu âileye sadece, evlilik dolayısıyla bağlı bulunan **"damadları"** da katmışlardı. Fakat bir müddet sonra, hiç olmazsa bunların, memlekete dönmeleri ve bundan hiç bir mahzur doğmayacağı yazılıp söylenmeye başlamış ve mezkûr 431 sayılı kanunun tâdili istikâmetinde bir temayül belirmeye başlamıştı. Gerçekten siyâsî mahfillerde uzun zamandan beri münakaşa edilmekte olarak bu mesele, nihayet 1949 yılı Nisan'ında Meclis'e getirilmiştir.

Bu sırada ortalıkta, Hânedan'a âid malların bazı kimselerce yok bahasına ele geçirildiği şâyiaları dolaşıyordu.

Hattâ İstanbul Meb'usu **Osman Nûri Köni**, câlib-i dikkat bir suâl takriri ile bu mevzuu Meclis'e getirmiş ve devrin Mâliye Vekili **İsmail Rüştü Aksal**'dan izahat istemişti. Bu takrirde, Hânedân âzâsına âit malların Mâliyece nasıl tasfiye edildiği, nelerin, kimlere ne fiyatla satıldığı soruluyor ve şâyi olmuş bulunan yağma ve talanı îmâ ediliyordu.[223]

Mâliye Vekili, 8 Nisan 1949 tarihinde sorulan bu suâli o gün cevaplandırmadı. Cevâbını tâdili kararlaştırılmış bulunan 431 sayılı Kanun dolayısıyla 18 Nisan'da vâkî olacak müzârekâta tâlik ettiği görüldü. Fakat O'nun, 18 Nisan tarihli celsede söyledikleri de meseleyi aydınlatmıyordu. Amma arzu edilen tâdilât gerçekleşmiş bulunuyordu. Hakîkaten 431 sayılı Kanun, 18 Nisan 1949 tarih ve 5370 sayılı yeni bir kanunla tâdil edilerek doğum itibariyle Osmanlı Hânedanı'ndan olmayıp, bu Hânedan'dan biriyle evlenmiş ve ölüm veya boşanma ile dul kalmış olan ve çocuğu bulunmayan erkek ve kadınların Türkiye'ye girebilmelerine imkân verilmişti. Bunu müteâkip kabul olunan aynı tarih ve 5371 sayılı diğer bir kanunla da bu gibi kimselerin tekrar **"Türk Vatandaşlığı"** sıfatını iktisab edebilmeleri imkânı sağlanmıştı. Bu, 431 sayılı kanunun sebep olduğu haksızlıkları bertaraf istikametinde ilk ve ibtidâî bir adımdı. Bu günler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin son iktidar günleriydi.

1950 yılında iktidar değişmiş, iş başına Demokrat Parti gelmişti. Artık halkın arzu ve hissiyâtına biraz daha hürmetkâr yeni bir siyâset teessüs etmiş bulunuyordu. Türkiye'de halk efkâr-ı umûmiyesinin tamamen Osmanoğulları lehinde olduğu muhakkaktı. Bu sırada Halk Partisi karşısında temel bir mukabil görüşü olmayan Demokrat

223 Tafsilât için bkz.: TBMM Tutanak Dergisi, c. 18, sh. 187-188, 8 Nisan 1949 târihli Celse Zaptı.

Parti ise, halk hissiyâtını okşayacak ve rey temin edecek bir icraat mevsimi açmış bulunuyordu. İşte bu cümleden olmak üzere, 1952 yılında mezkûr 431 sayılı kanunun bir kere daha tâdili ile bu defa Hânedân'a mensup kadınların yurda girebilmeleri de sağlanmak istenmiştir. Bu maksatla Meclis'e sevk edilen tâdil teklifi, Adliye Komisyonu'nca da benimsenerek Meclis'e gönderilmiş ve müzâkeresine başlanılmıştır. Önce, hey'et-i umûmiyesi üzerinde müzâkere açılmış ve söz alan hatipler, teklifin lehinde konuşarak bu mevzûdaki gerçekleri çok güzel bir sûretle dile getirmişlerdir. Bu bakımdan konuşmaları, zabıtlardan aynen iktibas edip dikkatlerinize sunmayı faydalı gördük:

BAŞKAN- Tümü hakkında söz isteyen var mı efendim? İlk söz **Burhaneddin Onat**'ındır.

BURHANEDDİN ONAT (Antalya) - Muhterem arkadaşlar, birbirini tâkip eden iki büyük Dünya Harbi, Yeryüzü'ndeki dört büyük imparatorlukla beraber bunların yanı sıra birçok hükümdarlıkların başını yemiştir. Bunun neticesi olarak taç ve tahtını kaybeden bir Hânedânın, beşer ihtiraslarına kapılıp taç ve tahtlarına, binâenaleyh menfaatlerine kavuşmak için girişmedikleri teşebbüs kalmamıştır. Birçok komplolara katılmışlardır. Neye mal olursa olsun, taç ve tahtlarına kavuşmak için memleketlerinin ihtilâl ve kan içinde yüzmesine râzı olacak kadar beşerî ihtiraslara kapılmışlardır.

Arkadaşlar, yalnız Osmanlı Hânedanı'dır ki, buna tenezzül etmemiş, bu sûretle mensup oldukları Hânedan'ın temiz kanını taşıdıklarını, büyük ruhunu taşıdıklarını ispat eden parlak bir imtihan geçirmişlerdir. Arkadaşlar, kadınları aç kalmışlar, erkekleri şoförlük etmişler, garsonluk etmişler, fakat memleketleri aleyhinde tevcih edilecek hiç bir komploya girmemişler, her teklifi reddetmişlerdir. Onlar

realiteyi görmeyi, hakikatleri kabul etmeyi de bilmişlerdir. Bugün hiçbir iddiaları yok, hiçbir tasaddî ve taaddîleri ve kasıtları yoktur. Onların bugün mâneviyâtlarına, ruhlarına hâkim olan bir şey vardır; içlerini cayır cayır yakan dâü's-sıla acısı, dâü's-sıla ateşi.

Bir tasarı geldi, bu, Osmanlı Hânedanı'na mensup kadınların memlekete dönmeleri müsaadesini isteyen bir tasarıdır. Arkadaşlar, hiçbir mahzur yoktur. Bunun vakti zaten çoktan gelmiş geçmiştir. Hatta uzatmadan, onların ıstırabını temdid etmeden, bu kanunun en kısa zamanda yüksek heyetinizce mazhar-ı kabul olmasını temennî ederim; saygılarımı sunarım.

(Alkışlar)

BAŞKAN - Necdet Alkin

NECDET ALKİN (Kütahya)- Muhterem arkadaşlar!.. 431 sayılı kanunla hududlarımız dışına çıkarılmış olan Osmanlı Hânedanı'ndan kadın ve çocukların memleketimize dönebilmelerini istihdaf eden ve yüksek tasvibinize arz olunan bu kanun tasarısı; takdir buyuracağınız veçhile, hak ve adâlet esâslarına tamamen uygundur. Tasarının gerekçesinde de belirtilmiş olduğu gibi, yaşları hayli ilerlemiş olan Hânedan'a mensup kadınların, Cumhuriyet rejimimiz için bir tehlike mevzuu olabilecekleri artık vârid olamaz. Fransa ve İsviçre'de şahsî müşâhedelerime istinâden arz ederim ki; bu kadınların birçokları şunun, bunun yardımlarıyla sefil bir hâlde kut-i lâyemût (ölmeyecek kadar yiyecekle) yaşamaktadırlar. Geçinmek için çektikleri ıstırap, hakikaten çok hazindir. Gördüklerim ve işittiklerim, yürekler acısıdır. Cidden çok perişan bir durumda bulunan bu bedbaht vatandaşlarımızın yaşayış tarzları, Türklüğün haysiyet ve şerefiyle te'lif edilemez. Bu zavallıların artık memleketimize dönmelerine müsaade

edilmesi çok yerinde ve insânî bir hareket olur. Yüksek Meclis'inizin bu talihsiz vatandaşlarımız hakkında ulüvv ü cenap âtıfetini esirgemeyeceğinden emin bulunmaktayım. Takdir, yüksek heyetinizindir.

SÜREYYA ENDİK (Çanakkale) - Muhterem arkadaşlar, benden evvel konuşan arkadaşlarımızın da temas ettikleri gibi, milletin irâde ve idaresini, bizzat kendisinin eline almasını hedef tutan rejimimizi koruma gâyesiyle 431 sayılı kanun, o zaman çıkarılmış ve bu kanun mûcebince Osmanlı Hânedânı hudud hârici edilmişti.

Fakat arkadaşlar, şimdi şurasını müşâhede etmek mümkündür ki; bu kanun, o günün ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap vermiş, fakat târihî vazifesini de yapmıştır. Bu itibarla biz de bizden evvel konuşan arkadaşlarımıza iştirak ediyor, hatta kanunun kısmen değil, tamamen kaldırılmasını ricâ ve teklif ediyoruz.

Muhterem arkadaşlar, bu işte sâlim bir karara varabilmek için bu iki mühim noktayı göz önünde tutmak îcâp eder. Bunlardan biri, bilhassa **Burhan Bey** arkadaşımızın temas ettiği gibi, hudud hârici edilen Hânedan'ın dış memleketlerdeki hatt-ı hareketleri, birisi de, yine bir arkadaşımızın temas ettiği rejimimizin kuvvet derecesi... Bu hususlarda tamamen arkadaşlarıma iştirak etmiyorum, fakat büyük bir çoğunluğu, dış memleketlerde bulunduğu zaman, aslâ yurt aleyhinde bulunmamış, hiçbir şahsî emel ve ihtiraslarına âlet olmamışlardır.

Diğer taraftan ikinci nokta olarak, muhakkak ki, herhangi bir tesir ile sarsılmayacak şekle ulanmış olan bir rejimimiz var. Bu iki esası karşılaştırırsak, bunlar hudud dışında bulundukları zaman ekseriyetinin tuttuğu yol, dürüst, vatansever bir yoldur. Diğer taraftan o zamandan bu zamana kadar, tam mânâsıyla kuvvetlenmiş bir rejimimiz

vardır, bunun karşısında, bu Hânedân efrâdı, memleket dışında bulundukları hâlde, rejim ve memleket aleyhine çalışmamışlardır. Binâenaleyh erkek, kadın hepsinin afvını îcâb ettirecek bir durum taşımaktadır.

Sayın arkadaşlar;

Büyük **Atatürk**, arkadaşlarına, yüzelliliklerin afvını talep ederken sebebini, bu arz ettiğim ikinci emniyete istinad ettirmiştir, rejimin kuvvetli olmasına!..

Kaldı ki; bu vatandaşlarımız, soydaşlarımız yüzelliliklerin gibi, bunların hayatta olanları memleketin karanlık günlerinde fenâlığa iştirak etmiş Türkler değildir. O işlerde rol almış insanlar değildirler. Bunların biricik kusurlarını, Osmanlı Hânedanı'na mensup olmaları teşkil etmiştir. Bu mensûbiyet de bu insanların gurbet diyarında kahır çekmesine, ıstırap çekmesine kâfî bir sebep değildir, arkadaşlar!

Arkadaşlarımın da temas ettiği gibi, vatan hasreti, acıların en acısıdır. Bu itibarladır ki; bu vatandaşlarımız ve soydaşlarımız, bunu yıllarca çekmişlerdir. Perişan olmuşlardır. Buna mukabil memlekete olan bağları, memlekete olan sevgileri çoğunluk itibariyle hiçbir zaman sarsıntıya uğramamıştır.

Demin arz ettiğim gibi, yabancı hiç bir emele âlet olmamışlar, daha açıkçası, yabancı ve gurbet diyarında bulunan Türkleri, mâlî imkânsızlıklarına rağmen, bağırlarına basmış ve onlara çok yardım yapmışlardır. Bunlara âit birçok misâller mevcuddur.

Bu îtibarla bunları kadın-erkek diye ikiye ayırmak, bir kısmını şefkat ve merhametimizden istifade ettirirken, diğer bir kısmını vatan dışında daü's-sıla ile harap ve perişan bir hâle sokmak, adâlete pek uygun düşmüyor. O bakımdan arkadaşlar, ben ricâ edeceğim, dış memleketlerde bulundukları zaman içerisinde memleketin rejimi aleyhin-

de çalışmamış olan -ki, Hükûmet, çalışmış ve çalışmamış olanları pekâlâ bilebilir- o hâlde bu şekilde yarım bir kanun çıkartmaktansa, onların, memleket aleyhinde bulunmamışlarının topuna şâmil bir kanun çıkartmak daha iyi olur. Bu şekilde şefkatimizi ve merhametimizi bütün Dünya'ya îlân ederken tamamen rejimimizin kuvvetine inandığımızı da bütün Dünya'ya îlân etmiş olacağız. Bizim kanaatimiz budur. (Bravo sesleri).

BAŞKAN- Vaktin geçmiş olmasına binâen 16 Haziran Pazartesi günü saat 15'te toplanılmak üzere oturuma son veriyorum.[224]

16 Haziran 1952 tarihinde bu kanunun müzâkerelerine tekrar başlanmış, ilk olarak söz alan **Hamdullah Suphi Bey** de şu güzel, fakat bazı yanlışlar ve belki de esassız mesmûâtı ihtivâ eden konuşmayı yapmıştır.

BAŞKAN- Bu 431 sayılı Kanun'a ek kanun tasarısının bundan evvelki oturumda müzâkeresine başlanılmıştı. Söz **Hamdullah Suphi Tanrıöver**'indir. Buyurun **Tanrıöver**...

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER (Manisa)- Muhterem arkadaşlar, başlangıcı, tarihin ışığı altında olmayan engin bir mâzinin karanlıklarına dalan, millî varlığımızın koskoca bir merhalesi, belki bütün tarih merhaleleri arasında en büyüğü, Osmanlı devridir.

Osmanlı Devleti, altı asırdan fazla sürdü. Bunun bazı hususiyetleri üzerine, birer kelime ile dikkatinizi celb edeceğim.

Türk Târihi'nin âlemşümul mâhiyeti, Osmanlı Devleti'nin bir eseridir. Daha evvelki Türk devletlerini, Avrupa bilmez ve Dünya bilmez. Bizi, Selçuklar'dan

224 TBMM Tutanak Dergisi, c. 16, sh. 216 vd., 13 Haziran 1952 tarihli celseye âid zabıt.

dolayı tanımazlar. Gaznevîlerden, Harzemîlerden dolayı tanımazlar. Hindistan'da, Afganistan'da, Çin'de, Orta Asya'da, Şarkî Avrupa'da, Afrika'nın şimâlinde ve Şarkî Roma'da birbirini takip eden devletler kurmuş olan ırkımızın, milletimizin târihinde en mâruf devir, en şâyân-ı dikkat devir, Osmanlı devri olmuştur.

Eski Türkistan'lar vardır, Rusya'da bir Türkistan kalmıştır. Üç milyon kilometre sahası var, orada 19 milyonluk bir halk oturuyor. İçinde Türk neslinden olmayanlar var. Ezici ekseriyet bizdendir, Türk neslindendir. Bunu Avrupa bilmez, bunu Dünya bilmez. Bilenler bazı tarihçiler, müsteşriklerdir.

Bir Çin Türkistan'ı vardır, muazzam bir sahadır. Onu Avrupa bilmez.

Bir Afganistan Türkistan'ı vardır, onu Dünya bilmez.

Yepyeni bir Türkistan vücûda gelmiştir. Bunun doğuşu hakkında dikkatinizi celb ederim. Afrika Belçikası gibi yabanâbât bir sahada kurulmamıştır. O, Madagaskar'da elde edilmiş bir hükümranlık değildir. Burası Belucistan'a benzemez. O, temeli Selçuk Medeniyeti olan, eski klâsik Yunan ve Roma, Asur, Keldânî, Mısır, Arap medeniyetlerinin büyük devirlerine şâhid olan geniş sahalarda kurulmuştur. Bu sûretle, evvelkilere çok üstün yepyeni bir Türkistan vücûda gelmiştir. Bu Türkistan'ın vücûda gelmesi bir dil zaferidir, bir din zaferidir ve nihayet birbirini takip eden ve asırlarca süren cins cins muhteşem Osmanlı müesseselerinin hâsıl ettiği bir zaferdir.

Cedlerimiz buraya gelip son devleti kurdukları vakit, karşımızda, bizi tamamen kendisine yabancı tutan ve mütemâdî üzerimize Ehl-i Salîb Orduları gönderen bir Avrupa karşısında idiler. Burası ateş ve demir fırtınalarının estiği

bir yerdir. Genç olanlarımız bundan 19 sene sonra -yalnız 19 sene sonra- Anadolu'da millet ve devlet olarak dokuz yüz sene süren hâkimiyetin eşsiz bayramını idrak edeceklerdir. Bütün bayramlarımız arasında en büyük bayram olacaktır. Muayyen bir toprakta hâkimiyetini dokuz asır, yalnız iki Hânedân riyasetinde idâme etmenin mânâsını siz takdir edersiniz. Bunu benim îzâhıma hâcet yoktur.

Malazgirt'te 1071'de başlayan ve bize Anadolu kapılarını açan muharebe hayret edilecek kadar uzun sürmüş bir taarruz harbidir. Orta Asya'dan merhale merhale gelen bu taarruz, 1863'te Viyana surları önünde durdu. 612 sene bir yayılma gazası karşısındayız. En genç olanlarınızı istisna ediyorum, diğerleri, az-çok yaşlı olanlar iki Cihan Harbini bilirler. Almanya gibi bir askerî kudretin sahibi olan memleket, kısa fâsılalarla yayılma muharebeleri yaptı, iki defasında da mağlup oldu, geri çekildi.

İstilâ, bekâ ve istikrar nokta-i nazarından fevkalâde dikkate lâyık bir eser karşısındayız. Eser ve müessir çok büyüktür. Bizans'ı bir ucundan öbür ucuna kadar takip eden verâset kavgaları, mezhep kavgaları, Osmanlı târihi göz önüne getirildiği ve arada bir mukayese yapıldığı vakit, fark çok büyük olmak üzere bizim lehimizedir. Vârisi olduğumuz Bizans'ta on hânedan birbirini takip etti on küsur asır zarfında, bizde yalnız iki hânedan, dokuz asır zarfında... Bu ne yaman istikrardır. Karşısında Avrupa gibi düşman bir âlemin asırlarca birbirini takip eden saldırışlarına, Asya'dan gelen istilâ ordularına, Anadolu beylerinin ayrılış mücâdelelerine rağmen eser ne kadar sağlamdır, köklüdür. Bu eserin en kısa târifi, Hıristiyan Avrupa'nın Şark'a karşı en ileri kalesi olan Bizans'ın İslâm Şark'ın Hıristiyan Avrupa'ya karşı en ileri kalesi hâline getirilmesidir. Bu bir mûcize...

Gelecek sene, İstanbul Fethi'nin beş yüzüncü senesini tes'id edeceğiz. **II. Mehmed**, o 22 yaşındaki dâhi kahraman, bize bir dakika başını kaldırıp sorsa **"Âilem nerede?"** O'na ne diyeceğiz? O'na cevap, Hükûmetin getirdiği kanundur.

Ben ilk söz alanları dinledim. Umuyorum ki; yekpâre olarak, kanunu tasdik edeceğiz. Hükûmet lâzım gelen diğer bir tedbiri de almıştır. Verâset ihtilâflarına mahal verebilecek olan yolu kapamıştır. Erkek âzâ, doğrudan doğruya tahta vâris olmak dâvasını ortaya atabilecek kimseler memlekete gelemeyeceklerdir. Buna bir müddet için ben de taraftarım. Fakat diğer âzânın dışarıda kalması için hiç bir sebep yoktur. Onlar memlekete gelebilirler, hatta bazılarının vaziyetleri son derece ağırdır.

Arkadaşlar, Paris'te sizin de benden işiterek zaman zaman hatırlayacağınız bir şeyi öğrendim. İki tane, Hânedân'a mensup kadın yani Sultan Hanım, zarûretin son derecesine düştüler ve bunların akşam saatlerinde evlerin önüne atılan yiyecek artıkları için arandıklarını gören eski Ermeni vatandaşlarımız kendi aralarında toplanıyorlar, onlara her türlü yardımda bulunuyorlar, hattâ bir ev tutarak kirasını veriyorlar.

Bunu size, Başkonsolosumuzun lisânından aldığım malumâta istinat ederek naklediyorum.

Hânedân âzâsının bazı husûsiyetleri, sizin takdirinize lâyıktır. Haydarâbât Nizamı'nın gelinlerinden biri, son Halîfe'nin kızı **Dürrüşehvar**'dır; yâni şâhâne inci... İllustration'un bir cümlesini hatırlıyorum. *"O, büyük bir asâletin en güzel örneklerinden biridir, hiç bir zaman bir isim, bundan fazla istihkar edilmemiştir."*

O, bundan dört sene evvel, İstanbul'a geldiği vakit, bir gazete muhabiri sordu:

"-Çocuklarınız Türkçe konuşuyorlar mı?"

Dürrüşehvar, epey düşündükten sonra mahzun ve munfail bir ses şu cevabı verdi:

"-Benim bir Türk kadını olduğumu unutabilir misiniz?."

O'nun en yakın arkadaşlarından biri de **Nizam**'ın ikinci oğlunun karısı **Nilüfer**'dir. İllustration'un muhabiri O'na soruyor:

"-Hânedânınızı **Atatürk** memleketten çıkardı, hakkında ne düşününsünüz?"

"-Evet." diyor, "Âile olarak müteessirim, vatan topraklarından uzaktayız. Fakat bir şeyi unutmamanızı ricâ ederim. Ben bir Türk kadınıyım, vatanımı kurtarana karşı ölünceye kadar yalnız minnettarlık hissi taşırım!." (Alkışlar, bravo sesleri).

New York'a gitmiş bir Sultan Hanım orada evlendi. Çocukları askerlik yaşına geldi. Amerikalılar, askerliğe dâvet ettikleri vakit iki gencin verdiği cevap budur:

"-Biz Türk evlâdıyız, bir gün memleketimize bizi kabul edecekler, askerliğimizi memleketimizde yapacağız." (Bravo sesleri).

Bu sûretle Türklük hissini dâima muhâfaza eden ve içinde bir tane hâin, bir tane mecnûn, üç beş tane zaif adam çıkmasına rağmen büyük ve engin millî tarihimizin koskoca faslını açmış olan bu Hânedan'ın kadınları, çocukları, mensupları, Hükümetin aldığı tedbirler dâiresinde memlekete avdet edebilirler. Bu zaman gelmiştir ve hiçbir tehlikenin bugün mevcud olmadığına kaniim. Rejim kuvvetlidir ve bekâsı, uyanmış bir milletin te'minâtı altındadır. Onlar da Türk vatandaşı olarak gelsinler, kendi millî bayraklarının altında mes'ud yaşamak imkânı bulsunlar. Büyük Millet Meclisi'nin vereceği karar, onları minnettar edecektir

ve onların istihkak ettiği bir karar olacaktır. Arkadaşınız, bunu sizden istirham ediyor. (Bravo sesleri, alkışlar).

BAŞKAN- Müfit Erkuyumcu (Yok sesleri) Tümü hakkında başka söz isteyen yoktur. Maddelere geçilmesini oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. (İvedilik takriri var sesleri).

Tasarının ivelidilikle görüşülmesi hakkında bir takrir vardır, okutacağım.

Yüksek Başkanlığa

Hilâfet'in ilgâsına ve Hânedan-ı Osmânî'nin Türkiye Cumhuriyeti memâliki hâricine çıkarılmasına dâir olan kanunun ikinci maddesinin değiştirilmesi ve aynı kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkındaki kanun tasarısının ivedilikle görüşülmesini arz ve teklif ederim.

Adalet Komisyonu
Bu Rapor Sözcüsü
Vâcid Asena

BAŞKAN - Takriri oyunuza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... İvedilikle görüşülmesi kabul edilmiştir.[225]

Bundan sonra maddelere geçilmiş, bunlar üzerlerinde müzâkere açılmaksızın teker teker okunarak re'ye konulmuş, hepsi de Meclis Riyâseti'ne geldikleri şekilde kabul olunmuşlardır. Bu sûretle ortaya çıkan 18 Nisan 1952 târih ve 5370 sayılı Kanun'un metni şudur:

"Hilâfet'in ilgâsına ve Hânedan-ı Osmânî'nin Tür-

225 TBMM Tutanak Dergisi, c. 16, sh. 238 vd., 16 Haziran 1952 tarihli celse zaptı.

kiye Cumhuriyeti memâliki hâricine çıkarılmasına dâir olan 431 sayılı Kanunun 2'nci maddesinin değiştirilmesi ve aynı kanuna bâzı maddeler eklenmesi hakkındaki Kanun:

MADDE 1- 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanunun ikinci maddesi değiştirilmiş ve aynı kanuna aşağıda yazılı maddeler eklenmiştir:

MADDE 2- Mülgâ Hilâfet ve münderis Osmanlı Saltanatı Hânedânının pâdişâhlar sulbünden olan erkek âzâsı ve bunların erkek füruu Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'den transit olarak geçmekten memnûdurlar. Bunların dışında kalanlar, Türkiye'ye gelebilirler.

EK MADDE 1- İkinci madde gereğince Türkiye'ye gelebileceklerin müracaatları hâlinde Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'de ikâmet etmek şartları aranmaksızın vatandaşlığa alınmalarına Bakanlar Kurulu karar verebilir.

EK MADDE 2- İkinci madde hükmünden istifâde edenler, bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren umûmî hükümler dâiresinde mal edinebilirler. Bu sûretle Türkiye'de mal edinenlerden ölenlerin ikinci maddeden istifâde edemeyen vârislerine âit hisseler, sulh mahkemesince bir sene içinde tasfiye olunarak tutarı kendilerine ödenir.

EK MADDE 3- Bu kanuna müstenidden yurda gelmek hakkını hâiz olanlar, 27 Ağustos 1324 ve 20 Nisan 1325 tarihli irâdeler ve 431 sayılı tefsir kararı gereğince millete intikal etmiş olan bilûmum, menkul ve gayr-i menkul mallar üzerinde mîras sebebiyle veya diğer herhangi bir sebeple hak iddia edemezler.

EK MADDE 4- Türkiye'ye gelenler veya Türk vatan-

*daşlığını iktisap edenler «**sultan, hanımsultanlar, kadınefendi, prens, prenses**» gibi Hânedân'a nispet ifâde eden elkap ve ünvanları kullanmaktan memnudurlar.*

İkinci madde hükmünden istifâ edenlerden memnûiyet hilâfına harekette bulunan altı aydan iki yıla ve bu ünvanları bu kimseler hakkında iltizâmen kullananlar, 3 aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 2 - 431 sayılı Kanunun ve diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri ile 5371 sayılı Kanun kaldırılmıştır.

MADDE 3 - Bu kanun yayımı târihinde yürürlüğe girer.

MADDE 4 - Bu kanunu, Bakanlar Kurulu yürütür."[226]

Bu sûretle Osmanoğulları üzerindeki dehşetli kâbusun kalkması istikametinde ilk merhale kat edilmiş oluyordu. Fakat bunun da asıl büyük yaraya merhem yerine neşter olan iki noktası vardı: Bunlardan birisi, şehzâdelerin **"Türkiye'den transit olarak dahî geçemeyeceklerinin"** tasrihi idi.

Diğerleri ise, hiç bir ızdıraba benzemeyen **"vatan hasreti"**ni dindirmek imkânını elde eden bazı Sultan Efendilerin koşup gelerek yaşlı yakınlarını yâd ellerde yalnız yapayalnız bırakmış olmalarıdır. Onlar bunu, **"vatana kavuşmak"** gibi müthiş bir âmil olmasaydı, elbette yapmazlardı. Ama ne çâre ki, **"vatan"**la **"yakınlar"**ı karşı karşıya gelinmiş ve iki taraftan birini tercih mecbûriyeti doğmuştu. Osmanoğulları'nın vatanlarına bağlılıklarının ise, bu uğurda kundaktaki çocuklarını fedâ etmeye kadar varan, akıl ve mantık üstü bir aşk ve ihtiras mevzuu olduğu mâlumdur.

226 a.y.

İşte bu sebepledir ki, bu âilenin kadınlarını erkeklerinden ayırmaya sebep olan bu kanun da -maalesef böyle hesapta olmayan- bir fâciaya sebep olmuştu. Zira niyet hâlis idiyse de yapılan iş eksik ve hatta kusurluydu.

Bununla beraber bu kanun yine de faydalı olmuştur. Şöyle ki, bundan istifâde ederek vatana gelen Sultan ve Hanımsultan Efendilerin bütün ef'âl ve hareketleriyle rejim için hiç bir tehlike teşkil etmedikleri görülmüş ve anlaşılmıştır. Bu da, son merhalenin, yani şehzâdelerin de vatana kabullerini kolaylaştırmış ve bu husûstaki endişelerin yersizliğini bedâhet hâline getirmiştir.

B - SON MERHALER

1973 yılına gelindiğinde **"Cumhuriyet'in Ellinci Yıldönümü"**nü kutlamak için geniş hazırlıklar yapılmaktaydı. Bu cümleden olmak üzere son derecede şümullü bir **"Af Kanunu"** çıkartılması umûmî bir temâyül hâlindeydi. Zira bu sırada Türk hapishânelerinde sağcı ve solcu olarak binlerce siyâsî mahkûm bulunmaktaydı. Hatta bu satırların yazan da onlardan biriydi. Yaklaşan seçimler dolayısıyla partiler, bu hususta bir nevî vaad yarışına girişmişlerdi.

Seçimden sonra tabiatiyle bu vaadlerin tahakkuku gerekiyordu. Bu maksatla hemen hemen bütün partiler tarafından Meclis Başkanlığı'na birer **"Af Kanunu Lâyihası"** takdim edilmişti. Bunlardan birisi, son derece de câlib-i dikkat bir husus olarak mezkûr 431 Sayılı Kanun'un tâdiliyle Osmanoğulları'nın kadın kısmına evvelce tanınmış olan hakların, erkeklere de teşmil edilmesini te'min edecek bir madde ihtiva ediyordu. Bu Demokratik Parti'nin adına yapılmış olan teklifti.

Bu partide mes'eleyi ilk defa olarak ele alan ve büyük bir samimiyetle benimseyen muhterem **Saâdeddin Bilgiç**

Bey olmuştur. Bunu, af teklifini tanzim için toplanan parti meclisinde ortaya atmış ve başkanlarının tereddütlerine rağmen müdâfaa ederek ekseriyetçe tasvibini sağlamıştır.

Daha sonra da bu mes'elenin kuvveden fiile çıkması için genç ve kıymetli milletvekillerinden Erzurum Milletvekili **Râsim Cinisli** ile Konya Milletvekili **M. Kubilây İmer**'i vazifelendirmiştir. Gerçekten birkaç gün sonra Konya Milletvekili **M. Kubilây İmer**, Kars Milletvekili **Yâsin Bozkurt**, Ankara Milletvekili **Cevat Önder** ve Erzurum Milletvekili **Râsim Cinisli**'nin 29 Ocak 1974 tarihinde bir af kanunu tanzim edip Meclis Başkanlığı'na tevdî eyledikleri görülmüştür.

Bunun esbâb-ı mûcibe kısmında:

"... Diğer taraftan 1952 senesinde Osmanlı Hânedanı'na mensup kadınlar hakkında kaldırılan yasaklar ve temin olunan hakların, erkekler için de aynen tatbikini sağlayacak bir hukûkî değişikliği zarurî bulmaktayız." cümlesine yer verilmiştir.[227]

Bu esbâb-ı mûcibeyle takdim edilen teklifin beşinci maddesi ise şu şekilde tanzim edilmişti:

«MADDE 5- 26 Receb 1342 ve 3 Mart 1340 tarih ve 431 sayılı Kanun'un 2 ile 4'üncü maddeleri kaldırılmıştır. Bu durumdan istifade etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı kanunu tâdil eden 16. 6. 1952 tarih ve 5958 sayılı kanun gereğince kadınlara tanınan haklar uygulanır.»[228]

Meclis Başkanlığı'na verilmiş bulunan bütün af kanunu tekliflerini müzâkere edip birleştirerek bunlardan tek bir metin meydana getiren Adâlet Komisyonu, bu mesele

227 TBMM Tutanak Dergisi, c. 2, sh. 23; 27 Haziran 1974 tarihli zabıt.

228 TBMM Tutanak Dergisi, c. 16, sh. 24.

hakkında 20 Mart 1974 târihinde TBMM Başkanlığı'na takdim edilen raporunda:

"... Metnin 8'nci maddesiyle ilgili müzâkerelere başlandığı sırada verilmiş bulunan bir önergenin kabulü ile[229] *26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 târih ve 431 Sayılı Kanun'un 2 ve 4'üncü maddelerinin kaldırıldığına ve bu durumdan istifade etmek isteyen erkek mensuplar hakkında, 431 sayılı kanunu tâdil eden 5958 sayılı kanun gereğince kadınlara tanınan hakların uygulanacağına dâir hüküm, metne 8'inci madde olarak ilâve edilmiş ve ilâve edilen bu madde ile, teklifin bundan sonraki maddeleri birer fazlası ile teselsül ettirilmiştir."*[230] denilmekteydi.

Bu raporu imzâ eden komisyon âzâlarından bâzılarının bu madde için muhâlefet şerhleri mevcuddur. Bunlardan Komisyon Başkanı **Yahya Oğuz** (CHP) *"8'inci maddeye muhalifim!.."* diyerek raporu imza etmiştir.

Komisyon Başkan vekili İstanbul Milletvekili **A. D. Öztunç**, Hatay Milletvekili **M. S. Reşe**, İstanbul Milletvekili **İ. Özbay**, Nevşehir Milletvekili **M. Z. Tekiner**'de bu raporu, aynı muhâlefet şerhiyle imzalamışlardır.

Adana Milletvekili **O. Çıtırık** *"Osmanoğulları'na muhalifim!"*, Mardin Milletvekili **T. Oğuz** *«Tümüne muhâlifim, söz hakkım mahfuzdur.»* tarzında şerh vermiş, Konya Milletvekili **M. Kubilây İmer**'in ise bu rapora, *"Tümüne muhâlifim, muhâlefet şerhim Anayasa'ya aykırılık dâhil ve Osmanlılar için lehte eklidir."* sözleriyle imza koymuş bulunduğu görülmektedir.[231]

Komisyonda son şeklini alan af teklifinin 27 Mart

229 Adâlet Komisyonu'ndaki müzâkerelerde daha ziyâde Hükümet'e mensup, partilerin teklifleri esâs alındığından bu husus, bir takrir verilerek metne dâhil edilmek istenmiştir.

230 TBMM Tutanak Dergisi, c. 16, sh: 45.

231 TBMM Tutanak Dergisi, c. 16, sh: 47 - 48.

1974 târihinde TBMM'de müzâkeresine başlanılmıştır. Grupları adına bu lâyihanın tümü üzerinde söz alan hatiplerden önce AP Isparta Milletvekili **Süleyman Demirel**, müteâkiben de CGP Siirt Milletvekili **Mehmet Nebil Oktay** konuşma yapmışlardır. Bunlar konuşmalarında Osmanoğulları hakkında -ne lehte ve ne de aleyhte- hiçbir beyânda bulunmamışlardır. Müteâkiben söz alan MSP Çorum Milletvekili **Yasin Hatiboğlu** heyecanlı konuşmasının sonunda Osmanoğulları meselesine temas ederek:

"Muhterem Milletvekilleri, MSP Grubu, bu af kanunlarının tümü üzerinde müspet oy kullanacaktır.

*Bunun sebeplerinden birisi de, senelerce vatancüdâ yaşayan Hânedân mensuplarının erkek evlâtlarının yurda dönmelerinin te'mini de öngörülmüştür. **Kostantin Dragazes**'in torunları İstanbul'un en mûtenâ köşelerinde devrân sürerken, ceddim **Fâtih**'in kılıç hakkı olan mülkünde torunlarının vatan-cüdâ olmasına gönlümüz râzı değildir. Âkif Merhum da güzel demiş:*

"Cânı, cânânı bütün varımı alsın da Hüdâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ"

Hepinize hürmetlerimi sunarken sözlerimi iki mısra ile bağlamak isterim:

"Yıkanlar hâtır-ı nâ-şâdımı Yârabbi şâd olsun!
Benimçün nâmurâd olsun diyenler, ber-murâd olsun!"[232]

Bu sözler, Osmanoğulları lehinde olarak Demokratik Parti tarafından ortaya atılan teklifin, Hükümet'in bir kanadını teşkil eden MSP tarafından da ciddiyet ve samimiyetle benimsendiğini gösteriyordu. Esâsen daha evvel de

232 Bkz: TBMM Tutanak Dergisi, c. 2, sh. 380. (**Yasin Hatiboğlu** vakti dolduğu ve mikrofon kesildiği için bu şiirin bir kısmını okuyamamıştır.)

M. Kubilây İmer ve arkadaşlarının bu hususta teklifleri-nin komisyonca benimsenmesi ve Meclis Başkanlığı'na getirilen metinde yer alabilmesi de bu partinin, Adâlet Komisyonu'nda faal vazife alan meb'uslarından **İsmail Müftüoğlu** ve **Yasin Hatiboğlu** gibi bazı MSP milletvekilleri sayesinde mümkün olabilmişti.

Bilâhare DP adına söz alan **M. Kubilây İmer** de Osmanoğulları meselesine temasla:

"... Bu arada belirtmek istediğimiz bir husus var. Adâlet Komisyonu'nda yeni Cumhuriyet Halk Partisi mensubu üyeler dışındaki ekseriyet, Osmanlı Hânedanı'nın erkek ahfâdı için, 1952'de hanım mensuplarına tanınan, yurda giriş-çıkış imkânının tanınması, vatandaşlığa müracaat ve vatandaşlık hakkının tanınması yolundaki Demokratik Parti'nin teklifindeki maddeyi ve hükmü kabul etmekle yerinde bir tasarrufta bulunmuştur.

1071'den beri Müslüman Türk Milleti'nin vatanı olan bu topraklarda ülke, millet ve hâkimiyet üçlüsü içerisinde var olan bir devlet vardır. Bu sebepledir ki; Düyûn-i Umûmiye ödenmiş, yine bu sebepledir ki, Osmanlı devrinde kabul edilen birtakım kanun, nizamnâme ve talimatnâmeler el'ân tatbik edilmektedir.

*Bize bugünkü toprakları bırakanların nasıl bizler ahfâdı isek, **Fâtih**, **Yavuz** ve **Kanûnî**'lerin ahfadı da bu durumdadır. Haklarında târihin hükmü bir yana, bugün için ellinci yılını idrak eden Türkiye Cumhuriyeti'nde bir hükümdarlığa ve Cumhuriyet dışındaki bir idâreye dönüşe imkân yoktur.*

Anayasa'nın Cumhuriyet'le idâre olunacağımıza dair 2'nci maddesinin hükmü, tek değişiklik teklif edilemeyecek hükümdür. Bu sebeple, şimdi Osmanlı Hânedanı'nın

gelişi dolayısıyla sözde hassasiyet ve celâdet göstermek isteyenlerin samimiyetlerinden bahsedilemez. Hele bunlara Türklükle ilgili en çirkin ithamları başında revâ gören Komünist kalemler, evvelâ mahkemelerde Türklüğü, İslâmiyet'i, Allâh'ı reddedenlerin afvını niçin istediklerinin hesâbını vermeden bu tarz girişimlerde bulunamazlar. Osmanlı Hânedânı mensuplarından hiçbirisi, aslını inkâr eden haramzâdelerden olmamıştır. Kendileri vatanlarından daha önceleri gerek görülen bir kanunla dışarıda bırakılmış, vatandaşlık haklarından iskat edilmişlerdir; ama onları Müslüman-Türk oluşlarından hiç kimse mahrum edememiştir, edemez de... Bu topraklarda yiyip içerek, ölüme dahî gidenleriyle Türklüğü, Müslümanlığı, Allâh'ı red ve inkâr edenlerin afvı istenecek, bunlarla kıyâsı dahî câiz olmayanların yurda dönüşlerine, vatandaşlığa müracaatlarının kabulüne karşı çıkılacak... Buna hangi akıl, mantık ve hukuk kaidesi müsâade eder ve cevâz verebilir? Bunu hangi vicdan sahibi Müslüman-Türk ileri sürebilir?

Bu mevzûda ilâve edeceğimiz şu olacaktır: Osmanlı Hânedanı'nın yurda dönüşlerine imkân sağlamak, kanun tekniği yönünden burada görüşülmesinde hiç bir sakınca olmayan bir husustur. Bu cihet, komisyonda karara, esbâbı mûcibesiyle birlikte bağlanmıştır. Bir umûmî afv mevzuu içinde böyle bir hüküm yer alışı ise, bazı basın organlarına akseden beyânlarda olduğu gibi, Osmanlı Hânedanı'nın erkek mensuplarını, afvları istenen sanık ve hükümlülerle bir tutmak değil, mukâyeseye dahî cevâz vermez. Mesele, sadece bir kanun tekniği yönünden halledilme şeklinde de ele alınabilir. Tekrar edelim, Osmanlı Hânedânı mensupları için getirilen hüküm, buna karşı çıkan, Türklüğü, Müslümanlığı, Allâh'ı inkâr eden komünistlerle aslâ bir

terâzide tartılamaz, mukayese edilemez. Yavuz hırsızlar misâli bağıran komünistleri, işbirlikçilerini ve yardakçılarını Türk kamuoyu çok yakından bilmektedir ve tanımaktadır..."[233] demiştir.

Bu kanunun, heyet-i umûmiyesi üzerindeki görüşmeler nihâyete erince, re'ye vaz olunmuş ve ekseriyetle kabul olunduğu görülmüştür.

Bundan sonra maddelerin müzâkerelerine geçilmiş -usûl veçhile- her madde okunarak ayrı ayrı üzerlerinde müzâkere açılmıştır. Bu sûretle görüşüle görüşüle nihayet sıra Osmanoğulları meselesini tanzim eden sekizinci maddeye gelmiştir. Bu maddenin müzâkeresi dolayısıyla vâkî olan konuşmaları da Meclis Zabıtlarından aynen iktibas ederek dikkatlerinize sunuyoruz.

Yedinci madde hakkındaki müzâkere bitip de bu maddeyi re'ye vaz eden başkan bundan sonra:

"Sekizinci maddeyi okuyorum." dedi ve bu maddeyi okudu:

MADDE 8 - 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 târih ve 431 sayılı kanunun 2 ve 4'üncü maddeleri kaldırılmıştır. Bu durumdan istifade etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tâdil eden 16. 6. 1952 tarih ve 5958 sayılı Kanun gereğince kadınlara tanınan haklar uygulanır.

BAŞKAN - Madde üzerine Sayın **Cinisli**, Demokratik Parti Grupu adına; Sayın **Nâzım Baş**, Sayın **Hayreddin Uysal**, Sayın **Vâhid Bozatlı**, Sayın **Ataöv**, Sayın **Akova** ve Sayın **Karakoç** şahısları için söz istemişlerdir.

Demokratik Parti Grubu adına Sayın **Cinisli**, buyurunuz efendim.

DP GRUBU ADINA **RÂSİM CİNİSLİ** (Erzurum)-

233 TBMM Tutanak Dergisi, c. 2, sh: 397.

Sayın Başkan, sayın milletvekilleri!..

Müzâkeresini yaptığımız kanun teklifinin 8'inci maddesi, Osmanoğulları'nın yurda dönmelerine imkân vermektedir ve 50 yıl önce, 3 Mart 1924 tarihinde, Osmanlı Hânedanı'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin memâliki hâricine çıkarılması 431 sayılı kanunla kabul edilmiştir. Aradan 50 yıl geçmiştir. Şimdi Cumhuriyetimiz, bütün müesseseleriyle 50'nci kemâl yaşını idrâk etmektedir. Her Türk'ün gönlüne kök salmış Cumhuriyeti'mizi, 50'inci yaşında yüce meclislerimiz âtıfet duygularıyla kutlayacaktır. Bu münâsebetle ele alınan afv teklifinin belki de en mânâlı yanını, bu 8'inci madde gerçekleştirecektir.

8'inci madde ile huzurunuza gelen Osmanoğulları'nın yurda dönmesi talebini önce hukukun objektifinden bakarak, sonra da Türk siyâsî tarihinin çağlara sığmayan devamlılığının bir îcâbı olarak değerlendirip yüce takdirlerinize sunmak istiyorum.

Önce şunu belirtmek isterim: Kanunları ihlâl eden, adlî merciler önünde mahkûm olanların afvı ile 8'inci maddenin tanzim tâdil teklifini birbirinden ayrı görmek lâzımdır. Burada, 1924 yılında Cumhuriyet rejiminin oturup yerleşmesini sağlamak amacıyla çıkarılmış bir fevkalâde hal' kanununun tâdili bahis konusudur. Ömrünü tamamlamış olan ve esbâb-ı mûcibesi kalmayan bir kanunun değiştirilmesi bahis konusu edilmektedir.

Kanun tekniği bakımından, 431 Sayılı Kanunu 1952 yılında değiştiren 5958 sayılı kanun gibi, **"müstakillen ele alınması"** görüşü ağırlık taşısa da, devletin 50'nci yıl âtıfetine mânâ katacağı gerekçesiyle burada ele alınmasının lüzûmunu kavramak gerekir.

Yürürlükten kaldırılmasını istediğimiz, 431 Sayılı Kanun'un tâdil gören 2'inci maddesi; *"Osmanlı Saltanatı*

Hânedânı'nın, padişahlar sulbünden gelen erkek âzâsı ve bunların erkek füruu, Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'den transit olarak geçmekten memnudurlar." diyor.

Değerli milletvekilleri, kanunlar, içtimâî zarûretlerin eseridir. Toplumun fevkalâde dönemlere girdiği sıralarda veya bir yapı değişikliği geçirdiği durumlarda alınan tedbirler, çok sert ve şiddetli olur. Hatta çoğu zaman, hikmet-i devlet adına çıkarılan istisnâî kanunlar, hukukun prensipleriyle de ters düşebilirler. Birçok memleketlerden buna âid çeşitli misaller verilebilir.

Meselâ, 1789 Fransız İhtilâli'ni tâkip eden yıllarda 17 Eylül 1793'te çıkarılan bir kanunla, hakkında bir kovuşturma olmadığı hâlde şüpheli görülen kimselerin, iç huzurun avdetine kadar süresiz tevkif edilmeleri imkân içine girmiştir.

Yine 1794 Fransası'nda kolonilere kitleler hâlinde sürgünler yapılmıştır.

27 Şubat 1858 Orsini sûikastinden sonra bir kanun çıkarılmış ve bu kanunla İçişleri Bakanı'na, şüpheli görülen kimseleri enterne etme yetkisi verilmiştir. Hattâ hudud dışı gönderme veya sömürgelere sürgün etme imkânı da, yetkisi de İçişleri Bakanı'na verilmiştir.

Sovyet Rusya'da Komünist İhtilâli'nden sonra, 1918'de ve 1924 Anayasaları, Çarlık Âilesinin oy verme hakkını elinden almıştır. 1936 yılında bu yasak kaldırılmıştır.

Bu misaller çoğaltılabilir.

Bizim yakın tarihimizde de devletin geleceği için buna benzeyen tedbirler vardır, alınmıştır. Ancak maksad hâsıl olduktan sonra da, bu tedbirler kaldırılmıştır.

Atatürk, Millî Kurtuluş Savaşı'nı başardıktan sonra, Millî Kurtuluş Harekâtı'na katılmayan ve kalemleriy-

le basında buna karşı çıkanları **"yüzellilik"** bir liste yapıp yurt dışına göndermiştir; fakat Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü'nde **"yüzellilik"**ler yurda dönmüşler ve bugüne kadar da Cumhuriyet aleyhtarı bir davranışları görülmemiştir.

1963'te rejimi diktatörlüğe çevirmek isteyen bir darbe teşebbüsü önlenmiştir. Suçlular daha yargı organlarının huzuruna getirilmeden, Parlamentonun çıkardığı bir kanunla afvedilmişlerdir.

Kaldırılmasını istediğimiz 431 Sayılı Kanun'un bâzı maddelerini, yine Yüce Parlamento 1952'de değiştirerek Hânedan'a mensup hanımların yurda dönmelerine imkân vermiştir. 1952'den bu yana 22 yıl geçmiştir. Bu 22 yıl içinde yurda gelen Hânedan'a mensup hanımların siyâsî hiçbir faaliyeti görülmemiştir.

Atatürk'ün sağlığında tek partili siyasî dönemde kapatılan Hürriyetperver, Terakkiperver gibi siyâsî parti hareketlerini de içine alan, 1924'ten bugüne kadar hiçbir hâdisenin içinde saltanatı yeniden te'sis etmek karakteri görülmemiştir.

Demek istiyorum ki, tedbir kanunları gâyesini gerçekleştirdikten sonra kaldırılmışlardır ve kaldırılmalıdır. Bunu hukuk devletinin bir gereği olarak da savunuyoruz.

Değerli arkadaşlarım, bugünkü Türkiye, elli yıl önceki Türkiye'den farklıdır. Bugün Anayasamızın onuncu maddesi: *"Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak sûrette sınırlayan siyâsî engelleri kaldırır."* diyor.

Taraf olduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 4 numaralı Protokol'ün 3'üncü maddesi: *"Hiç kimse, ferdî veya toplumsal tedbir için dahî olsa, vatandaşı olduğu devletin toprakları dışına çıkarılamaz."*

"Hiç kimse, vatandaşı olduğu devletin topraklarına girme hakkından mahrum edilemez." diyerek meseleye açıklık getirmiştir.

Bu hukûkî tekâmül karşısında, elli yıl önce alınmış bir tedbirin, artık bugün muhafaza edilmesinin hiç bir gereği kalmamıştır.

Değerli arkadaşlarım, konuya bir de siyâsî tarih yönü ile bakmak istiyorum.

BAŞKAN - Bir dakikanız kaldı Sayın **Cinisli**.

DP GRUBU ADINA **RÂSİM CİNİSLİ** (Devamla)- Yüzyıllara sığmayan büyük milletimizin târihi bir bütündür. Belli bir hâdise ile bitip, bir başka olayla âniden başlamaz. Milletlerin tarihlerinde siyâsî rejim değişiklikleri, o milletin târihinin bütünlüğünü bozmaz.

Bizim tarihimiz cihanşümûldur. Türk târihinin cihanşümûl oluşu, Osmanlı devrinin eseridir. Osmanlı İmparatorluğu üç kıt'ada hükümrân olmuştur. Daha önceki Türk Devletlerini Avrupa iyi bilmezdi. Dünya yakından tanımazdı. Bizi Selçuklulardan, Gaznelilerden, ötürü iyi tanımazlar, ama Osmanlı devrinde Türk'ün büyüklüğü, Afrikalı zencinin muhayyilesini bile işgal etmiştir.

Târihimizde bizi Avrupa ile temas hâline getiren, yine Osmanlı devri olmuştur. Vârisi olduğumuz Bizans, on asır içinde on'dan fazla Hânedân değiştirmiştir. Bizim 900 yıllık devlet hayatımızı, yalnız iki Hânedân sülâlesi yaşatmıştır. Bu milletimiz için gerçekten istikrarlı bir devredir.

Çağ açan, çağı kapayan büyük imparator **Fâtih**, Osmanoğulları'ndandır. Bir mektupla Fransa tahtında değişiklik yapan **Kânûnî** de Osmanoğulları'ndandır. İslâm'ın ve Türklüğün yüceliğini cihâna kabul ettiren müstesnâ kumandan **Yavuz**, Osmanoğulları'ndandır.

Yüce heyetinizin vereceği kararla vatan toprakların-

da ölme hakkını kazanacak olanlar, **Fâtih**'in, **Kânûnî**'nin ve **Yavuz**'un torunlarıdır. Bütün âile fertleri ile birlikte yurtdışına çıkarılalı tam elli yıl olmuştur. O zamandan beri yabancı ülkelerde Türklüğün ve âilelerinin şerefine en küçük gölge düşürmeyen kimselere vatanda ölme hakkı tanıyacaksınız.

Dışarıda yaşadığı sürece Türkiye aleyhinde hiç bir faaliyetleri olmayan bu âile hakkında; rahmetli **Hamdullah Suphi Tanrıöver**, 1952 yılında Meclis zabıtlarında şu kaydı düşüyor.

BAŞKAN- Süreniz doldu Sayın **Cinisli**, lütfen tamamlayınız.

DP GRUBU ADINA **RÂSİM CİNİSLİ** (Devamla) - Peki Başkanım, tamamlıyorum.

Fransa'da bulunan bir Hânedân mensubu hanıma bu Fransız gazetecisi soruyor; diyor ki:

"-**Atatürk**, sizi memleketten kovdu, hakkında ne düşünüyorsunuz?"

"-Evet." diyor Hânedan'a mensup **Nilüfer Hanım**, "Âile olarak müteessiriz, vatan topraklarından uzaktayız, fakat bir şeyi unutmamanızı ricâ ediyorum, ben bir Türk kadınıyım, vatanımı kurtaranlara karşı ölünceye kadar minnettarlık duyarım." diyor.

Değerli arkadaşlarım, dün bu inançta olanlar, bugün aynı inançtadır.

Daha Mısır'dan, bir torba ile vatan toprağı isteyip mezara vatan toprağı ile beraber girmek isteyen **Nâzım Efendi** hayattadır. (**Ömer Fâruk** olacak) Bugün Paris'te bir Osmanoğlu mezar bekçiliği yapıyor. (Bu da **Orhan Efendi** olacak)

Değerli arkadaşlarım, bunları bana anlatan zât, şu noktaya önem verdi:

"-Bunları merhamet istemek için söylemeyiniz ve size bunun için söylemiyorum." dedi. Ama bir realiteyi tespit etmek için söylüyorum.

Sözümü bağlıyor ve özetliyorum. Bu kanun, artık görevini tamamlamıştır. Cumhuriyetimizin bu ellinci yılında her Türk'ün gönlüne kök salmış olan Cumhuriyetimizin gücünü ispat etmek için olsun milletimizin yüceliğine yakışan kararı almak, tarihî bir tavır olacaktır.

BAŞKAN- Süreniz doldu Sayın **Cinisli**, lütfen tamamlayın.

DP GRUBU ADINA **RÂSİM CİNİSLİ** (Devamla) - Bu yalnızca on beş, yirmi kişinin kişisel hakkını değil, târihî bir düğümü de çözecektir.

Takdir yüce heyetinizindir. Saygılar sunarım. (DP sıralarından alkışlar.)

BAŞKAN- Sayın **Nâzım Baş**?

NÂZIM BAŞ (İçel)- Vazgeçtim.

BAŞKAN- Vazgeçtiniz.

Sayın **Hayreddin Uysal**?

HAYREDDİN UYSAL (Sakarya)- Vazgeçtim.

BAŞKAN- Vazgeçtiniz.

Sayın **Vâhid Bozatlı**? Yok.

Sayın **İhsan Ataöv**? Yok.

Sayın **Akova**?

ENVER AKOVA (Sivas)- Vazgeçtim.

BAŞKAN- Vazgeçtiniz.

Sayın **Karakoç**? Yok.

Madde üzerinde başka söz isteyen sayın üye olmadığı için müzâkere bitmiştir.

Madde üzerinde değişiklik önergesi vardır, okutuyorum.

Millet Meclisi Başkanlığına

Görüşülmekte olan Afv Kanunu ile ilgili 8'inci maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilerek kabulünü saygılarımla arz ederim.

Konya
Mustafa Kubilay İmer

Samsun
Hilmi Türkmen

Denizli
Sami Arslan

Erzurum
Râsim Cinisli

Ankara
Cevad Önder

MADDE 8 - 16.6.1952 tarih ve 5958 sayılı kanunla tâdil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı kanunun 2, 3, 4 ve 5'inci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durumdan istifâde etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tâdil eden 5958 sayılı kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır.

BAŞKAN- Sayın Komisyon, bu önergeye katılıyor musunuz, efendim?

ADALET KOMİSYONU BAŞKAN VEKİLİ **DOĞAN ÖZTUNÇ** (İstanbul) - Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN - Sayın **Cinisli**, önergenizi izah için söz istiyorsunuz, buyurunuz lütfen.

RÂSİM CİNİSLİ (Erzurum)- Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım; komisyonun takririmizi bir daha tetkik etmesini ricâ ederek sözlerime başlıyorum. Çünkü mak-

sadda değişiklik yoktur, aynı maksadı gütmektedir. Fakat madde tanzim edilirken bir küçük noksanlık vardır. Maddede, *"431 sayılı Kanunun 2'nci maddesi yürürlükten kaldırılacaktır."* diye bir hüküm var. Aslında 1924 yılında tanzim ve kabul edilen 431 sayılı Kanunun 2'nci maddesi, 1952 yılında 5958 sayılı Kanunla mer'iyetten kaldırılmıştır. Yani 431 sayılı Kanunun 2'nci maddesi, şu anda yürürlükte değildir. 5958 sayılı Kanunla 2'nci madde yeniden ilâve edilmiştir. Burada bu ifade kullanılırsa, yürürlükte olmayan 2'nci madde yeniden ilâve edilmiştir. Burada bu ifâde kaldırılmış gibi gözükecektir. Hâlbuki maksad, 1952 yılında tâdil gören, erkek mensupların yurda dönmesine imkân vermeyen 5958 sayılı Kanunun 2'nci maddesini kaldırmaktadır. Maksadımız budur. Bu bakımdan küçük bir değişiklik yapılmıştır.

Zannediyorum ki; sayın komisyon da maksadda, gâyede farklı düşünmüyordur. 3'üncü ve 4'üncü maddelerin de bir değişikliği yoktur. 3'üncü madde *"2'inci maddede mezkûr kimseler, işbu kanunun ilânı târihinden itibaren azamî on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar."* diyor. Bu, 3'üncü madde o gün tanzim edilmiş. Bugün için gereği kalmamış ve zaten yurda dönmelerine imkân sağlanıyor. Binaenaleyh vermiş olduğumuz teklif, sayın komisyonla aramızda bir görüş farkı getirmiyor; yalnızca bir düzeltmeyi muciptir.

Arz eder, Sayın Komisyonun bu ricamızı kabul ederek takririmizi yeniden tetkik buyurmasını ricâ ederim.

Saygılar sunarım.

BAŞKAN-Teşekkür ederim Sayın **Cinisli**. Komisyonun ek bir görüşü yok, değil mi efendim?

ADALET KOMİSYONU BAŞKAN VEKİLİ **DOĞAN ÖZTUNÇ** (İstanbul)- Hayır.

BAŞKAN- Değişiklik önergesine Komisyon katılmamıştır. Oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler.

Sonradan gelenler, lütfen bulundukları yerde kalmalarını ricâ ediyorum.

Kabul etmeyenler... Efendim tamam, teşekkür ederim.

Efendim. Divanda tereddüd hâsıl olmuştur, sayın üyelerin yeniden ve lütfen ayağa kalkarak oylarını belirtmelerini ricâ edeceğim.

Değişiklik önergesini kabul edenler.

Efendim, lütfen idâreci üyelerden ricâ edeyim, dışarıdan gelenler, bir an önce gelsinler; tereddüdler onun için hâsıl oluyor. Lütfen sıralar hâlinde ayağa kalkmanızı ricâ ediyorum.

Değişiklik önergesini kabul edenler... Kabul etmeyenler... Değişiklik önergesi kabul edilmiştir, efendim.

Komisyonun herhangi bir talebi var mı efendim?

ADALET KOMİSYONU BAŞKANI **YALÇIN OĞUZ** (Sinop)- Yok efendim.

BAŞKAN- Efendim 8'inci maddeyi kabul ettiğiniz değişik şekliyle oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Madde kabul edilmiştir, efendim."[234]

Bu sûretle kanunun hey'et-i umûmiyesi içinde bu madde de kabul edilmiş ve Osmanoğulları'nın yurda dönmelerine imkân sağlanmış oluyordu. Fakat mes'ele, usûl bakımından henüz tamamlanmamıştı. TBMM'de kabul olunan bu kanunun bir kere de Senato'da görüşülmesi gerekiyordu. Bu sırada Senato'da ekseriyet, Adâlet Partisi'ndeydi. Bu partinin milletvekilleri, Meclis müzâkerelerinde Af Kanunu'nun birçok maddeleri aleyhinde konuşmuş ve o istikamette rey vermişlerdi. Fakat Osmanoğulları'nın yur-

234 TBMM Tutanak Dergisi- c. 3, sh: 19 vd.

da dönmelerine müteallik 8. maddenin ne lehinde ve ne de aleyhinde konuşmuşlarsa da, reylerini müsbet olarak kullanmışlardı. Aynı tutumu, Senato'da da takip etseler, mesele yoktu. Fakat Senato'da da işler, ümid edildiği gibi cereyan etmedi.

Senato'ya gelen Af Kanunu, önce usûl îcâbı **"Senato Adalet ve Anayasa Müşterek Komisyonu"**na havâle edildi. Orada pek çok değişikliklere uğratıldıktan sonra Senato Başkanlığı'na tevdî edildi. Bu değişikliklerden biri de Osmanoğulları'nın yurda dönmelerini temin edecek olan 8. maddenin kanun raporunda bu değişikliğe neden lüzum görüldüğü îzah edilmemişti. Sadece *"8. maddenin çıkartılmış olması nedeniyle 9. maddeye yapılan atıf 8. madde şeklinde değiştirilmiştir."* denilmekteydi.[235] Bu komisyonun Adâlet partili başkanı **Refet Rendeci,** birkaç gün sonra televizyonda yapılan bir açık oturumda da bu değişikliğe neden lüzûm görüldüğünü izah etmemiş, sadece diğer değişiklikler üzerinde durmuştu.

Senato Adâlet ve Anayasa Müşterek Komisyonu'nca bir hayli değiştirilerek Senato Başkanlığı'na getirilen yeni metin 24. 4. 1974 tarihinde görüşülmeye başlanmıştır. Önce teklifin heyet-i umûmiyesi üzerinde müzâkere açılmış, söz alan hatipler arasında bulunan Malatya Milletvekili **Hamdi Özer** bu meseleye temas ederek demiştir ki:

"Muhterem arkadaşlar! Osmanoğulları'na âid bir kanun teklifi Millet Meclisi'mizce kabul edildiği hâlde, Senato Komisyonu'nda tamamen bu teklifin içinden çıkartılmıştır.

Muhterem arkadaşlar, bu konu hakkında bazı arkadaşlarımız, «Hissî olmamak lâzım gelir.» dediler. Şunu beyân edeyim ki, hem hukûkî olacağız, hem de hissî ola-

235 Bkz. CSTD- c. 14, sh: 3.

cağız. Hissî olmayanın, vatan duygusu, tarih aşkı, millet aşkı da olmaz. Hissî olmayanın, ne vefâ duygusu ne kadirşinaslık duygusu, ne milliyet ve ne de cibilliyet duygusu da bulunamaz, tek kelime ile fazileti de olamaz!.."

BAŞKAN - İki dakikanız var efendim.

HAMDİ ÖZER (Devamla) - Muhterem arkadaşlar, biz buraya bir halîfe veya padişah dâvet etmiyoruz. Türkiye Cumhuriyeti, elli yıldan beri kökleşmiş ve devrimleri sağlamlaştırmıştır. Onu koruyan kırk milyonluk Türk milleti vardır. Nasıl ki, anarşik eylemleri basit görerekten Türk Devleti kudretlidir diyebiliyorsak, üç-beş tane vatan evlâdını da kendi vatanına dâvetimizden başka bir anlam çıkarmamak gerekiyor.

Sayın başkan, bir husûsta daha görüşlerimiz olacak; fakat beni iki dakika ile sıkıştırıyorsunuz.

BAŞKAN- Sıkıştırmıyorum efendim, Heyet-i Umûmiye'nin kabul ettiği müddet içerisinde konuşacaksınız.

HAMDİ ÖZER (Devamla)- Şunu arz edeyim ki, önce hukûkîdir. Hukûkîdir, çünkü çağdaş hukuk ve Anayasamızın 33'üncü maddesi *"Ceza sorumluluğu şahsîdir."* der. Sonra, doğmayan bir insana da ceza verilmeyeceğini bilmekteyiz. Ancak tarihte bildiği, doğmayan iki insana cezâ tertip edilmiştir. Bunlardan birisi, **Nemrud**'un **Hazret-i İbrahim**'e diğeri de, **Firavun**'un **Hazret-i Mûsâ**'ya uyguladığı bir hükümdür. Burası Türkiye'dir. **Atatürk**, evet zamanında nizâm-ı âlemi tesis etmek için **Fâtih Sultan Mehmed**'in fermanına uygun şekilde, fakat daha da yumuşak, daha insancıl olarak bu tatbikâtı yapmıştır. Ama **Atatürk** şimdi hayatta olsaydı, bugüne kadar çoktan bu vatanın evlâtları kendi yurduna döneceklerdi.

BAŞKAN- Vaktiniz doldu, Sayın **Özer**, hatta bir da-

kika da geçti. Ricâ edeceğim cümlenizi bağlayınız efendim.

HAMDİ ÖZER (Devamla)- Peki, efendim. **Sultan Osman**'ın kurduğu Türk Devleti, O'nun adını taşıyan muhteşem bir imparatorluk hâlinde yeni bir çağ açmış ve yeni bir cihan doğurmuştur. Yedi iklim dört köşeye otağını kuran ve üç kıtaya mührünü vuran Osmanlı bizimdir. Bu şanlı mîrası reddedemeyiz. Bu vatan, onun evidir. Bu evin kapısını onun oğullarına kapalı tutmak, Türk'ün vefâ ve kadirşinaslığına revâ görülemez. **Sultan Osman**'ın, **Sultan Murad**'ın, **Fâtih**'in ve **Kânûnî Sultan Süleyman**'ın torunlarını reddetmek, milletimizi ve tarihimizi reddetmektir.

BAŞKAN- Tamam efendim, vaktiniz doldu sözünüzü kesiyorum.

HAMDİ ÖZER (Devamla)- Cumhuriyetimizin ve devrimlerimizin kökleşmesi için geçici olarak onlar yurtdışı edilmişlerdir.

BASKAN- Sayın **Özer**; iki dakika geçti efendim. Ricâ ediyorum, beni mecbur etmeyin sözünüzü kesmeye. Bağlayın efendim.

HAMDİ ÖZER (Devamla)- Peki efendim. (AP sıralarından "Unuttu." sesleri.) Unutmadım arkadaş, çok şey konuşacağım, ama şu 15 dakikaya indirilmesi kasıtlıdır. Yazıklar olsun size! (AP sıralarından "Maddelerde konuşursun." sesleri.)

ORHAN KOR (İzmir)- Sana yazıklar olsun!

BAŞKAN- Sayın **Özer**, vaktiniz doldu ve sözünüzü kestim efendim.

ORHAN KOR (İzmir)- 9 parti değiştirdin.

HAMDİ ÖZER (Devamla)- Vicdanım gâyet rahat...

BAŞKAN- Sayın **Özer**, ricâ ederim, sözünüzü kes-

tim.

HAMDİ ÖZER (Devamla)- Peki, Efendim. Vicdanımı değiştirmedim, milliyetimi değiştirmedim, cibilliyetimi değiştirmedim.

BAŞKAN- Sayın **Özer**, ricâ ederim; tüzük dışı konuşuyorsunuz, sözünüz bitti efendim.

ORHAN KOR (İzmir)- Senin vicdanın karışık...

HAMDİ ÖZER (Devamla)- Sizin gibi esir değilim ben, hürüm.

BAŞKAN- Sayın **Ucuzal**, buyurunuz.

HAMDİ ÖZER (Malatya)- Maddelerde konuşacağım. (AP sıralarından "**Atatürk**'ü de suçlama" sesleri.) Hepinizden daha çok **Atatürk**çüyüm, daha çok milliyetçiyim, Cumhuriyetçiyim.

BAŞKAN- Efendim, ricâ ederim, tüzük dışı konuşmayın!..

HAMDİ ÖZER (Malatya)- Fakat hepinizden daha çok, bir insancıyım. Savunduğumuz dâvâ insanlıktır. Bu insan, Osmanlı da olabilir. Herhangi bir kimse de olabilir.[236]

Bundan sonra söz alan Eskişehir AP Milletvekili **Ömer Ucuzal** da bu meseleye temas ederek:

"... Benden evvel konuşan değerli arkadaşım bir hükmün çıkarıldığını, söyledi. Doğru, çıkarılmış; ama yüce Cumhuriyet Senatosu nice yıllardan beri Millet Meclisi'nden gelen metinlerde değişiklik yapmıştır. Bu hükmün çıkarılışı bir teknik sebebe dayanıyor, sevgili arkadaşlarım. 431 sayılı kanunla Hilâfet'in kaldırılmasına karar verilmiştir. O kanun hükmüne göre, Türkiye'ye gelmesi gereken âilenin türlü, çeşitli suçlarla mahkûm olmuş kişiler arasında bu kanun metnine yerleştirilerek afvedil-

236 Bkz. CSTD- c. 14, sh. 313 vd.

mesine ve getirilmesine bizim vicdanımız ve kanun tedvin etme tekniği müsâade etmez.

Değerli arkadaşlarım, kimse kimseyi aldatmaya, kimse kimseyi itham etmeye bu kanun sebebiyle yola çıkmamıştır. Doğru bildiğimizden ayrılmayacağız. Şahsen Anayasa ve Adâlet Komisyonu'muzun yaptığı değişikliklere beyaz oy vermek için huzurunuza geldim; beni dinlediğiniz için saygımı sunarken, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilelebet yaşaması için çalışan bütün arkadaşlarıma da saygılar sunarak huzurlarınızdan ayrılıyorum. (AP sıralarından alkışlar)"[237]

Teklifin heyet-i umûmiyesi üzerindeki müzâkereler tamamlandıktan sonra 26. 4. 1974 tarihinde maddeler üzerinde müzâkerelere geçildi. Sıra 8. maddeye geldiğinde Trabzon Senatörü **Ömer Lütfi Hocaoğlu** söz aldı:

Ö. LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon)- Bir önerge takdim etmiştim, sayın Başkanım; bu arada bir önergem vardı.

BAŞKAN- Hangisinde efendim.

Ö. LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon)- 8'inci madde olarak Millet Meclisi'nin 8'inci maddesini teklif etmiştim, efendim.

BAŞKAN - Bir dakika efendim, tetkik edeyim.

Sayın **Hocaoğlu**, bunun ayrı bir madde olarak tedvini gerekiyor. Müsâade ederseniz; bunu yürürlük maddesinden evvelki maddeler arasında bir yere sıkıştıralım, o zaman muâmeleye koyalım.

Ö. LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon)- Sayın Başkanım, bu 8'inci madde Millet Meclisi'nde kabul edilen maddedir.

BAŞKAN- Evet, anlıyorum; ama şimdi bu madde bi-

237 Bkz. CSTD- c. 14, sh. 316-317.

zim komisyonumuzda tamamen çıkarılmış olduğu cihetle bu yeni bir madde teklifi mahiyetini alıyor. Binâenaleyh, bunu sonlara doğru bir yerde muâmeleye tâbî tutacağım efendim; müsâade ederseniz. Zaten başka takrirler de var aynı mâhiyette.

YİĞİT KÖKER (Ankara) - Sayın Başkan, bu takrirleri şimdi görüşmekte yarar var. Metinden çıkarılan 8'inci madde hakkında bizler de söz aldık zaten sayın başkanım.

BAŞKAN- O maddede alırsınız o sözü Sayın **Köker**."[238]

Hakîkaten kanunun 20. maddesinin re'ye vaz'ından sonra başkanın vaad ettiği 8. maddeyle alâkalı takrirler ele alınmıştır. Şimdi bu takrirlerle alâkalı konuşmaları dikkatlerinize arz ediyoruz:

"**BAŞKAN**- ... Şimdi daha önce bir 8'inci madde, olarak metne idhali istenen verilmiş önergeler vardı. Burada hazırlık ve yürürlük maddelerine geldik. Bunlardan önce, bu maddenin müzâkeresine geçiyoruz. Şayet bu maddenin metni bir madde olarak kabulü yüksek heyetinizce kararlaştırılırsa, o zaman nereye konulacağı husûsunu ayrıca oylayacağım.

Verilmiş bulunan dört adet önergeyi okutuyorum:

Muhterem Başkanlığa

Millet Meclisi'nce 8'inci madde olarak kabul edilip, Sayın Senato Anayasa ve Adâlet Komisyonu'nca metinden çıkarılan hükmün aynen teklife dercini, yürürlük maddesinden önce sistematik nazara alınarak muamele icrasını arz ve teklif ederim.

İstanbul
Ali Oğuz

238 Bkz. CSTD - c. 14, sh. 434 - 435

Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı'na

Aşağıdaki metnin 8'inci madde olarak görüşülmekte olan kanun teklifine konulmasını arz ve teklif ederim.

Malatya
Hamdi Özer

Madde 8: 16/6/1952 gün ve 5958 sayılı Kanunla tâ'dil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanunun 2, 3, 4 ve 5'inci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu durumdan yararlanmak isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tâdil eden 5958 sayılı kanun gereğince kadın mensuplarına tanınan haklar uygulanır.

Gerekçe şifâhen arz edilecektir.

Cumhuriyet Senatosu Yüce Başkanlığı'na

353 sayılı Af Kanunu tasarısının Millet Meclisinde kabul edilip, Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adâlet Komisyonunca tasarıdan çıkarılmış bulunan 8'inci maddenin aynen ilâvesini arz ve talep ederim.

Saygılarımla.

Kayseri
Hüsnü Dikeçligil

Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı'na

Görüşülmekte olan Cumhuriyet'in 50'nci yılı nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Afvı Kakkında Kanun teklifine aşağıdaki maddenin 8'inci madde olarak eklenmesini arz ve teklif ederim.

Trabzon
Ömer Lütfi Hocaoğlu

Madde 8: 16/6/1952 tarih ve 5958 sayılı Kanunla tâ'dil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanun'un 2, 3, 4 ve 5'inci maddeleri yürüklükten kaldırılmıştır.

Bu durumdan istifâde etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tadil eden 5958 sayılı kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa)- Söz istiyorum.

BAŞKAN- Sayın **Çağlayangil**, eğer grup adına söz istiyorsanız önceliğiniz vardır. Değilse, sizden önce söz isteyenler var.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa)- Grup adına söz istiyorum efendim.

ANAYASA VE ADALET KOMİSYONU BAŞKANI **RENDECİ** (Samsun)- Sayın başkanım; bu bir takrir müzâkeresidir, madde müzâkeresi değildir. Onun için grup adına söz verilemez.

BAŞKAN- Doğru söylüyorsunuz Sayın **Rendecigil**. Sayın **Çağlayangil** bir dakika efendim, istirham edeceğim.

Sayın Komisyon Başkanı hatırlattılar, yorgunluk nedeni ile ben düşünemedim, özür dilerim.

Şimdi, bunlar birer takrirdir, madde müzâkeresi yapmıyoruz, onun için grup adına söz vermeyeceğim. Söz sırasına göre lehte, aleyhte söz vereceğim.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa)- Yeni bir madde ilâvesi değil mi?

BAŞKAN- Madde yok efendim, önergedir bu. Hâli hazırda madde yok. Önergeler kabul edilirse, madde ola-

cak. Binâenaleyh söz isteme sırasına göre vermeye mecburum, özür dilerim.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa)- Ben konuşamayacak mıyım?

BAŞKAN- Konuşacaksınız. Bir dakika efendim, önce söz istemiş arkadaşların isimlerini okuyayım: Sayın **Çağlayangil**, Sayın **Özer**, Sayın **Kalpaklıoğlu**, Sayın **Karaman**, Sayın **Hocaoğlu**.

ALİ OĞUZ (İstanbul)- Sayın Başkanım, benim takririm var, önce takrir sahiplerine söz vermelisiniz.

BAŞKAN- Evet efendim, evet. Takrir sahiplerinin hakkıdır konuşmak.

ALİ OĞUZ (İstanbul)- Önce dört takririn sahiplerine söz verilir.

BAŞKAN- Şimdi efendim, müsâade buyurun söz vereceğim. Altıdan fazla olduğu için tabiî sıraya koyacağım.

HAMDİ ÖZER (Malatya)- Gerekçe olmadan nasıl sıraya konulacak?

BAŞKAN- Bir dakika efendim, bir dakika. Önerge sahipleri önerilerini izah etmek hakkını hâizdirler. Onu biliyoruz, müsâade buyurun yapayım. Ondan sonra işleme geçeceğim. Müsâade buyurmuyorsunuz.

MUSA KÂZIM KARAAĞAÇLIOĞLU (Afyon Karahisar)- Usûl hakkında söz istiyorum, Sayın Başkan.

BAŞKAN- Neyin usûlü hakkında Sayın **Karaağaçlıoğlu**?

MUSA KÂZIM KARAAĞAÇLIOĞLU (Afyon Karahisar)- Sayın Başkan, verilmiş olan muhtelif önergelerin maksadları bir olduğu için, sayın başkanlıkça birleştirilerek genel prosedür üzerinden bir lehte, bir aleyhte birer arkadaşımıza söz vermek ve önerge sahiplerinin de îzahları sûretiyle bu meseleyi aydınlığa kavuşturmak mümkün

olur. Uzun zamandan beri müzâkereler devam etmekledir. Bütün arkadaşlarımız da sabrın son dakikasına gelmişlerdir. Bu husûsu takdirlerinize arz ederim.

BAŞKAN- Doğru efendim. Önergeler aynı mâhiyettedir, birleştiriyoruz. Maksad önergelerin işleme konulmasıdır, konuşmak değil; maksadı herkes biliyor.

Sayın arkadaşlarım, Sayın **Karaağaçlıoğlu**'nun da ikaz ettikleri şekilde; yâni tüzük hükümleri budur, bu hususta arkadaşlarımın hepsini konuşturmak isterim; ama özür diliyorum, aynı mâhiyette olduğu için birleştiriyorum; önergenin bir lehinde, bir aleyhinde, bir de önerge sahipleri adına bir arkadaşa söz vermek sûretiyle önergeleri işleme koyacağım.

ALİ OĞUZ (İstanbul)- Önergeleri beşer dakika ile îzah edelim.

BAŞKAN- Bir dakika efendim.

Şimdi Sayın **Çağlayangil**, lehinde mi, aleyhinde mi efendim?

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa) - Üzerinde konuşabilir miyim?

BAŞKAN- Hayır; lehinde, aleyhinde... Üzerinde izah sadedinde önerge sahiplerinden birine söz vereceğin efendim.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa)- Lehinde.

BAŞKAN- Lehinde. Aleyhinde var mı efendim?.. Aleyhinde Sayın **Karaman**.

Önerge sahipleri bir arkadaşı sözcü yapsınlar, istirham ediyorum.

ALİ OĞUZ (İstanbul)- Ben beş dakika konuşmak istiyorum, sayın başkan.

HAMDİ ÖZER (Malatya)- Ben de beş dakika ko-

nuşmak istiyorum.

BAŞKAN- Olmaz ki, Tüzüğü ihlâl edemem, beni de mâzur görün.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon)- İlk önergeyi ben verdim. Lütfen sıraya koyun, sayın başkan.

BAŞKAN- Bir dakika efendim. Kanunlar müdürümüze sorayım.

Tabiî ben takip edemedim. Sayın **Hocaoğlu**, siz hangi tarihte verdiniz efendim?

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon)- Müzâkereler başladığı gün efendim.

BAŞKAN- Yani 24'ünde... Şu hâlde, diğer iki takrir de 24'ünde verilmiş. Sayın **Dikeçligil** ve Sayın **Özer**'in takrirleri de ayın 24'ünde verilmiş. Üçü aynı tarihte verilmiş olduğuna göre, hangisinin daha önce verildiğini hatırlamıyorum.

HÜSNÜ DİKEÇLİGİL (Kayseri)- Ben, sayın **Hocaoğlu**'na iltihak ediyorum.

ALİ OĞUZ (İstanbul)- Biz de verdik efendim.

BAŞKAN- Pekâlâ, teşekkür ederim. Buyurun Sayın **Hocaoğlu**.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon)- Sayın Başkan, çok değerli arkadaşlarım;

Huzurunuzda Millet Meclisi'nde kabul edilen metinde 8'inci madde olarak yer alan ve fakat ne sebeple çıkarıldığı anlaşılamayan 8'inci maddenin tekrar metine alınması hususunda yapmış olduğum teklifi izah etmek için söz almış bulunuyorum.

Muhterem arkadaşlarım, kanaatimce Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü'nde çıkarılmak istenen Afv Kanunu'nda en mânidâr ve her şeyden önce yer alması îcâb eden husus, bu 8'inci madde idi.

Muhterem arkadaşlarım, Osmanoğulları'nın Türkiye dışına çıkarılışında siyâsî bir sebep vardı ve bu siyâsî bir tedbir idi. Şimdi, bütün bu olup bitenleri gözden geçirdiğimiz zaman, o zamanki siyâsî tedbir almayı îcâb ettiren şartların hiç birisinin mevcud olmadığını görürüz.

Aziz arkadaşlarım, iş bununla da bitmemektedir. Rejim değişikliğine uğramış, Cumhuriyet'e intikal etmiş olan birçok ülkelerde böylece emsâline rastlanan bir tedbir görülmemektedir. Çok azında bu gibi tedbirler alınmıştır; fakat hiç birisi bu derece sürekli ve devamlı olmamıştır.

SIRRI ATALAY (Kars)- İngiltere'de, İtalya'da...

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla)- İngiltere'de el'ân saltanat hüküm sürmektedir, sayın arkadaşım. İtalya'da da kralcılar dışarı atılmamıştır.

BAŞKAN - Lütfen efendim, karşılıklı konuşmayalım.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla) - Muhterem arkadaşlarım, Fransa, İspanya, İtalya, Almanya, Mısır ve Tunus gibi memleketler bu gibi tedbirlere başvurmuşlardır. Fakat bugün kral âilesine mensup kimseler, hem İspanya'da vardır, hem İtalya'da vardır, hem Avusturya'da vardır ve hem de Almanya'da vardır.

SIRRI ATALAY (Kars)- İtalya'da yok.

ÖMER LÜTFİ HOGAOĞLU (Devamla)- Aziz arkadaşlarım!.. Türk Milleti, İtalyanların peşinden gitmek mecbûriyetinde ve durumunda değildir tabiî...

SIRRI ATALAY (Kars)- Vardır, dediniz de...

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla)- İşin en hazin ve üzüntü veren tarafı şurasıdır muhterem arkadaşlarım; Komünist Çin'de bile, son Çin imparatoru, **Mao** Rejimi altında bundan dört sene önce Pekin'de vefât etmiştir. Yani komünistler dahî bu derece aşırı ve haşin olmamış-

lardır.

Aziz arkadaşlarım, Dünya'da gelip geçen, devam eden olaylar; bilhassa siyâsî tarihteki olaylar tetkik edildiği zaman görülmektedir ki; siyâsî tedbirler, uzun süreli değildir. Nitekim Cumhuriyet tarihinde de bunun birçok emsâllerine rastlamak mümkündür. Öylesine rastlamak mümkündür ki, İstiklâl Mücadelesi'ne ve Cumhuriyet'e fiilen ve kavlen karşı çıkmış olan ve **"Yüzellilikler"** adı ile yurt dışına sürülmüş bulunanlar, Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünde bizzat **Atatürk** tarafından; **Atatürk**'ün direktifi ile afvedilmişlerdir. O hâlde, Cumhuriyet tarihinde de bu gibi siyâsî tedbirlerin ortadan kaldırıldığı görülmektedir.

Şimdi biz ne istiyoruz; neyin olmasını istiyoruz?! Aziz arkadaşlarım, 1952'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan ve Osmanoğulları'nın kadınlarına verilen hakların erkeklerine de verilmesini istiyoruz. Türkiye'ye Osmanoğulları'na mensup hanımlar gelmişlerdir de, bundan memleketimiz ne zarar görmüştür ve bu hanımlar, Türk Milleti ve Türk vatanının aleyhine ne gibi harekette bulunmuşlardır?!. Buna âid hiçbir arkadaşımın misâl veremeyeceğine emin bulunuyorum. Bu itibarla aynı hakların Osmanoğulları'nın erkeklerine de verilmesini, sizlerin vicdanlarına hitap ederek ricâ ediyorum.

Aziz arkadaşlarım, elli yaşına giren Cumhuriyet'i, üç-beş kişinin yıkacağını, ortadan kaldıracağına inanmak, benim kanaatimce Cumhuriyet'i inkârdır, kendimizi inkârdır. Şöyle etrafınıza bir göz gezdiriniz; senatoda dahî bulunanların hepsi Cumhuriyet'in yetiştirdiği kimselerdir. Cumhuriyet devrinin çocuklarıdır. Bu itibarla, üç-beş kişinin Türkiye Cumhuriyeti'ni ortadan kaldıracağına inanmamanız ve bunu düşünmemeniz gerekir, hatırdan geçir-

memeniz gerekir.

Aziz arkadaşlarım, Millet Meclisi'nin metninde bulunan maddenin, senato metninden çıkarılmasını, hukukçu arkadaşlarımdan öğrendiğime göre, bendeniz hukuk prensiplerine de aykırı bulmaktayım.

Aziz arkadaşlarım, hukukçular her zaman tekrar ediyorlar; hukukun ana prensiplerinden bahsediyorlar, hepiniz dinlediniz, hepimiz dinledik. Bunlardan bir tanesi de **"cezâların şahsîliği"** diyorlar. Binâenaleyh, cezânın şahsîliği düşünüldüğü zaman, Osmanoğulları'nın çocuklarının bu vatana getirilmemesinin hukûkun bu prensibi ile ne derece bağdaşabileceğini sizlerin takdirlerine bırakıyorum.

MUSTAFA TIĞLI (Sakarya)- Aslında bu cezâ değil.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla)- Tabiî cezâ değil.

Aziz arkadaşlarım, bir de üyesi bulunduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi var. Bakınız, bunun ek 4 numaralı protokolünün 3'üncü maddesi ne diyor:

"Hiç bir kimse, ferdî veya toplumsal tedbir için dahî olsa, vatandaşı olduğu devletin toprakları dışına çıkarılamaz."

Muhterem arkadaşlarım, yine devam ediyor, *"Hiç kimse, vatandaşı olduğu devletin topraklarına girme hakkından mahrum edilemez."*

Aziz arkadaşlarım, görülüyor ki; metinden çıkarılan maddenin çıkarılış sebebinin îzâhı ne hukuk prensiplerine ve ne de üyesi olduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uymamaktadır.

Muhterem arkadaşlarım, bunların suçu nedir? Bir arkadaşımın ifâde ettiği gibi Osmanoğulları'nın suçu yoktur. Zaten kanundan da mütevellid yurt dışına çıkarılmış de-

gillerdir. Bu bir siyâsî tedbirdir. Konuşmamın başında da ifâde ettiğim gibi şimdi bu siyâsî tedbirin devam etmesini gerektiren herhangi bir sebep de kalmamıştır.

Aziz arkadaşlarım, insaflarınıza ve merhametinize sığınıyorum. Her fırsatı düştüğü zaman öğündüğümüz Türk kumandanları var. Her fırsatı düştüğü zaman öğündüğümüz Türk hakanları var. Bendeniz, bu Senato'da da defalarca karşılaştım, okullara dahi "**Fâtih**"in ismini vermek için seferber oluyoruz. Benim vilâyetimde en azından üç-beş tane okul ismi "**Fâtih**" adını taşıyor. Öte tarafa gidiyorsunuz "**Hüdâvendigâr**" adı taşıyor, beri tarafa gidiyorsunuz "**Muhteşem Süleyman**" adını taşıyor, diğer tarafa gidiyorsunuz "**Yavuz Selim**" adını taşıyor.

Bundan şuna geçmek istiyorum. Bu Osmanoğulları'nın günahları öyle zannediyorum ki, **Vahdeddin**'den geliyor. Yani bunlara **Vahdeddin**'in günahlarını yüklüyoruz. **Vahdeddin**'in torunlarıdır, diyoruz veyahut **Vahdeddin**'e benzer bir-iki kişinin torunudur diyoruz; bunlara günâh yüklüyoruz. Fakat muhterem arkadaşlarım, birinizin hatırından **Yıldırım**'ların; **Fâtih**'lerin, Hüdâvendigâr'ların, **Muhteşem Süleyman**'ların torunları olduğunu düşünerek, bunların sevaplarını, bunların başına koymak geçmiyor,

Aziz arkadaşlarım, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü'nde Türk tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin en büyük lütfu bu olacaktır.

Muhterem arkadaşlarım; tarihi ile irtibâtını kesmiş olan milletler, kökünden ayrılmış ağaca benzer. Bu ağacı, bu fidanı hiçbir tarafta bırakamazsınız. Türk Milleti'nin, yetişecek nesillerine hizmet edenleri takdir ettiğini göstermesi zarûreti vardır. Bu, hizmet aşkını artırır, hizmet şevkini artırır.

Muhterem arkadaşlarım; hemen şunu da hatırlatmak

isterim ki; vatan sevgisi bambaşka şeydir. Hele hele bu vatan, Türkiye gibi olursa, O'nun çamuru bile kutsaldır. İnsan, Türkiye'nin çamurunun hasretini dahî çeker. Dış memlekette bulunan arkadaşlarım bunu herhâlde en azından benim kadar bilir. Onun için lütfediniz, lütfediniz muhterem arkadaşlarım! Osmanoğulları'nın günahsız torunlarının bu memleketin topraklarında yatmasına müsaade ediniz, bu memleketin topraklarında yatmasına müsâade ediniz, bu memleketin topraklarına yüz sürmesine müsaade ediniz.

BAŞKAN- Vaktiniz doldu efendim.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla)- Bitiriyorum Sayın Başkan.

Aziz Arkadaşlarım, hiç olmazsa bu Türk çocuklarının, atalarının türbesi başında, atalarının mezarı başında Fâtiha okumasına müsâade ediniz, bu topraklara ayak basmasına müsâade ediniz.

Saygılarımı sunuyorum. (Alkışlar).

BAŞKAN- Sayın **Çağlayan**, buyurunuz.

HÜSNÜ DİKEÇLİGİL (Kayseri)- Sayın Başkan, ben takrîrin lehinde söz istemiştim.

BAŞKAN- Sayın **Dikeçligil** özür dilerim; böyle tespit etmiştim. Hata ettimse özür dilerim.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa)- Sayın Başkan, muhterem arkadaşlarım; yüksek huzurunuza arz edilen teklif, Osmanoğulları Hânedanı'ndan bazılarının bugüne kadar memleketimize girmesi ve yasaklananların yurda dönmelerini, hâlen görüşmekte olduğumuz bu af kanunu ile gerçekleştirmek amacını güdüyor.

Bu konuya çeşitli şekillerde yaklaşanlar: Katiller, hırsızlar afvedilirken bir Hânedan'ın mensubu afvın dışında kalabilir mi? Millet Meclisi'nde kabul edilmiş bu hüküm, Senato'da bilhassa bu Hânedân'a hiçbir alerji beslemeyen

kanaatlerin ağır bastığı bir mecliste nasıl kaldırılır diye şaşanlar, üzülenler vardır. Bu itibarla konuya nasıl yaklaşılması gerektiği husûsundaki düşüncelerimizi açıklamak için huzûrunuza geldik.

Değerli arkadaşlarım, konuyu bir afv kanunu içinde halletmek istiyoruz. O hâlde afv nedir, konunun afvla ilgisi nedir? O mesele üzerinde biraz durmak lâzım. Sizi sıkmamaya gayret ederek ve çok kısa konuşarak görüşlerimi açıklayayım.

Afv, yasama organına tanınmış bir âtıfet müessesesidir. Tarihî tekâmül aynı zamanda modern hukuk anlayışındaki gelişmeler, afvı bugün hukûkî bir müessese, bir geçmişi unutma müessesesi hâline de getirmiştir. Suç, suçlu kamuoyunda unutulduğu, cezâdaki sosyal yarar ortadan kalktığı zaman, yasama organı sanki ben eski durumları biraz da isteyerek unutmak istiyorum, der gibi afv yoluna gitmekte ve afv müessesesini işletmektedir.

Hâl böyle ise, afvın şartlarını özetleyelim. Eğer, cezânın infâzında artık bir sosyal yarar kalmamışsa, geçmişi unutmak, cezâlıyı zindanda tutmaktan daha yararlı hâle gelmişse, afv işler. Bu şartın elbette ki, bazı kayıtları da var. Geçmişi unutmak, geleceği tahdid veya tahrib etmek de değildir. Bu genel kaidedir.

Osmanoğulları'nı bu kriterlere vurursanız, kendilerini afv etmenin hiçbir engeli yoktur. Ama Osmanoğulları'nın yurda gelmemesini sağlayan bir hüküm, bir cezâ çıktı... Bu bir yasaktır, bir tedbirdir; tedbirin kaldırılması gerekiyor. Tedbir de afvedilmez ilgâ edilir.

Ben Sayın **Hocaoğlu** arkadaşımla yürekten beraberim; **Atatürk** zamanında Osmanlı Hânedânı'nın hakikaten kadın âzâları yurda sokulmuşlar, ama afvedilmediler. Ben arz edeyim; 430 ve 431 numaralı 1924 tarihinde çıkan

Hilâfet'in İlgâsı ve Hânedân-ı Osmânî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Hâricine Çıkartılmasına Dair Kanun'un aslı; *"Mülga ve münderis Osmanlı Sultanı Hânedanı'nın padişahlar sulbünden olan erkek ve kadın bilcümle âzâsı ve bunların erkek ve kadın fürûu Türkiye'ye gelmek hakkından mahrumdur."* maddesi ele alındı. Bu maddede sadece erkekler bâkî kılındı, bu iptal edildi, kadınlar çıkarıldı, madde o şekilde tâdil edilince, bunların yurda avdeti mümkün oldu. Affedilmediler. Kendilerinin Türkiye'ye avdetini memnû' kılan madde ıslah edilerek avdetleri temin kılındı.

Sonra, 1972 yılında birtakım mâlî pürüzler çıktı. Vaktinizi kısaca almamak için iki kelimeyle temas edeceğim. Mahkeme-i Temyiz'den bir içtihat kararı çıktı. Devleti ve mâliyeyi son derece müşkül durumda bıraktı. Orada bir madde vardı; *"Bilcümle, Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki tapuya merbut emvâl-i gayr-i menkulleri millete intikal etmiştir."* şeklinde idi.

Mahkeme-i Temyiz, garip bir içtihad yaptı, dedi ki; Osmanlı İmparatorluğu'ndaki padişahların emvâli ne demek? Padişah bir kişidir; o da **Vahdeddin**'dir. Ondan evvelkiler öldü; o mal da vereseye intikal etti. Binâenaleyh o malların padişahla ilgisi yok; millete intikal eden, kaçmış Osmanlı Padişahı **Vahdeddin**'in emlâkidir. Buna istinâden tapuda mevcud bilcümle Hazine-i Hâssa'da eski **Hamid**, **Mecid** Hânedanı'na müdevver bilcümle emlâk, verese nâmına dâva ikâme eden dişçi **Sami Könzberk** tarafından müsâdere edilip satılmaya başlandı. Bu içtihad bâkî kalsaydı, o devrin parasıyla altı milyar liralık emlâk, Hazineden vereseye intikal edecek idi. Bu itibarla birtakım malî hükümler, hakîkaten kanun tekniği hırpalanarak, bu

kanuna idhal edildi, bir kısmı da Pasaport Kanunu'na idhal edildi.

Şimdi, yüce heyetiniz afv yoluyla bu yasağı kaldıran bir hüküm getirse bile Pasaport Kanunu'nda, Hilâfetin ilgâsı hakkındaki kanunda mevcud birtakım maddeler, böyle bir avdeti âdeta imkânsız kılacak formalitelerle dolu olacaktır ve o kanunlar da; nasıl Siyâsî Hakların İâdesi Kanunu'nda Anayasa'da tâdilât yaptınız, ama Seçim Kanunu'nu değiştirmedikçe, Siyâsî Partiler Kanunu değiştirilmedikçe kullanamıyoruz, kullanılmaz hâle gelecektir.

Değerli arkadaşlarım, her millet, târihiyle yaşar. Tarihini inkâr eden toplum görülmüş değil. Osmanlı Hânedânı, hasenâtı ile seyyiâtı ile Türk Milleti'nin kaderinde söz sahibi olmuş, büyük hizmetleri görülmüş târihî bir âile!.. Bugün kırk milyonluk Türkiye'de bir referandum yapsanız, bu Hânedân'ın takrîben yirmi kişiye inen erkek ahfâdının Türkiye'ye dönmesinde sakınca bulacak kimselerin yekûnunu en küçük rakamlara bile çıkartamazsınız.

Türkiye Cumhuriyeti saltanatın ihyâsından endişe duyacak, ya da eski Hânedan'ın mensuplarının dönüşünden rahatsız olacak devreleri çoktan aştı. Bu prensipte mutâbıkız, ama bırakınız, bu konuyu kendi yerinde lâyık olduğu önemle, îtina ve diğer kanunlarla ilgisi ile beraber halledelim. Bunda hiçbirimizin şüphesi yoktur. Biz bunun, hiç geciktirilmeden yerine getirileceğine inanıyoruz ve bunun için de her türlü katkıya âmâde bulunduğumuzu arz ediyoruz. Sayın **Hocaoğlu**'nun kıymetli mütalâalariyle çelişki hâlinde olduğumuz hiçbir cihet yoktur; ancak, "yeri burası mıdır, başka yer midir?" meselesindeki fikirlerimizi de huzurunuzda açıklamış bulunuyoruz.

Beni dinlediğiniz için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN - Sayın **Karaman**, aleyhinde.

SUPHİ KARAMAN (Tabiî Üye) - Sayın başkan, sayın senatörler;

Söz konusu olan önerge, Millet Meclisi metninde 8. madde olarak bulunan maddenin yeniden Cumhuriyet Senatosu'na kabul edilmekte olan metninin içerisine idhalinden ibâret. Bununla, 3 Mart 1924 tarihinde Cumhuriyet'in oluşumu sırasında çıkarılan bir devrim kanununun Hilâfet'in kaldırılmasını öngören bir devrim kanununun bir kaç maddesinin değiştirilmesini öngörmekte... Böylelikle, Osmanlı Hanedânı'nın 1952'de Türkiye'ye girmesine müsâade edilen kadın mensuplarının, damatlarının yanı sıra, erkek mensuplarının da Türkiye'ye girmesi istenmektedir.

Benden önce konuşan bir arkadaşım, Millet Meclisi metninde kabul edilmiş bir maddenin Cumhuriyet Senatosu Komisyonu'ndan çıkarılmasının hukûkî bakımdan sakıncalı olduğunu söylediler. Oysa ben de mes'eleye başka yönden bakmak istiyorum.

Huzûrunuzda bulunan afv kanunu tasarısı Türk Cezâ Kanunu'nun çeşitli maddelerinde ortaya konulan bir kısım suç ve cezâların afvını önermektedir ve bütün maddeleri; sonundaki yürürlük maddeleri hâriç bütün maddeleri, Türk Cezâ Kanunu'nun çeşitli maddelerini ele almakta, onların afv kapsamına hangi ölçülerde gireceğini veya giremeyeceğini önermektedir. Teklif edilen önergede ise; Türk Cezâ Kanunu'yla uzaktan yakından hiç ilgisi olmayan bir durum var. Hilâfet'in kaldırılması, Cumhuriyet'in kurulması sırasında bir tedbir kararı olarak 431 sayılı Kanun ile alınan bir kararın kaldırılması öneriliyor.

Öyleyse hukuk tekniği bakımından bir afv kanununun içerisinde bulunması söz konusu olmayan bir durum

ile karşı karşıyayız. Nitekim bundan 22 sene evvel, 16 Haziran 1952'de çıkarılan 5958 sayılı kanunla da bu kanunda değişiklikler yapılmak sûretiyle bir kısım Hânedân mensuplarının ülkemize girmelerine müsâade edilmiştir.

Öyleyse meselenin prosedürü bir başka kanunla bu meseleye girmek şeklinde olmalıdır; afv kanunun kapsamı içerisinde bulunmaması îcâb eder.

Mesele bu noktada iken, bugün Osmanlı Hânedanı'ndan nesilleri devam eden, hayatta kalan on-onbeş tane erkeğin Türkiye'ye dönmesinin, elli yıl geçmiş bir Cumhuriyet idâresinde ülkemiz için bir sakınca olmayacağını, ne hilâfetçilik bakımından, ne pâdişahçılık bakımından bir sakınca olmayacağını ben de kabul ediyorum, herkes de kabul ediyor, mantığın da gereği budur. Tıpkı, benim mantığımın gereği; 141-142'inci maddelerden içeri giren bir kaç yüz insanın da afvının rejime hiçbir zarar getirmeyeceği gibi...

Ancak meseleye bu noktadan bakmak yanlıştır. Onlar gelecekler, ne padişah olacaklar, ne Halîfe olacaklar... Aslında Türkiye'de çok halîfeler var şimdi. Her mezheb tarîkatının bir halîfesi var. Bir halîfeye lüzûm yok, Türkiye'de... Ama meseleye Cumhuriyet'in kuruluşu bakımından, **Mustafa Kemal** bakımından, Ulusal Kurtuluş Savaşı bakımından bakmakta fayda var. Biz, Osmanlı Hânedânı, Osmanlı devri, Osmanlı Devleti derken, elbette ki; târihimizin sayfalarında çok parlak sayfalar, çok iftihar ve gurur duyulacak şeyler görüyoruz. Bir **Murad-ı Hüdâvendigâr,** bir Şehid **Murad**'ı, bir **Yıldırım Bâyezıd**'ı, bir **İkinci Murad**'ı, bir **Fâtih**'i, bir **Yavuz**'u, bir şehid **Genç Osman**'ı, bir **İkinci Mahmud**'u, bir şehid **Üçüncü Selim**'i unutmanın imkânı yoktur. Elbette bunlar târihimizin, bizim için gururla dönecek sayfalarını kaplamışlardır. Ama

bunun aksinde olanları da huzurunuzda söylemek istemiyorum. Meseleye bu noktadan bakılamaz arkadaşlarım. Ne târihimize kattıkları büyük gurur ve zafer sayfalarıyla, ne şununla, ne bununla bakılabilir. Meseleye, Ulusal Kurtuluş Savaşımız bakımından, meseleye Cumhuriyet'in kuruluşu bakımından, meseleye **Mustafa Kemal** ve İstiklâl Savaşı bakımından bakmak gereğindeyiz. («Bravo» sesleri).

O nedenle, mesele bu noktaya gelmişken müsâade buyurursanız Cumhuriyet tarihimizde, Ulusal Egenemenlik tarihimizde, en mühim yeri tutan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bazı kararlarını okumak isterim:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hukûk-ı hâkimiyet ve hükümrâniyenin mümessil-i hakikîsi olduğuna dâir 1-2 Teşrîn-i sânî 1338 (Terimleri tarihe sadakat bakımından aynı ifadelerle okumak istiyorum.) ve 308 sayılı kararı:

1 - Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu ile Türkiye halkı, hukuk-ı hâkimiyet ve hükümrânîsinin mümessil-i hakikîsi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyet-i mâneviyesinde gayr-i kabil-i terk ve tecezzî ve ferağ olmak üzere temsîle ve bilfiil isti'male ve irâde-i millîye istinad etmeyen hiçbir kuvvet ve heyeti tanımamaya karar verdiği cihetle Misak-i Millî hududları dâhilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nden başka şekl-i hükûmet tanımaz.

Binâenaleyh, Türkiye halkı, hâkimiyet-i şahsiyeye müstenid olan İstanbul'daki şekl-i Hükûmeti 16 Mart 1363'den itibaren ve ebediyen târihe müntakil addeylemiştir.

Heyecan duyuyor musunuz arkadaşlarım? («Duyuyoruz, duyuyoruz» sesleri.)

2 - Hilâfet, Hânedan-ı Âl-i Osman'a âid olup Halîfeliğe Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu Hânedân'ın

ilmen ve ahlâken erşed ve eslâh olanı intihâb olunur. Türkiye Devleti, Makam-ı Hilâfet'in istinadgâhıdır."

Ve yine Cumhuriyet'in ilânından sonra, bu karardan 14 ay sonra, 3 Mart 1340'da çok önemli Devrim kanunları çıkartılmıştır. 429 sayılı Şer'iyye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Vekâletleri'nin ilgâsına dâir Kanun 430 sayılı Tevhid-i Tedrisât Kanunu; ki bu kanun, 1961 Anayasası'nın da te'minatı altındadır. 431 sayılı Hilâfet'in ilgâsına ve Hânedan-ı Osmânî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Haricine Çıkarılmasına Dâir Kanun; şimdi değiştirilen Kanun.

SALİH TANYERİ (Gaziantep)- Keşke bunu da Anayasa'ya koysaydınız.

SUPHİ KARAMAN (Devamla)- Arkadaşlarım, yine târihe saygımızı ortaya koymak, yine Birinci Büyük Millet Meclisi'nin heyecanını yaşamak için bunu da okumak istiyorum. Ayrıca, sayın başkanın da bana iki dakika müsâade etmesini istirham ediyorum:

"Hilâfet'in ilgâsına ve Hânedan-ı Osmânî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Hâricine Çıkarılmasına Dâir 3 Mart 1340 Tarihli ve 431 Sayılı Kanun.

1- Halîfe hal' edilmiştir. Hilâfet, Hükümet ve Cumhuriyet mânâ ve mefhumunda esâsen mündemiç olduğundan Hilâfet Makamı mülgâdır.

2- Mahlû' Halîfe ve Osmanlı saltanat-ı münderisesi hânedanının erkek, kadın bilcümle âzâsı ve damatlar, Türkiye Cumhuriyeti, memâliki dâhilinde ikâmet etmek hakkından ebediyen memnû'durlar."

Arkadaşlarım, **Mustafa Kemal** birçok nutuklarında **"Ebediyen, ilelebet"** tariflerini kullanmıştır. **Mustafa Kemal**'in **"Ebediyen"** dediği sürenin sonunu 50 yıl mı

görüyoruz? Bırakın bunu 100 sene sonra, 150 sene sonraki insanlar düşünsünler. ("Bravo, bravo!" sesleri)"[239]

Bundan sonra 431 numaralı kanunu diğer maddelerini de sonuna kadar okuyan **Suphi Karaman** sözlerine şöyle devam etmiştir:

"Arkadaşlarım, teklif edilen maddede bu okuduğum Kanunun 2, 3, 4 ve 5. maddelerinin kaldırıldığı ifade ediliyor. Ya yarın bu kanunu büyük **Atatürk**'ün «Ebediyyen» dediği bir şeyi, elli yıllık bir tarihe bağlar, bu maddeleri kaldırırsak; ama birkaç sene sonra da o millete mal edilen emlâkini de birkaç başka madde ile kaldırma cihetine gidersek ne olacaktır devrimlerimizin, Cumhuriyetimizin temeli?"

Bu nedenle önergenin aleyhinde bulunulmasını arz eder, saygılarımı sunarım. (Alkışlar)

BAŞKAN- Önergeler üzerindeki müzâkere bitmiştir. Önergeler aynı mâhiyettedir, Hükümet ve Komisyon katılıyor mu efendim?

ADALET BAKANI **ŞEVKET KAZAN** (Kocaeli Milletvekili)- Katılıyoruz efendim.

ANAYASA VE ADALET KOMİSYONU BAŞKANI **REFET RENDECİ** (Samsun)- Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN- Hükümet katılıyor, Komisyon katılmıyor. Önergeler aynı mâhiyette olduğu için bir önerge şeklinde oyluyorum. Önergelerin dikkate alınmasını oylarınıza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Önergeler kabul edilmemiştir.

HAMDİ ÖZER (Malatya)- Sayın Başkan, beni konuşturmadınız; fakat bu önergeyi kabul eden Çaldıran'dan, Viyana'ya kadar Türk gâzilerinin şehâdet parmaklarını bu

239 Bkz: CSTD- c. 14, sh. 493-501.

salonda görüyorum."[240]

Bundan sonra mezkûr kanun, Senatoca kabul olunan yeni şekliyle TBMM'ne gelmiş ve usûl îcâbı Meclis Adalet Komisyonu'na havâle edilmiştir. Komisyon, Senato'nun yaptığı değişikliklere îtibar etmeyerek pek az farkla Meclis'ce kabul edilmiş, eski metin üzerinde ısrar etmiştir. Tekrar Meclis'e gelen afv kanunu, son defa olarak 7 Mayıs 1974 tarihinde müzâkere edilmeye başlanmıştır. Zira elbette ki, son söz Meclis'indi. Bu müzâkerelerde Osmanoğulları'nın yurda avdetlerini sağlayacak olan 8. madde üzerindeki konuşmaları da dikkatlerinize sunuyoruz:

BAŞKAN- ... 8'inci maddenin komisyon raporunu okutuyorum.

YASİN BOZKURT (Kars)- Sayın Başkan, bu maddede bir önerge vermiştim. Lütfen önergem okunsun.

Madde 8- Bu maddenin Cumhuriyet Senatosu'nca metinden çıkarılması komisyonumuzca benimsenmemiştir!

BAŞKAN- 8'inci madde hakkında söz isteyen var mı? Gerek şahsî ve gerekse grupları adına söz isteyen var mı?

ALİ İHSAN ULUBAHŞİ (Afyon Karahisar)- Şahsım adına söz istiyorum, sayın başkan.

BAŞKAN- Kaydediyoruz efendim.

YASİN HATİPOĞLU (Çorum) Daha önce bir talebim vardı sayın başkan. Şahsım adına söz istiyorum.

Millî Selâmet Partisi Grubu adına Sayın **Sûdi Reşad Saruhan** buyurunuz.

MSP GRUBU ADINA **SÛDİ REŞAD SARUHAN** (Rize)- Muhterem Başkan, Muhterem Milletvekilleri;

240 a.y.

Cumhuriyet'in Ellinci Yıldönümü münâsebetiyle bazı suç ve cezâların afvı hakkında kanun teklifinin 8'inci maddesinin Cumhuriyet Senatosu'nca tekliften çıkarılmış olması aleyhindeki görüşlerimizi, Millî Selâmet Partisi Grubu adına arz etmek üzere birkaç dakikanızı istirham edeceğim.

Biliyorsunuz, teklifin 8'inci maddesi, Osmanlı Hânedânı'nın erkek mensuplarının vatan-ı aslîlerine dönebilmelerini derpîş etmektedir. Bu teklif, Millet Meclisi'nde ve Adâlet Komisyonu'nda kabul edilmişti. Ancak Cumhuriyet Senatosunda 8'inci maddenin teklif metninden tamamen çıkarılmış olduğunu üzüntü ile müşâhede ettik. Cumhuriyet Senatosu'nda senatör sayıları îtibariyle ağırlığı bulan Adâlet Partili arkadaşlarımızın reyleriyle bu maddenin teklif metninden çıkarıldığı hakikati karşısında, bu noktaya işaret etmeden geçmek mümkün olmamıştır.

Zira hâtır-ı âlilerdedir ki, 1952 yılında Demokrat Parti tarafından çıkarılan 5958 sayılı Kanunla, Osmanlı Hânedânı'nın hanım mensuplarının vatanlarına dönebilmeleri temin edilmişti. Mezkûr kanunu, şimdiki 8'inci maddenin bir mukaddemesi olarak tebrikle karşıladık. Ancak aradan geçen 22 sene zarfında akıl ve vicdanlardaki inkişaf ve zihniyetlerdeki tekâmül ve tebeddülât muvâcehesinde hanımefendilerini, beyefendilerinden tefrîk etmek isteyen bir düşüncenin medenî insan ruhunu tâzip ettiğini memnûniyetle müşâhede ettik. Bu memnûniyetle birlikte, elem ve esef duyduğumuz bir hususu arz etmeme müsâadelerini istirham edeceğim.

27 Mayıs 1960 hâdisesinden sonra kurulan Adâlet Partisi, muhtelif vesilelerle Demokrat Parti'nin bir devamı olduğunu beyân etmişti. Hattâ bu beyânları, milletimizin ekseriyeti tarafından uzunca bir müddet, tâ ki, mâhiyet-i

aslîleri meydana çıkıncaya kadar da benimsendi. (AP sıralarından gürültüler).

YUSUF UYSAL (Isparta)- Neymiş o mâhiyet-i aslîyesi?

SÛDİ REŞAD SARUHAN (Devamla)- Hattâ çok yakın bir mâzide eski Demokrat Partililerin afvının hemen akabinde Adâlet Partisi'nin eski Demokrat Partililerin evi olduğunu beyân buyurdular. (AP sıralarından "Öyle!" sesleri.) Bu iki vak'ayı nakletmekten murâdımız, aslâ sataşma ve çatma değildir. (AP sıralarından gürültüler)

Bu arkadaşlarımızdan istirhâmımız odur ki; mirasına sâhip olmak istedikleri Demokrat Parti'nin 1952 yılında mukaddemesini yaptıkları Osmanlı Hânedânı ile ilgili hayırlı tasarrufun, şimdiki 8'inci maddede tezâhür eden ikinci hayırlı bölümüne de iştirâk ve gayret etsinler ki; bu mîrâs kendilerine helâl olabilsin!

Muhterem milletvekilleri, Osmanlı Hânedanı'nın erkek mensuplarından ikisinin hâlen mâruz bulundukları elîm bir hakikati nakletmek istiyorum.

Hânedân'a mensup merhûm **Mehmed Selim Efendi**'nin kız kardeşinin iki oğlundan birisi, hâlen Londra'da **Muratyan** isimli bir Ermeni'nin otelinde kâtiplik, diğeri de aynı otelde işçilik yapmaktadır. Vakıaları saymak sûretiyle onların ıstıraplarını duyabilen kalbleri biraz daha muzdarip etmek istemiyorum. Zira inanıyorum ki; altı yüz sene Dünya'nın mühim bir kısmına hükmeden ecdâdımızın torunlarının, yıllarca hasretini çektikleri baba yurduna dönmelerine mâni olamayacaksınız. Kendi topraklarında ölmek ve defnedilmekten ibâret olan bu en insânî arzularını, insan haklarına hürmetkâr insanlar olarak elbette kabul edeceksiniz.

Maksadları ve mâhiyetleri münâkaşalı olan, her

cinsten turistlerin diledikleri zaman Türkiye'ye gelmesine müsâade edildiği bir devrede; Hânedân mensuplarının turist olarak dahî vatanlarına girmelerine mâni olan hükümleri bertaraf edeceğinize eminim.

Dedelerine isnâd olunan bir hatâdan dolayı torunlarını mahkûm etmek, hiçbir kanun ve adâletle mümkün değildir. Elimizdeki af kanunu dolayısıyla burada sık sık kaderden, kader kurbanlarından bahis edilmektedir. Osmanlı Hânedânı mevzuunda kaderin bir hissi yok mudur? Şüphesiz ki, kader, her mes'elede adâlet eder. Biz ise, kendi cüz'î ihtiyarımızla Hânedân mensubînine daha fazla zulmedilmesine râzı olmamalıyız. Bu mâsum insanları, bu kadar uzun vadeli husûmete lâyık görmek, milletimizin fıtratındaki şefkat ve muhabbete münâfîdir...

Son olarak iki düsturu arz edeceğim: Tarih tekerrürdür ve tarih kendini inkâr edenleri, inkâr eder. Bu düsturlara binâen Hânedân mensuplarına bugüne kadar her nasılsa reva görülen tarz-ı muâmeleye, târihin tekerrürü cihetiyle bizim veya bizden sonraki neslin mâruz kalabileceği bir ihtimal vârid değil midir?

Bu ihtimal kapısını biraz sonra vereceğimiz reylerle ebediyen kapayacağınızdan son derece ümitvârım. Bu ümid ve kanaatle huzurlarınızdan ayrılırken Millî Selâmet Partisi'nin yukarıda ifadesine çalıştığım düşüncelerin çok daha fevkinde hisler ve kanaatlerle Millet Meclisi'nin kabul ettiği afv kanununu teklifin Hânedan'la ilgili 8. maddesini kaldıran Cumhuriyet Senatosu değişikliğinin benimsenemeyeceğini ve Millet Meclisi'nin kabul ettiği bu maddenin kanunlaşması için sizlerle birlikte bütün gayretini sarf edeceğini arz ederiz.

Saygılarımla. (MSP sıralarından alkışlar.)

BAŞKAN- Teşekkür ederim Sayın **Saruhan**.

Demokrat Grubu adına, buyurun **Râsim Cinisli.**

DP GRUBU ADINA **RÂSİM CİNİSLİ** (Erzurum)- Sayın Başkan, Muhterem Arkadaşlarım;

Görüşülmekte olan afv teklifinin yüce heyetinizce yapılan birinci müzâkeresi sırasında söz konusu edilen 8'inci maddeyi değerli oylarınızla kabul etmiş ve milletimize bir müjde gibi işaret bırakmış idiniz. Fakat yüce senatoda bu teklifin müzâkeresi sırasında 8'inci madde metinden çıkarıldı.

8'inci maddenin metinden çıkarılışının gerekçesinde, Cumhuriyet Senatosu'nun Anayasa ve Adâlet Komisyonu şu türlü bir kayıt düşürmüştür. Aynını zabıtlardan arz ediyorum:

8'inci maddenin metinden çıkarılışının gerekçesinin son iki satırında şu yazılıdır: *"Anayasa Mahkemesi'nin esas 1966/20 karar, 1968/8 sayılı kararında belirtildiği gibi, siyâsî, sosyal ve ekonomik yararların aranacağına yukarıda değinmiş idik. Komisyonumuz 8. Maddeye esas afv tasarısında da siyâsî yahud sosyal yahud ekonomik yarar kurallarını araştırmamış ve günümüz îtibariyle böyle bir yarar mütalâa edemediği cihetle sözü edilen maddeyi, işbu genel afv kapsamından çıkarmıştır."*

Değerli milletvekilleri, yüce senatonun Adâlet Komisyonu bu konuyu araştırmamıştır. Kendisi ifade ediyor. Araştırmak, bir şeyi tetkik etme, öğrenme, değerlendirme için yapılır. Sayın komisyon, bu ihtiyacı duymamış, sonunda da bir menfî kanaat sahibi olduğunu ifâde etmiştir. Yani araştırmadığı bir konuda, ben günün şartları îtibariyle böyle bir yarar mütalâa etmiyorum, diye zabıtlara ve tarihe bir hüküm bırakmıştır.

Değerli milletvekilleri, bu konuyu, yüce heyetinize niyâbeten görev yapan Adâlet Komisyonu'nda bulunan

arkadaşlarımız dikkate almışlar ve bir önceki görüşme sırasında alınan isâbetli kararı yenilemek için yüce huzurunuza 8'inci maddeyi yeniden getirmişlerdir.

Cumhuriyet Senatosu'nun Umûmî Heyeti'nde yapılan görüşmeler sırasında da bazı gerekçeler ileriye sürülmüştür. Bu müzâkereler sırasında en menfî konuşmayı yapan, bu konuda aleyhte oy kullanılmasını isteyen tabiî senatör **Suphi Karaman**, konuşmasının sonunda şu türlü bir hükümle konuşmasını bağlıyor. Diyor ki:

"Mesele bu noktada iken, bugün Osmanlı Hânedânı'ndan hayatta kalan on-on beş kişi, nesilleri devam eden, hayatta kalan on-on beş tane erkeğin Türkiye'ye dönmesinin, elli yıl geçmiş bir Cumhuriyet idâresinde ülkemiz için bir sakınca olmayacağını, ne hilâfetçilik, Hilâfet bakımından, ne padişahlık bakımından bir sakınca olmadığını ben de kabul ediyorum."

Cümleleri, kelimeleri aynen okuyorum. Cümlenin gelişi de, mânâsı da söz sahibi arkadaşımıza âiddir.

Demek ki, kanunun çıkmamasını isteyen sayın üye de bugüne kadar düşüncelerde en fazla yer işgal eden tereddüdü bertaraf etmiştir. Böyle bir tehlikenin, böyle bir ihtimalin olmadığı hakkında kanaatini sâlimen ortaya koymuştur.

Geriye kalıyor bir teknik konu. Onu da Adâlet Partili üyeler ortaya koyuyorlar.

Muhterem arkadaşlarım bu afv teklifi içerisinde, *"Bir suçu ihlâl etmedikleri için suçlu kabul edilmeyen ve suçlu olmayan bir heyetin afvı söz konusu değildir."* nokta-i nazarından hareket ediliyor. Bu nokta-i nazar doğrudur. Biz de bir önceki müzâkere sırasında *"Burada bir kanun hükmünü ihlâl sebebiyle işlenmiş suçun afvı söz konusu değildir."* diye Yüce heyetinize mâruzâtta bulunmuş idik. Ama

bu af teklifinin bir gerekçesi var; suçu, suçluyu ve cezâyı ortadan kaldırmaktır.

Değerli arkadaşlarım, suçlu yoktur, suç da yoktur; fakat tedbir mâhiyetinde de olsa bir cezâ söz konusudur. Bu cezâ, vatana dönme imkânını vermiyor, söz konusu edilen Hânedân'a mensup erkek üyelere... Şu bir cezâdır. Vatana dönmeme bir cezâdır; bu cezânın ortadan kaldırılması için bu teklif içerisinde bu konunun ele alınmasının bir mânâsı vardır.

Ayrıca Sayın Cumhuriyet Halk Partisi sözcü arkadaşlarımın özellikle üzerinde durduğu siyâsî suçluların afvı için, 141 ve 142'inci maddelerin üzerinde gösterilen hassasiyet karşısında suçlu olmayan kişilerin cezâ niteliğindeki tedbirlerin kaldırılması hakkında takınacakları tavır da son derece dikkate değer olacaktır.

Burada siyâsî suçlu yoktur, ama siyâsî cezâ sahipleri vardır. Bu siyâsî ceza sahiplerinin üzerinden bu tedbir kaldırılmalı, cezâlar bundan sonra çekilmesin diye, Ellinci yılın âtıfeti bu heyete de tanınmalıdır.

Mesele, bir usûl meselesi de değildir. Mesele, bir üslûp meselesi hâline getirilmiştir. O hâlde Sayın Adalet Partili üyelerin bu üslûp meselesinde bir önceki takındıkları tavrın tekrarını beklemek hakkımızdır.

OĞUZ AYGÜN (Ankara)- Zaten biz de takipçisi oluyoruz.

RÂSİM CİNİSLİ (Devamla)- Teşekkür ederim, konuşmamı da bu inançla arz ediyorum.

Efendim, bu konu üzerinde basında lehte, aleyhte bir hayli neşriyât çıktı. Bunun da lehinde olanları biliyorsunuz. Aleyhinde bulunanlardan bir değerli gazetenin tefrika hâlinde sunmuş olduğu konu dikkatle takip edilmiş ve tetkik edilmiştir. Orada bahis edilen sûikast teşebbüsüne

girişen zâtın ismi **Bahaddin Sâmi**, Osmanlı Hânedanı'na mensup değildir. O, padişahlar sulbünden gelen bir kimse değildir. Binâenaleyh, O'nun padişahlığı ihyâ etmesi gibi bir neticeye varılması söz konusu olamaz.

Bu zât, damatlar statüsüne tâbîdir. Damatlar statüsüne tâbî olan bir kişinin, saltanatı yeniden ihyâ etmesi söz konusu değildir. Basında, sağda-solda yazanlar bu konuyu işlediler. Hatta solda yazıları ile, kanaatleri ile meşhur bir yazarımız da: *"8'inci maddenin, belki de Ellinci Yıldönümü'nde çıkarılan afv kanununun yegâne sembolik maddesi olduğunu"* ileriye sürmüştür. O hâlde kanaatlerini paylaşan Cumhuriyet Halk Partili arkadaşlarımızın da bu nokta-i nazardan hareket etmesini beklemek elbette yerinde olacaktır.

Değerli arkadaşlarım, Cumhuriyet Halk Partili arkadaşlarımız bir nokta-i nazardan hareket etmektedirler. *"Bu teklif, Meclislerden çıktığı gibi kanunlaşacaktır. Birinci müzâkerede kabul edilen şekliyle neticeye varacaktır, kanunlaşacaktır."* diye ifâde ediyorlar.

O hâlde 8'inci madde birinci müzâkere sırasında yüksek reylerinizle kabul edilmiş bir maddedir. Şimdi de, bu müzâkere sırasında da bunun kabulü istikametinde rey vermenizi, bu prensibinize ve bu sözünüze sadâkat olarak telâkki etmek hakkımızdır.

BAŞKAN- Sayın **Cinisli**, bir dakikanız kaldı efendim, lütfen bağlayınız.

RASİM CİNİSLİ (Devamla)- Hukuk adına, siyasî suçların ve suçluların afvı adına konuşan değerli sözcülerinizin gayretlerini inkâr etmek ve bu mânâdan değerli grup başkan vekilinizin ifâde ettiği gibi sevdiğini öpmek mânâsına gelir.

O hâlde, hukuk adına, hak adına hareket edeceğine

inandığım yegân yegân bütün milletvekillerinin bu istikamette rey kullanması, elbette târihî bir düğümü çözmüş olacaktır.

Değerli milletvekilleri, Osmanlı Hânedânı'nın erkek mensuplarının yurda dönmesini isterken, hukuk açısından, beynelmilel hukuk açısından taraftarı olduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından ve Türk siyâsî târihinin gerekleri açısından daha önceki müzâkereler sırasında görüşlerimizi grubumuz adına yüksek huzurunuza getirmiştir.

Burada yeniden meseleyi ele alırken işin teknik tarafının da bir büyük mahzur teşkil ettiğini, hattâ o kadar ki, meclislerimizden çıkan kanunlarla alâkalı olmayan bir başka kanunu tâ'dil niteliğini de taşımıştır. Bu meclislerden çıkan kanunların içinde sözlük yapılmıştır, bunu bir teknik mes'ele hâline getirip de burada ele almamak, hukuk tekniğine saygı gösterme bahanesiyle meseleyi savsaklamak mânâsına gelir. Bu türlü bir gayrete kimsenin başvurmayacağı inancı ile tarihî bir düğümü burada Cumhuriyet'in Ellinci Yıldönümü'nde milletin ve târihin bütünlüğünü te'min bâbında çözeceğinize inanıyor, yüce heyetinizi DP grubu adına saygı ile selâmlıyorum. (DP sıralarından alkışlar.)

BAŞKAN- Teşekkür ederim Sayın **Cinisli**. Sayın **Cihad Bilgehan**, AP Grubu adına buyurunuz efendim.

AP GRUBU ADINA **CİHAD BİLGEHAN** (Balıkesir)- Sayın Başkan, muhterem arkadaşlar,

Millet Meclisi'nce kabul edilen metnin 8'inci maddesinde:

"16. 6. 1952 tarih ve 5958 sayılı Kanunla tâdil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanunun 2, 3,4 ve 5'inci maddeleri yürürlükten kaldırılmış-

tır. Bu durumdan istifâde etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı kanunu tâdil eden 5958 sayılı Kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır." hükmü, Millet Meclisi'nce kabul edilmişti.

Bu hükmün kabulü sırasında, yüksek mâlumları olduğu üzere AP grubumuz da müsbet oy vermiş bulunmaktaydı. Senato'daki müzâkereler sırasında bu kısım tamamen kaldırılmıştır ve bu kaldırılma sırasında AP Grubu'na mensup arkadaşlarımızı, bunun ayrı bir kanun ile getirilmesi uygun olacağı mütalâası ile bu kanunun 8'inci maddesinin kaldırılması kabul edilmişti.

Hâlen Millet Meclisi'ndeki genel temâyülün Osmanlı Hânedânı'nın tekrar erkek çocuklarının Türkiye'ye gelmesinin uygun olacağı yolundaki genel temâyüle uyarak ve bilhassa Adâlet Komisyonu'nda bunun da aşağı-yukarı bir ittifak ile benimsenmiş olması göz önünde bulundurularak, bugün Cumhuriyetin Ellinci yılında Türkiye Cumhuriyeti bir taraftan anarşistleri, Devleti yıkmak isteyenleri afvetmek durumunda bulunurken, biz AP grubu olarak Cumhuriyet'in o kadar köklü, o kadar büyük, o kadar güçlü olduğuna inanıyoruz ki, Hânedân'a mensup olan erkek evlâtların, Türkiye'ye gelmesinde bugün için hiç bir mahzur mütalâa etmemekteyiz ve Osmanlı Hânedanı'nın erkek çocuklarının da Türkiye'ye gelerek burada hayatlarının son demlerini geçirmelerinde, Cumhuriyet'in gücü bakımından hiçbir mahzur mütalâa etmediğimizi ve Adalet Komisyonu'nun da bu yoldaki benimseme kararına AP Grubu olarak uygun ve müsbet oy kullanacağımızı saygılarımla arz ederim. (AP sıralarından alkışlar.)

BAŞKAN- Teşekkür ederim Sayın **Bilgehan**.

Sayın **İhsan Ulubahşi**, buyurunuz efendim:

ALİ İHSAN ULUBAHŞİ (Afyon Karahisar)- Sayın

Başkan, sayın milletvekilleri;

Ecdâdımız bu mübârek yurdu, şimdi bizim üzerinde yaşadığımız ve gelecekteki Müslüman Türk çocuklarının da kıyâmete kadar üzerinde yaşayacakları bu yurdu kurarken, milletimiz bu topraklarda oluşurken, bize önderlik eden Osmanoğulları'nın torunlarına vatan havasında yaşama imkânını vermek, milletimizin yüce gönlüne yaraşır bir hareket olacaktır.

Muhterem milletvekilleri, Cumhuriyet Senatosu bu konuya daha ziyâde kanun tekniği açısından bakarak, yâni meselenin müstakil bir kanunla halli gerektiği mülâhazasıyla Osmanoğulları'nın erkek mensuplarının yurda dönmelerine imkân veren 8'inci maddeyi metin dışı bırakmıştır. Bu yoldaki Cumhuriyet Senatosu kararının benimsenmeyerek Osmanoğulları'nın erkek mensuplarının da yurda dönmelerine imkân verilmesini istirham için söz almış bulunuyorum.

Esâsen Millet Meclisi'nde Adâlet Partisi bu istikamette müspet oy kullanmıştır. Kaldı ki, Adâlet Partisi Senatosu da Osmanoğulları'nın erkek mensuplarının Türkiye'ye dönmesine imkân verilmesine prensip bakımından karşı çıkmamış, aksine, bu âileye yurda dönüş imkânı verilmesi görüşünü savunmuştur. Nitekim Sayın **İhsan Sabri Çağlanyangil**:

"Her millet târihi ile yaşar. Tarihi inkâr eden toplum görülmüş değildir. Osmanlı Hânedânı, Türk Milleti'nin kaderinde söz sahibi olmuş, büyük hizmetleri görülmüş târihî bir âiledir. Bugün kırk milyon nüfuslu Türkiye'de bir referandum yapsanız, bu Hânedan'ın takrîben yirmi kişiye inen erkek ahfâdının Türkiye'ye dönmesinde sakınca bulacak kimselerin yekûnunu en küçük rakamlara bile çıkartamazsınız. Prensipte mutâbıkız; ama konuyu kendi yerinde,

lâyık olduğu önemle, îtina ile ve diğer kanunlarla ilgisiyle beraber halledelim. Biz bunun hiç geciktirilmeden yerine getirileceğine inanıyoruz ve bunun için de her türlü katkıya âmâde bulunduğumuzu arz ediyoruz." demek sûretiyle Adalet Partisi Senato Grubu'nun Osmanoğullan'nın yurda dönmesi imkânının sağlanması görüşünde olduğunu belirtmiştir.

Muhterem milletvekilleri, kanaatimizce Osmanoğulları'na 8'inci madde ile yurda dönme imkânı verilmesinin kanun tekniği bakımından bir mahzuru yoktur. Zira meclis kabulü olan 8'inci madde *"16.6.1952 tarih ve 5958 sayılı kanunla tâdil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanunun, 3, 4 ve 5'inci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durumdan istifâde etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı kanunu tâdil eden 5958 sayılı kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır."* ifâdesini kullanmak sûretiyle meseleyi bu konuda yapılacak müstakil bir kanundan beklenen espri ve maksad içinde çözüme kavuşmuştur.

Muhterem milletvekilleri, konuya esas açısından bakarak, kopamayacağımız tarihimizin yapılmasında ve milletimizin hayatında büyük rolü ve katkısı bulunan Osmanoğulları'nın erkek torunlarına yabancı diyarlarda değil, kendi gök kubbemiz altında nefes almak fırsatını verelim.

Saygılarımla. (AP sıralarından alkışlar.)

BAŞKAN- Teşekkür ederim Sayın **Ulubahşi**.

Sayın **Enver Akova**?

ENVER AKOVA (Sivas)- Vazgeçtim.

BAŞKAN- Sayın **İhsan Ataöv**?.. Yok. Yok. Sayın **Cemil Ünal**, buyurunuz efendim.

CEMİL ÜNAL (Kars)- Sayın Başkan, Muhterem

Milletvekilleri;

Genç Cumhuriyetimizin ellinci yılında kaza ve kader kurbanlarının afv edilmesini ve bir an evvel hapisten çıkıp hürriyetlerine kavuşturulmasını cân u gönülden arzu etmekteyiz. Kaza ve kader kurbanlarının yanında, Türk Milleti'nin mâzisi, kökü olan, Osmanoğulları'nın torunları olmaktan başka hiçbir suç ve günahı olmayan Osmanoğulları'nın da yüce meclisin tasvîbiyle afv edilmelerini Türk Milleti'ne ve O'nun temsilcilerine yakışan bir hareket olarak görmek istiyoruz.

Hiç bir millet geçmişini, atasını inkâr etmek, kötülemek zilleti içerisinde olamaz. Altı yüz sene koskoca bir imparatorluğu idâre eden Osmanlı Padişahları içerisinde belki yeteneksiz olanları vardı, ama onların içerisinden vatana ihânet eden, vatanını düşmana satan hiçbir hâin çıkmamıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman, o zamanki siyâsî ortam, mevcud şartlar, Osmanoğulları'nın vatan topraklarından çıkarılmalarını gerektiriyordu. Yani 431 sayılı kanun, Osmanoğulları'nın suçlu olduklarından dolayı çıkarılmamış, o günkü siyâsî şartların neticesinde bir tedbir olarak getirilmiştir. Suçlu olan babanın hak ettiği cezayı hiçbir günahı olmayan çocuklarına çektirmek mümkün değildir. Delikanlı değil, küçük bir çocuk olarak ayrıldıkları Türkiye'den bekledikleri ve istedikleri tek şey, ata topraklarına sadece yüz sürebilmek, ecdâdlarının mezarı başında duâ edebilmektir.

Osmanoğulları'nın elli yıldan beri, tek bir kelime Cumhuriyet'in, Türk Milleti'nin aleyhinde konuştukları duyulmamıştır. Sayıları on beş-yirmiyi geçmeyen bu insanlar, gereği kadar eziyet çekmişlerdir. Altı yüz sene koskoca bir devre adını veren, çağlar değiştiren Osmanoğulları'nın öz vatanlarına dönmeleri, Türklük şuurunu taşıyanlara an-

cak gurur verecektir.

Saygılarımla.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Maddenin müzâkeresi bitmiştir.

Adâlet Komisyonu'nun benimsememe kararını oylarınıza arz ediyorum.

YÂSİN HATİPOĞLU (Çorum)- Muhterem Başkan, söz talebimiz vardı.

BAŞKAN- İki kişi konuştuktan sonra devam hakkında herhangi bir takrir almadığımız için içtüzük gereğince konuşmalar bitmiştir, efendim.

Adâlet Komisyonu'nun benimsememe kararını oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir efendim.

Madde Karma Komisyon'a gönderilecektir.

RÂSİM CİNİSLİ (Erzurum)- Zabıtlara geçmesi bakımından ittifakla kabul edildiğini kaydederseniz efendim.

BAŞKAN- İttifakla kabul edilmiştir, efendim."[241]

Bu sûretle TBMM'de Senatoca yapılan değişiklik benimsenmeyerek ilk metin üzerinde ısrar edilince madde, usûl hükümleri icâbı **"Meclis ve Senato Karma Komisyonu"**na gönderilmiştir. Şâyân-ı memnuniyettir bu **"Karma Komisyon"** da bu maddeyi, Meclisçe kabul edilen şekliyle benimsemiştir. Bunun üzerine TBMM'de en son ve kat'î olarak ele alınan bu madde, o sûretle re'ye vaz edilip kabul olunmuştur.

"**BAŞKAN** - ...

Karma Komisyon'un 8'inci maddesini okutuyorum, efendim.

"Madde 8 -16.6.1952 tarih ve 5958 sayılı kanun-

241 Bkz: MMTD- c. 3, sh. 415 vd.

la tâdil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı kanunun 2, 3, 4 ve 5'inci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durumdan istifade etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı kanunu tâ'dil eden 5958 sayılı kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır."

BAŞKAN - Muhterem arkadaşlarım, bu madde, Cumhuriyet Senatosu'nda metinden çıkarılmış olduğu için, bu madde ile ilgili olarak elimizde Cumhuriyet Senatosu metni yok. Bu nedenle iki metin üzerinde çalışma yapacağız.

Bu madde üzerinde söz isteyen Sayın **Akova**, Sayın **Gençoğlu** ve Sayın **Yılmaz** arkadaşlarımız, söz isteklerini geri almış bulunmaktadırlar.

Bu nedenle oylamaya geçiyoruz.

Muhterem arkadaşlarım, okunan 8'inci madde ile ilgili Karma Komisyon metni ile Millet Meclisi metni, hem taşıdığı numara ve hem de muhtevâ ve münderecât itibariyle birbirine tıpatıp mutâbık bulunmaktadır. Bu nedenle sıraya riâyet etmek sûretiyle Karma Komisyon metnini iş'ârî oyunuza arz ettiğim ve bu şekilde oylarınızla kabul edildiği takdirde Millet Meclisi metni de kabul edilmiş, anlamı hâsıl olacaktır. Bu nedenle ikinci bir oylamaya mahal kalmayacaktır.

REŞİT ÜLKER (İstanbul)- Sayın Başkan, her ne kadar birbirine uygunsa da usûl bakımından ayrı ayrı oylanması lâzımdır.

BAŞKAN- Efendim, Karma Komisyon, Meclis metnini benimsemiş zaten, oylamayı iki defa yapmamamda en küçük bir sakınca olsa görüşünüze iştirak ederim. Yani fuzûlî muâmeleden kaçındığım için böyle davranıyorum.

Efendim, Karma Komisyon metnini oylarınıza su-

nuyorum. Kabul edenler... (Karma Komisyon metni ile Millet Meclisi metni tıpatıp aynıdır, efendim.) Kabul etmeyenler... Karma Komisyon metni kabul edilmiştir, bu itibarla ikinci oylamaya mahal yoktur, efendim.

(AP ve DP sıralarından sürekli alkışlar.)"[242]

Bu sûretle mesele kat'î ve nihaî olarak halledilmiş ve Osmanoğullarının azîz vatanlarına dönmeleri imkân dâhiline girmiş oldu.

Sultan Selim Han'ın mührü
(Osmanlı Devleti ortadan kalkıncaya kadar Hazine'nin kapısı, her sayımdan sonra bu mühürle mühürlenirdi.)

242 MMTD - c. 3, sh. 569

SON SÖZ

Osmanoğulları'nın tam yarım yüzyıl, içinde çırpındıkları korkunç bir **"vatan hasreti"** ve **"fakr u zaruret"**in dehşetengiz âlemini tasvir maksadıyla kaleme alınmış bulunan bu nâçiz eser, muhakkak ki, esas mevzuunun, ancak pek cüz'î bir kısmını muhtevî bulunmaktadır. Zira onların elli yıllık gurbet hayatlarını dolduran binbir fâcianın hakkıyla bilinmesi de -bilinebilen pek az bir kısmının- anlatılabilmesi de cidden imkânsızdır. Bu imkânsızlığın sebeplerini tahmin ise güç değildir.

Bir kere, Osmanlı Hânedânı mensupları, ansızın sürüldükleri yâd ellerde gerçek bir **"dram"** olan hayatlarını bağırlarına taş basarak yaşamışlar ve hâllerini -ancak onlardan beklenebilecek olan büyük bir asâletle- hiç kimseye belli etmemişlerdir. Başlarına gelen fâciayı, îmân şuuruyla, son derecede mütevekkilâne bir sûrette karşılayıp kaderin bir cilvesi saymışlardır. Bu yüzden onların gururlarına inen bu ağır darbenin husûle getirdiği dramatik (hâilevî) hâdiselerin çoğu, târihin meçhûlü olarak kalmıştır. Bizim nakledebildiklerimiz ise, ancak, yakın temâsımız olan bazı şehzâdelerden binbir güçlükle öğrenebildiğimiz hâtırat kırıntılarından başka bir şey değildir. Âdeta, tuz-buz olmuş muhteşem bir

vazonun ele geçebilen birkaç küçük parçası gibi... Ancak, sırf bunların bile, Osmanoğulları'nın fârik vasıflarını teşkil eden asâlet, azim, sebat, metânet ve vatanseverliği kavramaya kifâyet edebileceği zannındayız. Zira her ne kadar, -kalemimizin mutlak aczi sebebiyle- havı kaçmış ve rengi uçmuş birtakım eski kumaş parçaları gibi duruyorlarsa da, bünyelerindeki zâil olmaz asâletin zihinlerde husûle getirebileceği intibâlara güveniyoruz.

Zikri geçen imkânsızlığın bir diğer sebebi de mevzûun dehşetinden doğmaktadır. Gerçekten, hayata Dünya'nın en büyük devletini idâre eden muhteşem saraylarında bir **"şehzâde-i civanbaht"** olarak başlayıp, yâd ellerde üçüncü sınıf otellerin perişan odalarında, dayanılmaz bir vatan hasreti ve fakr u zaruret içinde kıvranarak ve -bir kısmı- kurtuluşu intiharda bulan asîl insanların hayatlarını dolduran fâciaları kim, nasıl tasvir edebilir?!. Tabutu alacaklıları tarafından haczedilen koskoca bir pâdişah, gömülecek bir yer alınamadığı veya verilmediği için cesedi Manş Denizi'ne atılan bir şehzâde, tahnîd edilmiş tabutu, yıllarca izbe kilise köşelerinde bekletilen bir sultan efendi... ve nihâyet bâkıye-i izâmı (kemikleri) bile vatana kabul edilmeyen bir çok Osmanoğlu'nun hazîn tâlihsizliğine hangi türk ve müslümanın yüreği tahammül edebilir?!.. Bizi -millet olarak- yıllarca zaferden zafere taşımış bulunan velinimetlerimiz fâtih ecdadımızın bu bedbaht çocuklarının başına gelen fâcialarn dehşetinden hangi vicdan ürpermez?!. Ve -hepsinden ehemmiyetli olarak da- tam elli yıl devam eden bu korkunç işkenceye seyirci ve bigâne kalmanın müthiş vebâlinden kim korkmaz?!.

Gerçekten târihin meşhur **"tantal işkencesi"**ne[243] ben-

243 **"Tantal İşkencesi"** tâbirinin menşei, Yunan mitolojisidir. Güyâ tanrılar **Tantalos** adında birini sofralarına kabul etmişler. O da bu sofrada bulunan ve tanrılara **"ölümsüzlük"** bahşeden yiyeceği çalmış. Bunu

zeyen bu zulme -zımmen de olsa- rızâ göstermek ve binnetice ona iştirak etmiş gibi bir mevkie düşmek, milletçe içinde kıvrandığımız ızdırapların -belki de- mânevî sâikini teşkil etmiştir. Rabbin, îmanımızın yüce umdelerini Allâh'ın her günü fiilen ve kavlen çiğneyen ve onlara en şenî bir sûrette taarruz eden bir avuç sergerdeye imkân ve ruhsat vermesi, bilmem başka türlü izah edilebilir mi?!... İnşâallâh, TBMM'nin Osmanoğulları hakkında ittihaz etmiş bulunduğu bu son karar, bu bâbdaki vebâlimizin tahfîfine ve Türkiye'de yeni ve mes'ud bir devrin açılmasına vesîle olacaktır!.. Ama biz, yine de Rabbin «**el-Gaffâr**» ismine sığınmakta ve bize cennet gibi bir vatan hediye eden fâtih ecdâdın yüce rûhâniyetinden aflar dilemekte geç kalmamalıyız.. Zîrâ bu büyük vebâlden kurtuluş için başka bir yol yoktur!..

İşte, azîz okuyucum!.. Bu nâçiz eser, seni böylesine dehşetli bir vebalden kurtuluşun vücûbuna inandırmak ve onun esbâbına sarılmanı te'min etmek için yazılmıştır. Yoksa geçici bir kaç "Âh, ah!" çektirmek için değil...

Bu eserden belki -kasden- saltanatçılık kokusu almak isteyen gayretkeşler çıkacaktır. Böylelerine peşînen şunu bildirmek isteriz ki; Osmanoğulları'nı sevmek, yüce dinimizin ve muhteşem târihimizin doğurduğu bir zarûrettir. Bu hükme iştirâk etmeyecek hiç bir türk ve müslüman tasavvur etmiyoruz. Burada serdedilmiş fikirleri böyle bir zarûret dışında

---

fark eden tanrılar, O'na bir cezâ vermişler. Kendisini içinde her türlü yiyecek bulunan bir kuyuya atmışlar. Fakat **Tantalos**, hangi yiyeceğe el atsa, o kendisinden uzaklaşıyormuş.

Bu sebepledir ki, Batı Edebiyâtı'nda çok arzu edilip ulaşılmak istenen, fakat bir türlü elde edilemeyen matlublar için **"Tantal İşkencesi"** tâbirini kullanmak yaygındır.

Her nevî arzu için temin olunacak gibi göründüğü hâlde bir türlü elde edilemeyen keyfiyetlerden dolayı doğan sıkıntılar da, bir nevî işkence olarak telâkkî edilmekle bu isimle yâd edilir.

îzah etmeye kalkışacak olanlar, boşuna yorulacaklardır. Zira onlar da pekâlâ bilirler ki; Osmanoğulları'na karşı izhar edilecek muhabbet, saltanatçılıkla ithama kâfî addedilirse, bu ithamın dışında pek az kimse kalır: Din ve târihimizden kopmuş bir avuç yarı münevver!... Öyleyse böyle bir ithamdan önce -hattâ yeni rejimimizin hesâbına- pek çok düşünmek gerektir!..

Aziz Okuyucularım!..

Bu eserde okuduklarını, tam bir nefs muhasebesine vesîle kılarak Dünyâ nîmetlerinde vefâ ve bekâ olmadığını kâmil bir sûrette kavramalısın!.. **"Osmanoğulları'nın Dramı"**nda bir ayna gibi kendi aczini ve gafletini müşâhede etmelisin!.. Bu sûretle, za'f-ı îmân ile ma'lûl, bir avuç insanın yüce milletimize niçin ve nasıl musallat olabildiğinin, onun nâmına ve fakat ona rağmen icra-yı saltanat edebildiğinin bâtınî esrar ve esbâbını kavrayabilirsin!... Bunu yapamazsan, o vakit de, uyanmak için -artık sana hiçbir fayda vermeyecek olan **İsrafil**'in **"sur"**unu bekle!..

Osmanoğulları içinse söylenecek olan son söz şudur:

«Men zâle sultâne vilâyetihi

Lâ zâle sultâne fazîletihi»

Yani, bir kimse vilâyetlerin sultanlığını kaybedebilir, ama fazîletlerin sultanı ise, o saltanat, O'nda bâkî kalır!

İşte Osmanoğulları, bugün vilâyetlerin sultanı değilse ve o sıfatlarını zâyî etmişlerse de fazîletlerin sultanı olarak kalmışlardır. Bu eserde okudukların, sana bunu ispat etmiş olsa gerektir!..

27 Ramazan 1394 (1974)
Beylerbeyi / İSTANBUL

BİBLİYOGRAFYA

Ali Fuad Türkgeldi- Görüp İşittiklerim, Ankara, 1951.

Ali Vâsıb Osmanoğlu- Bir Şehzâdenin Hâtırâtı, İstanbul, 2005.

Ayşe Osmanoğlu- Babam **Abdülhamid**, İstanbul, 1960.

Nevres Manavoğlu- El-Leyletu'l-Hublâ, Şam, 1340.

İsmail Hakkı Okday- Yanya'dan Ankara'ya, İstanbul, 1994.

Nevsal-i Osmânî- 1. Cilt, İstanbul, 1325,
2. cilt, İstanbul, 1326,
3. cilt, İstanbul, 1327,
4. cilt, İstanbul, 1328.

Osman Şelahaddin Osmanoğlu- Osmanlı Hânedânı, İstanbul, 1999.

Refîi Cevad Ulunay'ın Hâtırâtı, Tercüman Gazetesai, 5 Kasım 1969 ve müteâkip nüshalar

Sâmih Nâfiz Tansu- Madalyon'un Tersi, İstanbul, 1970.

Târık Mümtaz Göztepe- **Sultan Vâhideddin** Mütâreke Gayyâsında, İstanbul, 1969.

Târık Mümtaz Göztepe- Sultan Vâhideddin Gurbet Cehenneminde, İstanbul, 1968.

Sâlih Nigar Keramet- Halîfe II. Abdülmecid, İstanbul, 1964.

Şâdiye Osmanoğlu- Hayatımın Acı ve Tatlı Günleri, İstanbul, 1966.

Meclis Zabıtları

Tarih Dünyası Dergisi

Umûmî Tarihler.

ŞAHIS İSİMLERİ İNDEKSİ

-A-

Abbas Halim Paşa- 74, 297, 335.

Abbas Hilmi Paşa- 311.

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir Meb'usu)- 136.

Abdurrahman Sindî Thattâî- 253.

Abdurrahman Nâfiz Paşa- 310.

Abdülhalim Efendi (Şehzâde)- 214, 223, 266, 458.

Abdürrahim Efendi (Şehzâde)- 214, 219, 222, 294-299, 301, 303-305, 456.

Abdülhak Hâmid- 204-205.

Abdülhakim Arvâsî- 123.

Abdülhamid Han II, Sultan- 41, 50, 76, 81, 86, 93-94, 97-98, 100, 104, 112, 140, 154, 196-197, 208, 213-214-222, 225, 234, 239, 249, 261-262, 266, 268, 274, 278-280, 294, 297, 299, 304-306, 308-309, 316, 318, 320, 364, 381, 383, 394, 396-397, 399-400, 403, 405-406, 409, 414, 416, 418-419, 440, 445-446, 467.

Abdülhamid Rauf Efendi- 410, 412.

Abdülmecid Efendi, Halîfe- 64, 83, 109, 122, 126-128, 130-133, 136, 169-175, 177-189, 192, 195, 203, 207, 210, 212, 214, 216, 223, 226, 233, 248, 255, 267-268, 270-271, 273-274, 277-279, 282, 284, 287, 289, 294, 409, 415, 442, 444-446, 448-453.

Abdülmecid (Şeyh)- 253.

Abdülaziz Efendi, Mehmed- 216.

Abdülaziz, Sultan- 73, 81, 96, 97, 194, 212-213, 216, 218, 223, 274, 288, 321, 379.

Abdülkadir Efendi- 213, 220-222, 403, 406-407, 413.

Abdülkerim Efendi- 218, 394-395, 397-405.

Abdülkerim Kayhan- 404.

Âbid Efendi (Mehmed)- 218, 306, 382-389, 391-394, 435.

Âbide Hanımefendi- 387.
Âdile Sultan (Selahaddin Efendi'nin kızı)- 313, 316, 318.
Âdile Hanım Sultan (Kemâleddin Paşa'nın kızı)- 313, 316, 318.
Ağa Han- 133, 253, 273.
Ağaoğlu, Ahmed- 139.
Ahmed I, Sultan- 438.
Ahmed Cevded- 134.
Ahmed Efendi- 413.
Ahmed Nâci- 46.
Ahmed Nâimi Bey- 266, 268.
Ahmed Nihad Efendi- 203, 214, 217-219, 317.
Ahmed Nûri Efendi- 213.
Ahmed Nûreddin Efendi- 216-217, 225.
Ahmed Reşid Bey, Bkz: Reşid Bey (Dâhiliye Nâzırı)-
Ahmed, Şehzâde- 85.
Ahmed Tevhid Efendi (Şehzade)- 379.
Ahmed Zâhid Efendi- 218.
Aksal, İsmail Rüşdü- 470.
Akova, Enver- 489, 495, 534, 537.
Ali (r.a.)- 156.
Alaüddin Keykûbât- 48-49, 58.
Alâüddin Efendi- 220.
Alfons, XIII, (İspanya Kralı)- 115.
Ali Fethi Bey (Okyar)- 136, 138.
Ali Haydar Bey (Damad)- 211, 267.
Ali Kemal Bey- 127, 186.
Ali Rıza Bey (İstanbul Meb'usu)- 148.
Ali Sâib Bey (Kozan Meb'usu)- 150.
Ali Vâsıb Efendi (Şehzade)- 40, 203, 210, 217-218, 225, 266, 317.
Aliye Hanım Efendi- 306.
Alkin, Necdet- 472.
Amanullah Han (Afganistan Kralı)- 115.
Âmiş Efendi- 384.
Anadol, Samim Bey- 456.
Arslan, Sâmi- 496.
Arife Kadriye Sultan Efendi- 224.
Asena Vecid- 480.
Atalay, Sırrı- 510.
Ataöv, İhsan- 489, 495, 534.
Atsız, Nihâl- 46, 87, 108.

Avni Paşa (Seryâver)- 258, 267.
Ay Han- 44.
Aydoğdu Beğ- 87.
Aygün, Oğuz- 529.
Ayşe Sultan Efendi (Osmanoğlu)- 222, 266, 268, 284, 295, 409, 435.
Ayşe Fethiye Sultan Efendi- 224.
Azam Cah- 282.
Aziz Efendi- 40, 211.
Aziz Mısrî Paşa- 337-341.

-B-

Baggallay- 432, 434.
Bahaddin Sâmi Bey- 432, 433-434, 436, 438-440, 454, 460-461, 530.
Balâ Hatun, Bkz: Mal Hatun-
Baş, Nâzım (İçel Milletvekili)- 489, 495.
Baykoca Beğ- 87.
Behiye Sultan Efendi- 210, 224.
Behzad Efendi- 397.
Bekir Sâmi Bey- 114.
Bektâşî Velî, Hacı- 91.
Belge, Murat- 22.
Ben Gabrit- 412.
Benim, Ahmed İhsan- 169.
Benster, (Kolonel)- 331, 333, 336.
Besim Bey- 397.
Beşir Çelebi- 71.
Berna Sultan (Orhan Efendi'nin Kızı)- 404.
Beyatlı, Yahya Kemal- 66.
Bâyezid, II, Sultan- 87, 228.
Bidâr Sultan Efendi- 222.
Bihrûze Hanım- 286, 288.
Bilâl (Kürt)- 108.
Bilge, Mustafa- 348, 350.
Bilgehân, Cihad- 531-532.
Bilgiç, Saadeddin- 483.
Bristol (Amiral)- 212.
Bonopart, Napolean- 113-114.
Bozatlı, Vâhid- 489, 495.
Bozkurt, Yâsin (Kars Milletvekili)- 484, 523.
Burhaneddin Efendi- 213, 219-221, 305-308, 310.
Burhaneddin Cem Efendi- 220.

-C-

Câmii Bey- 114.
Can, Halil (Neyzen)- 55.
Captan Weiler- 212.
Câvid (Maliyeci)- 307.
Celâleddin Harzemşah- 48.
Celâl Nuri- 139.
Celâleddin Paşa (Velora)- 274, 308.
Cem (Sultan)- 87, 232, 367.
Cemal Paşa- 83, 383.
Cemâleddin Efendi (Mehmed)- 216-217, 220, 456.
Cenkçiler, Ali Yakub- 366.
Cevad Bey (Başkâtip)- 262, 296.
Cevad Paşa- 305.
Cevdet Bey- 209.
Cevizoğlu, Hulki- 22.
Ceyhun, Ekrem- 31.
Cezzûlî, Râtıb Bey- 298.
Cinisli, Râsim (Erzurum Milletvekili)- 484, 489, 493-497, 527, 529-531, 536.
Clarn, Lord- 331, 334.
Charles (Madam)- 308.

-Ç-

Çağlayangil, İhsan Sabri- 408, 506-508, 514, 533.
Çekaldi (Korsikalı)- 285.
Çelebi Mehmed, Bkz: Mehmed Çelebi-
Çıtırık O. (Adana Milletvekili)- 485.
Çölaşan, Emin- 17, 20.
Çörçil- 388.

-D-

Dağ Han- 44.
Danışman Rıfkı- 29.
Dânişmend, İsmail Hâmi- 56, 58, 105, 388.
Dâvud (a.s.)- 156.
Deniz Han- 44.
Degranşin, Prof.- 424.
Degol- 388.
Demiray, Tahsin- 384.
Demirel, Süleyman- 486.
Dikeçgil, Hüsnü- 505, 509, 514.

Dündar Bey- 49, 51, 84.
Dündar Efendi- 395, 404.
Dürrüşehvâr Sultan- 190, 205, 270, 274, 276, 282, 288, 294, 448, 478.

-E-

Ebûbekir (r.a.)- 64.
Ebûbekir, Nâzım (Niğde Meb'usu)- 168.
Ecevit, Bülent- 21-22.
Edebâli, Şeyh- 58, 60.
Ekrem Bey- 138.
Ekşi, Oktay- 20-21.
Emânullah Han (Afganistan Kralı)- 115.
Emin el-Hüseynî- 234, 328-329, 340.
Emine Mukbile Sultan Efendi- 224.
Emine Nâciye Sultan Efendi- 224.
Emine Nemika Sultan Efendi- 222.
Emir Abdullah- 236.
Emir Ali, Seyyid- 133, 273.
Endik, Süreyya (Çanakkale Meb'usu)- 473.
Ergin, Muharrem- 43.
Enver Paşa- 82-83, 106-108, 195, 214, 276.
Erkuyumcu, Müfid- 480.
Ertuğrul Efendi (Şehzâde)- 222, 230-232, 265.
Ertuğrul Gâzi- 49-52, 54, 87.
Ertürk, Albay Hüsâmeddin- 116.
Ersoy, Mehmed Âkif- 486.
Eşref Edib- 132.
Eşref, Rûşen- 139.
Evren, Kenan- 26-27.

-F-

Fahreddin Efendi (Mehmed)- 220, 306-307.
Fahreddin Bey (Rumbeyoğlu)- 275.
Fâtih, Sultan Mehmed, II- 66-67, 70-72, 76-78, 80, 84, 86-87, 138, 143, 228, 275, 467, 478, 486-487, 493-494, 501.
Ferid Paşa- 222.
Fâruk (Mısır Kralı)- 65, 321.
Fâruk Efendi- 263-265, 267.
Fatma Sultan Efendi (Selahaddin Efendi'nin kızı)- 222.
Fatma Aliye Hanım Sultan- 414-415.
Fatma Şükrüye Sultan Efendi (Yusuf İzzeddin Efendi'nin kızı)- 224.

Faysal, (Irak Kralı)- 268.
Fehime Sultan Efendi- 222.
Ferdinand (Bulgar Kralı)- 115, 196.
Feridun Bey- 60.
Ferid Paşa (Damad)- 121-122, 148, 419, 432.
Ferid Paşa (Avlonyalı)- 274.
Fethi Bey- 167.
Fethi Sâmi Bey- 419-421, 423-425, 440, 461.
Fevzi Paşa- 167.
Feyzi Bey (Diyarbakır Meb'usu)- 168.
Franklen Buyyon- 128.
Fuad I, (Mısır Kralı)- 239, 321-322.
Fuad Bey (Kırkkilise Meb'usu)- 148.
Fuad Efendi- 206, 214, 223.

-G-

Gaulle (General)- 284.
Gâzi Osman Paşa, Bkz: Osman Paşa, Gâzi-
Geatan Detâille- 291-292.
Genç Osman, Bkz: Osman, Genç-
Gevher Ağa (İkinci Musahip)- 296.
Gevherî Sultan- 81.
Giozeppo Lavri (General)- 249.
Guyot (Mösyö)- 274.
Güllapoğlu, Fatih- 20.
Günzberg, Sâmi- 516.
Gök Han- 44.
Göztepe, Târık Mümtaz- 74, 254.
Gregoryus (Patrik)- 69.
Gülbenkyan- 462.
Güller, Kemal- 93.
Gün Han- 44, 46.
Gündüz Alp- 49.
Gündüz Beğ- 87.
Güngör, Erol- 41.
Gürsel, Cemal- 415.

-H-

Hâfız İsmail Efendi- 127.
Hâlet Bey (Erzurum Meb'usu)- 168.
Hâlid Bey (Akmansü)- 158-162, 168.
Halil Hulki Efendi (Siirt Meb'usu)- 136, 167.

Hamdi Paşa (Yâver)- 122.
Hamide Sultan Efendi- 222.
Hammer- 52-53, 55.
Hanzâde Sultan Efendi- 224.
Harrington, General- 122, 230.
Harzemşah, Celâleddin- 48.
Harun Efendi- 395, 403-405.
Hatice Sâmi- 423-424.
Hatice Sultan Efendi- 222.
Hatipoğlu, Yâsin- 486-487, 523, 536.
Haydar Bey (İstanbul Vâlisi)- 168, 170-171, 174, 176-177, 179-180, 182-188, 195, 198, 205, 444.
Haydarîzâde İbrahim Efendi- 315.
Hayme Ana- 50.
Hayriye Sultan Efendi- 224.
Hidiv İsmail Paşa, Bkz: İsmail Paşa, Hidiv-
Hikmet Bey (Başmabeynci)- 204, 207.
Hilmi Tunalı, Bkz: Tunalı, Hilmi-
Hocaoğlu, Lütfi- 503, 505, 507, 509-510, 512, 514-515, 517.
Hümberto (İtalya Kralı)- 249.
Hüseyin Bey, (Ebûz)- 147.
Hüseyin (Teşrifatçı)- 275.
Hüseyin Câhid- 134.
Hüseyin Hilmi Paşa- 307.
Hüseyin Nâkib- 270, 286, 290-291, 453.

-I-

Işık, Hüseyin Hilmi- 123.

-İ-

İbrahim (a.s.)- 500.
İbni Haldun- 154.
İbrahim Sabri Bey- 326, 394.
İhsan Bey (Topçu)- 134, 148.
İnönü, İsmet- 27, 100, 133, 166-168, 294, 462.
İmer, M. Kübilay (Konya Milletvekili)- 484-485, 487, 496.
İsa Çelebi- 87.
İslâm Beğ- 303.
İsmail Paşa, Hidiv- 274, 321.
İzzed Ulvi Bey (Karahisar-ı Sâhib)- 152-153.

-J-

Jorj (Mösyö)- 274.

-K-

Kadirbeyoğlu Zeki Bey- 145-149, 151-152, 154, 158, 163.
Kâmil Bey (Polis Müdür Muâvini)- 173, 176, 179.
Kâmil Paşa- 411.
Kanunî, Sultan Süleyman- 66, 76, 80, 85-87, 90, 229, 265-266, 275, 324, 424, 467, 487, 493-494, 501.
Karaağaçlıoğlu- 507-508.
Kazan, Şevket- 522.
Karabekir, Kâzım Paşa- 109, 167.
Karakoç- 489.
Karaman, Suphi- 507, 518, 521, 522, 528.
Karol, II- 115.
Kaşgarlı Mahmud- 24.
Kavalalı Mehmed Ali (Paşa)- 65, 74, 82, 335.
Kaya, Şükrü- 139.
Kaynak, Saadeddin- 316.
Keçeci, Sâlih- 118.
Kemal Bey- 209.
Kemaleddin Paşa- 316.
Kerâmet Nigâr Bey, Bkz: Sâlih Kerâmet Nigar Bey-
Kerime (Prenses)- 206, 311.
Kılıç Ali- 139.
Kinross, Lord- 320, 331.
Koraltan, Refik- 139.
Kor, Orhan- 501-502.
Korkut (Şehzâde)- 83.
Koni, Osman Nûri (İstanbul Meb'usu)- 470.
Kostantin (I, Yunanistan Kralı)- 115.
Köprülü, Fuad- 56.
Köker, Yiğit- 504.

-L-

Lebib Bey (Damad Şerif Paşa'nın Biraderi)- 266-267.
Louis, XIV- 77.
Louis, XVI- 114.
Lütfi Fikri Bey- 133-135.

-M-

Mahmud II, Sultan- 69, 216.
Mahmud Hüsâmeddin Efendi- 220.

Mahmud Şevket Efendi, (Şehzâde)- 75, 194, 198-199, 203, 216, 224, 228-229, 316, 318-327, 341, 345-346-348, 351-352, 357, 371, 375-377, 379-381, 383-384, 452, 465.
Malhun- Mal Hatun- 58.
Mâhir Bey- 265.
Mahmud Sâmi- 440.
Mahmud Soydan Bey- 385.
Mahmud Paşa- 144.
Manavoğlu Nevres Bey- 191-192, 227.
Mazhar Ağa (II. Musahip)- 258, 262.
Mazhar Müfid- 134-135, 139.
Mediha Sultan Efendi- 222, 419-420, 440.
Mehistî Kadın- 286, 291.
Mehmed III, Sultan- 87.
Mehmed Ali (Mısır Prensi)- 309.
Mehmed Ali Rauf Bey (Ayşe Sultan'ın Zevci)- 410-411.
Mehmed, Çelebi- 87, 89-90, 228.
Mehmed Mahmud Paşa- 329.
Memduh Efendi- 40.
Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî- 54-55.
Mezarcı, Hasan- 15, 16.
Mihrimâh Selçuk Sultan Efendi (Şehzâde Abdurrahim Efendi'nin kızı)- 222, 297-298.
Mihrimâh Selçuk Sultan Efendi (Şehzâde Ziyâeddin Efendi'nin kızı)- 224.
Mihrişâh Sultan Efendi- 224, 415-416.
Midhad Paşa- 82-83, 96, 110, 112, 140.
Muazzam Cah- 282.
Muhyiddîn Arabî- 94.
Murad II, Sultan- 87.
Murad IV, Sultan- 87.
Murad V, Sultan- 96-97, 203, 209, 213-214, 217, 219, 223, 310, 313-314, 405.
Murad Hüdâvendigâr, Sultan- 66, 87, 228.
Mustafa Ali Bey (Doktor)- 398, 402.
Mustafa Kemal- 17, 26-27, 99-100, 106-110, 116-117, 119, 124-125, 127-132, 135-136, 145, 167, 188, 236, 276, 295, 312, 398, 402, 428, 430, 432, 445-446, 449-452, 454, 461-462, 474, 479, 491-492, 494, 511, 515, 519-522.
Mûsâ (a.s.)- 500.

Mustafa Çelebi- 87.
Mustafa II, Sultan- 87.
Mustafa Sabri Efendi- 126, 236, 326, 381, 394.
Mustafa Vasfi Bey (Tokat Meb'usu)- 147, 152.
Muhammed Sâbir- 93.
Muhtar Bey (Trabzon Meb'usu)- 168.
Mussolini- 239, 382, 440.
Mûsâ Kâzım (Konya Meb'usu)- 136.
Müfid Efendi (Hoca)- 129-130.
Müftüoğlu, İsmail- 487.

-N-

Nâime Sultan Efendi- 194, 222, 316.
Nâile Sultan Efendi- 222.
Nâmık Efendi (Mehmed)- 222, 230.
Nâmık Kemal- 50, 88.
Nâmi Bey (Damad)- 384.
Nâsır- 194, 203, 222, 228-230, 322, 324-325, 328, 355, 380.
Nâzım Efendi (Mehmed)- 40, 220, 407-408.
Nazım Hikmet- 15.
Nâzikaz Hanımefendi- 210.
Nebile Emine Hanım- 297-298.
Necib (General)- 322.
Necib Ertuğrul Efendi- 220.
Necib Melhame Paşa (Orman ve Maden Nâzırı)- 262.
Necib Paşa- 419, 440.
Necla Hibetullah- 267.
Necmeddin Efendi, Mehmed- 221.
Necmeddin Sâdık Bey- 133.
Nemika Sultan- 394.
Nemrud- 500.
Nermin Sultan- 195, 203, 224, 228, 318-320, 323-324, 346, 349, 352, 354-356, 359-370, 373, 375-376, 378-381, 465.
Neslişah Sultan Efendi- 40, 224.
Neş'et Paşa- 231.
Nevrestan Sultan Efendi- 211.
Nevzat Hanım Efendi- 258, 261.
Nikola, II- 115.
Nilhan Sultan (Orhan Efendi'nin kızı)- 404.
Nilüfer Sultan Efendi- 224, 282, 394, 494.
Nimet Hanım- 395, 404.

Nizameddin Efendi (Mehmed)- 217-218.
Nur, Dr. Rıza- 89, 125.
Nûreddin Efendi- 290-291.
Nûreddin Paşa- 127, 195, 414.
Nurhan Sultan- 404.

-O-

Oğuz, Ali- 504, 507-509.
Oğuz Han- 44.
Oğuz, T.- 485.
Oğuz, Yahya- 485.
Oğuz, Yalçın- 498.
Okday, İsmail Hakkı- 121, 301, 304.
Oktay Nebil, Mehmed- 486.
Okyar, Fethi- 462.
Onat, Burhaneddin- 471.
Orhan Efendi- 218, 403, 494.
Orhan Efendi (Hârun Efendi'nin oğlu)- 403, 404, 442.
Orkun, Hüseyin Namık- 43.
Osman Efendi (Burhaneddin Efendi'nin oğlu)- 307
Orhan Gâzi- 50, 58, 62, 64-65, 87, 192, 227.
Osman Ertuğrul Efendi- 222, 306.
Osman Gâzi- 51-58, 60, 62, 74, 76, 78, 82, 84, 86-87, 143, 227, 424, 435, 501.
Osman, Genç- 87.
Osman Fuad Efendi- 310-313, 315, 317, 458.
Osman Paşa, Gâzi- 195, 316, 318, 320, 414.
Osman Selahaddin Efendi- 317.
Osman Nâmî Efendi- 409, 412-413.

-Ö-

Ömer Fâruk Efendi (Şehzâde)- 116-117, 119, 181, 190, 192, 205, 214, 223-224, 266-268, 270, 276, 288, 303, 316, 415, 494.
Ömer Bey (Polis, I. Şube Müdürü)- 197-198.
Ömer Hilmi Efendi- 214, 219, 222, 224-225, 267.
Ömer Fevzi Efendi- 220.
Ömer Tosun Paşa- 268.
Ömer Nâmi Efendi- 410, 411.
Ömer Nâmık- 466.
Ömer Yâver Paşa (Mâbeynci)- 231-232.
Önder, Cevad- 484, 496.

Özal, Turgut- 16-17, 19-21, 28, 32.
Özbay, İ.- 485.
Özer, Hamdi- 499-502, 505, 507-508, 522.
Öztin, Tahsin- 20.
Öztuna, Yılmaz- 22.
Öztunç, Doğan- 485, 496-497.

-P-

Papadopulos- 307.
Pehlevî, M. Rıza Han- 115.
Peker, Receb- 139, 145-146, 147.
Pertevniyal, Vâlide Sultan- 228, 322, 379.
Peten (Mareşal)- 120.
Philby, Kim- 441.
Plümer, Lord- 231.

-R-

Rabia Nilüfer Sultan, Bkz: Nilüfer Sultan-
Rafet Paşa- 125.
Râgıb Bey (Kütahya Meb'usu)- 146, 148, 152.
Râgıb (Topal)- 319, 324, 353.
Rahmi Bey (Trabzon Meb'usu)- 148.
Raif Bey (Bursa Meb'usu)- 168.
Refia Sultan- 411.
Rendeci, Refet- 499, 506, 522.
Reşad, Sultan- 76, 81, 83-84, 98, 105, 110, 208, 213-214, 219-222, 225, 306, 310-311, 407.
Reşad Paşa- 122.
Reşe, M. S. (İstanbul Milletvekili)- 485.
Rauf Bey- 133.
Refet Paşa- 130-131, 276.
Refik Bey (Konya Meb'usu)- 152.
Reşid Bey (Mabeynci)- 265, 267.
Reşid Bey, Ahmed (Dâhiliye Nâzırı)- 105-106.
Reşidüddin- 44-46.
Rıdvan Bey- 212.
Rıza Paşa (Topçu Ferîki)- 121.
Rukiye Sultan Efendi- 224.
Rükneddin Sami Bey- 440, 461.

-S-

Saadet Hanım- 411.
Sabahaddin (Prens)- 439.
Sabiha Sultan Efendi- 118, 120, 222, 240, 242, 247, 267, 435.
Saadeddin Bey (İstanbul Emniyet Müdürü)- 169, 171, 174, 176-180, 182-183, 185-188.
Saffet Efendi (Şeyh, Urfa Meb'usu)- 135-136, 139, 141, 155, 158, 167.
Saip Sami Bey- 424.
Said Paşa- 112, 411.
Sâlih Kerâmet Nigâr Bey- 189, 270, 272-273, 287, 294.
Sâliha Nâciye Kadınefendi- 382.
Sâmi Bey (Prens)- 254-255, 257-258, 260-261, 263-265, 419, 445, 454.
Sâmi, İlyas- 139.
Saniye Hanım Sultan- 298.
Sara Hatun- 68.
Saraç, Emin- 366, 374, 414.
Saraçoğlu, Şükrü Bey- 166.
Saruhan, Sûdî Reşad- 523, 525, 526.
Savcı Beğ- 87.
Sebâhaddin (Miralay, Mersin Meb'usu)- 129.
Selahaddin Bey (Doktor)- 190, 270.
Selahaddin Efendi (Şehzâde)- 209, 214, 218, 222, 282, 314, 466.
Selim III, Sultan- 81.
Selim Efendi, Mehmed- 201, 212, 215, 218, 221-222, 278-279, 382, 394-396, 400, 404, 411, 434, 525.
Selimzâde Muhsin Bey- 422.
Seniha Sultan- 210.
Seniyye (Prenses)- 383, 394.
Sertoğlu, Murad- 328, 347, 356, 365, 374, 380.
Serdeneçti, Osman Yüksel- 415.
Şevket Turgut Paşa- 111.
Seyfeddin Efendi, Mehmed- 81, 194, 213, 216, 218, 316.
Seyyid Bey- 163-166, 168.
Seyyid Talibü'n-Nakib- 235.
Sheakspeare- 205.
Shivery- 334, 336, 339-340, 343.
Simâvî, Sedat- 84.
Simâvî, Lütfi- 84, 105-106.
Sinaneddin Yusuf- 70.
Siret Hüseyin, (Şair)- 325.

Sokullu Mehmed Paşa- 265.
Songar, Ayhan- 16.
Sunay, Cevdet- 328, 365.
Süleyman Çelebi- 87.
Süleyman Efendi- 214, 216, 223-224, 266.
Süleyman Paşa- 87.
Süleyman Şah- 49.
Süleyman Saadettin Efendi- 220.
Sümer, Faruk- 44, 46.

-Ş-

Şâdiye Sultan Efendi- 41, 222, 298, 416-419.
Şahabeddin, Cenab- 30.
Şah İsmail- 208.
Şah Pir Bey (Amerika Sefâreti Sekreteri)- 400.
Şarl (Avusturya Macaristan İmparatoru)- 115, 266.
Şehsuvar Başkadın- 288.
Şener, Hilmi- 418.
Şenyücel, Kerime- 23.
Şerâfeddin Efendi, Mehmed- 216-217.
Şerif Hüseyin- 64, 233-239, 244-245, 268.
Şerif Paşa (Damad)- 266-267, 282.
Şükrü Hoca (Çelikalay)- 132.

-T-

Tâhir Bey (Miralay)- 249-252, 262-265.
Tahsin Bey (Binbaşı)- 237-238, 248.
Talât Bey (Dâhiliye Nâzırı)- 105.
Talât Bey (Ardahan Meb'usu)- 151.
Tanyeri, Sâlih- 521.
Taylor, Philip- 331-332.
Tekiver, M. Z. (Nevşehir Milletvekili)- 485.
Tepedelinlioğlu, Nizameddin Nazif- 112, 169.
Tanrıöver, Hamdullah Suphi- 419, 440, 475, 494.
Tevfik Efendi- 220, 224.
Tevfik Fikret- 448.
Tevfik Paşa (Sadrazam)- 124, 301.
Tığlı, Mustafa- 512.
Timur- 37, 90.
Tunalı, Hilmi Bey (Zonguldak Meb'usu)- 139, 146, 153-154, 160-162.
Tunçay, Mete- 22.

Turhan, Hüseyin Nâkib (Mâbeynci)- 190.
Türkgeldi, Ali Fuad- 105, 110.
Türkmen, Hilmi (Samsun Meb'usu)- 496.
Topbaş, Osman- 415.

-U-

Ucuzal, Ömer- 502.
Uğur, Mes'ud- 348.
Ulubahşi, Ali İhsan- 523, 532, 534.
Uluç, Doğan- 464.
Ulunay, Refii Cevad- 74, 233, 237, 248, 262.
Ulviye Sultan Efendi- 222, 304.
Uysal, Hayreddin (Sakarya Milletvekili)- 489, 495.
Uysal, Yusuf- 525.
Uzun Hasan- 68.
Uzunçarşılı, İ. Hakkı- 44.

-Ü-

Ülker, Reşid- 537.
Ünal, Cemil- 534.
Ürgüplü, Fâzıla- 40.
Ürgüplü, Suad Hayri- 40.

-V-

Vahideddin, VI Mehmed (Sultan)- 15, 17, 21-22, 64, 66, 69-70, 73-75, 82-84, 87, 99-101, 103-111, 113-116, 118, 120-129, 131-132, 222, 230-233, 235-239, 241, 243, 247-261, 266-269, 276-277, 304, 308, 311, 316, 409, 420, 444, 449-451, 516.
Vâlide Paşa- 298.
Vâsıf Çınar- 134-136, 139, 146, 163, 167.
Varanger- 421.
Vehip Paşa- 295, 456-457, 459.
Velid Bey- 134.
Velid II- 157.
Victor Emmanuel (İtalyan Kralı)- 239, 249.
Victoria (Kraliçe)- 422.
Volkinski (Rus Prensi)- 421.

-W-

Webb, Bowen- 434.
Weissman- 340, 342, 343.
Wilhelm II, Kayser- 115, 196.
Williams, Keith- 432.
Wilson (General)- 331, 333.

-Y-

Yakub Çelebi- 87.
Yakovel, Prof.- 290, 293.
Yahya Gâlib Bey (Kırşehir Meb'usu)- 139, 151, 153-154.
Yalkın, Razi- 169, 188.
Yâver Paşa (Serkarîn)- 110, 112.
Yavuz Selim (Orhan Efendi'nin Oğlu)- 404.
Yavuz Sultan Selim Han- 64, 66, 70, 73, 75, 80, 83, 85, 87, 90, 92, 205, 228, 275, 467, 487, 493-494.
Yezid- 157.
Yıldırım Beyazid- 66, 85, 87, 89-90, 143.
Yıldız Han- 44.
Yiğit, Nuyan- 35, 427-428, 432
Yunus Nâdi- 139.
Yusuf İzzeddin (Ömer)- 108, 200, 217-218, 224, 274, 415, 458.

-Z-

Zâhir Bey- 265.
Zanaro (Ressam)- 261.
Zeki Paşazâde Ali Rıfkı- 128.
Zogo, Ahmed (Kral)- 382-383, 394.
Zâimzâde Abdülmennân- 212.
Zeki Bey (Yarbay)- 231, 248, 250, 254-256, 262.
Zekiye Sultan Efendi- 222, 414.
Zehra Kadriye Sultan Efendi- 224.
Zembilli Ali Efendi- 70.
Ziya Hurşid- 129.
Ziya Paşa- 88.
Ziyâeddin Efendi, Mehmed- 213, 220, 221-222, 407-408.

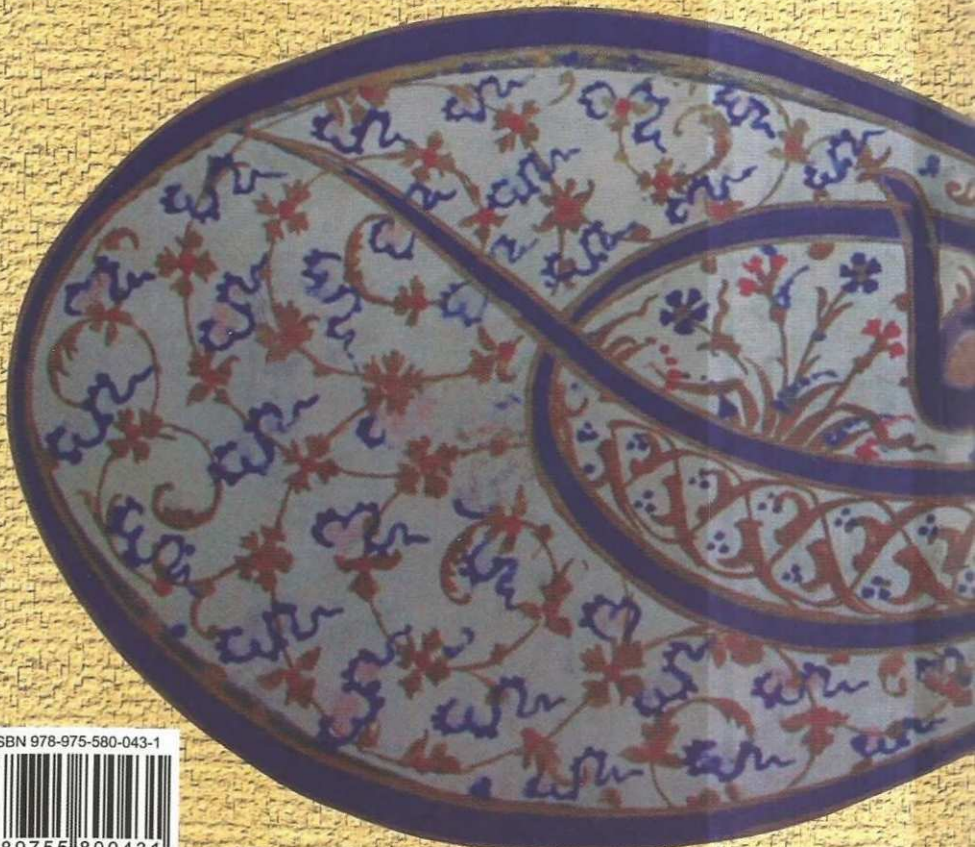

DÜNYA'NIN EN ÖMÜRLÜ HANEDAN ÂİLESİ OLAN OSMANOĞULLARI, TÜRK İSLÂM TÂRİHİNDE MÜSTESNA BİR ROL OYNAMIŞLARDIR. BU BAKIMDAN ONLARI SEVMEK, DİN VE TÂRİH ŞUURUNUN EMRİDİR.

BUNA RAĞMEN, NE YAZIK Kİ, ONLARIN KUNDAKTAKİ ÇOCUKLARINA KADAR BÜTÜN ÂİLE EFRADIYLA BİRLİKTE AZİZ VATANLARINDAN HÂGİHÂNÎ BİR EMİRLE ÇIKARILIŞLARINA VE YÂDELLERDE ELLİ YILLIK GURBET HAYATLARINDAKİ TAHAMMÜLFERSÂ ÇİLE VE IZDIRAPLARA İNTİHARA KADAR VARAN SEFÂLET SAHNELERİNE MİLLETÇE BİGÂNE KALINMIŞTIR.

SEBİL YAYINEVİ OSMANOĞULLARI TÂRİHİNİN MEÇHUL KALMIŞ BU ELLİ YILLIK SON FASLINI MEVSUK VE MÜDELLEL BİR SURETTE AYDINLATAN BÖYLE BİR ESERİ YAYINLAMAKTAN ŞEREF DUYAR!..

Sebil Yayınevi

ISBN 978-975-580-043-1

9 789755 800431